ספרי מוסר · אחרונים

# שמירת הלשון

רבי ישראל מאיר הכהן מראדין

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# שמירת הלשון

רבי ישראל מאיר הכהן מראדין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שמירת-הלשון/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

# תוכן העניינים

**חלק ראשון** ..... 4
הקדמה ..... 4
שער הזכירה ..... 11
שער התבונה ..... 53
שער התורה ..... 93
חתימת הספר ..... 134
**חלק שני** ..... 147
פרק א ..... 147
פרק ב ..... 149
פרק ג ..... 152
פרק ד ..... 154
פרק ה ..... 156
פרק ו ..... 157
פרק ז ..... 159
פרק ח ..... 160
פרק ט ..... 162
פרק י ..... 164
פרק יא ..... 164
פרק יב ..... 169
פרק יג ..... 172
פרק יד ..... 174
פרק טו ..... 175
פרק טז ..... 176
פרק יז ..... 180
פרק יח ..... 181
פרק יט ..... 182
פרק כ ..... 187
פרק כא ..... 188
פרק כב ..... 191
פרק כג ..... 192
פרק כד ..... 194
פרק כה ..... 194
פרק כו ..... 195
פרק כז ..... 198
פרק כח ..... 200
פרק כט ..... 201
פרק ל ..... 205
חתימת הספר ..... 209

# חלק ראשון

## הקדמה

**כְּתִיב** (משלי כ"א, כ"ג): "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ". וּלְהָבִין הָעִנְיָן מַה שֶּׁפֵּרֵט הַכָּתוּב שְׁמִירַת הַפֶּה וְהַלָּשׁוֹן לְמִנִיעַת צָרָה מֵהַנֶּפֶשׁ, יוֹתֵר מִכָּל הָעִנְיָנִים, אֲשֶׁר צָרִיךְ הָאָדָם הַשָּׁלֵם לִשְׁמֹר בִּימֵי חַיָּיו, עַיֵּן בְּמְפָרְשֵׁי הַפְּשָׁט. וְגַם אֲנִי אֶעֱנֶה אֶת חֶלְקִי אֲשֶׁר חַנַּנִי ה', וּבָזֶה נָבִין גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב (תהילים ל"ד י"ג): "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב, נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע" וְגוֹ'.

**מַה** שֶּׁפֵּרֵט לָנוּ הַכָּתוּב דַּוְקָא עִנְיָן זֶה, נִרְאֶה, כִּי יָדוּעַ הוּא דְּכָל אָדָם יֵשׁ לוֹ רְמַ"ח אֵיבָרִים וּשְׁסָ"ה גִּידִים רוּחָנִיִּים, וַעֲלֵיהֶם מְלֻבָּשִׁים הָרְמַ"ח אֵיבָרִים וּשְׁסָ"ה גִּידִים גַּשְׁמִיִּים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (איוב י' י"א): "עוֹר וּבָשָׂר תַּלְבִּישֵׁנִי וּבְעֲצָמוֹת וְגִידִים תְּשֹׂכְּכֵנִי", הֲרֵי שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב עוֹר וּבָשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת וְלֹא קָרָאוֹ, רַק בְּשֵׁם לְבוּשׁ וְסִכָּךְ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "תַּלְבִּישֵׁנִי" "תְּשֹׂכְּכֵנִי", וְאֶת מִי הִלְבִּישׁ, אִם לֹא לַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ, שֶׁהִיא הִיא עֶצֶם הָאָדָם, וְעַל כָּל אֵיבָר וְאֵיבָר שֶׁל הַנֶּפֶשׁ מְלֻבָּשׁ מִלְמַעְלָה אֵיבָר הַגּוּף הַמְכֻנֶּה כְּנֶגֶד אֵיבָר הַהוּא, כְּמוֹ הַבֶּגֶד עַל הַגּוּף. וּכְנֶגֶד זֶה נָתַן לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה וּשְׁסָ"ה לֹא תַעֲשֶׂה, וְהֵם מְחֻלָּקִים גַּם כֵּן עַל הָאֵיבָרִים, דְּיֵשׁ מִצְוָה שֶׁתְּלוּיָה בַּיָּד וְיֵשׁ מִצְוָה שֶׁתְּלוּיָה בָּרֶגֶל וְכֵן שְׁאָר כָּל אֵיבָרִים כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּ"סֵפֶר חֲרֵדִים". וּכְשֶׁאָדָם מְקַיֵּם בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵיזֶה מִצְוָה בְּאֵיזֶה אֵיבָר, שׁוֹרֶה לֶעָתִיד לָבוֹא אוֹר ה' עַל אוֹתוֹ אֵיבָר, וְאוֹתוֹ אוֹר הוּא הַמְחַיֶּה אֶת הָאֵיבָר הַהוּא, וְכֵן כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה. נִמְצָא דִּכְשֶׁהָאָדָם מְקַיֵּם הָרְמַ"ח עֲשִׂין, אָז הוּא הָאָדָם הַשָּׁלֵם הַמְקֻדָּשׁ לַה' בְּכָל אֵיבָרָיו, וְזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת צִיצִית (במדבר ט"ו מ'): "וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם", אֲבָל אִם, חַס וְשָׁלוֹם, תֶּחְסַר לוֹ מִצְוָה אַחַת מִרְמַ"ח עֲשִׂין, שֶׁהִשְׁלִיכָהּ אַחַר גֵּווֹ, וְלֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה עַל זֶה, יֶחְסַר לוֹ לֶעָתִיד לָבוֹא בְּנַפְשׁוֹ הָאֵיבָר הַמְכֻנֶּה נֶגֶד הַמִּצְוָה הַהִיא. וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ בִּבְרָכוֹת (כ"ו.) (קֹהֶלֶת א' ט"ו): "מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לְתִקֵּן", זֶה שֶׁבִּטֵּל קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית אוֹ קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית, אוֹ תְּפִלָּה שֶׁל עַרְבִית אוֹ תְּפִלָּה שֶׁל שַׁחֲרִית. וּכְשֶׁהָאָדָם זָהִיר מִלַּעֲבֹר עַל הָלְאוִין שֶׁבַּתּוֹרָה, הוּא מַמְשִׁיךְ אוֹר הַקְּדֻשָּׁה עַל גִּידֵי נַפְשׁוֹ, וּכְשֶׁלֹּא יִזָּהֵר יִהְיוּ, חַס וְשָׁלוֹם, מְקֻלְקָלִין, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּאֹרֶךְ בְּסֵפֶר "שַׁעֲרֵי קְדֻשָּׁה" פֶּרֶק א', עַיֵּן שָׁם.

**וּמִזֶּה** יוּכַל לְהִתְבּוֹנֵן כָּל אָדָם, אֵיךְ שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת זָהִיר בְּכָל הַתָּרְיַ"ג מִצְוֹת בְּכָל כֹּחוֹ בִּימֵי חַיָּיו, כִּי הֵם הֵם הַמַּמְשִׁיכִין חַיּוּתוֹ לָנֶצַח בְּאֵיבְרֵי וְגִידֵי נַפְשׁוֹ. [וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי (ויקרא י"ח ה'): "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם" וְגוֹ', וְלֹא כְּתִיב וָחַי עֲבוּרָם, לְהוֹרוֹת לָנוּ שֶׁאוֹר הַמִּצְוָה גּוּפָא הִיא חַיּוּתוֹ לֶעָתִיד לָבוֹא.] כְּמוֹ

שֶׁכָּל אֶחָד רוֹצֶה לִהְיוֹת שָׁלֵם בְּכָל אֵיבָרָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בַּעַל מוּם אַף בְּאֵיבָר קָטָן שֶׁבַּקְטַנִּים.

**וּבִפְרָט** בְּעִנְיַן שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, דְּאִם יַתִּיר, חַס וְשָׁלוֹם, לְנַפְשׁוֹ לִהְיוֹת מִכַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּמִמֵּילָא בְּוַדַּאי לֹא יִמְנַע אָזְנָיו גַּם כֵּן מִלִּשְׁמֹעַ תָּמִיד לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת וּלְקַבְּלָם, וְגַם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ אַחַר כָּךְ מַה לְּסַפֵּר, דְּזוֹ הִיא מִדַּת הוֹלֵךְ רָכִיל לֵילֵךְ וְלִשְׁמֹעַ בְּמָקוֹם אֶחָד כְּדֵי לְמָכֹר הַסְּחוֹרָה הַזּוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר כְּמוֹ הָרוֹכֵל בְּסְחוֹרָתוֹ, [כְּמוֹ דְּאִיתָא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים וּבְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י בַּחֻמָּשׁ], וְאִם כֵּן יְקַלְקֵל בְּחַיָּיו אֶת חוּשׁ הַדִּבּוּר וְחוּשׁ הַשְׁמִיעָה, וּבְוַדַּאי יֵעָנֵשׁ כְּנֶגְדָּם לֶעָתִיד לָבוֹא בְּנַפְשׁוֹ בְּאֵלֶּה שְׁנֵי הַחוּשִׁים גּוּפֵיהוּ שֶׁהֵם הַדִּבּוּר וְהַשְׁמִיעָה [1] . כִּי בְּאִסּוּר סִפּוּר לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת שֶׁסִּפֵּר בְּפִיו עָבַר עַל (ויקרא י"ט ט"ז) "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ", שֶׁתִּלּוּי עִקָּרוֹ בַּפֶּה, וְעַל שְׁמִיעַת לָשׁוֹן הָרָע וְקַבָּלָתוֹ פָּגַע בְּהַלָּאו דְּ"לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא" [כְּמוֹ דְּאִיתָא בְּ"סֵפֶר חֲרֵדִים" בַּלָּאוִין הַתְּלוּיִין בָּאָזְנַיִם עַיֵּן שָׁם, וּכְמוֹ שֶׁהֶעְתַּקְתִּי דְּבָרָיו בֶּחָפֵץ חַיִּים כְּלָל י' בְּבֵאוּר מַיִם חַיִּים עַיֵּן שָׁם] וְיָדוּעַ שֶׁהֵם הַחוּשִׁים הָרָאשִׁיִּים שֶׁבָּהֶם תָּלוּי צוּרַת הָאָדָם וּשְׁלֵמוּתוֹ אֲפִלּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, (וּכְמוֹ שֶׁיָּדוּעַ גַּם כֵּן מֵאֲמָרָם, דְּחֵרֵשׁ, שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר, הוּא כְּמוֹ שׁוֹטֶה וְקָטָן לְכָל עִנְיָן, וּבְבָבָא קַמָּא (דף פ"ה:): חֵרְשׁוֹ נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי כֻלּוֹ, כִּי מֵעַתָּה אֵינוֹ שָׁוֶה כְּלוּם) וְכָל שֶׁכֵּן בָּעוֹלָם הַבָּא. וְאַף אִם נֹאמַר דְּלֹא יֶחְסַר לוֹ לְגַמְרֵי אֵלּוּ הַחוּשִׁים, כִּי הֲלֹא עָסַק בָּהֶם בִּימֵי חַיָּיו גַּם בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וּקְדֻשָּׁה, עַל כָּל פָּנִים מְקֻלְקָלִין בְּוַדַּאי יִהְיוּ, שֶׁקִּלְקְלָן בְּעוֹדוֹ בַּחַיִּים וְלֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה. וְזֶה יָדוּעַ לְכָל מֵבִין, דְּאַף בָּעוֹלָם הַזֶּה, אִם יְקַלְקֵל, חַס וְשָׁלוֹם, כֹּחַ הַדִּבּוּר וְהַשְׁמִיעָה לְאָדָם, אַף שֶׁהוּא יָכוֹל עֲדַיִן לְדַבֵּר וְלִשְׁמֹעַ אַךְ בְּקֹשִׁי גָּדוֹל, זֶה יָצֵר לוֹ לָאָדָם בִּימֵי חַיָּיו, וּבֶזֶה הָרְבֵּה יוֹתֵר עַל יְדֵי זֶה, מֵאֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ קִלְקוּל בִּשְׁאָר אֵיבָרָיו, כִּי הֵם הַחוּשִׁים הָרָאשִׁיִּים אֲשֶׁר בָּאָדָם, וְגַם לֹא יוּכַל לְהַעֲלִים אֶת חֶסְרוֹנָן, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, כַּמָּה יִצַּר לוֹ לְנַפְשׁוֹ בְּגַן עֵדֶן עַל יְדֵי זֶה לְעֵינֵי כֹּל, אַף אִם לֹא הָיוּ עוֹשִׂים לְבַעַל לָשׁוֹן הָרָע שׁוּם עֹנֶשׁ כְּלָל, רַק שֶׁיִּהְיוּ מְקֻלְקָלִין כֹּחַ הַדִּבּוּר וְהַשְׁמִיעָה שֶׁלּוֹ, כַּמָּה בּשֶׁת יַגִּיעַ

[1] וְזֶה לָשׁוֹן הַגְּרָ"א עַל פְּסוּק: "בְּז לְדָבָר יֶחְבָּל לוֹ וְיֹרֵא מִצְוָה הוּא יְשֻׁלָּם" (משלי י"ג י"ג), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כִּי יֵשׁ רְמַ"ח אֵיבָרִים בְּאָדָם, וּכְנֶגְדָּן רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְכֵן כָּל דָּבָר יֵשׁ לוֹ כֹּחַ חִיּוּנִי מִן הַמִּצְוֹת, וְלָכֵן הַבָּז לְשׁוּם דָּבָר מִצְוָה, הוּא מְחַבֵּל אֶת עַצְמוֹ, כִּי הוּא נַעֲשֶׂה חָסֵר מִכֹּחַ הַחִיּוּנִי מֵאוֹתוֹ דָּבָר. אֲבָל הַיָּרֵא מִלַּעֲזֹב שׁוּם מִצְוָה וְרוֹאֶה לְקַיֵּם כָּל דָּבָר, יִהְיֶה שָׁלֵם בְּכָל אֵיבָרָיו, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְנוֹכֵל לוֹמַר גַּם כֵּן דָּזֶה כַּוָּנַת הַכָּתוּב בְּהַאֲזִינוּ (דְּבָרִים ל"ב ה'): "שִׁחַת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם", פֵּרוּשׁ: שִׁחַת לוֹ לֹא, דְּהַיְנוּ בְּהַעֲוֹנוֹת שֶׁעוֹשִׂין - אֵין מַשְׁחִיתִין, רַק לְעַצְמָן וְלֹא לוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, כְּמוֹ דִּכְתִיב (איוב ל"ח ו'): "אִם חְסָאתְ מַה תִּפְעָל בּוֹ", וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם. "בָּנָיו מוּמָם" עַיֵּן פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י דְּפֵרֵשׁ, דְּמוּמָם שֶׁל בָּנָיו הוּא וְכוּ', עַיֵּן שָׁם. וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה כְּפִשׁוּטוֹ, דְּנַעֲשִׂין עַל יְדֵי הָעֲוֹנוֹת בַּעֲלֵי מוּמִין לְבַסּוֹף, דְּהַיְנוּ, אִם נַעֲשָׂה בַּעֲיָנָיו הַפְקֵר אֵיזוֹ מִצְוָה, חַס וְשָׁלוֹם, נַעֲשָׂה בְּאוֹתוֹ אֵיבָר הַמְכֻנָּה נֶגֶד הַמִּצְוָה הַהִיא בַּעַל מוּם לְבַסּוֹף, כְּמוֹ שֶׁכָּתְבְנוּ בְּשֵׁם הַגְּרָ"א:

לוֹ עַל יְדֵי זֶה, כִּי שָׁם יָדוּעַ וְנָכָר לַכֹּל, כִּי פְּגִימַת הַדִּבּוּר וְהַשְׁמִיעָה שֶׁלּוֹ הוּא עֲבוּר שֶׁהָיָה בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע וּמַחֲלֹקֶת בָּעוֹלָם הַזֶּה.

**וְזֶה** יָדוּעַ שֶׁהַמַּרְגִּיל עַצְמוֹ בְּעָוֹן זֶה בִּתְמִידוּת, חַס וְשָׁלוֹם, קָשֶׁה לְהַמְצִיא לוֹ שׁוּם תְּרוּפָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל, שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא הַכֹּל מִתְרַפְּאִין חוּץ מִבַּעַל לָשׁוֹן הָרָע, אִם כֵּן יַגִּיעַ לוֹ לְנַפְשׁוֹ בּשֶׁת גָּדוֹל לָנֶצַח עַל יְדֵי זֶה, וְעַיֵּן לְקַמָּן פֶּרֶק ה' מַה שֶּׁהֶעְתַּקְנוּ מֵהַמִּדְרָשׁ: אָמַר ר' שִׁמְעוֹן וּמַה מִּרְיָם וְכוּ' אוֹתָם הָרְשָׁעִים שֶׁמְּכַוְּנִים לוֹמַר לָשׁוֹן הָרָע עַל חַבְרֵיהֶן לַחְתּוֹךְ אֶת חַיֵּיהֶם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיַּחְתּוֹךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת לְשׁוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים י"ב ד'): "יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת".

**וְזֶה** מְיֻחָס לְהַקְּרָא צָרַת הַנֶּפֶשׁ יוֹתֵר מִן הַכֹּל, כִּי בָּזֶה מְקֻלְקָל שְׁלֵמוּתָהּ שֶׁנִּקְרֵאת נֶפֶשׁ הָאָדָם מִצַּד כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁבָּהּ, כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (משלי כ"א כ"ג): "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ" פֵּרוּשׁ: בָּעוֹלָם הַזֶּה, "שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ". וְזֶהוּ גַּם כֵּן כַּוָּנַת דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, מַה שֶּׁיִּחֵד זֶה הַפָּרָט, כִּי זֶהוּ תּוֹעֶלֶת גָּדוֹל לְחַיֵּי הַנֶּפֶשׁ (וְעַיֵּן עוֹד מַה שֶּׁנִּכְתַּב אִם יִרְצֶה ה' בִּפְנִים הַסֵּפֶר בְּד' וְה' פְּרָקִים הָרִאשׁוֹנִים).

**וּבֶאֱמֶת** כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל רוֹצֶה לִשְׁמֹר אֶת הַתּוֹרָה בִּשְׁלֵמוּת וְשֶׁלֹּא לִגְרֹעַ מִמֶּנָּה כְּלָל כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה ס' כ"א): "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים", אַךְ הַסִּבּוֹת הַמַּגִּיעוֹת לְכַמָּה אֲנָשִׁים לְהִתְרַפּוֹת מִמִּדָּה הַקְּדוֹשָׁה שֶׁל שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן רַבּוֹת הֵנָּה, וּנְבָאֲרֵם אִם יִרְצֶה ה' לְקַמָּן בְּפָנִים בְּהַרְחָבָה. אַךְ הַסִּבּוֹת הָרִאשִׁיּוֹת הֵן שְׁלֹשָׁה.

**א.** סִבַּת חֻסְרוֹן יְדִיעָה, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזֶה מֵהַדִּבּוּרִים יִפֹּל תַּחַת סוּג לָשׁוֹן הָרָע, וְלָזֶה חִבַּרְנוּ שְׁנֵי הַחֲלָקִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁבְּסֵפֶר "חָפֵץ חַיִּים".

**ב.** סִבַּת הִתְגַּבְּרוּת הַיֵּצֶר, שֶׁיֵּשׁ בָּעִנְיָן הַזֶּה, שֶׁבָּזֶה יִהְיֶה לוֹ כֹּחַ לְקַטְרֵג עָלֵינוּ וְלֹא תִּקָּבֵל תְּפִלָּתֵנוּ לְמַעְלָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּפָנִים בְּשֵׁם הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ.

**ג.** שֶׁנֶּעְלָם מֵאִתָּנוּ הַתַּחְבּוּלוֹת, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה כְּדֵי לְהַמְלִיט מִיַּד הַיֵּצֶר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי כ"ד ו'): "כִּי בְתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ מִלְחָמָה".

**בִּגְלַל** כֵּן חִבַּרְנוּ בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרַךְ הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי הַזֶּה, וְהוּא מְאֻסָּף מִכַּמָּה אַגָּדוֹת חֲזַ"ל מִשַּׁ"ס וּמִדְּרָשִׁים וְזֹהַר הַקָּדוֹשׁ, הַמְדַבְּרִים מִגֹּדֶל הָעֹנֶשׁ שֶׁיַּגִּיעַ בָּזֶה וּבַבָּא עֲבוּר הֶעָוֹן הַמַּר הַזֶּה ה' יִשְׁמְרֵנוּ. וְגַם מִגֹּדֶל הַשָּׂכָר בָּזֶה וּבַבָּא לְשׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ. וְעַל זֶה קָרָאנוּ שֵׁם שַׁעַר א' שֶׁבַּחֵלֶק הַזֶּה: שַׁעַר הַזְּכִירָה, עַל שֵׁם הַכָּתוּב (דברים כ"ד ט'): "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה" וְגוֹ', וְגַם יִזָּכְרוּ בּוֹ מַאֲמְרֵי חֲזַ"ל הַמְעוֹרְרִים וְהַמַּזְכִּירִים לָזֶה.

**גַּם** עָמַלְנוּ וְלִקַּטְנוּ בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרַךְ מִדִּבְרֵי חֲזַ"ל כַּמָּה תַּחְבּוּלוֹת וְעֵצוֹת, אֵיךְ לְהִנָּצֵל מִפִּי הַיֵּצֶר מֵעָוֹן זֶה שֶׁל חֵטְא הַלָּשׁוֹן. אוּלַי עַל יְדֵי זֶה יִרְאֶה כָּל אֶחָד לְהִתְחַכֵּם בָּזֶה וּלְהִתְגַּבֵּר עַל

יִצְרוֹ וּלְהָסִיר מֵעָלָיו אֶת כָּל הַסִּבּוֹת הַמַּפְרִיעוֹת אוֹתוֹ מִמִּדָּה הַקְּדוֹשָׁה שֶׁל שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, וְעַל זֶה קָרָאנוּ שַׁעַר ב' שֶׁמְּבַחֵלֶק הַזֶּה: שַׁעַר הַתְּבוּנָה, עַל שֵׁם הַכָּתוּב (משלי א' ה'): "וְנָבוֹן תַּחְבֻּלוֹת יִקְנֶה". גַּם בֵּאַרְתִּי בַּחֵלֶק הַזֶּה כַּמָּה וְכַמָּה מִדּוֹת קְדוֹשׁוֹת אֲחֵרוֹת, אֲשֶׁר גַּם הֵמָּה נְחוּצוֹת מְאֹד לְהִתְנַהֵג בָּהֶן הָאִישׁ הֶחָפֵץ בַּחַיִּים, וְעַל יָדָם יוּקַל לוֹ לָבוֹא לְמִדַּת שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן. וְכָל זֶה בֵּאַרְנוּ בִּשְׁנֵי הַשְּׁעָרִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁבְּחֵלֶק זֶה.

**עוֹד** פָּתַחְנוּ בּוֹ שַׁעַר אֶחָד וְהוּא הַשַּׁעַר הַשְּׁלִישִׁי: שַׁעַר הַתּוֹרָה, הַכּוֹלֵל כָּל הַשְּׁעָרִים, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל: דְּדָא חֲסֵר מָה קָנֵי, וּדְדָא קָנֵי מָה חָסֵר, (כשזה חסר, מה קנה? וכשזה וכו'). (וְגַם הוּא תּוֹעֶלֶת לְהָאִישׁ הֶחָפֵץ בַּחַיִּים כְּמַאֲמָרָם (ערכין ט"ו:): מַה תַּקָּנָתוֹ שֶׁל בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע? אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא, יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה) וּבוֹ יְבֹאַר גֹּדֶל שְׂכַר הָאִישׁ הַמְקַדֵּשׁ אֶת דִּבּוּרוֹ בַּתּוֹרָה, וּשְׂכַר הַמַּחֲזִיק בָּנָיו לְתוֹרָה, וְעוֹד כַּמָּה וְכַמָּה עִנְיָנִים הַמִּסְתַּעֲפִים לָזֶה. וּמִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בַּחֵלֶק הַזֶּה בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרַךְ עִנְיָנִים רַבִּים הַנִּחוּצִים מְאֹד לְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי לֵידַע אוֹתָם וּלְקַיְּמָם, חָבִיב עָלַי בְּיוֹתֵר, וְנָקַבְתִּי לוֹ שֵׁם בְּפְנֵי עַצְמוֹ, וּבְשֵׁם שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן יִקָּרֵא, עַל שֵׁם הַכָּתוּב (משלי כ"א כ"ג): "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ" וְגוֹ'.

**וְאַף** עַל פִּי כֵן יֵדַע הַקּוֹרֵא הַנָּעִים, כִּי אֶפְלוּ אִם יִמְצָא הַסֵּפֶר חֵן בְּעֵינָיו בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרַךְ, לֹא יַחְשֹׁב דְּדֵי לוֹ בִּידִיעַת הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי הַזֶּה לְבַד, כִּי גַּם יְדִיעַת שְׁנֵי הַחֲלָקִים הָרִאשׁוֹנִים מֻכְרָחִים הֵמָּה לְאִישׁ הֶחָפֵץ בַּחַיִּים, וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ מִשְׁלֵי (משלי א' ב'): "לָדַעַת חָכְמָה וּמוּסָר" וְגוֹ'. אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם חָכְמָה וְכוּ', וְאִם אֵין בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם חָכְמָה, אֵין יָכוֹל לִלְמֹד מוּסָר. וְהַכַּוָּנָה הוּא כְּפִשׁוּטוֹ, דְּאִם הוּא טָעָה בָּזֶה בְּעִקַּר הַדִּין, לֹא יוֹעִיל לוֹ שׁוּם מוּסָר, כְּגוֹן שֶׁחוֹשֵׁב בְּעִסְקוֹ עַל אֵיזֶה דָּבָר, שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל גָּזֵל, מַה יוֹעִיל לוֹ, אִם יִלְמֹד כָּל עִנְיְנֵי הַמּוּסָר, שֶׁיַּלְהִיב אֶת לִבּוֹ בְּגֹדֶל אִסּוּר הַגָּזֵל, כֵּיוָן שֶׁסָּבוּר שֶׁזֶּה אֵינוֹ בִּכְלַל גָּזֵל, וּכְהַאי גַּוְנָא בִּשְׁאָר עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה. עַל כֵּן צָרִיךְ לִלְמֹד אֶת דִּינֵי הַתּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר, מִלְּבַד שֶׁיִּקְיֵם בָּזֶה הַמִּצְוֹת עֲשֵׂה דְּ"אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא". וְהָכָא נַמֵּי בְּעִנְיָנֵנוּ, דְּמַה יוֹעִיל לוֹ כָּל הַמּוּסָר שֶׁבָּעוֹלָם, הַמְדַבְּרִים בְּגֹדֶל אִסּוּר לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת, אַחֲרֵי שֶׁהִתִּיר לְנַפְשׁוֹ לוֹמַר, שֶׁאֵין דָּבָר זֶה בִּכְלַל לָשׁוֹן הָרָע, אוֹ שֶׁעַל אִישׁ כָּזֶה לֹא צִוְּתָה הַתּוֹרָה בְּאִסּוּר לָשׁוֹן הָרָע? עַל כֵּן מֻכְרָח הָאָדָם לֵידַע, אֵיזֶה דָּבָר יִפֹּל תַּחַת סוּג לָשׁוֹן הָרָע עַל פִּי הַדִּין. וּבִכְדֵי שֶׁיּוּכַל לְהִתְנַבֵּר עַל יִצְרוֹ וּלְקַיֵּם מַה שֶּׁלּוֹמַד, יִרְאֶה לִלְמֹד אֶת הַמּוּסָר, וְהוּא גֹּדֶל הָעֹנֶשׁ וְהַשָּׂכָר שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיָן זֶה.

**וְגַם** תּוֹעֶלֶת מִידִיעַת הַדִּינִים לְאִידָךְ גִּיסָא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לְהַחֲמִיר עַל עַצְמוֹ וְלֶאֱסֹר בְּמָקוֹם שֶׁמְּצָוָה לְגַנּוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לְהַטְעוֹת אֶת הָרַבִּים בְּדֵעוֹתָיו הַכּוֹזְבוֹת (עיין בחפץ חיים

בכלל ח' סעיף ה' בחלק א' ובבאר מים חיים שם), וְעוֹד תּוֹעֶלֶת עַיִן בְּהַקְדָּמַת הַסֵּפֶר חָפֵץ חַיִּים.

**עוֹד** אָמַרְתִּי לְהַעֲתִּיק פֹּה בַּהַקְדָּמָה מַה שֶּׁבֵּאַרְתִּי אֶת מַאֲמַר חֲזַ"ל בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן פֶּרֶק כ"ז מִשְׁנָה ג', כְּדֵי שֶׁעַל יְדֵי זֶה יוּכַל כָּל אָדָם לְהָשִׁיב אֶת יִצְרוֹ מַה שֶּׁיִּטְעֹן עָלָיו בְּעִנְיָן זֶה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: הוּא הָיָה אוֹמֵר: אַל תַּרְחִיק עַצְמְךָ מִמִּדָּה שֶׁאֵין לָהּ קְצָבָה, וּמִמְּלַאכָה שֶׁאֵין לָהּ גְּמִירָא וְכוּ' דִּינַר זָהָב וְכוּ', וְאָמַרְתִּי דְּכַוָּנַת הָאָבוֹת דְּר' נָתָן בְּשֵׁם מִדָּה, הַיְנוּ לְעִנְיְנֵנוּ, דְּיָדוּעַ הוּא שֶׁמְּפַתֶּה הַיֵּצֶר לְהָאָדָם לְהִתְרַחֵק מִמִּדַּת שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן וּמִלִּמּוּד פְּרָטֵי הַדִּין הַזֶּה, וְאוֹמֵר לְךָ: מַה תּוֹעֶלֶת תַּגִּיעַ לְךָ, אִם תִּלְמַד וְתַעֲמִיק בָּזֶה הָעִנְיָן, הַאִם תּוּכַל לְהַגִּיעַ עַד קְצָבָתָהּ וְלִשְׁמֹר אֶת פִּיךָ בְּכָל יְמֵי חַיֶּיךָ? הַלְוַאי יֶמְשֵׁךְ הַקָּיוּם עַל יוֹם אוֹ יוֹמַיִם, וַאֲפִלּוּ בָּזֶה הַזְּמַן הַמֻּעָט, הַאִם תִּשְׁמֹר בְּכָל הָעִנְיָנִים שֶׁצָּרִיךְ לִשְׁמֹר? הֲלֹא אִישׁ מְדִינִי אַתָּה, וְיֵשׁ לְךָ עֶסְקִים רַבִּים עִם מֵאוֹת בְּנֵי אָדָם. שׁוּב לְךָ, שֶׁלֹּא תַּתְחִיל בְּזוֹ הַמִּדָּה כְּלָל, כִּי הִיא מִדָּה, שֶׁאֵין לָהּ קְצָבָה בִּזְמַן וּבְעִנְיָן, כִּי כּוֹלֶלֶת לְכָל חֶלְקֵי הָעִתִּים וְהַזְּמַנִּים, אֲשֶׁר יִתְקַיְּמוּ הָאָדָם בִּימֵי חַלְדּוֹ, וְגַם כּוֹלֶלֶת לְכָל חֶלְקֵי הָעִנְיָנִים אֲשֶׁר בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְלָזֶה בָּא הַתַּנָּא ר' יוֹחָנָן בֶּן דַּהֲבַאי וְהוֹרָה לָנוּ בִּדְבָרָיו הַקְּצָרִים, שֶׁבֶּאֱמֶת לֹא כֵן הַדָּבָר, שֶׁלֹּא יַרְחִיק אֶת עַצְמוֹ מִמִּדָּה שֶׁאֵין לָהּ קְצָבָה וְכוּ'.

**וּנְבָאֵר** דְּבָרֵינוּ הֵיטֵב בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרַךְ, א. לְעִנְיַן טַעֲנַת הַיֵּצֶר שֶׁלֹּא יֶמְשֵׁךְ הַדָּבָר יוֹתֵר מִיּוֹם אוֹ יוֹמַיִם. יָשִׁיב לוֹ: לוּ יְהִי כִּדְבָרֶיךָ, וְכִי בִּשְׁבִיל זֶה צָרִיךְ לְהִתְרַפּוֹת מִזֶּה? הֲלֹא יָדוּעַ הוּא, כִּי כַּאֲשֶׁר יֵלֵךְ, יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה, אֲפִלּוּ עָשִׁיר גָּדוֹל וְכָל שֶׁכֵּן עָנִי, עַל שְׂפַת הַיָּם, וְיִרְאֶה שֶׁפְּלַט הַיָּם אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, הַאִם יַתִּיר לְנַפְשׁוֹ מִלְּהִתְרַפּוֹת מִלְּלַקְטָן מִסִּבַּת דָּבָר שֶׁלֹּא יִמָּשֵׁךְ זְמַן לְקִיטָתָן רַק עַל אֵיזֶה שָׁעוֹת, וּלְכָל הַיּוֹתֵר יוֹם אֶחָד? דְּזֶה אֵין שַׁיָּךְ רַק בְּדָבָר פָּחוּת וְנִבְזֶה, לֹא כֵן בַּאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, הַיְקָרִים מְאֹד בְּשָׁוְיָן, אֲשֶׁר כָּל רֶגַע וְרֶגַע, אֲשֶׁר יִלְקְטֵם וְיִתְפַּשֵּׂם תַּחַת יָדוֹ, שָׁוֶה יוֹתֵר מִמֵּאָה יָמִים אֲשֶׁר יִלְקֹט דְּבָרִים פְּחוּתִים. כֵּן הַדָּבָר מַמָּשׁ בְּעִנְיָנֵנוּ, דַּהֲלֹא יָדוּעַ מַה שֶּׁהֵבִיא הַגְּרַ"א בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ, שֶׁעַל כָּל רֶגַע וְרֶגַע שֶׁאָדָם חוֹסֵם פִּיו, זוֹכֶה לְאוֹר הַגָּנוּז, שֶׁאֵין כָּל מַלְאָךְ וּבְרִיָּה יְכוֹל לְשַׁעֵר, רְאֵה שֶׁלֹּא נִזְכַּר בַּמִּדְרָשׁ חֹדֶשׁ אוֹ שָׁבוּעַ אוֹ יוֹם אוֹ שָׁעָה, רַק רֶגַע. וְזוֹהִי בְּעֶצֶם כַּוָּנַת הַכְּתוּב (משלי ב' ד'): "אִם תְּבַקְּשֶׁנָּה כַכֶּסֶף" וְגוֹ', שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְהִתְנַהֵג בְּבַקָּשַׁת הַתּוֹכֶלִית הַנִּצְחִי, כְּמוֹ שֶׁהוּא מִתְנַהֵג בְּבַקָּשַׁת הַכֶּסֶף וְחִפּוּשׂ הַמַּטְמוֹנִיּוֹת. וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמַר הַתַּנָּא: לֹא תַּרְחִיק עַצְמְךָ מִמִּדָּה שֶׁאֵין לָהּ קְצָבָה, כְּלוֹמַר שֶׁיִּחְשְׁבֶנָּה הָאָדָם בְּנַפְשׁוֹ לִזְכוּת וְלִמְצִיאָה כָּל מַה שֶּׁיִּמְצָא מִמֶּנָּה.

**וְכָל** זֶה הוּא אֲפִלּוּ לְפִי דִּבְרֵי הַיֵּצֶר, שֶׁלֹּא תּוֹעִיל הַהִסְכָּמָה וְהַקַּבָּלָה, שֶׁיְּקַבֵּל בְּלִבּוֹ עַל לְהַבָּא, רַק עַל יָמִים אֲחָדִים. אַךְ כַּאֲשֶׁר נַעֲמִיק יוֹתֵר בְּעִנְיָן זֶה, תִּרְאֶה שֶׁטַּעֲנַת הַיֵּצֶר שֶׁקֶר

מֵעִקָּרוֹ. כִּי כְּבָר נִבְחַן בְּכוּר הַנִּסָּיוֹן, כִּי אִם יִרְצֶה לַעֲמֹל בָּזֶה, כָּל עוֹד שֶׁיִּרְגִּיל בָּזֶה, יֵקֶל הוּא לְהִשָּׁמֵר. כִּי יַרְגִּישׁ בְּעֵת שֶׁיּוֹצִיא מִפִּיו אֵיזֶה דִּבּוּר שֶׁלֹּא כַּהֶגֶן, תֵּחַת אֲשֶׁר בְּתְחִלָּתוֹ לֹא הִרְגִּישׁ מֵחֲמַת רֹב מְרוּצַת הֶרְגֵּלוֹ לְכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יַחְפֹּץ, וּבְמַעַט זְרִיזוּת לְנַפְשׁוֹ יִמְנַע מִדִּבּוּרִים אֲסוּרִים, אַחַר שֶׁאֵין לוֹ עוֹד כֹּחַ הַהֶרְגֵּל לָזֶה.

**הג"ח**. [אַךְ לְעִנְיַן זֶה שֶׁיְּקַבֵּעַ בְּנַפְשׁוֹ הַהֶרְגֵּל לִשְׁמִירַת לְשׁוֹנוֹ, נִרְאֶה לִי בִּפְשִׁיטוּת דֶּרֶךְ עֵצָה שֶׁיִּתְנַהֵג כָּךְ. מִתְּחִלָּה יִרְאֶה לִהְיוֹת בָּקִי בְּכָל פְּרָטֵי הַדִּינִים שֶׁל שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן וְלַחֲזֹר אוֹתָם הֵיטֵב הֵיטֵב, עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּקִי בָּהֶם, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע אֵיזֶה דִּבּוּר יִפֹּל תַּחַת סוּג הַשְּׁמִירָה, וְעַל יְדֵי זֶה מְמֵילָא יוּסַר מִמֶּנּוּ רֹב הַהֶרְגֵּל שֶׁהָיָה לוֹ עַד עַתָּה. וְאַחַר כָּךְ אֲפִלּוּ אִם רַק יִקְבַּע אֵיזֶה זְמַן מְיֻחָד לָזֶה בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ, גַּם כֵּן יוֹעִיל לָזֶה הַרְבֵּה. וְהַכֹּל לְפִי טֶבַע הָאָדָם וַעֲסָקָיו, כִּי יֵשׁ אֲנָשִׁים, אֲשֶׁר לְעוֹלָם צְרִיכִים לִבְדֹּק עַצְמָם בְּכָל יוֹם וְיוֹם בְּאֵיזֶה אֹפֶן וּמַצָּב הוּא עוֹמֵד בְּעִנְיַן כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ.]

**וַאֲפִלּוּ** אִם יִמְשֹׁךְ אֵיזֶה זְמַן, אֲשֶׁר לֹא יוּכַל לְזָרֵז אֶת נַפְשׁוֹ בְּעִנְיַן זֶה מֵאֵיזֶה סִבָּה, אוֹ שֶׁמָּצָא אֶת עַצְמוֹ בְּכַמָּה פְּעָמִים, שֶׁנִּצַּח אוֹתוֹ הַיֵּצֶר בְּעִנְיַן זֶה, אַף עַל פִּי כֵן אַל יִפֹּל לִבּוֹ עָלָיו לְהִתְיָאֵשׁ עוֹד מֵעִנְיַן זֶה, כִּי אִם יְחַזֵּק עוֹד אֶת נַפְשׁוֹ וְיִתְעוֹרֵר בְּעִנְיַן הַשְּׁמִירָה וְיִהְיֶה הוּא הַמְנַצֵּחַ. וּבְכָל יָמָיו יִתְנַהֵג כָּךְ, וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲז"ל (ברכות ה.) לְעוֹלָם יַרְגִּיז אָדָם יִצֶר טוֹב עַל יֵצֶר הָרָע וְכוּ', וְהַהַרְגָּזָה הַזּוֹ, הֵינוּ שֶׁיַּעֲשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה לְעוֹלָם, וְהֵינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

**וְשָׁמַעְתִּי** בְּשֵׁם גָּאוֹן אֶחָד, שֶׁשָּׁאַל אָדָם אוֹתוֹ, אִם לֹא כְּדַאי הַתְּפִלָּה וְהוּא עוֹמֵד בְּסוֹף הַתְּפִלָּה, בְּאֵיזֶה אֹפֶן יְעוֹרֵר אֶת נַפְשׁוֹ לְהַתְחִיל לְכַוֵּן. וְהֵשִׁיבוֹ, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְתִינוֹקֶת אַחַת, שֶׁעָמְדָה עַל הַשּׁוּק בְּסַל גָּדוֹל שֶׁל יְרָקוֹת לִמְכֹּר, וּפָגַע בָּהּ אָדָם אֶחָד וְהִתְחִיל לַחֲטֹף מֵהַסַּל, וְנִבְהֲלָה וְלֹא יָדְעָה שׁוּם עֵצָה אֵיךְ לַעֲשׂוֹת. פִּקֵּחַ אֶחָד עָמַד לְמֵרָחוֹק, אָמַר לָהּ: מַה תַּעֲמְדִי, עַל מַה תַּמְתִּינִי? עַד שֶׁיַּחְטֹף כֻּלּוֹ? הִנֵּה הוּא חוֹטֵף גַּם אַתְּ חִטְפִי, וְכָל מַה שֶּׁיַּעֲלֶה בְּיָדֵךְ יִהְיֶה שֶׁלָּךְ. כֵּן הַדָּבָר מַמָּשׁ בְּעִנְיַן הַתְּפִלָּה, הִנֵּה הַיֵּצֶר מִתְגַּבֵּר עַל הָאָדָם וּמַפִּיל עָלָיו עֲצָלוּת וּמַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת, עַד שֶׁעַל יְדֵי זֶה לֹא כִּוֵּן בְּכַמָּה וְכַמָּה בְּרָכוֹת מֵהַתְּפִלָּה, גַּם אַתָּה חְטֹף וְזָרֵז אֶת עַצְמְךָ בְּכָל כֹּחֲךָ לְכַוֵּן בַּבְּרָכוֹת, אֲשֶׁר עֲדַיִן הֵם לְפָנֶיךָ.

**כֵּן** הַדָּבָר מַמָּשׁ בְּעִנְיָנֵנוּ, הַיֵּצֶר נִצָּחֲךָ בְּיוֹם זֶה בְּדִבּוּרִים אֲסוּרִים, אַתָּה עֲמֹד וְהִתְחַזֵּק נֶגְדּוֹ לְמָחָר לְנַצְּחוֹ. וַאֲפִלּוּ אִם, חַס וְשָׁלוֹם, יִתְרְמֵי שֶׁיְּנַצַּחֲךָ עוֹד הַפַּעַם, אַף עַל פִּי כֵן חֲזֹר וְהִתְחַזֵּק נֶגְדּוֹ לְהַלְחֵם אִתּוֹ, וּבְוַדַּאי יַעֲזֹרְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁתִּהְיֶה גַּם כֵּן מֵהַמְנַצְּחִים, כִּי הַבָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כָּל יָמָיו שֶׁל אָדָם תִּהְיֶה מִלְחָמָה בֵּינוֹ וּבֵין

הַיֵּצֶר, וְזוֹהִי בְּעֶצֶם כַּוָּנַת חֲזַ"ל: לְעוֹלָם יַרְגִּיז אָדָם וְכוּ'. וְזֶה מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (קהלת י' ד'): "אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲל�ֶה עָלֶיךָ, מְקוֹמְךָ אַל תַּנַּח".

**וְעַל** טַעֲנָה ב' שֶׁטּוֹעֵן הַיֵּצֶר, מִכַּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמֹר אֶת הַדִּין בְּכָל עִנְיָנָיו, טוֹב לְהִתְרַחֵק מִמִּדָּה זוֹ כְּלָל, יָשִׁיב לַיֵּצֶר: הַאִם הָיִיתִי מַתִּיר לְעַצְמִי לְהִתְנַהֵג בַּעֲסָקַי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה? לְמָשָׁל, אִם הָיָה אֶחָד רוֹאֶה אוֹתִי רָץ בְּזְרִיזוּת לְאֵיזֶה עֵסֶק לְפַרְנֵס אֶת עַצְמִי וְיִשְׁאָלֵנִי: לָמָּה אַתָּה רָץ? הַאִם תְּדַמֶּה, שֶׁתִּהְיֶה עַל יְדֵי זֶה עָשִׁיר גָּדוֹל שֶׁבְּכָל הָעוֹלָם כְּמוֹ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי? הֲלֹא בְּוַדַּאי הָיִיתִי עוֹנֶה לוֹ: וְכִי בְּשִׂבְיל שֶׁלֹּא אֶהְיֶה כָּמוֹהוּ, אֲנִי צָרִיךְ לִטְמֹן יָדַי בַּצַּלַּחַת מִלְּהַחֲיוֹת נַפְשִׁי? וְאִם זֶה בְּעִנְיְנֵי הַגּוּף הַכָּלָה, מָה אֲעֻנֶּה בְּעִנְיְנֵי הַנֶּפֶשׁ? וְכִי בִּשְׂבִיל שֶׁלֹּא אוּכַל לִשְׁמֹר אֶת הַמִּדָּה הַזֹּאת בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְעִנְיְנֶהָ, שֶׁעַל יָדָהּ הָיִיתִי עוֹלֶה לָעֲצַח לְמַדְרֵגָה גְּדוֹלָה וּקְדוֹשָׁה, וְכִמוֹ דְּאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת חֻקַּת, שֶׁמִּי שֶׁשּׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ, זוֹכֶה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַיֵּן שָׁם, וְגַם לֵאוֹר לָעֲצַח בָּאוֹר הַגָּנוּז, שֶׁאֵין כָּל מַלְאָךְ וּבְרִיָּה יָכוֹל לְשַׁעֵר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל, וְאִיתָא בְּרֵאשִׁית חָכְמָה בְּשֵׁם מַהֲרַ"מ קוֹרְדוֹוֵירוֹ זַ"ל, שֶׁרָאָה לְהָרַב שׁוּשַׁן סוֹדוֹת בַּחֲלוֹם וְרָאָה, שֶׁכָּל שֵׁעָר וְשֵׁעָר מִזְּקָנוֹ הָיָה מֵאִיר כְּאוֹר הָאֲבוּקָה, וְהָיָה זֶה עֲבוּר שֶׁהָיָה נִזְהָר מִשִּׂיחָה בְּטֵלָה, עַיֵּן שָׁם], הַאִם בִּשְׂבִיל זֶה אֶתְעַלֵּם לְגַמְרֵי מִלְּפַקֵּחַ עַל הַנֶּפֶשׁ לִשְׁמֹר אֶת הַפֶּה בְּכָל מַה שֶּׁיִּהְיֶה בְּכֹחִי וְלֹא לִהְיוֹת, חַס וְשָׁלוֹם, מְכַת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע וְכַדּוֹמֶה מֵהַכִּתּוֹת הָרָעוֹת שֶׁעָלֵיהֶם אָמְרוּ חֲזַ"ל שֶׁאֵין מְקַבְּלִין פְּנֵי הַשְּׁכִינָה? (סוטה מ"ב) וְלָזֶה כִּוֵּן שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם בְּקֹהֶלֶת וְאָמַר (קהלת ט' י'): "כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה", לְהוֹרוֹת לָנוּ, שֶׁאֲפִלּוּ עוֹלֶה בְּדַעְתּוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּכֹחוֹ לִגְמֹר אֶת הַמִּצְוָה בְּכָל פְּרָטֶיהָ, אַף עַל פִּי כֵן יַעֲשֶׂה כָּל מַה שֶּׁבְּכֹחוֹ. וּכְהַאי גַּוְנָא אָמְרוּ חֲזַ"ל (מכות דף י'.) עַל הַפָּסוּק (דְּבָרִים ד' מ"א): "אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים", שֶׁהוֹדִיעַ לָנוּ הַכָּתוּב דָּבָר זֶה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁלֹשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן קוֹלְטוֹת עַד שֶׁיַּבְדִּילוּ אוֹתָן שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהוּא כְּבָר יָדַע שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי כֵן אָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "כָּל מַה שֶּׁבְּכֹחִי לַעֲשׂוֹת אֶעֱשֶׂה, וּכְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם. כָּל זֶה בֵּאַרְנוּ בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרַךְ מַה שֶּׁאָמַר בְּאֵבוֹת דְּרַבִּי נָתָן, שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק מִמִּדָּה שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָה. וּמַה דִּמְסַיֵּם שָׁם: וּמִמְּלָאכָה שֶׁאֵין לָהּ גְּמִירָא, הַיְנוּ לְעִנְיַן תּוֹרָה, וְכִדְמוּכָח שָׁם מֵהַמָּשָׁל שֶׁהֵבִיא עַל זֶה עַיֵּן שָׁם.

**וְדַע** דְּכָל מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּסֵפֶר זֶה מֵעִנְיַן גֹּדֶל הַזְּהִירוּת מֵעָוֹן לָשׁוֹן הָרַע, הַיְנוּ לְמִי שֶׁהוּא עֲדַיִן בִּכְלַל עֲמֵיתֶךָ, אֲבָל בְּאוֹתָן הָאֲנָשִׁים הַכּוֹפְרִים בְּתוֹרַת ה', אֲפִלּוּ רַק בְּאוֹת אַחַת, וְהַמַּלְעִיגִים מִדִּבְרֵי חֲזַ"ל, מִצְוָה לְפָרְסֵם דַּעְתָּם הַכוֹזֶבֶת לְעֵינֵי הַכֹּל וּלְגַנּוֹתָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים, וּכְמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּסֵפֶר "חָפֵץ חַיִּים" בִּכְלָל ח' הֲלָכָה ה' עַיֵּן שָׁם.

## שער הזכירה

### פרק א

**בְּפֶרֶק זֶה יְבֹאַר טַעַם עַל מַה הֶחְמִיר הַכָּתוּב בְּעָוֹן זֶה כָּל כָּךְ.**

**כְּתִיב** (תהילים ל"ד י"ג): "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע". וּפֵרְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים דְּמַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב "הֶחָפֵץ חַיִּים", הַיְנוּ חַיִּים הַנִּצְחִיִּים בָּעוֹלָם הַבָּא, וְ"אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב" הַיְנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהוּא רַק בְּחִינַת יָמִים לְגַבֵּי חַיֵּי הַנֶּצַח. וְלִכְאוֹרָה יִפָּלֵא מְאֹד, מַה זֶּה יִחֵד לָנוּ הַכָּתוּב בִּפְרָט, שֶׁנִּשְׁמֹר מִן הֶעָוֹן הַזֶּה, הֲלֹא נִצְטַוֵּינוּ בַּתּוֹרָה רְמַ"ח עֲשֵׂה וּשְׁסָ"ה לֹא תַעֲשֶׂה, וְעַל כֻּלָּם אָמַר לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ בְּפָרָשַׁת נִצָּבִים (דברים ל' ט"ו): "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְגוֹ' אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקּוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו" וְגוֹ'?

**וְהִנֵּה** לְפִי מַה שֶּׁבֵּאַרְנוּ בִּפְתִיחַת סֵפֶר "חָפֵץ חַיִּים" אֶת רִבּוּי הַלְּאוִין וְהָעֲשִׂין שֶׁהוּא רָגִיל לַעֲבֹר עַל יְדֵי הֶעָוֹן הַמֵּר הַזֶּה, מַה שֶּׁאֵין מָצוּי עִנְיָן זֶה בִּשְׁאָר עֲוֹנוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, נָכוֹן מְאֹד בִּפְשָׁט הַכָּתוּב מַה שֶּׁנָּקַט "מִי הָאִישׁ וְגוֹ' נְצֹר וְגוֹ' סוּר מֵרָע" וְגוֹ', כִּי רָצָה דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לִרְמֹז לָנוּ בְּדָרְךָ כְּלָל, שֶׁנִּשְׁמֹר אֶת עַצְמֵנוּ מֵהָעֲוֹנוֹת דְּבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְגַם מֵהָעֲוֹנוֹת דְּבֵין אָדָם לַמָּקוֹם, וְעַל כְּלַל הָעֲוֹנוֹת דְּבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ יָעַץ דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לָאָדָם הֶחָפֵץ בַּחַיִּים, שֶׁיִּנָּצֵר לְשׁוֹנוֹ מֵרַע בְּכָל פְּרָטָיו, וּמִמֵּילָא יִהְיֶה זָהִיר בַּכֹּל.

**וְדָבָר** פָּשׁוּט הוּא, כִּי כְּשֶׁיַּרְגִּיל עַצְמוֹ לִהְיוֹת זָהִיר בִּלְשׁוֹנוֹ שֶׁלֹּא לְסַפֵּר לְעוֹלָם בִּגְנוּת חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ אִם לֹא יִגְרֹם לוֹ הֶזֵּק בָּזֶה, וְכָל שֶׁכֵּן מִלִּגְרֹם לוֹ שֶׁיְּאַבֵּד מִחְיָתוֹ עַל יְדֵי זֶה וְגַם שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פָּנָיו עַל יְדֵי דִּבּוּרָיו הָרָעִים וְגַם מִלְּהַחְזִיק בְּמַחֲלֹקֶת עַל יְדֵי סִפּוּרָיו, שֶׁכָּל זֶה הוּא רַע בַּלָּשׁוֹן, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה שְׁאָרֵי לְאוִין וַעֲשִׂין שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ, וְכַנַּ"ל בַּפְּתִיחָה, בְּוַדַּאי יִזָּהֵר בְּעַצְמוֹ מִמֵּילָא מִגֶּזֶל וּגְנֵבָה גַּם כֵּן, כִּי הֲלֹא כְּבָר קִבֵּל עַל עַצְמוֹ לִהְיוֹת זָהִיר, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לִגְרֹם לוֹ שׁוּם רֵעוּתָא וּגְנוּת עַל יְדֵי דִּבּוּרוֹ וְכָל שֶׁכֵּן בְּפֹעַל מַמָּשׁ, וְאִם כֵּן בְּהֶרְחֵב הַזְּמַן יִהְיֶה נָקִי מִכָּל הָעֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ.

**וְאַחַר** כָּךְ אָמַר הַכָּתוּב (תהילים ל"ד ט"ו): "סוּר מֵרָע", עַל כְּלַל הָעֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם. וְאַחַר כָּךְ אָמַר "עֲשֵׂה טוֹב", עַל כְּלַל כָּל הָרְמַ"ח עֲשִׂין. [וְהִקְדִּים שְׁמִירָה מֵעֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כִּי הֵם כּוֹלְלִים שְׁנֵיהֶם, שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל רְצוֹן הַשֵּׁם שֶׁצִּוָּה עַל זֶה וְגַם הוּא עוֹשֶׂה עַוְלָה בָּזֶה לַחֲבֵרוֹ.] וּלְהֶפֶךְ, חַס וְשָׁלוֹם, כְּשֶׁלֹּא יִנָּצֵר לְשׁוֹנוֹ מֵרַע, יִתְרַבֶּה עָלָיו עֲוֹנוֹת מְרֻבִּים וְחַטָּאִים עֲצוּמִים לִמְאֹד, שֶׁמִּשְׁתַּלְשֵׁל עַל יְדֵי הֶעָוֹן הַזֶּה כַּמְבֹאָר בַּפְּתִיחָה. וְהָעִנְיָן הַזֶּה שֶׁל נְצִירַת הַלָּשׁוֹן הוּא שֹׁרֶשׁ וְעִקַּר לְרֹב עֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְגַם לְאֵיזֶה עֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כַּמְבֹאָר לְהַמְעַיֵּן שָׁם.

**אָכֵן** לְפִי דִּבְרֵי חֲזַ"ל בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (ט"ו. ט"ז:) וּבְשָׁאָר מְקוֹמוֹת, שֶׁהֶאֱרִיכוּ מְאֹד בְּגֹדֶל גְּנוּת הֶעָוֹן הַזֶּה וּבְגֹדֶל עָנְשׁוֹ, כְּפִי מַה שֶּׁנַּעְתִּיק אֶת דִּבְרֵיהֶם הַקְּדוֹשִׁים לְקַמָּן בַּפְּרָקִים הַבָּאִים אִם יִרְצֶה ה', מַשְׁמַע שֶׁהֶעָוֹן הַזֶּה בְּעַצְמוּתוֹ חָמוּר עַד מְאֹד, לְבַד מַה שֶּׁמִּשְׁתַּלְשֵׁל עַל יָדוֹ. וְלָכֵן אָנוּ צְרִיכִים לְבָאֵר, עַל מָה וְלָמָּה עָוֹן הַזֶּה חָמוּר מִשְּׁאָרֵי עֲוֹנוֹת חֲמוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה.

**וְנִרְאָה** לְבָאֵר זֶה בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרַךְ בְּכַמָּה גְּוָנִי, [וְעַיֵּן לְעֵיל בַּהַקְדָּמָה מַה שֶּׁאָמַרְנוּ עוֹד עִנְיָן אַחֵר בָּזֶה]. דְּהִנֵּה אִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק א' דְּפֵאָה הֲלָכָה א', דִּכְשֵׁם שֶׁשָּׂכָר תַּלְמוּד תּוֹרָה שְׁקוּל כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, כֵּן עָנְשׁוֹ שֶׁל לָשׁוֹן הָרַע שְׁקוּל כְּנֶגֶד כָּל הָעֲוֹנוֹת [וְנַעְתִּיק אֶת לְשׁוֹנוֹ לְקַמָּן], נִמְצָא תַּלְמוּד תּוֹרָה גְּדוֹלָה שֶׁבְּכָל הַמִּצְוֹת, וּכְנֶגְדּוֹ לָשׁוֹן הָרַע חָמוּר שֶׁבְּכָל הָעֲוֹנוֹת. וְהַטַּעַם לָזֶה נִרְאֶה בְּפִשְׁיטוּת, דִּכְמוֹ שֶׁבְּעִנְיְנֵי הַיְסוֹדוֹת שֶׁהַטְּבִיעַ ה' יִתְבָּרַךְ בָּעוֹלָם, דְּהַיְנוּ, אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר, הַיְסוֹד הָרוּחָנִי הוּא הַרְבֵּה יוֹתֵר חָזָק מֵהַיְסוֹד הַגַּשְׁמִי, עַד שֶׁכְּמַעַט אֵין נֶחְשָׁב אֶצְלוֹ הַגַּשְׁמִי לְמְאוּמָה, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִין בְּחוּשׁ שֶׁבְּהִתְגַּבֵּר הָאֵשׁ עַל דָּבָר הַגַּשְׁמִי מְכַלֶּהוּ, וְכֵן בְּהִתְגַּבֵּר יְסוֹד הָרוּחַ הוּא יָכוֹל לְפָרֵק הָרִים וּלְשַׁבֵּר סְלָעִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (מלכים א' י"ט י"א) "וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים", כֵּן הַדָּבָר בָּעִנְיָנִים הָעֶלְיוֹנִים, כְּמוֹ צִיצִית וּלוּלָב וְשׁוֹפָר וְכָל הַמִּצְוֹת, אַף שֶׁעַל יָדָם פּוֹעֵל גַּם כֵּן תִּקּוּנִים גְּדוֹלִים בָּעוֹלְמוֹת הָעֶלְיוֹנִים, וְעַל יָדָם גַּם כֵּן נִתְקַדֵּשׁ הָאָדָם לַה', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (במדבר ט"ו מ'): "וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם". אַף עַל פִּי כֵן אֵין שׁוּם הִשְׁתַּוּוּת בֵּינָם לְבֵין לִמּוּד הַתּוֹרָה, כְּמוֹ דְּאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק א' דְּפֵאָה, שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת אֵינָם שָׁוִוֹת לְדָבָר אֶחָד מִן הַתּוֹרָה, וְהַטַּעַם כִּי כָּל הַמִּצְוֹת הֵם מִצְטָרְפוֹת אֶל הַגֶּשֶׁם, כְּמוֹ מִצְוַת צִיצִית, אִי אֶפְשָׁר לְקַיֵּם, אֶלָּא עַל יְדֵי לְבִישַׁת בֶּגֶד שֶׁהוּא גַּשְׁמִי, וְכֵן סֻכָּה וְלוּלָב וּכְהַאי גַּוְנָא כָּל הַמִּצְוֹת, לֹא כֵן לִמּוּד הַתּוֹרָה, שֶׁעֲנָיְנוֹ תָּלוּי בְּכֹחַ הַדִּבּוּר שֶׁהוּא כֹּחַ פָּשׁוּט רוּחָנִי בִּלְבַד, וּלְכָךְ פְּעֻלָּתוֹ שֶׁפּוֹעֵל לְמַעְלָה נוֹרָא עַד מְאֹד, וְעַל כֵּן קְדֻשַּׁת תַּלְמוּד תּוֹרָה הוּא כְּנֶגֶד כֻּלָּם. וְכֵן הַדָּבָר לְהֶפְכּוֹ בְּעִנְיַן קִלְקוּל, כִּי בְּכָל הָאֵיבָרִים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בָּהֶן עֲוֹנוֹת, מֵחֲמַת שֶׁהֵן גַּשְׁמִיִּים, אֵין קִלְקוּלוֹ לְמַעְלָה גָּדוֹל כָּל כָּךְ, לֹא כֵן בַּעֲוֹן לָשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוּת, שֶׁפּוֹעֵל פְּעֻלָּתוֹ עַל יְדֵי כֹּחַ רוּחָנִי בִּלְבַד, קִלְקוּלוֹ לְמַעְלָה בָּעוֹלְמוֹת הָעֶלְיוֹנִים הוּא חָזָק וְנוֹרָא עַד מְאֹד, וּלְכָךְ עָנְשׁוֹ גַּם כֵּן הוּא כְּנֶגֶד כֻּלָּם.

**פרק ב**

## עוֹד בְּעִנְיַן זֶה.

**וְעוֹד** יֵשׁ טַעַם אַחֵר בָּזֶה, כִּי יָדוּעַ הוּא, כִּי לְפִי מַה שֶּׁהָאָדָם מַנְהִיג אֶת עַצְמוֹ בְּמִדּוֹתָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, הוּא מְעוֹרֵר כְּנֶגְדּוֹ לְמַעְלָה בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, כָּל מִדָּה לְפִי עִנְיָנָהּ. אִם דַּרְכּוֹ לְהַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו וּמִתְנַהֵג עִם אֲנָשִׁים בְּמִדַּת הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים, הוּא מְעוֹרֵר כְּנֶגְדּוֹ לְמַעְלָה אֶת מִדַּת

הָרַחֲמִים, וּמְרַחֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הָעוֹלָם בִּשְׁבִילוֹ. וּמִפְּרִי פִּי אִישׁ תִּשְׂבַּע נַפְשׁוֹ, וְזוֹכֶה הוּא גַּם כֵּן שֶׁיְּרַחֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו וְיַעֲבִירוּ עַל פְּשָׁעָיו, כְּמַאֲמָרָם (שבת קנ"א:): כָּל הַמְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת מְרַחֲמִין עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם, (יומא כ"ג.) כָּל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו, וּכְמוֹ שֶׁאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת אֱמֹר:

**תְּנִינַן**: בְּעוֹבָדָא דִּלְתַתָּא אִתְּעַר עוֹבָדָא דִּלְעֵילָא, אִי בַּר נָשׁ עָבֵיד עוֹבָדָא לְתַתָּא כִּדְקָא יָאוּת, הָכֵי אִתְּעַר חֶסֶד לְעֵילָא וְשָׁארֵי בְּהַהוּא יוֹמָא וְאִתְעַטַּר בֵּהּ בְּגִינֵהּ, וְאִי אִתְדַּבַּר בַּר נָשׁ בְּרַחֲמֵי לְתַתָּא, אִתְּעַר רַחֲמֵי עַל הַהוּא יוֹמָא וְאִתְעַטַּר בְּרַחֲמֵי בְּגִינֵהּ, וּכְדֵין הַהוּא יוֹמָא קָאֵים עֲלֵהּ לְמֶהֱוֵי אַפּוֹטְרוֹפָּא בְּגִינֵהּ בְּשַׁעְתָּא דְּאִצְטְרִיךְ לֵהּ וְכוּ', בְּהַהוּא מִדָּה דְּבַר נָשׁ מוֹדֶד בַּהּ מוֹדְדִין לֵהּ וְכוּ', זַכָּאָה מַאן דְּאַחֲזִי עוֹבָדָא דְּכָשְׁרָא לְתַתָּא, דְּהָא בְּעוֹבָדָא תַּלְיָא מִלְּתָא בְּכֻלָּא לְאִתְעָרָא מִלָּה אַחֲרָא. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

לְמַדְנוּ, בַּמַּעֲשֶׂה שֶׁלְּמַטָּה מִתְעוֹרֵר הַמַּעֲשֶׂה שֶׁלְּמַעְלָה, אִם אָדָם עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה לְמַטָּה כָּרָאוּי, כָּךְ מִתְעוֹרֵר הַכֹּחַ הָרָאוּי לְמַעְלָה, עֲשֵׂה אָדָם חֶסֶד בָּעוֹלָם, הִתְעוֹרֵר חֶסֶד לְמַעְלָה וְשׁוֹרֶה בַּיּוֹם הַהוּא וּמִתְעַטֵּר בּוֹ בִּשְׁבִילוֹ, וְאִם נוֹהֵג אָדָם בְּרַחֲמִים לְמַטָּה, מְעוֹרֵר רַחֲמִים עַל אוֹתוֹ הַיּוֹם וּמִתְעַטֵּר בְּרַחֲמִים בִּשְׁבִילוֹ, וְאָז אוֹתוֹ הַיּוֹם עוֹמֵד לוֹ לִהְיוֹת מָגֵן בִּשְׁבִילוֹ בְּשָׁעָה שֶׁיִּצְטָרֵךְ לוֹ וְכוּ', אַשְׁרֵי מִי שֶׁמַּרְאֶה מַעֲשֶׂה כָּשֵׁר לְמַטָּה, שֶׁהֲרֵי בְּמַעֲשֶׂה תָּלוּי הַדָּבָר לְגַמְרֵי לְעוֹרֵר [כְּנֶגְדּוֹ לְמַעְלָה] דָּבָר אַחֵר.

**וְאִם** מִדָּתוֹ תָּמִיד לְהִתְנַהֵג עִם אֲנָשִׁים, שֶׁלֹּא לְוַתֵּר לָהֶם כְּלוּם מִשֶּׁלּוֹ וְשֶׁלֹּא לְרַחֵם עֲלֵיהֶם, הוּא מַגְבִּיר בָּזֶה לְמַעְלָה אֶת מִדַּת הַדִּין עַל הָעוֹלָם וְגַם לְעַצְמוֹ, דְּבְמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ, וְאֵין מְוַתְּרִין לוֹ כְּלוּם מִמַּעֲשָׂיו. וְזֶהוּ כַּוָּנַת מַאֲמָרָם זַ"ל (בבא מציעא דף ל:) "לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם, אֶלָּא שֶׁהֶעֱמִידוּ דְּבְרֵיהֶם עַל דִּין תּוֹרָה, דִּלְכְאוֹרָה, הֲלֹא הָיָה לָהֶם כַּמָּה עֲוֹנוֹת כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּכָּתוּב. וּלְפִי זֶה נִיחָא, דְּאִם הָיוּ מַעֲבִירִין עַל מִדּוֹתֵיהֶן, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לָהֶן גַּם כֵּן, אֲבָל הֵם הֶעֱמִידוּ דְּבְרֵיהֶן שֶׁלֹּא לְוַתֵּר כְּלוּם לְחַבְרֵיהֶן מִכְּפִי גֶּדֶר הַדִּין, לָכֵן דִּקְדֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גַּם כֵּן אַחֲרֵיהֶן (כמו שכתוב בספר תולדות אדם).

**וְאִם** מְדַבֵּר לָשׁוֹן הָרַע עַל חֲבֵרוֹ וּמְעוֹרֵר מְדָנִים עָלָיו, הוּא מְעוֹרֵר בָּזֶה לְמַעְלָה עִנְיַן קַטֵּגוֹרְיָא עַל יִשְׂרָאֵל וְנוֹתֵן בָּזֶה כֹּחַ לַשָּׂטָן שֶׁיְּקַטְרֵג עַל יִשְׂרָאֵל, כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

אִית רוּחָא חָדָא דְּקַיְּמָא עַל כָּל אִנּוּן מָארֵי דְּלִישָׁנָא בִּישָׁא, דְּכַד מִתְעָרֵי בְּנֵי נָשָׁא בְּלִישָׁנָא בִּישָׁא, אוֹ הַהוּא בַּר נָשׁ דְּמִתְעָרֵי בְּלִישָׁנָא בִּישָׁא, כְּדֵין אִתְּעַר הַהוּא רוּחָא בִּישָׁא מְסָאֲבָא דְּלִעֵילָא דְּאִקְרֵי סַכְסוּכְיָא, וְאִיהוּ שָׁארֵי עַל הַהוּא אִתְעָרוּתָא דְּלִישָׁנָא בִּישָׁא דְּשָׁארוּ בֵּהּ בְּנֵי נָשָׁא, וְאִיהוּ עָל לְעֵילָא וְגָרִים בְּהַהוּא אִתְעָרוּ דְּלִישָׁנָא בִּישָׁא מוֹתָא וְחַרְבָּא וּקְטָלָא בְּעָלְמָא, וַי לְאִנּוּן דְּמִתְעָרֵי לְהַאי סִטְרָא בִּישָׁא, וְלָא נָטְרֵי פּוּמַיְהוּ וּלְשָׁנֵיהוֹן וְלָא חָשְׁשׁוּ עַל דָּא וְלָא יַדְעֵי דְּהָא בְּאִתְעָרוּתָא דְּתַתָּא תַּלְיָא אִתְעָרוּ דִּלְעֵילָא בֵּין לְטָב בֵּין לְבִישׁ כוּ', וְכֻלְּהוּ

דַּלְטוֹרִין לְאַתְעָרָא לְהַאי חִוְיָא רַבָּא לְמֶהֱוֵי דַּלְטוֹרָא עַל עָלְמָא, וְכֻלְּהוּ בְּגִין הַאי אִתְעָרוּ דְּלִישָׁנָא בִּישָׁא כַּד קַיְמָא אִתְעָרוּתָא דִּילֵהּ לְתַתָּא. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

יֵשׁ רוּחַ אַחַת, שֶׁעוֹמֶדֶת עַל כָּל אוֹתָם בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרָע, וּמֵתֵי שֶׁמִּתְעוֹרְרִים בְּנֵי אָדָם בְּלָשׁוֹן הָרָע, אוֹ אָדָם אֶחָד שֶׁמִּתְעוֹרֵר בְּלָשׁוֹן הָרָע, אֲז מִתְעוֹרֶרֶת אוֹתָהּ הָרוּחַ רָעָה הַטְּמֵאָה שֶׁלְּמַעְלָה, הַנִּקְרֵאת סַכְסוּכָא, וְהִיא שׁוֹרָה עַל אוֹתָהּ הִתְעוֹרְרוּת שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָרָע, שֶׁפָּתְחוּ בָּהּ בְּנֵי אָדָם, וְהִיא עוֹלָה לְמַעְלָה וְגוֹרֶמֶת בְּזוֹ הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע מָוֶת וְחֶרֶב וְהֶרֶג בָּעוֹלָם. אוֹי לָאוֹתָם, שֶׁמְּעוֹרְרִים לְאוֹתוֹ צַד הָרָע, וְלֹא שׁוֹמְרִים פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם וְלֹא חוֹשְׁשִׁים עַל זֶה וְלֹא יוֹדְעִים שֶׁבַּהִתְעוֹרְרוּת שֶׁלְּמַטָּה תְּלוּיָה הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁלְּמַעְלָה, בֵּין לְטוֹב בֵּין לְרַע וְכוּ', וְכֻלָּם מְקַטְרְגִים לְעוֹרֵר לְאוֹתוֹ נָחָשׁ הַגָּדוֹל, שֶׁיֵּהֵא מְקַטְרֵג עַל הָעוֹלָם, וְהַכֹּל בִּשְׁבִיל אוֹתָהּ הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע, כְּשֶׁנִּמְצֵאת הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁלּוֹ לְמַטָּה.

**וְהִנֵּה** כַּאֲשֶׁר נִתְבּוֹנֵן רַק מְעַט בָּעִנְיָן הַנּוֹרָא הַזֶּה, נָבִין מִיָּד עַל יְדֵי זֶה מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַקְפִּיד כָּל כָּךְ עַל עָוֹן זֶה יוֹתֵר מִכָּל עֲוֹנוֹת, עַד שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִשְׁתַּתֵּף כְּלָל עִם הַבַּעַל לָשׁוֹן הָרָע לְהַצִּיל אוֹתוֹ מִצָּרוֹתָיו, וּכְמוֹ שֶׁיּוּבָא אִם יִרְצֶה ה' לְקַמָּן בְּשֵׁם הַסְּפָרִי וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת שְׁלַח: אָמַר ר' שִׁמְעוֹן: עַל כֹּלָּא מָחֵל קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, בַּר מִן לִישָׁנָא בִּישָׁא, דְּיָדְעַ הוּא דְּאַהֲבַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל הוּא עַד מְאֹד, וְהֵם אֲצִלּוֹ בִּבְחִינַת בֵּן יַקִּיר וְיֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ירמיה ל"א י"ט): "הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים" וְגוֹ', וּכְשֶׁיִּהְיֶה לוֹ לָאָדָם בֵּן יַקִּיר וְיֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים, וְהוּא רוֹאֵהוּ, שֶׁאֵינוֹ מִתְנַהֵג כַּשּׁוּרָה, אַף עַל פִּי כֵן הוּא מְחַפֶּה עָלָיו מֵרֹב אַהֲבָתוֹ אוֹתוֹ, וְאַף אִם יִסָּרֵנוּ לִפְעָמִים, יִהְיֶה בְּרֹב חֶנִינָה וְחֶמְלָה, אֲבָל אִם יָבוֹאוּ אֵלָיו אֲנָשִׁים פַּעַם וּשְׁתַּיִם, וִיסַפְּרוּ לוֹ מֵרֹב קִלְקוּלֵי בְּנוֹ, אֵיךְ שֶׁהוּא מֵרִיב וּמִתְקוֹטֵט עִם אֲנָשִׁים עַל לֹא דָּבָר, וְשֶׁהוּא מַלְבִּין וּמַחְפִּיר לַכֹּל, בְּוַדַּאי יִתְגַּבֵּר בְּאָבִיו כֹּחַ הַכַּעַס עָלָיו וַיַּכֵּהוּ וִיבַזֵּהוּ עֲבוּר זֶה, וּמִי גָּרַם כָּל זֶה? הַמְסַפֵּר. כֵּן הַדָּבָר בְּעִנְיָנֵנוּ, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵרֹב אַהֲבָה שֶׁהוּא אוֹהֵב אֶת יִשְׂרָאֵל, אַף שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ כָּל מַה שֶּׁנַּעֲשָׂה בַּסֵּתֶר וּבַגָּלוּי, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "אִם יִסָּתֵר אִישׁ" וְגוֹ', אַף עַל פִּי כֵן לֹא יְעוֹרֵר בְּעַצְמוֹ עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת רַע, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (במדבר כ"ג כ"א): "לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב" וּכְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם, אָכֵן, אִם יָבוֹא אֵלָיו הַמְקַטְרֵג וִיסַפֵּר לוֹ מֵעִנְיַן זֶה, כְּבָיְכוֹל הוּא מֻכְרָח לְהָשִׁיב עַל זֶה שׁוּם תְּשׁוּבָה, [בְּאָמְרוֹ שֶׁמַּלְכוּתָא דְּאַרְעָא מְשִׁיבָה גַּם כֵּן, כְּשֶׁבָּא מִי לִצְעֹק לִפְנֵיהֶם עַל דָּבָר עַוְלָה שֶׁנַּעֲשָׂה כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַסְּפָרִים], כִּי כֵן יִסַּד מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁעִנְיָנָיו שֶׁל אָדָם יִהְיוּ מִתְנַהֲגִים עַל פִּי הַמְלִיצִים וְהַמַּסְטִינִים.

**וְהִנֵּה** יָדוּעַ הוּא דְּאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא תָּלְיָא בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא (שההתעוררות של מעלה תלויה בהתעוררות של מטה), לָכֵן אִם נִמְצָא בְּיִשְׂרָאֵל מִדַּת הַשָּׁלוֹם וְאֵין בָּהֶם שׂוּם דִּלְטוֹרְיָא מִלְּמַטָּה, גַּם לְמַעְלָה אֵין הַשָּׂטָן יָכוֹל לְקַטְרֵג עֲלֵיהֶם, אֲפִלּוּ עַל עָוֹן הֶחָמוּר מִכֹּל, עֲבוֹדָה זָרָה, חַס וְשָׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִדְרַשׁ שִׁיר הַשִּׁירִים, שֶׁאֲפִלּוּ, חַס וְשָׁלוֹם, יִשְׂרָאֵל

עוֹבְדִין כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וּבֵינֵיהֶם שָׁלוֹם, כִּבְיָכוֹל אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵין הַשָּׂטָן נוֹגֵעַ בֵּינֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד' י"ז): "חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרַיִם הַנַּח לוֹ". וְהַכַּוָּנָה שֶׁכֵּן הִטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּשָּׂטָן שֶׁבְּאֻפָּן זֶה לֹא יוּכַל לִגַּע בָּהֶן כְּלָל. וְכֵן אָמְרוּ חֲזַ"ל, (ירושלמי פאה ה"א) שֶׁדּוֹרוֹ שֶׁל אַחְאָב, אַף שֶׁהָיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, הָיוּ יוֹרְדִין לְמִלְחָמָה וְנוֹצְחִין, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן דֵּלְטוֹרְיָא, וְהָרְאָיָה שֶׁלֹּא הִלְשִׁינוּ עַל עוֹבַדְיָה, שֶׁהֶחֱיָה אֶת מֵאָה הַנְּבִיאִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב לְקַמָּן (בפרק ד'), דְּכְלָל הוּא בְּכָל הָעִנְיָנִים, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. וְלָכֵן כְּמוֹ שֶׁהָאָדָם כּוֹבֵשׁ אֶת עַצְמוֹ וּבוֹלֵם פִּיו מִלְּדַבֵּר דִּבְרֵי גְּנוּת עַל חֲבֵרוֹ וּלְעוֹרֵר מְדָנִים עָלָיו, כֵּן לְמַעְלָה אֵין הַמְקַטְרֵג יָכוֹל לִפְתֹּחַ פִּיו לְדַבֵּר קַטֵּגוֹרְיָא. לֹא כֵן אִם נִמְצָא, חַס וְשָׁלוֹם, דֵּלְטוֹרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל מִלְּמַטָּה, לְבַד מַה שֶּׁמְּעוֹרֵר בָּזֶה לְמַעְלָה הַבַּעַל דֵּלְטוֹרְיָא עַל עַצְמוֹ קַטֵּגוֹרְיָא עֲבוּר עֲוֹנוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב לְקַמָּן בְּשֵׁם רַזַ"ל, הוּא מְעוֹרֵר כֹּחַ הַקַּטֵּגוֹרְיָא עַל כְּלַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל יְדֵי זֶה בָּא הַשָּׂטָן וּמְקַטְרֵג עַל יִשְׂרָאֵל עֲבוּר עֲוֹנוֹתֵיהֶם וְתוֹבֵעַ דִּין עֲלֵיהֶם וְכִבְיָכוֹל מֻכְרָח לְהַעֲנִישָׁם עֲבוּר זֶה, וּמִי גָּרַם כָּל זֶה? הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע מִלְּמַטָּה.

**הג"ח.** [וּלְדַעְתִּי זוֹהִי כַּוָּנַת הַכָּתוּב: "לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְגוֹ' ה' אֱלֹקָיו עִמּוֹ" וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ: אֵימָתַי לֹא הִבִּיט? בִּזְמַן שֶׁה' אֱלֹקָיו עִמּוֹ, אֲבָל אִם יֵשׁ, חַס וְשָׁלוֹם, עָוֹן לְשׁוֹן הָרָע בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל יְדֵי זֶה גּוֹרֵם לְסִלּוּק הַשְּׁכִינָה כְּמוֹ דְּאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת שׁוֹפְטִים, אָז, חַס וְשָׁלוֹם, מַבִּיט עַל עִנְיְנֵיהֶם.]

**וְהִנֵּה** מִכָּל זֶה נוּכַל לְהָבִין אֶת גֹּדֶל הַשִּׁנְאָה, שֶׁיֵּשׁ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמְסַפֵּר הַזֶּה, דְּכְמוֹ שֶׁהָאָב אַף שֶׁהוּא מַכֶּה לִבְנוֹ וּמַכְרִיחַ לְמַלְאוֹת רְצוֹן הַמְסַפֵּר לוֹ, בַּאֲשֶׁר שֶׁהוּא מֵבִין שֶׁהַדָּבָר אֱמֶת, מִכָּל מָקוֹם נִתְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ עֲבוּר זֶה שִׂנְאָה גְּדוֹלָה עַל הַמְסַפֵּר, בְּהִתְבּוֹנְנוֹ בּוֹ כִּי אֵינֶנּוּ מְכַוֵּן בְּסִפּוּרוֹ לְתוֹעֶלֶת בְּנוֹ רַק לְקַנְתֵּר עָלָיו, כֵּן הַדָּבָר יוֹתֵר וְיוֹתֵר בְּעִנְיַן זֶה, כַּיָּדוּעַ דְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹהֵב לָאָדָם, יוֹתֵר מִשֶּׁהָאָדָם אוֹהֵב אֶת עַצְמוֹ וְרוֹצֶה רַק בְּטוֹבָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְשֶׁלֹּא יְדַבְּרוּ עֲלֵיהֶם דֵּלְטוֹרְיָא כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל עַל הַפָּסוּק (ישעיה ו' ו'): "וּבְיָדוֹ רִצְפָּה", שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָךְ: רְצֹץ פֶּה שֶׁאָמַר דֵּלְטוֹרְיָא עַל בָּנַי, וְהַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע גּוֹרֵם הִפּוּךְ כָּל זֶה, עַל כֵּן הוּא נִתְעָב מְאֹד בְּעֵינֵי ה' יִתְבָּרַךְ.

**וְהִנֵּה** כַּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם הַנִּלְבָּב בְּדִבְרֵי זֹהַר הַקָּדוֹשׁ הַנַּ"ל וְיַבִּיט בְּעֵינָא פְּקִיחָא אֶת הַנּוֹלָד עַל יְדֵי דִּבּוּרוֹ, יִמָּלֵא פַּחַד וְרֶתֶת וְזִיעַ מִלְּדַבֵּר שׁוּם לָשׁוֹן הָרָע עַל חֲבֵרוֹ. דַּהֲלֹא אִם יֹאמְרוּ לְאָדָם, שֶׁיִּכְנַס אֶל הֵיכַל ה', בְּעַצְמוֹ אוֹ שֶׁיִּשְׁלַח אֶחָד תַּחְתָּיו, וְיַעֲמֹד לִפְנֵי אֲרוֹן בְּרִיתוֹ וְיַקְטֵרֶג עַל כְּלַל יִשְׂרָאֵל וְלֹא יֹאמַר שֶׁקֶר עֲלֵיהֶם, רַק מַה שֶּׁהוּא יוֹדֵעַ לַאֲמִתּוֹ, בָּרוּר הוּא דַּאֲפִלּוּ הַגָּרוּעַ שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל יִמְסֹר אֶת עַצְמוֹ לְסַכָּנָה, וְלֹא יַשִּׂיא אֶת נַפְשׁוֹ עָוֹן אַשְׁמָה כָּזֶה. וַהֲלֹא כֵּן הוּא הַדָּבָר בְּעִנְיַן לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁהַדֵּלְטוֹרְיָא שֶׁהוּא מְעוֹרֵר בַּפֶּה הוּא עוֹלֶה לְמַעְלָה

לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ דְּאִיתָא בְּהֶדְיָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ בְּפֶרֶק י"ח וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כְּשֵׁם שֶׁהָרְשָׁעִים מְסַפְּרִים לָשׁוֹן הָרָע, וְעוֹלֶה עַד כְּנֶגֶד כִּסֵּא הַכָּבוֹד כְּמוֹ כֵן וְכוּ'. וְהוּא מְעוֹרֵר בָּזֶה אֶת הַמְקַטְרֵג הַגָּדוֹל עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְכַנַּ"ל בְּשֵׁם הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ.

**וְהִנֵּה** מִכָּל זֶה נוּכַל לְהָבִין אֶת גֹּדֶל הָעֹנֶשׁ, שֶׁרָאוּי לָבוֹא עַל הָעָוֹן הַמַּר הַזֶּה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, וּלְפִיכָךְ הִזְהִיר אוֹתָנוּ דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כְּשֶׁנַּחְפֵּץ לִחְיוֹת חַיֵּי עַד בָּעוֹלָם הַבָּא וְיָמִים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁתְּחִלַּת הַכֹּל לִנְצֹר הַלָּשׁוֹן מֵרָע. וְכַמָּה אָנוּ צְרִיכִין לְהִתְבּוֹשֵׁשׁ וּלְהִכָּלֵם מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאָנוּ מִתְפַּלְּלִים אֵלָיו בְּיָמִים נוֹרָאִים. הַס קַטֵּיגוֹר וְקַח סַנֵּגוֹר תַּחְתָּיו, וַאֲנַחְנוּ בְּעַצְמֵנוּ עַל יְדֵי הַלָּשׁוֹן הָרָע שֶׁלָּנוּ מְעוֹרְרִים אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין לוֹ כֹּחַ לְקַטְרֵג. הַשֵּׁם יִשְׂים בֵּינֵינוּ אַהֲבָה וְאַחֲוָה וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת.

**פרק ג**

## בּוֹ יִבֹּאַר, שֶׁבִּשְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן תָּלוּי חַיֵּי הַנֶּצַח וְטוֹבַת הָעוֹלָם הַזֶּה.

**עוֹד** נוּכַל לוֹמַר, מַה שֶּׁתְּלָה דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם עֶצֶם חַיִּים הַנִּצְחִיִּים וְטוֹבַת עוֹלָם הַזֶּה בִּשְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן. כִּי יָדוּעַ הוּא, שֶׁעַל כֵּן נִקְרֵאת נִשְׁמָתוֹ שֶׁל הָאָדָם בְּשֵׁם נִשְׁמַת חַיִּים, עֲבוּר שֶׁבָּהּ יִחְיֶה הָאָדָם חַיֵּי הַנֶּצַח, וּבַעַל לָשׁוֹן הָרָע נִשְׁמָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ עֲבוּר זֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת מְצֹרָע.

**וְגַם** בָּעוֹלָם הַזֶּה מְעֻתָּד, שֶׁיָּבוֹאוּ עָלָיו יִסּוּרִים, וְהֵם הַפֻּרְעָנֻיּוֹת שֶׁל הֶעָוֹן הַמַּר, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק א' דְּפֵאָה הֲלָכָה א', שֶׁנִּפְרָעִין עַל זֶה הֶעָוֹן מִן הָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא.

**וְהָאִישׁ** הַחוֹסֵם פִּיו מִלְּדַבֵּר דְּבָרִים הָאֲסוּרִים, זוֹכֶה לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא, לָאוֹר הַגָּנוּז לַצַּדִּיקִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַגְּרַ"א בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ שֶׁעַל כָּל רֶגַע וָרֶגַע, שֶׁאָדָם חוֹסֵם פִּיו, זוֹכֶה לָאוֹר הַגָּנוּז, שֶׁאֵין כָּל מַלְאָךְ וּבְרִיָּה יָכוֹל לְשַׁעֵר.

**עַל** כֵּן הִזְהִיר אוֹתָנוּ דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (תהילים ל"ד י"ג): "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" בָּעוֹלָם הַבָּא וְלִרְאוֹת טוֹב בָּעוֹלָם הַזֶּה? "נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע".

**עוֹד** יֵשׁ עִנְיָן פָּשׁוּט, אֲשֶׁר נוּכַל לְהִתְבּוֹנֵן מִזֶּה אֶת גְּנוּת הֶעָוֹן הַמַּר הַנַּ"ל, וְהוּא, כִּי יָדוּעַ הוּא שֶׁיִּתְרוֹן הָאָדָם מִכָּל בַּעֲלֵי הַחַיִּים הוּא בְּמַה שֶׁהוֹסִיף בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת נֶפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית ב' ז'): "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה", וְתִרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: לְרוּחַ מְמַלְלָא, וְזֶהוּ רַק אִם הוּא מְתֻקָּן בְּכֹחַ הַדִּבּוּר, אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לֹא כֵן אִם הוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּדִבּוּרוֹ לָרַע, הוּא גָּרוּעַ יוֹתֵר מֵהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ, כִּי הִיא אֵינֶנָּה מְקַלְקֶלֶת עַל כָּל פָּנִים. וְזֶהוּ שֶׁדִּיֵּק הַכָּתוּב: "מִי הָאִישׁ" וְגוֹ' דְּאִי לָאו הָכִי אֵינוֹ בִּכְלַל אִישׁ. וּבְפָרָט אִם הוּא בֶּן תּוֹרָה מִנְּכָר (ניכר) יוֹתֵר גְּנוּתוֹ בָּזֶה, וְהוּא דּוֹמֶה

לְטָרַקְלִין גָּדוֹל וּבִיב שֶׁל בָּרְסְקִי קָבוּעַ בְּתוֹכוֹ, כְּמוֹ דְּאִיתָא כְּעֵין זֶה בְּמַסֶּכֶת דֶּרֶךְ אֶרֶץ פֶּרֶק ג', עַיֵּן שָׁם.

**וְהַגָּאוֹן** ר' רְפָאֵל זַ"ל בְּסִפְרוֹ "מַרְפֵּא לָשׁוֹן" בֵּאֵר אֶת הַפָּסוּק הַזֶּה גַּם כֵּן בְּטוּב טַעַם וָדַעַת. וְהוּא לְפִי מַה שֶּׁכָּתַב בְּסֵפֶר "חוֹבַת הַלְּבָבוֹת" בְּשַׁעַר הַכְּנִיעָה וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: הַרְבֵּה בְּנֵי אָדָם יָבוֹאוּ לְיוֹם הַחֶשְׁבּוֹן, וּכְשֶׁמַּרְאִים לָהֶם מַעֲשֵׂיהֶם, יִמְצָא בְּסֵפֶר זְכֻיּוֹתָם זְכֻיּוֹת, שֶׁלֹּא עָשׂוּ אוֹתָם, וְיֹאמְרוּ: לֹא עָשִׂינוּ. וְיֵאָמֵר לָהֶם: עֲשׂוּ אֶת אֲשֶׁר דִּבֵּר בָּכֶם וְסִפֵּר בִּגְנוּתְכֶם. וְכֵן כְּשֶׁיַּחְסְרוּ מִסְפַּר זְכֻיּוֹת הַמְסַפְּרִים בִּגְנוּתָם, יְבַקְּשׁוּ בָּעֵת הַהִיא, וְיֵאָמֵר לָהֶם: אָבְדוּ מִכֶּם, בְּעֵת שֶׁדִּבַּרְתֶּם בִּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי. וְכֵן יֵשׁ מֵהֶם גַּם כֵּן, שֶׁיִּמְצְאוּ בְּסֵפֶר חוֹבוֹתָם חוֹבוֹת שֶׁלֹּא עָשׂוּ, וּכְשֶׁאוֹמְרִים: לֹא עָשִׂינוּם, יֵאָמֵר לָהֶם: נוֹסְפוּ עֲלֵיכֶם בַּעֲבוּר פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי שֶׁדִּבַּרְתֶּם בָּם וְכוּ' עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן כָּתְבוּ שְׁאָרֵי סְפָרִים הַקְּדוֹשִׁים.

**וְאִם** כֵּן הַדָּבָר, מִי שֶׁמֻּטְבָּע, חַס וְשָׁלוֹם, בַּמִּדָּה הָרָעָה הַזֹּאת לְהָרִיק עַל חֲבֵרוֹ בְּחִצֵּי לְשׁוֹנוֹ תָּמִיד, לֹא יוֹעִיל לְנַפְשׁוֹ בְּשׁוּם חָכְמָה וְעֵצָה, אֲפִלּוּ אִם יַרְגִּיל אֶת נַפְשׁוֹ תָּמִיד לְתוֹרָה וּלְמִצְוֹת, כִּי מִיָּד שֶׁיִּשְׁתַּכֵּר שָׁבוּעַ אוֹ שְׁבוּעַיִם אֵיזֶה אֹשֶׁר נִצְחִי עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, יִמְצָא אֶת חֲבֵרוֹ בְּחִצֵּי פִּיו וְיִתֵּן לוֹ זְכֻיּוֹתָיו לָנֶצַח וְיִקַּח תְּמוּרָתָם אֶת עֲוֹנוֹתָיו. וְאִם אַחַר כָּךְ יִשְׁתַּכֵּר עוֹד אֵיזֶה חֳדָשִׁים אוֹ שָׁנִים אֶת אֹשֶׁר הַנִּצְחִי, גַּם כֵּן יְסֻבַּב לוֹ אָדָם אַחֵר וְיִתְּנֵם לוֹ, כַּנַּ"ל, וְכֵן תָּמִיד עַד יוֹם מוֹתוֹ, חַס וְשָׁלוֹם. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, הָאָדָם הַזֶּה עָלוּל הוּא שֶׁיֵּצֵא מִן הָעוֹלָם נָקִי מִנְּכָסָיו, הַיְנוּ הַקִּנְיָנִים הַנִּצְחִיִּים שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְיִהְיֶה מְמֻלָּא תְּמוּרָתָם בַּעֲוֹנוֹת רַבִּים וַעֲצוּמִים, מִינִים מְמִינִים שׁוֹנִים, שֶׁל כַּמָּה וְכַמָּה אֲנָשִׁים, שֶׁלָּקַח מִכָּל אֶחָד לְפִי עֶרֶךְ הַבְּזָיוֹן וְהַכְּלִמָּה, שֶׁהִגִּיעַ לָהֶם עַל יָדוֹ בִּימֵי חַיָּיו. עַל כֵּן הַזְהִיר אוֹתָנוּ דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, תְּחִלַּת הַכֹּל, לִנְצֹר לְשׁוֹנוֹ מֵרָע, וְאַחַר כָּךְ: "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב". כִּי עַל יְדֵי שֶׁיִּנָּצֵר לְשׁוֹנוֹ, כַּמָּה מֵהַטּוֹב שֶׁיְּזַמִּין לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה, עַל כָּל פָּנִים בְּיָדוֹ יִשָּׁאֵר וְלֹא יִנָּתֵן לָאֲחֵרִים חֵילוֹ.

**פרק ד**

## בּוֹ יִבֹּאַר כֹּחָהּ שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע.

**כַּמָּה** גָּדוֹל כֹּחָהּ שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד ג' עֲוֹנוֹת הַחֲמוּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּעֲרָכִין (דף ט"ו:). וּבְמִדְרַשׁ שׁוֹחֵר טוֹב: תָּנָא דְּבֵי ר' יִשְׁמָעֵאל: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, מַגְדִּיל עֲוֹנוֹת כְּנֶגֶד ג' עֲבֵרוֹת: עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכַת דָּמִים, דִּכְתִיב הָכָא (תהילים י"ב ד'): "לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדוֹלוֹת", וְאִלּוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה כְּתִיב (שמות ל"ב ל"א): "אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדוֹלָה". וּבְגִלּוּי עֲרָיוֹת כְּתִיב (בראשית ל"ט ט'): "וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת". וּבִשְׁפִיכַת דָּמִים כְּתִיב (בראשית ד' י"ג): "גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא", בָּא

לְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁקָשֶׁה לְשׁוֹן הָרָע מִשִּׁשָּׁה עֲוֹנוֹת הַלָּלוּ. דָּבָר אַחֵר, שֶׁהַהוֹרֵג אֶת הַנֶּפֶשׁ אֵינוֹ הוֹרֵג אֶלָּא נֶפֶשׁ אַחַת, וְהָאוֹמֵר לָשׁוֹן הָרָע הוֹרֵג שְׁלֹשָׁה, הַמְסַפְּרוֹ וְהַמְקַבְּלוֹ וְהַנֶּאֱמָר עָלָיו. וּמִנַּיִן אַתָּה לָמֵד זֶה? מִדּוֹאֵג, שֶׁאָמַר לָשׁוֹן הָרָע עַל אֲחִימֶלֶךְ לִפְנֵי שָׁאוּל, וְנֶהֱרְגוּ שְׁלָשְׁתָּן. שָׁאוּל שֶׁקִּבְּלוֹ, וַאֲחִימֶלֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו, וְדוֹאֵג שֶׁאָמָרוֹ. שָׁאוּל שֶׁקִּבְּלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּמָת שָׁאוּל בְּמַעֲלוֹ" (דברי הימים א י יג). וַאֲחִימֶלֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "מוֹת תָּמוּת אֲחִימֶלֶךְ". וְדוֹאֵג שֶׁאָמָרוֹ, שֶׁנִּטְרַד מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נ"ב ז'): "גַּם אֵל יִתֶּצְךָ לָנֶצַח" מִן חַיֵּי הָעוֹלָם, וּמִי גָּרַם לוֹ? לְשׁוֹן הָרָע.

**וְאִיתָא** בְּסִפְרֵי וְכֵן אָמְרוּ בַּעֲרָכִין (דף ט"ו.) עֲשָׂרָה נְסִיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ, וּבְכֻלָּם לֹא נֶחְתַּם גְּזַר דִּינָם אֶלָּא עַל עָוֹן לְשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר (אבות ה' ד'): "וַיְנַסּוּ אוֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי", וּכְתִיב (מַלְאָכִי ב' י"ז): "הוֹגַעְתֶּם ה' בְּדִבְרֵיכֶם".

**וְכֵן** מָצִינוּ בְּמִדְרַשׁ שׁוֹחֵר טוֹב וּבִירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק א' דְּפֵאָה הֲלָכָה א', שֶׁבִּימֵי אַחְאָב, אַף שֶׁהָיוּ עוֹבְדִין עֲבוֹדָה זָרָה, הָיוּ נוֹצְחִין הַמִּלְחָמוֹת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן לָשׁוֹן הָרָע, וְהָרְאָיָה שֶׁלֹּא הִלְשִׁינוּ אֶת עוֹבַדְיָה, שֶׁהֶחְבִּיא מֵאָה נְבִיאִים בִּשְׁתֵּי מְעָרוֹת, וְלֹא גִּלָּה אָדָם שֶׁיֵּשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל מִבִּלְתִּי אֵלִיָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (מלכים א' י"ח כ"ב): "אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַה' לְבַדִּי", אַף שֶׁכָּל הָעוֹלָם יָדְעוּ מִזֶּה, שֶׁהֵן הָיוּ נוֹתְנִין לְעוֹבַדְיָה לְכַלְכְּלָם לֶחֶם וּמַיִם (וכן כתב הסמ"ק בבאור הדבר עיין שם). וּבְסוֹף יְמֵי שָׁאוּל שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם דֵּלְטוֹרְיָא, כְּמוֹ דּוֹאֵג וְהַזִּיפִים, אַף שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם עֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹ בִּימֵי אַחְאָב, וְהָיָה נִמְצָא בָּהֶם תִּינוֹקוֹת שֶׁהָיוּ יוֹדְעִין מ"ט פָּנִים בַּתּוֹרָה, הָיוּ יוֹרְדִין לְמִלְחָמָה וְנוֹפְלִין.

**וְגוֹרֶמֶת** לְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה מִיִּשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִדְרַשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת שׁוֹפְטִים: אָמַר רַבִּי מוֹנָא: כָּל שֶׁאוֹמֵר לָשׁוֹן הָרָע מְסַלֵּק הַשְּׁכִינָה מִמַּטָּה לְמַעְלָה, תֵּדַע לְךָ, מַה דָּוִד אוֹמֵר? (תהילים נ"ז ה'): "נַפְשִׁי בְּתוֹךְ לְבָאִם אֶשְׁכְּבָה לֹהֲטִים בְּנֵי אָדָם שִׁנֵּיהֶם חֲנִית וְחִצִּים וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה", מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? "רוּמָה עַל הַשָּׁמַיִם אֱלֹהִים" וְגוֹ', אָמַר דָּוִד: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה הַשְּׁכִינָה עוֹשָׂה לְמַטָּה? סַלֵּק הַשְּׁכִינָה לָרָקִיעַ. וְכֵן אִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת תֵּצֵא: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי שֶׁהָיָה לָשׁוֹן הָרָע בֵּינֵיכֶם סִלַּקְתִּי שְׁכִינָה מִבֵּינֵיכֶם. [וּכְעֵין זֶה אָמְרוּ גַּם כֵּן בַּעֲרָכִין (דף ט"ו:): אָמַר רַב חִסְדָּא, אָמַר מַר עוּקְבָא: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִין לָדוּר בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ']. וְלֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי, אֶלָּא בַּעֲוֹן מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם, בְּשָׁבִיל שְׁנָאַת חִנָּם שֶׁהָיָה בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּיוֹמָא (דף ט':) [וּבְגִיטִין דַּף נ"ו ונ"ז: בְּשֵׁם ר' אֶלְעָזָר וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהַיְנוּ"].

**וְהַמְסַכֵּסְ**ךְ בְּלָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת שֶׁלּוֹ בֵּין אֲנָשִׁים אֲהוּבִים וְעוֹשֶׂה בֵּינֵיהֶם מַחֲלֹקֶת, חַס וְשָׁלוֹם, הוּא מְתֹעָב עֲבוּר זֶה לִפְנֵי ה', וְקָשֶׁה עָוֹן הַזֶּה יוֹתֵר מֵעָוֹן גַּאֲוָה וְשֶׁקֶר וּשְׁפִיכַת דָּם נָקִי וְכוּ', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִשְׁלֵי (ו' ט"ז): "שֵׁשׁ הֵנָּה שָׂנֵא ה' וְשֶׁבַע תּוֹעֲבַת נַפְשׁוֹ; עֵינַיִם רָמוֹת לְשׁוֹן שָׁקֶר וְיָדַיִם שֹׁפְכוֹת דָּם נָקִי וְגוֹ'; וּמְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים", וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (ויקרא רבה פרשה ט"ז) דְּזוֹ הִיא הַשְׁבִּיעִית הַקָּשָׁה שֶׁבְּכֻלָּן.

**וְיוֹתֵר** מִזֶּה מָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה לְהִשְׁתַּתֵּף כְּלָל עִם בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע לְהַצִּיל אוֹתוֹ מִצָּרוֹתָיו, וְאֵין שׁוּם עֵצָה לָאָדָם, רַק שֶׁיִּנָּצֵר לְשׁוֹנוֹ מֵרַע וְגַם יַטְמִין תָּמִיד אֶת עַצְמוֹ מִלֵּישֵׁב בַּחֲבוּרַת אֲנָשִׁים הַמְדַבְּרִים דִּבְרֵי גְּנַאי מַחַבְרֵיהֶם.

**וְזֶה** לְשׁוֹן הַמִּדְרָשׁ וְסִפְרֵי זוּטָא [וֶהֱבִיאוֹ הַיְלִקּוּט פְּרָשַׁת תֵּצֵא]: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִכָּל צָרוֹת הַבָּאוֹת עֲלֵיכֶם אֲנִי יָכוֹל לְהַצִּיל אֶתְכֶם, אֲבָל בְּלָשׁוֹן הָרָע הַטָּמֵן עַצְמְךָ וְאֵין אַתָּה נִפְסָד. מָשָׁל לְעָשִׁיר שֶׁהָיָה אוֹהֵב בֶּן כַּפְרִי, הָלַךְ לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹמוֹ, וְהָיָה שָׁם כֶּלֶב שׁוֹטֶה, וְהָיָה נוֹשֵׁךְ אֶת הַבְּרִיּוֹת, אָמַר אוֹתוֹ עָשִׁיר לְאוֹהֲבוֹ: בְּנִי, אִם אַתָּה חַיָּב לְאָדָם, אֲנִי פּוֹרֵעַ לְךָ, וְאַל תִּתְחַבֵּא מִמֶּנּוּ, אֲבָל אִם רָאִיתָ כֶּלֶב שׁוֹטֶה מִמֶּנּוּ הִתְחַבֵּא, שֶׁאִם נוֹשֶׁכְךָ, אֵינִי יוֹדֵעַ מַה לַּעֲשׂוֹת לְךָ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (איוב ה' י"ט): "בְּשֵׁשׁ צָרוֹת יַצִּילֶךָּ", (שם כ"א) [וּ] "בְּשׁוֹט לָשׁוֹן תֵּחָבֵא". עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וּרְאֵה אֶת הַמְתֻקַּת דִּבְרֵי חֲזַ"ל, שֶׁהִמְתִּיקוּ אֶת דִּבְרֵי הַמְקַלְקֵל בְּחֵטְא זֶה כְּמוֹ הַמְנַשֵּׁךְ מִכֶּלֶב שׁוֹטֶה, כִּי בֶּאֱמֶת שְׁנֵיהֶם שָׁוִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּיוֹמָא (דף פ"ד), שֶׁמִּי שֶׁנִּשְׁכּוֹ כֶּלֶב שׁוֹטֶה אֵין לוֹ רְפוּאָה, וְעַל לְשׁוֹן הָרָע גַּם כֵּן אָמְרוּ, שֶׁהַמַּרְגִּל בְּעָוֹן זֶה חַס וְשָׁלוֹם, אֵין לוֹ תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ערכין ט"ו:): סַפֵּר, אֵין לוֹ תַּקָּנָה.

**הג"ח**. [וּמַה יָּפָה מְלִיצַת חֲכָמֵינוּ זַ"ל, כִּי כַּאֲשֶׁר נִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב נִמְצָא בּוֹ כָּל הַסִּימָנִים שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל בְּיוֹמָא פֶּרֶק ח' (דף פ"ג:) בְּכֶלֶב שׁוֹטֶה, וּלְפִיכָךְ נִמְשָׁךְ עָלָיו עַל יְדֵי זֶה גַּם כֵּן רוּחַ הַטֻּמְאָה הַשּׁוֹרָה עַל הַכֶּלֶב הַהוּא. כִּי זֶהוּ לְשׁוֹן הַגְּמָרָא שָׁם: תָּנוּ רַבָּנָן: חֲמִשָּׁה דְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בְּכֶלֶב שׁוֹטֶה: פִּיו פָּתוּחַ, וְרִירוֹ נוֹטֵף, וְאָזְנָיו סְרוּחוֹת, וּזְנָבוֹ מֻנָּחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו, וּמְהַלֵּךְ עַל צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים, וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף נוֹבֵחַ, וְאֵין קוֹלוֹ נִשְׁמָע וְכוּ'. דְּחָיֵךְ בֵּהּ (המתחכך בו) מִסְתַּבָּן, דְּנָכֵית לֵהּ (שנושכו) מִית. דְּחָיֵךְ בֵּהּ מִסְתַּבָּן, מַאי תַּקָּנְתֵּהּ? נִשְׁלַח מָאנֵהּ וְנִשְׁדִּינְהוּ קַמֵּהּ וְנִרְהַט (יפשט בגדיו ויזרקם לפניו וירוץ).

וְעַתָּה נְבָאֵר:

**א**. פִּיו פָּתוּחַ, וְזֶהוּ גַּם כֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל הַבַּעַל לָשׁוֹן הָרָע לִהְיוֹת פִּיו פָּתוּחַ תָּמִיד לְדַבֵּר עַל כָּל מִי שֶׁיִּזְדַּמֵּן לְפָנָיו כְּקָטָן כִּגְדוֹל.

**ב**. רִירוֹ נוֹטֵף, וְהַיְנוּ, מֵחֲמַת שֶׁרוּחַ רָעָה שׁוֹרָה עָלָיו, וְנִתְגַּבֵּר עָלָיו עַד מְאֹד כֹּחַ הַכַּעַס וְהָעַזּוּת הַמֻּטְבָּע בּוֹ, (כְּמַאֲמָרָם (ביצה כ"ה:): ג' עַזִּין הֵן, עַז שֶׁבַּחַיּוֹת כֶּלֶב וְכוּ') לְבַלֹּעַ אֶת כָּל הַמִּזְדַּמֵּן נֶגְדּוֹ, וּמֵחֲמַת זֶה נוֹטֵף רִיר מִפִּיו, וּבִפְרָט שֶׁפִּיו פָּתוּחַ, וְאֵין לוֹ מִסְגֶּרֶת לְהָרִיר לְהִתְעַכֵּב שָׁם. כֵּן הוּא דֶּרֶךְ בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע הַקָּבוּעַ לְהִתְרַגֵּז תָּמִיד עַל כָּל מִי שֶׁיַּעֲלֶה בְּרוּחוֹ. וְעוֹד יֵשׁ בָּזֶה עִנְיָן יוֹתֵר נָאוֹת, וְהוּא כְּמוֹ שֶׁכֶּלֶב שׁוֹטֶה דַּרְכּוֹ לִנְטֹף רִירוֹ, וְהוּא לֵיחַת הַכֶּלֶב, אֲשֶׁר הִיא בְּוַדַּאי מְאוּסָה עַד מְאֹד, וּבִפְרָט מִכֶּלֶב שׁוֹטֶה, וְאִם כֵּן כָּל מָקוֹם שֶׁהָיָה שָׁם הַכֶּלֶב שׁוֹטֶה, אֲפִלּוּ עַל אִיזֶה רְגָעִים אֲחָדִים, מִנְכָּר אֲפִלּוּ אַחַר הִסְתַּלְּקוֹ מִשָּׁם מֵהָרִיר הַנִּשְׁפָּךְ מִפִּיו הַפָּתוּחַ תָּמִיד, כֵּן הוּא דֶּרֶךְ בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע, פִּיו פָּתוּחַ כַּכֶּלֶב הַנַּ"ל, וּמַעֲלֶה צַחֲנָתוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה רֹשֶׁם בְּאוֹתוֹ מָקוֹם.

**עוד** ג' סִימָנִים יֵשׁ בְּכֶלֶב שׁוֹטֶה, אָזְנָיו סְרוּחוֹת וְכוּ' וְכַנַּ"ל. וְהַיְנוּ כִּי הַכֶּלֶב שׁוֹטֶה, מִלְּבַד מַה שֶּׁנִּשְׁיכָתוֹ הִיא מְסֻכֶּנֶת עַד מְאֹד, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל, רְצוֹנוֹ מְאֹד לְנַשֵּׁךְ כָּל מִי שֶׁיִּזְדַּמֵּן לְפָנָיו, וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִסָּתְרוּ בְּנֵי אָדָם מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי גֹּדֶל הַסַּכָּנָה מֵחֲמַת סְרוּחַ רָעָה הַשּׁוֹרָה עָלָיו וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם, הוּא מִתְחַבֵּא וּמַסְתִּיר לְעַצְמוֹ בְּכָל אֹפֶן, וּבְפֶתַע פִּתְאֹם הוּא פּוֹגֵעַ לְאָדָם וְנוֹשְׁכוֹ. וְלָכֵן הוּא מְהַלֵּךְ וְלֹא רָץ וּבְצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים וְלֹא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים נֶגֶד בְּנֵי אָדָם, [כִּי שָׁם הוּא מַהֲלַךְ אֲנָשִׁים, כְּמַאֲמָרָם (בבא קמא דף ס':): לְעוֹלָם אַל יְהַלֵּךְ אָדָם בְּצִדֵּי הַדְּרָכִים], כְּדֵי שֶׁיַּחְשֹׁב כָּל רוֹאֵהוּ, כִּי הוֹלֵךְ הוּא לְאַט לְדַרְכּוֹ. וּמְשׁוּם זֶה גַּם כֵּן אָזְנָיו סְרוּחוֹת, כִּי יְדוּעַ שֶׁהַטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵצֶל כֶּלֶב חוּשׁ הַשְּׁמַע גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁעַל יְדֵי זֶה יוּכַל לִשְׁמֹר אֶת בְּעָלָיו וְאֶת עַצְמוֹ לְבַלְתִּי לִפְגֹּעַ בָּם לְרָעָה, וְעַל כֵּן הַכֶּלֶב הַזֶּה, שֶׁרוֹצֶה לְסַכֵּן אֶת כָּל אֶחָד מְהַלֵּךְ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים וְאָזְנָיו סְרוּחוֹת [הַיְנוּ גְּדוֹלוֹת וּכְפוּלוֹת לְמַטָּה וּכְפֵרוּשׁ רַשְׁ"י שָׁם], שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה לְאֵלּוּ הוֹלֵךְ לְדַרְכּוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לִשְׁמֹעַ שׁוּם דָּבָר מַה שֶּׁבְּצִדּוֹ. וּמֵחֲמַת זֶה גַּם כֵּן נִבְנוּ מֻנָּחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו וְאֵינוֹ מַגְבִּיהוֹ, וְכָל זֶה כְּדֵי לְהַרְאוֹת לַכֹּל, שֶׁהוּא שׁוֹקֵט וּבוֹטֵחַ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְעוֹרֵר אֶת חוּשָׁיו לְהִלָּחֵם עִם הָאֲנָשִׁים הַנִּרְאִים כְּנֶגְדּוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף נוֹבֵחַ וְאֵין קוֹלוֹ נִשְׁמָע, וְהוּא הַכֹּל מִטַּעַם הַנַּ"ל כְּדֵי שֶׁיִּסְבְּרוּ הָעוֹלָם שֶׁהוּא הַטּוֹב שֶׁבְּכָל הַכְּלָבִים וְלֹא יִשְׁמְרוּ מִמֶּנּוּ כְּלָל. כָּל אֵלּוּ הַפְּעֻלּוֹת עוֹשֶׂה הָרוּחַ רָעָה הַשּׁוֹרָה עָלָיו.

כֵּן מַמָּשׁ הוּא בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע, מִלְּבַד מַה שֶּׁהוּא חוֹקֵר תָּמִיד אַחַר הַנַּעֲשֶׂה בְּבָתֵּי הָעִיר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מַה לְּסַפֵּר אַחַר כָּךְ בַּשּׁוּק [כְּפֵרוּשׁ רַשְׁ"י בְּפָרָשַׁת קְדֹשִׁים], עוֹד הוּא מִתְהַפֵּךְ בְּעִנְיָנִיו, כִּי כַּאֲשֶׁר נִתְפָּרְסֵם עִנְיָנוֹ לְרָעָה שֶׁהוּא הוֹלֵךְ וּמְרַגֵּל מְזֶה לָזֶה וְהוּא כְּקוֹץ בְּעֵינֵי אַנְשֵׁי הָעִיר, וְכָל אֶחָד שׁוֹמֵר עַצְמוֹ מִמֶּנּוּ, הוּא מְהַלֵּךְ עַל צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים בַּלָּאט וּבַחֲשַׁאי כְּאִלּוּ אֵין נוֹגֵעַ לוֹ דָּבָר, וְלָתוּר עַל יְדֵי זֶה אַחַר כָּל הַנַּעֲשֶׂה בָּעִיר בַּסֵּתֶר וּבַגָּלוּי. וּכְהַאי

גַּוְנָא בְּעֵת שֶׁהוּא מְסַפֵּר הַלָּשׁוֹן הָרָע וְהָרְכִילוּת, יַעֲשֶׂה בְּדֶרֶךְ רַמָּאוּת, שֶׁיֵּרָאֶה כְּאִלּוּ הוּא מְסַפֵּר לְפִי תֻּמּוֹ, וְלֹא יְסַפֵּר כָּל הַסִּפּוּר, רַק מְרַמֵּז, וְעַל יְדֵי זֶה יָבִין חֲבֵרוֹ הַשְׁאָר. וְאָזְנָיו סְרוּחוֹת, וּזְנָבוֹ מֻנַּחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו, גַּם כֵּן שַׂיָּךְ בּוֹ מֵעֵין מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בַּכֶּלֶב הַנַּ"ל, הַיְנוּ שֶׁאַף שֶׁבְּקִרְבּוֹ בּוֹעֲרִים בּוֹ כָּל חוּשֵׁי הַהֶרְגֵּשׁ, וּבִפְרָט חוּשׁ הַשְׁמִיעָה, לִשְׁמֹעַ מִכָּל דָּבָר הַנַּעֲשֶׂה בָּעִיר וְלִרוּץ וּלְרַגֵּל מִזֶּה לָזֶה, אַף עַל פִּי כֵן בִּפְרִסּוּם מַרְאֶה לְעֵינֵי אֲנָשִׁים כְּאִלּוּ הוּא כּוֹבֵשׁ אֶת כָּל תְּנוּעוֹתָיו וְנֹחַ לַכֹּל וְאֵינוֹ רוֹצֶה לִשְׁמֹעַ שׁוּם דָּבָר מֵהַנַּעֲשֶׂה בֵּין אֲנָשִׁים, וְהַכֹּל כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר מִמֶּנּוּ וְיִתְגַּלֶּה לוֹ הַכֹּל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף נוֹבֵחַ וְאֵין קוֹלוֹ נִשְׁמָע, כִּי בְּהַלָּשׁוֹן הָרָע שֶׁלּוֹ הוּא מַזִּיקוֹ בַּסֵּתֶר, וּבִפְרָט אוֹתָן כּוֹתְבֵי עָמָל (שֶׁקּוֹרִין פַּאסְקְוִוילְן) שֶׁעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (דברים כ"ז כ"ד): "אָרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר". וְהַכֹּל הוּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּכַל חֲבֵרוֹ לְהַשְׁמֵר מִמֶּנּוּ וְיוּכַל לְהַזִּיקוֹ כְּעֵין הַכֶּלֶב הַנַּ"ל. לָכֵן נִמְשָׁךְ עָלָיו אוֹתוֹ רוּחַ הַטֻּמְאָה הַשּׁוֹרָה עַל הַכֶּלֶב שׁוֹטֶה, וְדָמָהוּ הַסִּפְרִי לְמִנָּשָׁךְ מִן הַכֶּלֶב, כִּי גַּם עָלָיו שׁוֹרָה רוּחַ הַטֻּמְאָה וְכַנַּ"ל]. וְסוֹף הַמַּאֲמָר מְבֹאָר מֵעַצְמוֹ, וְעַיֵּן בְּסוֹף פֶּרֶק ט"ז].

**וּמַה** לִּי לְהַאֲרִיךְ עוֹד בִּגְדֻלַּת הֶעָוֹן הַמַּר הַזֶּה, אַחֲרֵי שֶׁאָמְרוּ עָלָיו שֶׁהוּא כְּעוֹבֵר עַל חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תּוֹרָה וּכְכוֹפֵר בָּעִקָּר, חַס וְשָׁלוֹם. שֶׁזֶּה לְשׁוֹן הַמִּדְרָשׁ רַבָּה (ויקרא פרשה ט"ז א'): אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: חֲמֵשׁ תּוֹרוֹת כְּתוּבוֹת בַּפָּרָשָׁה, "זֹאת תּוֹרַת נֶגַע צָרַעַת", "זֹאת הַתּוֹרָה לְכָל נֶגַע הַצָּרַעַת", "זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְצֹרָע", "זֹאת תּוֹרַת אֲשֶׁר בּוֹ נֶגַע צָרַעַת", "זֹאת תּוֹרַת הַצָּרַעַת" הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הָאוֹמֵר לָשׁוֹן הָרָע עוֹבֵר עַל חֲמִשָּׁה סִפְרֵי תּוֹרָה וְכוּ'.

**וְאָמְרוּ** חַז"ל בַּעֲרָכִין (ט"ו:): אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' יוֹסִי בֶּן זִמְרָא: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בָּעִקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים י"ב ה'): "אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ". וְהַטַּעַם כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ בְּסִפְרֵי יְרֵאִים, כִּי יָדוּעַ הוּא שְׁמִי שֶׁרוֹצֶה לְדַבֵּר לָשׁוֹן הָרָע הוּא מִסְתַּכֵּל בְּכָל צְדָדָיו, אוּלַי עוֹמֵד שָׁם הָאִישׁ הַהוּא וְעוֹשֶׂה עַיִן שֶׁל מַעְלָה כְּאִלּוּ אֵין רוֹאֶה, חַס וְשָׁלוֹם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חַז"ל בְּגֵנֶב. וּבְמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא (מצורע ב') אִיתָא: קָשֶׁה לָשׁוֹן הָרָע שֶׁאֵין אָדָם מוֹצִיאוֹ מִפִּיו עַד שֶׁהוּא כּוֹפֵר בָּעִקָּר שֶׁנֶּאֱמַר וְכוּ'.

**עַל** כֵּן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מֹחַ בְּקִרְקָדּוֹ, יִרְאֶה תָּמִיד לְזָרֵז אֶת עַצְמוֹ וְלִלְחֹם מִלְחֶמֶת ה' עִם יִצְרוֹ, שֶׁלֹּא יִלְכֹּד בֶּעָוֹן הַמַּר הַגָּדוֹל הַזֶּה, וְאָז אַשְׁרֵי חֶלְקוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

**פרק ה**

## בּוֹ יִבֹּאַר עָנְשָׁן שֶׁל בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרָע.

**כַּמָּה** גְּדוֹל עָנְשׁוֹ שֶׁל בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁמַּבִּיא עַל עַצְמוֹ נְגָעִים עַל יְדֵי דִּבּוּרוֹ וְנַעֲשֶׂה עַל יְדֵי זֶה מְצֹרָע מֻחְלָט, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּעֲרָכִין (ט"ו:): כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע נְגָעִים בָּאִין

עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ק"א ה'): "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית" וְכוּ' [פֵּרוּשׁ: אַצְמִית הוּא מִלְּשׁוֹן הַחְלָטַת הַנֶּגַע, כְּמוֹ שֶׁיַּלִּיף שָׁם בַּגְּמָרָא], אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: "זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְצֹרָע", תּוֹרַת הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע.

**וּרְאֵה**, עַד הֵיכָן הֶחְמִירָה תּוֹרָה בְּטֻמְאַת מְצֹרָע, שֶׁהוּא חָמוּר יוֹתֵר מִטֻּמְאַת זָב וּבַעַל קֶרִי וּטְמֵא מֵת, שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָבוֹא אַף לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י"ג מ"ו): "בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לְמַחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ".

**וְאָמְרִינַן** הָתָם, (ערכין ט"ז:) מַה נִּשְׁתַּנְּתָה מְצֹרָע שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה "בָּדָד יֵשֵׁב"? הוּא הִבְדִּיל בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ, לְפִיכָךְ אָמְרָה תּוֹרָה: בָּדָד יִהְיֶה מוֹשָׁבוֹ. וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מַה נִּשְׁתַּנְּתָה מְצֹרָע, שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה יָבִיא שְׁתֵּי צִפֳּרִים לְטָהֳרָתוֹ? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הוּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה פַּטִּיט (פירוש: דיבור התמידי), יָבִיא קָרְבָּן פַּטִּיט.

**וְגָרְסִינַן** בְּסִפְרֵי עַל מַה דִּכְתִיב (דברים כ"ד ח') "הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת" וְגוֹ' וּכְתִיב בַּתְּרֵהּ (שם ט') "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹקֶיךָ לְמִרְיָם" וְגוֹ', וּמָה עִנְיָן זֶה לָזֶה? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁלֹּא נֶעֶנְשָׁה, אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרָע. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, מַה מִּרְיָם, שֶׁלֹּא דִּבְּרָה אֶלָּא בְּאָחִיהָ הַקָּטָן מִמֶּנָּה, נֶעֶנְשָׁה, הַמְדַבֵּר בְּמִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. דָּבָר אַחֵר, וּמַה מִּרְיָם שֶׁכְּשֶׁדִּבְּרָה, לֹא שָׁמַע אוֹתָהּ שׁוּם בְּרִיָּה, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּלְבָד, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י"ב ב'): "וַיִּשְׁמַע ה' ", כָּךְ נֶעֶנְשָׁה, הַמְדַבֵּר בִּגְנוּת חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

**וְגַם** דָּרְשׁוּ (ויקרא רבה פרשה ט"ז) עַל פָּסוּק (קֹהֶלֶת ה' ה'): "אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ", אַל תֹּאמַר לָשׁוֹן הָרַע בְּפִיךָ לְהַעֲנִישׁ כָּל בְּשָׂרְךָ בְּחֵטְא זֶה. רַבָּנָן פָּתְרֵי הַמִּקְרָא הַזֶּה בְּמִרְיָם, "אַל תִּתֵּן אֶת" וְגוֹ' זוֹ מִרְיָם, דִּכְתִיב (במדבר י"ב י'): "וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג", וְאַל תֹּאמַר: לְפָנַי הַמַּלְאָךְ זֶה מִשֶּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כ' ט"ז): "וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיּוֹצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם", כִּי שְׁגָגָה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י"ב י"א): "אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ". "לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלֶךָ", עַל לָשׁוֹן הָרַע שֶׁאָמַרְתָּ עַל מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם ט'): "וַיִּחַר אַף ה' בָּם וַיֵּלֶךְ". "וְחִבֵּל אֶת מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ", אָמַר ר' יוֹחָנָן: בְּפִיהָ חָטְאָה, וְכָל אֵיבָרֶיהָ לָקוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י'): "וְהָעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהִנֵּה מִרְיָם" וְגוֹ', הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: "אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ וְגוֹ' שֹׂמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ" וְגוֹ'.

**וְגָרְסִינַן** בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה, (פרשה ו') אָמַר ר' חַגַּי: אֵין הַנְּגָעִים בָּאִין אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרַע. רַבָּנָן אָמְרֵי: תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, שֶׁהֲרֵי מִרְיָם הַצַּדֶּקֶת, עַל יְדֵי שֶׁדִּבְּרָה בְּמֹשֶׁה אָחִיהָ, קָרְבוּ בָהּ הַנְּגָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים כ"ד ט'): "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹקֶיךָ לְמִרְיָם בַּדָּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם", זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תהילים נ' כ'): "תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְדַבֵּר בְּבֶן אִמְּךָ תִּתֵּן

דִּפְּי" וְגוֹ', ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: אִם הִרְגַּלְתָּ לְשׁוֹנְךָ לְדַבֵּר בְּאָחִיךָ שֶׁמַּאֲבִיךָ וְלֹא מֵאִמְּךָ, סוֹפְךָ: "בֶּבֶן אִמְּךָ תִּתֶּן דִּפְּי", שֶׁכָּל מִי שֶׁמְּלָאוֹ לִבּוֹ לְדַבֵּר בְּמִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ, גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ שֶׁיִּקָּרְבוּ בּוֹ הַנְּגָעִים. וְאִם אֵין אַתָּה מַאֲמִין, הֲרֵי מִרְיָם הַצַּדֶּקֶת סִימָן לְכָל בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרָע, הֲוֵי "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹקֶיךָ לְמִרְיָם" וְגוֹ'. אָמַר ר' שִׁמְעוֹן: וּמַה מִּרְיָם הַצַּדֶּקֶת שֶׁלֹּא נִתְכַּוְּנָה לוֹמַר לָשׁוֹן הָרָע, אֶלָּא דִּבְּרָה בִּשְׁבִיל אָחִיהָ לְטוֹבָתוֹ, כָּךְ (עין בחפץ חיים כלל ח', בבאר מים חיים) אוֹתָן הָרְשָׁעִים, שֶׁמִּתְכַּוְּנִין לוֹמַר לָשׁוֹן הָרָע עַל חֲבֵרֵיהֶם לַחְתּוֹךְ עַל חַיֵּיהֶם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיַּחְתּוֹךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת לְשׁוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים י"ב ד'): "יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת".

**גַּם** מְצִינוּ שֶׁהַמְרַגְּלִים בַּעֲוֹן לָשׁוֹן הָרָע מֵתוּ בְּמִיתָה מְשֻׁנָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (סוטה דף ל"ה) (בַּמִּדְבָּר י"ד ל"ז): "וַיְמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דִּבַּת הָאָרֶץ רָעָה" וְגוֹ' אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, שֶׁמֵּתוּ בְּמִיתָה מְשׁוּנָה. וְאָמְרוּ שָׁם בַּגְּמָרָא: מְלַמֵּד שֶׁנִּשְׁתַּרְבֵּב לְשׁוֹנָם וְנָפַל עַל טַבּוּרָם, וְהָיוּ תּוֹלְעִים יוֹצְאִים מִפִּיהֶם וְנִכְנָסִים בִּלְשׁוֹנָם וּמִלְּשׁוֹנָם נִכְנָסִים בְּטַבּוּרָם.

**וְאָמְרִינַן** בַּעֲרָכִין (ט"ו.): בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחוֹ שֶׁל מוֹצִיא שֵׁם רָע, מָנָא לָן? מִמְּרַגְּלִים, וּמַה הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע עַל הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים, כָּךְ הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע עַל חֲבֵרוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

**מִכָּל** זֶה נוּכַל לִלְמֹד גֹּדֶל הָעֹנֶשׁ שֶׁנֶּעֱנָשׁ הָאָדָם בִּנְגָעִים וּשְׂאֵר עֲנָשִׁים עֲבוּר זֶה. וּמִמֵּילָא יוּבַן לַכֹּל מִדָּה טוֹבָה הַמְרֻבָּה, לְמִי שֶׁשּׁוֹמֵר עַצְמוֹ מֵעָוֹן זֶה.

**פרק ו**

## גַּם כֵּן מֵעֲנְיַן זֶה

**וְאַל** יִפָּלֵא בְּעֵינֶיךָ עַל זֶה, שֶׁהֲרֵי אָנוּ רוֹאִין, כַּמָּה אֲנָשִׁים מְדַבְּרִים לָשׁוֹן הָרָע וְאֵין לָהֶם שׁוּם נֶגַע. מָצִינוּ לָהֶם תֵּרוּץ מִמִּדְרַשׁ חֲזַ"ל, שֶׁאָמְרוּ עַל הַפָּסוּק (משלי כ"א כ"ג): "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ", שׁוֹמֵר מִצָּרַעַת נַפְשׁוֹ.

**וּבְאוּר** הָעִנְיָן רָאִיתִי מִקְצָתוֹ בְּסֵפֶר "נַחַל קְדוּמִים". דְּיָדוּעַ דְּכָל מַה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲנִישׁ אֶת הָאָדָם הַכֹּל הוּא לְטוֹבָתוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּנָּקֶה מֵעֲוֹנוֹתָיו וְלִפְעָמִים כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה. וְלָכֵן בִּזְמַן שֶׁהָיָה מִקְדָּשׁ קַיָּם וְהָיָה לָנוּ כֹּהֵן מְטַהֵר, אִם נִכְשַׁל אָדָם בַּעֲוֹן לָשׁוֹן הָרָע, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא עָלָיו עֹנֶשׁ הַנְּגָעִים, וְאַף גַּם זֹאת לֹא הֵבִיא עָלָיו תֵּכֶף עַל גּוּפוֹ רַק עַל קוֹרוֹת בֵּיתוֹ, וְהָיָה צָרִיךְ בְּעַצְמוֹ לָבוֹא אֶל הַכֹּהֵן וְלוֹמַר לוֹ, אֲשֶׁר נִרְאָה לוֹ בַּבַּיִת כְּנֶגַע. וְהָיָה אוֹמֵר לוֹ הַכֹּהֵן דִּבְרֵי כִבּוּשִׁים: בְּנִי, אֵין הַנְּגָעִים בָּאִים אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרָע וְכוּ' וּכְמוֹ דְּאִיתָא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל עַל יְדֵי זֶה לָסוּר מֵהַחֵטְא. וְאִם לֹא שָׂם לִבּוֹ לָזֶה, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲנִישׁוֹ עוֹד יוֹתֵר בְּעִנְיָן זֶה, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר עִנְיָן זֶה בָּרַמְבַּ"ם

בְּסוֹף הִלְכוֹת טֻמְאַת צָרַעַת וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שָׁם, שְׂצָרַעַת הַבָּתִּים אֵינוֹ מִמִּנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֶלָּא אוֹת וָפֶלֶא הָיָה בְּיִשְׂרָאֵל כְּדֵי לְהַזְהִירָן מִלָּשׁוֹן הָרָע, שֶׁהַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע מַשְׁתַּנּוֹת קוֹרוֹת בֵּיתוֹ, אִם חָזַר בּוֹ יִטְהַר הַבַּיִת, וְאִם עָמַד בְּרִשְׁעוֹ עַד שֶׁהֶחָזִיק הַבַּיִת, מִשְׁתַּנִּים כְּלֵי הָעוֹר שֶׁבְּבֵיתוֹ שֶׁהוּא יוֹשֵׁב וְשׁוֹכֵן עֲלֵיהֶן, אִם חָזַר בּוֹ וְכוּ' וְאִם עָמַד בְּרִשְׁעוֹ עַד שֶׁיִּשְׂרְפוּ, מִשְׁתַּנֶּה עוֹרוֹ וְנַעֲשֶׂה מְצֹרָע, וְיִהְיֶה מֻבְדָּל וּמְפָרְסָם לְבַדּוֹ, עַד שֶׁלֹּא יִתְעַסֵּק בְּשִׂיחַת הָרַשָּׁעִים שֶׁהוּא לֵיצָנוּת וְלָשׁוֹן הָרָע וְכוּ', עַיֵּן שָׁם. וְהָיָה תּוֹעֶלֶת גָּדוֹל מִזֶּה הָעֹנֶשׁ, כִּי בִּרְאוֹתוֹ אֶת גֹּדֶל עָנְשׁוֹ וּבְזָיוֹנוֹ, שֶׁהוּא צָרִיךְ לֵישֵׁב בָּדָד מִחוּץ לַמַּחֲנֶה תָּמִיד וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לָבוֹא אַף בְּמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וּמוֹדִיעַ תָּמִיד אֶת צַעֲרוֹ לָרַבִּים, כְּדֵי שֶׁיְּבַקְּשׁוּ עָלָיו רַחֲמִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (מועד קטן דף ה'.) (וַיִּקְרָא י"ג מ"ה): "וְטָמֵא טָמֵא יִקָּרֵא", מִמֵּילָא הָיָה נִכְנָע מְאֹד מֵעָוֹנוֹ וּמְקַבֵּל עָלָיו עַל לְהַבָּא לְהִזָּהֵר עוֹד מֵעָוֹן הַמַּר הַזֶּה וּלְפִיכָךְ לְמִי שֶׁדִּבֵּר עָלָיו. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּחַסְדּוֹ שׁוֹלֵחַ לוֹ רְפוּאָה לְצָרַעְתּוֹ, וְהָיָה יוֹצֵא הַכֹּהֵן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה לִרְאוֹת אִם נִרְפָּא הַנֶּגַע, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בַּקְּרָא (ויקרא י"ד ג'): "וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִרְפָּא" וְגוֹ' וְלַעֲשׂוֹת לוֹ כְּכָל הַסֵּדֶר הַכָּתוּב שָׁם בַּפָּרָשָׁה בְּעִנְיַן הַהֶזְאָה וְהַגִּלּוּחַ, וְאַחַר כָּךְ הָיָה מֵבִיא עָלָיו אֶת קָרְבְּנוֹתָיו.

**וְהִנֵּה** בְּבוֹאוֹ אַחַר כָּךְ אֶל בֵּיתוֹ, בִּרְאוֹתוֹ אֶת הַחֶסֶד הַגָּדוֹל שֶׁעָשָׂה לוֹ ה' יִתְבָּרַךְ, שֶׁרִפֵּא אוֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ, בְּוַדַּאי עֹשֶׂה כָּל מַה שֶּׁקִּבֵּל עָלָיו בְּהֵיוֹתוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וּפִיֵּס לְכָל מִי שֶׁדִּבֵּר עָלָיו לָשׁוֹן הָרָע. וְהִנֵּה עַל יְדֵי כָּל זֶה נִטְהָר לְגַמְרֵי מִזֶּה הַנֶּגַע וְגַם מִזֶּה הֶעָוֹן, כִּי עַל הֶעָבָר נִתְכַּפֵּר לוֹ בְּעָנְשׁוֹ וּבְזָיוֹנוֹ, וְעַל לְהַבָּא הָיָה נִזְהָר מֵעַצְמוֹ בְּכָל כֹּחוֹתָיו שֶׁלֹּא לָבוֹא עוֹד לְזֶה הַחֵטְא. **וְהִנֵּה** כָּל זֶה הָיָה, בִּזְמַן שֶׁהָיָה הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַתָּה, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, שֶׁאֵין לָנוּ לֹא מִקְדָּשׁ וְלֹא קָרְבָּנוֹת וְלֹא כֹּהֵן מְטַהֵר, אִם הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא אֶת הַנְּגָעִים עַל גּוּפוֹ, הָיָה נִשְׁאָר בְּטֻמְאָתוֹ לָעַד, וְלֹא הָיָה אֶפְשָׁר לוֹ לְהִנָּקוֹת מִזֶּה, עַל כֵּן נִשְׁאֲרָה טֻמְאַת הַנֶּגַע שֶׁבָּא עַל יְדֵי חֵטְא זֶה דְּבוּקָה רַק בְּנַפְשׁוֹ וְאֵין בּוֹלֶטֶת עַל גּוּפוֹ מִבַּחוּץ. וְזֶהוּ כַּוָּנַת הַמִּדְרָשׁ [הוּבָא בְּיִלְקוּט פָּרָשַׁת מְצֹרָע בְּשֵׁם ר' יַנַּאי] "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שׁוֹמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ", מִצָּרַעַת נַפְשׁוֹ, כִּי הַנֶּגַע וְהַצָּרַעַת דְּבוּקָה בַּנֶּפֶשׁ.

**עַל** כֵּן הָאָדָם הַמָּרְגִּל בְּחֵטְא זֶה, חַס וְשָׁלוֹם, צָרִיךְ לְהִתְאוֹנֵן תָּמִיד עַל נַפְשׁוֹ, כִּי אַף שֶׁמְּחַפֶּה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּזֶה הָעוֹלָם וְאֵינוֹ מַרְאֶה קְלוֹנוֹ לַכֹּל, עַל כָּל פָּנִים אַחַר פְּטִירָתוֹ, שֶׁתֵּצֵא הַנֶּפֶשׁ מֵהַגּוּף, תִּתְגַּלֶּה זֹהֲמַת צָרַעְתּוֹ לְעֵינֵי הַכֹּל, וְכָל עוֹד שֶׁתְּהֵא דְּבוּקָה חֶלְאַת הַזֹּהֲמָא הַזּוֹ בַּנֶּפֶשׁ, בְּוַדַּאי לֹא יָבוֹא מְנֻגָּע בְּהֵיכָל ה' בְּגַן עֵדֶן וְיִצְטָרֵךְ לֵישֵׁב בָּדָד לְמַעְלָה חוּץ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא מְקוֹם הַקְּלִפּוֹת וְהַחִצוֹנִים, אִם לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה כָּרָאוּי.

**וְגַם** בְּעוֹדוֹ בַּחַיִּים בַּעֲלוֹת הַנֶּפֶשׁ לְמַעְלָה כָּל אֵלֶּין מִלִּין בִּישִׁין שֶׁדִּבְּרָה בַּיּוֹם עוֹלִין עִמָּהּ, וְכָל הַקְּדוֹשִׁים בְּדֵילִין הֵימֶנָּה עֲבוּר זֶה, וְאֵין לָךְ בַּזָּיוֹן גָּדוֹל מִזֶּה לְהַנֶּפֶשׁ, דְּזֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר פָּרָשַׁת תַּזְרִיעַ:

**כְּתִיב** (מִשְׁלֵי כ"א כ"ג): "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ", בְּגִין דְּאִי שְׁפָוָתֵהּ וּלְשָׁנֵהּ מְמַלְּלִין מִלִּין בִּישִׁין, אִנּוּן מִלִּין סָלְקִין לְעֵילָא, וּבְשַׁעְתָּא דְּסָלְקִין, כֻּלָּא מַכְרִיזִין וְאָמְרִין: אִסְתַּלְּקוּ סוּחָרָנֵהּ דְּמַלְכָּא בִּישָׁא דִּפְלַנְיָא, פַּנּוּן אֲתַר לְאָרְחֵהּ דְּחִוְיָא תַּקִּיפָא, כְּדֵין נְשָׁמְתָא קַדִּישָׁא אִתְעַבְּרַת מִנֵּהּ וְאִסְתַּלְּקָא וְלָא יָכְלָא לְמַלְּלָא, וּכְמָה דְּאָמוּר (תהילים ל"ט ג'): "נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה הֶחֱשֵׁיתִי מִטּוֹב", וְהַהִיא נְשָׁמְתָא סָלְקָא בְּכִסּוּפָא בְּעָקוּ דְּכֻלָּא, וְלָא יָהֲבוּ לָהּ אֲתַר כְּמִלְקַדְמִין, וְעַל דָּא כְּתִיב: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ". עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ בְּקִצּוּר.

כְּתוּב: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ", מִפְּנֵי שֶׁאִם שְׂפָתָיו וּלְשׁוֹנוֹ מְדַבְּרִים דְּבָרִים רָעִים, אוֹתָם הַדִּבּוּרִים עוֹלִים לְמַעְלָה, וּכְשֶׁעוֹלִים, כֻּלָּם מַכְרִיזִים וְאוֹמְרִים: הִסְתַּלְּקוּ מִסְּבִיבַת הַדִּבּוּר הָרַע שֶׁל פְּלוֹנִי, פַּנּוּ מָקוֹם לְדַרְכּוֹ שֶׁל הַנָּחָשׁ הַתַּקִּיף. וְאָז הַנְּשָׁמָה הַקְּדוֹשָׁה פּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ וּמִסְתַּלֶּקֶת וְלֹא יְכוֹלָה לְדַבֵּר, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה הֶחֱשֵׁיתִי מִטּוֹב". וְזוֹ הַנְּשָׁמָה עוֹלָה בְּבוּשָׁה וּבְצַעַר גָּדוֹל וְלֹא נוֹתְנִים לָהּ מָקוֹם כְּמִקֶּדֶם, וְעַל זֶה כָּתוּב: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שׁוֹמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ", עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ בְּקִצּוּר.

**וְעוֹד** מָצָאתִי תֵּרוּץ לַקֻּשְׁיָא הַנַּ"ל בְּסֵפֶר דְּבָר שֶׁבְּקְדֻשָּׁה בְּשֵׁם "סֵפֶר הַקָּנֶה", וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: רְאֵה וְהָבֵן, שֶׁכָּל הַמּוֹצִיא לָשׁוֹן הָרַע מִפִּיו, נִדּוֹן בְּצָרַעַת וְגוֹ', אָמַר לוֹ רַבִּי: אִם כֵּן, כָּל יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ מְצֹרָעִים, שֶׁהֲרֵי בַּעֲוֹן לָשׁוֹן הָרַע גָּלוּ יִשְׂרָאֵל וְכוּ', אָמַר לוֹ: שְׁקוּלָה הָעֲנִיּוּת כְּצָרַעַת, וַהֲרֵי הוּא עָנִי, הַנִּמְסָר בִּידֵי אָדָם וְפָרוּשׁ: וְעַל יְדֵי זֶה תּוּסַר מִמֶּנּוּ הַנֶּאֱוָה, שֶׁהִיא עַל פִּי רֹב הַסִּבָּה הָעִקָּרִית לְלָשׁוֹן הָרַע, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב ר' יוֹנָה בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה, וּכְמוֹ שֶׁיִּבאַר אִם יִרְצֶה ה' לְקַמָּן, וְגַם הוּא יֵרֵא לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם מִיִּרְאָתוֹ פֶּן יִוָּדַע הַדָּבָר וְלֹא יֵיטִיבוּ עִמּוֹ] וְעַיֵּן שָׁם עוֹד עִנְיָן נוֹרָא בָּזֶה. וְכֵן אִיתָא בְּתִקּוּנֵי זֹהַר, דְּעָוֹן זֶה גּוֹרֵם, חַס וְשָׁלוֹם, לַעֲנִיּוּת. עַל כֵּן, מִי שֶׁרוֹצֶה לִחְיוֹת בְּטוּבָהּ יִשְׁמֹר עַצְמוֹ.

**פרק ז**

## יְבאַר אֵיךְ שֶׁמְּקַלְקֵל אֶת עַצְמוֹ בָּזֶה לְעִנְיַן כַּמָּה דְּבָרִים.

**בֹּא** וּרְאֵה עוֹד כַּמָּה גְּדוֹל עֹנֶשׁ הֶעָוֹן הַמַּר הַזֶּה, שֶׁבְּדִבְרֵי לָשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוּת שֶׁהוּא מְדַבֵּר הוּא מְאַבֵּד אֶת מְעַט תּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ. שֶׁזֶּה לְשׁוֹן הַמִּדְרָשׁ שׁוֹחֵר טוֹב בְּמִזְמוֹר מ"ב (קהלת ה' ה'): "אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ", מְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן הָרַע וְכוּ', "לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלֶךָ", עַל אוֹתוֹ הַקּוֹל שֶׁהוֹצֵאתָ בְּפִיךָ וְאָמַרְתָּ לָשׁוֹן הָרַע עַל חֲבֵרְךָ. "וְחִבֵּל אֶת מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ", מְעַט תּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בְּיָדֶךָ, אַתָּה מְאַבְּדָהּ. וּפְשׁוּט דְּכַוָּנַת הַמִּדְרָשׁ הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ

הַסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁמִּי שֶׁמְּדַבֵּר לָשׁוֹן הָרַע עַל חֲבֵרוֹ, הוּא גּוֹרֵם שֶׁנּוֹטְלִין מִמֶּנּוּ זְכֻיּוֹתָיו שֶׁעָשָׂה עַד עַתָּה וְנוֹתְנִין לַחֲבֵרוֹ.

**וְגַם** אֵין מְקַבְּלִין תְּפִלָּתוֹ לְמַעְלָה עֲבוּר זֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת מְצֹרָע: מַאן דְּאִית בֵּהּ לִישָׁנָא בִּישָׁא, צְלוֹתָא לָא עָלַת קַמֵּהּ דְּקָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּהָא אִתְעַר עֲלֵהּ רוּחַ מְסָאֲבָא, כֵּיוָן דְּאַהֲדַר בִּתְשׁוּבָה וְקַבִּיל עֲלֵהּ תְּשׁוּבָה, מַה כְּתִיב (ויקרא י"ד ב'): "בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן" וְגוֹ'

מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לָשׁוֹן הָרַע, אֵין תְּפִלָּתוֹ נִכְנֶסֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהֲרֵי נִתְעוֹרֵר עָלָיו רוּחַ טָמֵא, כֵּיוָן שֶׁחוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה וּמְקַבֵּל עָלָיו תְּשׁוּבָה, מַה כָּתוּב. "בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן".

(וּבָזֶה יוּבַן מַה דְּכָתְבָה הַתּוֹרָה "וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא", וּפֵרְשׁוּ רַז"ל, שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדִיעַ צַעֲרוֹ לָרַבִּים, וְרַבִּים יְבַקְּשׁוּ עָלָיו רַחֲמִים, וְהוּא מֻחְמַת שֶׁתְּפִלָּתוֹ אֵינוֹ מְקֻבָּל לְמַעְלָה, לָכֵן גִּלְּתָה לָנוּ הַתּוֹרָה עֵצָה זוֹ בְּמִצְטַעֵר זֶה דַּוְקָא).

**וְגַם** נִשְׁמָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ עֲבוּר זֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה בְּפֶרֶק ג' בְּשֵׁם הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ.

גַּם בָּזֶה הֶעָוֹן הַזֶּה חָמוּר מִשְּׁאָר עֲוֹנוֹת, שֶׁבִּשְׁאָר עֲוֹנוֹת בְּאוֹתוֹ הָאֵיבָר, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בּוֹ הֶעָוֹן, הוּא מַמְשִׁיךְ עָלָיו רוּחַ הַטֻּמְאָה, לֹא כֵן בַּעָוֹן לָשׁוֹן הָרַע הוּא מַמְשִׁיךְ עַל כָּל אֵיבָרָיו רוּחַ הַטֻּמְאָה וּמְטַמֵּא אוֹתָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת מְצֹרָע:

**ר' חִיָּא** אָמַר: כָּל מַאן דְּאַפִּיק לִישָׁנָא בִּישָׁא, אִסְתָּאֲבוּ לֵהּ כָּל שַׁיְיפָא וְיִתְחַזֵּי לְסַגְּרָא (פֻּרוּשׁ: רָאוּי לִהְיוֹת מֻסְגָּר) בְּגִין דְּהַהִיא מִלָּה בִּישָׁא סָלְקָא וְאִתְעַר רוּחָא מְסָאֲבָא עֲלֵהּ וְאִסְתָּאֲבָא, אִתֵּי לְאִסְתָּאֲבָא מְסָאֲבִין לֵהּ (וְהוּא כְּעֵין מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בְּיוֹמָא (ל"ט.): אָדָם מְטַמֵּא עַצְמוֹ מִלְמַטָּה, מְטַמְּאִין אוֹתוֹ מִלְמַעְלָה), בְּמִלָּה דִּלְתַתָּא אִתְעַר מִלָּה אַחֲרָא.

ר' חִיָּא אָמַר: כָּל מִי שֶׁמּוֹצִיא לָשׁוֹן הָרַע, נִטְמָאִים לוֹ כָּל אֵיבָרָיו, וְרָאוּי לְהִסָּגֵר, מִפְּנֵי שֶׁאוֹתוֹ דְּבּוּר רַע עוֹלֶה וּמְעוֹרֵר רוּחַ טֻמְאָה עָלָיו וְנִטְמָא, הַבָּא לְהִטָּמֵא מְטַמְּאִין אוֹתוֹ, בְּדִבּוּר שֶׁלְּמַטָּה מִתְעוֹרֵר דִּבּוּר אַחֵר.

**וְהַטַּעַם** הוּא פָּשׁוּט, כִּי אֵין הַדִּבּוּר עִנְיָן פְּרָטִי בָּאָדָם כְּמוֹ שְׁאָר אֵיבָרָיו אֲשֶׁר כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְתוֹעֶלֶת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כִּי אִם הוּא כְּלַל הָאָדָם וּשְׁלֵמוּתוֹ, וְלָכֵן בְּהִשָּׁלְמוּתוֹ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה יִתָּקְנוּ כָּל אֵיבָרָיו, כִּי מַשָּׂרָה עֲלֵיהֶם רוּחַ הַקְּדֻשָּׁה לְהַחֲיוֹתָם וּלְקַיְּמָם בָּזֶה וּבַבָּא, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (ערובין נ"ד.): חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ', חָשׁ בִּגְרוֹנוֹ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ' חָשׁ בְּכָל גּוּפוֹ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד' כ"ב): "וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא", וּלְהַפּוּךְ, חַס וְשָׁלוֹם, עַל יְדֵי דִּבּוּרָיו הָאֲסוּרִים הוּא מְקַלְקֵל וּמְטַמֵּא אֶת כָּל אֵיבָרָיו, וְכָל אֵיבָר וְאֵיבָר נוֹפֵל מִמַּדְרֵגָתוֹ עַל יְדֵי זֶה, וּמַה יִּתְרוֹן לָהֶם שֶׁבַּעֲלֵיהֶן הוּא חַי מְדַבֵּר כִּי אִם בְּמַה שֶּׁהוּא יִצְטָרֵךְ לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן.

**גם** בָּזֶה שֶׁטִּמֵּא אֶת פִּיו הוּא פּוֹגֵם אֶת דִּבְרֵי הַקְּדֻשָּׁה שֶׁמּוֹצִיא אַחַר כָּךְ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

וּמַהַאי רוּחָא בִּישָׁא תָּלְיָן כַּמָּה גַּרְדִּינִין אַחֲרָנִין, דְּאִנּוּן מְמַנִּין לַאֲחָדָא מִלָּה בִּישָׁא אוֹ מִלָּה טָנּוּפָא, דְּאַפִּיק בַּר גָּשׁ מִפּוּמֵהּ וּלְבָתַר אַפִּיק מִלִּין קַדִּישִׁין. וַי לוֹן, וַי לְחַיֵּיהוֹן וְכוּ'. וַי לוֹן בְּעָלְמָא דֵּין, וַי לוֹן בְּעָלְמָא דְּאָתֵי, בְּגִין דְּאִלֵּין רוּחֵי מְסָאֲבִין נָטְלִין הַהוּא מִלָּה מְסָאֲבָא, וְכַד אַפִּיק בַּר נָשׁ לְבָתַר מִילִּין קַדִּישָׁא, אַקְדִּימֵי אִלֵּין רוּחֵי מְסָאֲבֵי מִלֵּי הַהוּא מְסָאֲבָא וּמְסָאֲבֵי לְהַהוּא מִלָּה קַדִּישָׁא, וְלָא זָכֵי לֵהּ בַּר נָשׁ, וְכַבְיָכוֹל תְּשִׁשָּׁא חֵילָא קַדִּישָׁא.

וּמֵאוֹתָהּ רוּחַ רָעָה תְּלוּיִים כַּמָּה מְעוֹרְרֵי דִּין אֲחֵרִים, שֶׁהֵם מְמֻנִּים לֶאֱחֹז בְּדִבּוּר רַע אוֹ דִּבּוּר טִנּוּף, שֶׁהוֹצִיא אָדָם מִפִּיו, וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיא מִלִּים קְדוֹשׁוֹת, אוֹי לָהֶם, אוֹי לְחַיֵּיהֶם, אוֹי לָהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה, אוֹי לָהֶם בָּעוֹלָם הַבָּא. מִפְּנֵי שֶׁאוֹתָן רוּחוֹת הַטְּמֵאָה נוֹטְלוֹת אוֹתָהּ מִלָּה טְמֵאָה, וְכַאֲשֶׁר מוֹצִיא הָאָדָם אַחַר כָּךְ מִלִּים קְדוֹשׁוֹת, מְקַדִּימוֹת אוֹתָן רוּחוֹת הַטְּמֵאָה וְלוֹקְחוֹת לְאוֹתוֹ דִּבּוּר טְמֵאָה וּמְטַמְּאִים לְאוֹתוֹ דָּבָר קָדֵשָׁה, וְלֹא זוֹכֶה לָהּ הָאָדָם, וְכִבְיָכוֹל נֶחֱלָשׁ כֹּחַ הַקְּדֻשָּׁה.

**וּכְעַיִן** זֶה אִיתָא גַּם כֵּן בְּשַׁבָּת (קי"ט:) אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בִּשְׁבִיל הֶבֶל פִּיהֶם שֶׁל תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן. אָמַר לֵהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵי: דִּידִי וְדִידָךְ מַאי? אָמַר לוֹ: אֵינוֹ דּוֹמֶה הֶבֶל פִּיו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֵטְא, לְהֶבֶל פִּיו שֶׁאֵין בּוֹ חֵטְא. אַף שֶׁהַתְמָדָתָם וּקְדֻשַּׁת תּוֹרָתָם הָיְתָה נַעֲלָה וְנִשְׂגָּבָה עַד מְאֹד, עִם כָּל זֶה, מִפְּנֵי שֶׁלִּפְעָמִים הִתְעָרֵב לְפִי דַּעְתָּם דִּבּוּר מַה שֶּׁלֹּא כַּהֹגֶן בְּתוֹךְ דִּבּוּרָם, נִפַּל כֹּחַ הַדִּבּוּר מִמַּדְרֵגָתוֹ הָרְאוּיָה לוֹ, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לְהֶבֶל פִּיהֶם שֶׁל תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, כֵּן הֵשִׁיבוֹ אַבַּיֵי.

**הג"ח**. וּרְאֵה אָחִי דְּבַר פֶּלֶא בְּעִנְיַן הֶבֶל פִּיהֶם שֶׁל תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, אַף דְּאֵין לָהֶם שׁוּם קְדֻשַּׁת מַחֲשָׁבָה וּדְבֵקוּת לַה' בְּעֵת דִּבּוּרָם, עִם כָּל זֶה הָעוֹלָם קַיָּם עַל הֶבֶל פִּיהֶם זֶה. וּלְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְעָנִי אֶחָד שֶׁמָּצָא אֶבֶן טוֹבָה וְיָקָרָה, אֲשֶׁר סְגֻלָּתָהּ רַבָּה מְאֹד לְכַמָּה עֲנָיִים וְאֵינָהּ נִמְצֵאת רַק בְּכִתְרֵי הַמְּלָכִים, וְנוֹדַע דָּבָר זֶה לַמֶּלֶךְ וְהֶעֱשִׁירוֹ בְּעֹשֶׁר גָּדוֹל. וְהִנֵּה הֶעָנִי הַהוּא שֶׁמְּצָאָהּ, אַף שֶׁהוּא אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשִּׂיג בְּחָכְמָתוֹ אֶת גֹּדֶל הַסְּגֻלָּה שֶׁל הָאֶבֶן, עִם כָּל זֶה גֹּדֶל טוֹבָתָהּ שֶׁל הָאֶבֶן בְּעַצְמוּתָהּ וְגֹדֶל אוֹרָהּ הֵסֵבָּה לוֹ אֶת כָּל הַטּוֹב הַהוּא, שֶׁנַּעֲשָׂה שַׂר וְחָשׁוּב בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ. כֵּן הַדָּבָר מַמָּשׁ בְּעִנְיְנֵי תּוֹרַת אֱלֹקִים חַיִּים, שֶׁאֵין צָרִיךְ הָאָדָם שֶׁרוֹצֶה לְהִתְקַדֵּשׁ עַל יָדָהּ הֲכָנָה רַבָּה שֶׁתִּתְקַדֵּשׁ עַל יָדוֹ, כִּי הִיא בְּעַצְמוּתָהּ קְדוֹשָׁה וְנוֹרָאָה עַד מְאֹד. וּכְשֶׁהָאָדָם מְדַבֵּר בָּהּ הוּא מִתְדַּבֵּק בִּקְדֻשָּׁתָהּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ירמיה ל"א י"ט): "כִּי מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד" וְגוֹ' וְהוּא קַאֵי עַל הָעֵת שֶׁלּוֹמֵד הַתּוֹרָה (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּנֶפֶשׁ הַחַיִּים). וְרַק צָרִיךְ הָאָדָם לְזָהֵר שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בְּהֶפְכּוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁלֹּא יַחְשִׁיךְ אוֹרָהּ, עַל יְדֵי זֶה שֶׁיִּטַמֵּא אֶת הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לֵהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵי: דִּידִי וְדִידָךְ מַאי? פֵּרוּשׁ: הַתּוֹרָה

שֶׁלָּנוּ מִצַּד עַצְמָהּ הִיא יוֹתֵר קְדוֹשָׁה מִתּוֹרַת הַתִּינוֹקוֹת, כִּי הִיא בְּמַחֲשָׁבָה קְדוֹשָׁה, וְהֻשִּׁיבוֹ: אֵינוֹ דּוֹמֶה הֶבֶל פִּיו וְכוּ' פֵּרוּשׁ: כִּי הַפֶּגֶם הוּא יוֹתֵר מֵהַמַּעֲלָה, וְהַטַּעַם הוּא כַּנַּ"ל.]

**וְעַתָּה** נָחֵזֶ אֲנַן, אִם בְּאַרְזֵי הַלְּבָנוֹן הָרִאשׁוֹנִים, אֲשֶׁר מַחְשְׁבוֹתָם הָיוּ תָּמִיד דְּבוּקוֹת בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיִרְאַת ה' וּבְמִצְוֹתָיו, וְדִבּוּרָם הָיָה תָּמִיד בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה גְּדוֹלָה, וְאִם בְּמִקְרֶה נִתְעָרֵב אֶצְלָם דִּבּוּר אֶחָד שֶׁלֹּא כַּהֶגֶן, בְּוַדַּאי עָשׂוּ תֵּכֶף תְּשׁוּבָה הֲגוּנָה, עִם כָּל זֶה הִזִּיק דָּבָר זֶה לְכָל קְדֻשַּׁת הַדִּבּוּר בִּכְלָלוֹ, שֶׁלֹּא הָיָה פּוֹעֵל בִּקְדֻשָּׁה כָּרָאוּי. אִם כֵּן מַה נַּעֲשֶׂה אֲנַן, אֲזוֹבֵי הַקִּיר, אֲשֶׁר קְבִיעוּתֵנוּ בַּתּוֹרָה הוּא בְּלָאו הָכִי גַּם כֵּן בְּמַדְרֵגָה קְטַנָּה וּשְׁפֵלָה, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, אִם עוֹד נְטַמֵּא פִּינוּ, חַס וְשָׁלוֹם, בְּדִבְרֵי לָשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוּת וְלֵיצָנוּת וּמַחֲלֹקֶת וְכַדּוֹמֶה, מַה קְּדֻשָּׁה יְכוֹלָה לְחוּל עַל הַלִּמּוּד הַהוּא שֶׁלּוֹמֵד אַחַר כָּךְ בְּזֶה הַפֶּה?

**וּמִזֶּה** נוּכַל לְהָבִין גֹּדֶל רִפְיוֹנֵנוּ בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, דְּהֵלֹא אָנוּ רוֹאִין בְּחוּשׁ, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד קוֹבֵעַ אֶת רַעֲיוֹנוֹתָיו תָּמִיד בְּעִנְיְנֵי עִסְקוֹ וּמִסְחָרוֹ לְהַרְבּוֹתוֹ וּלְהַגְדִּילוֹ וְגַם לְהָסִיר מִמֶּנּוּ שׁוּם סִבָּה שֶׁיְּגָרֵם לְהַפְסִידוֹ, וְלֹא יַעֲלֶה עַל לֵב שׁוּם בַּר דַּעַת, שֶׁיְּקַלְקֵל בְּעַצְמוֹ אֶת עִסְקוֹ וּמִסְחָרוֹ אֲשֶׁר הוּא מִתְפָּרְנֵס מִמֶּנּוּ. וְאִלּוּ בְּעִנְיְנֵי הַתּוֹכָלִית הַנִּרְצָה, הַכֹּל הוּא לְהִפּוּךְ. שֶׁלֹּא דַּי שֶׁגָּבַר יִצְרֵנוּ עָלֵינוּ בְּכָל יוֹם וְיוֹם לְהוֹסִיף חֵטְא וָפֶשַׁע, אַף נָשִׂים סְבוֹת וְעִנְיָנִים, אֲשֶׁר עַל יָדָם יְקַלְקֵל, חַס וְשָׁלוֹם, גַּם יֶתֶר הַפְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָנוּ, וְהֵם הַמְּעַט תּוֹרָה וּתְפִלָּה שֶׁיֵּשׁ בְּיָדֵנוּ.

וַה' יַעֲבִיר עֵינֵינוּ מֵרְאוֹת שָׁוְא וְיַזְכֵּנוּ לְהַכִּיר אֶת גֹּדֶל עֶרֶךְ קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, וְעַל יְדֵי זֶה יֵרָפְאוּ נַפְשׁוֹתֵינוּ, וְיָמֵתֵק דְּבָרֶיהָ בְּפִינוּ מְדֻבַּשׁ, כַּכָּתוּב (תהילים י"ט י"א): "הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ" וְגוֹ'.

**פרק ח**

## יְבֹאַר בּוֹ גֹּדֶל עָנְשׁוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה.

**גַּם** נִגְרָע עַל יְדֵי זֶה מִמַּדְרֵגַת מִין אֱנוֹשִׁי שֶׁלּוֹ, עַד שֶׁהוּא גָּרוּעַ יוֹתֵר מִכֶּלֶב, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּפֶסָחִים (דף קי"ח.) כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע וְכוּ' רָאוּי לְהַשְׁלִיכוֹ לַכְּלָבִים שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ"ג א'): "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא", וּקְרֵי בֵּהּ: לֹא תַשִּׂיא, וְסָמִיךְ לֵהּ (שמות כ"ב ל'): "לַכֶּלֶב תַּשְׁלִיכוּן אוֹתוֹ". וְהַטַּעַם הוּא פָּשׁוּט, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַמַּהַר"ל מִפְּרָאג, כִּי הַכְּלָבִים הָיוּ שׁוֹמְרִין אֶת עַצְמָן בְּעֵת הַצָּרֵךְ מִלֶּחֶרֶץ לְשׁוֹנָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות י"א ז'): "וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ". וְהוּא, אֲשֶׁר חָלַק לוֹ ה' בִּינָה וָדַעַת, לֹא יוּכַל לַעֲצֹר אֶת יִצְרוֹ מִזֶּה, עַל כֵּן הוּא גָּרוּעַ מִמֶּנּוּ.

**עוֹד** אִיתָא בַּעֲרָכִין (ט"ו:) אָמַר רַב חִסְדָּא: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע רָאוּי לְסָקְלוֹ בָּאֶבֶן, כְּתִיב הָכָא (תהילים ק"א ה') "אוֹתוֹ אַצְמִית" וּכְתִיב הָתָם (איכה ג' נ"ג): "צָמְתוּ בַבּוֹר חַיַּי וַיַּדּוּ אֶבֶן בִּי".

**הג"ה.** [וּרְאֵה אָחִי, כִּי פֶּלֶס וּמֹאזְנֵי מִשְׁפָּט לַה', וְכָל דִּבְרֵי חֶזֶ"ל חַיִּים וְקַיָּמִים. דְּבִשְׁמוּאֵל ב' פֶּרֶק ט"ז, תֵּכֶף אַחַר הַמַּעֲשֶׂה, שָׁעָנָה דָּוִד לְצִיבָא: הִנֵּה לְךָ כָּל אֲשֶׁר לִמְפִיבֹשֶׁת, שֶׁדָּבָר זֶה נֶחְשָׁב לְקַבָּלַת לָשׁוֹן הָרָע לְפִי דַּעַת אֵיזֶה מֵאָמוֹרָאִים [וְעַיֵּן בְּשַׁבָּת נ"ו], כָּתוּב (שמואל ב' ט"ז ה'): "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַד בַּחוּרִים וְהִנֵּה מִשָּׁם אִישׁ יוֹצֵא מִמִּשְׁפַּחַת" וְגוֹ', מִתֵּבַת "וְהִנֵּה" מַשְׁמַע דְּשַׁיָּךְ זֶה לְמַעְלָה, אַךְ מִי יוּכַל לְמַלֵּל אֶת גְּדֶל קְדֻשַּׁת אֲדוֹנֵנוּ דָּוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ דִּין שָׁמַיִם וְלֹא הִנִּיחוֹ לַאֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה לִנְגֹּעַ בְּשִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא וְאָמַר (שם י'): "ה' אָמַר לוֹ קַלֵּל", אַף שֶׁלֹּא שִׁעֵר עֲדַיִן בְּעַצְמוֹ, שֶׁהָיָה הָעִנְיָן עָבוּר זֶה, דְּאִי לָאו הָכִי לֹא הָיָה אוֹמֵר לְבַסּוֹף (שמואל ב' י"ט ל'): "אַתָּה וְצִיבָא תַּחְלְקוּ אֶת הַשָּׂדֶה", אַף עַל פִּי כֵן סָבַל כָּל הָעֶלְבּוֹנוֹת מִשִּׁמְעִי, שֶׁסָּקַל אוֹתוֹ בַּאֲבָנִים וְקִלְלוֹ וְעִפֵּר אוֹתוֹ בֶּעָפָר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּקְּרָא, וְתָלָה, שֶׁהַכֹּל בְּהַשְׁגָּחַת ה' יִתְבָּרַךְ].

**עוֹד** מָצִינוּ בַּעֲרָכִין (ט"ו:): אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, מַגְדִּיל עָוֹנוֹת עַד לַשָּׁמַיִם שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ע"ג ט'): "שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם" וְגוֹ', וְהוּא שְׁקוּל כְּנֶגֶד ג' עֲוֹנוֹת הַחֲמוּרוֹת כַּנַ"ל בְּפֶרֶק ד'. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא שְׁקוּל כְּנֶגְדָּם, כֵּן עָנְשׁוֹ הוּא גַּם כֵּן כְּנֶגֶד הַג' עֲוֹנוֹת הַחֲמוּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק א' דְּפֵאָה (הלכה ה'), וְהוּבָא דָּבָר זֶה בַּסְּמַ"ג, שֶׁעַל אַרְבַּע דְּבָרִים נִפְרָעִין מִן הָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, וְאֵלּוּ הֵן: עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים וְלָשׁוֹן הָרָע כְּנֶגֶד כֻּלָּן. וּכְעֵין זֶה כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּפֶרֶק ו' בְּשֵׁם "סֵפֶר הַקָּנֶה", שֶׁבַּעֲוֹן לָשׁוֹן הָרָע נִלְקֶה בַּעֲנִיּוּת. וְאִיתָא נַמִּי בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ פֶּרֶק ט"ו: הַמַּכִּים בַּסֵּתֶר (פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת תָּבֹא, שֶׁזֶּה מַיְרֵי בְּלָשׁוֹן הָרָע) וּמְחַלְּלֵי הַשֵּׁם בָּגָלוּי וְהַמְזַלְזְלִין אֶת חַבְרֵיהֶן בְּדִבָּרִים וּמַטִּילֵי מַחֲלֹקֶת, סוֹפָן לִהְיוֹת כְּקֹרַח, עֲלֵיהֶן הַכָּתוּב אוֹמֵר (במדבר ט"ז ל"ג): "וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ".

**וּלְפָעָמִים** נֶעֱנָשִׁים בַּעֲוֹן לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁהוּא הֶעָוֹן הֶחָמוּר מִכֹּל, כַּנַ"ל, בְּמִיתַת אַסְכָּרָה, שֶׁהִיא מִיתָה חֲמוּרָה מִכֹּל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (ברכות דף ח') תתק"ג מִינֵי מִיתָה נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם, קָשָׁה שֶׁבְּכֻלָּן אַסְכָּרָה וְכוּ'. וְנוֹתְנִין סִימָן בָּזֶה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁבָּא לָהֶם עַל עָוֹנָם הַדּוֹמֶה לְעָנְשָׁם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּשַׁבָּת דַּף ל"ג: תָּנוּ רַבָּנָן: אַרְבָּעָה סִימָנִין הֵן וְכוּ' סִימָן לְלָשׁוֹן הָרָע אַסְכָּרָה. וְאָמְרִינַן שָׁם, שֶׁנִּשְׁאֲלָה שְׁאֵלָה בִּפְנֵי הַתַּנָּאִים: מִיתָה זוֹ (פֵּרוּשׁ: שֶׁל אַסְכָּרָה), מִפְּנֵי מַה מַּתְחֶלֶת בִּבְנֵי מֵעַיִן וְגוֹמֶרֶת בַּפֶּה? וְהֵשִׁיב עַל זֶה ר' יְהוּדָה בְּר' אִלְּעַאי וְאָמַר: אַף עַל פִּי שֶׁהַכְּלָיוֹת יוֹעֲצוֹת וְהַלֵּב מֵבִין וְלָשׁוֹן מְחַתֵּךְ, פֶּה גּוֹמֵר הַלָּשׁוֹן הָרָע.

**וְיוֹתֵר** מִזֶּה מָצִינוּ בְּמִדְרַשׁ אֲגָדַת בְּרֵאשִׁית (בראשית כ'): לֶעָתִיד לָבֹא הַכֹּל מִתְרַפְּאִין, וְנָחָשׁ אֵין מִתְרַפֵּא, וּכְשֵׁם שֶׁנָּחָשׁ אֵין לוֹ רְפוּאָה, כָּךְ הָאוֹמֵר לָשׁוֹן הָרָע עַל חֲבֵרוֹ אֵין לוֹ רְפוּאָה לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם יִשַּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלִי לָחַשׁ, כֵּן אֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן".

**הג"ה**. [וְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת וַיֵּרָא (בראשית כ'): אָמַר ר' לֵוִי: לֶעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹטֵל אֶת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת (ההיידין) וּמוֹרִידָן לַגֵּיהִנֹּם וְאוֹמֵר לָהֶם: לָמָּה הֱיִיתֶם קוֹנְסִין אֶת בָּנַי? וְהֵן אוֹמְרִין לוֹ: מֵהֶם וּבָהֶם הָיוּ בָּאִין וְאוֹמְרִין לָשׁוֹן הָרָע אִישׁ עַל חֲבֵרוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹטֵל אֵלּוּ וְאֵלּוּ וּמוֹרִידָן לַגֵּיהִנֹּם.]

**וְגַרְסִינַן** נַמֵּי בְּפִרְקֵי דְּר' אֱלִיעֶזֶר: כָּל הַמַּלְשִׁין אֶת חֲבֵרוֹ בַּסֵּתֶר, אֵין לוֹ רְפוּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ק"א ה'): "מְלַשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית" (פֵּרוּשׁ: לַחֲלוּטִין) (כמו שכתוב בערכין ט"ו:) וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (דְּבָרִים כ"ז כ"ד): "אָרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסֵּתֶר". דַּע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, בֹּא וּרְאֵה הַנָּחָשׁ, שֶׁהִלְשִׁין בֵּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבֵין אָדָם וְעָזְרוֹ (פירוש: אשתו) אֲרָרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיִּהְיֶה עָפָר מַאֲכָלוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג' י"ד): "וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ", (פֵּרוּשׁ: כְּמוֹ שֶׁשָּׁם כְּתִיב: "כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ" וּבְוַדַּאי הַכַּוָּנָה שֶׁלֹּא יִתְרַפֵּא אַף לְיָמוֹת הַמָּשִׁיחַ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בִּבְרָכוֹת דַּף י"ב: יְמֵי חַיֶּיךָ הָעוֹלָם הַזֶּה, כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ לְהָבִיא לְיָמוֹת הַמָּשִׁיחַ, אַף כָּאן אֵין לוֹ רְפוּאָה תָּמִיד). וְכָזֶה רָאִיתִי גַּם כֵּן בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁהַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע מְזוֹנוֹתָיו מִתְמַעֲטִין, כַּנַּחָשׁ, שֶׁנִּתְמַעֲטוּ מְזוֹנוֹתָיו.

**וּפְשׁוּט** הוּא דְּמִי שֶׁמַּרְגִּיל עַצְמוֹ בְּזֶה הַחֵטְא בְּתָמִידוּת, עָנְשׁוֹ, שֶׁנֶּעֱנָשׁ עֲבוּר זֶה בַּעֲנִיּוּת וְדַלּוּת וּשְׁאָרִי צָרוֹת הוּא גַּם כֵּן בְּתָמִידוּת תְּמוּרַת צָרַעַת מַחְלָטָת, שֶׁהָיְתָה רָאוּי לִהְיוֹת עָלָיו עֲבוּר זֶה, וְכַנַּ"ל בְּפֶרֶק ה'.

**הֲרֵי** נִתְבָּאֵר מִכָּל אֵלּוּ גֹּדֶל עָנְשׁוֹ, שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ בְּזֶה הָעוֹלָם, וְנֶעֱנָשׁ עֲבוּר זֶה בְּצָרוֹת וַעֲנִיּוּת תְּמִידִיּוֹת וְלִפְעָמִים גַּם בְּמִיתָה, חַס וְשָׁלוֹם.

**וְלֹא** דַּי לְבַעֲלֵי לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁגּוֹרְמִין לִלְקוֹת בְּעַצְמָן בָּזֶה, אֶלָּא שֶׁלּוֹקְחִין הָעוֹלָם בְּחֶטְאָם גַּם כֵּן בָּזֶה הָאֹפֶן, שֶׁנִּגְרָע מֵהֶן מְזוֹנוֹתֵיהֶן עַל יְדֵי זֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּתַעֲנִית (דף ז':): אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי: אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִים, אֶלָּא בִּשְׁבִיל מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר וְכוּ'. וְגַם גּוֹרֵם מוֹתָא וְחַרְבָּא וּקְטָלָא בְּעָלְמָא עַל יְדֵי זֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּפֶרֶק ב' בְּשֵׁם הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ.

**עַל** כֵּן הֶחָפֵץ בְּחַיָּיו וּבְחַיֵּי הָעוֹלָם, יִנְצֹר לְשׁוֹנוֹ מֵרָע, וְיִהְיֶה טוֹב לוֹ בָּזֶה וּבַבָּא.

**פרק ט**

## יְבֹאַר בּוֹ רֹעַ עֻנְיָנוֹ עַל יְדֵי זֶה לֶעָתִיד לָבוֹא.

**הִנֵּה** בַּפְּרָקִים שֶׁעָבְרוּ נִתְבָּאֵר עָנְשׁוֹ שֶׁל בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְעַתָּה נְבָאֵר גֹּדֶל עָנְשׁוֹ לֶעָתִיד לָבוֹא.

**הִנֵּה** חֲזַ"ל בֵּאֲרוּ לָנוּ, שֶׁבַּעַל לָשׁוֹן הָרָע הוּא אֶחָד מֵאַרְבַּע כִּתּוֹת, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין פְּנֵי שְׁכִינָה כִּדְאִיתָא (סוטה מ"ב:) אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: אַרְבַּע כִּתּוֹת אֵין מְקַבְּלִים פְּנֵי הַשְּׁכִינָה: כַּת חֲנֻפִּים, כַּת שַׁקְרָנִים, כַּת לֵיצָנִים, כַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע. כַּת לֵיצָנִים דִּכְתִיב וְכוּ' כַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע, דִּכְתִיב (תהילים ה' ה'): "כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה, לֹא יְגָרְךָ רָע", (שבת קמ"ט:) צַדִּיק אַתָּה ה', וְלֹא יָגוּר בְּמְגוּרְךָ רָע, וּפָרָשָׁה זוֹ אֵירֵי (עוסקת) בְּעָוֹן שֶׁל בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרָע כִּדְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם. וְגַם כִּי הַבַּעַל לָשׁוֹן הָרָע נִקְרָא בְּשֵׁם רַע, כִּדְאִיתָא בַּאֲגַדַּת מִשְׁלֵי עַל פָּסוּק (משלי י"ב כ'): "מִרְמָה בְּלֵב חֹרְשֵׁי רָע", אָמַר רַב חָמָא בֶּן רַבִּי חֲנִינָא: כִּי מִי שֶׁהוּא מְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה עִמּוֹ וּמְדַבֵּר עָלָיו לָשׁוֹן הָרָע, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹרְאוֹ רַע וְכוּ'. גַּם הוּא נִדּוֹן בַּגֵּיהִנֹּם בַּמָּדוֹר הַג' עֲבוּר זֶה הַחֵטְא, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ הַנֶּעְלָם עַל רוּת.

**וּרְאֵה** אֶת גֹּדֶל עָנְשָׁם, שֶׁכִּמְעַט עֲבוּר גֹּדֶל חֶטְאָם אֵין יְכֹלֶת בַּגֵּיהִנֹּם לְנַקּוֹתָם מִן הֶעָוֹן, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ פֶּרֶק י"ח וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כְּשֵׁם שֶׁהָרְשָׁעִים מְסַפְּרִים לָשׁוֹן הָרָע, וְעוֹלֶה עַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד, כְּמוֹ כֵן יוֹרְדִין מַלְאָכִין מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְנוֹטְלִין אוֹתָן הָרְשָׁעִים וּמַשְׁלִיכִין אוֹתָן לְתוֹךְ עָמְקוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה מְשִׁיבָה גֵּיהִנֹּם וְאוֹמֶרֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵין לִי יְכֹלֶת לִפְרֹעַ לָהֶם דַּי כְּפִי עֹנֶשׁ שֶׁלָּהֶם, וְאֵין כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ יָכוֹל לִתֵּן לָהֶם דַּי פִּרְעָנוּתָם, וַהֲלֹא בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע הֶזֶּה חָטָא מִן הָאָרֶץ עַד לָרָקִיעַ. אֶלָּא שֶׁגֵּר בּוֹ חִצֵּיךְ מִלְמַעְלָה תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ גַּחֲלֵי רְתָמִים מִלְמַטָּה שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ק"כ ג' ד'): "מַה יִּתֵּן לְךָ וּמַה יֹּסִיף לְךָ לְשׁוֹן רְמִיָּה; חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים", וְאֵין גִּבּוֹר אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ל"ב י"ח): "הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר" וְכוּ'. וּכְעֵין זֶה אִיתָא בַּעֲרָכִין (דף ט"ו:) עַיֵּן שָׁם. וְכַמָּה צָרִיךְ הָאִישׁ הַנִּלְבָּב לְהִתְחַזֵּק וְלַעֲמֹד עַל עַצְמוֹ מֵעָוֹן הַמַּר הַזֶּה, בְּהִתְבּוֹנְנוֹ בְּזֶה הָעֹנֶשׁ הַנּוֹרָא, אֲשֶׁר בֵּית הָאָסוּרִים הַגָּדוֹל שֶׁהוּא הַגֵּיהִנֹּם, אֵין בּוֹ דַּי, עַד שֶׁיְּסַיְּעוּהוּ גַּם כֵּן מִלְמַעְלָה.

**וְכָל** הַדִּבּוּרִים שֶׁהוּא מְדַבֵּר בַּפֶּה, הַכֹּל נִכְתָּבִין לְמַעְלָה, כְּמוֹ דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ פָּרָשַׁת תֵּצֵא (דברים רבה פרשה ו') (קֹהֶלֶת ה' ה'): "אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ" וְכוּ'. מַה הוּא כֵּן? כֵּיוָן שֶׁהַפֶּה אוֹמֵר לְשׁוֹן הָרָע, הוּא חוֹטֵא עַל הַגּוּף, שֶׁגּוֹרֵם לוֹ לִלְקוֹת, הֲרֵי "לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ", שֶׁהַפֶּה חוֹטֵא עַל הַבָּשָׂר. מַהוּ: אַל תִּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא? שֶׁלֹּא תֹּאמַר: הֲרֵינִי הוֹלֵךְ וְאוֹמֵר לְשׁוֹן הָרָע וְאֵין בְּרִיָּה יוֹדַעַת, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲוֵי יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ וְהוּא עוֹמֵד אֶצְלְךָ וְכוֹתֵב כָּל מַה שֶּׁאַתָּה מְדַבֵּר עַל חֲבֵרְךָ. וְזֶה לְשׁוֹן הַגָּר"א בְּאַגַּרְתּוֹ הַקְּדוֹשָׁה עָלַיִם לִתְרוּפָה: וְהַכֹּל יָבִיא בַּמִּשְׁפָּט, עַל כָּל דִּבּוּר, וְלֹא נֶאֱבָד אֲפִלּוּ דִּבּוּר קַל, וְלָכֵן אֲנִי מַזְהִירְךָ, שֶׁתִּתְרַגֵּיל בְּכָל הַיּוֹתֵר לֵישֵׁב יְחִידִי, כִּי חֵטְא הַלָּשׁוֹן עַל

כֻּלּוֹ, כְּמַאֲמַר חֲכָמֵינוּ זַ"ל אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל וְכוּ', וְלָשׁוֹן הָרַע כְּנֶגֶד כֻּלָּם. (כַּוָּנָתוֹ זַ"ל לְמַה שֶּׁהֶעְתַּקְנוּ לְעֵיל בְּשֵׁם הַיְרוּשַׁלְמִי פֶּרֶק א' דְּפֵאָה, וְכֵן הֶעְתִּיקוֹ הַגְּרַ"א בְּסִפְרוֹ "שְׁנוֹת אֵלְיָהוּ") וּמַה לִּי לְהַאֲרִיךְ בְּזֶה הֶעָוֹן הֶחָמוּר מִכָּל הָעֲבֵרוֹת. (קהלת ו' ז') "כָּל עֲמַל הָאָדָם לְפִיהוּ" אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל, שֶׁכָּל מְצוֹתָיו וְתוֹרוֹתָיו שֶׁל אָדָם, אֵינוֹ מַסְפִּיק לְמַה שֶּׁמּוֹצִיא מִפִּיו. (חלין דף פ"ט.) מָה אֱמֻנּוּתוֹ שֶׁל אָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה? יַעֲשֶׂה עַצְמוֹ כְּאִלֵּם וְיַדְבִּיק שִׂפְתוֹתָיו כִּשְׁתֵּי רֵחַיִם וְכוּ'. וְכָל כַּף הַקֶּלַע הַכֹּל בְּהֶבֶל פִּיו שֶׁל דְּבָרִים בְּטֵלִים, וְעַל כָּל דִּבּוּר הֶבֶל צָרִיךְ לְהִתְקַלֵּעַ מִסּוֹף הָעוֹלָם עַד סוֹפוֹ. וְכָל זֶה בִּדְבָרִים יְתֵרִים, אֲבָל בְּדְבָרִים הָאֲסוּרִים, כְּגוֹן לָשׁוֹן הָרַע וְלֵיצָנוּת וּשְׁבוּעוֹת וּנְדָרִים וּמַחֲלֹקֶת וּקְלָלוֹת, וּבִפְרָט בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, עַל אֵלּוּ צָרִיךְ לֵירֵד לַשְּׁאוֹל לְמַטָּה הַרְבֵּה מְאֹד. וְאִי אֶפְשָׁר לְשַׁעֵר גֹּדֶל הַיִּסּוּרִין וְהַצָּרוֹת שֶׁסּוֹבֵל בִּשְׁבִיל דִּבּוּר אֶחָד. וְלֹא נֶאֱבַד אֲפִלּוּ דִּבּוּר אֶחָד שֶׁלֹּא נִכְתַּב, בַּעֲלֵי גַּדְפִּין הוֹלְכִין תָּמִיד אֵצֶל כָּל אָדָם וְאָדָם וְאֵין נִפְרָדִין מִמֶּנּוּ, וְכוֹתְבִין כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר, (קהלת י' כ') "כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל וּבַעַל כְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר", (שם ה' ה') "אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ וְאַל תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא וְגוֹ' לָמָּה יִקְצֹף" וְגוֹ', עַד כָּאן לְשׁוֹן הַגְּרַ"א.

**וְגַם** הוּא נַעֲשֶׂה אַחַר כָּךְ מֶרְכָּבָה לַקְּלִפָּה הַטְּמֵאָה הַנִּקְרֵאת לָשׁוֹן הָרַע, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"סֵפֶר חֲרֵדִים" בְּחֵלֶק ג' פֶּרֶק ד'. וְדַע עוֹד דְּכָתְבוּ הַמְקֻבָּלִים, הוּבָא בְּ"סֵפֶר חֲרֵדִים" פֶּרֶק ז', שֶׁבַּעַל לָשׁוֹן הָרַע אַחַר מִיתָתוֹ מִתְגַּלְגֵּל בְּדוֹמֵם בְּאַבְנֵי הַשָּׂדֶה, וְעַיִן שָׁם רֶמֶז לְזֶה הַפָּסוּק, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְלִפְעָמִים יִתְגַּלְגֵּל בַּעַל לָשׁוֹן הָרַע בְּכֶלֶב [2] .

**וְכֵן** הָרוֹגֵל לֶאֱכֹל בָּשָׂר טְרֵיפָה, אוֹ הַמַּאֲכִילֹהּ לְיִשְׂרָאֵל. וְזֶהוּ רֶמֶז בַּתּוֹרָה, דִּכְתִיב (שמות כ"ב ל'): "וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִיכוּן אוֹתוֹ", וּכְתִיב בַּתֹּרָה (שמות כ"ג א'): "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא", נִמְצָא קְרָא דְּ"לַכֶּלֶב תַּשְׁלִיכוּן אוֹתוֹ" כְּתִיב בֵּין שְׁנֵי הָעֲוֹנוֹת הַלָּלוּ, בֵּין אוֹכֵל טְרֵפָה וּבֵין מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, לוֹמַר לְךָ, שֶׁעַל שְׁנֵי עֲוֹנוֹת אֵלּוּ, יִתְגַּלְגֵּל הָאָדָם כְּכֶלֶב. וְזֶהוּ שֶׁרָמַז דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (תהילים כ"ב כ"א): "הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד כֶּלֶב יְחִידָתִי", וְסָמִיךְ לֵהּ (שם כ"ג): "אֲסַפְּרָה שִׁמְךָ לְאֶחָי" וְגוֹ', לוֹמַר שֶׁאֵינִי מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּלָשׁוֹנִי לְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע לְהַעֲנִישׁ בַּגִּלְגּוּל הָרַע הַזֶּה, אֶלָּא אֲנִי מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְהַלֵּלְךָ וּלְהַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁיָּגוּרוּ מִמְּךָ וְשֶׁיְּהַלְלוּךָ. וְדַע שֶׁאָמְרוּ הַמְקֻבָּלִים,

---

[2] וְזֶה לְשׁוֹן סֵפֶר הַקַּנָּה: אַל יוֹצִיא אָדָם דִּבָּה, וּרְאֵה וְהֵבֵן בְּנִי מַה נַּעֲשָׂה לְצַדִּיק, שֶׁהֶחֱלִיף צִדְקָתוֹ בַּחֲסִידוּת, וְגָרַר דָּבָר אֵחֵר לְשׁוֹנוֹ, וְרָאָה אָדָם אֶחָד וְיָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה. וְהִנֵּה דִּבָּה רָעָה הוֹרֶגֶת שְׁלֹשָׁה: הָאוֹמְרוֹ וְהַמְקַבְּלוֹ וְהַנֶּאֱמָר עָלָיו. וְרַז"ל אָמְרוּ: יוֹסֵף הַצַּדִּיק הוֹצִיא דִּבָּה עַל אֶחָיו וְנִתְגַּלְגֵּל בְּחַסִיד אֶחָד, וּבָא חֲזִיר וְגָרַר לְשׁוֹנוֹ. וְרָאָה אָדָם אֶחָד וְאָמַר: הַלָּשׁוֹן שֶׁהוֹצִיא מֵרֶגֶלִית תּוֹרָה מִפִּיו כָּךְ זוֹ תּוֹרָה וְזוֹ שָׂכָרָה יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה וְהִנֵּה הָרֵג שְׁלֹשָׁה וְכוּ', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן בְּקִדּוּשִׁין (ל"ט:) שֶׁזֶּה הָאָדָם הוּא אֱלִישָׁע אַחֵר:

שֶׁאַף עַל פִּי כְּשֶׁמִּתְגַּלְגֵּל בְּצוּרַת אָדָם, אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּגִלְגּוּלוֹ הָרִאשׁוֹן, מִכָּל מָקוֹם כְּשֶׁמִּתְגַּלְגֵּל בְּצוּרַת חַיָּה אוֹ עוֹף, הוּא יוֹדֵעַ בְּגִלְגּוּלוֹ הָרִאשׁוֹן וּמֵצֵר וּמִצְטַעֵר, אֵיךְ יָרַד מִשָּׁמַיִם מִצוּרַת אָדָם לְצוּרַת בְּהֵמָה. לָכֵן כָּל אִישׁ יֶחֱרַד וְיִהְיֶה יָרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב בְּעוֹדוֹ בַּחַיִּים חַיּוּתוֹ, בְּעוֹד הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ וְיֵדַע אֶת אֱלֹהָיו, אָז יִכָּפֵר עֲוֹנוֹתָיו וְיָשׁוּב חָרוֹן אַפּוֹ מִמֶּנּוּ, וּבְצֵאת נִשְׁמָתוֹ יָנוּחַ וְיִשְׁקֹט וְיִסְתּוֹפֵף בְּצִלּוֹ בְּגַן עֵדֶן, כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא וּמְרֻבֶּה לְהֵיטִיב. (ברכות דף ל"ד:) וּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִין אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִים יְכוֹלִין לַעֲמֹד, עַד כָּאן לְשׁוֹן הַ"סֵּפֶר חֲרֵדִים" בְּקִצּוּר.

**פרק י**

## יְבֹאַר בּוֹ גֹּדֶל מַעֲלַת שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן שֶׁעַל יְדֵי זֶה מְקַדֵּשׁ אֶת כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ.

**עַתָּה** נָבֹאַר אֶת עִצֶּם הַזְּכוּת, לְמִי שֶׁשּׁוֹמֵר אֶת פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ מִלְּדַבֵּר דִּבּוּרִים אֲסוּרִים. תְּחִלַּת כָּל הַמַּעֲלוֹת, הוּא מְתַקֵּן וּמְקַדֵּשׁ עַל יְדֵי זֶה אֶת כְּלֵי הָאֱמָנוּת הַמְיֻחָד לְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי, שֶׁהוּא הַדִּבּוּר, וְכָל הַדִּבּוּרִים שֶׁיְּדַבֵּר אַחַר כָּךְ בַּתּוֹרָה וּבִתְפִלָּה, יַעֲלֶה לִמְקוֹר שָׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה. כִּי לֹא לְחִנָּם הִמְשִׁילוּהוּ חֲזַ"ל בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת לְעִנְיַן אֱמָנוּת (וכמו שפרש רש"י במדבר ל"א בפסוק ח'), לְהוֹרוֹת לָנוּ, כְּמוֹ שֶׁכְּלֵי אֱמָנוּת הוּא דָּבָר הֶכְרֵחִי לְעִנְיַן עֲשִׂיַּת כֵּלִים חֲדָשִׁים וְיָפִים, כִּי אֲפִלּוּ אִם יִהְיֶה אֱמָן הַמֶּלֶךְ, שֶׁהוּא הַיּוֹתֵר גָּדוֹל שֶׁבְּכָל הָאֱמָנִים, וְשִׂכְלוֹ יִהְיֶה דַּק עַד מְאֹד, וּמְצַיֵּר בְּרַעְיוֹנָיו אֹפֶן עֲשִׂיַּת הַכֵּלִים בַּבֶּגֶד הַיּוֹתֵר נָאוֹת, אַף עַל פִּי כֵן אֵין יָכוֹל לַעֲשׂוֹת, בִּלְתִּי כְּלֵי אֱמָנוּת. וְיוֹתֵר מִזֶּה, שֶׁאֲפִלּוּ אִם יִהְיוּ לוֹ כְּלֵי אֱמָנוּת, אַךְ שֶׁהֵם פְּגוּמִים וּמְקֻלְקָלִים, וְיַעֲשֶׂה בָּהֶן הָאֱמָן אֵיזֶה כְּלִי עַל יְדֵי הַדְּחַק, יִהְיֶה נִכָּר בָּהֶן אַחַר כָּךְ הַפְּגָם וְהַשֶּׁבֶר שֶׁל כְּלֵי הָאֱמָנוּת מִבִּפְנִים וּמִבַּחוּץ, כִּי לֹא יָכוֹל לְהַחֲלִיקָן כָּרָאוּי וְהֵם כְּמוֹ גוֹלְמֵי כְּלֵי עֵץ, וְאֵין נָאֶה בָּהֶם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ אֲפִלּוּ לְהֶדְיוֹט, וְכָל שֶׁכֵּן לְהַגִּישָׁן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. וְהָאֱמָן שֶׁכְּלֵי הָאֱמָנוּת שֶׁלּוֹ שְׁלֵמִים וְטוֹבִים, מְלֻטָּשִׁים וּמְצֻחְצָחִים כָּרָאוּי, הַכְּלִי שֶׁעוֹשֶׂה בָּהֶן הָאֱמָן הַזֶּה יֵצֵא מְתֻקָּן וּמְהֻדָּר כַּהֶגֶן. כֵּן מַמָּשׁ בְּעִנְיָן זֶה הוּא כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁנִּתַּן לְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי לְעָבְדוֹ בּוֹ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ הַנּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ בַּתּוֹרָה וּבַתְּפִלָּה וּלְבָרֵךְ וּלְהוֹדוֹת וּלְשַׁבֵּחַ וּלְהַלֵּל לְפָנָיו, כִּי הוּא כְּלֵי הָאֱמָנוּת הַגָּדוֹל, שֶׁיּוּכַל הָאָדָם הַשָּׁלֵם לִבְנוֹת בּוֹ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה נ"א ט"ז): "וָאָשִׂם דְּבָרַי בְּפִיךָ וְגוֹ' לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹּד אֶרֶץ". וְהוּא מַמָּשׁ כִּפְשׁוּטוֹ, כִּי בְּדִבְרֵי הַקְּדֻשָּׁה שֶׁהָאָדָם מְדַבֵּר פֹּה בְּזֶה הָעוֹלָם לִפְנֵי ה' יִתְבָּרַךְ, נִבְרָאִים לְמַעְלָה עוֹלָמוֹת וּמַלְאָכִים קְדוֹשִׁים, וְיִהְיוּ אַחַר כָּךְ מְלִיצִים וּפְרַקְלִיטִים עֲבוּר נִשְׁמָתוֹ. וּמַעֲלַת קְדֻשַּׁת הָעוֹלָמוֹת וְהַמַּלְאָכִים, שֶׁנִּבְרְאוּ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ, תָּלוּי בְּכַמָּה עִנְיָנִים. א. לְפִי הַהֶכְנָה שֶׁהָיְתָה לוֹ בָּעֵת הַהִיא, אִם הֵכִין אֶת עַצְמוֹ בָּעֵת הַהִיא

בְּכָל כֹּחוֹתָיו לְקַיֵּם כְּפִי הַתּוֹרָה בְּכָל חֶלְקֶיהָ וּפְרָטֶיהָ שֶׁצָּרִיךְ לָזֶה. ב. לְפִי כְּלֵי הָאֻמָּנוּת שֶׁעָשָׂה בָּהֶם הַתּוֹרָה, וְהֵם כְּלֵי הַדִּבּוּר (וּכְהַאי גַּוְונָא בַּמִּצְוָה לְעִנְיַן כְּלֵי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁקִּיֵּם בָּהֶם הַמִּצְוָה), שֶׁאִם הֵם יָפִים וּמְהֻדָּרִים, שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם תָּמִיד לְטוֹב, וְעַל יְדֵי זֶה נִתְחַזֵּק כֹּחַ קְדֻשָּׁתָם, יֵשׁ בָּהֶם כֹּחַ לְהַמְשִׁיךְ קְדֻשָּׁה עֶלְיוֹנָה וְאוֹר גָּדוֹל עַל הָעִנְיָן הַהוּא. אֲבָל אִם פּוֹגֵם וּמְטַמֵּא, חַס וְשָׁלוֹם, אֶת כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ, עַל יְדֵי לָשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוּת וְלֵיצָנוּת וְשֶׁקֶר וְכַדּוֹמֶה וְלֹא יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, וְאַחַר כָּךְ יְדַבֵּר בְּפִיו דִּבְרֵי תּוֹרָה וּתְפִלָּה, אֵיזֶה כֹּחַ יֵשׁ בָּהֶן לְהַמְשִׁיךְ עַל הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה הַהִיא קְדֻשָּׁה עֶלְיוֹנָה, אַחֲרֵי שֶׁכְּלֵי הַמִּבְטָא שֶׁלּוֹ הֵם פְּגוּמִים וּטְמֵאִים בְּעַצְמָם מִכְּבָר?

**הג"ח.** וְזֶה לְשׁוֹן הָאַלְשִׁיךְ הַקָּדוֹשׁ עַל הַפָּסוּק (שמות כ"ח ל"ה): "וְהָיָה עַל אַהֲרֹן לְשָׁרֵת וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבוֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ", וְהוּא כִּי הַמְנַבֵּל פִּיו בְּחָלְאַת טֻמְאַת נִבְלַת פֶּה, שַׁקֵּץ יְשַׁקֵּץ פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ וְתַעֵב יְתַעֵבֵם, כִּי עָשְׂאָם בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר. וְאֵיכָכָה יוּכַל לַעֲמֹד לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּפֶה דּוֹבֵר נְבָלָה וְלֹא יִקָּצֵף עַל קוֹלוֹ לֵאמֹר: מִי זֶה נִבְזֶה עָרֵב עַל לִבּוֹ לַעֲמֹד לְפָנָיו לְבַקֵּשׁ רָצוֹן עַל עֲוֹנוֹתָיו בְּנִיבוֹ נִבְזֶה בִּכְלִי מְכֹעָר מֻקְצֶה מֻחְמַת מֵאוּס? וְהֵן לוּ הָיִיתָ עֶבֶד מֶלֶךְ הָאָרֶץ, הַאִם הָיִיתָ עוֹמֵד לְפָנָיו לְשָׁרְתוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ בְּכֵלִים מְכֻלִּים מְצוּאִים? הֲלֹא תִּכָּלֵם? וְגַם הוּא בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מַלְאָךְ רָשָׁע יְצַוֶּה לְךָ לַהֲמִיתְךָ בָּחֳרֶב. וְעַתָּה שָׂא נָא קַל וָחֹמֶר, וּמָה אִם מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי, חָרַשׁ אֶת חָרְשֵׁי אֲדָמָה לַהֶבֶל דָּמָה, תְּחַיֵּב אֶת רֹאשְׁךָ בְּשָׁרֵת אוֹתוֹ בִּכְלֵי בִּלְתִּי טָהוֹר, וּמָה גַּם עַתָּה יָתוּשׁ נָטוּשׁ, כִּי תֶּעֱרַב אֶת לִבְּךָ לְהִתְהַדֵּר לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, אֲשֶׁר לְגָדְלָתוֹ מִי מֵהַקְּדוֹשִׁים עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, בְּשָׂפָה בְּרוּרָה וּבְנָעִימָה קְדוֹשָׁה יִהְיֶה כְּדַאי לַעֲמֹד לְפָנָיו וּלְדַבֵּר אֵלָיו? קַל וָחֹמֶר בֶּן בְּנוֹ שֶׁל קַל וָחֹמֶר, כִּי יַקְרִיב אִישׁ וְהוּא בֶּן בְּלִיַּעַל, מְדַבֵּר אֵלָיו בְּטֻמְאַת שְׂפָתַיִם, כִּי פִיךְ שָׁלַחְתָּ בְּרָעַת נִבְלַת הַפֶּה וַתִּמָּאֵס, וּמֵאַיִן וּלְאֵיךְ שַׁמְתָּ לִבְּךָ לְדַבֵּר אֵלָיו וְלוֹמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָה בְּפֶה דּוֹבֵר נְבָלָה? וְאוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה, כִּי תָּבוֹא בֵּית ה', וְלֹא נִמְנַעְתָּ מִלְּהָבִיא עָבִיט מֵי רַגְלַיִם בַּמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַכָּבוֹד הַשּׁוֹכֵן שָׁם, וְאָנָּה תּוֹלִיךְ אֶת חֶרְפָּתְךָ, כִּי תַּהֲפֹךְ כְּלֵי שָׁרֵת, הָעוֹמֵד לְשָׁרֵת בּוֹ אֶת קוֹנְךָ לְאֶחָד מִן הַבִּיבִין, וַהֲלֹא עַל הַפֶּה שֶׁאָדָם שָׂח בּוֹ שִׂיחַת חֻלִּין בִּשְׁנוּ מְאֹד לְהַלֵּל בּוֹ אֶת ה' כְּמַאֲמַר הָאוֹמֵר (בירושלמי דברכות פרק א' הלכה ב') מִי יִתֵּן וְהָיָה לִי ב' פִּיּוֹת, א' לְדַבֵּר בּוֹ צָרְכֵי בֵּיתִי וְא' לְדַבֵּר בּוֹ עִם קוֹנִי, וּמַה גַּם עַתָּה, אֲשֶׁר בְּפֶה טָמֵא יַעֲרֹךְ לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ לְבַקֵּשׁ רָצוֹן, כִּי אֵיךְ יִהְיֶה לְרָצוֹן אֲמָרָיו, אִם הַסַּנְגּוֹר הוּא הַקַּטֵּגוֹר, וּבְדַבְּרְךָ בּוֹ יִהְיֶה לְךָ לְמַזְכִּיר עָוֹן? וְעַיֵּן שָׁם שֶׁהֵבִיא מַאֲמַר חֲז"ל עַל זֶה. וְסִיֵּם עַל זֶה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְהֵן זֹאת תִּרְמֹז תּוֹרָתֵנוּ בֶּאֱמֹר: "וְהָיָה עַל אַהֲרֹן" וְכוּ' לוֹמַר כִּי כַּאֲשֶׁר הַדִּבּוּר, שֶׁהוּא נִמְשָׁל אֶל הַמְעִיל, שֶׁדִּבְּרֵנוּ

בּוֹ לְמַעְלָה, יִהְיֶה עַל אַהֲרֹן לִשְׂרֵת בּוֹ, אֶת ה' וְלֹא לְמַה שֶּׁהוּא הֶפְכּוֹ, אָז: "וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ" בְּתִפְלָתוֹ "בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ" לְדַבֵּר אִתּוֹ יִתְבָּרַךְ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם יִתְהַפֵּךְ חָלִילָה].

**וְאָמְרוּ** חַז"ל (שבת קי"ט:): אֵינוֹ דּוֹמֶה הֶבֶל פִּיו, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֵטְא, לְהֶבֶל פִּיו, שֶׁאֵין בּוֹ חֵטְא, פֵּרוּשׁ: אֲפִלּוּ מִי שֶׁקִּלְקֵל רַק לִפְעָמִים דֶּרֶךְ מִקְרֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק ז', וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אִם הֶבֶל פִּיו מֻרְגָּל בְּחֵטְא בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה. וְכָל זֶה אֲפִלּוּ אִם מְקַלְקֵל פִּיו בְּשִׁאָר דִּבּוּרִים אֲסוּרִים, וְכָל שֶׁכֵּן בְּאִסּוּר לָשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוּת, בְּוַדַּאי מְגֻרֶעַ בָּזֶה בְּיוֹתֵר אֶת הַתְּפִלָּה, שֶׁמִּתְפַּלֵּל אַחַר כָּךְ, וְלֹא תַּעֲלֶה לְמַעְלָה כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יְקַבֵּל תְּשׁוּבָה עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּפֶרֶק ז' בְּשֵׁם הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ. וְנוּכַל לוֹמַר דְּזֶהוּ כַּוָּנַת הַכָּתוּב בְּקֹהֶלֶת (ז' י"ג): "רְאֵה אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֲשֶׁר עִוְּתוֹ", פֵּרוּשׁ: תֵּן עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ עַל הַדְּבָרִים הָאֱלֹהִיִּים, וְהֵם הַהֵיכָלוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת וְאוֹרוֹת הָעֶלְיוֹנִים, שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל יָדְךָ לְמַעְלָה, דְּהַיְנוּ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת שֶׁלְּךָ, שֶׁיִּהְיוּ נַעֲשִׂים בְּגֶדֶר הַשְׁלֵמוּת בְּכָל הַהֲכָנוֹת הַנִּצְרָכוֹת לָזֶה, וְגַם בִּכְלֵי אֻמָּנוּת נְקִיִּים וְכַנַּ"ל, כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ? פֵּרוּשׁ: אִם תְּקַלְקְלֵם, חַס וְשָׁלוֹם, יִשָּׁאֲרוּ לְעוֹלָם פְּגוּמִים וּמְקֻלְקָלִים, וְיִהְיֶה לְךָ מִזֶּה דְּאָגָה עוֹלָמִית וְצַעַר תָּמִידִי, בְּזָכְרוֹ שֶׁעַצְלוּתוֹ גָּרַם כָּל זֶה, כִּי אֵינָם כְּמוֹ בְּנְיָנֵי עוֹלָם הַזֶּה, אֲשֶׁר אִם יְקַלְקֵל אֶחָד יוּכַל הָאֻמָּן הַשֵּׁנִי לְתַקְּנָם, לֹא כֵן בְּעִנְיְנֵי הַתַּכְלִית הַנִּרְצֶה, כְּמַאֲמַר הַתַּנָּא בְּאָבוֹת (א' י"ג) אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "כִּי מִי יוּכַל" וְגוֹ'.

**הג"ח**. וְאִי נַמִּי מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּפְשׁוּטוֹ, עֶשְׂיַת הֵיכָלוֹת הַקְּדֻשָּׁה וְהַמַּלְאָכִים, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה מֵחֲמַת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, שֶׁמְּקַיְּמִין יִשְׂרָאֵל בְּזֶה הָעוֹלָם].

**הַיּוֹצֵא** מִכָּל דְּבָרֵינוּ, שֶׁעַל יְדֵי שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן כַּדִּין, זוֹכֶה הָאָדָם לְקַדֵּשׁ אֶת כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ, וְאָז תּוֹרָתוֹ וּתְפִלָּתוֹ יִתְקַבְּלוּ לְמַעְלָה.

**פרק יא**

## יְבֹאַר בּוֹ גֹּדֶל שְׁכַר שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, וְגַם יְבֹאַר בּוֹ מַעֲלַת הַשָּׁלוֹם.

**עוֹד** יֵשׁ בִּשְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן כַּמָּה מַעֲלוֹת קְדוֹשׁוֹת: **א**. נִצּוֹל עַל יְדֵי זֶה מִכָּל הָעֲנָשִׁים שֶׁבָּאִים עֲבוּר זֶה הַחֵטְא, כַּנַּ"ל. **ב**. הוּא בָּטוּחַ עַל יְדֵי זֶה בְּמַה שֶׁיִּשְׁתַּכֵּר מֵהַתַּכְלִית הַנִּרְצֶה שֶׁלֹּא יְאַבְּדֵנוּ מֵעַתָּה, דְּאִי לָאו הָכִי עָלוּל שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בְּיָדוֹ כְּלוּם, חַס וְשָׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה בְּפֶרֶק ג' וּבְפֶרֶק ו' בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ **ג**. גַּם הוּא נִקְרָא בְּשֵׁם אִישׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהילים ל"ד י"ג): "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" וְגוֹ', דְּאִי לָאו הָכִי הוּא רַק בְּגֶדֶר חַי שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר. וְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ שׁוֹחֵר טוֹב (ישעיה נ"ז כ') "וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרָשׁ". מַה הַיָּם פּוֹלֵט כָּל הָרֶפֶשׁ עַל שְׂפָתוֹ, אַף הָרְשָׁעִים פּוֹלְטִין הָרֶפֶשׁ עַל שְׂפָתַיִם. **ד**. כְּמוֹ שֶׁהוּא כּוֹבֵשׁ אֶת עַצְמוֹ מִלְּלַמֵּד

קַטֵגוֹרְיָא וּמְחַפֵּשׂ בְּכָל כֹּחוֹתָיו זְכוּת, כֵּן לְמַעְלָה מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְלַמְּדִין עָלָיו זְכוּת, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ מִשְׁלֵי.

**גַּם** עַל יְדֵי זֶה זוֹכֶה שֶׁיִּתְלַבֵּשׁ עָלָיו רוּחָא דִּקְדֻשָּׁא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת חֻקַּת: כָּל מַאן דְּנָטַר פּוּמָא וְלִישָׁנָא, זָכֵי לְהִתְלַבְּשָׁא בְּרוּחָא דְּקֻדְשָׁא.

**גַּם** מֵבִיא אֶת עַצְמוֹ עַל יְדֵי זֶה לִידֵי הַשְׁפָּעָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, כִּדְאִיתָא בַּמְּכִילְתָּא פָּרָשַׁת, מִשְׁפָּטִים עַל הַפָּסוּק (שמות כ"ב ל'): "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִיכוּן אוֹתוֹ", לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות י"א ז'): "וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁונֹו", וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה אִם חַיָּה כָּךְ, אָדָם לֹא כָּל שֶׁכֵּן, שֶׁאֵינוֹ מְקַפֵּחַ שְׂכָרוֹ וְכוּ'.

**גַּם** עֲבוּר כָּל עֵת שֶׁשּׁוֹמֵר אֶת עַצְמוֹ, זוֹכֶה לִידֵי מַעֲלָה גְּדוֹלָה בְּגַן עֵדֶן כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַגָּאוֹן רַבֵּנוּ אֱלִיָּהוּ זַ"ל בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ, שֶׁעַל כָּל רֶגַע וְרֶגַע, שֶׁאָדָם חוֹסֵם פִּיו, זוֹכֶה לְאוֹר הַגָּנוּז, שֶׁאֵין כָּל מַלְאָךְ וּבְרִיָּה יְכוֹלִים לְשַׁעֵר.

**גַּם** הוּא נִצּוֹל עַל יְדֵי זֶה מִגֵּיהִנֹּם, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם רְצוֹנְכֶם לְהִמָּלֵט מִן הַגֵּיהִנֹּם, הַרְחִיקוּ עַצְמְכֶם מִלָּשׁוֹן הָרָע, וְאַתֶּם זוֹכִים בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ'.

**עוֹד** יֵשׁ מַעֲלָה גְּדוֹלָה וּקְדוֹשָׁה הַמִּסְתַּעֶפֶת מִשְּׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, וְהִיא מִדַּת הַשָּׁלוֹם. כַּיָּדוּעַ שֶׁעַל יְדֵי שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, מֵסִיר מֵעַל עַצְמוֹ קִנְאַת אֲנָשִׁים, וְכָל אֶחָד יֹאהֲבֶנּוּ וְיִמְסֹר לוֹ סוֹדוֹתָיו וְלֹא יְדַבְּרוּ עָלָיו לְעוֹלָם. וְהוּא מִדָּה בְּמִדָּה, כְּמוֹ שֶׁרָאִיתִי כָּתוּב בְּשֵׁם הָאֲרִיזַ"ל.

**הג"ה**. [וּלְהֶפֶךְ מִי שֶׁמְּדַבֵּר רַע עַל חֲבֵרוֹ וּמְגַנֶּה אוֹתוֹ, יְסַבְּבוּ הַדְּבָרִים לְבַסּוֹף, שֶׁיְּגַנּוּ אוֹתוֹ גַּם כֵּן, לְבַד עָנְשׁוֹ שֶׁבָּעוֹלָם הַבָּא, וְכֵן רָאִיתִי כָּתוּב בְּשֵׁם הַקְּדמוֹנִים וְנָתְנוּ רֶמֶז עַל זֶה (ויקרא כ"ד כ'): "כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ". וְיוֹתֵר מִזֶּה, שֶׁאֲפִלּוּ בְּעֵינֵי הָאָדָם עַצְמוֹ, שֶׁהוּא מְסַפֵּר לְפָנָיו הַלָּשׁוֹן הָרָע וְהָרְכִילוּת נִתְעָב וְנֶאֱלָח, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (סנהדרין כ"ט.) סָהֲדֵי שַׁקְרֵי אַאוֹגְרֵייהוּ זְלֵי (עדי השקר גם בעיני שוכריהם מתבזים). גַּם כָּל אֶחָד מֵהַשּׁוֹמְעִים חוֹשְׁדִים אוֹתוֹ לֵאמֹר: עַתָּה סִפֵּר עַל חֲבֵרֵי לְפָנַי וְעַתָּה יֵלֵךְ וִיסַפֵּר לִפְנֵי חֲבֵרֵי עָלַי].

**וְנִמְצָא** שֶׁמַּבִיא לִידֵי שָׁלוֹם, וּכְבָר יְדוּעָה גְּדֻלַּת הַשָּׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חָז"ל, שֶׁאֲפִלּוּ אִם יֵשׁ, חֵס וְשָׁלוֹם, בְּיִשְׂרָאֵל עָוֹן עֲבוֹדָה זָרָה, אַךְ שֶׁשָּׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַשָּׂטָן, שֶׁאַל יִגַּע בָּהֶן. וְהַמַּרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לְסַפֵּר דְּבָרִים טוֹבִים עַל חֲבֵרוֹ, זוֹכֶה שֶׁיִּקְרָאֵהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁמוֹ, שֶׁהוּא שָׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שופטים ו' כ"ד): "וַיִּקְרָא לוֹ ה' שָׁלוֹם". וּלְהֶפֶךְ חֵס וְשָׁלוֹם נִקְרָא בְּשֵׁם רָע, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חָז"ל: כָּל מִי שֶׁמְּדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה עִמּוֹ וּמְדַבֵּר עָלָיו לְשׁוֹן הָרָע, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ רָע, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי

י"ב כ'): "מִרְמָה בְּלֵב חֹרְשֵׁי רָע". וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל וְשׂוֹתֶה עִמּוֹ וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִמּוֹ [פֵּרוּשׁ: שֶׁלֹּא קִבֵּל מֵאִתּוֹ שׁוּם טוֹבָה] וּמְסַפֵּר עָלָיו דְּבָרִים טוֹבִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וּלְיֹעֲצֵי שָׁלוֹם שִׂמְחָה".

**וּכְדֵי** לְבָאֵר קְצָת מַעֲלַת הַשָּׁלוֹם אַעְתִּיק קְצָת מִמַּאֲמְרֵי חֲזַ"ל בָּזֶה, וְזֶה לְשׁוֹן הַסֵּפֶר מַעֲלַת הַמִּדּוֹת: דְּעוּ בָּנַי, כִּי מַעֲלַת הַשָּׁלוֹם הִיא מַעֲלָה הָרָמָה, שֶׁכֵּן הוּא שֵׁם אֶחָד מִשְּׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ו' כ"ד): "וַיִּקְרָא לוֹ ה' שָׁלוֹם", וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהַשָּׁלוֹם מָצוּי, שָׁם יִרְאַת שָׁמַיִם מְצוּיָה, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם שָׁלוֹם, אֵין יִרְאַת שָׁמַיִם מְצוּיָה. גְּדוֹל הַשָּׁלוֹם לְפְנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁכָּךְ אָמְרוּ חֲזַ"ל בְּאֲגָדָה: גְּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁאֲפִלּוּ הַכְּתוּבִים דִּבְּרוּ דִּבְרֵי בַּדָּאִים לְהַטְּיל שָׁלוֹם בֵּין אַבְרָהָם לְשָׂרָה, שֶׁהֲרֵי הִיא אָמְרָה (בראשית י"ח י"ב): "וַאדֹנִי זָקֵן" וַה' אָמַר לְאַבְרָהָם (שם י"ג): "וַאֲנִי זָקַנְתִּי". וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בְּרֵאשִׁית נ' ט"ז): "וַיְצַוּוּ אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר", וְאֵין אָנוּ מוֹצְאִין, שֶׁצִּוָּה אוֹתוֹ מִכָּל הַדְּבָרִים הַלָּלוּ כְּלוּם, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חוֹשְׁדוֹ. גְּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁאֲפִלּוּ בְּשָׁעַת הַמִּלְחָמָה מְבַקְּשִׁין שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ' י'): "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם". גְּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁחוֹתְמִין בּוֹ בִּבְרָכַת כֹּהֲנִים שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו' כ"ו): "וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם". גְּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁחוֹתְמִין בּוֹ בְּסוֹף הַתְּפִלָּה בְּשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים כ"ט י"א): "ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם". וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁבְּיוֹם נָחַמַת יִשְׂרָאֵל מִתְבַּשְּׂרִין תְּחִלָּה בְּשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נ"ב ז'): "מַה נָּאוּו עַל הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם". בָּנַי, בּוֹאוּ וּרְאוּ כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ הַשָּׁלוֹם, שֶׁאֲפִלּוּ לַשּׁוֹנְאִים אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: פְּתָחוּ לָהֶם בְּשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר" וְגוֹ', (ברכות י"ז.) אָמְרוּ עָלָיו עַל ר' יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁלֹּא הִקְדִּימוֹ אָדָם שָׁלוֹם מֵעוֹלָם וַאֲפִלּוּ נָכְרִי בַּשּׁוּק. וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (אבות ד' ט"ו): הֱוֵי מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל הָאָדָם, מַה בִּשְׁלוֹם כָּל אָדָם? אֲפִלּוּ אִם אַתָּה רוֹאֶה שֶׁלִּבּוֹ עָלֶיךָ, הֱוֵי מַקְדִּימוֹ לְשָׁלוֹם, שֶׁאִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן תִּגְרֹם לוֹ שֶׁיֹּאהַבְךָ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא, שֶׁאֲפִלּוּ אֵינוֹ נִכְנָע לְהִשָּׁלֵים עִמְּךָ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹסְרוֹ וּמַכְנִיעוֹ תַּחְתֶּיךָ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ' י"ב): "וְאִם לֹא תַשְׁלִים וְגוֹ' וּנְתָנָהּ ה' אֱלֹקֶיךָ בְּיָדֶךָ" וְגוֹ', וְכֵן מָצִינוּ בְּדָוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר הַשָּׁלוֹם שֶׁל שָׁאוּל כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ק"כ ז'): "אֲנִי שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה", וְשָׁאוּל, לֹא דַּי שֶׁלֹּא הָיָה נִתְפַּיֵּס לוֹ, אֶלָּא שֶׁהָיָה רוֹדְפוֹ כְּדֵי לְהָרַע לוֹ, וּמְסָרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיַד דָּוִד בַּמְּעָרָה וּבַמַּעְגָּל, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא עָלְתָה אֶל דָּוִד לְהָרַע, לְפִי שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לְאָדָם לִהְיוֹת אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ל"ד ט"ו): "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ", בַּקְּשֵׁהוּ בִּמְקוֹמְךָ "וְרָדְפֵהוּ" עִם שׁוֹנַאֲךָ, בַּקְּשֵׁהוּ בִּמְקוֹמְךָ "וְרָדְפֵהוּ" בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים, בַּקְּשֵׁהוּ בְּגוּפְךָ "וְרָדְפֵהוּ" בְּמָמוֹנְךָ [פֵּרוּשׁ: שֶׁלִּפְעָמִים צָרִיךְ הָאָדָם לִהְיוֹת

וַתְּרָן בְּמָמוֹנוֹ כְּדֵי לְהִתְחַזֵּק בִּמְעוֹז הַשָּׁלוֹם], בַּקְּשֵׁהוּ לְעַצְמְךָ "וְרָדְפֵהוּ" לַאֲחֵרִים, בַּקְּשֵׁהוּ הַיּוֹם "וְרָדְפֵהוּ" לְמָחָר. וְאַל תִּתְיָאֵשׁ לוֹמַר: לֹא אוּכַל לְהַשְׁלִים, אֶלָּא רְדֹף אַחַר הַשָּׁלוֹם עַד שֶׁתַּגִּיעֵהוּ. וְאֵיזֶהוּ רְדִיפַת שָׁלוֹם? כָּךְ אָמְרוּ חָז"ל: זֶה הַמְדַבֵּר שָׁלוֹם בִּשְׁעַת הַמַּחֲלֹקֶת וּמְבַטֵּל כְּבוֹדוֹ מִפְּנֵי הָרַבִּים, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט"ז כ"ה): "וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל דָּתָן וַאֲבִירָם". וְהַמְבַטֵּל עַסְקָיו וּמַטִּיל שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ בֵּין רַב לְתַלְמִידוֹ, וַאֲפִלּוּ הוּא עוֹשֶׂה סְעֻדָּה לִשְׁנֵיהֶן כְּדֵי לְהַטִּיל שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶן.

**בוֹאוּ** וּרְאוּ כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ הַשָּׁלוֹם, שֶׁבִּתְחִלַּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם נִתְעַסֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבָרְאוֹ בְּדֶבֶר שֶׁל שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א' ג'): "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהִי אוֹר". וּמִנַּיִן שֶׁהָאוֹר שָׁלוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מ"ה ז'): "יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא רָע", מִכָּאן אָמְרוּ חָז"ל (שבת כ"ג:): נֵר בֵּיתוֹ וְקִדּוּשׁ הַיּוֹם, נֵר בֵּיתוֹ עָדִיף מִשּׁוּם שָׁלוֹם בֵּיתוֹ, וְלֹא עוֹד שֶׁהַרְבֵּה תַּקָּנוֹת תִּקְּנוּ חָז"ל מִשּׁוּם דַּרְכֵי שָׁלוֹם, שֶׁכָּךְ אָמְרוּ חָז"ל (גיטין נ"ט.): אֵלּוּ דְּבָרִים אָמְרוּ מִשּׁוּם דַּרְכֵי שָׁלוֹם, כֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן וְאַחֲרָיו לֵוִי וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם, מְעָרְבִין בְּבֵית יָשָׁן מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם, בּוֹר, שֶׁהוּא קָרוֹב לָאֻמָּה, מִתְמַלֵּא רִאשׁוֹן מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ג' י"ז): "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם". וְאָמְרוּ חָז"ל בָּאֲגָדָה: י"ג דְּבָרִים חִבְּבָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִכֻּלָּם לֹא כְּפַל אֶלָּא שָׁלוֹם, וְאֵלּוּ הֵן: כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, סַנְהֶדְרִין וְהַבְּכוֹרוֹת וּתְרוּמַת הַמִּשְׁכָּן וְהַקְּרְבָּנוֹת וְשֵׁמָן הַמִּשְׁחָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַיִם וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד וְהַכֶּסֶף וְהַזָּהָב. הַכֹּהֲנִים (שמות כ"ח מ"א): "וְכִהֲנוּ לִי", הַלְוִיִּם (בַּמִּדְבָּר ג' מ"א): "וְלָקַחְתָּ אֶת הַלְוִיִּם לִי", יִשְׂרָאֵל (שמות י"ט ו'): "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי" וְגוֹ'. סַנְהֶדְרִין (במדבר י"א י"ז): "אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים" וְגוֹ', הַבְּכוֹרוֹת (שְׁמוֹת י"ג ב'): "קַדֶּשׁ לִי", הַתְּרוּמוֹת (שמות כ"ה ב'): "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה", הַקָּרְבָּנוֹת (בַּמִּדְבָּר כ"ח ב'): "תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי", שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל' ל"א): "שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי". בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (דברי הימים א' י"ז י"ב): "הוּא יִבְנֶה לִי בָּיִת", מַלְכוּת בֵּית דָּוִד (שמואל א' ט"ז א'): "כִּי רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ", הַכֶּסֶף (חגי ב' ח'): "לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב", וּמִכֻּלָּם לֹא כְּפַל אֶלָּא הַשָּׁלוֹם שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כ"ז ה'): "אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעֻזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי, שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי". גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁהוּא קוֹדֵם לְשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם, כְּשֶׁבָּא יִתְרוֹ אֲצֶל מֹשֶׁה מִיָּד (שמות י"ח ז'): "וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם", וְאַחַר כָּךְ (שָׁם ח'): "וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ" אֶת כָּל הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁבְּכָל הַמְּצוֹת שֶׁעוֹשִׂין הָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לָהֶם שְׂכָרָן בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן: עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְשָׁנִים וְכָבוֹד וּשְׁאָר הַטּוֹבוֹת, חוּץ מִשָּׁלוֹם שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מ"ח

כ"ב): "אֵין שָׁלוֹם אָמַר ה' לָרְשָׁעִים". וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהַשָּׁלוֹם נוֹתְנוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂכָר לַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ל"ב י"ז): "וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם". וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁבַּשָּׁלוֹם מְקֹרָב אֶת הַגֵּרִים וּבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נ"ז י"ט): "בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתַיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר" וְגוֹ'. גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם שֶׁבְּכָל הַמַּסָּעוֹת כְּתִיב (שמות י"ז א'): "וַיִּסְעוּ וְכוּ' וַיַּחֲנוּ", שֶׁהָיוּ חוֹנִים בְּמַחֲלֹקֶת וְנוֹסְעִים בְּמַחֲלֹקֶת, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לְפְנֵי הַר סִינַי כְּתִיב (שמות י"ט ב'): "וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר", אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵי הַשָּׁעָה שֶׁאֲנִי נוֹתֵן תּוֹרָה לְבָנַי, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהֵן שְׁרוּיִין בְּשָׁלוֹם זֶה עִם זֶה שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים ל"ג ה'): "וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף" וְגוֹ' אֵימָתַי מַלְכוּתוֹ וּשְׁכִינָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת בְּיִשְׂרָאֵל? בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּן נַעֲשִׂין אֲסֻפָּה אַחַת. בּוֹאוּ וּרְאוּ כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ הַשָּׁלוֹם, שֶׁבְּכֹחַ הַשָּׁלוֹם הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם, שֶׁכָּךְ אָמְרוּ חֲזַ"ל (אבות א' י"ז): עַל ג' דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ח' ט"ז): "אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם". וְגוֹ' וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם בֵּין הַבְּרִיּוֹת פְּרוֹתֵיהֶן מִתְבָּרְכִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י"ב): "כִּי זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ" וְגוֹ', וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהילים קמ"ז י"ד): "הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם" וְגוֹ'. אָמְרוּ חֲזַ"ל (וַיִּקְרָא רַבָּה ט'): גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁהַמּוֹחֵק אוֹת אַחַת מִן הַשֵּׁם, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י"ב ג'): "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא" וּכְתִיב בַּתְּרֵהּ (שם ד'): "לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה'" וְגוֹ', וּכְדֵי לְהַטִּיל שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ אָמְרָה תּוֹרָה (במדבר ה' כ"ג): "וְכָתַב אֶת הָאָלֹת הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל מֵי" וְגוֹ', אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שְׁמִי, שֶׁנִּכְתָּב בִּקְדֻשָּׁה, יִמָּחֶה עַל הַמַּיִם. וְעוֹד אָמְרוּ חֲזַ"ל: גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת הַטּוֹבוֹת וְנֶחָמוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבִיאָן עַל יִשְׂרָאֵל חוֹתְמֵיהֶן שָׁלוֹם, בְּקְרִיאַת שְׁמַע "פּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם", בַּתְּפִלָּה "עֹשֶׂה שָׁלוֹם", בְּבִרְכַּת כֹּהֲנִים (במדבר ו' כ"ו) "וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם" וכו', לָכֵן בָּנַי, הֱווּ זְהִירִין בְּמִדָּה זוֹ לֶאֱהֹב שָׁלוֹם וְלִרְדֹּף שָׁלוֹם, שֶׁאֵין קֵץ לְמַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל אוֹהֲבֵי שָׁלוֹם וְרוֹדְפָיו. עַד כָּאן לְשׁוֹן הַסֵּפֶר מַעֲלַת הַמִּדּוֹת.

**וּמִצְוָה** זוֹ הִיא מֵהַדְּבָרִים, שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק א' דְּפֵאָה. וְנוּכַל לִרְאוֹת אֶת גֹּדֶל עִנְיָנָהּ גַּם כֵּן מִמַּאי דְּאָמְרִינַן בְּתַעֲנִית (כב.): **רַבִּי** בְּרוֹקָא חוֹזָאָה הֲוֵי קָאֵי בְּשׁוּקָא דְּבֵי לָפֶט (שֵׁם מָקוֹם). אָתָא אֵלִיָּהוּ זַ"ל אִתְחֲזָא לֵהּ, אָמַר לֵהּ: מִי אִיכָּא בְּהַאי שׁוּקָא בַּר עָלְמָא דְּאָתֵי? [פָּרוּשׁ: שֶׁיִּהְיֶה מְזֻמָּן לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא], אָמַר לֵהּ: לֵיכָּא. אַדְּהָכֵי וְהָכֵי אָתָא הַהוּא גַּבְרָא וְכוּ', אַדְּהָכֵי וְהָכֵי אָתוֹ תְּרֵי אַחֲרִינָא, אָמַר לֵהּ: הַנֵּי נַמֵּי בְּנֵי עָלְמָא דְּאָתֵי נִינְהוּ. אֲזַל לְגַבַּיְיהוּ אָמַר לְהוּ: מַאי עוֹבָדֵיכוּ, אָמְרוּ לֵהּ: אֲנָשֵׁי בְּדִיחֵי אֲנַן [שְׂמֵחִים וּמְשַׂמְּחִים בְּנֵי אָדָם], כִּי חָזִינַן אֵינָשׁ דַּעֲצִיבָא דַּעְתֵּהּ מְבַדְּחִינַן לֵהּ.

תַּרְגּוּם: (ר' בְּרוֹקָא מֵהַעִיר חוּזָאָה הָיָה בְּשׁוּק הָעִיר לָפֶט. נִגְלָה אֵלָיו אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב. שְׁאָלוֹ: מִי כָּאן שֶׁמְּזֻמָּן לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. עָנָה לוֹ (אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב): אֵין כָּאן. בֵּינְתַיִם הִגִּיעַ אָדָם אֶחָד וְכוּ'. וְאַחַר כָּךְ הִגִּיעוּ עוֹד שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, וְאָמַר לוֹ: אֲלוּ גַּם כֵּן בְּנֵי עוֹלָם הַבָּא. הָלַךְ אֲלֵיהֶם וּשְׁאָלָם: מַה מַּעֲשֵׂיכֶם. אָמְרוּ לוֹ: אֲנַשִּׁים שְׂמֵחִים וּמְשַׂמְּחִים אֲנַחְנוּ. כַּאֲשֶׁר אָנוּ רוֹאִים אָדָם עָצוּב, מְשַׂמְּחִים אָנוּ אוֹתוֹ.

[כִּי גַּם זוֹ הִיא מִצְוָה גְּדוֹלָה לְהָפִיג לְאָדָם מִצַּעֲרוֹ וְדַאֲגוֹתָיו, וּבְכָלַל "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" הוּא, וְעוֹשֶׂה בָּזֶה נַחַת רוּחַ גָּדוֹל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כְּמוֹ מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן בְּעִיר אַחֶרֶת, אֲשֶׁר הוּא מָלֵא דְאָגוֹת וְיִסּוּרִין, בְּוַדַּאי הָאָב מִשְׁתּוֹקֵק, שֶׁיִּמָּצֵא שָׁם עַל כָּל פָּנִים אֵיזֶה אִישׁ, שֶׁיְּנַחֵם אוֹתוֹ וִידַבֵּר עַל לִבּוֹ לְחַזְּקוֹ וּלְסַעֲדוֹ שֶׁלֹּא יֵחֳלֶה מֵרֹב דַּאֲגוֹתָיו, וּבָנִים אֲנַחְנוּ לַה' אֱלֹקֵינוּ, וּכְמוֹ שֶׁמָּשְׁלוּ חֲזַ"ל דָּבָר זֶה גּוּפָא לְעִנְיַן צְדָקָה] אִי נַמִּי כִּי חֲזִינַן בֵּי תְּרֵי דְּאִית לְהוּ תִּגְרָא בַּהֲדֵי הֲדָדֵי טָרְחִינַן וְעָבְדִינַן לְהוּ שְׁלָמָא בַּהֲדֵי הֲדָדֵי.

**פרק יב**

## יְבֹאַר בּוֹ עִנְיַן הַזְּהִירוּת מֵעָוֹן לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת.

**וְדַע** עוֹד, דְּמִי שֶׁרוֹצֶה לִזְכּוֹת בְּמִדַּת הַשָּׁלוֹם, צָרִיךְ לִשְׁמֹר אֶת עַצְמוֹ גַּם כֵּן מֵעִנְיַן קַבָּלַת לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת, דְּמִלְּבַד עֶצֶם הָעִנְיָן שֶׁיֵּשׁ עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (פסחים קי"ח.): כָּל הַמְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרָע - רָאוּי לְהַשְׁלִיכוֹ לַכְּלָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ"ג א'): "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא" וְסָמִיךְ לֵהּ (שמות כ"ב ל'): "לַכֶּלֶב תַּשְׁלִיכוּן אוֹתוֹ", עוֹד בָּא הָאָדָם עַל יְדֵי זֶה לִידֵי שִׂנְאַת חִנָּם וּקְטָטוֹת וּמְרִיבוֹת לְבַסּוֹף. כִּי מִכֵּיוָן שֶׁמְּקַבֵּל אֶת הַדָּבָר תְּחִלָּה לֶאֱמֶת, שֶׁפְּלוֹנִי דִּבֵּר עָלָיו אוֹ עָשָׂה לוֹ עִנְיָן פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, כְּמַעַט אִי אֶפְשָׁר לְאָדָם, שֶׁיִּמְנַע עַצְמוֹ מִלְּצַעֵר אַחַר כָּךְ אֶת חֲבֵרוֹ וּלְהִתְקוֹטֵט עִמּוֹ עֲבוּר זֶה, וּלְבַסּוֹף נִסְבָּב הַדָּבָר, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשִׂים שׁוֹנְאִים גְּדוֹלִים, שֶׁכָּל אֶחָד רוֹצֶה לִבְלֹעַ דָּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וְשָׂמֵחַ לְאֵידוֹ. וְכָל זֶה נַעֲשָׂה עַל יְדֵי הַקַּבָּלָה, שֶׁקִּבֵּל אֶת הַדָּבָר מִתְּחִלָּה לֶאֱמֶת גָּמוּר. וְאִלּוּ הָיָה הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה, לֹא הָיָה בָּא לָזֶה, כִּי כְּשֶׁבָּא אֶחָד אֵצְלוֹ וְסִפֵּר לוֹ אֵיךְ שֶׁפְּלוֹנִי עָשָׂה לוֹ וְסִפֵּר עָלָיו כָּךְ וְכָךְ, יֵשׁ לוֹ לַחֲשֹׁב בְּדַעְתּוֹ: אוּלַי הַדָּבָר שֶׁקֶר מֵעִקָּרוֹ אוֹ הוֹסִיף בּוֹ מְעַט שֶׁקֶר, וְעַל יְדֵי זֶה נִשְׁתַּנָּה הַדָּבָר בְּכֻלּוֹ, אוֹ אֲפִלּוּ אִם הַמְסַפֵּר לֹא הוֹסִיף בָּזֶה הָעִנְיָן כְּלָל, אוּלַי לֹא סִפֵּר כָּל הָעִנְיָן כְּמוֹת שֶׁהוּא וְנִגְרַע בּוֹ אֵיזֶה תֵּבוֹת, אוֹ אָמַר בְּנִגּוּן אַחֵר, וְעַל יְדֵי זֶה נִשְׁתַּנָּה הַדָּבָר לְגַמְרֵי אוֹ לַחֲשֹׁב אֵיזֶה צַד זְכוּת אַחֵר עַל הָאִישׁ, שֶׁבְּשָׁגְגָה הָיָה הָעִנְיָן וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, וּמִמֵּילָא לֹא הָיָה בָּא הַדָּבָר לִידֵי קְטָטָה וּמְרִיבָה וְלִידֵי שִׂנְאַת חִנָּם.

**הג"ח.** [אַךְ בְּעִנְיַן כָּזֶה הַיֵּצֶר הָרָע, שֶׁרוֹצֶה שֶׁיְּקַבֵּל הָאָדָם לָשׁוֹן הָרָע, בָּא אֶל הָאָדָם וּמְסִיתוֹ לֵאמֹר: אֵיךְ אֶחְשֹׁד אֶת הַמְסַפֵּר שֶׁיֹּאמַר דָּבָר אֲשֶׁר לֹא הָיָה וְשֶׁקֶר מֵעִקָּרוֹ, אוֹ יוֹסִיף בָּהּ מְעַט מִן הַשֶּׁקֶר וְיַעֲבֹר עַל "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק"? אַף אַתָּה הָשֵׁב לוֹ: טוֹב לִי לַחְשֹׁד אֶת הַמְסַפֵּר הַזֶּה, שֶׁאָמַר דְּבַר שֶׁקֶר עַל חֲבֵרוֹ, מִשֶּׁאַאֲמִין מַה שֶּׁסִּפֵּר לִי. כִּי הֲלֹא אִם הָיִיתָ רוֹאֶה אָדָם

שֶׁהוּא לוֹבֵשׁ שַׂעֲטְנֵז וּמַקִּיף פְּאַת רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ, וְאַחַר כָּךְ הָיָה בָּא אֵלֶיךָ וּמְסַפֵּר עַל אֶחָד מֵחֲבֵרְךָ, שֶׁדִּבֵּר עָלֶיךָ אֵיזֶה רָעָה, בְּוַדַּאי לֹא הָיִיתָ מְקַבֵּל אֶת הַדָּבָר לֶאֱמֶת, וְהָיִיתָ מֵשִׁיב לוֹ: לֵךְ מִמֶּנִּי, לֹא אַאֲמִינְךָ עַל חֲבֵרִי. אַחֲרֵי שֶׁהֶפְקֵר אֶצְלְךָ שְׁאָר לָאוִין דְּאוֹרַיְתָא, בְּוַדַּאי הֲתַר לְךָ גַּם אִסּוּר שֶׁקֶר. וַהֲלֹא אַף בְּעִנְיָנֵנוּ כֵּן הַדָּבָר, שֶׁזֶּה הַמְסַפֵּר, אֲפִלּוּ אִם כִּדְבָרָיו כֵּן הוּא, עָבַר עַל לָאו דְּאוֹרַיְתָא (ויקרא י"ט ז"ז) "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל", שֶׁהוּא אִסּוּר גָּדוֹל עַד מְאֹד, וְהוּא אֲפִלּוּ עַל אֱמֶת כַּמְבֹאָר בְּכָל הַפּוֹסְקִים, אִם כֵּן חֲשׁוּד הוּא גַּם כֵּן לִבְדוֹת שֶׁקֶר מֵעִקָּרוֹ מִלִּבּוֹ, אוֹ עַל כָּל פָּנִים לְעֶרֶב בְּתוֹךְ הָעִנְיָן מְעַט מִן הַשֶּׁקֶר וְעַל יְדֵי זֶה נִשְׁתַּנָּה הַדָּבָר מֵרֹאשׁוֹ לְסוֹפוֹ].

**וּגְדוֹלָה** הַזְּכוּת שֶׁל הָאָדָם, שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרַע אֲפִלּוּ עַל סְתָם אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, וְכָל שֶׁכֵּן אִם סִפְּרוּ לוֹ עַל אָדָם חָשׁוּב, שֶׁיִּזָּהֵר מִלְּקַבֵּל עָלָיו, וּזְכוּתוֹ יוֹתֵר גְּדוֹלָה עֲבוּר זֶה, וְכִדְאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ חֵלֶק ב' פֶּרֶק ז' וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְכֵן בְּמִדַּת הַטּוֹב, כְּשֶׁאָדָם עוֹשֶׂה קוֹנְסִין עָלָיו טוֹבָה עַד ד' דּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ' אָמְרוּ עָלָיו עַל יָרְבָעָם בֶּן יוֹאָשׁ, שֶׁהוּא הָיָה בֶּן אָדָם שֶׁהָיָה נוֹהֵג כָּבוֹד בַּנְּבִיאִים, לָכֵן אוֹתָן הָעַמִּים, מַה שֶּׁלֹּא מָסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן וְלֹא בְּיַד דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, מָסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיַד יָרְבָעָם בֶּן יוֹאָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב' י"ד כ"ה): "הוּא הֵשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבֹא חֲמָת עַד יָם הָעֲרָבָה" וְגוֹ', וְכִי מַה טִּיבוֹ שֶׁל יָרְבָעָם בֶּן יוֹאָשׁ שֶׁהוּא הֵשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַהֲלֹא הָיָה עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה? אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁלֹּא קִבֵּל לָשׁוֹן הָרַע עַל עָמוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ' לְכָךְ נֶאֱמַר: "הוּא הֵשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ', מִכָּאן אָמְרוּ: מְגַלְגְּלִין זְכוּת עַל יְדֵי זַכַּאי וְחוֹבָה עַל יְדֵי חַיָּב. וְכֵן בַּמִּדָּה הַזֹּאת הוּא נוֹהֵג בְּכָל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתָם וּבְכָל הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וּבְכָל מִשְׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וְדַע** אָחִי, דְּמִי שֶׁשּׁוֹמֵר אֶת עַצְמוֹ מֵעִנְיַן קִבָּלַת לָשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוּת, יִשָּׁאֵרוּ לוֹ תּוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתָיו בִּשְׁלֵמוּתָם, דְּאִי לָאו הָכִי עָלוּל מְאֹד שֶׁיָּגַרע מִמֶּנּוּ כַּמָּה מֵאוֹת וַאֲלָפִים מִצְוֹת, וְהֵם שֶׁל עֲנִיַּת אָמֵן וְאָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּה וְלִמּוּד הַתּוֹרָה, כַּיָּדוּעַ הוּא שֶׁמִּטֵּבַע הַלֵּצִים וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן הָרַע לְסַפֵּר עִנְיְנֵיהֶם וְסִפּוּרֵיהֶם, לְמִי שֶׁיִּרְצֶה לִשְׁמֹעַ לָהֶם, אֲפִלּוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וּבְבֵית הַמִּדְרָשׁ. בְּשָׁעָה שֶׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה [3] וּבְתוֹךְ אֲמִירַת קְדִישׁ וַחֲזָרַת הַשַּׁ"ץ וּבִשְׁעַת קְרִיאַת הַתּוֹרָה, אֲבָל מִי שֶׁנִּתְפָּרְסֵם עִנְיָנוֹ בְּתוֹךְ הָעִיר, שֶׁלֹּא יֹאבֶה לִשְׁמֹעַ לָשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוּת, יִמְנְעוּ אֶת עַצְמָם מִלְּסַפֵּר, אֲפִלּוּ לַאֲנָשִׁים אֲחֵרִים, אִם יִרְאוּהוּ עוֹמֵד בְּתוֹכָם, פֶּן יַעֲשֶׂה אוֹתָם לְמְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע לִפְנֵי הַשּׁוֹמְעִים, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יְסַפְּרוּ לוֹ בְּעַצְמוֹ.

[3] וּבָזֶה פֵּרַשְׁתִּי בְּדֶרֶךְ רָמֶז מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲז"ל בִּבְרָכוֹת דַּף ו': הֲנֵי מָאנֵי דְּרַבָּנָן דְּבָלוּ מֵחוּפְיָא דִּידְהוּ, (בגדי התלמידים, שמתבלים מהר מפני שבאים המזיקים ומתחככים בהם), כִּי מָאנֵי הוּא רֶמֶז לְמַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם מְכֻנִּים בְּשֵׁם בְּגָדִים לַנֶּפֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאֲרִ"א בְּמִשְׁלַי, וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן הָרַע מַזִּיקִין מַמָּשׁ לַגּוּף וְלַנֶּפֶשׁ, כַּמּוּבָא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת:

**וְדַע** עוֹד, דְּמִי שֶׁרוֹצֶה לִהְיוֹת זָהִיר בִּשְׁלֵמוּת מֵעָוֹן קַבָּלַת לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת, יִהְיֶה רָגִיל תָּמִיד לְהוֹכִיחַ לְאַנְשֵׁי בֵּיתוֹ וּלְהַצִּיעַ לִפְנֵיהֶם גֹּדֶל הַשָּׂכָר לְמִי שֶׁזָּהִיר בְּדִבּוּר, וּלְהֶפֶךְ גֹּדֶל הָעֹנֶשׁ, רַחֲמָנָא לִיצְלָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפֹּל עַל יְדֵי סִפּוּרֵיהֶם בְּרֶשֶׁת קַבָּלַת לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת. וְעַיֵּן בֶּחָפֵץ חַיִּים חֵלֶק א' כְּלָל ח' סָעִיף ד' וּבְחֵלֶק ב' בְּכְלָל ו' סָעִיף ה;

**פרק יג**

## יְבֹאַר שֶׁבְּעָוֹן זֶה הוּא חוֹטֵא וּמַחֲטִיא אֶת חֲבֵרוֹ.

**כַּמָּה** צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן שֶׁיִּהְיֶה נִזְהָר תָּמִיד מֵעָוֹן הַמַּר הַזֶּה, כִּי יָדוּעַ הוּא שֶׁעָוֹן זֶה נַעֲשֶׂה עַל כָּל פָּנִים בִּשְׁנַיִם, וְאִם כֵּן הוּא חוֹטֵא וּמַחֲטִיא בָּזֶה אֶת חֲבֵרוֹ, שֶׁעַל יָדוֹ בָּא חֲבֵרוֹ גַּם כֵּן לְאִסּוּר שֶׁל שְׁמִיעַת לָשׁוֹן הָרָע וְקַבָּלָתוֹ וְעוֹד שְׁאָר אִסּוּרִים הַמְבֹאָרִים בְּפִתְיחַת סֵפֶר "חָפֵץ חַיִּים", וְאִלּוּ לֹא הָיָה מְסַפֵּר לוֹ, לֹא הָיָה בָּא מַעֲצָמוֹ לְאִסּוּר הַזֶּה, וּכְבָר אָמְרוּ חֲזַ"ל (במדבר רבה פרשה כ"א): קָשֶׁה הַמַּחֲטִיא אֶת הָאָדָם יוֹתֵר מִן הַהוֹרְגוֹ, שֶׁהַהוֹרְגוֹ מוֹצִיאוֹ מִן הָעוֹלָם הַזֶּה, וְהַמַּחֲטִיאוֹ מוֹצִיאוֹ מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא.

**רְאֵה** אָחִי, אֵיךְ הֶחְמִירָה לָנוּ הַתּוֹרָה לַחֲשֹׁשׁ בְּתַקָּנַת זוּלָתֵנוּ, שֶׁאֲפִלּוּ כְּשֶׁהוּא רוֹאֶה אֵיזֶה דָּבָר שֶׁל חֲבֵרוֹ מֻנָּח בְּמָקוֹם הֶפְסֵד, מְחֻיָּב שֶׁלֹּא לְהִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ וְלַהֲשִׁיבוֹ אֵלָיו, וַאֲפִלּוּ אִם הָאֲבֵדָה הַהִיא אֵינָהּ שָׁוָה רַק פְּרוּטָה, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֵהָנוֹת מִמֶּנָּה רַק מְעַט, וְגַם אֵין חֲבֵרוֹ יוֹדֵעַ מִזֶּה כְּלָל. וְאִם צִוְּתָה לָנוּ הַתּוֹרָה לְהֵיטִיב כָּל כָּךְ עִם חֲבֵרֵינוּ בְּעִנְיַן מָמוֹן, שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ לוֹ, רַק בָּעוֹלָם הַזֶּה הַכָּלֶה וְהָאָבֵד, כַּמָּה וְכַמָּה כִּפְלֵי כִּפְלַיִם צָרִיךְ לְהֵיטִיבוֹ בְּעִנְיַן נַפְשׁוֹ הַקַּיֶּמֶת לוֹ נֶצַח, וְקַל וְחוֹמֶר בֶּן בְּנוֹ שֶׁל קַל וְחוֹמֶר כַּמָּה צָרִיךְ לְזַהֵר עַל כָּל פָּנִים מִלְּהַשְׁחִית נַפְשׁוֹ שֶׁהוּא לוֹ הֶזֵּק עוֹלָמִי.

**הג"ה**. [וּפֶן יִפְתֶּה אוֹתְךָ הַיֵּצֶר לֵאמֹר: הֲלֹא חֲבֵרִי, הַשּׁוֹמֵעַ מִמֶּנִּי אֶת כָּל הַסִּפּוּרִים שֶׁלִּי, אֵינוֹ חוֹשֵׁב זֶה לְהֶזֵּק, וְהָרְאָיָה שֶׁאֵינוֹ שׁוֹנְאִי עֲבוּר זֶה, וְאַדְרַבָּה הוּא מַרְאֶה לִי פָּנִים צְהֻבּוֹת עֲבוּר זֶה. אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאִישׁ אֶחָד מִן הַגַּנָּבִים, שֶׁהִלְבִּישׁ אֶת עַצְמוֹ כְּאֶחָד מִנִּכְבְּדֵי הָעָם וּפָגַע בְּאוֹרֵחַ וְנַעֲשָׂה לוֹ כְּאֶחָד מִמַּכִּירָיו וְשָׁמַח בִּרְאוֹתוֹ וּפִתְּחוּ, שֶׁיֵּלְכוּ אֶל בֵּית מִשְׁתֵּה הַיַּיִן לְהִתְעַנֵּג, וְהוּא יְהַנֶּה לְהָאוֹרֵחַ. וְהִנֵּה כְּבוֹאָם אָמַר לְאוֹרֵחַ: כַּמָּה שִׂמְחָה יֵשׁ לִי עַתָּה, אַחֲרֵי שֶׁזָּכִיתִי לִרְאוֹתְךָ, וְזֶה כַּמָּה שָׁנִים שֶׁלֹּא רְאִיתִיךָ, וְאֵין לִי יוֹם שָׂמֵחַ כָּזֶה, עַל כֵּן אֶמֹר לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁיַּגִּישׁ לְפָנֵינוּ מִכָּל הַמַּעֲדַנִּים שֶׁנִּמְצָאִים בְּבֵית מִשְׁתֵּהוּ וַאֲנִי אֲשַׁלֵּם בְּעַד הַכֹּל. וְהִנֵּה אַחֲרֵי אֲכִילָתָם, נִשְׁתַּמֵּט הַגַּנָּב מִן הַבַּיִת וְנִשְׁאַר הָאוֹרֵחַ לְבַד וְחִיְּבוֹ בַּעַל הַבַּיִת לְשַׁלֵּם בְּעַד הַכֹּל, בְּאָמְרוֹ: כֵּיוָן שֶׁאַתָּה לָקַחְתָּ מִיָּדִי, אֵין לִי לֵידַע מִי סִיַּעֲךָ בַּאֲכִילָתְךָ וּמִי הִטְעָה אוֹתְךָ בְּעִנְיָן זֶה. וְהִנֵּה, כָּל זְמַן שֶׁאָכַל בְּיִחַד עִם הַגַּנָּב, לֹא הָיָה לוֹ שׁוּם שִׂנְאָה עָלָיו, וְאַדְרַבָּה חָשְׁבוֹ כְּאֶחָד מֵאוֹהֲבָיו בַּאֲשֶׁר שְׁמְהַנֵּהוּ עַל לֹא דָּבָר, אֲבָל בְּעֵת שֶׁהִצְטָרֵךְ

לְשַׁלֵּם עֲבוּר הַכֹּל, כַּמָּה מֵהַכַּעַס וְהַשִּׂנְאָה יִהְיֶה לוֹ עָלָיו עֲבוּר זֶה. כֵּן הַדָּבָר אָחִי בְּעִנְיַן זֶה, בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵינוֹ מַרְגִּישׁ הַשּׂוֹמֵעַ מִמְּךָ לָשׁוֹן הָרָע וּמְקַבְּלוֹ אֶת הַהַשְׁחָתָה אֲשֶׁר הִשְׁחַתְתָּ לוֹ בְּנַפְשׁוֹ, וְאַדְרַבָּה חוֹשֶׁבְךָ לְאוֹהֲבוֹ, שֶׁאַתָּה מְסַפֵּר לוֹ כָּל עִנְיָנֶיךָ. אֲבָל כָּל זֶה הוּא רַק כָּל זְמַן שֶׁהַחֲנוּת פְּתוּחָה וְהַחֲנָוָנִי מַקִּיף, אֲבָל כְּשֶׁיָּבוֹא לָעוֹלָם הַבָּא לִפְנֵי הַמַּגִּיד לָאָדָם מַה שִּׂיחוֹ, וְיִמְצָא הַפִּנְקָס פָּתוּחַ, וְכָתוּב שָׁם כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַע וַאֲשֶׁר דִּבֵּר עַל יְדֵי הִתְחַבְּרוּתְךָ הָרָעָה, וְיִצְטָרֵךְ לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן עַל הַכֹּל וּלְהֵעָנֵשׁ בָּעֲנָשִׁים גְּדוֹלִים עַל הַכֹּל, וְכָל שֶׁכֵּן אִם גָּרַמְתָּ לוֹ בְּסִפּוּרֶיךָ, שֶׁיִּהְיֶה נִכְתָּב, חַס וְשָׁלוֹם, עַל יָדְךָ לְמַעְלָה בַּחֲבוּרוֹת הָרֶשַׁע, כִּדְאִיתָא בְּפִרְקֵי דְּרַ' אֱלִיעֶזֶר וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: בְּנִי, אַל תֵּשֵׁב בַּחֲבוּרַת הָאוֹמְרִים גְּנַאי מֵחַבְרֵיהֶם, כִּי כְּשֶׁהַדְּבָרִים עוֹלִים לְמַעְלָה, בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִין, וְכָל הָעוֹמְדִין שָׁם נִכְתָּבִין בְּשֵׁם חֲבוּרַת רֶשַׁע, כַּמָּה מֵהַכַּעַס וְהַמְּרִירוּת יִהְיֶה לוֹ עָלֶיךָ עֲבוּר זֶה].

**וּבְיוֹתֵר** אִם הוּא מַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, בְּזֶה הֶעָוֹן הֶחָמוּר, וְנַעֲשֶׂה בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע, יָדוּעַ הוּא שֶׁדַּרְכּוֹ אִישׁ כָּזֶה הַמְדַבֵּר תָּמִיד בִּגְנוּת חֲבֵרוֹ לְהַקְהִיל קְהִלּוֹת אֵלָיו וּלְהַטְעִים אֶת דְּבָרָיו בְּפִיהֶם, עַד שֶׁמִּתְפַּתִּים לְקַבֵּל הַלָּשׁוֹן הָרָע שֶׁלּוֹ, וְלִפְעָמִים שָׁבוּ גַּם הֵם עַל יְדֵי זֶה לִהְיוֹת מִמְּבִיאֵי הַדִּבָּה עַל אוֹתוֹ הָאָדָם וְעַל עוֹד אֲנָשִׁים אֲחֵרִים. וְהִנֵּה אִם בָּאנוּ לַחְשֹׁב גֹּדֶל עֲוֹנוֹ שֶׁל בַּעַל הַלָּשׁוֹן הָרָע הַזֶּה אֵין דַּי בָּאֵר, כִּי לְבַד שֶׁהוּא מַשְׁחִית לְעַצְמוֹ, עוֹד הוּא מַשְׁחִית לְכָל אֵלּוּ הַהוֹלְכִים לְתַּמֵּם וּמִתְפַּתִּים לְדִבְרָיו הָרָעִים, שֶׁהֵם נַעֲשִׂים עַל יָדוֹ מְקַבְּלֵי לָשׁוֹן הָרָע וּמְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע, [וְלִפְעָמִים מִתְעָרֵב גַּם כֵּן הַרְבֵּה שֶׁקֶר וְלֵיצָנוּת בְּתוֹךְ הַסִּפּוּרִים, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשִׂים גַּם כֵּן מִכַּת שַׁקְּרָנִים וְכַת לֵיצָנִים]. וּבְוַדַּאי יֵעָנֵשׁ לְבַסּוֹף כָּל מִי שֶׁנִּטְפַּל לַחֲבוּרָה הָרָעָה הַזּוֹ, כְּמַאֲמָרָם (במכות דף ה.) עָנֵשׁ הַכָּתוּב לְנִטְפָּל לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה. וְגַם אָמְרוּ חֲזַ"ל: לָשׁוֹן הָרָע הוֹרֶגֶת שְׁלֹשָׁה, הָאוֹמְרוֹ וְהַמְקַבְּלוֹ וּמִי שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו. וְגַם יִכָּתְבוּ כֻּלָּם לְמַעְלָה עַל יָדוֹ בְּשֵׁם חֲבוּרַת הָרֶשַׁע כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל, וְעַל כֵּן לְבַד עָנְשׁוֹ הַגָּדוֹל שֶׁיְּבוֹאֲהוּ עֲבוּר זֶה לָעוֹלָם הַבָּא, עָנְשׁוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁאֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַל זֶה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל: כָּל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. עַל כֵּן הִזָּהֵר וְהִזָּהֵר אָחִי, חוּס וַחֲמֹל עַל נַפְשְׁךָ וְעַל נֶפֶשׁ שְׁאָרֵי אֲנָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל וַחֲדֹל מִלַּעֲשׂוֹת בַּעֲלֵי אֲסוּפוֹת לַגַּיְהִנֹּם עַל יְדֵי עִנְיָנֶיךָ הָרָעִים.

**וּמַה** טּוֹב וְנָכוֹן לְהִתְנַהֵג כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַעְתִּי, שֶׁחָכָם אֶחָד יָעַץ לְאוֹהֲבוֹ, שֶׁלֹּא יַעֲמֹד בְּשׁוּם פַּעַם בַּקַּיִץ בְּשַׁבָּת קֹדֶשׁ אַחַר סְעֻדָּה שְׁלִישִׁית סָמוּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וּלְבֵית הַמִּדְרָשׁ לְסַפֵּר לְאֶחָד אֵיזֶה דִּבּוּר מָה, כִּי מִשְּׁנַיִם נַעֲשִׂים שְׁלֹשָׁה וּמִשְּׁלֹשָׁה אַרְבָּעָה, חֲמִשָּׁה, שִׁשָּׁה, עַד שֶׁלְּבַסּוֹף נַעֲשֵׂית חֲבוּרָה גְּדוֹלָה, וְכָל אֶחָד מְסַפֵּר עִנְיָנָיו וּמִסְחָרָיו שֶׁהָיוּ לוֹ בַּשָּׁבוּעַ שֶׁעָבַר, וְאִי אֶפְשָׁר

שֶׁלֹּא יְבוֹאוּ עַל יְדֵי זֶה לְלָשׁוֹן הָרָע וְלִיצָנוּת, וְכָל זֶה נַעֲשֶׂה בִּגְרָמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן שֶׁהֵבִיא לְכָל זֶה, עַל כֵּן הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ.

**ומי** שֶׁקָּלֵל עַד עַתָּה וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים בְּעָנְיָן זֶה וְרוֹצֶה לְתַקֵּן אֶת נַפְשׁוֹ, יָדוּעַ מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל: הַצַּדִּיקִים, בְּאוֹתוֹ דָּבָר שֶׁחוֹטְאִים בּוֹ מִתְרַצִּים. עַל כֵּן תְּחִלַּת הַכֹּל יַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לְהִתְרַחֵק מִלֵּישֵׁב בַּחֲבוּרוֹת אֲנָשִׁים נֶגֶד טִבְעוֹ שֶׁהָיָה לוֹ עַד עַתָּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַשָּׁלָ"ה רֶמֶז לָזֶה מִפָּסוּק (ויקרא י"ט ט"ז): "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ", וְגַם יִרְאֶה לְזַכּוֹת אֶת הָרַבִּים בִּלְשׁוֹנוֹ וּלְהוֹכִיחָם וּלְזָרְזָם לְתוֹרָה וּלְמִצְוֹת וּלְהָבִיא שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ.

**פרק יד**

## בּוֹ יְבֹאַר הַרְחָקַת אָדָם מִשְּׁמִיעַת דִּבּוּרִים אֲסוּרִים.

**מְאֹד** מְאֹד יַרְגִּיל הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת זָהִיר בְּמַה שֶּׁאָמְרוּ בִּכְתֻבּוֹת (דף ה') תְּנוּ רַבָּנָן: לְעוֹלָם אַל יַשְׁמִיעַ אָדָם לְאָזְנָיו דְּבָרִים בְּטֵלִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נְכְוִין תְּחִלָּה לְאֵיבָרִים [וּבֵאוּר הַדָּבָר, דִּכְמוֹ דְּלֵקַת אֹשׁ הַנִּשְׁמִי, אִם נִכְנָס בְּאֵיזֶה בַּיִת, הַמָּקוֹם שֶׁפּוֹגַעַת תְּחִלָּה דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ, נִכְוֶה תְּחִלָּה, כֵּן הָעִנְיָן בָּאֵשׁ הָרוּחָנִי הֶחָזָק, שֶׁהוּא אֵשׁ הַגֵּיהִנֹּם שֶׁנִּבְרָא עַל יְדֵי הַשָּׂמָאֵל שֶׁמְּטַמֵּא אָדָם אֶת אֵיבָרָיו, אוֹתוֹ אֵיבָר שֶׁנִּטְמָא תְּחִלָּה הוּכַן תֵּכֶף לְהֶאָחֵז בּוֹ תְּחִלָּה הָעֹנֶשׁ הַשְּׁמֵימִי, שֶׁהוּא אֵשׁ הַגֵּיהִנֹּם. וְעַל כֵּן בְּעִנְיַן הַקְּשָׁבָה לְדִבּוּרִים אֲסוּרִים, הָאָזְנַיִם הֵם הָאֵיבָרִים הָרִאשׁוֹנִים הַמַּתְחִילִים הָאִסּוּר בְּעִנְיַן שְׁמִיעַת הַדָּבָר, וּמִמֵּילָא נִטְמָאִים תֵּכֶף, וְעַל יָדָם נִכְנָס הַדָּבָר אַחַר כָּךְ בַּלֵּב וּמְטַמֵּא אוֹתוֹ אִם מְקַבֵּל אֶת הַדָּבָר וּ מַאֲמִין בְּעִנְיַן לָשׁוֹן הָרָע. (וְכֵן כְּהַאי גַּוְנָא בִּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהֵם שֶׁלֹּא כְּדַת הַתּוֹרָה) שֶׁעֲבַר בָּזֶה עַל הַלָּאו דְּ"לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא", שֶׁהוּא תָּלוּי בַּלֵּב, וְכִדְאִיתָא כְּ"סֵפֶר חֲרֵדִים" בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה הַתְּלוּיוֹת בַּלֵּב. וְעַל כֵּן הָאָזְנַיִם הֵן מוּכָנוֹת רִאשׁוֹנָה לְקַבֵּל עֹנֶשׁ בַּגֵּיהִנֹּם] וְכָל שֶׁכֵּן מִלִּשְׁמֹעַ דִּבְרֵי לָשׁוֹן הָרָע עַל חֲבֵרוֹ, שֶׁהֶעָוֹן הוּא הַרְבֵּה יוֹתֵר גָּדוֹל.

**עַל** כֵּן אִם מַכִּיר אֲנָשִׁים, שֶׁהֵם בַּעֲלֵי לֵיצָנוּת אוֹ מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע, יִזָּהֵר מְאֹד מִלְּהִכָּנֵס בַּחֲבוּרָתָם, אֲפִלּוּ אִם לֹא יִסַּיֵּע לָהֶם כְּלָל, פֶּן יֵעָנֵשׁ בְּסִבָּתָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים בְּשֵׁם חֲזַ"ל. וּלְפִי מַה שֶּׁאָנוּ רוֹאִין הַיּוֹם, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, שֶׁנִּפְרָץ אִסּוּר לָשׁוֹן הָרָע לִמְאֹד, רָאוּי לְכָל מִי שֶׁנָּגְעָה יִרְאַת ה' בְּלִבּוֹ, שֶׁלֹּא לֵישֵׁב בַּחֲבוּרַת אֲנָשִׁים אִם לֹא שֶׁמַּכִּירִם שֶׁהֵם נִזְהָרִים מִדִּבּוּרִים הָאֲסוּרִים, [וּכְמוֹ שֶׁעָשׂוּ אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, וְכִדְאִיתָא בְּסַנְהֶדְרִין כ"ג; עַיֵּן שָׁם], כִּי עַל פִּי רֹב מָצוּי מְאֹד, שֶׁעַל יְדֵי הַקִּבּוּץ בָּאִים לְלָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת וּשְׁאָר דִּבּוּרִים אֲסוּרִים.

**וּבֶאֱמֶת** מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לֵב נָבוֹן, צָרִיךְ לִבְרֹחַ מֵחֲבוּרַת אֲנָשִׁים בַּעֲלֵי קְרָנוֹת כְּבוֹרַחַ מִן הָאֵשׁ. דְּלְמָה לוֹ לִכָּנֵס לְכַתְּחִלָּה בַּחֲבוּרַת אֲנָשִׁים שֶׁיִּתְחַיֵּב אַחַר כָּךְ לְהוֹכִיחָם עַל דִּבּוּרֵיהֶם

הָאֲסוּרִים? דְּאִם יִשְׁמַע לְדִבְרֵיהֶם וְיִלְאֶה לַעֲנוֹתָם, גַּם הוּא יֵעָנֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה בְּמַאֲמָר קצ"ו וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: אִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁמַע אֶת דִּבְרֵי בְּנֵי אָדָם מְדַבְּרִים לָשׁוֹן הָרָע, אוֹ כִּי יִשְׁמַע כָּל פֶּה דּוֹבֵר נְבָלָה, אוֹ יוֹשֵׁב בְּסוֹד מְשַׂחֲקִים בּוֹזֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת וְיוֹדֵעַ כִּי הֵם סַרְבָּנִים וְסַלּוֹנִים, וְאִם יוֹכִיחֵם לֹא יַקְשִׁיבוּ אֶל דְּבָרָיו, עַל כֵּן יָשִׂים יָד אֶל פֶּה, גַּם זֶה יֵעָנֵשׁ, כִּי לֹא יַעֲנֶה כְּסִילִים בְּאִוַּלְתָּם, פֶּן יֹאמְרוּ לוֹ, כִּי הוּא כְּמוֹ הֵם וְכִי הוֹדָה עַל דִּבְרֵיהֶם, אַף כִּי יִתְחַיֵּב לַעֲנוֹת וְלִגְעֹר בָּהֶם לְתֵת גְּדֶל לַתּוֹרָה וְלַמִּצְוֹת אֲשֶׁר בָּזוּ, לָעֲגוּ לָהֶם, וְיַקְנֵא לְכְבוֹד נָקִי וְצַדִּיק אֲשֶׁר יְשִׂיחוּ, וְזֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִתְחַיֵּב הָאָדָם לַעֲזֹב בַּעֲבוּרָם חֶבְרַת הָרְשָׁעִים, כִּי יֵעָנֵשׁ בְּשָׁמְעוֹ אֶת דִּבְרֵיהֶם הָרָעִים וְיִלְאֶה לַעֲנוֹתָם, וְזֶה הַדָּבָר מְפֹרָשׁ בְּדִבְרֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר וגו'. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וּרְאֵה** אָחִי, שֶׁאִם יַעַמְדוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים בְּיַחַד, וְיִתְפַּשׂ אֶחָד מֵהֶן בַּקּוֹלָר עַל אֵיזֶה עָוְלָה, שֶׁנִּשְׁמַע עָלָיו שֶׁעָשָׂה שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן, וְיִקָּחוּהוּ לְבֵית הַשּׁוֹפְטִים לִדְרֹשׁ וְלַחֲקֹר אוֹתוֹ הֵיטֵב עַל אוֹדוֹת הָעַוְלָה שֶׁנִּשְׁמַע עָלָיו, וְהוּא לֹא הוֹדָה עַל זֶה, וְנִלְקְחוּ אַחַר כָּךְ בַּקּוֹלָר גַּם הַתִּשְׁעַת הַנּוֹתָרִים לְדָרְשָׁם גַּם כֵּן עַל הַדָּבָר הַזֶּה אוּלַי עַל יְדֵי זֶה יִתְגַּלֶּה הָעִנְיָן, אַף שֶׁהֵם מְשַׁעֲרִים בְּעַצְמָם, כִּי הֵם חַפִּים מִפֶּשַׁע, וְלֹא נִלְקְחוּ בַּקּוֹלָר רַק שֶׁעַל יָדָם יִתְגַּלֶּה תַּרְמִית לִבּוֹ שֶׁל הָרִאשׁוֹן, עִם כָּל זֶה נִשְׁבָּר לִבָּם בְּקִרְבָּם וּמְצְטַעֲרִים מְאֹד עַל שֶׁהָיוּ בְּמִסְבָּה אַחַת עִם הָרִאשׁוֹן, שֶׁעַל יְדֵי זֶה בָּא לָהֶם כָּל הַתְּלָאָה הַזֹּאת. וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁעוֹזְרִם ה', שֶׁהֵם יוֹצְאִים בְּשָׁלוֹם בְּלִי פֶּגַע, הֵם נִזְהָרִים עַד מְאֹד מִלְּהִיוֹת צָוֻת עִם אִישׁ כָּזֶה, פֶּן יִקְרֶה לָהֶם עוֹד כָּכָה. וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בְּעִנְיָנֵנוּ, שֶׁיִּדּוּעַ שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא יֵעָנְשׁוּ גַּם הַמְסַפֵּר גַּם הַשּׁוֹמֵעַ גַּם כָּל הַנִּלְוִים אֲלֵיהֶם בַּחֲבוּרָתָם הָרָעָה הַזּוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה בְּפֶרֶק י"ג בְּשֵׁם פִּרְקֵי דְּרַ' אֱלִיעֶזֶר, כַּמָּה צָרִיךְ לִבְרֹחַ מִזֶּה, וּכְשֶׁמְּסִיתוֹ הַיֵּצֶר לְכָנֵס בְּתוֹךְ חֲבוּרָתָם, יַחֲשֹׁב בְּנַפְשׁוֹ: דַּי לִי בַּמֶּה שֶׁאֶעֱמֹד בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן בַּעֲוֹנוֹתַי, וּמַה לִּי לִסְבֹּל בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן עֹנֶשׁ מֵעֲוֹנוֹת זוּלָתִי? וְעַל יְדֵי כָּךְ יִנָּצֵל הַיֵּצֶר.

**פרק טו**

## בּוֹ יִבֹּאַר גֹּדֶל עָוֹן הַמַּחֲלֹקֶת וְגֹדֶל עָנְשׁוֹ, וְגַם שֶׁעַל יְדֵי זֶה בָּא לִשְׁאָר עֲוֹנוֹת חמורין.

**וְהִנֵּה** מִכָּל שֶׁהֶאֱרַכְנוּ עַד כֹּה בְּגֹדֶל הָעֹנֶשׁ שֶׁל לְשׁוֹן הָרַע בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, נוּכַל לְהָבִין כַּמָּה יֵשׁ לְהִתְרַחֵק מֵעָוֹן הַמַּחֲלֹקֶת. כִּי מִלְּבַד הֶעָוֹן הָעַצְמִי שֶׁהוּא עָוֹן פְּלִילִי, כַּאֲשֶׁר נְבָאַר, עוֹד הוּא סִבָּה עֲצוּמָה לָבוֹא עַל יְדֵי זֶה לְכַמָּה עֲוֹנוֹת חֲמוּרִין דְּהַיְנוּ, לִשְׁנָאַת חִנָּם וְלָשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוּת וְכַעַס וְאוֹנַאַת דְּבָרִים וְהַלְבָּנַת פָּנִים וּנְקִימָה וּנְטִירָה וּקְלָלוֹת שֶׁל חִנָּם וּלְקַפֵּחַ פַּרְנָסַת חֲבֵרוֹ וּפְעָמִים גַּם לְחִלּוּל הַשֵּׁם, חַס וְשָׁלוֹם, שֶׁעֲוֹנוֹ גָּדוֹל עַד מְאֹד, וְגַם מָצוּי

לָבוֹא עַל יְדֵי זֶה לְאִסּוּר חֲנֻפָּה, שֶׁבָּזֶה מוֹשֵׁךְ אֵלָיו אֲנָשִׁים בְּמַחְלֹקְתּוֹ, כְּעִנְיַן שֶׁמָּצִינוּ בְּקֹרַח כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (סנהדרין נ"ב.) עַל הַפָּסוּק (תהילים ל"ה ט"ז) : "בְּחַנְפֵי לַעֲגֵי מָעוֹג חָרַק עָלַי שִׁנֵּימוֹ", בַּמֶּה שֶׁהֶחֱנִיפוּ לְקֹרַח, שֶׁנָּתַן לָהֶם עֲגָלוֹת, חָרַק עֲלֵיהֶם שֵׁר שֶׁל גֵּיהִנֹּם שִׁנָּיו, וְגַם בָּא עַל יְדֵי מַחְלֹקֶת לִידֵי לֵיצָנוּת לְהִתְלוֹצֵץ עַל הַצַּד שֶׁכְּנֶגְדּוֹ וְלִמְשֹׁךְ בָּזֶה אֲנָשִׁים לַעֲצָתוֹ. וְכָל זֶה הָיְתָה הַנְהָגָתוֹ שֶׁל בַּעַל מַחֲלֹקֶת הָרִאשׁוֹן, וְהוּא קֹרַח, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת קֹרַח. וְיָדוּעַ עִנְיַן לֵיצָנוּת, שֶׁתְּחִלָּתוֹ יִסּוּרִין וְסוֹפוֹ כְּלָיָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל. [וְיוֹתֵר מִזֶּה מָצוִי, כְּשֶׁהַיֵּצֶר מְפַתֶּהוּ לְחַזֵּק אֶת הַמַּחֲלֹקֶת וְלִמְשֹׁךְ אֵלָיו אֲנָשִׁים לַעֲצָתוֹ, וְהוּא יָרֵא פֶּן יַחְזְרוּ אֲחַר כָּךְ וְיִשָּׁאֵר אַךְ הוּא לְבַדּוֹ, יֶסֶת הַיֵּצֶר עַד שֶׁיִּעָשׂוּ עַל זֶה קֶשֶׁר חָזָק וְאַמִּיץ בְּשִׁבּוּעָה עַל זֶה, וְכָל זֶה מָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ וּבַגְּמָרָא [בְּחֵלֶק] אֶצֶל קֹרַח, דָּתָן וַאֲבִירָם. וּרְאֵה אָחִי, כַּמָּה מֵהָעִוָּרוֹן יֵשׁ בָּזֶה, שֶׁקָּרוֹב הַדָּבָר שֶׁהוּא בִּכְלַל שִׁבּוּעַת שָׁוְא, שֶׁהֲרֵי נִשְׁבַּע לַעֲבֹר אֶת הַמִּצְוָה, וְכִדְאִיתָא בְּיוֹרֶה דֵּעָה בְּסִימָן רל"ו סָעִיף ב' וּבַשַּׁ"ךְ שָׁם סָעִיף קָטָן ד', וַאֲפִלּוּ אִם יְקַיֵּם אֶת שְׁבוּעָתוֹ, גַּם כֵּן לֹא יֵצֵא הַדָּבָר מִכְּלַל שִׁבּוּעַת שָׁוְא, וְכִדְאִיתָא בְּסִימָן רל"ח סָעִיף ה' [4] ]. וְיָדוּעַ גֹּדֶל עָנְשָׁהּ שֶׁל שִׁבּוּעַת שָׁוְא, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵין מְנַקֶּה עָבוּר זֶה, כִּדְכְתִיב (שמות כ' ז'): "לֹא יְנַקֶּה" וְגוֹ', וְכִדְאִיתָא בִּשְׁבוּעוֹת [דַּף ל"ט, עַיֵּן שָׁם בְּגֹדֶל עָוֹן הַזֶּה, וְלֹא כָּתַבְתִּי כָּל זֶה, רַק לְהַרְאוֹת לִפְנֵי הַכֹּל אֶת גֹּדֶל סַמְיוּת עֵינַיִם שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה]. וַאֲפִלּוּ אִם מַתְחִלָּה לֹא נִתְכַּוֵּן כָּל כָּךְ לְרָעָה, אַף עַל פִּי כֵן לְבַסּוֹף לֹא יִנָּקֶה מֵהָעֲוֹנוֹת הַנַּ"ל, כַּאֲשֶׁר בָּדוּק וּמְנֻסֶּה לְכָל הַיּוֹדֵעַ בְּטִיב הָעוֹלָם.

**וְתַחְבּוּלָה** אַחַת יֵשׁ בָּזֶה לְיֵצֶר הָרָע, אֲשֶׁר בָּזֶה יְנַצַּח אַף אֶת הָאָדָם הַשָּׁלֵם, כִּי יַכְנִיסוֹ רַק לְמִדַּת הַכַּעַס וְהַנִּצָּחוֹן, וְאָז כָּל הַמַּעֲקְשִׁים יִהְיוּ לְפָנָיו לְמִישׁוֹר, כִּי הַיֵּצֶר הָרָע יֵרָאֶה לוֹ אַחַר כָּךְ הֶחָתִים רַבִּים. וּמִלְּבַד שֶׁיְּרַשֵּׁהוּ לְדַבֵּר לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת וְגַם אוֹנָאַת דְּבָרִים וְהַלְבָּנַת פָּנִים וְכַדּוֹמֶה, עוֹד יְזָרְזוֹ הַיֵּצֶר, שֶׁעַל אֲנָשִׁים כָּאֵלּוּ אָסוּר לְרַחֵם עֲלֵיהֶם, וּמִצְוָה לְרָדְפָם בְּכָל מִינֵי רְדִיפוֹת.

[4] דְּלָא מִבַּעְיָ (פרוש: שאין צריך לומר) לְדַעַת רַבֵּנוּ יוֹנָה בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה בְּאוֹת נ"ז וּבְסֶמַ"ג לֹא תַעֲשֶׂה ק"ז בְּפִתְיחָתוֹ, שֶׁיֵּשׁ לָאוּ גָּמוּר עַל הַמַּחֲזִיק בְּמַחְלֹקֶת, בְּוַדַּאי הוּא בִּכְלַל שִׁבּוּעַת שָׁוְא, דְּהוּא לַעֲבֹר עַל הַמִּצְוָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ לִשְׁאָר מוֹנֵי הַמִּצְוֹת, דְּלֹא חָשְׁבוּ לַמַּחֲזִיק בְּמַחְלֹקֶת בְּמִנְיַן הַלָּאוִין, אַף עַל פִּי כֵן קְרוֹב הַדָּבָר שֶׁהוּא בִּכְלַל לַעֲבֹר עַל הַמִּצְוָה, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ עַל זֶה כַּמָּה פְּסוּקִים בַּתּוֹרָה הַמְרַמְזִים עַל עָוֹן הַמַּחֲלֹקֶת, וְחָמוּר מֵאִסּוּר חֲצִי שִׁעוּר דְּאִתְרַבֵּי רַק מ"כֹּל", וְעַיֵּן בְּסִימָן רל"ט סָעִיף ו' וּבַשַּׁ"ךְ שָׁם, עַל כֵּן נִרְאֶה שֶׁיִּשְׁאַל עַל שִׁבּוּעָתוֹ. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ, דְּמַעֲקַר הַדִּין מִקְּרֵי דָּבָר זֶה נִשְׁבַּע לְבַטֵּל אֶת הַמִּצְוָה, מִמַּה דְּאִיתָא בְּסַנְהֶדְרִין (ק"ט ע"ב): וְאִשְׁתְּבָּעֵי לִי בַּהֲדֵיהּ [וּכְבָר נִשְׁבַּעְתִּי אִתָּם, ???(שֶׁאִם יִקְרָאוּ לִי, אֵלֵךְ עִמָּהֶם)], (במדבר ט"ז י"א) "אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ הַנֹּעָדִים עַל ה' ", דְּאֶפְשָׁר דַּעֲדַיִן לֹא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה עַל זֶה וְחָשַׁב שֶׁהַדִּין עִמּוֹ, רַק שֶׁשָּׁמַע לְדִבְרֵי אִשְׁתּוֹ שֶׁאָמְרָה לוֹ: מַאי נְפָקָא לָךְ מִנַּהּ, אִי מַר רַב אַנְתְּ תַּלְמִידָא וְכוּ', (פרוש: מה יוצא לך מזה, אם משה הרב, אתה התלמיד וכו'), עַיֵּן שָׁם. וּמָה הָיָה צָרִיךְ עֵצוֹת לָזֶה, דַּהֲרֵי נִשְׁבַּע לְבַטֵּל אֶת הַמִּצְוָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עֲלֵיהֶם כְּדְאִיתָא שָׁם, וְרַק לְבַסּוֹף שֶׁרָאוּ הַכֹּל אֶת הַנֵּס, שֶׁנִּבְלְעוּ בָּאָרֶץ, עָשָׂה תְּשׁוּבָה הֲגוּנָה עַל זֶה וְיָשַׁב עַל זֶה בְּאֲנִינוּת כָּל יְמֵי כְּדְאִיתָא שָׁם, אִי נַמִי (או גם כן) שָׁהָיָה יָרֵא לְעָבֹר עַל הַשְׁבוּעָה בְּפֹרְהֶסְיָא שֶׁלֹּא יַהַרְגוּהוּ קֹרַח וַעֲדָתוֹ, לְכָךְ נָתְנָה לוֹ אִשְׁתּוֹ עֵצָה עַל זֶה שֶׁלֹּא יִקְרָאוּהוּ כְּלָל:

**וְהִנֵּה**, אִם בָּאנוּ לְבָאֵר גֹּדֶל הַקִּלְקוּל שֶׁל מַחֲלֹקֶת, יִכְלֶה הַזְּמַן וְהֵם לֹא יִכְלוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּצַוָּאַת הָרַמְבַּ"ם וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: נְבִיאִים נִבְּאוּ וַחֲכָמִים חָכְמוּ וַיּוֹסִיפוּ לְסַפֵּר רָעַת הַמַּחֲלֹקֶת וְלֹא הִגִּיעוּ לְתַכְלִיתָהּ. אַךְ אַעְתִּיק אֵיזֶה מַאֲמָרִים בְּקִצּוּר נִמְרָץ, כְּדֵי שֶׁמִּזֶּה יוּכַל הַמַּשְׂכִּיל לְהִתְבּוֹנֵן בְּדֶרֶךְ כְּלָל עָוֹן הַמַּחֲלֹקֶת.

**וְזֶה** לְשׁוֹן הַמִּדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת קֹרַח: אָמַר ר' בְּרַכְיָה: כַּמָּה קָשָׁה הַמַּחֲלֹקֶת, שֶׁבֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה אֵין עוֹנְשִׁין אֶלָּא מִכּ' שָׁנָה וָמַעְלָה, וּבֵית דִּין שֶׁל מַטָּה מִי"ג שָׁנָה וָמַעְלָה, וּבְמַחֲלֹקֶת שֶׁל קֹרַח תִּינוֹקוֹת בְּנֵי יוֹמָן נִבְלְעוּ בִּשְׁאוֹל תַּחְתִּית, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט"ז כ"ז): "וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם" (שָׁם ל"ג) "וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאוֹלָה".

**שָׁנוּ** רַבּוֹתֵינוּ: אַרְבָּעָה נִקְרְאוּ רְשָׁעִים, הַפּוֹשֵׁט יָד עַל חֲבֵרוֹ לְהַכּוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ', וְהַלּוֶֹה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם וְגוֹ', וּמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עַזּוּת פָּנִים, וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ לִפְנֵי מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ', וּמִי שֶׁהוּא בַּעַל מַחֲלֹקֶת שֶׁנֶּאֱמַר (שם כ"ו): "סוּרוּ נָא מֵעַל אָהֳלֵי הָאֲנָשִׁים הָרְשָׁעִים הָאֵלֶּה", עַד כָּאן לְשׁוֹן הַמִּדְרָשׁ.

**וְאִם** כֵּן כַּמָּה יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהִתְבַּיֵּשׁ מֵעַצְמוֹ, כְּשֶׁיִּוָּדַע בְּנַפְשׁוֹ שֶׁהוּא סִבָּה אֶת הַמַּחֲלֹקֶת, דַּהֲלֹא אִם יִקָּרֵאהוּ חֲבֵרוֹ רָשָׁע אֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לוֹ עַל יָדֵי זֶה שׁוּם בְּזָיוֹן, אַף עַל פִּי כֵן יֵרֵד עִמּוֹ לְחַיָּיו עֲבוּר זֶה, וְכָל שֶׁכֵּן בְּזֶה שֶׁגָּרַם לְעַצְמוֹ שֶׁיִּקָּרֵא שְׁמוֹ רָשָׁע בַּעֲבוּר זֶה, כַּמָּה מֵהַכְלִמָּה וְהַחֶרְפָּה יִשְׂיגוּהוּ אַחַר כָּךְ לְמַעְלָה, כְּשֶׁיִּתְפָּרְסֵם שְׁמוֹ זֶה הַטּוֹב בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה לִפְנֵי אֶלֶף אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת מַחֲנוֹת קְדוֹשׁוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁכָּל עִנְיָנִיו שֶׁל הָאָדָם נִכְרָזִין וְנִתְפָּרְסָמִין לְמַעְלָה לִפְנֵי כֹּל [וְלָבַד עִנְשׁוֹ הָעַצְמִי שֶׁל מַחֲלֹקֶת], וְזוֹהִי כַּוָּנַת חֲז"ל בְּאָבוֹת (ב' י"ג): וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמֶךָ.

**וְגַם** הַשָּׂטָן מִתְגָּרֶה בְּבַעֲלֵי מַחֲלֹקֶת, כִּדְאִיתָא בְּגִיטִּין (דף נ"ב.) הַנְהוּ בֵּי תְּרֵי דְּאִגָּרֵי בְּהוּ שָׂטָן, דְּכָל בֵּי שִׁמְשֵׁי הֲווּ קָא מִנְצוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי, אִקְּלַע ר' מֵאִיר לְהָתָם, עַכְּבִינְהוּ תְּלָתָא בֵּי שִׁמְשֵׁי עַד דַּעֲבַד לְהוּ שְׁלָמָא, שַׁמְעֵהּ דְּקָאָמַר: יַי דְּאַפֵּקֵהּ ר' מֵאִיר לְהַהוּא גַּבְרָא מִבֵּיתֵהּ.

אוֹתָם שְׁנַיִם, שֶׁהִתְגָּרָה בָּהֶם הַשָּׂטָן, שֶׁכָּל עֶרֶב שַׁבָּת הָיָה בֵּינֵיהֶם מְרִיבָה. הַזְּדַמֵּן ר' מֵאִיר אֶצְלָם וְעָכְבָם שְׁלֹשָׁה עֲרֵבֵי שַׁבָּתוֹת (מִלָּרִיב בֵּינֵיהֶם), עַד אֲשֶׁר נַעֲשָׂה שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם. שָׁמַע שָׂאוֹמֵר (הַשָּׂטָן): אוֹי לִי; שֶׁר' מֵאִיר הוֹצִיאֵנִי מִבֵּיתָם.

**וְאִיתָא** בְּיַלְקוּט קֹרַח: בֹּא וּרְאֵה, כַּמָּה מַחֲלֹקֶת עוֹשָׂה, שֶׁכֵּן מַחֲלֹקֶת חָסֵר ו' בְּנוֹטָרִיקוֹן: מַכָּה חָרוֹן לְקוּי קְלָלָה תַּכְלִית, כְּלוֹמַר שֶׁהַמַּחֲלֹקֶת מְבִיאָה כְּלָיָה לָעוֹלָם. וּלְפִי גֹּדֶל חֲשִׁיבוּתוֹ שֶׁל בַּעַל הַמַּחֲלֹקֶת כֵּן יִגְדַּל עָנְשׁוֹ, כְּמוֹ דְּאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ פֶּרֶק י"ח, וּלְכָךְ כְּתִיב בְּפָרָשַׁת קֹרַח (במדבר ט"ז ב'): "נְשֹׂאֵי עֵדָה קְרֵאֵי מוֹעֵד" וְגוֹ' לְהוֹרוֹת לָנוּ אֶת גֹּדֶל עָוֹנָם.

**אָמְרוּ** חֲז"ל בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת וְתֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל עֲבוֹדָה זָרָה, וְלֹא וְתֵר עַל מַחֲלֹקֶת. רִאשׁוֹנָה בִּימֵי דּוֹר אֱנוֹשׁ, בּוֹ הִתְחִילוּ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ד' כ"ו): "אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם ה'". וּלְפִי שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶן שָׁהְיוּ גּוֹזְלִין וְחוֹמְסִין זֶה לָזֶה לֹא וְתֵר לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ו' י"ג): "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס" וְגוֹ'. שֵׁנִית בְּדוֹר הַמַּבּוּל, כְּשֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לִידֵי מַעֲשֶׂה הָעֵגֶל, מָחַל לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל כְּשֶׁהָיוּ בָּאִין לְמַחֲלֹקֶת לֹא וְתֵר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא "וַיְלִינוּ" שֶׁל מַחֲלֹקֶת, אַתָּה מוֹצֵא שָׁם מַכָּה גְּדוֹלָה, מְנָלָן? מִמַּחֲלֹקֶת שֶׁל קֹרַח. שְׁלִישִׁית פִּסְלוֹ שֶׁל מִיכָה, מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה שְׁלוֹם בֵּינֵיהֶן נִתַּן לָהֶם אַרְכָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים י"ח ל'): "וַיָּקִימוּ לָהֶם בְּנֵי דָן אֶת הַפֶּסֶל וִיהוֹנָתָן בֶּן גֵּרְשֹׁם בֶּן מְנַשֶּׁה הוּא וּבָנָיו הָיוּ כֹהֲנִים לְשֵׁבֶט הַדָּנִי עַד יוֹם גְּלוֹת הָאָרֶץ". אֲבָל כְּשֶׁנֶּחְלְקוּ הַשְּׁבָטִים עַל שִׁבְטֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִין, וְלֹא הָיָה בֵּינֵיהֶן שָׁלוֹם, נַעֲשׂוּ אֵלּוּ פֶּרְעָנוּת לְאֵלּוּ, כְּשֶׁהָיוּ אֵלּוּ חוֹטְאִין, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבִיאָן לוֹ וּפוֹרְעִין מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב' י"ג י"ז): "וַיִּכּוּ בָהֶם אֲבִיָּה וְעַמּוֹ מַכָּה רַבָּה מְאֹד וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים מִיִּשְׂרָאֵל חֲמֵשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ בָּחוּר". וּכְשֶׁחָטְאוּ שֵׁבֶט יְהוּדָה וּבִנְיָמִין, בָּאוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים וּפָרְעוּ מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב' כ"ח ו'): "וַיַּהֲרֹג פֶּקַח בִּיהוּדָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף בְּיוֹם אֶחָד". לָמְדְנוּ מִזֶּה שֶׁבַּעֲלֵי הַמַּחֲלֹקֶת נַעֲשׂוּ כְּלֵי מַשְׁחִית אֵלּוּ לְאֵלּוּ.

**קָשָׁה** הִיא הַמַּחֲלֹקֶת, שֶׁהִיא מְבִיאָה לִידֵי סַכָּנוֹת נְפָשׁוֹת, שֶׁעַל יְדֵי מְרִיבָה שֶׁהָיְתָה בֵּין רוֹעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רוֹעֵי מִקְנֵה לוֹט נִתְפָּרְדוּ זֶה מִזֶּה, וְנִתְגַּלְגֵּל וְהָלַךְ לוֹט לִסְדוֹם וְכִמְעַט שֶׁאָבַד עִמָּהֶן.

**קָשָׁה** הִיא הַמַּחֲלֹקֶת שֶׁהִיא מְבִיאָה אֶת הָאָדָם לִידֵי מַלְקוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ"ה א'-ב'): "כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים וְגוֹ'; וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע". מִי גָּרַם לוֹ לִלְקוֹת? הֱוֵי אוֹמֵר הַמַּחֲלֹקֶת.

**קָשָׁה** הִיא הַמַּחֲלֹקֶת שֶׁהִיא מְבִיאָה לִידֵי מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ"א כ"ב כ"ג): "וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְגוֹ'; וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ" וְגוֹ' מִי גָּרַם לָהּ? הֱוֵי אוֹמֵר הַמַּחֲלֹקֶת.

**וְאָמְרוּ** חֲז"ל: מַחֲלֹקֶת בַּבַּיִת סוֹפוֹ לֵיחָרֵב, מַחֲלֹקֶת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת סוֹפוֹ לְהִתְפַּזֵּר, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמֵם. מַחֲלֹקֶת בָּעִיר שְׁפִיכַת דָּמִים בָּעִיר. שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַדָּרִין בְּעִיר אַחַת וְכֵן שְׁנֵי בְּתֵּי דִינִין וּבֵינֵיהֶן מַחֲלֹקֶת סוֹפָן לָמוּת, וְלֹא עוֹד שֶׁמַּחֲלֹקֶת בֵּית דִּין חָרְבַן עוֹלָם. תֵּדַע שֶׁכֵּן הוּא, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם בְּפַמַלְיָא שֶׁל מַטָּה יֵשׁ שָׁלוֹם בְּפַמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ט' ו'): "הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָו". אֵימָתַי? בִּזְמַן "וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ", כְּלוֹמַר בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל נֶאֱגָדִין בַּאֲגֻדָּה אַחַת וּבְשָׁלוֹם זֶה עִם זֶה.

**פרק טז**

## בּוֹ יְבֹאַר גֹּדֶל עֹנֶשׁ הַחוֹלֵק עִם רַבּוֹ.

**וְהִנֵּה** עָוֹן הַמַּחֲלֹקֶת הוּא אֲפִלּוּ אִם חוֹלֵק עִם אָדָם הַשָּׁוֶה לוֹ בְּמַעֲלָה, וְכָל שֶׁכֵּן, חַס וְשָׁלוֹם, אִם הוּא חוֹלֵק עִם תַּלְמִיד חָכָם אֲפִלּוּ אֵינֶנּוּ רַבּוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן אִם הוּא רַבּוֹ, בְּוַדַּאי גָּדוֹל עֲוֹנוֹ וְנִכְפְּלָה רָעָתוֹ. כִּי יָדוּעַ שֶׁדַּרְכּוֹ בַּעֲלֵי הַמַּחֲלֹקֶת לְבַזּוֹת בִּדְבָרִים לְצַד שֶׁכְּנֶגְדָּם, וְיָדוּעַ גֹּדֶל עָנְשׁוֹ שֶׁל הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם מִמַּה שֶׁאָמְרוּ בְּחֵלֶק, וְנִפְסַק כֵּן בְּיוֹרֶה דֵּעָה בְּסִימָן רמ"ג סָעִיף ו', שֶׁהַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם הוּא בְּכְלַל (במדבר ט"ו ל"א): "כִּי דְבַר ה' בָּזָה וְכוּ' הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא עֲוֹנָהּ בָּהּ". ואפילו בזמננו, אם הוא רק ראוי להורות ויגע בתורה נקרא תלמיד חכם, והמבזה אותו, אפילו בדברים בעלמא, ואפילו שלא בפניו, עוון פלילי הוא, וחייב נידוי על זה כדאיתא ביורה דעה (בסימן רמ"ג ס"ז ובסימן של"ד בש"ך סעיף קטן ס"ח), וְגַם אֵין לוֹ רְפוּאָה לְמַכָּתוֹ עֲבוּר זֶה, כִּדְאִיתָא (בשבת קי"ט:) אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם אֵין לוֹ רְפוּאָה וְכוּ'. וְגַם חֶרְבָּן יְרוּשָׁלַיִם הָיָה עֲבוּר זֶה הַחֵטְא כִּדְאִיתָא שָׁם: לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם, אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁבִּזּוּ בָהּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב' ל"ו ט"ז): "וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו וּמְתַעְתְּעִים בִּנְבִאָיו עַד עֲלוֹת חֲמַת ה' בְּעַמּוֹ עַד לְאֵין מַרְפֵּא". עוֹד אָמְרִינַן בִּבְרָכוֹת (י"ט.) אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַמְסַפֵּר אַחַר מִטָּתָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים נוֹפֵל בַּגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ'.

**עוֹד** אָמְרִינַן (סנהדרין ק"י.): אָמַר רַב חִסְדָּא: כָּל הָעוֹשֶׂה מְרִיבָה עַל רַבּוֹ, (פֵּרוּשׁ: שֶׁגּוֹרֵם בְּהַמְשָׁכַת דְּבָרָיו, שֶׁגַּם אֲחֵרִים יַחְלְקוּ עַל רַבּוֹ) כְּחוֹלֵק עַל הַשְּׁכִינָה שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כ"ו ט'): "בְּהַצֹּתָם עַל ה'". אָמַר רַב חָמָא בַּר חֲנִינָא: כָּל הָעוֹשֶׂה מְרִיבָה עִם רַבּוֹ, כְּאִלּוּ עוֹשֶׂה עִם הַשְּׁכִינָה שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כ' י"ג): "הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה'". עוֹד אִיתָא שָׁם בְּהַאי עִנְיָנָא, אָמַר ר' חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: כָּל הַמִּתְרַעֵם עַל רַבּוֹ, כְּאִלּוּ מִתְרַעֵם עַל הַשְּׁכִינָה שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ'. אָמַר רַב אַבָּהוּ: כָּל הַמְהַרְהֵר אַחַר רַבּוֹ, כְּאִלּוּ מְהַרְהֵר אַחַר הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ'. וְד' מַדְרֵגוֹת דְּקָחָשִׁיב הַגְּמָרָא לְמַטָּה לְהוֹרוֹת לָנוּ, דְּאֲפִלּוּ הַהִרְהוּר לְבַד הוּא גַּם כֵּן אָסוּר גָּדוֹל.

**וּמַה** נּוֹאֲלוּ הָאֲנָשִׁים, שֶׁנִּקָּל בְּעֵינֵיהֶם לַחֲלֹק עַל הָרַב וְהַבַּיִת דִּין שֶׁבָּעִיר וּלְבַזּוֹתָם, וְאֵינָם חֲרֵדִים מֵהָעֹנֶשׁ הַגָּדוֹל הַמְעֻתָּד לָבוֹא עֲבוּר זֶה לָעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְגַם בָּעוֹלָם הַזֶּה לֹא יִנָּצְלוּ מִן הַשָּׂפָטִים הָרָעִים עֲבוּר זֶה. בֹּא וּרְאֵה, מַה דְּאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת פִּנְחָס עַל הַפָּסוּק (ויקרא י"ט ל"ב): "וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן" שֶׁהוּא קָאֵי עַל חָכָם כִּדְאִיתָא בְּקִדּוּשִׁין (דף ל"ב:) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְאֵיזֶה הִדּוּר שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה "וְהָדַרְתָּ"? שֶׁלֹּא יַעֲמֹד בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יְהֵא סוֹתֵר דְּבָרָיו וְכוּ', שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּרַבּוֹ כָּל הַמִּדּוֹת אֵלּוּ, נִקְרָא

רָשָׁע לִפְנֵי הַמָּקוֹם, וְתַלְמוּדוֹ מִשְׁתַּכֵּחַ, וּשְׁנוֹתָיו מִתְקַצְּרוֹת, וּלְבַסּוֹף הוּא בָּא לִידֵי עֲנִיּוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ח' י"ג): "וְטוֹב לֹא יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים", עַד כָּאן לְשׁוֹן הַמִּדְרָשׁ. וְהִנֵּה הַמִּדְרָשׁ אֲיֵרֵי אֶפְלּוּ אִם אֵינוֹ מְהַדְּרוֹ כָּרָאוּי, וְכָל שֶׁכֵּן אִם הוּא מַמְשִׁיךְ עָלָיו מַחֲלֹקֶת מֵאַנְשֵׁי עִירוֹ בְּוַדַּאי יֵעָנֵשׁ בְּכִפְלַיִם.

**וּלְפָלָא** גָּדוֹל עַל בַּעַל הַמַּחֲלֹקֶת, הֲלֹא אִם אַחֵר יִפְגַּע מְעַט בִּבְנוֹ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן, מִפְּיו לַפִּידִים יַהֲלֹכוּ עָלָיו, וְכָל שֶׁכֵּן אִם יַזִּיק לוֹ בְּכַוָּנָה וְנָפַל עַל יְדֵי זֶה לְמִשְׁכָּב, אַף שֶׁנִּתְרַפֵּא, יְפַרְסְמוֹ לְאִישׁ אַכְזָרִי בְּעֵינֵי הַכֹּל עָבוּר זֶה, וְלֹא יִשְׁקֹט וְלֹא יָנוּחַ עַד שֶׁיִּגְמֹל לוֹ כְּמַעֲשֵׂהוּ וּבְלִבּוֹ יִנְקֹט עָלָיו עָבוּר זֶה שֹׁנְאָה נָצַח. וּכְשֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ מֵבִיא כָּל הַצָּרוֹת עַל בָּנָיו עָבוּר זֶה, וְאֶפְשָׁר שֶׁיְּמוּתוּ גַּם כֵּן, חַס וְשָׁלוֹם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּפֶרֶק ט"ו בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ, שֶׁאֲפִלּוּ יוֹנְקֵי שָׁדַיִם נֶעֱנָשִׁין עָבוּר זֶה הַחֵטְא (וכהאי גונא איתא בתנא דבי אליהו פרק כ"א), לֹא יָחוּס עֲלֵיהֶם כְּלָל, וְאַדְרַבָּה דֶּרֶךְ מִדָּתוֹ, שֶׁרוֹמֵז לְאַנְשֵׁי בֵּיתוֹ שֶׁיַּחֲזִיקוּ עִמּוֹ בְּמַחֲלֹקְתּוֹ, כְּעֵין שֶׁמָּצִינוּ בְּדָתָן וַאֲבִירָם, שֶׁיָּצְאוּ נִצָּבִים פֶּתַח אָהֳלֵיהֶם הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם. וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר הַכָּתוּב (ירמיה ז' י"ח): "הַבָּנִים מְלַקְּטִים עֵצִים וְהָאָבוֹת מְבַעֲרִים אֶת הָאֵשׁ", אֵין זֶה כִּי אִם שֶׁהֵיֵּצֶר הָרַע מְסַמֵּא אֶת עֵינָיו וְשָׂם לְפָנָיו כָּל הַבּוֹרוֹת וְהַפְּחָתִים לְעֵמֶק שָׁוֶה.

**עוֹד** בֹּא אָחִי וְאַרְאֶךָּ גֹּדֶל כֹּחַ הַיֵּצֶר שֶׁיֵּשׁ בְּמִדַּת הַנִּצָּחוֹן, שֶׁכְּשֶׁנִּכְנָס בְּעֹמֶק הַמַּחֲלֹקֶת, אָז אַף אִם יִרְאֶה בְּעֵינָיו שֶׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה וְיֵרֵד לַגֵּיהִנֹּם עַל יְדֵי זֶה, אַף עַל פִּי כֵן הוּא מִתְרַצֶּה יוֹתֵר לֵילֵךְ בְּעֹמֶק שְׁאוֹל לֹא יַחְשׁוֹךְ מִן הַמַּחֲלֹקֶת. וְיִרָּשֶׁה הִיא לָהֶם מִין יֵצֶר הָרַע הַזֶּה מֵאֲבִיהֶן דָּתָן וַאֲבִירָם, הֵם הֵם אֲבִיהֶן שֶׁל כָּל בַּעֲלֵי הַמַּחֲלֹקֶת, וְהֵם אָמְרוּ כֵּן בְּפִרוּשׁ כִּדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת קֹרַח, שֶׁאָמְרוּ: הֲרֵי אָנוּ מַעֲמִידִין דְּבָרֵינוּ, וְאֵין אָנוּ עוֹלִין מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם [פֵּרוּשׁ: אַף שֶׁאֵין אָנוּ עוֹלִין אַף עַל פִּי כֵן אָנוּ מַעֲמִידִין דְּבָרֵינוּ]. עַל כֵּן חוּס, אָחִי, וְחֶמֹל עַל נַפְשְׁךָ וְנַפְשָׁ בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ וּמְנַע עַצְמְךָ מֵהַמַּחֲלֹקֶת.

**וַאֲפִלּוּ** אִם כְּבָר נִכְנַס בְּעִנְיַן הַמַּחֲלֹקֶת וְקָשֶׁה לוֹ לְהִפָּרֵד מִשָּׁאר חֲבֵרָיו בָּזֶה, אַף עַל פִּי כֵן יִרְאֶה בְּכָל כֹּחוֹתָיו לְסַלֵּק עַצְמוֹ מֵהֶם, וּכְמוֹ שֶׁעָשָׂה אוֹן בֶּן פֶּלֶת, שֶׁהָיָה מִתְחִלָּה בְּעֵצָה אַחַת עִם הַבַּעֲלֵי מַחֲלֹקֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וּלְבַסּוֹף נִשְׁתַּמֵּט מֵהֶם כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק חֵלֶק, וּלְכָךְ לֹא נֶעֱנַשׁ בְּבֹא עֵת פְּקֻדָּתָם. וְלֹא יִשְׁמַע לְדִבְרֵי הַיֵּצֶר הָרַע וְטַעֲנוֹתָיו, שֶׁמְּסִיתוֹ כִּי לֹא לְכָבוֹד יִהְיֶה לוֹ אִם יַפְסִיק בָּאֶמְצַע וְלֹא יִגְמֹר הַנִּצּוּחַ, כִּי מוּטָב לְאָדָם שֶׁיִּכָּסֵף בְּעָלְמָא הָדֵין לִפְנֵי אֵיזֶה אֲנָשִׁים יְחִידִים, וְלֹא יִכָּסֵף בְּעָלְמָא דְּאָתֵי לִפְנֵי כָּל הַפָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה. וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (עדיות ה, ו) מוּטָב לְאָדָם שֶׁיִּקָּרֵא שׁוֹטֶה כָּל יָמָיו, וְאַל יִהְיֶה רָשָׁע שָׁעָה אַחַת לִפְנֵי הַמָּקוֹם.

**פרק יז**

## בּוֹ יִבאַר גֹּדֶל הַרְחָקַת הָאָדָם מִלִּהְיוֹת מֵעוֹזְרֵי הַמַּחֲלֹקֶת, אֲפִלּוּ אִם בָּזֶה מְסַיֵּעַ לְאָבִיו וְאִמּוֹ. וְשֶׁיִּרְאֶה בְּכָל כֹּחוֹ לְהַטִּיל שָׁלוֹם.

**גַּם** יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהִזָּהֵר מִלִּהְיוֹת מֵעוֹזְרֵי הַמַּחֲלֹקֶת כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵעָנֵשׁ גַּם הוּא בְּבֹא עֵת פְּקֻדָּתָם, כִּדְאָמְרִינַן (מכות דף ה':) עָנַשׁ הַכָּתוּב הַנִּטְפָּל לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה כְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה. וְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ פָּרָשַׁת קֹרַח: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה קָשָׁה הַמַּחֲלֹקֶת, שֶׁכָּל הָעוֹזֵר בַּמַּחֲלֹקֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְאַבֵּד זְכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט"ז ל"ה): "וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה' וַתֹּאכַל אֶת" וְכוּ'. וְאָמְרִינַן (בסנהדרין ק"י.): אָמַר רַב כָּל הַמַּחֲזִיק בַּמַּחֲלֹקֶת עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר (בַּמִּדְבָּר י"ז ה'): "וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ". רַב אַסִּי אָמַר רָאוּי לְהִצְטָרַע, כְּתִיב הָכָא וכו' וְעַיִן לְעֵיל בְּפֶרֶק ו', בְּמַה שֶׁכָּתְבוּ בְּשֵׁם "סֵפֶר הַקֶּנֶה", שֶׁלִּפְעָמִים מַחֲלִיף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עֹנֶשׁ הַצָּרַעַת בַּעֲנִיּוּת, וְהֵרִי הוּא עָנִי הַנִּמְסָר בִּידֵי אָדָם.

**וְהָאִישׁ** הַנִּלְבָּב יִתְבּוֹנֵן תָּמִיד בְּמַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת אֱמֹר (ויקרא פרשה כ"ז) עַל הַפָּסוּק (קֹהֶלֶת ג' ט"ו): "וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת הַנִּרְדָּף". רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַב יוֹסֵף אָמַר: לְעוֹלָם "וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת הַנִּרְדָּף", אַתָּה מוֹצֵא צַדִּיק רוֹדֵף צַדִּיק "וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת הַנִּרְדָּף", צַדִּיק רוֹדֵף רָשָׁע "וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת הַנִּרְדָּף". ר' יְהוּדָה אָמַר בְּשֵׁם ר' יוֹסֵי בֶּן נְהוֹרַאי: לְעוֹלָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תּוֹבֵעַ דָּמָן שֶׁל נִרְדָּפִין מִן הָרוֹדְפִין, תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן הוּא וכו'. ר' אֶלְעָזָר בְּשֵׁם ר' יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא אָמַר: אַף בַּקֻּרְבָּנוֹת כֵּן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שׁוֹר נִרְדָּף מִפְּנֵי אֲרִי, עֵז נִרְדֶּפֶת מִפְּנֵי נָמֵר, כֶּבֶשׂ מִפְּנֵי זְאֵב, לֹא תַקְרִיבוּ לְפָנַי אֶלָּא מִן הַנִּרְדָּפִין וכו'. וְאִם כֵּן יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן מִזֶּה כַּמָּה יֵשׁ לְאָדָם לְהַרְחִיק אֶת עַצְמוֹ מִלִּהְיוֹת מֵעוֹזְרֵי הַמַּחֲלֹקֶת לִרְדֹּף צַד אֶחָד מֵהַצְּדָדִים, אַחֲרֵי שֶׁלְּבַסּוֹף יִתְבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת דָּמָן מִיָּדוֹ. וְתַחַת שֶׁהוּא מְקַוֶּה לִהְיוֹת מִן הַמְנַצְּחִין וְלִנְחֹל כָּבוֹד עַל יְדֵי זֶה, יִרְאֶה לְבַסּוֹף בְּבִזְיוֹנוֹ שֶׁיֵּעָנֵשׁ בְּצָרַעַת אוֹ בַּעֲנִיּוּת וְכַנַּ"ל. אֲבָל הַשּׁוֹמֵר עַצְמוֹ מִן הַמַּחֲלֹקֶת הֲרֵי זֶה מְכֻבָּד בְּפִנֵּי הַבְּרִיּוֹת, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כ' ג'): "כָּבוֹד לְאִישׁ שֶׁבֶת מֵרִיב" וְגוֹ'. וְאָמְרוּ חֲזַ"ל: וּמָה אִם מְרִיבָה שֶׁהִיא שֶׁל אָדָם עַצְמוֹ, כָּבוֹד לוֹ אִם כָּבַשׁ, קַל וָחֹמֶר מְרִיבָה שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ וְהוּא מַכְנִיס עַצְמוֹ לְתוֹכָהּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי כ"ו י"ז): "מַחֲזִיק בְּאָזְנֵי כֶלֶב, עֹבֵר מִתְעַבֵּר עַל רִיב לֹא לוֹ".

**וַאֲפִלּוּ** אִם בַּעַל הַמַּחֲלֹקֶת הוּא קְרוֹבוֹ, וַאֲפִלּוּ הוּא אָבִיו, אַף עַל פִּי כֵן יֵשׁ לוֹ לְהִזָּהֵר עַד מְאֹד שֶׁלֹּא לְחַלֵּק לוֹ כָּבוֹד לְהַמְשִׁךְ אַחֲרָיו, וַאֲפִלּוּ אִם אָבִיו מְצַוֵּהוּ בְּעִנְיָן זֶה, וּכְמוֹ שֶׁנִּפְסַק בְּיוֹרֶה דֵּעָה בְּסִימָן ר"מ סָעִיף ט"ו, דְּאִם אָמַר לוֹ אָבִיו לַעֲבֹר אֲפִלּוּ עַל מִצְוָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם שֶׁלֹּא יִשְׁמַע לוֹ, דְּגַם הַבֵּן וְגַם הָאָב כֻּלָּן חַיָּבִין בִּכְבוֹד הַמָּקוֹם, וְכָל שֶׁכֵּן בְּעָוֹן חָמוּר שֶׁל מַחֲלֹקֶת.

**וּכְמוֹ** דְּמָצִינוּ בִּבְנֵי קֹרַח, שֶׁלֹּא נִמְשְׁכוּ אַחַר אֲבִיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה הָיָה בִּזָּיוֹן לַאֲבִיהֶן, עַל כֵּן נִמְלְטוּ מֵהָעֹנֶשׁ שֶׁבָּא עַל אֲבִיהֶן, וּכְמוֹ דְּאִיתָא בַּיַּלְקוּט פָּרָשַׁת קֹרַח וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תהילים א' א'): "אַשְׁרֵי הָאִישׁ", אֵלּוּ בָּנָיו שֶׁל קֹרַח, "אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים", שֶׁלֹּא הָלְכוּ בַּעֲצַת אֲבִיהֶן שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט"ז כ"ו): "סוּרוּ נָא מֵעַל אָהֳלֵי הָאֲנָשִׁים הָרְשָׁעִים הָאֵלֶּה", "וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד", שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י"ז ג'): "אֶת מַחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה" וְכוּ' עַיֵּן שָׁם. וְאִיתָא בַּיַּלְקוּט, וּמַה זְּכוּת הָיָה בְּיָדָן שֶׁל בְּנֵי קֹרַח שֶׁיִּנָּצְלוּ? (פֵּרוּשׁ: מֵהָעֹנֶשׁ שֶׁבָּא עַל אֲבִיהֶן), שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין אֵצֶל קֹרַח אֲבִיהֶן רוֹאִין אֶת מֹשֶׁה וְכוֹבְשִׁין אֶת פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע. אָמְרוּ: אִם נַעֲמֹד מִפְּנֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אֲנוּ נוֹהֲגִין בִּזָּיוֹן בְּאָבִינוּ, וּכְבָר נִצְטַוִּינוּ עַל כִּבּוּד אָב וָאֵם. לֹא נַעֲמֹד, כְּבָר כְּתִיב (ויקרא י"ט ל"ב): "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם", מוּטָב שֶׁנַּעֲמֹד מִפְּנֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אַף עַל פִּי שֶׁאָנוּ נוֹהֲגִין בִּזָּיוֹן בְּאָבִינוּ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִרְחִישׁוּ אֶת לִבָּם בִּתְשׁוּבָה, עֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד (תהילים מ"ה ב'): "רָחַשׁ לִבִּי דָּבָר טוֹב". מִזֶּה יֵשׁ לְיַדֵּעַ, דְּאִם לֹא יִמָּשֵׁךְ אַחַר עֲצַת אָבִיו בְּמַחְלֹקְתּוֹ, לֹא יִתְפַּשׂ בְּרִשְׁתּוֹ.

**הג"ח**. [וַאֲפִלּוּ אִם הוּא רוֹאֶה שֶׁהַדִּין עִם אָבִיו, אַף עַל פִּי כֵן יִרְאֶה לְהַשְׁקִיט וְלֹא לְהַחֲזִיק הַמְּרִיבָה עִם הַצַּד שֶׁכְּנֶגְדּוֹ. דְּמִלְבַד מִצְוַת הֲבָאַת שָׁלוֹם, יֵשׁ לוֹ לַחֲשֹׁב אוּלַי טוֹעֶה בְּדִמְיוֹנוֹ מִצַּד הָאַהֲבָה הַתְּקוּעָה בְּלֵב הָאָדָם שֶׁהוּא אוֹהֵב לְאָבִיו כְּנַפְשׁוֹ, כִּדְאִיתָא בְּסִפְרִי: רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ זֶה אָבִיךָ, וְאֵין אָדָם רוֹאֶה חוֹב לְעַצְמוֹ].

**וְכָל** זֶה כְּשֶׁאֵין יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לִמְחוֹת וּלְהַשְׁקִיט הַמְּרִיבָה, אֲבָל אִם הַבֵּן נִשּׂוּא פָּנִים לְאָבִיו וְיֵכֹלֶת בְּיָדוֹ לְהַשְׁקִיט הַמְּרִיבָה וְהוּא מַחֲרִישׁ, נֶעֱנָשׁ עֲבוּר זֶה. וְכִדְאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ פֶּרֶק כ"א וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְלֹא יִרְאֶה אָדָם אֶת אָבִיו וְאִמּוֹ כְּשֶׁהֵם מְדַבְּרִים דְּבָרִים יְתֵרִים (פֵּרוּשׁ: לָשׁוֹן הָרַע וְכַדּוֹמֶה וְכָל שֶׁכֵּן עָוֹן מַחֲלֹקֶת, שֶׁכָּלוּל בּוֹ הַכֹּל) וְיַחֲרִישׁ לָהֶם, וְאִם עָשָׂה כֵּן, הוּא וְהֵם אֵינָם מְמַלְּאִים יְמֵיהֶם וּשְׁנוֹתֵיהֶם. וְכֵן לְכָל אָדָם מִצְוָה לְהַטִּיל שָׁלוֹם בֵּין הַצְּדָדִים, וְהוּא מִכְּלַל הַדְּבָרִים, שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְאִיתָא בְּפֵאָה פֶּרֶק א'. וַאֲפִלּוּ אִם הוּא רוֹאֶה בְּצַד אֶחָד, שֶׁאֵין הַדִּין עִמָּם, וּרְאוּיִים לְעָנֶשׁ עֲבוּר מַחֲלֹקֶת וְהַיְכֹלֶת בְּיָדוֹ, אֲפִלּוּ הָכִי יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהִתְאַזֵּר בְּכָל כֹּחוֹ לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין הַצְּדָדִים, וְלֹא יִתְעַצֵּל בָּזֶה, אֲפִלּוּ הוּא הֶחָשׁוּב שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ (במדבר ט"ז כ"ה): "וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל דָּתָן וַאֲבִירָם" (פֵּרוּשׁ: לְהַשְׁלִים בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם), וְאָמְרוּ רַז"ל (סנהדרין ק"י.) מִכָּאן שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין בְּמַחְלֹקֶת. וְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ: לְפִי שֶׁהָלַךְ מֹשֶׁה לְפַתְּחוֹ שֶׁל דָּתָן וַאֲבִירָם, זָכָה לְהַצִּיל אַרְבָּעָה צַדִּיקִים מִפִּתְחוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, וְאֵלּוּ הֵן ג' בְּנֵי קֹרַח וְאוֹן בֶּן פֶּלֶת. וּכְתִיב (תהילים ל"ד ט"ו): "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ", וְאָמְרוּ חֲז"ל: בַּקְּשֵׁהוּ לְאוֹהֲבְךָ "וְרָדְפֵהוּ" עִם שׁוֹנְאֶךָ, בַּקְּשֵׁהוּ בִּמְקוֹמְךָ "וְרָדְפֵהוּ" בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים, בַּקְּשֵׁהוּ

בְּגוּפְךָ "וְרָדְפֵהוּ" בְּמָמוֹנְךָ, בַּקְּשֵׁהוּ לְעַצְמְךָ "וְרָדְפֵהוּ לַאֲחֵרִים", בַּקְּשֵׁהוּ הַיּוֹם "וְרָדְפֵהוּ" לְמָחָר, וְכַוָּנַת הַמִּדְרָשׁ בַּמֶּה שֶׁמְּפָרֵשׁ "וְרָדְפֵהוּ" לְמָחָר, לוֹמַר, שֶׁאַל יִתְיָאֵשׁ הָאָדָם בְּדַעְתּוֹ לַחֲשֹׁב שֶׁלֹּא יוּכַל לְהַשִּׂיגוֹ, אֶלָּא יִרְדֹּף אַחַר הַשָּׁלוֹם הַיּוֹם וְגַם לְמָחָר וּלְיוֹמָא אוֹחֳרָן עַד שֶׁיַּגִּיעֵהוּ, כִּי אֶפְלוּ עֲבוֹת הָעֲגָלָה אִם תִּמְעַךְ בּוֹ תָּמִיד, יִקָּלֵשׁ וְיִנָּתֵק לְבַסּוֹף, כֵּן בָּזֶה, אֲפִלּוּ אִם בְּפַעַם אַחַת וּשְׁתַּיִם לֹא עָלְתָה לוֹ, אַף עַל פִּי כֵן לֹא יַחְדֹּל מִמִּדָּה קְדוֹשָׁה הַזּוֹ. וַאֲפִלּוּ אִם דְּבָרָיו לֹא יוֹעִילוּ כְּלָל אֵצֶל בַּעֲלֵי הַמַּחֲלֹקֶת בְּעַצְמָם, מִפְּנֵי שֶׁנִּתְגַּבְּרָה בָּהֶם מִדַּת הַנִּצָּחוֹן וְנִתְעַוְּרוּ עֵינֵיהֶם מֵרְאוֹת הָאֱמֶת, עַל כָּל פָּנִים יְעַכֵּב בָּזֶה אֶת הָאֲנָשִׁים הַחִצוֹנִים, אֲשֶׁר אֵין נוֹגֵעַ לָהֶם הָרִיב, וְרַק נִמְשְׁכוּ לְפִי תֻּמָּן אַחֲרֵי עֲצָתָן הָרָעָה שֶׁל בַּעֲלֵי הַמַּחֲלֹקֶת, וְיַצִּילֶן בָּזֶה מֵעֹנֶשׁ הַמַּר, וּכְמוֹ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם וְכַנַּ"ל.

## שער התבונה

**פרק א**

### יְבֹאַר בּוֹ מַאֲמַר הַגְּמָרָא מָה אֱמְנוּתוֹ שֶׁל אָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְכוּ'.

**גָּרְסִינַן** בְּחֻלִּין (דף פ"ט.) אָמַר ר' יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב (תְּהִלִּים נ"ח ב'): "הַאֱמָנָם אֵלֶּם צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ בְּנֵי אָדָם". מַאי אֱמְנוּתוֹ שֶׁל אָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה? יָשִׂים עַצְמוֹ כְּאִלֵּם. מַה שֶּׁכְּנֶה הַכָּתוּב לָזֶה בְּשֵׁם אֱמָנוּת לְהוֹרוֹת לָנוּ כַּמָּה עִנְיָנִים שׁוֹנִים. א) כִּי יָדוּעַ הוּא שֶׁאִם יִרְצֶה אָדָם שֶׁאֵינֶנּוּ אֱמֶן לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה כְּלִי, אַף שֶׁבְּשִׂכְלוֹ מְצַיֵּר בְּנָקֵל אֹפֶן עֲשִׂיָּתוֹ בְּכָל עִנְיָנָיו, אַף עַל פִּי כֵן יִקָּשֶׁה עָלָיו עֲשִׂיָּתוֹ בְּפֹעַל, מִפְּנֵי שֶׁיָּדָיו עֲדַיִן לֹא הֻרְגְּלוּ לָזֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִי שֶׁהוּא אֱמֶן, שֶׁכְּבָר הֻרְגַּל בָּזֶה מִנַּעֲרוּתוֹ. כֵּן הוּא בְּמִדַּת הַשְׁתִּיקָה, אַף שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּעַת הוּא מְצַיֵּר בְּדַעְתּוֹ, שְׁמִדָּה זוֹ טוֹבָה עַד מְאֹד, שֶׁהוּא מְשֻׁמָּר עַל יָדָהּ מִכָּל הָאִסּוּרִים שֶׁבָּאִים עַל יְדֵי הַדִּבּוּר, וּבִלְתָּהּ עָלוּל לְכַמָּה מְאֹרָעוֹת כְּמוֹ שֶׁנִּבְאַר לְקַמָּן, מִכָּל מָקוֹם אִם יַסְכִּים הָאָדָם בְּדַעְתּוֹ לֶאֱחֹז בְּמִדָּה זוֹ רַק בְּעֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה מֻכְרָח לָזֶה מֵחֲמַת מְצוֹת הַתּוֹרָה, כְּגוֹן: מִלְּדַבֵּר לָשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוּת וְלֵיצָנוּת וּשְׁאָרֵי דִּבּוּרִים אֲסוּרִים, וּבִלְתָּם יְדַבֵּר כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה אַף דִּבּוּר שֶׁאֵינֶנּוּ הֶכְרֵחִי, בְּוַדַּאי גַּם מִזֶּה אַל יַנַּח יָדוֹ, אֲחֵרֵי שֶׁלֹּא הִרְגִּיל פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ בְּעִנְיָן מְנִיעַת הַדִּבּוּר, וְאַדְרַבָּה הִרְגִּילָם מִנַּעֲרוּתָם לְדַבֵּר כָּל מַה שֶּׁיַּעֲלֶה עַל לִבּוֹ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם יַרְגִּיל פִּיו כָּל כָּךְ בְּמִדַּת הַשְׁתִּיקָה כְּמוֹ הָאֱמֶן לְאֱמָנוּתוֹ, עַד שֶׁתִּהְיֶה לוֹ הַשְׁתִּיקָה עִנְיָן טִבְעִי בְּנַפְשׁוֹ וְהַדִּבּוּר חוּץ לְטִבְעוֹ, כְּמוֹ בְּאִישׁ אִלֵּם, אָז בְּוַדַּאי יִהְיֶה נָכוֹן לִבּוֹ בָּטוּחַ בַּה' שֶׁיִּנָּצֵר לְשׁוֹנוֹ מֵרַע וְלֹא יָבוֹא לִכְסָלָה עוֹד.

**עוֹד** נוֹכַל לוֹמַר שֶׁכְּוָנַת הַכָּתוּב בָּזֶה הִתְעוֹרְרוּת גְּדוֹלָה מִדַּרְכֵי הַיִּרְאָה וְהוּא שֶׁיְּצַיֵּר בְּנַפְשׁוֹ אִלּוּ, חַס וְשָׁלוֹם, נִשְׁתַּתֵּק בְּדִבּוּרוֹ, וְנִלְאוּ כָּל רוֹפְאֵי עִירוֹ לְרַפְּאוֹת אוֹתוֹ מֵחֳלְיוֹ. וּבָא רוֹפֵא אֶחָד גָּדוֹל וְרִפֵּא אוֹתוֹ מִמַּחֲלָתוֹ הַנּוֹרָאָה הַזּוֹ, וְגַם בְּחִנָּם, הַאֵין מִן הַדִּין שֶׁיִּהְיֶה עָבוּר זֶה

אוֹהֲבוֹ בֶּאֱמֶת, וְיֵרָאוּ אוֹתוֹת אַהֲבָתוֹ עַל כָּל אֵיבָרָיו, דְּהַיְנוּ שֶׁיְּרוּץ לְכָל אֲשֶׁר יְצַוֵּהוּ, וְעַל כָּל פָּנִים בְּוַדַּאי לֹא יַעְיז בְּשׁוּם פַּעַם לְהַתְרִיז בְּדִבּוּרוֹ נֶגֶד רוֹפֵא נֶאֱמָן זֶה, אַחֲרֵי שֶׁבָּזֶה רִפֵּא אוֹתוֹ. כֵּן הוּא בְּעִנְיָנֵנוּ מַמָּשׁ, הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ זִכָּהוּ לָאָדָם וְהוֹסִיף לוֹ נֶפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת יָתֵר עַל כָּל בַּעֲלֵי חַיִּים, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִזְכּוֹת בָּזֶה לְעוֹלָם הַנִּצְחִי בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, וּכְשֶׁאָדָם עוֹבֵר בְּלְשׁוֹנוֹ כַּמָּה מֵאוֹת פְּעָמִים עַל דִּבּוּרִים אֲסוּרִים, מִן הַדִּין הוּא שֶׁיִּשְׁתַּקֵּל מִלּוֹמַר עֲבוּר זֶה, וְלֹא לְהַחֲזִיר לוֹ בַּבֹּקֶר אֶת הַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרֹב רַחֲמָיו הוּא מַאֲרִיךְ אַפּוֹ עָלָיו, אוּלַי יָשׁוּב מֵעֲוֹנוֹ. הֲכָזֶה גְּמוּלוֹ, אֲשֶׁר יָשִׁיב לֹה', שֶׁיְּדַבֵּר עוֹד נֶגֶד רְצוֹנוֹ בְּלְשׁוֹן הָרָע וְלֵיצָנוּת וּשְׁאָר דִּבּוּרִים אֲסוּרִים? וְזֶה מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲז"ל: מָה אֱמָנוּתוֹ שֶׁל אָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה? יָשִׁים עַצְמוֹ כְּאִלֵּם, הֵינוּ שֶׁיִּשְׁתֹּם בְּזִכְרוֹנוֹ תָּמִיד כִּי לְפִי רֹב קַלְקוּלַי, שֶׁעָבַרְתִּי בִּלְשׁוֹנִי עַד עַתָּה, הָיָה מִן הַדִּין שֶׁאֶהְיֶה אִלֵּם, אַף חַסְדּוֹ גָּבַר עָלַי, אֵיךְ אָשׁוּב לַחֲטֹא בָּזֶה עוֹד?

**הג"ה**. וְאַגַּב נְבָאֵר אֶת סוֹף הַמַּאֲמָר הַנַּ"ל. שֶׁזֶּה לְשׁוֹן הַגְּמָרָא: יָכוֹל אַף לְדִבְרֵי תוֹרָה? תַּלְמוּד לוֹמַר "צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן", יָכוֹל יָגִיס דַּעְתּוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר "מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ בְּנֵי אָדָם", וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ, דְּמֵהֵיכִי תֵּיתִי נֹאמַר, שֶׁיִּהְיֶה אִלֵּם לְדִבְרֵי תוֹרָה, אִם כֵּן, לָמָּה נִבְרָא הַדִּבּוּר בָּאָדָם, אִם לֹא לְדַבֵּר בְּתוֹרַת ה' וּבְרוֹמְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ? וְגַם סוֹף הַמַּאֲמָר "יָכוֹל יָגִיס דַּעְתּוֹ" הוּא תָּמוּהַּ, דְּמָה עִנְיָן זֶה לְמִדַּת הָאִלְמוּת דַּוְקָא? וְנִרְאֶה דְּהִנֵּה יָדוּעַ דְּלִמּוּד הַתּוֹרָה יֵשׁ בִּשְׁנֵי גַּוָנֵי: **א**. לִלְמֹד בְּעַצְמוֹ. **ב**. לִלְמֹד בַּחֲבוּרָה עִם אֲחֵרִים. וּבְכָל אֶחָד יֵשׁ מַעֲלָה וְחִסָּרוֹן. אִם לוֹמֵד בְּעַצְמוֹ, יֵשׁ מַעֲלָה, שֶׁלֹּא יוּכַל לְבוֹא לִשׁוּם דִּבּוּר אָסוּר, כִּי אֵין אִישׁ אִתּוֹ שֶׁיְּדַבֵּר עִמּוֹ, אֲבָל יֵשׁ חִסָּרוֹן, שֶׁהַלִּמּוּד לֹא נִתְבָּרֵר יָפֶה עַל יְדֵי זֶה. וְאִם לוֹמֵד עִם אֲחֵרִים יֵשׁ חִסָּרוֹן, שֶׁעַל יְדֵי הִתְחַבְּרוּת בָּא לִפְעָמִים לְדַבְּרִים בְּטֵלִים וְלָשׁוֹן הָרָע וְלֵיצָנוּת, אֲבָל כְּנֶגְדּוֹ יֵשׁ מַעֲלָה גְּדוֹלָה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִתְבָּרֵר הַלִּמּוּד יָפֶה. וְזוֹ כַּוָּנַת הַגְּמָרָא: יָכוֹל אַף לְדִבְרֵי תוֹרָה? פֵּרוּשׁ: לֹא שֶׁלֹּא יְדַבֵּר כְּלָל בַּתּוֹרָה, רַק יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִדַּת הָאִלְמוּת, שֶׁהִיא הַשְׁמִירָה הַיְתֵרָה אַף לְדִבְרֵי תוֹרָה, כְּגוֹן, שֶׁלֹּא יְדַבֵּר עִם אֲנָשִׁים כְּלָל אַף בְּדִבְרֵי תוֹרָה, מִירְאָה פֶּן יִמָּשֵׁךְ עַל יְדֵי זֶה לְבַסּוֹף לְדִבּוּרִים אֲסוּרִים, וְרַק יִלְמַד לְעַצְמוֹ, וּכְהַאי גַּוָנָא בִּשְׁאָר עִנְיְנֵי מִצְוֹת הַבָּאוֹת עַל יְדֵי דִּבּוּר, כְּגוֹן תְּפִלָּה וְכַדּוֹמֶה, לֹא יְצַטָּרֵף לְעוֹלָם עִם שׁוּם אָדָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לְדִבּוּרִים אֲסוּרִים, עַל זֶה הַשִּׁיבוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר: "צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן", וְלֹא כְּתִיב "צֶדֶק יְדַבֵּר" בְּלְשׁוֹן יָחִיד, כְּמוֹ שֶׁפָּתַח תְּחִלָּה בְּלְשׁוֹן אִלֵּם לְהוֹרוֹת לָנוּ שֶׁיְּדַבֵּר צֶדֶק בַּחֲבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל (ברכות ס"ג:): "חֶרֶב אֶל הַבַּדִּים" (ירמיה נ' ל"ו), חֶרֶב עַל שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה בַּד בְּבַד, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמְּטַפְּשִׁין וְכוּ'. וְכֵן כְּהַאי גַּוָנָא בִּתְפִלָּה, מִצְוָה בְּצִבּוּר (משלי י"ד כ"ח) וּ"בְרֹב עַם הַדְרַת מֶלֶךְ". וְאִם כֵּן לְפִי זֶה הָאָדָם הַשָּׁלֵם הוּא בְּמַעֲלָה הַגְּדוֹלָה, שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְנַהֵג בִּשְׁנֵי הֲפָכִים, דְּהַיְנוּ בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם יִהְיֶה כְּאִלֵּם וְלֹא יְדַבֵּר אֲפִלּוּ בְּמֻתָּר, כִּי אִם

בְּמַה שֶׁהוּא הֶכְרֵחַ, וּבְעִנְיְנֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת יַרְחִיב הַדִּבּוּר בְּכָל הַיְכֹלֶת לִלְמֹד עִם רַבִּים וּלְדַבֵּר עִמָּם בְּדָבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, וּמִכָּל מָקוֹם יַעֲמֹד עַל הַמִּשְׁמָר לִבְלִי לְדַבֵּר עִמָּם בְּשׁוּם דִּבּוּר הָאָסוּר. וְלָזֶה סִיְּמָה הַגְּמָרָא יָכוֹל יָגִיס דַּעְתּוֹ? כְּשֶׁהוּא רוֹאֶה שְׁאָרֵי אֲנָשִׁים שֶׁמַּפְקִירִים לְגַמְרֵי אֶת דִּבּוּרָם וּמְטַנְּפִים אֶת פִּיהֶם בְּלָשׁוֹן הָרָע וְלֵיצָנוּת וּשְׁאָרֵי דִּבּוּרִים אֲסוּרִים יַחֲזִיק אוֹתָם לְרָשָׁעִים גְּמוּרִים וְאֶת עַצְמוֹ יַחֲזִיק לְצַדִּיק גָּמוּר, תַּלְמוּד לוֹמַר "מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ בְּנֵי אָדָם", שֶׁצָּרִיךְ לִשְׁפֹּט אוֹתָם לְמִישׁוֹר וְלִזְכוּת, שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים מַה הוּא לָשׁוֹן הָרָע, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה בִּשְׁאָרֵי דִּבּוּרִים אֲסוּרִים, וְגַם אֵינָם יוֹדְעִים אֶת חֹמֶר הֶעָוֹן שֶׁיֵּשׁ בְּדִבּוּרִים אֲסוּרִים].

**פרק ב**

## עוֹד בָּעִנְיָן הַנַּ"ל.

**עוֹד** נוּכַל לוֹמַר שֶׁמַּה שֶּׁכִּנּוּ לָזֶה בְּשֵׁם אֱמָנוּת, הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּל אֱמָנוּת צְרִיכָה לִמּוּד עַד שֶׁיֵּדַע אוֹתָהּ לֵאֱמֹתָהּ, כֵּן הוּא בְּעִנְיַן הַדִּבּוּר, לֹא יוּכַל הָאָדָם לוֹמַר: מַה לִּי לַעֲמֹל אֶת עַצְמִי בְּעִנְיַן שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן לֵידַע כָּל פְּרָטֵי אֶפְנֵיהֶם? אֶקְנֶה לְנַפְשִׁי עִנְיָן טִבְעִי לִהְיוֹת תָּמִיד כְּאִלֵּם וּבָזֶה יִהְיֶה לִי דַּי. כִּי לֹא כֵן הַדָּבָר, כִּי מִשְׁתַּנֶּה הַרְבֵּה פְּעָמִים לְפִי הָעִנְיָן (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסֵפֶר חָפֵץ חַיִּים בְּחֵלֶק א' בְּכְלָל ח' סָעִיף ה' וּבְחֵלֶק ב' בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת), עַל כֵּן צָרִיךְ לִלְמֹד וְלָדַעַת אֶת עִנְיַן הַדִּבּוּר בְּכָל פְּרָטָיו וּבִפְרָטָיו וְאָז יֵדַע לְנָכוֹן אֵיךְ לְהִתְנַהֵג בְּאֱמָנוּת שֶׁל הָאִלְּמוּת הַהִיא.

**גַּם** דִּקְדְּקוּ חַזַ"ל בִּלְשׁוֹן קְדֻשָּׁם, בָּעוֹלָם הַזֶּה, לוֹמַר, שֶׁאָל יַחֲשֹׁב הָאָדָם בְּנַפְשׁוֹ: כְּבָר הֻרְגַּלְתִּי בָּזֶה מִכַּמָּה שָׁנִים יוֹתֵר מֵאֱמָן לְאֱמָנוּתוֹ, וְאֵינִי צָרִיךְ שׁוּב לָשִׂים עֵינַי וְלִבִּי עַל זֶה כָּל כָּךְ, לָזֶה הוֹרוּ לָנוּ חַזַ"ל שֶׁלֹּא כֵן הַדָּבָר, אֶלָּא כָּל יְמֵי חַיָּיו יַרְגִּיל הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ בֶּאֱמָנוּת הַזּוֹ לִהְיוֹת בַּטֶּבַע כְּאִלֵּם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַגְּרַ"א בְּאַגַּרְתּוֹ הַקְּדוֹשָׁה "עָלִים לִתְרוּפָה" וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְעַד יוֹם מוֹתוֹ צָרִיךְ הָאָדָם לְיַסֵּר אֶת עַצְמוֹ, וְלֹא בְּתַעֲנִית וְסִגּוּפִים, כִּי אִם בְּרֶסֶן פִּיו וּבְתַאֲוֹתָיו, וְזוֹהִי הַתְּשׁוּבָה, וְזֶה כָּל פְּרִי הָעוֹלָם הַבָּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי ו' כ"ג): "כִּי נֵר מִצְוָה" וְגוֹ', אֲבָל "וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר". וְזֶהוּ יוֹתֵר מִכָּל הַתַּעֲנִיתִים וְסִגּוּפִים שֶׁבָּעוֹלָם וְכוּ' [5] . וְאָמַר הַכָּתוּב (תהילים ל"ד י"ג): "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים" וְגוֹ', וּבָזֶה יְכֻפַּר לוֹ כָּל עָוֹן, וְנִצָּל מִשְּׁאוֹל תַּחְתִּית, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי כ"א כ"ג): "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ", (משלי י"ח כ"א) "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן". אוֹי לְמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ בִּשְׁבִיל דִּבּוּר אֶחָד, וּמַה יִּתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ הַקָּדוֹשׁ.

[5] וְכֵן רָאִיתִי כָּתוּב בְּסֵפֶר "רֹאשׁ הַגִּבְעָה", שֶׁכְּשֶׁאָדָם רוֹצֶה לְהִתְנַדֵּב תַּעֲנִית, טוֹב יוֹתֵר שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו הַתַּעֲנִית מִן הַדִּבּוּר מִמַּה שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו מִן הָאֲכִילָה, כִּי מִמֶּנּוּ לֹא יִהְיֶה לוֹ נֶזֶק לֹא בְּגוּפוֹ וְלֹא בְּנִשְׁמָתוֹ וְלֹא יַחֲלֹשׁ עַל יְדֵי הַתַּעֲנִית הַזּוֹ:

**וְאָמְרוּ** חֲז"ל (אבות א' ט"ז): כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב מִשְּׁתִיקָה. פֵּרוּשׁ: גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים וְלִקַּטְתִּי מֵהֶם מִדּוֹתֵיהֶם הַחֲמוּדוֹת וְהַקְּדוֹשׁוֹת, וּמִכֻּלָּן הָיְתָה מִדַּת הַשְּׁתִיקָה הַטּוֹבָה שֶׁבְּכֻלָּם. אוֹ יֹאמַר, שֶׁאַף שֶׁהֵם הָיוּ חֲכָמִים מְחֻכָּמִים וּבְוַדַּאי לֹא הָיָה דִּבּוּרָם, חַס וְשָׁלוֹם, בְּדִבְרֵי רִיק, אַף עַל פִּי כֵן רָאִיתִי וּמָצָאתִי שֶׁהַיּוֹתֵר טוֹב לַגּוּף, בְּלִתִּי דִּבְרֵי תּוֹרָה, הוּא הַשְּׁתִיקָה מַמָּשׁ. וּמַה שֶּׁאָמַר לַגּוּף, פֵּרוּשׁ: שֶׁהָאָדָם, אַף שֶׁיִּהְיֶה חָכָם וְשָׁלֵם בְּנַפְשׁוֹ כְּמוֹ חֲבֵרָיו שֶׁל ר' שִׁמְעוֹן, אַף עַל פִּי כֵן, מִצַּד הַחֹמֶר הַמְלַבֵּשׁ עַל הַנֶּפֶשׁ, אִי אֶפְשָׁר כִּמְעַט שֶׁיִּהְיוּ כָּל דְּבָרָיו מְצֻמְצָמִין כָּרָאוּי, עַל כֵּן טוֹבָה יוֹתֵר הַשְּׁתִיקָה. וְאִם זֶה בְּדוֹרוֹ שֶׁל ר' שִׁמְעוֹן, שֶׁהָיְתָה מֻרְגֶּלֶת לְשׁוֹנָם רַק בְּדִבְרֵי חָכְמָה, וַאֲפִלּוּ לֹא יִשְׁמֹר פִּיו כָּל כָּךְ, גַּם כֵּן לֹא יֵצֵא מִדַּרְכּוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, אָמַר שֶׁטּוֹב יוֹתֵר הַשְּׁתִיקָה, מַה נַּעֲשֶׂה אֲזוֹבֵי הַקִּיר, אֲשֶׁר כָּל מַחְשְׁבוֹתֵינוּ וְדִבּוּרֵנוּ מִנְּעוּרֵינוּ הוּא רַק בְּדִבְרֵי אֶפֶס וָרִיק? אִם לֹא נַחְסֹם אֶת פִּינוּ בְּרֶסֶן הַשְּׁתִיקָה בְּכָל יְכָלְתֵּנוּ, בְּוַדַּאי תַּעֲשֶׂה הַלָּשׁוֹן אֶת שֶׁלָּהּ כְּפִי הֶרְגֵּלָהּ מִנְּעוּרֶיהָ, וְיִהְיֶה הַהֶפְסֵד מְרֻבֶּה עַל הַשָּׂכָר כִּפְלַי כְּפָלַיִם.

**מִי** שֶׁהוּא רָגִיל בִּשְׁתִיקָה נִצּוֹל מִכַּמָּה עֲבֵרוֹת, מֵחֲנִיפוּת וְלֵיצָנוּת וְלָשׁוֹן הָרָע וּשְׁקָרִים וְגִדּוּפִים, כִּי כְּשֶׁאָדָם מְחֻרָּף וּמְגֻדָּף אוֹתוֹ, אִם יַעֲנֵהוּ, יוֹסִיף לְדַבֵּר לוֹ כִּפְלַיִם, וְכָךְ אָמַר הֶחָכָם: אֲנִי שׁוֹמֵעַ דָּבָר הָרַע וַאֲנִי שׁוֹתֵק, אָמַר לוֹ: וְלָמָּה, אָמַר לָהֶם: אִם אָשִׁיב וְאֶעֱנֶה לְמְחָרְפַי, אֲנִי יֵרֵא שֶׁאֶשְׁמַע חֲרוּפִים אֲחֵרִים יוֹתֵר קָשִׁים מִן הָרִאשׁוֹנִים. גַּם מִי שֶׁמַּחֲזִיק בְּמִדַּת הַשְּׁתִיקָה כָּל אֶחָד יָכוֹל לְגַלּוֹת לוֹ סוֹדוֹתָיו, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ רָגִיל בְּרֹב דְּבָרִים לֹא יְגַלֶּה, וְעוֹד אֵינוֹ רָגִיל בְּרְכִילוּת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (משלי י"ח כ"א): "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן", כִּי אָדָם עוֹשֶׂה בַּלְשׁוֹנוֹ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁעוֹשֶׂה בְּחַרְבּוֹ, כִּי הָאָדָם עוֹמֵד כָּאן וּמוֹסֵר חֲבֵרוֹ הָרָחוֹק מִמֶּנּוּ לְמִיתָה, אֲבָל הַחֶרֶב אֵינָהּ מְמִיתָה אֶלָּא בְּסָמוּךְ לָהּ. לְכָךְ נִבְרְאוּ בָּאָדָם שְׁתֵּי עֵינַיִם וּשְׁתֵּי אָזְנַיִם וּשְׁתֵּי נְחִירַיִם וּפֶה אֶחָד, לוֹמַר שֶׁיִּמְעַט בְּדִבּוּר.

**הַשְּׁתִיקָה** יָפָה לַחֲכָמִים, קַל וָחֹמֶר לַטִּפְּשִׁים. (אבות ג' י"ג) סְיָג לַחָכְמָה שְׁתִיקָה סַמָּא דְּכֹלָּא שְׁתִיקָה (רפואת הכל - שתיקה). וְהִזָּהֵר בִּלְשׁוֹנְךָ לְשָׁמְרוֹ כְּאִישׁוֹן בַּת עַיִן, כִּי (משלי י"ח ז'): "פִּי כְסִיל מְחִתָּה לוֹ וּשְׂפָתָיו מוֹקֵשׁ נַפְשׁוֹ". וּכְתִיב: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ".

**וְאִם** תֵּשֵׁב בַּחֲבוּרָה, טוֹב שֶׁיֹּאמְרוּ לְךָ: דַּבֵּר, מָה אַתָּה שׁוֹתֵק כָּל כָּךְ. מִמַּה שֶּׁתִּהְיֶה מְדַבֵּר וְיִהְיוּ דְּבָרֶיךָ לָהֶם לְמַשָּׂא וְיֹאמְרוּ לְךָ: שְׁתֹק.

**וּכְתִיב**: "מְשׁוֹכֶבֶת חֵיקֶךָ שְׁמֹר פְּתְחֵי פִיךָ", וְרָמַז לָנוּ הַכָּתוּב שֶׁהַפֶּה הוּא בִּבְחִינַת פֶּתַח, וּכְשֵׁם שֶׁפֶּתַח הַבַּיִת יֵשׁ לוֹ עֵת לִפְתֹּחַ וְעֵת לִסְגֹּר, דְּאִם יִהְיֶה פָּתוּחַ תָּמִיד, יִכְלֶה כָּל אֲשֶׁר

בַּבַּיִת. כָּךְ פִּתְחֵי פִיו, עֵת לְפָתְחָם לְדִבְרֵי תוֹרָה וּשְׁאָרֵי דְּבָרִים הֶכְרֵחִים וְעֵת לְסָגְרָם לִשְׁאָרֵי דְּבָרִים.

**וְצָרִיךְ** שֶׁיֵּדַע הָאָדָם כִּי הַדִּבּוּר הוּא חָבִיב מִכָּל חָבִיב, כִּי בָּזֶה נִשְׁלֶמֶת לוֹ צוּרַת הָאָדָם. **עַל** כֵּן כְּמוֹ מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וּמַרְגָּלִיּוֹת, עוֹשֶׂה מִסְגֶּרֶת לְמִסְגֶּרֶת לְמַשְׁמַרְתָּם וְטוֹמְנָם בְּחַדְרוֹ הַפְּנִימִי בְּתוֹךְ הַתֵּבָה הַמְיֻחֶדֶת לָזֶה, כֵּן בְּיוֹתֵר מִזֶּה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מִסְגֶּרֶת לְמִסְגֶּרֶת לְפִיו, וְהַיְנוּ בְּמִדַּת הַשְׁתִיקָה וְכַנַּ"ל.

**פרק ג**

## יִבָּאֵר בּוֹ עֵצוֹת אֲחֵרוֹת לְעִנְיַן שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן.

**וְאִם** הוּא אִישׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַצְבוּת בַּטֶּבַע וְיִרֵא לְהִתְאַמֵּץ בְּמִדָּה זוֹ שֶׁל שְׁתִיקָה, כִּי מֻכְרָח הוּא לְדַבֵּר בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם מִצַּד בְּרִיאוּת גּוּפָא. עַל כָּל פָּנִים יַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ שֶׁלֹּא לְדַבֵּר אוֹדוֹת אֲנָשִׁים, יְהִיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה, (לְבַד מֵאוֹתָן שֶׁיָּצְאוּ מִן הַכְּלָל לִכְפֹּר בַּה' וְהַמַּלְעִיגִים עַל דִּבְרֵי חֲזַ"ל, שֶׁאוֹתָם מִצְוָה לָגַנּוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסֵפֶר חָפֵץ חַיִּים בִּכְלָל ח' סָעִיף ה'). וְאִם לִפְעָמִים יִהְיֶה מֻכְרָח לְדַבֵּר אוֹדוֹת מִי, יִהְיֶה בְּתַכְלִית הַקִּצּוּר, וְלֹא יַאֲרִיךְ אֶת דִּבּוּרוֹ בָּזֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי אִסּוּר. וְכָזֶה שָׁמַעְתִּי עַל הַגָּאוֹן ר' רְפָאֵל מֵהַמְבוּרְג, שֶׁאַרְבַּע שָׁנִים קֹדֶם פְּטִירָתוֹ, סִלֵּק מֵעַל עַצְמוֹ עֹל הָרַבָּנוּת, וּכְשֶׁהָיוּ אֲנָשִׁים נִכְנָסִים אֶצְלוֹ, בְּקֹשֶׁם שֶׁלֹּא יְדַבְּרוּ בְּבֵיתוֹ אוֹדוֹת שׁוּם אִישׁ. וְכָזֶה שָׁמַעְתִּי עַל גְּדוֹל הַדּוֹר אַחֵר, שֶׁהָיָה זָהִיר מְאֹד שֶׁלֹּא יִשְׁמַע עַל פִּיו שׁוּם שֵׁם אִישׁ, וְהַכֹּל מִטַּעַם הַנַּ"ל.

**וְכָל** שֶׁכֵּן שֶׁצָּרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לְדַבֵּר עִם חֲנָוָנִי אוֹדוֹת חֲנָוָנִים, אוֹ עִם כָּל אֱמֶן אוֹדוֹת בֶּן אֱמָנוּתוֹ, כִּי מִסְתָּמָא כָּל אֱמֶן אֵין אוֹהֵב אֶת בֶּן אֱמָנוּתוֹ וְעָלוּל מְאֹד לָבוֹא עַל יְדֵי זֶה לְלָשׁוֹן הָרַע, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אִם הוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שִׂטְנָה עָלָיו בְּוַדַּאי לֹא יְדַבֵּר עִמּוֹ אוֹדוֹתָיו. וְלֹא מִבָּעֵי לְשַׁבְּחוֹ לְפָנָיו דְּבְוַדַּאי אָסוּר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (ערכין ט"ז.): לְעוֹלָם אַל יְסַפֵּר אָדָם בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁמִּתּוֹךְ שִׁבְחוֹ בָּא לִידֵי גְּנוּתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאַרְתִּי הַכֹּל בְּסֵפֶר חָפֵץ חַיִּים בְּחֵלֶק א' כְּלָל ט' עַיֵּן שָׁם, וַאֲפִלּוּ דְּבָרִים בְּעָלְמָא שֶׁאֵינָם בִּכְלַל גְּנַאי וְשֶׁבַח, גַּם כֵּן נָכוֹן מְאֹד לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְדַבֵּר עִמּוֹ אוֹדוֹתָיו, כִּי עַל יְדֵי שֶׁנִּאָתוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ עָלָיו יִמְשֹׁךְ בְּעַצְמוֹ אֶת הָעִנְיָן הַזֶּה לְעִנְיָן אַחֵר, שֶׁיִּהְיֶה יָאוֹת לוֹ עַל יְדֵי זֶה לִירוֹת עָלָיו בְּחִצֵּי פִיו. וְאִם הוּא נִצְרָךְ לְדַבֵּר עִמּוֹ אוֹדוֹת אֵיזֶה דָּבָר הֶכְרֵחִי, יְקַצֵּר אֶת עֲמִידָתוֹ אִתּוֹ בָּזֶה, דְּאִי לָאו הָכִי בְּוַדַּאי יָבוֹא לִידֵי לָשׁוֹן הָרַע, כַּאֲבַק הַשִּׂרְפָּה (שֶׁקּוֹרִין פּוּלְוֶער), שֶׁמֵּרִיחַ רֵיחַ הָאֵשׁ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי לַהֲבַת אֵשׁ עַל יְדֵי זֶה.

**וְאִם** הִתְחִיל לְדַבֵּר עִם רְאוּבֵן אוֹדוֹת שִׁמְעוֹן, כִּי לֹא יָדַע שֶׁהוּא שׂוֹנְאוֹ, וּבְתוֹךְ כָּךְ נִכַּר לוֹ לְפִי הָעִנְיָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּלִבּוֹ עָלָיו וְיָבוֹא עַל יְדֵי זֶה לְלָשׁוֹן הָרַע, אִם אֵין לוֹ עֵצָה אֵיךְ לְהִשָּׁמֵט

וְלֵילֵךְ מֵאִתּוֹ, יַשְׁמִיט אֶת עַצְמוֹ מֵעִנְיָן זֶה לְעִנְיָן אַחֵר. וְכֵן אִם אֵרַע שֶׁהִתְחִיל לְדַבֵּר וְהִרְגִּישׁ בְּעַצְמוֹ, שֶׁכְּשֶׁיְּסֵיּם דִּבּוּרוֹ, יִלָּכֵד עַל יְדֵי זֶה בַּעֲוֹן לָשׁוֹן הָרָע אוֹ שְׁאָר דִּבּוּר אִסּוּר כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, יֶאֱזֹר בְּנַפְשׁוֹ לְלֹחֶם עִם יִצְרוֹ לְהַפְסִיק בְּאֶמְצַע וְיַשְׁיא אֶת הַדְּבָרִים לְעִנְיָן אַחֵר, דּוּמְיָא (כְּמוֹ) שֶׁאִם הָיוּ מוֹדִיעִים לוֹ בְּאֶמְצַע אֲכִילָתוֹ, שֶׁזֶּה הוּא דְּבַר אִסּוּר, בְּוַדַּאי הָיָה מַפְסִיק תֵּכֶף וְהָיָה פּוֹלֵט, אֲפִלּוּ מַה שֶּׁבְּתוֹךְ פִּיו (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּסֵפֶר "יַעֲרוֹת דְּבַשׁ"), וְאַפִלּוּ אִם יִתְבַּיֵּשׁ לִפְעָמִים עַל יְדֵי זֶה, אָמְרוּ חֲזַ"ל (עדיות ה' ו'): מוּטָב שֶׁיִּקָּרֵא אָדָם שׁוֹטֶה כָּל יָמָיו, וְאַל יְהִי רָשָׁע שָׁעָה אַחַת לִפְנֵי הַמָּקוֹם. וּכְבָר כָּתַב הָרַמְבַּ"ן בְּסֵפֶר "שַׁעַר הַגְּמוּל", שֶׁשִּׁעָה אַחַת בַּגֵּיהִנֹּם, קָשָׁה יוֹתֵר מִיִּסּוּרֵי אִיּוֹב כָּל יָמָיו. וְיָדוּעַ שֶׁהָאָדָם מִתְרַצֶּה יוֹתֵר לְהִתְבַּיֵּשׁ, וְלֹא לִסְבֹּל יִסּוּרִים קָשִׁים.

**וְכָל** זֶה שֶׁכָּתַבְנוּ הוּא בְּשֶׁאֵין לוֹ עֵצָה אֵיךְ לְתַקֵּן אֶת הַדָּבָר, אֲבָל אִם דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין, וְיִכֹּלֶת בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, בְּוַדַּאי מִצְוָה לִשְׁמֹעַ כָּל מַה שֶּׁבֵּינֵיהֶם, וְאֵין בָּזֶה כְּלָל מִשּׁוּם אִסּוּר לָשׁוֹן הָרָע.

**עוֹד** יְזָהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא יַעֲמֹד בַּחֲבוּרַת אֲנָשִׁים, וַאֲפִלּוּ אִם הוּא צָרִיךְ לְאֵיזֶה דָּבָר הֶכְרֵחִי יְקַצֵּר עָמְדָתוֹ שָׁם, אִם לֹא שֶׁהוּא מַכִּירָם שֶׁלֹּא יִמְצֵא בֵּינֵיהֶם דִּבּוּרִים אֲסוּרִים. וַאֲפִלּוּ אִם כָּל הַחֲבוּרָה הֵם אֲנָשִׁים הֲגוּנִים, וְאֶחָד נִמְצָא בֵּינֵיהֶם אִישׁ זָדוֹן, הוּא מְקַלְקֵל אֶת כָּל בְּנֵי הַחֲבוּרָה וְרָאוּי לְהִשָּׁמֵט מֵהֶם, וְעַל כָּל פָּנִים לֶאֱחֹז בְּמִדַּת הַשְׁתִּיקָה בָּעֵת הַזּוֹ בְּכָל הַיְכֹלֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר "רֹאשׁ הַגִּבְעָה" וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: הִזָּהֵר בְּנִי בְּמַה שֶּׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (משלי כ"ג ט'): "בְּאָזְנֵי כְסִיל אַל תְּדַבֵּר, כִּי יָבוּז לְשֵׂכֶל מִלֶּיךָ", בְּכֵן תִּזָּהֵר מִמְּסִבָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֲפִלּוּ מֵאָה אֲנָשִׁים וְיֵשׁ בָּהֶם כְּסִיל אֶחָד אוֹ לֵץ אֶחָד, וְכָל שֶׁכֵּן הָאִישׁ הֶחָכָם בְּעֵינָיו וְהוּא כְּסִיל הָאֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "חָכָם בְּעֵינָיו כְּסִיל", הַחֲזֵק וְשֵׁב בִּשְׁתִיקָה וְאַל תְּדַבֵּר בַּמְּסִבָּה הַהִיא בְּשׁוּם דָּבָר, שֶׁאַף אִם תְּדַבֵּר כָּל מִינֵי חָכְמָה, יְנַצְּחוּךָ, וְתִקַּח לְךָ קָלוֹן, כִּי כֵן אָמַר שְׁלֹמֹה (משלי י"א ב'): "בָּא זָדוֹן וַיָּבֹא קָלוֹן" וְגוֹ'. וְאַף אִם תִּרְצֶה לְדַבֵּר עִם רֵעֲךָ כָּמוֹךָ, הִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִשְׁמַע לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי אַף מֵאֲחוֹרֵי הַגָּדֵר וְלֹא יַגִּיעַ לְאָזְנָיו, וְעַל זֶה אָמַר: "בְּאָזְנֵי כְסִיל אַל תְּדַבֵּר" וְלֹא אָמַר עִם כְּסִיל אַל תְּדַבֵּר. וְהוּא בָּדוּק וּמְנֻסֶּה, וְאֶת כָּל זֶה נִסִּיתִי כַּמָּה פְּעָמִים בְּשִׁמְחַת מִצְוָה וּמָצָאתִי כִּי כֵן הוּא, בְּגִלַּל כֵּן בְּרֹחַ בְּנִי מִמְּסִבָּה כְּמוֹ זוֹ, כִּי הוּא מְגַנֶּה אֶת כָּל בְּנֵי הַמְּסִבָּה, אוֹ אֶחֱזֹ בִּשְׁתִיקָה וְתִנָּצֵל. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**כְּלָלוֹ** שֶׁל דָּבָר הָרוֹצֶה לִזְכּוֹת בְּמִדַּת שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, יַעֲשֶׂה לְהֶפֶךְ מִמַּה שֶּׁעוֹשִׂים בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן, שֶׁרְגִילוּתָם תָּמִיד לְלֶכֶת בְּקִבּוּץ אֲנָשִׁים אוּלַי יִשְׁמְעוּ אֵיזֶה דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם מִמַּה לְהַלְעִיג אוֹ לְרַגֵּל אַחַר כָּךְ זֶה הַדָּבָר לַאֲחֵרִים. וְגַם רְגִילוּתָם תָּמִיד לִדְרֹשׁ אוֹדוֹת חֲדָשׁוֹת

שֶׁנַּעֲשָׂה בָּעִיר בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, בִּכְדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁקֹט לְשׁוֹנָם אֵיזֶה שָׁעָה מִשְּׁעוֹת הַיּוֹם, וְהוּא יַעֲשֶׂה בְּהֶפְכּוֹ.

**וְהַכֹּל** יַעֲשֶׂה בְּהַדְרָגָה, מִתְּחִלָּה יַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יַעֲמֹד בַּחֲבוּרַת אֲנָשִׁים וְלֹא יִדְרֹשׁ אַחַר חֲדָשׁוֹת וְאַחַר כָּךְ יַרְגִּיל אֶת נַפְשׁוֹ לְאַט לְאַט, שֶׁלֹּא יֹאבֶה לִשְׁמֹעַ שׁוּם חֲדָשׁוֹת, עַד שֶׁבְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן יַעֲזֹרֶנּוּ ה' שֶׁתִּהְיֶה קְנוּיָה לוֹ הַמִּדָּה שֶׁל שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן בַּטֶּבַע, שֶׁאִם יִרְאֶה אַחַר כָּךְ לְאָדָם אֶחָד עוֹבֵר עַל אִסּוּר לָשׁוֹן הָרָע, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, תִּתְפַּלֵּא נַפְשׁוֹ עָלָיו, כִּי כְּבָר מוּזָר לוֹ דָּבָר זֶה בַּטֶּבַע כְּמוֹ שְׁאָר אִסּוּרִים לְכָל יִשְׂרָאֵל. וְזֶה כְּבָר נִבְחַן בְּכוּר הַנִּסָּיוֹן, שֶׁנִּצְיֹרֶת הַלָּשׁוֹן מֵרַע וְהָאָזְנַיִם מִשְׁמִיעַת דִּבּוּרִים אֲסוּרִים, לֹא יִקְשֶׁה עַל הָאָדָם רַק שְׁבוּעוֹת אֲחָדִים, כִּי אַחַר כָּךְ בִּרְאוֹת הָעָם שֶׁזֶּה הָאִישׁ יָמָאֵן לְדַבֵּר וְלִשְׁמֹעַ לָשׁוֹן הָרָע וְלֵיצָנוּת וּשְׂאָר דִּבּוּרִים אֲסוּרִים, יֶחְדַּל כָּל מְסַפֵּר מִלְּסַפֵּר עוֹד לְאִישׁ כָּזֶה אֵיזֶה עִנְיָן שֶׁנּוֹגֵעַ לְאִסּוּר הַזֶּה וְיֵלֵךְ עִם הַסְּחוֹרָה הַזּוֹ שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת לְמִי שֶׁיִּרְצֶה לְקַחְתָּהּ, בְּרִאוֹתוֹ כִּי לֹא לְכָבוֹד וְתִפְאֶרֶת יִהְיֶה לוֹ בְּעֵינֵי הָאִישׁ הַזֶּה, כִּי יַחְשְׁבֶנּוּ עֲבוּר זֶה לְבַעַל לָשׁוֹן הָרָע אוֹ לֵץ. וְכִמְעַט שֶׁהוּא לֹא יִצְטָרֵךְ לִשְׁמֹר עַצְמוֹ עוֹד מִלִּשְׁמֹעַ, כִּי בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן הָרָע בְּעַצְמָם כְּשֶׁיִּסַּפְּרוּ אֵיזֶה מַעֲשֶׂה, יִשְׁמְרוּ מִמֶּנּוּ, אִם הוּא עוֹמֵד בְּסָמוּךְ לָהֶם לֹא יְסַפְּרוּ, כִּי יָגוּרוּ לְנַפְשָׁם פֶּן יְקַלְקֵל הַשּׁוֹמֵעַ הַזֶּה אֶת סְחוֹרָתָם בְּעֵינֵי שְׁאָר הַקּוֹנִים. וְלֹא יִקְשֶׁה עַל הָאָדָם רַק בְּתְחִלָּה, שֶׁיַּסְכִּים בְּלִבּוֹ בֶּאֱמֶת עַל עִנְיַן הַזֶּה וְכַנַּ"ל. וְכָל זֶה נִכְנָס בִּכְלַל מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בְּמוֹעֵד קָטָן (דף ה'.) הַשָּׂם אוֹרְחוֹתָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה וְרוֹאֶה בִּישׁוּעָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

**פרק ד**

## בּוֹ יִבֹּאַר גֹּדֶל מַעֲלָתוֹ שֶׁל הָאָדָם הַדָּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת.

**גַּם** יַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לָדוּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (שבועות ל.) (ויקרא י"ט ט"ו): "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ" (סַנְהֶדְרִין ל"ב) "הֱוֵי דָּן אֶת חֲבֵרְךָ לְכַף זְכוּת". וְהוּא אֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּשַׁבָּת (קכ"ז.).

**וְהָעִנְיָן** שֶׁל כַּף זְכוּת הוּא בֵּין אִם יֵשׁ לְצַדֵּד בְּעֶצֶם הָעִנְיָן שֶׁנִּשְׁמַע עָלָיו שֶׁעָשָׂה אוֹ שֶׁדִּבֵּר, לוֹמַר שֶׁהַדִּין עִמּוֹ, אוֹ שֶׁבִּשְׁגָגָה בָּא הָעִנְיָן לְיָדוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא יָדַע אֶת חֹמֶר אִסּוּרוֹ, וַאֲפִלּוּ אִם נִתְבָּרֵר שֶׁכָּל הַסְּבָרוֹת לֹא שַׁיָּכוֹת בְּזֶה הַמַּעֲשֶׂה, יַחֲשֹׁב: אוּלַי חִסֵּר הַמְסַפֵּר פְּרָט אֶחָד אוֹ שֶׁהוֹסִיף עוֹד פְּרָט אֶחָד קָטָן, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִשְׁתַּנָּה הָעִנְיָן לִגְנוּת עָלָיו? וּכְלָל אָמְרוּ חֲזַ"ל בְּאָבוֹת (ב' ד'): "אַל תִּדְּיִן אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ".

**לַךְ** נָא רְאֵה בְּמַעֲשֶׂה דְּשַׁבָּת (קכ"ז:), מִמֶּנָּה יִלְמַד הָאָדָם הַיָּשָׁר, שֶׁצָּרִיךְ לָדוּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת, אֲפִלּוּ אִם אֹפֶן הַזְּכוּת הוּא הַיּוֹתֵר רָחוֹק. וְזֶה לְשׁוֹן הַגְּמָרָא שָׁם: תָּנוּ רַבָּנָן: הַדָּן חֲבֵרוֹ

לְכַף זְכוּת, דָּנִין אוֹתוֹ לִזְכוּת, וּמַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁיָּרַד מִגְּלִיל הָעֶלְיוֹן וְנִשְׂכַּר אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת אֶחָד בַּדָּרוֹם שָׁלֹשׁ שָׁנִים. עֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים אָמַר לוֹ: תֵּן לִי שְׂכָרִי וְאֵלֵךְ וְאָזוֹן אֶת אִשְׁתִּי וּבָנַי. אָמַר לוֹ: אֵין לִי מָעוֹת. אָמַר לוֹ: תֵּן לִי פֵּרוֹת, אָמַר לוֹ: אֵין לִי. תֵּן לִי בְּהֵמָה אֵין לִי. כָּרִים וּכְסָתוֹת אֵין לִי. הִפְשִׁיל כֵּלָיו לַאֲחוֹרָיו וְהָלַךְ לְבֵיתוֹ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ. לְאַחַר הֶרֶגֶל נָטַל בַּעַל הַבַּיִת שְׂכָרוֹ בְּיָדוֹ וְעָמוֹ מַשּׂוֹי שְׁלֹשָׁה חֲמוֹרִים, אֶחָד שֶׁל מַאֲכָל וְאֶחָד שֶׁל מִשְׁתֶּה וְאֶחָד שֶׁל מִינֵי מְגָדִים וְהָלַךְ לוֹ לְבֵיתוֹ. אַחַר שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ. אָמַר לוֹ: בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ, תֵּן לִי שְׂכָרִי וְאֵמַרְתִּי, אֵין לִי מָעוֹת, בַּמֶּה חֲשַׁדְתַּנִי? אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא פְּרַקְמַטְיָא בְּזוֹל נִזְדַּמְּנָה לְךָ וְלָקַחְתָּ בָהֶן. וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי, תֵּן לִי בְּהֵמָה וְאָמַרְתִּי, אֵין לִי בְּהֵמָה, בַּמֶּה חֲשַׁדְתַּנִי? אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא מֻשְׁכֶּרֶת בְּיַד אֲחֵרִים. וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי, תֵּן לִי קַרְקַע וְאָמַרְתִּי לְךָ, אֵין לִי קַרְקַע, בַּמֶּה חֲשַׁדְתַּנִי? אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא מֻחְכֶּרֶת בְּיַד אֲחֵרִים הִיא. וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ, אֵין לִי פֵּרוֹת, בַּמֶּה חֲשַׁדְתַּנִי? אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא אֵינָן מְעֻשָּׂרוֹת. וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ, אֵין לִי כָּרִים וּכְסָתוֹת, בַּמֶּה חֲשַׁדְתַּנִי? אָמַרְתִּי שֶׁמָּא הִקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו לַשָּׁמַיִם. אָמַר לוֹ: הֲעֲבוֹדָה, כְּךָ הָיָה. הִדְרִתִּי כָּל נְכָסַי בִּשְׁבִיל הוֹרְקְנוּס בְּנִי, שֶׁלֹּא עָסַק בַּתּוֹרָה, וּכְשֶׁבָּאתִי אֵצֶל חֲבֵרַי בַּדָּרוֹם הִתִּירוּ לִי כָּל נְדָרַי. וְאַתָּה כְּשֵׁם שֶׁדַּנְתַּנִי לִזְכוּת, הַמָּקוֹם יָדִין אוֹתְךָ לִזְכוּת. וְכֵן מוּבָא שָׁם בַּגְּמָרָא עוֹד עִנְיָנִים דְּהַכַּף זְכוּת הָיָה יוֹתֵר רָחוֹק מֵהַכַּף חוֹב וְאַף עַל פִּי כֵן הָיוּ זְהִירִין לָדוּן לִזְכוּת.

**וְהִנֵּה** לְפִי רֹב הֶרְגֵּלוֹ שֶׁל אָדָם בְּמִדָּה זוֹ, כֵּן נֶגֶד זֶה יִתְמַעֵט מִמֶּנּוּ עָוֹן לָשׁוֹן הָרָע. וְהִנֵּה מַה מְּאֹד צָרִיךְ הָאָדָם לְחַזֵּק אֶת עַצְמוֹ בְּמִדָּה זוֹ לָדוּן אֶת כָּל אָדָם לְכַף זְכוּת, כִּי עַל יְדֵי מִדָּה זוֹ דְּכַף זְכוּת וְכֵן לְהֶפֶךְ, חַס וְשָׁלוֹם, נָקֵל לְהָאָדָם לְהַעֲלוֹת עַל עַצְמוֹ שֵׁם צַדִּיק אוֹ רָשָׁע לְעוֹלָם, כִּי יָדוּעַ הוּא דְּחוֹבָתוֹ שֶׁל הָאָדָם וּזְכוּתוֹ תְּלוּיִים לְפִי רֹב הַמִּצְוֹת וְהָעֲוֹנוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, אִם רֹב מִצְוֹת הוּא בְּגֶדֶר צַדִּיק, וְאִם רֹב עֲוֹנוֹת הוּא בְּגֶדֶר רָשָׁע, וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (ראש השנה ט"ז:): שְׁלֹשָׁה סְפָרִים נִפְתָּחִין לְיוֹם הַדִּין, (הַיְנוּ יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל בְּעֵת הַתְּחִיָּה, כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם) צַדִּיקִים גְּמוּרִין נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר לְחַיֵּי עוֹלָם, רְשָׁעִים גְּמוּרִים, (הַיְנוּ רֹב עֲוֹנוֹת, כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם), נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִים לְאַלְתַּר לַגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר וכו', בֵּינוֹנִים וכו'. וְהִנֵּה יָדוּעַ הוּא דִּבְעִנְיַן הַזְּכִיּוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּיַד הָאָדָם, אַף אִם כַּחֹל יִרְבּוּן, אִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּמִדַּת הַדִּין הַגְּמוּרָה, לֹא יִשָּׁאֲרוּ בְּיָדוֹ, כִּי אִם מְעַט מִזְּעִיר, כִּי כַּמָּה וְכַמָּה מֵהֶן לֹא הִשְׁלִים לַעֲשׂוֹת אוֹתָן בְּכָל פְּרָטֵיהֶן וְאִפְנֵיהֶן הַנְּאוֹתִין לְאוֹתָהּ מִצְוָה, וַאֲפִלּוּ אוֹתָן שֶׁהִשְׁלִימָן כַּדִּין, לֹא הָיוּ בְּאַהֲבָה וּבְיִרְאָה וּבְשִׂמְחָה הָרְאוּיִ לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, אִם יִדְקְדֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַס וְשָׁלוֹם, אַחַר עֲשׂוֹת מִצְוֹתָיו, יִמָּצְאוּ רַבָּן בַּעֲלֵי מוּמִין, וְהַמִּצְוֹת שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ לוֹ יִהְיוּ מְעוּטָא דְּמִעוּטָא נֶגֶד

הָעֲוֹנוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְיִקָּרֵא עַל הָאָדָם עֲבוּר זֶה שֵׁם רָשָׁע לְעוֹלָם. אֲבָל אִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּמִדַּת הָרַחֲמִים וְיִסְתַּפֵּשׂ עָלָיו זְכוּת בְּכָל עִנְיָנָיו, יִשְׁאֲרוּ זְכֻיּוֹתָיו עַל מְכוֹנָן. וְיוֹתֵר מִזֶּה, שֶׁאֲפִלּוּ אִם נִמְנוּ מַעֲשָׂיו וְנִמְצָא שֶׁיֵּשׁ לוֹ רֹב עֲוֹנוֹת, אִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּמִדַּת הָרַחֲמִים הַגְּמוּרָה יִתְמַעֲטוּ מִנְיָנָן. כִּי בְּוַדַּאי יִמָּצְאוּ כַּמָּה וְכַמָּה מֵהָעֲוֹנוֹת שֶׁיֵּשׁ לְחַפּוֹת עָלָיו שֶׁעָשָׂה אוֹתָן בִּשְׁגָגָה אוֹ בְּסִבָּה אַחֶרֶת. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר אִם יִרְצֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַפֵּשׂ זְכוּת עַל הָאָדָם לֹא יִבָּצֵר מִמֶּנּוּ. וּמִמֵּילָא אִם יִתְמַעֲטוּ מִקְצַת עֲוֹנוֹתָיו תַּכְרִיעַ כַּף הַזְּכוּת, וְיִקָּרֵא עָלָיו שֵׁם צַדִּיק לְעוֹלָם.

**וְהִנֵּה** כָּל זֶה תְּלוּי לְפִי הַהַנְהָגָה שֶׁהִנְהִיג אֶת עַצְמוֹ בִּימֵי חַיָּיו עִם הַבְּרִיּוֹת. אִם דַּרְכּוֹ הָיְתָה לְדוֹן אוֹתָם לְכַף זְכוּת, דָּנִין אוֹתוֹ גַּם כֵּן לִזְכוּת, כִּדְאִיתָא בְּשַׁבָּת קכז. וְאִם דַּרְכּוֹ הָיְתָה לְלַמֵּד חוֹבָה עַל הַבְּרִיּוֹת וּלְדַבֵּר עֲלֵיהֶם רַע, גַּם מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְדַבְּרִים עָלָיו רַע לְמַעְלָה, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ מִשְׁלֵי. עַל כֵּן צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע הָאָדָם בְּנַפְשׁוֹ בְּעוֹדוֹ בַּחַיִּים, כִּי בְּעֵת שֶׁהוּא דָּן אֶת חֲבֵרוֹ, בֵּין לְטַב בֵּין לְמוּטָב, אָז בְּדִבּוּרָיו מַמָּשׁ הוּא מְסַדֵּר דִּין לְעַצְמוֹ.

**פרק ה**

## יְבֹאַר בּוֹ מִצְוַת "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ".

**וְכַאֲשֶׁר** נִתְבּוֹנֵן בֶּאֱמֶת, נִמְצָא שֶׁקִּיּוּם מִצְוַת לָדוּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת וּמִדַּת שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן תְּלוּיִים בְּקִיּוּם מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ". שֶׁאִם יֶאֱהַב אֶת חֲבֵרוֹ בֶּאֱמֶת, בְּוַדַּאי לֹא יְדַבֵּר עָלָיו לָשׁוֹן הָרָע וְיִסְתַּפֵּשׂ עָלָיו בְּכָל כֹּחוֹתָיו זְכוּת. כְּמוֹ שֶׁאִם אֵרַע לוֹ, שֶׁעָשָׂה אֵיזֶה דָּבָר שֶׁלֹּא כַּהֶגֶן, וּבְנֵי אָדָם הָיוּ עוֹמְדִים וּמְסַפְּרִים בְּעִנְיָן אוֹתוֹ הַדָּבָר, וְהוּא יוֹדֵעַ בְּנַפְשׁוֹ שׁוּם צַד זְכוּת עַל עַצְמוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה דָּבָר זֶה בִּשְׁגָגָה אוֹ סִבָּה אַחֶרֶת, כַּמָּה מֵהַתְּשׁוּקָה הָיְתָה לוֹ שֶׁיְּמַצֵּא מִי שֶׁיְּלַמֵּד זְכוּת עָלָיו כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה כָּל כָּךְ. כֵּן בְּאֹפֶן זֶה מַמָּשׁ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לַחֲבֵרוֹ.

**וְכֵן** שֶׁיֶּכֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁל אַהֲבַת רֵעִים קֹדֶם הַמַּעֲשֶׂה גַּם כֵּן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא חֲבֵרוֹ לִידֵי בִּזָּיוֹן. כְּמוֹ שֶׁאִם הָיָה מַשִּׂיא אֶת בְּנוֹ בְּעִיר אַחֶרֶת, אוֹ שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ הָיָה בָּא לְדוּר בְּמָקוֹם אַחֵר, אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יוֹדֵעַ דַּרְכּוֹ וְהַנְהָגָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הַמָּקוֹם, הוּא מְשׁוֹטֵט בְּרַעְיוֹנָיו לְמְצֹא שָׁם אוֹהֵב נֶאֱמָן, אֲשֶׁר יוֹדִיעַ לוֹ דַּרְכֵי הַנְהָגָה שֶׁל אוֹתוֹ הַמָּקוֹם, וְאִם יִרְאֶה שֶׁהוּא מִתְנַהֵג בְּאֵיזֶה דָּבָר שֶׁלֹּא כַּהֶגֶן, יֹאמַר לוֹ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁיֵּדַע מִמַּה לְהִזָּהֵר, וְלֹא יִתְבַּזֶּה עַל יְדֵי זֶה בְּעֵינֵי אַנְשֵׁי הָעִיר. כֵּן בְּזֶה הָאֹפֶן מַמָּשׁ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לַחֲבֵרוֹ, דְּהַיְנוּ אִם הוּא רוֹאֶה שֶׁיִּכָּשֵׁל בְּאֵיזֶה דָּבָר, אֲשֶׁר לֹא לְכָבוֹד יִהְיֶה לוֹ, אַף אִם אֵין בָּזֶה אִסּוּר, מְחֻיָּב הוּא לוֹמַר לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה עַל יְדֵי זֶה. [וּכְהַאי גַּוְנָא מָצִינוּ בְּהוֹרָיוֹת דף י"ג: בְּר' יַעֲקֹב בֶּן קַרְשִׁי עִם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, עַיֵּן שָׁם, וְיוֹתֵר מִזֶּה מָצִינוּ בְּסַנְהֶדְרִין (דף י"א.) בְּכַמָּה תַּנָּאִים, שֶׁהִמְשִׁיכוּ עַל

עַצְמָן בִּזְיוֹן כְּדֵי לְסַלֵּק בָּזֶה מֵעַל אַחֵר]. וְכָל שֶׁכֵּן אִם הוּא רוֹאֶה עָלָיו, שֶׁעוֹשֶׂה דָּבָר שֶׁלֹּא כַּהֲגֶן עַל פִּי הַדִּין, בְּוַדַּאי מְחֻיָּב הוּא לוֹמַר לוֹ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וּלְהוֹכִיחוֹ עַל הַדָּבָר הַהוּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפֹּל בְּרָעָה בָּזֶה וּבַבָּא וְיִקַּיֵּם בָּזֶה מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל הוֹכָחָה וְגַם הַמִּצְוָה שֶׁל "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" וְכַנַּ"ל.

**וַיַּגֵּיעַ** מִזֶּה נַחַת רוּחַ גָּדוֹל לְהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, שֶׁתִּתְקַן אֶת בְּנוֹ לַעֲבוֹדָתוֹ, אֲבָל אִם, חַס וְשָׁלוֹם, לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן, וְאִדְרַבָּה יֵלֵךְ וִיבַזֶּהוּ עֲבוּר זֶה בְּפָנֵי אֲחֵרִים, מַה יֵּשׁ לוֹ לַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ מִזֶּה? **הָא**, לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְאֶחָד שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן, שֶׁהִתְנַהֵג בְּאֵיזֶה עִנְיָן שֶׁלֹּא כַּשּׁוּרָה, וַחֲבֵרוֹ הָלַךְ לְעֵינֵי אָבִיו וּפָרְסֵם דָּבָר זֶה בִּפְנֵי רַבִּים. בְּוַדַּאי יֵשׁ לוֹ תַּרְעֹמֶת גְּדוֹלָה עָלָיו, בְּאָמְרוֹ: הָיָה לְךָ לְהוֹכִיחוֹ עֲבוּר זֶה בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וְהָיִיתִי נוֹתֵן לְךָ גְּדָל תְּשׁוּאֹת חֵן עַל זֶה, אֲבָל לֹא לְלֶכֶת תֵּכֶף וּלְפָרְסֵם אוֹתוֹ לִגְנוּת וּלְבִזָּיוֹן בְּעֵינֵי הַכֹּל. וַאֲנִי מִתְבּוֹנֵן בְּךָ, שֶׁאֵין כַּוָּנָתְךָ בִּשְׁבִיל קִנְאַת הָאֱמֶת, דְּאִם כֵּן, יוֹתֵר טוֹב הָיָה לוֹ וְגַם לְךָ אִלּוּ הָיִיתָ מוֹכִיחוֹ עַל זֶה, אֲבָל כַּוָּנָתְךָ רַק לְחַיֵּב וּלְהַרְשִׁיעַ אֶת חֲבֵרְךָ וְלִשְׁמֹחַ לְאֵידוֹ, אֵין זֶה כִּי אִם רַע לֵב.

**כֵּן** הַדָּבָר מַמָּשׁ בְּעִנְיַן הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְדוֹשׁוֹ, כִּי הֵם אֲצִלּוֹ בִּבְחִינַת בָּנִים כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (דברים י"ד א'): "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם", וְשָׁמַח בְּטוֹבָתָם וּמִצְטַעֵר בְּצָרָתָם וּבְזִיּוֹנָם (כְּמָה דְּאִיתָא בְּסַנְהֶדְרִין דַּף מ"ו.), וְהוּא הוֹלֵךְ לְעֵינֵי הָאָב, אֲשֶׁר מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וּמְבַזֶּה בְּנוֹ בְּפְנֵי אֲנָשִׁים לְלֹא תּוֹעֶלֶת, מַה הֶנָּאָה יֵשׁ לוֹ מִזֶּה? וּכְלָל כָּתַב לָנוּ הָרַמְבַּ"ם (דעות ו' ג') בְּעִנְיַן מִצְוַת (וַיִּקְרָא י"ט י"ח) "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", שֶׁיָּחוּס עַל מָמוֹן וּכְבוֹד חֲבֵרוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא חוֹשֵׁשׁ עַל מָמוֹן וּכְבוֹד עַצְמוֹ. וְזֶה לְשׁוֹן הַתָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ פֶּרֶק כ"ח: וְכֵן אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בָּנַי אֲהוּבַי, כְּלוּם חָסַרְתִּי דָּבָר שֶׁאֲבַקֵּשׁ מִכֶּם? וּמָה אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם, אֶלָּא שֶׁתִּהְיוּ אוֹהֲבִין זֶה אֶת זֶה וְתִהְיוּ מְכַבְּדִין זֶה אֶת זֶה וְתִהְיוּ יְרֵאִים זֶה מִזֶּה, וְלֹא יִמָּצֵא בָּכֶם עֲבֵרָה וְגָזֵל וְדָבָר מְכֹעָר שֶׁלֹּא תְּבוֹאוּ לִידֵי פְּסוּל מֵעוֹלָם, לְכָךְ נֶאֱמַר (מיכה ו' ח'): "הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה טּוֹב וּמָה ה' דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ, כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹהֶיךָ" וְכוּ' עַיֵּן שָׁם.

**פרק ו**

## בּוֹ יְבֹאַר אִסּוּר נְקִימָה וּנְטִירָה וְגָדֵל שְׂכַר הָאָדָם, שֶׁשּׁוֹמֵר עַצְמוֹ מִזֶּה.

**וּבְיוֹתֵר** מִזֶּה, אִם אֵרַע לוֹ שֶׁהִתְנַהֵג עִמּוֹ חֲבֵרוֹ בְּאֵיזֶה דָּבָר שֶׁלֹּא כַּהֲגֶן, אַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ לְהִזָּהֵר, שֶׁלֹּא לִנְקֹם מִמֶּנּוּ וְלִנְטֹר אֶת הַשִּׂנְאָה עָלָיו, אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁיִּמְחֶה הַדָּבָר מִלִּבּוֹ וּלְהֵיטִיב עִמּוֹ בְּכָל הָעִנְיָנִים כְּמוֹ לִשְׁאָר אִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי, וּכְאִלּוּ לֹא הָיָה בֵּינֵיהֶם שׁוּם שִׂנְאָה, כַּכָּתוּב (ויקרא י"ט י"ח): "לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ". וְלֵךְ נָא רְאֵה בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת מִקֵּץ גְּדָל מַעֲלַת הָאִישׁ, שֶׁמְּשַׁלֵּם טוֹבָה תַּחַת רָעָה וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

**תָּא** חֲזֵי, יוֹסֵף לָא דַּי דְּאִיהוּ לָא שַׂלִּים בִּישָׁא לַאֲחוֹי, אֶלָּא דַּעֲבַד עִמְּהוֹן טִיבוּ וּקְשׁוֹט, וְכָךְ אוֹרַחַיְהוֹן דְּזַכָּאֵי תְּדִיר, בְּגִין דָּא קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא חָייֵס עֲלַיְהוּ תְּדִיר בְּעָלְמָא דֵּין וּבְעָלְמָא דְּאָתֵי

בֹּא וּרְאֵה, יוֹסֵף לֹא דַּי שֶׁהוּא לֹא שִׁלֵּם רָעָה לְאֶחָיו, אֶלָּא שֶׁעָשָׂה עִמָּהֶם טוֹב וֶאֱמֶת, וְכָךְ דַּרְכֵיהֶם שֶׁל הַצַּדִּיקִים תָּמִיד, מִפְּנֵי כָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָס עֲלֵיהֶם תָּמִיד בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

**וּמֵבִיא** שֵׁם מַעֲשֶׂה בַּאֲרִיכוּת בְּבַר נָשׁ אֶחָד, שֶׁנִּצַּל מִמִּיתָה בְּדֶרֶךְ נֵס עֲבוּר מִדָּה הַקְּדוֹשָׁה הַזּוֹ.

**וּכְדֵי** לְהַשְׁקִיט אֶת הַדָּבָר בְּדַעְתּוֹ, אָמַרְתִּי לְהַעְתִּיק רַעְיוֹן אֶחָד נִשְׂגָּב, מַה שֶּׁנִּמְצָא שָׁרְשׁוֹ בִּירוּשַׁלְמִי הֲבִיאוֹ הַסְמָ"ג. כְּמוֹ שֶׁאִם הָיָה הוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ וְנִגְּפָה רַגְלוֹ הָאַחַת בַּשֵּׁנִיָּה וְעַל יְדֵי זֶה נָפַל לָאָרֶץ וְנִפְצַע גּוּפּוֹ וּפָנָיו וְגַם הָרֶגֶל הַהִיא, מִלְּבַד שֶׁאֵין עוֹלֶה בְּדַעְתּוֹ לִנְקֹם מֵאוֹתָהּ רֶגֶל מִלְּרַפְּאוֹתָהּ, אַף אֵין לוֹ שׂוּם שִׂנְאָה עַל הָרֶגֶל הַהִיא, כִּי מִי הִיא הָרֶגֶל וּמִי הוּא גּוּפּוֹ וּפָנָיו, הַכֹּל עִנְיָן אֶחָד, אַךְ שֶׁהוּא מִתְחַלֵּק לְאֵיבָרִים. רַק שֶׁהוּא חוֹשֵׁב בְּדַעְתּוֹ שֶׁעָוֹנוֹתָיו גָּרְמוּ לוֹ. כֵּן הַדָּבָר, אִם אֵרַע שֶׁלֹּא הֵיטִיב עִמּוֹ חֲבֵרוֹ בְּאֵיזֶה טוֹבָה שְׁבִקֵּשׁ מֵאִתּוֹ, אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁצָּעֲרוֹ וְגִדְּפוֹ בְּאֵיזֶה דָּבָר, שֶׁלֹּא לִנְקֹם וְלִנְטֹר אֶת הַשִּׂנְאָה עָלָיו, כִּי מִי הוּא חֲבֵרוֹ וּמִי הוּא, הַכֹּל מִשֹּׁרֶשׁ אֶחָד יָצְאוּ, כַּכָּתוּב (דברי הימים א' י"ז כ"א): "וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ", וּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית מ"ו כ"ו): "כָּל הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְבֵית יַעֲקֹב" וְגוֹ' וְלֹא כְּתִיב נְפָשׁוֹת לְהוֹרוֹת לָנוּ שֶׁכָּל נַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה הֵם כְּמוֹ נֶפֶשׁ אַחַת, אַךְ שֶׁכָּל אֶחָד יֵשׁ לוֹ בְּחִינָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ הָאָדָם בְּכְלָלוֹ, אַף שֶׁבְּדֶרֶךְ כְּלָל הוּא אִישׁ אֶחָד, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לוֹ אֵיבָרִים שֶׁהֵם רָאשִׁים לוֹ כְּמוֹ הָרֹאשׁ וְהַלֵּב וְיֵשׁ שֶׁתַּחְתִּיִּים כְּמוֹ הַיָּד וְהָרֶגֶל. וְגַם לְשֹׁרֶשׁ אֶחָד יֵאָסְפוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְבַסּוֹף, וְהוּא תַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א' כ"ה כ"ט): "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדוֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֵת" וְגוֹ' וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (בשבת קנ"ג): רַק בְּזֶה הָעוֹלָם, מִצַּד שֶׁכָּל אֶחָד מְלֻבָּשׁ בְּחֹמֶר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעִנְיָנָיו וַעֲסָקָיו שֶׁל כָּל אֶחָד הוּא עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, מִדָּמֶה הָאָדָם בְּדַעְתּוֹ שֶׁהוּא אִישׁ פְּרָטִי, וְאֵינוֹ שַׁיָּךְ לַחֲבֵרוֹ הַיִּשְׂרָאֵל כְּלָל, אֲבָל בֶּאֱמֶת לֹא כֵן הַדָּבָר.

**וְלָכֵן** מְצִינוּ כַּמָּה פְּעָמִים בְּדִבְרֵי חֲזַ"ל, שֶׁאִם אָדָם עוֹשֶׂה, חַס וְשָׁלוֹם, עֲבֵרָה, הוּא מְקַלְקֵל בָּזֶה לְכָלַל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם כְּמוֹ גּוּף אֶחָד, וְאִם יֵשׁ לוֹ כְּאֵב גָּדוֹל בְּאֵיזֶה אֵיבָר, גַּם שְׁאָר הָאֵיבָרִים אַף שֶׁאֵין כְּאֵבָם גָּדוֹל כָּל כָּךְ, אַף עַל פִּי כֵן יֵשׁ לָהֶם הַרְגָּשָׁה מֵאוֹתוֹ הַכְּאֵב. וּכְעִנְיָן שֶׁמָּצִינוּ בְּוַיִּקְרָא רַבָּה פ"ד: "שֶׁה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל". נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְשֶׂה, מַה דְּרְכּוֹ שֶׁל שֶׂה, לוֹקֶה בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו וְכֻלָּם מַרְגִּישִׁים, אַף יִשְׂרָאֵל, אֶחָד חוֹטֵא וְכֻלָּם נֶעֱנָשִׁים. תָּנֵי ר' שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי: מָשָׁל לִבְנֵי אָדָם, שֶׁהָיוּ בָּאִים בִּסְפִינָה, נָטַל אֶחָד מֵהֶם מַקְדֵּחַ

וְהִתְחִיל קוֹדֵחַ תַּחְתָּיו, אָמְרוּ לוֹ חֲבֵרָיו: לָמָּה אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן? אָמַר לָהֶם: מָה אִכְפַּת לָכֶם, לֹא תַּחְתַּי אֲנִי קוֹדֵחַ?! אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה מַצִּיף עָלֵינוּ אֶת הַסְּפִינָה וְכוּ', עַיֵּן שָׁם, וְהוּא מִטַּעַם הַנַּ"ל.

**וְלָכֵן** אָחִי הִזָּהֵר וְהִזָּהֵר מִלְּנָקֹם וְלִנְטֹר אֶת חֲבֵרְךָ, כִּי אֶת עַצְמְךָ אַתָּה נוֹקֵם וְנוֹטֵר. רַק תַּחֲשֹׁב בְּדַעְתְּךָ, שֶׁמִּן הַשָּׁמַיִם נִסְבַּב כָּל אֵלֶּה עֲבוּר עֲוֹנוֹתֶיךָ, וּמַה לִּי אִם נִסְבַּב הַצַּעַר הַזֶּה עַל יְדֵי זֶה אוֹ עַל יְדֵי אַחֵר? וְאִם אֲקַבֵּל כָּל זֶה עָלַי, בֶּאֱמֶת יִמָּחֲלוּ עֲבוּר זֶה עֲוֹנוֹתַי, וּכְמוֹ שֶׁהֵשִׁיב דָּוִד לַאֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה, בְּעֵת שָׁרְצָה לִנְקֹם עֲבוּרוֹ מֵאֵת שִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא, עַל שֶׁחֵרֵף וְגִדֵּף לְדָוִד וְקִלְלוֹ קְלָלָה נִמְרֶצֶת, לֹא הִנִּיחוֹ דָּוִד וְאָמַר (שמואל ב' ט"ז י'): "ה' אָמַר לוֹ קַלֵּל" וְגוֹ'. וְאָמְרוּ חֲזַ"ל, שֶׁעֲבוּר זֶה נִמְנוּ בְּבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה וּמִנּוּהוּ לְדָוִד, שֶׁיִּהְיֶה הָרְבִיעִי מֵרִגְלֵי הַמֶּרְכָּבָה, וּכְמוֹ שֶׁנַּאֲרִיךְ בָּזֶה אִם יִרְצֶה ה' לְקַמָּן.

**הג"ח.** [עוֹד אָמַרְתִּי לְהַשְׁקִיט אֶת לֵב הָאָדָם, שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּדַעְתּוֹ לִנְקֹם וְלִנְטֹר, בַּמֶּה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אֶת הַכָּתוּב (ויקרא י"ח י"ט): "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה'". דִּלְכְאוֹרָה מַה סְּמִיכוּת "אֲנִי ה'" לְרֵישָׁא דִּקְרָא? וְאָמַרְתִּי, דְּכַוָּנַת הַכָּתוּב בָּזֶה לְתָרֵץ רֵישָׁא דִּקְרָא שֶׁכָּתוּב: "לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ" וְגוֹ'. דִּלְכְאוֹרָה יִפָּלֵא, אִם הַזְּמַן דָּחוּק לָאָדָם מְאֹד, וְהוּא מְבַקֵּשׁ מֵאֵת חֲבֵרוֹ שֶׁיֵּיטִיב לוֹ בְּאֵיזֶה דָּבָר, וְיֵשׁ בִּיכָלְתּוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ דָּבָר זֶה וְאֵינוֹ רוֹצֶה, וּבִפְרָט אִם צָעַר אוֹתוֹ, אֵיךְ יוּכַל הָאָדָם שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לוֹ שׂוּם תַּרְעֹמֶת עָלָיו וְאַף יֹאהֲבֶנּוּ כְּמוֹהוּ?

**וּבַאֲרָתִי** אֶת הַכָּתוּב עַל פִּי מָשָׁל נָאֶה וְהוּא: רְאוּבֵן הָיְתָה לוֹ שִׂנְאָה עַל אִישׁ אֶחָד וּשְׁמוֹ שִׁמְעוֹן וְעָשָׂה מְרִיבָה עִמּוֹ. בָּא לוֹ אַחַר כָּךְ אִישׁ אֶחָד וּשְׁמוֹ יְהוּדָה, וְיהוּדָה זֶה הָיָה מֻחְזָק בְּעֵינֵי שִׁמְעוֹן וּבְעֵינֵי כֹּל, שֶׁהוּא אִישׁ אֱמֶת, וְסִפֵּר לוֹ לֵאמֹר: אֵיךְ שֶׁהָאִישׁ שִׁמְעוֹן, אֲשֶׁר יֵשׁ לְךָ שִׂנְאָה עָלָיו, וְאָמַרְתָּ לִי שֶׁהוּא אָדָם שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, אָדָם בָּזוּי, אֲנִי רָאִיתִי אַחַר כָּךְ בְּאֵיזֶה יָמִים, שֶׁהָיָה אֵצֶל גְּדוֹל הַדּוֹר אֶחָד, הַמְפֻרְסָם לְגָאוֹן וְצַדִּיק גַּם חָכָם גָּדוֹל שֶׁאֵין כְּמוֹתוֹ, וְכִבֵּד אוֹתוֹ הַגָּדוֹל הַהוּא לְמְאֹד וְהֶרְאָה לוֹ אוֹתוֹת אַהֲבָתוֹ בְּכַמָּה עִנְיָנִים, שֶׁגַּגְתָּ בָּזֶה אָחִי עַד מְאֹד. וּכְשֶׁשָּׁמַע רְאוּבֵן אֶת הַדָּבָר הַזֶּה, נִשְׁתּוֹמֵם עַל הָעִנְיָן הַהוּא וְהֵשִׁיב: הִכְנַסְתָּ סָפֵק בְּלִבִּי, כִּי אֶפְשָׁר שֶׁהָאֱמֶת עִם ר' שִׁמְעוֹן הַנַּ"ל, וְרַק מֵחֲמַת שֶׁכָּל דֶּרֶךְ אִישׁ יָשָׁר בְּעֵינָיו, נִדְמֶה לִי שֶׁהַדִּין עִמִּי, אוֹ אוּלַי בֶּאֱמֶת הַדִּין עִמִּי, אַךְ שִׁמְעוֹן הַנַּ"ל הוּא אִישׁ מְרֻמֶּה וְהִטְעָה בְּדִבּוּרָיו הַחֲלַקְלַקּוֹת לְגְדוֹל הַדּוֹר הַנַּ"ל, עַד שֶׁנִּדְמֶה בְּעֵינָיו לְאִישׁ נִכְבָּד, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא אוֹסִיף עוֹד לְדַבֵּר עָלָיו מֵחֲמַת סָפֵק שֶׁהִכְנִיסְתָּ בְּלִבִּי.

**אַחֵר** כָּךְ בְּעוֹד אֵיזֶה יָמִים בָּא אֵלָיו אִישׁ יְהוּדָה זֶה, הַמֻּחְזָק בְּעֵינָיו לְאִישׁ אֱמֶת, וְסִפֵּר לוֹ לֵאמֹר: אֵיךְ שֶׁרָאִיתִי דָּבָר פֶּלֶא יוֹתֵר גָּדוֹל, וְהוּא שֶׁהָאִישׁ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ לִי עָלָיו, שֶׁיֵּשׁ לְךָ

עֲדַיִן עוֹד סָפֵק עָלָיו, שֶׁהוּא אִישׁ מִרְמָה וְאָדָם שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, רְאִיתִיו שֶׁנִּזְדַּמֵּן אַחַר כָּךְ אֵצֶל חֲכָמֵי הַדּוֹר הָרִאשׁוֹנִים, וְגַם הֵם נָשְׂאוּ לוֹ פָּנִים עַד מְאֹד וְהֶרְאוּ לוֹ אוֹתוֹת אַהֲבָה לְעֵין כֹּל, וְעַל אִישׁ גְּדוֹל הַדּוֹר אֶחָד, שֶׁסִּפַּרְתִּי לְךָ מִתְּחִלָּה, הֲשַׁבְתַּנִי שֶׁהוּא הִטְעָה אוֹתוֹ, אֲבָל עַל אֲנָשִׁים כָּאֵלּוּ לֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר זֶה. וּכְשֶׁשָּׁמַע רְאוּבֵן אֶת הַדָּבָר הַזֶּה הֵשִׁיב תֵּכֶף: הַדִּין עִמְּךָ, שֶׁהַיֵּצֶר הִטְעַנִי בְּעִקַּר הַדָּבָר. הוֹסִיף עוֹד יְהוּדָה הַנַּ"ל וְסִפֵּר לוֹ עוֹד דָּבָר: הֲלֹא אֲנִי יוֹדֵעַ בְּאִישׁ שִׁמְעוֹן הַנַּ"ל, שֶׁנִּזְדַּמֵּן אֵצֶל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל הָרִאשׁוֹנִים, ר' מֵאִיר וְר' יְהוּדָה וְרַבִּי שֶׁסְּדַּר הַמִּשְׁנָיוֹת וַחֲבֵרָיו, דַּהֲוָה שָׁכִיחַ אֵלֵיהוּ גַּבַּיְהוּ (שהיה אליהו מצוי אצלם) כַּיָּדוּעַ, וְגַם הֵם פֵּאֲרוּהוּ וְשִׁבְּחוּהוּ, וְסִפֵּר אֵלֵיהוּ הַנָּבִיא לִפְנֵי הַתַּנָּאִים הַנַּ"ל, אֵיךְ שֶׁדִּבֵּר אוֹדוֹת ר' שִׁמְעוֹן הַנַּ"ל לְמַעְלָה וְשָׁמַע מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא אוֹהֵב לְר' שִׁמְעוֹן הַנַּ"ל.

**וּכְשֶׁשָּׁמַע** רְאוּבֵן אֶת הַדָּבָר הַזֶּה נִרְתַּע וְנָפַל עַל פָּנָיו וְאָמַר: אוֹי לִי, בַּמֶּה שֶׁחָשַׁבְתִּי מִתְּחִלָּה, שֶׁאֲנִי הַצַּדִּיק וְהוּא הָרָשָׁע, כִּי לְפִי מַה שֶּׁאֲנִי רוֹאֶה עַתָּה, לֹא כֵן הַדָּבָר, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ הַכֹּל וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁנַּעֲשֶׂה בַּחֹשֶׁךְ וּבַגָּלוּי, אֲשֶׁר תָּמִים פָּעָלוֹ וְכָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט, כְּשֶׁהוּא אוֹהֵב לְהָאָדָם בְּוַדַּאי אֵין אוֹהֲבוֹ עַל לֹא דָּבָר. וּבְעִנְיָן שֶׁהָיָה לִי עִם הָאִישׁ נִכְבָּד ר' שִׁמְעוֹן הַנַּ"ל, אֲנִי מִתְבּוֹנֵן שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה כַּמָּה פָּנִים. א. שֶׁהַדִּין עִמּוֹ בְּעֶצֶם הָעִנְיָן. רַק מִצַּד שֶׁהָעִנְיָן נוֹגֵעַ לִי וְלֹא הִכַּרְתִּי לְשִׁמְעוֹן הַנַּ"ל נְדָמָה בְּדַעְתִּי שֶׁהָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק אִתִּי, וְזֶהוּ הַקֶּרוֹב לִי יוֹתֵר מִן הַכֹּל. אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁבִּשְׁגָגָה בָּא הַדָּבָר לְיָדוֹ וְהִתְחָרַט בְּעֶצְמוֹ עַל זֶה מְאֹד, וְאֶפְשָׁר גַּם בְּדַעְתּוֹ לְפַיֵּס אוֹתִי עֲבוּר זֶה, אוֹ שְׁאָר עִנְיָנֵי זְכוּת שֶׁאֵינִי יוֹדֵעַ. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ יֵשׁ לִי עָוֹן גָּדוֹל בְּמַה שֶּׁאָמַרְתִּי עַל אִישׁ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר עָלָיו שֶׁהוּא אוֹהֲבוֹ, וּמִסְתָּמָא שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ לְמַעְלָה קְדוֹשָׁה וְנוֹרָאָה עַד מְאֹד, קְרָאתִיו וּפִרְסַמְתִּי אוֹתוֹ לְאָדָם שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, אָדָם בָּזוּי, אִישׁ מִרְמָה, מֵעַתָּה אֲנִי מִתְחָרֵט עַל זֶה מְאֹד מְאֹד, וְאֵין לִי שׁוּם שְׁנָאָה עָלָיו מֵאַחַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹהֲבוֹ.

**וְזֹהִי** כַּוָּנַת הַכָּתוּב בְּ"לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ". וְשָׁמָּא תֹּאמַר: בְּאֵיזֶה אֹפֶן אוּכַל לִפְעֹל בְּעַצְמִי, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לִי שׁוּם תַּרְעוֹמוֹת עָלָיו וְאַף לֶאֱהֹב אוֹתוֹ? לָזֶה בָּא הַכָּתוּב כְּמִתֻּרֶץ "אֲנִי ה'", פֵּרוּשׁ: אֲנִי ה' אָהַבְתִּיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמַלְאָכִי (א' ב'): "אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר ה'" וְגוֹ', (דברים י"ד א'), "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם" וְגוֹ', גַּם אַתָּה תּוּכַל לֶאֱהֹב אוֹתוֹ. וּבֶאֱמֶת הַדָּבָר פָּשׁוּט, כִּי הָאָדָם מִצַּד שֶׁהוּא מְסֻתָּכָל רַק לְמַטָּה בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא מְלֻבָּשׁ בְּחֹמֶר גַּשְׁמִי, אֵין נֶחְשָׁב בְּעֵינָיו כָּל כָּךְ, וּבִפְרָט אִם בְּאֵיזֶה דָּבָר הוּא נֶגְדּוֹ, הוּא מְבַטֵּל אוֹתוֹ בְּרַעְיוֹנָיו, לֹא כֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעֶצֶם אֶת שֹׁרֶשׁ קְדֻשַּׁת נִשְׁמַת יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא גָּדוֹל וְנוֹרָא עַד מְאֹד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁשֹּׁרֶשׁ

קָדֵשׁת נִשְׁמַת יִשְׂרָאֵל הוּא לְמַעְלָה בְּמָקוֹם נוֹרָא עַד מְאֹד, לָכֵן חֲשִׁיבוּתָם וְאַהֲבָתָם אֶצְלוֹ הוּא גַּם כֵּן לְמְאֹד].

**פרק ז**

## בּוֹ יְבֹאַר גֹּדֶל הַזְּהִירוּת מִלְּלַמֵּד חוֹב עַל יִשְׂרָאֵל וּשְׁכָרוֹ שֶׁל מְלַמֵּד זְכוּת.

**הִנֵּה** בַּפְּרָקִים שֶׁעָבְרוּ בֵּאַרְנוּ אוֹדוֹת אִישׁ פְּרָטִי, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁצָּרִיךְ לְהִזָּהֵר עַד מְאֹד מִלְּלַמֵּד חוֹבָה עַל כָּלַל יִשְׂרָאֵל, כִּי הַחֵטְא גָּדוֹל עַד מְאֹד. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּפְסָחִים (דף פ"ז:) מַאי דִּכְתִיב (משלי ל' י'): "אַל תַּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו", (שם י"א) "דּוֹר אָבִיו יְקַלֵּל וְאֶת אִמּוֹ לֹא יְבָרֵךְ". אֲפִלּוּ דּוֹר שֶׁאָבִיו יְקַלֵּל וְאִמּוֹ לֹא יְבָרֵךְ, אַל תַּלְשִׁינוּ אֶל אֲדוֹנָיו זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּרְאֵה נָא בִּישַׁעְיָה הַנָּבִיא, בְּעֵת שֶׁרָאָה אֶת כְּבוֹד ה' וְאָמַר (ישעיה ו' ה'): "אוֹי לִי כִּי נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יוֹשֵׁב כִּי אֶת הַמֶּלֶךְ ה'" וְגוֹ', עַל שֶׁאָמַר "וּבְתוֹךְ עַם" וְגוֹ', אַף שֶׁלֹּא כִּוֵּן בָּזֶה לְבַזּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, כִּי גַּם עַל עַצְמוֹ הִקְדִּים לוֹמַר זֶה, רַק כַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ כְּדַאי לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, לֹא מִצַּד מַעֲשָׂיו וְלֹא מִצַּד מַעֲשֵׂה הָעָם אֲשֶׁר הוּא יוֹשֵׁב בְּקִרְבָּם, אַף עַל פִּי כֵן רְאֵה מַה כְּתִיב בַּתְּרֵהּ (שם ו'): "וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה וְגוֹ'; (שָׁם ז') הִנֵּה נָגַע זֶה עַל שְׂפָתֶיךָ" וְגוֹ', וְאָמְרוּ חֲזַ"ל, שֶׁהוּא נוֹטְרִיקוֹן: רִצֵּץ פֶּה שֶׁאָמַר דֵּלְטוֹרְיָא עַל בָּנַי. וְסוֹף הָיָה שֶׁמֵּת בְּסִבַּת דָּבָר זֶה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בִּיבָמוֹת (דף מ"ט:): אַתְיוּהוּ לְאַרְזָא וַנְסַרוּהוּ כִּי מָטָא לַהֲדֵי פֻּמָּא נָח נַפְשֵׁהּ, (כַּאֲשֶׁר מְנַשֶּׁה רָצָה לַהֲרֹג אֶת יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא, אָמַר יְשַׁעְיָהוּ שָׁם וְנִבְלַע בְּתוֹךְ עֵץ אֶרֶז הֵבִיאוּ אֶת עֵץ הָאֶרֶז וְנִסְרוּהוּ וחתכוהו, וּכְשֶׁהִגִּיעוּ לְפִיו שֶׁל יְשַׁעְיָהוּ, יָצְאָה נִשְׁמָתוֹ), עַיֵּן שָׁם [6] .

**וְכֵן** בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, עַל שֶׁאָמַר (במדבר ל"ב י"ד): "תַּרְבּוּת אֲנָשִׁים חַטָּאִים" יָצָא מִמֶּנּוּ שְׁבוּאֵל בֶּן גֵּרְשֹׁם, שֶׁהָיָה מְשֻׁרֶת לַעֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (בבא קמא ק"ט

[6] וְעַיֵּן בְּרִיטְבָ"א שֶׁהִקְשָׁה, דְּהָא כְּבָר נִמְחַל לוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַמַּלְאָךְ (ישעיה ו' ז'): "וְסָר עֲוֹנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר". וְתֵרֵץ דְּלֹא נִמְחַל, רַק בְּמַה שֶׁדִּבֵּר זֶה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחַר כָּךְ חָזַר הַנָּבִיא וְסִפֵּר זֶה הַלָּשׁוֹן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכָךְ נֶעֱנַשׁ שְׁנַיִת. וְלַעֲנִיוּת דַּעְתִּי נִרְאֶה לוֹמַר, דְּלֹא חָטָא הַנָּבִיא בְּמַה שֶׁסִּפֵּר אַחַר כָּךְ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁבָּזֶה יוֹרֶה לָהֶם, כַּמָּה גְּדוֹלָה אַהֲבָתָם בְּעֵינֵי אָדוֹן הַכֹּל יִתְבָּרַךְ, רַק שֶׁבָּאֱמֶת אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָךְ: רִצֵּץ פֶּה, דְּהַיְנוּ הָעֹנֶשׁ שֶׁהָיָה לְבַסּוֹף וְלֹא נִגְיעַת הַמַּלְאָךְ לֹא הָיְתָה שֶׁיִּתְכַּפֵּר לְנִמְרֵי עַל יְדֵי זֶה, רַק שֶׁבָּזֶה יִתְלֶה לוֹ עַד לְבַסּוֹף. כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ: יִסּוּרִין תּוֹלִין, וּמִיתָה מְמָרֶקֶת. וְהָעֵד הַנָּכוֹן לָזֶה, שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּלְאָךְ, לְאַחַר שֶׁכְּבָר נָגַע בִּרְצָפָּה עַל שְׂפָתָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "הִנֵּה נָגַע זֶה וְגוֹ' וְסָר עֲוֹנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר" לְשׁוֹן עָתִיד, כְּמוֹ (ישעיה י"א ג'): "וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם", וּכְמוֹ כֵּן תְּכֻפַּר הוּא לְשׁוֹן עָתִיד, לְהוֹרוֹת שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְכַּפֵּר לוֹ לְגַמְרֵי, רַק שֶׁעַתָּה עַל יְדֵי נְגִיעַת הָרִצְפָּה מַתְחִילָה הַכַּפָּרָה וּלְבַסּוֹף יוֹסֵר הֶעָוֹן עַל יְדֵי רִצְפָּה זוֹ. וְלֹא גִּלָּה לוֹ הַמַּלְאָךְ כַּוָּנַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּזֶה. אִי נַמִּי אֶפְשָׁר לוֹמַר "וְסָר עֲוֹנֶךָ", הַיְנוּ הַמְקַטְרֵג מְאוֹתוֹ עָוֹן שֶׁלֹּא יְקַטְרֵג עָלָיו, וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ כֵּיוֹצֵא בָּזֶה אֲצֶל דָּוִד, שֶׁהֻשְׁיבוֹ הַנָּבִיא (שמואל ב' י"ב י"ג): "גַּם ה' הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ", הַיְנוּ הַמְקַטְרֵג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ חֲזַ"ל. וְעֶצֶם הַחֵטְא נִמְחַל לוֹ לַנָּבִיא לְבַסּוֹף, וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב "וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר" לְשׁוֹן עָתִיד. וְיוֹתֵר נָכוֹן כְּתֵרוּץ א' שֶׁכָּתַבְנוּ:

וירושלמי פרק הרואה פרק ט' חלכה ב'). וְיוֹתֵר מִזֶּה מָצִינוּ בְּאֱלִיָּהוּ עַל שֶׁאָמַר (מלכים א' י"ט י'): "קַנֹּא קִנֵּאתִי וְגוֹ' כִּי עָזְבוּ בְרִיתֶךָ" וְגוֹ' נִסְתַּלֵּק בִּגְלַל זֶה מִן הַנְּבוּאָה, וְצִוָּהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִמְשֹׁחַ אֱלִישָׁע תַּחְתָּיו, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (הובא בילקוט מלכים).

**וְכָתַב** "סֵפֶר חֲרָדִים" בְּדַף נ"א בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ, דְּהַשָּׁלִישׁ שֶׁנֶּאֱנַשׁ עֲבוּר שֶׁאָמַר (מלכים ב' ז' י"ט): "הִנֵּה ה' עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם, הֱיִהְיֶה כַּדָּבָר הַזֶּה", כָּךְ אָמַר: וַדַּאי ה' יָכוֹל לַעֲשׂוֹת, אַךְ הַדּוֹר הַזֶּה כְּדוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁרָאוּי הָיָה שֶׁיֵּעָשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם כְּהָתָם דִּכְתִיב (בראשית ז' י"א): "וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ", אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁלְּדוֹר רַע כָּזֶה יִהְיֶה נֵס גָּדוֹל כָּזֶה? הֵשִׁיבוֹ אֱלִישָׁע הַנָּבִיא: דִּלְפֵי שֶׁלְּמֵד קַטֵּגוֹרְיָא עַל יִשְׂרָאֵל יִרְאֶה וְלֹא יֹאכַל. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וּרְאֵה** אָחִי מְלִיצָה נוֹרְאָה בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ פֶּרֶק ז' וֶזֶה לְשׁוֹנוֹ: בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם מְשׁוּלִים כְּכֶרֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ה' ז'): "כִּי כֶרֶם ה' צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל". מִכָּאן הָיָה ר' אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: בֵּית יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם כַּרְמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַל תְּצִיץ בּוֹ, (פֵּרוּשׁ: אַפִּלּוּ בְּעַיִן לֹא תַּבִּיט בָּהֶם לְרָעָה) וְאִם הֵצַצְתָּ בּוֹ אַל תֵּרֵד לְתוֹכוֹ, וְאִם יָרַדְתָּ לְתוֹכוֹ אַל תֵּהָנֵה מִמֶּנּוּ, וְאִם נֶהֱנֵיתָ מִמֶּנּוּ אַל תֹּאכַל מִפֵּרוֹתָיו, וְאִם הֵצַצְתָּ וְיָרַדְתָּ וְנֶהֱנֵיתָ וְאָכַלְתָּ מִפֵּרוֹתָיו סוֹפוֹ שֶׁל הָאִישׁ לְהִכָּרֵת מִן הָעוֹלָם. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וְזֶה לְשׁוֹן זֹהַר חָדָשׁ (דף כ"א:): **אָמַר** ר' עֲקִיבָא: אַף עַל גַּב דְּיֶהֱוֵי צַדִּיקָא רַבָּא מִכָּל עָלְמָא וְיֵימַר בִּישָׁא קֶדֶם קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא (פֵּרוּשׁ: שֶׁיִּתְלוֹנֵן, חַס וְשָׁלוֹם, עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא), אוֹ דְּלָטוֹרִין עַל יִשְׂרָאֵל, עָנְשֵׁהּ סַגִּי מִן כֻּלְהוֹן, וְלָא אַשְׁכְּחַן צַדִּיקָא טָבָא כְּאֵלִיָּהוּ בְּכָל דָּרָא, וּמִשּׁוּם דְּאָמַר דְּלָטוֹרִין עַל יִשְׂרָאֵל כוּ' דִּכְתִיב כוּ', בַּהּ שַׁעְתָּא אֲבָאִישׁ סַגְיָא קַמֵּהּ, תָּא חֲזֵי, מַה כְּתִיב בֵּהּ? (מלכים א' י"ט ו') "וַיֵּבֶט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת רְצָפִים", מַהוּ רְצָפִים? אָמַר קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא: כְּדֵין יָאוּת לְמֵיכַל מַאן דְּאָמַר דְּלָטוֹרְיָא עַל בָּנַי כוּ'.

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: אַף עַל גַּב שֶׁיִּהְיֶה צַדִּיק גָּדוֹל מִכָּל הָעוֹלָם, וְיֹאמַר רַע לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא [שֶׁיִּתְלוֹנֵן עָלָיו] אוֹ לְשׁוֹן הָרַע עַל יִשְׂרָאֵל, עָנְשׁוֹ גָּדוֹל מִכֻּלָּם, וְלֹא נִמְצָא צַדִּיק טוֹב כְּאֵלִיָּהוּ בְּכָל הַדּוֹר, וּמִפְּנֵי שֶׁאָמַר לְשׁוֹן הָרַע עַל יִשְׂרָאֵל וְכוּ' דִּכְתִיב וְכוּ', בְּאוֹתָהּ שָׁעָה חָטָא הַרְבֵּה לְפָנָיו. בֹּא וּרְאֵה, מַה כָּתוּב בּוֹ: "וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת רְצָפִים". מַהוּ רְצָפִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּזֶה רָאוּי לְהַאֲכִיל, לְמִי שֶׁדִּבֵּר לְשׁוֹן הָרַע עַל בָּנַי וְכוּ'.

**אָמַר** ר' יִצְחָק: לֹא זָז אֱלִיָּהוּ מִשָּׁם, עַד שֶׁנִּשְׁבַּע לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹרוֹת זְכוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל תָּמִיד, וְכָל מִי שֶׁעוֹשֶׂה זְכוּת הוּא מַקְדִּים וְאוֹמֵר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּךְ וְכָךְ עָשָׂה עַכְשָׁיו פְּלוֹנִי, וְאֵינוֹ זָז מִשָּׁם, עַד שֶׁיִּכְתְּבוּ זְכוּתוֹ דְּהַהוּא גַּבְרָא דִּכְתִיב וְכוּ'. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ בְּקִצּוּר.

**מִכָּל** זֶה נוּכַל לִרְאוֹת אֶת גֹּדֶל הַזְּהִירוּת, שֶׁצָּרִיךְ כָּל אָדָם לְהִזָּהֵר בְּנַפְשׁוֹ מִלְּלַמֵּד חוֹבָה עַל כְּלַל יִשְׂרָאֵל, וְאַדְרַבָּה יַרְגִּיל עַצְמוֹ תָּמִיד לְעוֹרֵר רַחֲמִים וּלְהַזְכִּיר זְכוּתָן, וַעֲבוּר זֶה יִהְיֶה

אָהוּב וְחָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּדְמָצִינוּ בְּיוֹמָא (דף ע"ז, עין שם בגרסת הב"ח) לְעִנְיַן גַּבְרִיאֵל, בְּעֵת שֶׁעָמַד חוּץ לַפַּרְגּוֹד וְעוֹרֵר זְכוּת יִשְׂרָאֵל, הֵשִׁיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִי הוּא זֶה שֶׁמְּלַמֵּד זְכוּת עַל בְּנֵי וְעַיְלוּהוּ לְגָוֵי (הכניסוהו לתוך הפרגוד) עֲבוּר זֶה, עַיֵּן שָׁם.

**וְכַיּוֹצֵא** בָּזֶה מָצִינוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ וּמֵהֶם בְּפֶרֶק י"ט בְּחֵלֶק א', שֶׁעוֹרֵר הַרְבֵּה מְאֹד זְכוּת עַל יִשְׂרָאֵל. וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שָׁם: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, רְאֵה נָא בְּעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ. וַיַּעֲלֶה עֶלְבּוֹנֵנוּ לְפָנֶיךָ, מַה שֶּׁנַּעֲשָׂה לָנוּ בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה. וְזֹכֶר כַּמָּה בַּעֲלֵי בָּתִּים יֵשׁ בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין לָהֶם פַּרְנָסָה, וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה בְּכָל יוֹם תָּמִיד. וְזֹכֶר כַּמָּה עֲנִיִּים יֵשׁ בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מוֹשְׁכִים אֶת בִּשְׂרָם מֵעֲלֵיהֶם (בְּמִסִּים וְאַרְנוֹנִיּוֹת), וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה בְּכָל יוֹם תָּמִיד. זְכֹר כַּמָּה נְעָרִים יֵשׁ בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים בֵּין יְמִינָם לִשְׂמֹאלָם, וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה בְּכָל יוֹם תָּמִיד. זְכֹר כַּמָּה זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּשְׁכִּימִין וּמַעֲרִיבִין לְבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, וּמְחַמְּדִין וּמִתְאַוִּין וּמְצַפִּין לִישׁוּעָתְךָ בְּכָל יוֹם תָּמִיד וְכוּ'. אָבִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם, זְכֹר אֶת בְּרִיתְךָ שֶׁכָּרַתָּ עִם הָרִאשׁוֹנִים, עִם הַשְּׁלֹשָׁה צַדִּיקִים: אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְכוּ' וְגַם כָּתַבְתָּ לָנוּ בְּתוֹרָתֶךָ (ויקרא כ"ה ל"ה): "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ" (פֵּרוּשׁ: לָכֵן גַּם אַתָּה תַּחֲזִיק יָדֵינוּ לְבַל נִמּוֹט לְעוֹלָם). אָבִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם, זְכֹר כַּמָּה פְּסִחִים וְכַמָּה סוּמִים יֵשׁ בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין לָהֶם מְזוֹנוֹת, וַאֲפִלּוּ הֶכֵי נוֹתְנִין שָׂכָר לַמְלַמְּדִים, שֶׁיְּלַמְּדוּ עִם בְּנֵיהֶם תּוֹרָה. אָבִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם זְכֹר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם קִנְיָנֶיךָ אֲשֶׁר מֵעוֹלָם שָׁנָאמַר (דברים ל"ב ו'): "הֲלוֹא הוּא אָבִיךָ קָנָךָ" וְגוֹ' וְאוֹמֵר (משלי ח' כ"ב): "ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ". אָבִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם, זְכֹר כַּמָּה אַלְמָנוֹת וְיתוֹמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת בְּכָל יוֹם תָּמִיד וְכוּ', עַיֵּן שָׁם.

**וּמִזֶּה** יוּכַל לִלְמֹד כָּל אָדָם, אֵיךְ שֶׁצָּרִיךְ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְעוֹרֵר רַחֲמִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יִשְׂרָאֵל בִּדְבָרִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, כִּי גַּם הַיּוֹם יֶשְׁנָן זְכֻיּוֹת אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, לְמִי שֶׁיּוֹדֵעַ בִּזְמַנֵּנוּ אֶת הַמַּצָּב הַדַּל שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְאַף עַל פִּי כֵן יֵשׁ בָּרוּךְ ה' הָרְבֵּה לוֹמְדֵי תוֹרָה וּמְקַיְּמֵי מִצְוֹת וְהַרְבֵּה מַחֲזִיקֵי תּוֹרָה וְגוֹמְלֵי חֶסֶד וְעוֹשֵׂי צְדָקָה בְּכָל עֵבֶר וּפִנָּה.

**וְאִיתָא** בְּתַנְחוּמָא (פרשת שופטים) עַל הַפָּסוּק (דְּבָרִים ט"ז י"ח): "וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק", אָמַר ר' יְהוּדָא בֶּן רַבִּי שָׁלוֹם: שֶׁיִּהְיוּ מַטִּין וּמְלַמְּדִין עֲלֵיהֶם זְכוּת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִמִּי אַתְּ לָמֵד? מִגִּדְעוֹן בֶּן יוֹאָשׁ, שֶׁבִּימָיו הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּצָרָה, וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ אָדָם שֶׁיְּלַמֵּד עֲלֵיהֶן זְכוּת וְלֹא הָיָה מוֹצֵא, שֶׁהָיָה הַדּוֹר דַּל בְּמִצְוֹת וּבְמַעֲשִׂים, כֵּיוָן שֶׁנִּמְצָא זְכוּת בְּגִדְעוֹן, שֶׁלִּמֵּד עֲלֵיהֶם זְכוּת, מִיָּד נִגְלָה אֵלָיו הַמַּלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ו' י"א): "וַיָּבֹא מַלְאַךְ ה'" וְגוֹ', (שָׁם י"ד): "וַיֹּאמֶר לֵךְ בְּכֹחֲךָ זֶה", בְּכֹחַ זְכוּת שֶׁלִּמַּדְתָּ עַל בָּנַי. הֱוֵי: "וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק", שֶׁיִּהְיוּ מְלַמְּדִים זְכוּת עַל הַדּוֹר. מִכָּל זֶה נוּכַל לְהָבִין

מַעֲלַת הַמְלַמֵּד זְכוּת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְנַעֲשֶׂה אַחַר כָּךְ מֶרְכָּבָה לָאוֹר שֶׁל הֵיכַל הַקְּדֻשָּׁה שֶׁנִּקְרָא הֵיכַל הַזְּכוּת, שֶׁשָּׁם מַזְכִּירִין זְכוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כִּדְאִיתָא בְּ"סֵפֶר חֲרֵדִים".

**פרק ח**

## בּוֹ יִבֹּאַר מִדַּת הַסַּבְלָנוּת, וְשֶׁעֲבוּר זֶה נִמְחָלִין עֲוֹנוֹתָיו.

**עוֹד** יִזְהֵר מְאֹד לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּמִדַּת הַסַּבְלָנוּת, שֶׁיִּהְיֶה מִתְרַצֶּה לְכָל מַה שֶּׁיֵּאָרַע לוֹ. כִּדְאִיתָא בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (פרק מ"א משנה י"א), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: הֱוֵי לָמוּד לְקַבֵּל אֶת הַצַּעַר וֶהֱוֵי מוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנְךָ. וְיִהְיֶה נָקֵל לוֹ עַל יְדֵי זֶה מִדַּת שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, דְּאִי לָאו הָכִי יִצְטָרֵךְ לְהִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ תָּמִיד, שֶׁלֹּא לְלֶכֶת וּלְסַפֵּר לַאֲחֵרִים מַה שֶּׁהָיָה בֵּינוֹ וּבֵין פְּלוֹנִי, אוֹ לְהִזָּהֵר בְּאֵיזֶה אֹפֶן לְסַפֵּר (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בֶּחָפֵץ חַיִּים בְּחֵלֶק א' כְּלָל י' סָעִיף י"ג ט"ו), וּפַעַם יְנַצַּח אֶת הַיֵּצֶר וּפַעַם הַיֵּצֶר יְנַצְּחֶנּוּ. וַאֲפִלּוּ אֶחָד יְחַרְפֶּנּוּ בְּפָנָיו, לֹא יָשִׁיב לוֹ כְּלָל וְיֵדַע כִּי הַכֹּל מֵאֵת ה' הוּא עָבוּר עֲוֹנוֹתָיו, וַעֲוֹנוֹתָיו הֵם הַמְחָרְפִין אוֹתוֹ.

**וּכְשֶׁיִּהְיֶה** מְקַבֵּל אֶת הַדִּין עַל עַצְמוֹ בֶּאֱמֶת, בְּוַדַּאי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְרוֹמֵם קַרְנוֹ לְמַעְלָה עֲבוּר זֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ (שמואל ב ט"ז:ה') אֵצֶל דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בְּשָׁעָה שֶׁקִּלֵּל אוֹתוֹ שִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא וְעִפֵּר אוֹתוֹ בְּעָפָר, וְרָצוּ עַבְדֵי דָוִד לְקַנְאוֹת לְכָבוֹדוֹ עֲבוּר זֶה, לֹא הִנִּיחַ לָהֶם וְקִבֵּל עַל עַצְמוֹ הַדִּין בְּאָמְרוֹ (שם י'): "ה' אָמַר לוֹ קַלֵּל", וְאָמְרוּ רַז"ל, שֶׁבְּאוֹתוֹ שָׁעָה זָכָה דָּוִד לִהְיוֹת הָרְבִיעִי לָרִגְלֵי מֶרְכָּבָה.

**וּכְהַאי** גַּוְנָא בְּכָל אָדָם וְאָדָם, אִם יִזְכֶּה לְמִדָּה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת יִהְיֶה נֶחְשָׁב לֶעָתִיד מֵאוֹהֲבֵי ה' יִתְבָּרַךְ וְיָאִיר כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (שבת דף פ"ח): הַנֶּעֱלָבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין, שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָן וְאֵינָן מְשִׁיבִין, עוֹשִׂין מֵאַהֲבָה וּשְׂמֵחִין בְּיִסּוּרִין, עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר (שופטים ה' ל"א): "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ".

**וּפֵרֵשׁ** הַמְפָרְשִׁים דְּקָחָשִׁיב כָּאן ג' מַדְרֵגוֹת: **א**. שֶׁאֵינוֹ עוֹלֵב לַחֲבֵרוֹ כְּשֶׁחֲבֵרוֹ מְחָרְפוֹ, אֲבָל יָכוֹל לְהִיוֹת שֶׁיָּשִׁיב. **ב**. שֶׁמַּעֲמִיד עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא לְהָשִׁיב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַשִּׂיג יוֹתֵר בִּזְיוֹן עַל יְדֵי זֶה מֵחֲבֵרוֹ. **ג**. עוֹשִׂין מֵאַהֲבָה וּשְׂמֵחִין בְּיִסּוּרִין, פֵּרוּשׁ: מַה שֶּׁאֵינוֹ מֵשִׁיב הוּא מִצַּד הָאַהֲבָה לַה' וּמְקַבֵּל יִסּוּרִין אֵלּוּ בְּשִׂמְחָה [7] , וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לַמַּדְרֵגָה הַשְּׁלִישִׁית, זוֹכֶה לְכָל הַכָּבוֹד הַזֶּה, כִּי מִדָּה זוֹ בָּאָה לָאָדָם מִצַּד קְדֻשַּׁת הַנֶּפֶשׁ וּמֵאֲמוּנָתָהּ הַטְּהוֹרָה בַּה', שֶׁהוּא מַשְׂגִּיחַ עַל כָּל דְּרָכָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (איוב ל"ד כ"א): "כִּי עֵינָיו עַל דַּרְכֵי אִישׁ" וְגוֹ', וְעוֹשֶׂה הַכֹּל לְטוֹבָתוֹ, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: צָרִיךְ הָאָדָם לִהְיוֹת שָׂמֵחַ בְּיִסּוּרִין יוֹתֵר מִן הַטּוֹבָה,

[7] וְכָתוּב בְּסֵפֶר "תּוֹלְדוֹת אָדָם", שֶׁפַּעַם אַחַת נָסַע הַצַּדִּיק ר' זַלְמָן, תַּלְמִידוֹ שֶׁל הַגְּר"א זַ"ל, עִם אָחִיו הַגָּאוֹן ר' חַיִּים מְוִולְאָזִין זללה"ה בַּדֶּרֶךְ, וְיָהִי בְּבוֹאָם לַמָּלוֹן, דִּבֵּר אִתָּם בַּעַל הַמָּלוֹן קָשׁוֹת וְלֹא נָתַן לָהֶם מָקוֹם לָלוּן, וְכַאֲשֶׁר נָסְעוּ מִשָּׁם, וַיַּרְא ר' חַיִּים אֶת אָחִיו ר' זַלְמָן, וְהִנֵּה הוּא בּוֹכֶה, וַיֹּאמֶר לוֹ: לָמָּה אַתָּה בּוֹכֶה הֲשֹׁמְתָּ לִבְּךָ אֶל דִּבְרֵי הָאִישׁ, וַאֲנִי לֹא נָתַתִּי לִבִּי לְכָל הַדְּבָרִים. עָנָה ר' זַלְמָן: אֵין אֲנִי בּוֹכֶה חָלִילָה עַל גְּנוּת, שֶׁדִּבֵּר אֲלֵינוּ הָאִישׁ, אַךְ הִרְגַּשְׁתִּי מְעַט כְּאֵב לֵב מִדִּבְרֵי הָאִישׁ, וּבוֹכֶה אֲנִי, עַל שֶׁלֹּא הִגַּעְתִּי עֲדַיִן לְמַעֲלַת (שבת דף פ"ח:) "הַנֶּעֱלָבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין וְכוּ' שׁוֹמְחִין" וְכוּ':

שֶׁאֶפְלּוּ הָאָדָם בְּטוֹבָה כָּל יָמָיו לֹא נִמְחֲלוּ לוֹ הָעֲוֹנוֹת שֶׁבְּיָדוֹ, וּבַמֶּה נִמְחָל לוֹ? בְּיִסּוּרִין. אָמַר ר' אֶלְעָזָר: צָרִיךְ אָדָם לְהַחֲזִיק טוֹבָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בִּזְמַן שֶׁיִּסּוּרִין בָּאִין עָלָיו, לָמָּה? שֶׁהַיִּסּוּרִין מוֹשְׁכִין אֶת הָאָדָם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג' י"ב): "כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ", אִם יִסּוּרִין בָּאִין עַל הָאָדָם, יַעֲמֹד בָּהֶם וְיִקַּבֵּל, לָמָּה? שֶׁאֵין סוֹף לְמַתַּן שְׂכָרָן. (תהילים ל"ז ז') "דּוֹם לַה' וְהִתְחוֹלֵל לוֹ", צַפֵּה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אִם הֵבִיא עָלֶיךָ יִסּוּרִים, אַל תְּהִי מְבַעֵט בָּהֶם, אֶלָּא הֱוֵי מְקַבְּלָן כַּחֲלִילִין (פְּרוּשׁ: כְּלֵי זֶמֶר). עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וּסְבִילַת הָעֶלְבּוֹן הוּא בִּכְלַל יִסּוּרִין כַּנַּ"ל "עוֹשִׁין מֵאַהֲבָה וּשְׂמֵחִין בְּיִסּוּרִין".

**וּכְשֶׁיִּרְצֶה** הָאָדָם לְהִתְדַּבֵּק בְּמִדָּה זוֹ שֶׁל הַסַּבְלָנוּת, יִתְבּוֹנֵן תָּמִיד בְּגוּף עִנְּשׁ הָעֲוֹנוֹת בַּגֵּיהִנֹּם וּבַגִּלְגּוּל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (ערובין דף י"ט.) (תהילים פ"ד ז'): "עֹבְרֵי בְּעֶמֶק הַבָּכָא (זוֹ גֵּיהִנֹּם) מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ", שֶׁמּוֹרִידִין דְּמָעוֹת כְּנַחַל שֶׁל שִׁיתִּין. וְיָדוּעַ דְּאֵשׁ שֶׁל מָדוֹר א' שֶׁבַּגֵּיהִנֹּם הִיא שִׁשִּׁים פְּעָמִים יוֹתֵר מֵהָאֵשׁ שֶׁלָּנוּ וְשֶׁל מָדוֹר ב' הִיא שִׁשִּׁים פְּעָמִים מִמָּדוֹר א', וְכֵן כְּהַאי גַּוְנָא יְכֹפֶל הָעִנָּשׁ בְּכָל הַמְּדוֹרוֹת. וּכְבָר כָּתַב הָרַמְבַּ"ן בְּסִפְרוֹ "שַׁעַר הַגְּמוּל", שֶׁשִּׁשָּׁעָה אַחַת בַּגֵּיהִנֹּם הִיא קָשָׁה יוֹתֵר מִיִּסּוּרֵי אִיּוֹב כָּל יָמָיו. וְגַם יָדוּעַ דְּעִנָּשׁ הַגִּלְגּוּל הוּא קָשֶׁה יוֹתֵר מֵעִנָּשׁ הַגֵּיהִנֹּם.

**עַל** כֵּן כְּשֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו תָּמִיד וְיֵדַע כִּי הוּא גַּם כֵּן לֹא יִנָּקֶה בְּיוֹם הַדִּין מֵהָעִנָּשׁ הַנּוֹרָא, בְּוַדַּאי יִהְיֶה מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ בְּרֹב שִׂמְחָה הַמִּדָּה הַזּוֹ לִהְיוֹת סַבְלָן וּמַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו תָּמִיד, תְּמוּרַת עֲנָשִׁין הַקָּשִׁים הַנַּ"ל. (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"סֵפֶר חֲרֵדִים" וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: בְּשָׁמְעִי כָּל מְחָרְפַי וּמְגַדְּפַי בָּרַבִּים, אֲשִׂים נָגְדִּי כַּף מֹאזְנַיִם, בְּכַף אַחַת אַשְׁמוֹתַי, וּבְכַף שְׁנִיָּה הַחֲרוּפִין וְהַגִּדּוּפִין וַאֲבִיט, כִּי כַּף הָאֲשָׁמוֹת מָטָה מַטָּה. וְאֶשְׁתּוֹק וְאַצְדִּיק דִּינִי. וְכֵן אֶעֱשֶׂה לְכָל מִינֵי צַעַר בְּדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה). דַּהֲלֹא אָנוּ רוֹאִין בְּחוּשׁ, שֶׁנִּנְקָל לוֹ לָאָדָם לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ כָּל הַבְּזָיוֹנוֹת, אִם עַל יְדֵי זֶה יִמָּנַע מִמֶּנּוּ הֶפְסֵד נְכָסָיו, כְּגוֹן בְּעֵת הַשָּׁרְפָה וּשְׁאָרֵי צָרוֹת, רַחֲמָנָא לִיצְלָן, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אִם יוֹדֵעַ שֶׁבָּזֶה יְסֻלַּק מֵעָלָיו עָנְשֵׁי הַגּוּף הַחֲמוּרִין. וּמִכָּל זֶה נוּכַל לָדוּן בְּכָל שֶׁכֵּן לְעִנְיַן הַסַּבְלָנוּת, שֶׁלֹּא יִקָּשֶׁה עַל הָאָדָם, רַק בְּעֵת שֶׁהוּא עוֹמֵד נֶגֶד חֲבֵרוֹ וְשׁוֹמֵעַ בְּזִיּוֹנוֹ.

**וּנְבָאֵר** דְּבָרֵינוּ, כִּי אֶפְלּוּ אִם לֹא הָיוּ מוֹחֲלִין לוֹ בִּשְׁבִיל זֶה, אֶפְלּוּ עַל עֲבֵרָה אַחַת בִּשְׁלֵמוּת, וְרַק לְהָקֵל עָנְשׁוֹ, גַּם כֵּן כְּדַאי הוּא לוֹ וְכַנַּ"ל. וְכָל שֶׁכֵּן אִם מוֹחֲלִין לוֹ בִּשְׁלֵמוּת עֲבוּר עֲבֵרָה אַחַת, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בָּזֶה שֶׁיִּדּוּעַ לָנוּ, שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ עֲבוּר זֶה עַל כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ, אֶפְלּוּ לְאוֹתָן הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם פֶּשַׁע, רַק שֶׁיְּזַהֵר מִכָּאן וּלְהַבָּא שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתָם. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (יומא כ"ג.): כָּל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ז' י"ח): "נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע". לְמִי נוֹשֵׂא עָוֹן? לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע.

**אַךְ** מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִמְחֹל לוֹ אֶפִלּוּ עַל פְּשָׁעָיו, יִזָּהֵר גַּם כֵּן שֶׁהוּא לֹא יַקְפִּיד כְּלָל, אֲפִלּוּ יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁעָשָׂה חֲבֵרוֹ נֶגְדּוֹ בְּמֶרֶד וּבְמַעַל שֶׁזֶּה נִקְרָא פֶּשַׁע, כְּמַאֲמָרָם (יומא ל"ו:) פְּשָׁעִים אֵלּוּ הַמְּרָדִים, וְזֶהוּ שֶׁדָּיְקוּ: לְמִי נוֹשֵׂא עָוֹן? לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע, (דְּבֶאֱמֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לוֹ אֶפִלּוּ עַל פְּשָׁעָיו כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו", וְנִקַט הַכָּתוּב "נֹשֵׂא עָוֹן" מִשּׁוּם סֵדֶר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דְּקַחֲשִׁיב, שֶׁהוּא נוֹשֵׂא עָוֹן וְגַם עוֹבֵר עַל פֶּשַׁע וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה (שמות ל"ד ז'): "נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע").
וּמִדָּה זוֹ מוֹעֶלֶת לְאָדָם גַּם כֵּן לִפְעָמִים לְהוֹסִיף לוֹ יָמִים, אֲפִלּוּ אִם כְּבָר נִגְזַר עָלָיו שֶׁיָּמוּת.
**כִּדְאִיתָא** (ר"ה י"ז.) בְּמַעֲשֶׂה דְּרַב הוּנָא בְּרֵהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ דְּחָלַשׁ, וְעָל רַב פָּפָּא לְשַׁיּוֹלֵי בֵּהּ (פֵּרוּשׁ: לְבַקְּרוֹ), חָזָא דְּתַקִּיף לֵהּ עָלְמָא, אָמַר לְהוּ: צְבִיתוּ לֵהּ זְוָדַתָּא (פֵּרוּשׁ: תַּכְרִיכִין), לְסוֹף אִתְּפַח (פֵּרוּשׁ: נִתְרַפֵּא). הֲוָה קָמְכַסְּיף רַב פָּפָּא לְמֶחְזֵיהּ. אָמַר לֵהּ: מַאי חָזֵית? אָמַר לֵהּ: אִין הָכֵי הֲוָה (מִיתָה נִקְנָסָה עָלַי), וְאָמַר לְהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הוֹאִיל וְלָא מוֹקְמִים בְּמִלֵּהּ, לָא תּוֹקְמוּ בַּהֲדֵהּ.
רַב הוּנָא בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, נֶחֱלָה וְעָלָה רַב פָּפָּא לְבַקְּרוֹ. רָאָה רַב פָּפָּא שֶׁהוֹלֵךְ לְהִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, אָמַר לַסּוֹבְבִים אוֹתוֹ: הָכִינוּ לוֹ תַּכְרִיכִין. וּלְבַסּוֹף נִתְרַפֵּא רַב הוּנָא. הָיָה רַב פָּפָּא מִתְבַּיֵּשׁ לִרְאוֹת פְּנֵי רַב הוּנָא. אָמַר לוֹ רַב הוּנָא: בֶּאֱמֶת, כָּךְ נִגְזַר עָלַי, וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִכֵּיוָן שֶׁהוּא מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו, גַּם אַתֶּם אַל תְּדַקְדְּקוּ אַחֲרָיו.
**עַל** כָּךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְדַּבֵּק תָּמִיד בַּמִּדָּה הַקְּדוֹשָׁה הַזּוֹ, וְיִהְיֶה טוֹב לוֹ בָּזֶה וּבַבָּא.
**עוֹד** זֹאת יִרְאֶה שֶׁלֹּא לְקַבֵּל עָלָיו שׁוּם הִתְמַנּוּת, אִם לֹא לְדָבָר מְצֻוֶּה, כִּי קָרוֹב הַדָּבָר שֶׁיִּכָּשֵׁל עַל יְדֵי זֶה בַּעֲוֹן לָשׁוֹן הָרַע, וִיקַיְּמִים בְּעַצְמוֹ מַאֲמַר חָז"ל (סנהדרין י"ד.) הֲוֵי קָבֵל וְקַיְּם. וְהִנֵּה בְּדָרָךְ כְּלָל יְמַעֵט הָאָדָם הָרוֹצֶה לִהְיוֹת שָׁלֵם בִּדְרָכָיו הַהִתְחַבְּרוּת עִם בְּנֵי אָדָם בְּכָל יְכָלְתּוֹ. וַאֲפִלּוּ אִם הוּא בַּעַל מַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁצָּרִיךְ לִפְעָמִים לְהִתְחַבֵּר עִם אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם הֲגוּנִים כְּלָל, לִשְׂא וְלִתֵּן עִמָּהֶם, מִכָּל מָקוֹם, כָּל זְמַן שֶׁאֵין הַהֶכְרֵחַ הַגָּדוֹל מְבִיאוֹ לְהִתְחַבֵּר עִמָּהֶם, יִתְרַחֵק מֵהֶם.

**פרק ט**

## בּוֹ יִבֹּאַר מִדַּת הַבִּטָּחוֹן וּקְבִיעַת עִתִּים לַתּוֹרָה.

**עוֹד** זֹאת יִרְאֶה לְחַזֵּק תָּמִיד אֶת עַצְמוֹ בְּמִדַּת הַבִּטָּחוֹן, כִּי מִלְּבַד שֶׁהִיא מִדָּה קְדוֹשָׁה וּמֻכְרַחַת לְדֶרֶךְ עֲבוֹדָה הַתַּכְלִיתִי, עוֹד זֹאת צְרִיכָה מְאֹד לְעִנְיַן מִדַּת שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן. כִּי יָדוּעַ הוּא שֶׁכַּמָּה פְּעָמִים יֵרַע לִבּוֹ מְאֹד עַל חֲבֵרוֹ, וְהַיֵּצֶר מְסִיתוֹ לֵילֵךְ וּלְפַרְסְמוֹ לְאִישׁ רַע וּבְלַיַּעַל עַל דָּבָר, שֶׁלְּפִי דַּעְתּוֹ נָגַע לוֹ בְּעִסְקוֹ, אוֹ שֶׁנִּגְרַע לוֹ מִכְּבוֹדוֹ עַל יָדוֹ, וְקָשֶׁה לוֹ מְאֹד לְהִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ בְּעִנְיָן זֶה. אֲבָל כַּאֲשֶׁר יִתְיַשֵּׁב הָאָדָם בְּדַעְתּוֹ בְּמַה שֶׁאָמְרוּ חָז"ל, שֶׁאֵין אָדָם נוֹגֵעַ בַּמּוּכָן לַחֲבֵרוֹ אֶפִלּוּ כִּמְלֹא נִימָא, וּלְכָל אֶחָד יִנָּתֵן, מַה שֶּׁנִּגְזַר עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם,

הֵן לְעִנְיַן כָּבוֹד וְהֵן לְעִנְיַן מָמוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בְּיוֹמָא (דף ל"ח.): מִכָּאן אָמַר בֶּן עַזַּאי: בְּשָׁמְךָ יִקָּרְאוּךָ וּבְמִקּוֹמְךָ יוֹשִׁיבוּךָ וּמִשָּׁלְךָ יִתְּנוּ לָךְ וְכוּ', אַז יֵרֵךְ מִמֶּנּוּ הַיֵּצֶר.

**וְאַגַּב** נְבָאֵר מְעַט מִדַּת הַבִּטָּחוֹן וְנָבוֹא אַחַר כָּךְ לְעִנְיָנֵנוּ. דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם אָמַר (תהילים ל"ז ג'): "בְּטַח בַּה' וַעֲשֵׂה טוֹב שְׁכָן אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה". מִתְּחִלָּה הִזְהִיר אֶת הָאָדָם בְּמִדַּת הַבִּטָּחוֹן וְאַחַר כָּךְ עַל עֲשִׂיַּת הַטּוֹב, כִּי הוּא כְּיסוֹד חָזָק, שֶׁיּוּכַל לְהִבָּנוֹת עָלָיו כָּל בִּנְיָן. לְמָשָׁל, הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה צִוְּתָה אוֹתָנוּ שֶׁנְּזַהֵר בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה תָּמִיד, וּלְפָחוֹת בְּקִבְיעוּת עִתִּים לַתּוֹרָה, וְכֵן בִּנְתִינַת הַצְּדָקָה, וְכַדּוֹמֶה מֵעִנְיָנֵי הַמִּצְוֹת, אֲשֶׁר יֵרָאֶה לְכְאוֹרָה הֶפְסֵד לָאָדָם עַל יְדֵי זֶה בְּמָמוֹנוֹ. וְהַיֵּצֶר הָרַע מְסִיתוֹ לֵאמֹר: פֶּן מָה אֶעֱשֶׂה בְּאַחֲרִיתִי, אִם לֹא אֶשְׁתַּדֵּל בְּיוֹתֵר בְּעִנְיַן עֲסָקַי, וּבִפְרָט בְּעֵת זוֹ שֶׁמִּכְשֶׁרֶת בְּיוֹתֵר לְסַע וְלִילַךְ לְשָׁם וּלְשָׁם, וְאִם לֹא עַכְשָׁיו, אֵימָתַי? וּמִשְׁתַּדֵּל לְהַפְרִיעַ מִמֶּנּוּ עַל יְדֵי זֶה הָעֵת הַקְּבוּעָה לַתּוֹרָה. וְכֵן מִנְתִינַת הַצְּדָקָה עַל יְדֵי טְעָנוֹת אֵלּוּ וְכַדּוֹמֶה לָזֶה. לְכָךְ בָּא הַכָּתוּב כְּמַזְהִיר: "בְּטַח בַּה'", שֶׁהוּא בְּוַדַּאי יַשְׁלִים לְךָ אֶת כָּל הָרָאוּי לָבוֹא לְךָ. "וַעֲשֵׂה טוֹב", עַל יְדֵי זֶה תּוּכַל לַעֲשׂוֹת כָּל טוֹב. וְכַמָּזְכָּר בִּירוּשַׁלְמִי (סוטה פ"ט) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: בְּאֶחָד שֶׁהָיָה לוֹמֵד וַהֲווּ צָוְחִין לֵהּ בִּפְרַגְמַטְיָא (פִּרוּשׁ: שֶׁהָיוּ צוֹעֲקִים הַקּוֹנִים שֶׁיָּבוֹא עִם סְחוֹרָתוֹ לְמִכֹּר) וַהֲוָה אָמַר: לֵית אֲנָא מְבַטֵּל עוֹנָתִי, אֵין חֲמֵי לְמֵיתֵי מֵיתֵי הוּא, (וְזֶה לְשׁוֹן "קָרְבַּן הָעֵדָה": וְהָיָה אוֹמֵר: אֵין אֲנִי מְבַטֵּל הַשָּׁעָה, שֶׁקְּבָעְתִּי לְלִמּוּד הַתּוֹרָה בִּשְׁבִיל הָרְוָחַת מָמוֹן, אִם רָאוּי שֶׁיָּבוֹא לִי רֶוַח, יָבוֹא הוּא מֵעַצְמוֹ מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף לְאַחַר שֶׁאֲגְמֹר קְבִיעַת לִמּוּדִי).

**וְהִנֵּה** זֶה דָּבָר שֶׁהַשֵּׂכֶל יְחַיְּבֵהוּ וַדַּאי, כִּי אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִגְרַע מִן הָאָדָם מְזוֹנוֹ, שֶׁקָּבַע לוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, עֲבוּר שֶׁלֹּא רָצָה לְבַטֵּל הַזְּמַן הַקְּבוּעַ לוֹ לַתּוֹרָה? וַאֲפִלּוּ אִם אֵרַע לוֹ, שֶׁעַל יְדֵי קְבִיעַת עִתִּים שֶׁלּוֹ, נִסְבַּב לוֹ מְנִיעַת הָרֶוַח בְּיוֹם זֶה, אַף עַל פִּי כֵן אַל יְדַאֵג מִזֶּה, כִּי הַרְבֵּה סִבּוֹת יֵשׁ לַמָּקוֹם, וְאִם לֹא בְּיוֹם זֶה, יִתֵּן לוֹ בְּיוֹם אַחֵר, וְיֵדַע לָנָכוֹן כִּי עַד כְּלוֹת זְמַן הַקְּבוּעַ לַטָּרָף שֶׁל שָׁנָה זוֹ, וְהוּא עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל, בְּוַדַּאי מְשֻׁלָּם מַה שֶּׁנִּגְזַר לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם. וְאֵין הַחֲרִיצוּת וְהַהִשְׁתַּדְּלוּת בְּיוֹתֵר מוֹעִיל מְאוּמָה, כִּי בְּוַדַּאי לֹא יִתּוֹסֵף לוֹ מְאוּמָה עַל יְדֵי זֶה, שֶׁיַּעֲבֹר עַל רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיַפְרִיעַ אֶת הָעֵת הַקְּבוּעָה לוֹ לְדִבְרֵי תוֹרָה, וְכֵן מִלְּתֵן מְמוֹנוֹ לִצְדָקָה וְכַדּוֹמֶה. אִם לֹא מִי שֶׁכָּפַר לְגַמְרֵי בַּה' וּבְהַשְׁגָּחָתוֹ, דְּעָלָיו כְּתִיב (דברים ז' י'): "וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ".

**וַאֲפִלּוּ** אִם הוּא רוֹאֶה, שֶׁיֵּשׁ אֵיזֶה אֲנָשִׁים, שֶׁמְּבַטְּלִים לְגַמְרֵי מִלִּמּוּדָם וּמַצְלִיחִים בְּעִסְקָם, יִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב תָּמִיד בְּעִנְיָנָם וְיִרְאֶה, שֶׁכַּמָּה פְּעָמִים יְזַדַּמֵּן לָהֶם סִבּוּבִים, שֶׁיָּבוֹא עֲלֵיהֶם גַּיִס וְכַדּוֹמֶה מֵעִנְיְנֵי הַסִּבּוּבִים וְיִכְלֶה הַרְבֵּה מִמָּמוֹנָם עַל יְדֵי זֶה, וְהוּא מַה שֶּׁקִּבֵּץ אֶת הַמָּעוֹת שֶׁאֵינָן שֶׁלּוֹ (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ירמיה י"ז י"א): "עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט, בַּחֲצִי יָמָו יַעַזְבֶנּוּ"),

אוֹ בְּהַזְמַן שֶׁאֵינוֹ שָׁלוֹ, כִּי הָיָה לוֹ לְיַחֵד עֵת זֶה לְתוֹרָה וְלַעֲבוֹדַת ה'. כְּמוֹ דְּאִיתָא בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן פֶּרֶק כ"ט מִשְׁנָה ב' וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כָּל הַבּוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה מוֹסְרִין לוֹ בַּטָּלָנִין כְּנֶגְדּוֹ, (שֶׁיְּבַטְּלוּ אוֹתוֹ מֵעֲנְיָנָיו שֶׁעָמַל בָּהֶן עַד עַתָּה) כְּגוֹן: אֲרִי וּזְאֵב וְנָמֵר וּבַרְדְּלָס וְנָחָשׁ וְהַגְּיָסוֹת וְהַלִּסְטִים בָּאִין וּמַקִּיפִין אוֹתוֹ וְנִפְרָעִין מִמֶּנּוּ שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים נ"ח י"ב): "אַךְ יֵשׁ אֱלֹהִים שֹׁפְטִים בָּאָרֶץ", עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְהוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, דְּתַחַת שֶׁהוּא מְבַטֵּל מִתּוֹרָה וְעָמֵל לֶאֱסֹף הוֹן רַב, מוֹסְרִין לוֹ בַּטָּלָנִין כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁיְּבַטְּלוּ אוֹתוֹ מֵעֲנְיָנָיו שֶׁעָמַל בָּהֶן עַד עַתָּה, דַּאֲפִלּוּ אִם אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ הָאֲרִי וְהַזְּאֵב, נִסְבָּב לוֹ עַל כָּל פָּנִים עַל יְדֵי הֶפְסֵד בְּמָמוֹנוֹ, כְּגוֹן שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵחַ מֵהֶן וּלְהַפְקִיר אֶת רְכוּשׁוֹ, אוֹ לְרַפְּאוֹת אֶת עַצְמוֹ מִמַּכּוֹתָם. וּפְעָמִים רַבּוֹת נִסְבָּב לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם יִסּוּרִים רַבִּים וּמַחֲלוֹת גְּדוֹלוֹת, עַד שֶׁלְּבַסּוֹף מוֹצִיא אוֹתָן הַמָּעוֹת, שֶׁלֹּא רָצָה לִתֵּן לִצְדָקָה, וּכְמַאֲמָרָם: בֵּיתָא דְּלָא פָּתוּחַ לְעָנְיָא, פָּתוּחַ לְאַסְיָא. וְגַם זֶה גּוּפָא בָּא לְפָעָמִים עֲבוּר בְּטוּל תּוֹרָה וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (ברכות ה'.) אִם רוֹאֶה אָדָם, שֶׁיִּסּוּרִין בָּאִין עָלָיו, יְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו. פְּשִׁפֵּשׁ וְלֹא מָצָא, יִתְלֶה בְּבִטּוּל תּוֹרָה.

**וְאִם** כֵּן אָחִי, לָמָּה לְךָ לְקַבֵּץ מָעוֹת שֶׁאֵינָן שֶׁלְּךָ אוֹ לַעֲבֵב מֵהַמָּעוֹת שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לִתֵּן לְחֶלְקוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהִיא הַצְּדָקָה אוֹ לְגָזֹל מֵהַזְּמַן שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְיַחֵד לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּלְקַבֵּץ בְּזֶה הַזְּמַן מָעוֹת, אֲשֶׁר לְבַסּוֹף תֻּכְרַח לְהַחֲזִירָם עַל יְדֵי יִסּוּרִים וְצָרוֹת [וְכֵן גְּיָסוֹת וּמַחֲלוֹת, רַחֲמָנָא לִיצְלָן, וְכַנַּ"ל] וְלִשְׁמֹחַ אֲשֶׁר נַפְשְׁךָ נִשְׁאֶרֶת לְךָ בַּחַיִּים מֵהֶן? כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, הָעוֹלָם וּמְלוֹאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהוּא בָּרָא כָּל הַבְּרוּאִים לִכְבוֹדוֹ, כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר הַכָּתוּב (ישעיה מ"ג ז'): "כָּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו" וְגוֹ', וּבְוַדַּאי לֹא יִגָּרַע מִמֶּנּוּ שׁוּם סִבָּה, אֲפִלּוּ בְּזֶה הָעוֹלָם, שֶׁיִּגְמֹר רְצוֹנוֹ, בֵּין לְטוֹב בֵּין לְמוּטָב, וְלָזֶה אָמַר הַכָּתוּב: "בְּטַח בַּה' וַעֲשֵׂה טוֹב".

**פרק י**

## גַּם זֶה מֵעֲנְיַן מִדַּת הַבִּטָּחוֹן.

**וּבָאֱמֶת** כַּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם, צָרִיךְ לְהִתְבּוֹשֵׁשׁ וּלְהִכָּלֵם, אֵיךְ לֹא נִבְטַח בַּה'. וְאַקְדִּים מַה שֶּׁבֵּאַרְתִּי הַכָּתוּב (ישעיה כ"ו ד'): "בִּטְחוּ בַה' עֲדֵי עַד כִּי בְיָהּ ה' צוּר עוֹלָמִים". וּבֵאַרְתִּי דִּלְשׁוֹן "עֲדֵי עַד" בָּא לְהוֹרוֹת לָנוּ, שֶׁאַף בִּזְמַנֵּנוּ שֶׁאָנוּ רוֹאִין קְצַת הֶסְתֵּר פָּנִים וְאֵין הַהַנְהָגָה גְּלוּיָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה מִקֶּדֶם בִּזְמַן הַבַּיִת, וְעַל יְדֵי זֶה נִמְצְאוּ כַּמָּה כּוֹפְרִים וּמוֹרְדִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי כֵן יִבְטַח בַּה'.

**מָשָׁל** לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ אֶחָד שֶׁהָיָה עַל כַּמָּה מֵאוֹת מְדִינוֹת וְנֶהֱג אֶת מַלְכוּתוֹ בְּרֹב עֹז וְהָדָר, שֶׁהָיָה לוֹ דַּי לְפָרְנֵס לְכָל מְקוֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ לְכָל הַשָּׂרִים וְהַמְמוּנִים שֶׁתַּחְתָּיו בְּרֹב כָּבוֹד וְעֹז, וְאַחַר כָּךְ נִמְצְאוּ אֲנָשִׁים יְחִידִים בְּעִיר אַחַת אֲשֶׁר מְתֵי מְעַט מִסְפָּרָם,

שֶׁמְּרִדוּ בְּרַמַּת רוּחָם בַּמֶּלֶךְ, וְנִשְׁמַע הַדָּבָר לַמֶּלֶךְ. וּבְעוֹד שֶׁיִּשְׁבוּ כִּסְאוֹת לַמִּשְׁפָּט לְעַיִן בְּעִנְיַן הַמּוֹרְדִים, בְּתוֹךְ כָּךְ הָלַךְ הַמֶּלֶךְ בַּבֹּקֶר לְטַיֵּל בַּכֶּרֶם אֲשֶׁר לוֹ וְשָׁמַע קוֹל עוֹף מְצַפְצֵף בְּקוֹל נָעִים וְגַם טוֹב תֹּאַר מְאֹד. וְצִוָּה לְאֶחָד מֵעֲבָדָיו, שֶׁתֵּכֶף בְּיוֹם זֶה יִקָּחֶנּוּ וְיִשְׁימֶנּוּ בְּהֵיכָלוֹ, כְּדֵי שֶׁיֶּהֱנֶה מִנְּעִימוּת קוֹלוֹ וּמִתְּאֳרוֹ, וְכֵן עָשָׂה. וּבְהוֹלִיכוֹ אֶת הָעוֹף לְהָבִיאוֹ לְהֵיכַל הַמֶּלֶךְ, הִתְחִיל הָעוֹף לְשׁוֹרֵר בְּקוֹל מָתוֹק וְנָעִים, וַיַּעַן אֶחָד מֵהַסָּכָלִים וַיֹּאמַר: עוֹף נָעִים וְנֶחְמָד, כַּמָּה גְּדוֹלָה תִּשׁוּקָתִי לִרְאוֹתְךָ וְלִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל שִׁירָתְךָ הַנְּעִימָה, וְכַמָּה גָּדוֹל צַעֲרִי בְּזָכְרִי אֶת רֹב יְגוֹנְךָ אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ, כִּי מֵאַיִן יִהְיֶה עַתָּה מְזוֹנְךָ, אַחֲרֵי שֶׁנִּשְׁמַע שֶׁיֵּשׁ מוֹרְדִים עַל הַמֶּלֶךְ? וַיַּעַן עֶבֶד הַמֶּלֶךְ אֵלָיו וַיֹּאמַר: הוֹי סָכָל וּפֶתִי, וְכִי מֶלֶךְ שֶׁהוּא מוֹשֵׁל עַל כַּמָּה מֵאוֹת מְדִינוֹת וְאוֹצָרוֹת רַבּוֹת בְּלִי שִׁעוּר, יִצְטָרֵךְ הָעוֹף, שֶׁנֶּהֱנָה הַמֶּלֶךְ מִתְּאָרוֹ וְשָׁמֵחַ בְּצַפְצוּף נְעִימוּת קוֹלוֹ, לִדְאֹג עַל אֵיזֶה גַּרְגְּרֵי תְּבוּאָה שֶׁצָּרִיךְ לְדֵי סִפּוּקוֹ, מֵחֲמַת שֶׁנִּמְצֵאת בְּאֵיזוֹ מְדִינָה עִיר קְטַנָּה, שֶׁבָּהּ נִמְצְאוּ שְׁנַיִם, שְׁלֹשָׁה מוֹרְדִים?

**כֵּן** הַדָּבָר מַמָּשׁ בְּעִנְיֵנֵנוּ בְּקַל וָחֹמֶר אֶלָּף אֲלָפִים, כְּשֶׁנִּתְבּוֹנֵן הֵיטֵב, וְהוּא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרָא אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהוּא עוֹלָם הַגַּשְׁמִי, וְהָעוֹלָם הָעֶלְיוֹן. וְיָדוּעַ שֶׁבָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן נִכְלָלִים עוֹלָמוֹת הָרַבֵּה, כְּמַעַט עַד אֵין שִׁעוּר, אַךְ בְּדֶרֶךְ כְּלָל נֶחֱשָׁבִים בּוֹ ג' עוֹלָמוֹת: אֶחָד, עוֹלַם הַיְצִירָה וְהוּא עוֹלַם הַמַּלְאָכִים, וְעָלָיו עוֹלַם הַבְּרִיאָה, וְעַל כֻּלָּם עוֹלַם הָאֲצִילוּת, שֶׁשָּׁם הוּא אֲצִילוּת קָדְשׁוֹ יִתְבָּרַךְ. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל, שֶׁעַל זֶה אָמַר הַכָּתוּב: כָּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי (הוּא עוֹלַם הָאֲצִילוּת) וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו (הוּא עוֹלַם הַבְּרִיאָה, שֶׁשָּׁם הוּא כִּסֵּא כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא) יְצַרְתִּיו (הוּא עוֹלַם הַיְצִירָה, שֶׁשָּׁם הוּא חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ, שֶׁרְאָה יְחֶזְקֵאל הַנָּבִיא, וְכָל עוֹלַם הַמַּלְאָכִים) אַף עֲשִׂיתִיו (הוּא עוֹלָם הַזֶּה וְכָל הַגַּלְגַּלִּים). וְיָדוּעַ שֶׁעוֹלָם הַזֶּה וְכָל גַּלְגַּלָּיו הוּא כְּאַיִן וְאֶפֶס נֶגֶד עוֹלַם הַיְצִירָה, כִּי יֵשׁ בּוֹ כִּתּוֹת מַלְאָכִים הַרְבֵּה עַד אֵין שִׁעוּר, וּבְכָל כַּת נִמְצְאִים מַלְאָכִים כְּמַעַט אֵין מִסְפָּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דניאל ז' י'): "אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנֵּהּ וְרִבּוֹ רִבְבָן קָדָמוֹהִי יְקוּמוּן" (אלף אלפים משמשים אותו, ורבי רבבות עומדים לפניו), וְאָמְרוּ חֲז"ל בַּחֲגִיגָה (דף י"ג:), שֶׁכָּל זֶה הוּא בְּכַת אַחַת, וְלַכִּתּוֹת אֵין מִסְפָּר כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (איוב כ"ה ג'): "הֲיֵשׁ מִסְפָּר לִגְדוּדָיו" (וְעַיֵּן שָׁם בַּגְּמָרָא עוֹד תֵּרוּצִים). וְאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ פֶּרֶק ל"א, שֶׁאַרְבַּע מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וְשִׁשָּׁה אֲלָפִים רִבְבוֹת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַקְדִּישִׁין שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תָּמִיד, מִיצִיאַת הַחַמָּה וְעַד שְׁקִיעָתָהּ אוֹמְרִין: קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ וְגוֹ', וּמִשְּׁקִיעַת הַחַמָּה וְעַד יְצִיאָתָהּ אוֹמְרִין: בָּרוּךְ כְּבוֹד וְגוֹ'. וְיָדוּעַ הוּא שֶׁכָּל הַבְּרוּאִים אַף הַגְּבוֹהִים שֶׁבַּגְּבוֹהִים כֻּלָּם צְרִיכִים לְהַשְׁפָּעָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (נחמיה ט' ו'): "אַתָּה עָשִׂיתָ וְגוֹ' וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם". אַךְ אֵין הַשְׁפָּעַת

מְזוֹנָם כְּמוֹ שֶׁלָּנוּ, שֶׁהוּא מָזוֹן רוּחָנִי וְדַק, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהילים ע"ח כ"ה): "לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ", וְאָמְרוּ חֲזַ"ל, (יומא ע"ה:) שֶׁזֶּהוּ לֶחֶם שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹכְלִין אוֹתוֹ.

**וְהִנֵּה** יָדוּעַ שֶׁמִּנְיַעַת הַכָּבוֹד מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יְדֵי שֶׁנִּמְצְאוּ אֵיזֶה שׁוֹטִים שֶׁכָּפְרוּ בּוֹ אוֹ שֶׁמָּרְדוּ בּוֹ וְאָמְרוּ: מַה בָּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ, הוּא רַק בְּזֶה הָעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן הַגַּשְׁמִי, אֲשֶׁר עֵינֵי בָּשָׂר לָהֶם, כִּי לְמַעְלָה, בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, כָּל הַמַּלְאָכִים מַכְתִּירִין אֶת שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ וּמַכְתִּירִין אֶת כְּבוֹדוֹ, אֵיךְ שֶׁהוּא מְחַיֶּה אוֹתָם וּמַנְהִיגָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (נחמיה שם): "וְצִבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מְשַׁתַּחֲוִים", וְנֶאֱמַר (מלכים א' כ"ב י"ט): "רָאִיתִי אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ", (ישעיה ו' ב') "שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ וְגוֹ', (שם ג') וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר" וְגוֹ', וַעֲבוּר זֶה נִקְרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשֵׁם "צְבָאוֹת", וּכְמוֹ שֶׁמְּפָרָשׁ בְּכָל הַתּוֹרָה. וְכַאֲשֶׁר נִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב נִרְאֶה בֶּאֱמֶת, כִּי הָעוֹלָם הַזֶּה הוּא אֵינֶנּוּ אֶפְלוּ כְּגַרְגִּיר חַרְדָּל נֶגֶד הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים כֻּלָּם, (כִּי עוֹלָמוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ לְמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בַּעֲבוֹדָה זָרָה בְּפֶרֶק קַמָּא, (ג:) שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂט בְּכָל יוֹם בִּשְׁמוֹנָה עָשָׂר אֶלֶף עוֹלָמוֹת שֶׁלּוֹ, וּבִפְרָט לְפִי הַמְבֹאָר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת). וְאֵין נֶחֱשָׁבֶת, חַס וְשָׁלוֹם, מְרִידָתָם לְמָאוּמָה. וּבְתוֹךְ עוֹלָם הַזֶּה מָצָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁחֲבִיבִים לוֹ בְּיוֹתֵר, עַד שֶׁנִּקְרְאוּ לוֹ בְּשֵׁם בָּנִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (דברים י"ד א'): "בָּנִים אַתֶּם" וְגוֹ', וְעֲרֵבִים עָלָיו בְּקוֹלָם כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (שיר השירים ב' י"ד): "הַשְׁמִיעִינִי אֶת קוֹלֵךְ". וְאֵיךְ לֹא נָבוֹשׁ בְּעַצְמֵנוּ, אִם לֹא נִבְטַח, חַס וְשָׁלוֹם, בְּשֵׁמוֹ שֶׁהוּא מְחַיֶּה אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת, וְכָל הַמַּלְאָכִים שֶׁנִּמְצְאִים רִבֵּי רִבָּבוֹת בְּכָל כַּת וְכַת. וְלֹא יִרַד, חַס וְשָׁלוֹם, אַף מַלְאָךְ אֶחָד מִמַּלְאֲכֵי מַעְלָה מֵעֵת בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָמוֹת כֻּלָּם, לְהוֹדִיעַ שֶׁחָסֵר לוֹ מְעַט הַשְׁפָּעָה, וְיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ מַלְאָכִים שֶׁמִּדָּתָם כַּמָּה אַלְפֵי פַּרְסָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בְּחֶלְקִין (צ"א:), שֶׁגַּבְרִיאֵל מִדָּתוֹ ב' אֲלָפִים פַּרְסָאוֹת מִמַּה שֶׁכָּתוּב בְּדָנִיֵּאל, כְּשֶׁרָאָה אֶת הַמַּלְאָךְ וּגְוִיָּתוֹ כְּתַרְשִׁישׁ וְיָם תַּרְשִׁישׁ מִדָּתוֹ ב' אֲלָפִים פַּרְסָאוֹת. וְיֵשׁ מַלְאָכִים שֶׁגְּבוֹהִים הַרְבֵּה יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל: אָמְרוּ עָלָיו עַל סַנְדַּלְפוֹן שֶׁהוּא גָּבוֹהַ ת"ק שָׁנָה יוֹתֵר מֵחֲבֵרָיו וְכוּ' (וּמַהֲלַךְ אָדָם בֵּינוֹנִי י' פַּרְסָאוֹת בְּיוֹם וְצֵא וַחֲשֹׁב). וְהָאָדָם הַקָּטָן הַזֶּה, אֲשֶׁר אַף כְּגַרְגִּיר חַרְדָּל לֹא נֶחְשָׁב לְמוּלָם, אֵיךְ יִהְיֶה מֵצַר וְדוֹאֵג תָּמִיד: מֵאַיִן תִּהְיֶה פַּרְנָסָתִי וּמֵאַיִן יָבוֹא עֶזְרִי? וּכְשֶׁנִּתְבּוֹנֵן הֵיטֵב בְּעִנְיָן זֶה נִצְטָרֵךְ לְתָמֹהַּ עַל נַפְשׁוֹתֵינוּ הַרְבֵּה יוֹתֵר בְּעִנְיָן זֶה, מִמַּה שֶׁיֵּשׁ לְתָמֹהַּ עַל שְׁאֵלַת הַסָּכָל בְּעִנְיַן הָעוֹף הַנַּ"ל. וְאֵין לָנוּ רַק לְהִתְחַזֵּק בְּכָל עֹז וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וְלֹא לִדְאֹג כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ בֶּן הַמֶּלֶךְ לִדְאֹג, אוּלַי יֶחְסַר לוֹ כִּכַּר לֶחֶם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים י"ד א'): "בָּנִים אַתֶּם" וְגוֹ'.

**וְכָל** דְּבָרֵינוּ נִכְלָלִים בַּכָּתוּב בְּקִצְרָה, כִּי זֶהוּ שֶׁאָמַר (ישעיה כ"ו ד'): "בִּטְחוּ בַה' עֲדֵי עַד", פֵּרוּשׁ: אַף בְּעֵת שֶׁיִּרְוּשָׁלַיִם חֲרֵבָה וְיִשְׂרָאֵל בַּגּוֹלָה וְעַל יְדֵי זֶה נִמְצְאוּ הַרְבֵּה מוֹרְדִים בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי כֵן בְּטַח בּוֹ, וְהוּא יַעֲזֹר לָךְ, כִּי עֲדַיִן הַיְכֹלֶת בְּיָדוֹ כְּמִקֹּדֶם, וּבְוַדַּאי לֹא סִלֵּק גַּם כֵּן, חַס וְשָׁלוֹם, לְגַמְרֵי אֶת רְצוֹנוֹ מִן הָעוֹלָם, דְּאִם לֹא כֵן הָיְתָה בְּטֵלָה הַבְּרִיאָה לְגַמְרֵי, כַּיָּדוּעַ שֶׁבְּכָל עֵת וְעֵת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֶּה אֶת הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, כְּמוֹ שֶׁסִּדְּרוּ לָנוּ בְּבִרְכַּת יוֹצֵר: "הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (נחמיה ט' ו'): "וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם" וְלֹא כְּתִיב הֶחֱיֵיתָ, (וכמו שכתוב בזוהר). וְזֶהוּ שֶׁמְּסַיֵּם הַכָּתוּב (יְשַׁעְיָה כ"ו ד'): "כִּי בְיָהּ ה' צוּר עוֹלָמִים", וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרָא אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה בְּאוֹת ה' מִשְּׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, וְעוֹלָם הַבָּא בְּאוֹת יו"ד, וְצוּר הוּא לְשׁוֹן חֹזֶק, פֵּרוּשׁ: שְׁמוֹ יָהּ יִתְבָּרַךְ הוּא עַד הַיּוֹם חָזְקָן שֶׁל הָעוֹלָמִים. וּכְמוֹ דְּאִיתָא בָּאוֹתִיּוֹת דְּר' עֲקִיבָא, שֶׁקְּצוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ חֲתוּמִים בִּשְׁמוֹתָיו הַקְּדוֹשִׁים, עַיֵּן שָׁם. וְאִלּוּ הָיָה מֵסִיר אֶת רְצוֹנוֹ מֵהֶם, הָיוּ חוֹזְרִים לְתֹהוּ וָבֹהוּ כְּקֹדֶם הַבְּרִיאָה. מִכָּל זֶה נוּכַל לְהָבִין אֶת גֹּדֶל הַבִּטָּחוֹן, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאָדָם לִבְטֹחַ בַּקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

**פרק יא**

## בּוֹ יִבְאַר, אֵיךְ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחֲסֶה לָאָדָם עֲבוּר מִדַּת הַבִּטָּחוֹן.

**וְדַע** דִּנְצִיַרת הַלָּשׁוֹן מֵרָע, כּוֹלֶלֶת שְׁמִירָה מִכָּל חֶלְקֵי הַדִּבּוּרִים שֶׁהוּא לְהָרַע אוֹ לְהַקְנִיט לַחֲבֵרוֹ, כְּגוֹן לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת וּמַחֲלֹקֶת וּקְלָלוֹת וְהַלְבָּנַת פָּנִים וְאוֹנָאַת דְּבָרִים. וּמִי שֶׁיִּרְצֶה לִזְכּוֹת לִשְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, יִתְחַזֵּק מְאֹד בְּמִדַּת הַבִּטָּחוֹן וְכַנַּ"ל בְּרֵישׁ פֶּרֶק י', כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרַע לוֹ, אִם אֶחָד יִגַּע בְּעִנְיָנָיו, וְלֹא יָבוֹא לְסַפֵּר בִּגְנוּתוֹ וְלָרִיב אִתּוֹ וּלְקַלְלוֹ וּלְהַלְבִּין פָּנָיו וּלְהַקְנִיטוֹ וְיִבְטַח בַּה', שֶׁהוּא יַזְמִין לוֹ מְמָקוֹם אַחֵר אֶת הֶחָסֵר לוֹ עַל יָדוֹ. וְהִנֵּה אָמְרוּ חֲז"ל (מנחות כ"ט:) כָּל הַתּוֹלֶה בִּטְחוֹנוֹ בַּקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲרֵי הוּא מַחֲסֶה לוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ'. וּמִלַּת "כָּל הַתּוֹלֶה" כּוֹלֵל אֲפִלּוּ אִם אֵין הַדָּבָר הַזֶּה נוֹגֵעַ לְחֶפְצֵי שָׁמַיִם, וְכָל שֶׁכֵּן מִי שֶׁמַּעֲמִיד אֶת עַצְמוֹ מִלָּרִיב עִם חֲבֵרוֹ, שֶׁנָּגַע לוֹ בְּעִנְיָנָיו, מִפְּנֵי כְּבוֹד שָׁמַיִם, שֶׁיֵּרָא שֶׁלֹּא יוּכַל לְהִתְאַפֵּק בְּעֵת הַכַּעַס מִלְּדַבֵּר דְּבָרִים שֶׁלֹּא כַּהֶגֶן עַל פִּי דִּין, עַל כֵּן הוּא מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו וּבוֹטֵחַ בַּה' וּמְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיַּזְמִין לוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר, בְּוַדַּאי יִהְיֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לוֹ גַּם לְמַחֲסֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה.

**וּלְמָה** הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאִישׁ שֶׁבָּנָיו מְסֻבִּין עַל שֻׁלְחָנוֹ, וְחִלֵּק מָנוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִבָּנָיו, וְחָטַף אֶחָד מִיַּד חֲבֵרוֹ. וְהָלַךְ הַבֵּן הַנִּגְזָל אֵצֶל אָבִיו וְאָמַר לוֹ: אָבִי, בִּקַּשְׁתִּי מֵאֲחִי שֶׁיַּחֲזִיר לִי חֶלְקִי וְלֹא רָצָה, וַאֲנִי יוֹדֵעַ, שֶׁאִיֵּן רְצוֹנְךָ שֶׁנַּכֶּה אִישׁ אֶת אָחִיו וְאַף לֹא נָרִיב יַחַד, עַל כֵּן בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ תֵּן לִי מָנָה אַחֶרֶת. וְכִשְׁמֹעַ אָבִיו אֶת הַדָּבָר, נִשַּׁק אוֹתוֹ וְנָתַן לוֹ מָנָה אַחֶרֶת

גְּדוֹלָה. וְאָמַר לוֹ: עַתָּה מָצָאתָ בְּנִי חֵן בְּעֵינַי עָבוּר מִדָּתְךָ הַטוֹבָה. אָחִיךָ הַשּׁוֹטֶה יַחֲזִיק אֶת חֶלְקֶךָ, וְהָיָה לִסְעָדָה אַחֶרֶת אֶתֵּן לְךָ בְּכִפְלַיִם, וְלוֹ לֹא אֶתֵּן כְּלָל. אֲבָל אִם הַבֵּן הַנִּגְזָל לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן, אַךְ יָרִיב עִם אָחִיו, וַיַּכּוּ זֶה אֶת זֶה לְעֵינֵי אָבִיו עַד שֶׁיּוֹצֵא בְּלִעוֹ מִפִּיו, אַף שֶׁהָאֱמֶת עִם הַבֵּן הַנִּגְזָל הַזֶּה, אַף עַל פִּי כֵן בְּוַדַּאי יִהְיֶה דָּבָר זֶה לְמוֹרַת עֵינֵי אָבִיו וְיִשְׂנָא אֶת שְׁנֵיהֶם יַחַד, בְּאָמְרוֹ: הֲיֵה לְךָ לְבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי מָנָה אַחֶרֶת וְהָיִיתִי נוֹתֵן לְךָ בְּרֹב שִׂמְחָה, וְלֹא לְהַכּוֹת וְלָרִיב אִישׁ אֶת אָחִיו לְעֵינַי עָבוּר דִּבְרֵי הֲבָלִים כָּאֵלֶּה.

**כֵּן** הַדָּבָר הַזֶּה מַמָּשׁ בְּעִנְיַן זֶה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מְחַלֵּק מָזוֹן לְכָל בְּרוּאָיו כְּדִכְתִיב (תהילים קל"ו כ"ה): "נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר" הוּא אֲבִיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהֵם בָּנָיו, כְּדִכְתִיב (דברים י"ד א'): "בָּנִים אַתֶּם" וְגוֹ', וְרוֹצֶה בִּשְׁלוֹמָם, וְאֵינוֹ רוֹצֶה בְּמַחְלֹקְתָן, וּכְמוֹ דְּאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ פֶּרֶק כ"ח וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בָּנַי אֲהוּבַי, כְּלוּם חָסַרְתִּי דָּבָר שֶׁאֲבַקֵּשׁ מִכֶּם? וּמָה אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם? אֶלָּא שֶׁתִּהְיוּ אוֹהֲבִים זֶה אֶת זֶה וּמְכַבְּדִין זֶה לָזֶה וְכוּ' וְלֹא יִמָּצֵא בָּכֶם עֲבֵרָה וְגָזֵל וְכוּ' (וּכְמוֹ שֶׁהֶעְתַּקְתִּי לְעֵיל בְּפֶרֶק ה'). לָכֵן כְּשֶׁאָדָם אֶחָד נוֹגֵעַ בְּעֶסֶק שֶׁל חֲבֵרוֹ, וּבְקֵשׁ מֵאִתּוֹ שֶׁיִּתְעַכֵּב מִזֶּה וְלֹא רָצָה וּבָא לִפְנֵי ה' יִתְבָּרַךְ וּמִתְחַנֵּן אֵלָיו, שֶׁיִּתֵּן לוֹ מָנָה אַחֶרֶת, וְלֹא יִצְטָרֵךְ לָרִיב עִם חֲבֵרוֹ, בְּוַדַּאי יִמָּצֵא עָבוּר זֶה חֵן בְּעֵינֵי ה' יִתְבָּרַךְ עָבוּר מִדָּתוֹ הַקְּדוֹשָׁה, כְּמַאֲמָרָם (חלין פ"ט.) מַאי דִּכְתִיב (אִיּוֹב כ"ו ז'): "תֹּלֶה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה". עַל מִי הָעוֹלָם קַיָּם? עַל מִי שֶׁבּוֹלֵם אֶת פִּיו בִּשְׁעַת מְרִיבָה, וַעֲבוּר בְּטְחוֹנוֹ בַּה', וְיִתֵּן לָזֶה אַפַּיִם.

**הג"ח.** [וּמַחֲבֵרוֹ יִגְרַע תְּמוּרַת זֶה, כַּיָּדוּעַ שֶׁמִּי שֶׁעוֹשֵׂק לַחֲבֵרוֹ, הוּא רַק שׁוֹטֶה וְרָשָׁע, דְּהַשְׁפָּעָתוֹ לֹא תִתְרַבֶּה מִמַּה שֶּׁנִּגְזַר לוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, עָבוּר שֶׁעָשַׂק לַחֲבֵרוֹ, דִּתְמוּרַת זֶה שֶׁנּוֹטֵל הַהַשְׁפָּעָה שֶׁבָּאָה אוֹ שֶׁעֲתִידָה לָבוֹא לְיַד חֲבֵרוֹ, תְּנָטֵל מִמֶּנּוּ הַשְׁפָּעָתוֹ שֶׁנִּגְזְרָה לוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְסוֹף דָּבָר יִהְיֶה, שֶׁמָּמוֹן הָעָוֶל יְכַלֶּה גַּם אֶת יֶתֶר הַפְּלֵטָה, הַשְׁפָּעָה הַכְּשֵׁרָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִכְּבָר. כְּמַאֲמָרָם (סכה כ"ט:): מִפְּנֵי אַרְבָּעָה דְּבָרִים נִכְסֵי בַּעֲלֵי בָּתִּים יוֹרְדִין לְטִמְיוֹן, וְקַחְשִׁישׁ אֶחָד מֵהֶן, מִפְּנֵי שֶׁפּוֹרְקִין עֹל מֵעַל עַצְמָן וְנוֹתְנִין עַל חַבְרֵיהֶן. וְכֵן אִיתָא בְּמַסֶּכֶת דֶּרֶךְ אֶרֶץ זוּטָא פֶּרֶק ג': אִם נָטַלְתָּ אֶת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ, אֶת שֶׁלְּךָ יִטְּלוּ מִמְּךָ. וְאֵינֶנּוּ רַק כְּמַחֲלִיף הַשְׁפָּעָה כְּשֵׁרָה בַּאֲסוּרָה, שֶׁעֲתִיד יִהְיֶה לָתֵת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן עַל כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה, כְּמַאֲמָרָם (בבא קמא קי"ט.): כָּל הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה, כְּאִלּוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשׁוֹ. וְגַם הוּא מַטְרִיחַ אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָשִׁיב גְּזֵלָה לִבְעָלָיו, כְּמַאֲמָרָם (סנהדרין ח'.): אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְרָשָׁעִים: לֹא דַּיָּן שֶׁאַתֶּם גּוֹזְלִים, אֶלָּא שֶׁאַתֶּם מַטְרִיחִין אוֹתִי לְהָשִׁיב הַגְּזֵלָה לִבְעָלָיו. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ מְרֻמָּזִים בְּתוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה בְּפָרָשַׁת וַיֵּצֵא, דִּכְתִיב (בראשית ל"א י"א ב"): "וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם יַעֲקֹב וְגוֹ'; שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה

כָּל הָעֲתִדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים" [וּכְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם, שֶׁהָיוּ הַמַּלְאָכִים מְבִיאִין אוֹתָן מֵעֵדֶר הַמָּסוּר בְּיַד בְּנֵי לָבָן לְעֵדֶר שֶׁבְּיַד יַעֲקֹב] פֵּרוּשׁ: וְשָׁמָּא תֹּאמַר: אֵיךְ מֻתָּר לִי לַעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה לִטֹּל מֵהַשְׁפָּעָתוֹ שֶׁל לָבָן וְלִתֵּן אֵלַיִךְ? לָזֶה מְסַיֵּם הַמַּלְאָךְ: "כִּי רָאִיתִי אֶת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עוֹשֶׂה לָךְ", שֶׁהֶחֱלִיף אֶת מַשְׂכֻּרְתֵּךְ עֲשֶׂרֶת מוֹנִים וְנָטַל הַשְׁפָּעָתְךָ, לְכָךְ אֲנִי מַחֲזִיר אֵלַיִךְ].

**אֲבָל** אִם לֹא יַעֲשׂוּ כֵן, וְיָרִיב תָּמִיד עִם חֲבֵרוֹ עֲבוּר זֶה, אֲפִלּוּ אִם הָאֱמֶת אִתּוֹ, אַף עַל פִּי כֵן לֹא יֵהָא דָּבָר זֶה לְנַחַת רוּחַ לִפְנֵי ה' יִתְבָּרַךְ, כְּאָב שֶׁמִּתְקוֹטְטִין בָּנָיו אֵצֶל שֻׁלְחָנוֹ אוֹדוֹת הַחֲלָקִים שֶׁנָּתַן לָהֶם וְכַנַּ"ל.

**וּכְשֶׁיִּתְנַהֵג** כֵּן בְּמִדַּת הַבִּטָּחוֹן, יִזְכֶּה לִרְאוֹת בְּחַסְדּוֹ וּבְטוּבָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תהילים ל"א י"ט): "טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב ה', אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה בּוֹ". וּמַה שֶּׁאָמַר "טַעֲמוּ וּרְאוּ", לְהוֹרוֹת לָנוּ, כְּמוֹ מִי שֶׁטּוֹעֵם דָּבָר בְּפִיו הוּא מַכִּיר אֶת דָּבָר הַנִּטְעָם אֵיךְ הוּא, כֵּן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֶּאֱמֶת מִדַּת הַבִּטָּחוֹן הוּא מַכִּיר אֶת גֹּדֶל טוּבוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

**פרק יב**

## בּוֹ יִבֹּאַר, מַה שֶּׁאָמְרָה הַתּוֹרָה, שֶׁזְּכִירַת מַעֲשֵׂה מִרְיָם הִיא תּוֹעֶלֶת לְהִנָּצֵל עַל יְדֵי זֶה מֵעָוֹן הַמַּר.

**וְיֵשׁ** עֵצָה כְּלָלִית לְהִנָּצֵל מֵעָוֹן הַמַּר וּמֵעֲנָשׁוֹ, וְהוּא מַה שֶּׁלִּמְּדָנוּ ה' יִתְבָּרַךְ בְּפָרָשַׁת תֵּצֵא (דברים כ"ד ח'): "הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים" וְגוֹ', וְסָמִיךְ לֵהּ (שם ט'): "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹקֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם". וְשָׁנִינוּ בְּסִפְרִי, "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה" וְגוֹ' יָכוֹל בִּלְבָבְךָ, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת" הֲרֵי שְׁמִירַת הַלֵּב אָמוּר (דְּהַסִּפְרִי מְפָרֵשׁ "הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת" מִנֶּגַע הַצָּרַעַת, וְהַכַּוָּנָה, שֶׁלֹּא נָסִיחַ לִבֵּנוּ מִלִּשְׁמֹר מֵעָוֹן הַמֵּבִיא לָזֶה), הָא, מָה אֲנִי מְקַיֵּם זָכוֹר? שֶׁתְּהֵא שׁוֹנֶה בְּפִיךָ [8] . הֲרֵי דִּרְצוֹן הַתּוֹרָה שֶׁנִּזְכֹּר אֶת גֹּדֶל עֹנֶשׁ עָוֹן הַמַּר בַּלֵּב וְגַם בַּפֶּה, כְּדֵי לְהוֹעִיל לְנַפְשׁוֹתֵינוּ בָּזֶה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ן בְּמִצְוָה ז' מִמִּצְוֹתָיו וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: נִצְטַוֵּינוּ לִזְכֹּר בַּפֶּה וּלְהָשִׁיב אֶל לִבֵּנוּ, מַה שֶּׁעָשָׂה ה' יִתְעַלֶּה לְמִרְיָם כְּשֶׁדִּבְּרָה בְּאָחִיהָ, עִם הֱיוֹתָהּ נְבִיאָה, כְּדֵי שֶׁנִּתְרַחֵק מִלָּשׁוֹן הָרַע וְלֹא נִהְיֶה מֵאֲשֶׁר נֶאֱמַר עֲלֵיהֶם (תהילים נ' כ'): "תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְּדַבֵּר בְּבֶן אִמְּךָ תִּתֵּן דֹּפִי", עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. כִּי בֶּאֱמֶת זְכִירַת הָאִסּוּר

[8] וְאִם כֵּן מִשְׁמַע לִכְאוֹרָה מִפְּשׁוּטוֹ דִּקְרָא שֶׁצָּרִיךְ לִזְכֹּר בְּפֶה אֶת הָעֹנֶשׁ שֶׁנַּעֲשָׂה לְמִרְיָם, וְאֵין נוֹהֲגִין לְהַזְהֵר בָּזֶה וְצָרִיךְ עִיּוּן:

וְגֹדֶל עָנְשׁוֹ מֵבִיא לִידֵי שְׁמִירָה מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁזְּכִירָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה מְבִיאָה לִידֵי קִיּוּמָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (במדבר ט"ו מ'): "וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם", וְכִדְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם. **וְאַל** יִתְמַהּ הָאָדָם, הֲרֵי אָנוּ רוֹאִים בְּחוּשׁ שֶׁאַחֲרֵי אֲמִירַת זָכוֹר, וְלִפְעָמִים אַף בְּעֵת אֲמִירָתוֹ, הוּא מְדַבֵּר לָשׁוֹן הָרָע, וְאַיֵּה אֵיפוֹא הִיא עֲצַת הַתּוֹרָה? אָמְנָם בֶּאֱמֶת הֲלֹא בְּדִבְרֵי תּוֹרָה כְּתִיב (דברים ל"ב מ"ז): "כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם", וְאִם רֵיק הוּא, מִכֶּם הוּא רֵיק. וְנִתְקַיֵּם בָּנוּ, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, מַה שֶּׁאָמַר יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא עָלָיו הַשָּׁלוֹם (ישעיה כ"ט י"ג): "יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה, בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי", כִּי אָנוּ אוֹמְרִין זָכוֹר רַק בְּפִינוּ, וְאֵין אָנוּ זוֹכְרִין בְּעֵת מַעֲשֶׂה, וְאִלּוּ הָיָה הָאָדָם מַעֲלֶה עַל לִבּוֹ לְקַיֵּם הַזְּכִירָה כְּפִי מַה שֶּׁצִּוָּנוּ ה' יִתְבָּרַךְ, בְּוַדַּאי הָיְתָה תּוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה לְהִנָּצֵל מֵעָוֹן זֶה.

**וּנְבָאֵר** דֶּרֶךְ אַגַּב הַפָּסוּק הַזֶּה הֵיטֵב, וּמֶמֶּנּוּ יִרְאֶה כָּל בֶּן דַּעַת כִּי כֻּלָּנִים דְּבָרֵינוּ. וְהוּא, דְּהַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה פֵּרְשָׁה לָנוּ בְּמִצְוַת הַזְּכִירָה ד' עִנְיָנִים: **א**. "זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה", הַיְנוּ מַה שֶּׁעָשָׂה. **ב**. לְמִי עָשָׂה? לְמֹרְיָם. **ג**. בְּאֵיזֶה מָקוֹם עָשָׂה? בַּדֶּרֶךְ. **ד**. בְּאֵיזֶה זְמַן הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה? בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. וּמַה יְחֻדָּה לָנוּ הַתּוֹרָה בְּהַזְכִּירָה אֵלּוּ ד' דְּבָרִים? מַה נִּפְקָא מִנַּהּ לָנוּ אִם הָיָה עִנְיָן אַחֵר לֹא עִנְיָן הַצָּרַעַת? וְאִם הָיָה דָּבָר זֶה לְמֹרְיָם אוֹ לְאִישׁ אַחֵר? וְאִם הָיָה דָּבָר זֶה בַּבַּיִת אוֹ בַּדֶּרֶךְ? וְאִם הָיָה דָּבָר זֶה בִּזְמַן אַחֵר לֹא כְּעֵת צֵאתָם מִמִּצְרַיִם? אָמְנָם אֵלּוּ הַד' פְּרָטִים הֶכְרֵחִים לְזִכְירָה, וְתוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה לְמִתְבּוֹנֵן בָּהֶם. וְלָזֶה כְּתִיב: "זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה", הַיְנוּ שֶׁיִּזְכֹּר וְיִתְבּוֹנֵן אֶת גֹּדֶל הָעִנְיָן, שֶׁנַּעֲשָׂה לְהּ עֲבוּר דִּבּוּרהּ בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם וְהוּא עִנְיָן הַצָּרַעַת שֶׁהוּא עִנְיָן קָשֶׁה עַד מְאֹד, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַרְפֵּא מִמֶּנּוּ, אִם לֹא שֶׁיִּתְנַהֵג עִמּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע וִירַפְּאֵנוּ, וְכִדְאִיתָא (במדרש רבה ויקרא ט"ז) (ויקרא י"ד ה'): "וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת הַצִּפּוֹר הָאַחַת", לָמָּה שׁוֹחֵט אַחַת וּמַנִּיחַ אַחַת? לוֹמַר לְךָ, כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְשִׁחוּטָה לַחֲזֹר כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לְנְגָעִים לַחֲזֹר וְכוּ'. וְטֻמְאָתוֹ חֲמוּרָה עַד מְאֹד, שֶׁהוּא צָרִיךְ לֵישֵׁב חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן שְׁאָר הַטְּמֵאִים. וְגַם מְטַמֵּא כָּל מִי שֶׁבָּא בְּאָהֳלוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּקָּרָא (רֶמֶז לְכָל מִי שֶׁנִּטְפָּל לְבַעַל לָשׁוֹן הָרָע יִטַּמֵּא כָּמוֹהוּ). וְגַם הוּא חָשׁוּב כְּמֵת כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (נדרים ס"ד:). וְהוּא מַה שֶּׁכָּתוּב: "זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה" וְגוֹ'. וּלְמִי עָשָׂה? לְמֹרְיָם, שֶׁהָיְתָה צָדֶקֶת גְּדוֹלָה, שֶׁהָיְתָה הַבְּאֵר עוֹלָה בִּזְכוּתָהּ, וְגַם נְבִיאָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות ט"ו כ'): "וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן" וְגוֹ', וְלֹא דִּבְּרָה אֶלָּא בְּאָחִיהָ, אֲשֶׁר אֲהֲבַתּוּ כְּנַפְשָׁהּ, וְסָכְנָה עַצְמָהּ לְהַצִּילוֹ מִן הַמַּיִם וְלֹא דִּבְּרָה בִּגְנוּתוֹ, אֶלָּא מַה שֶּׁהִשְׁוָתָה אוֹתוֹ לִשְׁאָר נְבִיאִים (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּסוֹף הִלְכוֹת טֻמְאַת צָרַעַת), וְלֹא דִּבְּרָה בְּפָנָיו, שֶׁיִּבּוֹשׁ, וְלֹא בְּפְנֵי רַבִּים, רַק בֵּינָהּ לְבֵין אָחִיהָ הַקָּדוֹשׁ בְּצִנְעָה, וְכַוָּנָתָהּ הָיְתָה לְבִנְיָנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהוּא לֹא הִקְפִּיד עַל כָּל הַדְּבָרִים

הָאֵלֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י"ב ג'): "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד", וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא הוֹעִילוּ לָהּ כָּל מַעֲשֶׂיהָ הַטּוֹבִים וְנֶעֱנְשָׁה בְּצָרַעַת עַל זֶה. וּבְאֵיזֶה מָקוֹם נַעֲשָׂה לָהּ הָעֹנֶשׁ? בַּדֶּרֶךְ, כִּי לֹא תָלוּ לָהּ גֹּדֶל זְכֻיּוֹתֶיהָ לְהַקִּיף לָהּ עַד בֹּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחֲנוֹת בְּאֵיזֶה מָקוֹם, כִּי אָז לֹא הָיָה נִכָּר כָּל כָּךְ, אֲבָל עַתָּה שֶׁנֶּעֱנְשָׁה תֵּכֶף בַּדֶּרֶךְ בְּעֵת הֲלִיכָתָם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם ט"ו): "וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם", מִמֵּילָא נִתְפָּרְסֵם גֹּדֶל כְּלִמָּתָהּ לְכֹל כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם י"ד): "הֲלֹא תִכָּלֵם" וְגוֹ'. וּבְאֵיזֶה זְמַן הָיָה הַמַּעֲשֶׂה? בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם, שֶׁהַמַּעֲשֶׂה הָיָה אָז בְּתְחִלַּת שָׁנָה שְׁנִיָּה לְצֵאתָם מִמִּצְרַיִם, וַעֲדַיִן לֹא נוֹדַע לְכֹל גֹּדֶל הָעֹנֶשׁ הַמְּגִיעַ עָבוּר זֶה (וּמַה שֶּׁכָּתוּב אֲצֶל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, תֵּכֶף וּמִיָּד הוּסַר מִמֶּנּוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות ד' ז'): "וְהִנֵּה שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ") מַה שֶּׁאֵין כֵּן אַחַר כָּךְ, בְּעֵת שֶׁהָיוּ צְרִיכִין לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ וְנִתְקַלְקֵל עַל יְדֵי הַלָּשׁוֹן הָרָע שֶׁל הַמְרַגְּלִים הָיָה הֶעָוֹן הָרַבֵּה יוֹתֵר גָּדוֹל, שֶׁרָאוּ עָנְשָׁהּ שֶׁל מִרְיָם וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר, וּלְכָךְ נִסְמְכָה פָּרָשַׁת שְׁלַח לְפָרָשַׁת מִרְיָם וּכְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם.

**וְהִנֵּה** מִכָּל זֶה יוּכַל הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בְּקַל וָחֹמֶר, שֶׁהַיּוֹם שֶׁכֻּלָּנוּ כַּאֲזוֹבֵי קִיר לְגַבֵּי מִרְיָם הַנְּבִיאָה, וְגַם יָדוּעַ לַכֹּל מֵהָעֹנֶשׁ הַגָּדוֹל הַמַּגִּיעַ עָבוּר זֶה מִמַּעֲשֶׂה מִרְיָם וּמְרַגְּלִים, אִם לֹא יִשְׁמֹר אֶת עַצְמוֹ מִלָּשׁוֹן הָרָע, אֶפְלוּ אִם לֹא יִהְיֶה רַק כְּעֵין מַעֲשֶׂה מִרְיָם, וּבְפָרַט אִם בְּכַוָּנָה יְדַבֵּר אֶת הַלָּשׁוֹן הָרָע כְּדֵי לְנַנּוֹת חֲבֵרוֹ וּלְבַיְּשׁוֹ, בְּוַדַּאי לֹא יִהְיֶה נָקִי מֵעֹנֶשׁ הַגָּדוֹל שֶׁל הַצָּרַעַת אוֹ עֳנָשִׁים אֲחֵרִים תְּמוּרָתָם (וכמו שכתוב לעיל שער א' פרק ה'), וְלֹא יַקִּיפוּ לוֹ עַד לְאַחַר זְמַן. וְהַשּׁוֹמֵעַ וּמְקַיֵּם תָּמִיד לִזְכֹּר בְּאֹפֶן זֶה בְּוַדַּאי יִנָּצֵל מֵעָוֹן זֶה.

**וּמִמֵּילָא** יוּבַן מִכָּל זֶה, דְּצָרִיךְ כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל לֵידַע פְּרָטֵי דִּינֵי לָשׁוֹן הָרָע, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע מִמַּה לְהִזָּהֵר, דְּאִם לֹא כֵן, מַה תּוֹעִיל לוֹ זְכִירַת מַעֲשֶׂה מִרְיָם, אִם הַיֵּצֶר מְפַתֵּהוּ שֶׁאֵין דִּבּוּר זֶה נִכְנָס בִּכְלַל לָשׁוֹן הָרָע, אוֹ שֶׁעַל אִישׁ כָּזֶה לֹא צִוְּתָה הַתּוֹרָה בְּאִסּוּר לָשׁוֹן הָרָע?!

**פרק יג**

## בּוֹ יְבֹאַר כַּמָּה הֶרְגֵּלִים רָעִים, שֶׁעֵל יָדָם בָּא הָאָדָם לִידֵי אִסּוּר לָשׁוֹן הָרָע, עַל כֵּן צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְרַחֵק מֵהֶם.

**וְהִנֵּה** כָּל זֶה הוּא לְמִי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִרְגִּיל נַפְשׁוֹ בָּעָוֹן זֶה, וְנָקֵל לוֹ לְהִנָּצֵל מֵעָוֹן הַמַּר הַזֶּה עַל יְדֵי עֲצוֹת אֵלּוּ. אֲבָל אִם הֶרְגֵּל בָּזֶה, וְקָשֶׁה לוֹ מְאֹד לִפְרֹשׁ מֵעָוֹן זֶה, יִתְנַהֵג בְּמַחֲלָתוֹ הַנַּפְשִׁית הַזּוֹ כְּמוֹ מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֳלִי הַגּוּף וְהָרוֹפֵא רוֹצֶה לְרַפְּאוֹתוֹ, הוּא דּוֹרֵשׁ אֶת מְקוֹר הַמַּחֲלָה, מֵאַיִן בָּאָה אֵלָיו, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע אֵיזוֹ תַּחְבּוּשֶׁת לָזוּר עַל הַמַּחֲלָה. כֵּן הוּא בְּעִנְיַן הַנֶּפֶשׁ, צָרִיךְ לְהִתְחַקּוֹת עַל שָׁרְשָׁהּ, מֵאַיִן בָּאָה לְמִדָּה רָעָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע לְהִזָּהֵר לָסוּר מִמּוֹקְשֶׁיהָ עוֹד. וְהִנֵּה לֶעָוֹן הַזֶּה נִמְצְאוּ כַּמָּה סִבּוֹת, וְסִימָנָם "כל גיהנ"ם". כַּעַס, לֵיצָנוּת, גַּאֲוָה, יֵאוּשׁ, הֶפְקֵר, נִרְגָּנוּת, אוֹמֵר מֻתָּר. וּנְבָאֵר דְּבָרֵינוּ אַחַת לְאַחַת.

**יֵשׁ** שֶׁמַּרְגִּל בְּלָשׁוֹן הָרָע מֵחֲמַת רֹב כַּעְסוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁהוּא בַּטֶּבַע כַּעְסָן גָּדוֹל וְנוֹחַ לְכְעֹס עַל כָּל דָּבָר, וּבְעֵת הַכַּעַס אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהִתְאַפֵּק, וּמְדַבֵּר כָּל מַה שֶּׁעוֹלֶה בְּרוּחוֹ. וּלְאִישׁ כָּזֶה אֵין לָנוּ שׁוּם עֵצָה לִשְׁמִירַת לְשׁוֹנוֹ, כִּי בְּעֵת שֶׁמִּתְגַּבֵּר כַּעְסוֹ עָלָיו הוּא שֶׁלֹּא בְּדַעְתּוֹ. אִם לֹא שֶׁיִּרְאֶה לַעֲקֹר אֶת הַמִּדָּה הָרָעָה הַזֹּאת מֵאִתּוֹ.

**וּמִי** שֶׁיֵּשׁ לוֹ מֹחַ בְּקָדְקֳדוֹ, צָרִיךְ לִבְרֹחַ מִן הַמִּדָּה הָרָעָה הַזּוֹ כְּבוֹרֵחַ מִן הָאֵשׁ. כִּי יֵדַע בְּנַפְשׁוֹ בְּבֵרוּר, שֶׁעַל יְדֵי מִדָּה רָעָה זוֹ, בְּוַדַּאי יֵצֵא לֶעָתִיד חַיָּב בְּיוֹם הַדִּין, כַּיָּדוּעַ שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רֹב עֲוֹנוֹת הוּא בְּגֶדֶר רִשְׁעָ, וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (נדרים כ"ב:): כָּל הַכּוֹעֵס בְּיִדּוּעַ שֶׁעֲוֹנוֹתָיו מְרֻבִּין מִזְכֻּיּוֹתָיו שְׁנֶאֱמַר (משלי כ"ט כ"ב): "וּבַעַל חֵמָה רַב פְּשָׁע". וּמַה שֶּׁכָּתוּב בִּלְשׁוֹן פֶּשַׁע, דְּהוּא מֶרֶד וְגָרוּעַ יוֹתֵר מִמַּזִּיד, מִשּׁוּם דִּבְעֵת הַכַּעַס, הֶפְקֵר לְגַמְרֵי אֲצָלוֹ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל: כָּל הַכּוֹעֵס אֶפְלוּ שְׁכִינָה אֵינָהּ חֲשׁוּבָה כְּנֶגְדּוֹ. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל: כָּל הַמְקַרֵעַ בְּגָדָיו בַּחֲמָתוֹ וְהַמְשַׁבֵּר כֵּלָיו בַּחֲמָתוֹ וְהַמְפַזֵּר מָעוֹתָיו בַּחֲמָתוֹ, יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ כְּעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וְכוּ', מַאי קְרָא "לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר", אֵיזֶהוּ "אֵל זָר" שֶׁהוּא בְּגוּפוֹ שֶׁל אָדָם? הֱוֵי אוֹמֵר זוֹ יֵצֶר הָרָע שֶׁל כַּעַס.

**וְזֶה** לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (פרשת תצוה) עַל הַפָּסוּק (ישעיה ב' כ"ב): "חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא": הָכָא פַּקִּיד קַדִּישָׁא בְּרִיךְ הוּא לְבַר נָשׁ וְאַזְהִיר לֵהּ לְאִסְתַּמְרָא מֵאִנּוּן בְּנֵי נָשָׁא דְּאִסְטוּ אוֹרְחֵיהוּ מֵאוֹרַח טָב לְאוֹרַח בִּישׁ, וּמִסְאֲבוּ נַפְשָׁתֵיהוּ בְּהַהוּא מִסְאָבוּ אַחֲרָא וְכוּ', וּבְמַאי אִתְיְדַע בַּר נָשׁ לְמִנְדַּע מַאן אִיהוּ לְקָרְבָא בַּהֲדֵהּ אוֹ לְאִתְמְנָעָא מִינֵּהּ, בְּרוּגְזֵהּ מַמָּשׁ יֵדַע לְהֵי בַּר נָשׁ וְיִשְׁתְּמוֹדַע מַאן אִיהוּ, אִי הַהוּא נְשָׁמָתָא קַדִּישָׁא נְטַר בְּשַׁעְתָּא דְּרוּגְזֵהּ אַתֵּי עֲלֵהּ, דְּלָא יֵעָקַר לַהּ מֵאַתְרָאָה בְּגִין לְמִשְׁרֵי תְּחוֹתַהּ הַהוּא אֵל זָר דָּא אִיהוּ בַּר נָשׁ כִּדְקָא יָאוּת וְכוּ', וְאִי הַהוּא בַּר נָשׁ לָא נָטַר לַהּ, אִיהוּ עָקַר קְדֻשָּׁה דָּא עִלָּאָה מֵאַתְרֵהּ לְמִשְׁרֵי בְּאַתְרֵהּ סִטְרָא אַחֲרָא, וַדַּאי דָּא אִיהוּ בַּר נָשׁ דְּמָרֵיד בְּמָארֵהּ וְאָסוּר לְקָרְבָא בַּהֲדֵהּ וּלְאִתְחַבָּרָא עִמֵּהּ, וְדָא אִיהוּ טוֹרֵף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ וְאִיהוּ טָרַף וְעָקַר נַפְשֵׁהּ בְּגִין רוּגְזֵהּ וְאַשְׁרֵי בְּגַוּהּ אֵל זָר, וְעַל דָּא כְּתִיב: "חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ" דְּהַהִיא נְשָׁמָתָא קַדִּישָׁא טָרֵיף לַהּ וְסָאֵיב לַהּ בְּגִין אַפּוֹ, אֲשֶׁר נְשָׁמָה אַחֲלִיף בְּאַפּוֹ, "כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב" הַהוּא בַּר נָשׁ, כּוּ"מ אִתְחֲשִׁיב הַהוּא בַּר נָשׁ וכו', וְעַיֵּן שָׁם.

**וְאָמְרוּ** חֲזַ"ל (פסחים ס"ו:) כָּל אָדָם שֶׁכּוֹעֵס, אֲפִלּוּ פּוֹסְקִין לוֹ גְּדֻלָּה מִן הַשָּׁמַיִם, מוֹרִידִין אוֹתוֹ. וְעוֹד אָמְרוּ חֲזַ"ל (נדרים כ"ב.): כָּל הַכּוֹעֵס, כָּל מִינֵי גֵּיהִנֹּם שׁוֹלְטִין בּוֹ, וְהַכַּוָּנָה הוּא דְּלָכָל עָוֹן בִּכְּנֵי עַצְמוֹ יֵשׁ בַּגֵּיהִנֹּם עֹנֶשׁ הַמְיֻחָד לְאוֹתוֹ הֶעָוֹן, וְעַל יְדֵי מִדַּת הַכַּעַס בָּא הָאָדָם כְּמַעַט לְכָל מִינֵי עֲוֹנוֹת לְמִתְבּוֹנֵן בְּרֹעַ הַמִּדָּה הַהִיא, עַד שֶׁאָמְרוּ עָלָיו חֲזַ"ל, שֶׁבְּיִדּוּעַ

שֶׁעֲוֹנוֹתָיו מְרֻבִּין מִזְכֻּיוֹתָיו, לָכֵן אָמְרוּ: כָּל מִינֵי גֵּיהִנֹּם שׁוֹלְטִין בּוֹ, לָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם לְהַסִּיר הַכַּעַס מִלִּבּוֹ וְיִנָּצֵל מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם וְיִזְכֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא.

**וְיֵשׁ** מֵחֲמַת לֵיצָנוּת, דְּהַיְנוּ שֶׁהִרְגִּיל אֶת נַפְשׁוֹ לְלֵיצָנוּת וּלְחֶבְרַת אֲנָשִׁים לֵצִים, עַל כֵּן מִמֵּילָא נִמְשָׁךְ גַּם לְהִתְלוֹצֵץ מֵאֲנָשִׁים וּלְסַפֵּר בִּגְנוּתָם.

**עַל** כֵּן מִי שֶׁיִּרְצֶה לְנַקּוֹת נַפְשׁוֹ, יִתְבּוֹנֵן בְּגֹדֶל אִסּוּר הַלֵּיצָנוּת בְּכַמָּה עִנְיָנִים. כִּי לְבַד שֶׁהוּא חוֹטֵא בְּעַצְמוֹ, שֶׁהוּא אֶחָד מִד' דְּבָרִים שֶׁאֵין מְקַבְּלִין פְּנֵי הַשְּׁכִינָה עֲבוּר זֶה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (סוטה מ"ב.), עוֹד הוּא מַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, שֶׁמְּסַבֵּב אוֹתָם לְהַרְבּוֹת בְּלֵיצָנוּת. וְיָדוּעַ גֹּדֶל הָעֹנֶשׁ שֶׁל מַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, שֶׁאֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (יומא פ"ז.). וּלְבַד כָּל זֶה, הַהִתְעַסְּקוּת בִּדְבָרִים בְּטֵלִים, אֲפִלּוּ אִם לֹא הָיָה בּוֹ דְּבַר אִסּוּר, מְאַבֵּד אֶת הָעֵת, אֲשֶׁר יוּכַל לַעֲסֹק בָּהֶם בִּדְבַר תּוֹרָה וְלִקְנוֹת חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא, וְנִרְאֶה מִדַּעְתּוֹ, שֶׁהוּא מְבַזֶּה בְּעֵינָיו דִּבְרֵי הַשֵּׁם וּשְׂכַר עוֹלָם הַבָּא, וּכְמוֹ דְּאָמְרִינַן בְּפֶרֶק חֶלֶק (סנהדרין צ"ט.) עַל הַפָּסוּק (במדבר ט"ו ל"א): "כִּי דְבַר ה' בָּזָה", רַבִּי נְהוֹרַאי אָמַר: כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק.

**וְיִלְמַד** הָאָדָם דַּעַת, מִמַּה שֶּׁאָנוּ רוֹאִין בְּיוֹשְׁבֵי בֵּית הָאֲסוּרִין, כְּשֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתָן לַשּׁוֹפֵט אֶל הַדִּרִישָׁה וְהַחֲקִירָה, הֵם שׁוֹמְרִין אֶת פִּיהֶם וְלֹא יוֹצִיאוּ מִפִּיהֶם אֲפִלּוּ תֵּבָה אַחַת, שֶׁהוּא שֶׁלֹּא כָּרְאוּי לְפִי עִנְיָן הַהוּא, וְגַם מְקַבְּלִין עַל עַצְמָן כָּל הַהַכְאוֹת וְהַבְּזָיוֹנוֹת וְלֹא יוֹדוּ עַל הָאֱמֶת, אַף שֶׁיּוֹדְעִין בְּנַפְשָׁם שֶׁבֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ לֹא יִחְיוּ חַיֵּי נֶצַח, וַאֲפִלּוּ אִם יוֹדוּ, קָרוֹב הַדָּבָר שֶׁלֹּא יוּמְתוּ, כִּי מְעוּטָא דְּמְעוּטָא שֶׁנִּגְמַר דִּינָם לְמִיתָה, אַף עַל פִּי כֵן נָקֵל לָהֶם לְקַבֵּל עַל נַפְשָׁם כָּל הַיִּסּוּרִין מֵחֲמַת סְפֵק סְפֵקָא שֶׁל אֲרִיכַת חַיֵּי שָׁעָה, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אֵיךְ צְרִיכִין לְהִתְבּוֹשֵׁשׁ אוֹתָן הָאֲנָשִׁים הַיּוֹשְׁבִין בְּחֶבְרַת אֲנָשֵׁי לְצוֹן כַּמָּה שָׁעוֹת, וְאֵין מִי שֶׁמַּכֶּה אוֹתָם וּמַכְרִיחָם לָזֶה, וְאִם יִתְאַפְּקוּ מִלְּדַבֵּר דְּבָרִים אֲסוּרִים, יִזְכּוּ לְחַיֵּי נֶצַח, כְּמוֹ דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, שֶׁעַל כָּל רֵגַע וְרֵגַע, שֶׁאָדָם חוֹסֵם פִּיו, זוֹכֶה לָאוֹר הַגָּנוּז, שֶׁאֵין כָּל מַלְאָךְ וּבְרִיָּה יָכוֹל לְשַׁעֵר, וּלְהֶפֶךְ יֵעָנְשׁוּ עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַגְּרַ"א בְּאַגַּרְתּוֹ הַקְּדוֹשָׁה "עָלִים לִתְרוּפָה" וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "כָּל עֲמַל אָדָם לְפִיהוּ", אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (חולין דף פ"ט.), שֶׁכָּל מִצְוֹתָיו וְתוֹרוֹתָיו שֶׁל אָדָם אֵין מַסְפִּיק לְמַה שֶּׁמּוֹצִיא מִפִּיו. מָה אֻמְנוּתוֹ שֶׁל אָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה? יַעֲשֶׂה עַצְמוֹ כְּאִלֵּם וְיַדְבִּיק שִׂפְתוֹתָיו כִּשְׁתֵּי רֵיחַיִם וְכוּ', וְכָל כַּף הַקֶּלַע, הַכֹּל בְּהֶבֶל פִּיו שֶׁל דְּבָרִים בְּטֵלִים, וְעַל כָּל דִּבּוּר הֶבֶל צָרִיךְ לְהִתְקַלֵּעַ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. וְכָל זֶה בִּדְבָרִים יְתֵרִים, אֲבָל בְּדָבָרִים הָאֲסוּרִים, כְּגוֹן: לְשׁוֹן הָרַע וְלֵיצָנוּת וּשְׁבוּעוֹת וּנְדָרִים וּמַחֲלֹקֶת וּקְלָלוֹת, וּבִפְרָט בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, עַל אֵלּוּ צָרִיךְ לֵירֵד לַשְּׁאוֹל לְמַטָּה הַרְבֵּה מְאֹד, וְאִי אֶפְשָׁר לְשַׁעֵר גֹּדֶל הַיִּסּוּרִין וְהַצָּרוֹת שֶׁסּוֹבֵל בִּשְׁבִיל דִּבּוּר אֶחָד, וְלֹא נֶאֱבָד

אֲפִלּוּ דִּבּוּר אֶחָד שֶׁלֹּא נִכְתַּב, בַּעֲלֵי גַּדְפִּין הוֹלְכִין תָּמִיד אֵצֶל כָּל אָדָם וְאֵין נִפְרָדִין מִמֶּנּוּ וְכוֹתְבִין כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר, כִּי "עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל וּבַעַל כְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר". עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ הַקָּדוֹשׁ. וְגַרְסִינַן (עבודה זרה י"ח:) אָמַר רַב קְטִינָא: כָּל הַמִּתְלוֹצֵץ נוֹפֵל בַּגֵּיהִנֹּם.

**הג"ה**. [וְנִרְאֶה לִי לְפָרֵשׁ, מַה שֶּׁאָמַר לְשׁוֹן נוֹפֵל וְלֹא יִפֹּל, בְּמַה שֶּׁכָּתַב הַגָּר"א בְּמִשְׁלֵי א' פָּסוּק כ"ג בְּעִנְיַן בַּעֲלֵי הַלָּצוֹן, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם גֹּדֶל הַתַּאֲוָה לְדַבֵּר דְּבָרִים בְּטֵלִים וְלֵיצָנוּת אַף שֶׁאֵין בָּהֶם הֶנְאַת הַגּוּף, מִפְּנֵי שֶׁבְּכָל דָּבָר שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה נוֹתְנִין לוֹ רוּחַ מְמָרוֹם, וְזֶה הָרוּחַ אֵינוֹ נָח וְשָׁקֵט עַד שֶׁעוֹשֶׂה עוֹד דְּבָרִים כָּאֵלֶּה, וּמִזֶּה יֵשׁ לוֹ נַחַת רוּחַ הֵן בְּדִבַּר מִצְוָה אוֹ בְּדִבַּר עֲבֵרָה. וְזֶהוּ (אבות ד' ב'): עֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה, וּמִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה. וְכָל דְּבַר עֲבֵרָה שֶׁהִיא גְּדוֹלָה, גַּם הָרוּחַ הַבָּא מִמֶּנָּה הִיא גְּדוֹלָה, וּמִתְאַוֶּה יוֹתֵר לַעֲבֵרָה עוֹד, וְכֵן בְּדִבַּר מִצְוָה גְּדוֹלָה, בָּא רוּחַ מִמָּקוֹם קָדוֹשׁ מְאֹד וּמִתְאַוֶּה מְאֹד לְמִצְוָה וְנֶהֱנֶה מְאֹד מֵהֶמְתַּת זֶה מִמִּצְוָה. וְיָדוּעַ שֶׁמִּצְוָה גְּדוֹלָה מִכָּל הַמִּצְוֹת הִיא לִמּוּד הַתּוֹרָה, וּלְהֶפֶךְ דְּבָרִים בְּטֵלִים וְלֵיצָנוּת, שֶׁזֶּהוּ הִפּוּךְ הַתּוֹרָה. וְלָכֵן יֵשׁ הֲנָאָה מִדְּבָרִים בְּטֵלִים וְלֵיצָנוּת יוֹתֵר מִכָּל הָעֲבֵרוֹת, אַף שֶׁאֵין בָּזֶה עוֹלָם הַזֶּה, אַךְ מֵהֶמְתַּת שֶׁרוּחַ הַטֻּמְאָה גְּדוֹלָה עַד מְאֹד וְהִיא כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ, הֶפֶךְ הַתּוֹרָה שֶׁהִיא כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְיָדוּעַ דְּרוּחַ הַטֻּמְאָה הַנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי הָעֲבֵרָה, הִיא גּוּפָא הַמַּעֲנֶשֶׁת לָאָדָם אַחַר פְּטִירָתוֹ בַּגֵּיהִנֹּם, וְלָזֶה אָמְרוּ חֲז"ל לְשׁוֹן "נוֹפֵל בַּגֵּיהִנֹּם" לְהוֹרוֹת לָנוּ, שֶׁבְּעֵת אֲמִירַת הַלֵּיצָנוּת, מְרַחֵף עָלָיו רוּחַ הַטֻּמְאָה הַגְּדוֹלָה וְכַנַּ"ל, וְהוּא מַמָּשׁ נוֹפֵל (רוֹצֶה לוֹמַר שׁוֹכֵן כְּמוֹ (בראשית כ"ה י"ח): "עַל פְּנֵי כָּל אֶחָיו נָפָל") בַּגֵּיהִנֹּם בְּחַיָּיו, רַחֲמָנָא לִיצְלָן. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּנָפֶשׁ הַחַיִּים שַׁעַר א' פֶּרֶק י"ב. וּמַאֲמָרָם הַשֵּׁנִי יֵשׁ לוֹמַר גַּם כֵּן בְּכִנּוֹן זֶה, וְאֵין כָּאן מָקוֹם לְהַאֲרִיךְ].

**וְגַם** בָּעוֹלָם הַזֶּה בָּאִין יִסּוּרִין עַל הָאָדָם בִּשְׁבִיל הַלֵּיצָנוּת, כְּמוֹ דְּאָמְרִינַן שָׁם: אָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל הַמִּתְלוֹצֵץ, יִסּוּרִין בָּאִין עָלָיו שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כ"ח כ"ב): "וְעַתָּה אַל תִּתְלוֹצָצוּ, פֶּן יֶחֱזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם". אָמַר לְהוּ רָבָא לְרַבָּנָן: בְּמָטוּתָא מִנַּיְכוּ דְּלָא תִּתְלוֹצָצוּ דְּלָא לֵיתוּ יִסּוּרִין עֲלַיְכוּ (אמר להם רבא לרבנן בבקשה מכם, שלא תתלוצצו, שלא יבואו יסורים עליכם). [וְעַיֵּן בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה לְרַבֵּנוּ יוֹנָה שֶׁכָּתַב, שֶׁאָסוּר לְהִתְלוֹצֵץ וְגַם בְּדֶרֶךְ מִקְרֶה וְאַרְעִי. וְעַל הַחֵלֶק הַזֶּה הֶצְרְכוּ הַחֲכָמִים לְהַזְהִיר לְתַלְמִידֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁרַבִּים נִכְשְׁלוּ בּוֹ דֶּרֶךְ מִקְרֶה].

**וְגַם** מְזוֹנוֹתָיו מִתְמַעֲטִין, כְּמוֹ דְּאָמְרִינַן שָׁם. וְגַם כָּל הָעוֹלָם נֶעֱנָשׁ בִּשְׁבִיל בַּעַל הַלָּצוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ שָׁם: כָּל הַמִּתְלוֹצֵץ גּוֹרֵם כְּלִיָּה לָעוֹלָם.

**וַאֲפִלּוּ** אִם לֹא יִתְלוֹצֵץ עִמָּהֶם, רַק לֵישֵׁב בְּחֶבְרָתָם, גַּם כֵּן אָסוּר גָּמוּר הוּא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים א' א'): "וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב". וְאִיתָא בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן פֶּרֶק ל' (מִשְׁנָה ג'): הַמְדַבֵּק עַצְמוֹ לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם, הוּא מְקַבֵּל פֻּרְעָנוּת

כַּיּוֹצֵא בָּהֶם. עַל כֵּן צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְרַחֵק מֵהַכַּת הַזֹּאת מִלֵּישֵׁב בְּמוֹשָׁבָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד מֵהֶם, אֲבָל יֵשֵׁב בְּמוֹשָׁב שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תּוֹרָה, וְאָז אַשְׁרֵי לוֹ בָּזֶה וּבַבָּא.

**פרק יד**

## בְּפָרֶךְ זֶה יִבֹּאַר סִבַּת לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁבָּאָה עַל יְדֵי הֶרְגֵּל הַגַּאֲוָה.

**וְיֵשׁ** מֵהֶמֶת גַּאֲוָה, דְּהַיְנוּ שֶׁהוּא מַחֲשִׁיב אֶת עַצְמוֹ לְחָכָם וּלְאִישׁ בַּאֲנָשִׁים, וְהַכֹּל שְׁפָלִים בְּעֵינָיו, לָכֵן מְלָאוֹ לִבּוֹ לְהִתְלוֹצֵץ מֵחֲבֵרוֹ. גַּם הַגַּאֲוָה תְּבִיאֵהוּ לְקַנֵּא וְלִשְׂטֹם אֶת חֲבֵרוֹ הַמְכֻבָּד בְּעֵינֵי אַנְשֵׁי הָעִיר, וְיַקְנֵא וְיִשְׂטֹם אוֹתוֹ, בַּעֲבוּר שֶׁיְּדֻמֶּה לוֹ שֶׁנִּפְחָת כְּבוֹדוֹ עַל יְדֵי זֶה, וְיֹאמַר בְּלִבּוֹ: לוּלֵא הוּא, הָיִיתִי מִתְאָר בֵּין בְּנֵי אָדָם לְאָדָם חָשׁוּב. וְיִבְחַן וְיִבְדֹּק גְּנֵזֵי נִסְתָּרוֹתָיו, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מַה לְּדַבֵּר מִמֶּנּוּ, יִהְיֶה אֱמֶת אוֹ שֶׁקֶר, כְּדֵי לְהַקְטִין שְׁמוֹ אֵצֶל בְּנֵי אָדָם וּלְהַרְאוֹת יִתְרוֹנוֹ עָלָיו וּלְהַפְחִית מַעֲלָתוֹ וּלְהַכְלִימוֹ וּלְבַיְּשׁוֹ. וְלִפְעָמִים יְסַבֵּב עַל יְדֵי הַגַּאֲוָה כָּל ד' כִּתּוֹת חַשְׁמַ"ל (חֲנֻפִּים, שִׁקְרָנִים, מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע, לֵיצָנִים). יְסַפֵּר בִּגְנוּת חֲבֵרוֹ, שֶׁיִּהְיֶה הוּא נִכְבָּד וַחֲבֵרוֹ בָּזוּי. וְיִתְלוֹצֵץ עָלָיו מֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב בְּעֵינָיו. וְיִתְפָּאֵר בְּשֶׁקֶר וּבְמַעֲלוֹת שֶׁאֵין בּוֹ. וּבַעֲבוּר גַּאֲוָתוֹ יַחֲנִיף לָרְשָׁעִים תָּמִיד וְלֹא יוֹכִיחֵם, שֶׁלֹּא יִשְׂנְאוּהוּ וְיִפְחַת כְּבוֹדוֹ.

**עַל** כֵּן מִי שֶׁיִּרְצֶה לְטַהֵר אֶת נַפְשׁוֹ מֵעָוֹן הַמַּר הַזֶּה, יַחֲשֹׁב תָּמִיד בְּגֹדֶל גְּנוּת הַגַּאֲוָה, כִּי אֵיךְ יִתְגָּאֶה הָאָדָם, אֲשֶׁר תְּחִלַּת הֲוָיָתוֹ נוֹצָר מִטִּפָּה סְרוּחָה וְהוּא עָתִיד לֵילֵךְ לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה, וְיֹאכַל קְצָתוֹ אֶת קְצָתוֹ?

**גַּם** יִתְבּוֹנֵן בְּחֹמֶר הֶעָוֹן הַזֶּה שֶׁהוּא לֹא תַעֲשֶׂה מִמִּנְיַן תַּרְי"ג, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים ח' י"ד): "וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ", כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בַּסְּמַ"ג. וְאָמְרוּ חֲזַ"ל בְּסוֹטָה (דף ד':): כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, כְּאִלּוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְכוּ', וְכָל זְמַן שֶׁאָדָם מִתְכַּוֵּן לְהַגְדִּיל שְׁמוֹ בָּעוֹלָם, שְׁמוֹ אוֹבֵד וּמִתְמַעֵט וְהוֹלֵךְ, וְגוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת. גַּם יִתְבּוֹנֵן בְּגֹדֶל עָנְשׁוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (סוכה כ"ט:): בִּשְׁבִיל ד' דְּבָרִים נִכְסֵי בַּעֲלֵי בָּתִּים יוֹרְדִין לְטִמְיוֹן וְכוּ' וְעַל גַּסּוּת הָרוּחַ. וְאָמְרִינַן נַמֵּי בְּסוֹטָה (ה.): כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, לַסּוֹף מִתְמַעֵט וְכוּ'. וְגָרְסִינַן נַמֵּי שָׁם: אָמַר רַב חִסְדָּא: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִין לָדוּר בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר וְכוּ'. וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, אֵין עָפָרוֹ נִנְעָר לְתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר וְכוּ'. וְהוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, דְּתַחַת שֶׁהָיָה לוֹ לַחֲשֹׁב תָּמִיד בְּנַפְשׁוֹ, דְּסוֹפוֹ לֵילֵךְ לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה וְלֹא לְהִתְגָּאוֹת וְכַנַּ"ל, וְהוּא לֹא כֵּן חָשַׁב, כִּי אִם בְּמִרּוֹמֵי סְלָעִים יִהְיֶה מִשְׂגַּבּוֹ תָּמִיד, וּבַעֲלִיּוֹת מְרֻוָּחִים תִּהְיֶה לְעַד מְנוּחָתוֹ יָתֵר עַל כָּל בְּנֵי גִילוֹ, לָכֵן כַּאֲשֶׁר גּוּפוֹ נַעֲשֶׂה עָפָר, אֵין בַּעֲפָרוֹ כֹּחַ לְהִתְנַעֵר מִמְּקוֹמוֹ. וְהַכֹּל יַעַמְדוּ וְיָקוּמוּ עַל רַגְלֵיהֶם, וְהוּא יִשָּׁאֵר מֻשְׁכָּב נָמוּךְ תַּחַת

כַּפּוֹת רַגְלֵי כָּל הָאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר הִתְנַּאָה עֲלֵיהֶם בְּעוֹדוֹ בְּחַיָּיו. וְגַם הוּא מִתְעָב עֲבוּר זֶה בְּעֵינֵי ה' יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי ט"ז ה'): "תּוֹעֲבַת ד' כָּל גְּבַהּ לֵב".

**וְהִנֵּה** כַּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם אֶת גֹּדֶל עֲנִיּוּתוֹ בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, לֹא יִהְיֶה לוֹ בַּמֶּה לְהִתְנַּאוֹת. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (נדרים מ"א.): דְּדָא חָסֵר מַה קָּנָה? (כשזה חסר, מה קנה?) וַאֲפִלּוּ אִם יֵשׁ לוֹ מְעַט תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, כְּשֶׁיַּחֲשֹׁב עִם נַפְשׁוֹ בֶּאֱמֶת, יִתְוַדַּע לוֹ כִּי לֹא תִּקֵּן עֲדַיִן אֲפִלּוּ הַחֵצִי וְאַף לִשְׁלִישׁ לֹא הִגִּיעַ לְפִי הַחְכָמָה, אֲשֶׁר הִטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּנַפְשׁוֹ. **הג"ה.** [ וְכָתְבוּ הַסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים לָזֶה מָשָׁל נִמְרָץ, וְכִמְדֻמֶּה שֶׁרָאִיתִי זֶה בְּסֵפֶר "זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה", לְגָבִיר אֶחָד שֶׁשָּׁלַח שְׁנֵי אֲנָשִׁים לִמְדִינָה רְחוֹקָה לִקְנוֹת לוֹ אֲבָנִים טוֹבוֹת. לְאֶחָד נָתַן לְעֶסֶק זֶה אֶלֶף זְהוּבִים וְלַשֵּׁנִי לֹא נָתַן כִּי אִם מֵאָה זְהוּבִים, וּפִזְרוּ אֶת הַמָּעוֹת בַּדֶּרֶךְ לְדִבְרֵי הֶבֶל, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בְּיָד בַּעַל הָאֶלֶף כִּי אִם ב' מֵאוֹת זְהוּבִים וּבְיַד בַּעַל הַמֵּאָה, אַרְבָּעִים, וַיְהִי הַיּוֹם, וַיִּתְקוֹטְטוּ יַחַד זֶה עִם זֶה, וַיַּעַן בַּעַל הָאֶלֶף וַיֹּאמַר לַשֵּׁנִי: הֲתוּכַל לְהִתְדַּמּוֹת אֵלַי? הֲלֹא אַתָּה אִישׁ עָנִי, וְאֵין לְךָ אֲפִלּוּ חֵלֶק רְבִיעִי מִמֶּנִּי. וַיַּעַן אִישׁ אֶחָד וַיֹּאמַר לְבַעַל הָאֶלֶף: הוֹי סָכָל וְגֵאֶה, בַּמֶּה תִּתְגָּאֶה? הַאִם לֹא נוֹדַע לָנוּ כִּי הַמָּעוֹת אֵינָם שֶׁלְּךָ, וְרַק שָׁלִיחַ אַתָּה לְהָבִיא סְחוֹרָה לְמִשְׁלַחֶךָ? וּבֶאֱמֶת אַתָּה עָנִי יוֹתֵר מֵהַשֵּׁנִי אֲשֶׁר נִתְגָּאֵיתָ עָלָיו, כִּי הוּא אֵינֶנּוּ חַיָּב לְמִשְׁלְחוֹ רַק שִׁשִּׁים זְהוּבִים, אֲשֶׁר פִּזַּר בִּשְׁטוּתוֹ, וְאַתָּה הֲלֹא פִּזַּרְתָּ ח' מֵאוֹת זְהוּבִים עַל דִּבְרֵי הֶבֶל, וּמַה תְּשִׁיב לְשׁוֹלְחֲךָ דָּבָר עַל סָךְ רַב כָּזֶה? הֲלֹא אָז תִּכָּסֵךְ בּוּשָׁה וּכְלִמָּה הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵהֶעָנִי הַנֶּעֱלָב הַזֶּה. כֵּן הַדָּבָר מַמָּשׁ בָּעִנְיַן הַזֶּה, כִּי הֲלֹא כֻּלָּנוּ שְׁלוּחֵי דְּרַחֲמָנָא אֲנַן מֵעוֹלָם הָעֶלְיוֹן לְכָאן, כָּל אֶחָד לְתַקֵּן אֶת נַפְשׁוֹ וּלְצַחְצֵחַ לְפִי עֵרֶךְ הַחָכְמָה, אֲשֶׁר הִטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּנַפְשׁוֹ. עַל כֵּן אֵין לוֹ לָאָדָם לְהִתְגָּאוֹת בְּיִתְרוֹן הַחָכְמָה אֲשֶׁר בּוֹ מֵחֲבֵרוֹ, כִּי הֲלֹא לֹא שֶׁלּוֹ הִיא, כִּי אִם נִתְּנָה בּוֹ לַצֹּרֶךְ הַתַּכְלִיתִי, וְיֵשׁ לוֹ לַחֲשֹׁב בְּנַפְשׁוֹ, כַּמָּה יָמִים וְכַמָּה שָׁנִים בִּטֵּל מִתּוֹרָה, וְעָלָיו יִהְיוּ כֻּלָּנָה לָתֵת חֶשְׁבּוֹן עַל כָּל יוֹם מִימֵי חַיָּיו בַּמֶּה עָסַק בּוֹ.

**וְזֶה** לְשׁוֹן סֵפֶר הַפַּרְדֵּס שֶׁל מַהֲרַ"מ קוֹרְדּוֹבֵירוֹ שַׁעַר הֵיכָלוֹת פֶּרֶק ב': שֶׁלְּמַעְלָה אֶחָד מִד' חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ הוּא יוּפִיאֵל שַׂר הַתּוֹרָה, וְכָל מַפְתְּחוֹת הַחָכְמָה בְּיָדוֹ. וְכַאֲשֶׁר הַנְּשָׁמָה עוֹלָה וּמַגַּעַת לְמַעְלָה, אָז הַשַּׂר דֵּעָה הוּא שׁוֹאֵל לָהּ בְּעִנְיַן חָכְמָה שֶׁלָּמְדָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּכְפִי אֲשֶׁר טָרַח בַּתּוֹרָה וְרָדַף אַחֲרֶיהָ, כֵּן לְפִי זֶה יִנָּתֵן הַשָּׂכָר. וְאִם הָיָה יָכוֹל לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה יוֹתֵר וְלֹא עָסַק, דּוֹחֶה אוֹתָהּ לְמַטָּה תַּחַת הַהֵיכָל הַהוּא בְּבוּשָׁה וְחָרְפָּה. וְכַאֲשֶׁר הַשְּׂרָפִים תַּחַת הַחַיָּה נוֹשְׂאִים כְּנָפַיִם וּמַשִּׂיקִים אִשָּׁה אֶל אֲחוֹתָהּ וְשׁוֹרְפִים אוֹתָהּ הַנְּשָׁמָה וְהִיא נִשְׂרֶפֶת וְאֵינָהּ נִשְׂרֶפֶת וְכוּ'. וְכֵן הִיא נִדּוֹנִית בְּכָל יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁיִּהְיוּ לָהּ מַעֲשִׂים טוֹבִים, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְעַסְּקָה בַּתּוֹרָה כָּרָאוּי. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ:

**עַל** כֵּן צָרִיךְ הָאִישׁ הַנִּלְבָּב לְהִתְבּוֹנֵן בָּזֶה בְּכָל יְמֵי חַיָּיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, שֶׁיִּרְאֶה אָדָם לְתַפֵּשׂ בְּיָדוֹ מַה שֶּׁלָּמַד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַשִּׂיגֶנּוּ בּוּשָׁה וּכְלִמָּה לְיוֹם הַדִּין, בְּשָׁעָה שֶׁיֹּאמְרוּ: עָמֹד וַעֲרֹךְ מִקְרָא שֶׁקָּרָאתָ וּמִשְׁנָה שֶׁשָּׁנִיתָ. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ].

**פרק טו**

## בְּפֶרֶק זֶה יְבֹאַר לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁבָּא עַל יְדֵי מַה שֶּׁנַּעֲשָׂה כְּהֶפְקֵר וְיֵאוּשׁ בְּעֵינֵי אֵיזֶה אֲנָשִׁים.

**וְיֵשׁ** שֶׁסִּבָּתָן הוּא מִצַּד הַיֵּאוּשׁ. דְּהַיְנוּ שֶׁהַיֵּצֶר מְפַתֶּה אוֹתָם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְאִישׁ מִדִּינֵי כְּלָל לַעֲמֹד בָּזֶה, אִם לֹא שֶׁיִּפְרֹשׁ לְגַמְרֵי מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, וְזֶה אִי אֶפְשָׁר, וְתוֹלִין אֶת עַצְמָן בְּמַאֲמַר חֲזַ"ל (בבא בתרא קס"ה.): וְכֻלָּן בְּלָשׁוֹן הָרָע, עַל כֵּן הֵם מִתְיָאֲשִׁין לְגַמְרֵי מִשְּׁמִירַת זֶה הָעִנְיָן.

**וּבֶאֱמֶת** זוֹהִי טָעוּת גְּדוֹלָה, דְּאִם כֵּן לָמָּה צִוְּתָה הַתּוֹרָה עַל זֶה בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? הֲלֹא יָדוּעַ הוּא, דְּאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא בִּטְרוּנְיָא עִם בְּרִיּוֹתָיו, וַהֲוָה לֵיהּ לְהַתּוֹרָה לִכְתֹּב דָּבָר זֶה רַק בְּעִנְיַן הַמִּדּוֹת, כְּמוֹ שְׁאָר מִדּוֹת קְדוֹשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמָרוֹת רַק לַאֲנָשִׁים יְחִידִים. אֶלָּא וַדַּאי דְּיוֹצֵר הָאָדָם שָׂם בְּכֹחַ כָּל אִישׁ וְאִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁאִם רַק יָשִׂים עֵינָיו וְלִבּוֹ עַל דְּרָכָיו, יוּכַל לְהִזָּהֵר מִזֶּה. וְכִדְאִיתָא בְּסִפְרֵי פָּרָשַׁת הַאֲזִינוּ (דברים ל"ב ד'): "אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל", שֶׁלֹּא בָּרָא בְּנֵי אָדָם לִהְיוֹת רְשָׁעִים, אֶלָּא לִהְיוֹת צַדִּיקִים, (פֵּרוּשׁ: דְּאִי לָאו הָכִי יֵשׁ, חַס וְשָׁלוֹם, עָוֶל בְּחֶקּוֹ יִתְבָּרַךְ עַל הָעֹנֶשׁ שֶׁמַּעֲנִישָׁם אַחַר כָּךְ) וְכֵן הוּא אוֹמֵר (קהלת ז' כ"ט): "אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר, וְהֵמָּה בִּקְּשׁוּ חִשְׁבֹּנוֹת רַבִּים". וְכָזֶה אִיתָא בְּתַנְחוּמָא פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹקִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר", לֹא בְּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנִּקְרָא צַדִּיק וְיָשָׁר, אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ אֶלָּא כְּדֵי לִהְיוֹת צַדִּיק וְיָשָׁר. וְאִם תֹּאמַר: לָמָּה בְּרָאוֹ לַיֵּצֶר הָרָע שֶׁכָּתוּב בּוֹ (בראשית ח' כ"א): "כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעָרָיו"? אַתָּה אוֹמֵר שֶׁהוּא רַע, מִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ טוֹב? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה עֲשִׂיתָ אוֹתוֹ רַע. תֵּינוֹק הֲוֵית וְלֹא חָטָאתָ, נִתְגַּדַּלְתָּ וְחָטָאתָ, [פֵּרוּשׁ: שֶׁהָאָדָם מַמְשִׁיךְ אוֹתוֹ עַל עַצְמוֹ בְּמַעֲשָׂיו וּבְעִנְיָנָיו, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן כֹּחַ לָאָדָם לִהְיוֹת מוֹשֵׁל עָלָיו, וְהַיֵּצֶר הָרָע יִהְיֶה לוֹ בִּבְחִינַת עֶבֶד לְסַיֵּעַ לוֹ בְּאֵיזֶה עִנְיָנִים לַצֹּרֶךְ הַתַּכְלִיתִי, כַּכָּתוּב (בראשית ד' ז'): "וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ", וּכְתִיב (מִשְׁלֵי כ"ט כ"א): "מְפַנֵּק מִנֹּעַר עַבְדּוֹ" וְגוֹ' וְהַדְּבָרִים אֲרֻכִּים]. וְכַמָּה דְּבָרִים קָשִׁים יֵשׁ בָּעוֹלָם יוֹתֵר מִיֵּצֶר הָרָע וּמָרִים מִמֶּנּוּ, וְאַתֶּם מַמְתִּיקִים אוֹתָן, אֵין לְךָ מַר מִן תּוֹרְמְסִין, וְאַתָּה שׁוֹקֵד לְשַׁלְקֵן וּלְהַמְתִּיקָן בְּמַיִם ז' פְּעָמִים עַד שֶׁהוּא מָתוֹק, וְכֵן חַרְדָּל וְצָלָף. וּמַה מָּרִים שֶׁבָּרָאתִי אוֹתָן, אַתָּה מַמְתִּיקָן לְצָרְכְּךָ, יֵצֶר הָרָע הַמָּסוּר בְּיָדֶךָ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וְכֵן** הוּא נַמִּי בְּעִנְיַנֵנוּ, שֶׁאִם הָאָדָם יִתֵּן עֵינָיו וְלִבּוֹ עַל דְּרָכָיו, וְיִהְיֶה מַסְכָּם אֶצְלוֹ לִשְׁמֹר פִּתְחֵי פִּיו שֶׁלֹּא יִפְתְּחֶנּוּ כִּי אִם לְצֹרֶךְ, וְלֹא לְדָבָר רַע וּמְרָמָה, בְּוַדַּאי לֹא יְבַצֵּר מִמֶּנּוּ הָעִנְיָן הַזֶּה. וְהַבָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל, שֶׁאִם אָדָם רוֹצֶה לִהְיוֹת צַדִּיק, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹסֵר לוֹ מַלְאָךְ, שֶׁמִּתְנַהֵג עִמּוֹ בְּדֶרֶךְ צַדִּיק, וְאִם אָדָם רוֹצֶה לִהְיוֹת חָסִיד, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹסֵר לוֹ מַלְאָךְ, שֶׁמִּתְנַהֵג עִמּוֹ בְּדֶרֶךְ חָסִיד.

**וּמַה** שֶּׁאָמְרוּ חֲז"ל (בבא בתרא קס"ה.): וְכֻלָּם בְּלָשׁוֹן הָרָע, הֲלֹא סִימוּ עַל זֶה תֵּכָף, בְּלָשׁוֹן הָרָע סָלְקָא דַּעְתָּךְ (כך עלה בדעתך), אֶלָּא אֵימָא (תאמר) בַּאֲבַק לָשׁוֹן הָרָע. וְאַף בְּאָבָק כָּתַב שָׁם הַמַּהַרְשָׁ"א (בחדושי אגדות קס"ד:), דְּמַה שֶּׁאָמְרוּ כֻּלָּם, הַיְנוּ רַק שֶׁאִם הָאָדָם לֹא יִתֵּן עֵינָיו וְלִבּוֹ עַל דִּבּוּרוֹ וְיַנִּיחַ אוֹתוֹ עַל טִבְעוֹ, בְּוַדַּאי כֻּלָּם יִכָּשְׁלוּ בּוֹ, וְלֹא כְּמוֹ גֶּזֶל וַעֲרָיוֹת, דְּאַף אִם יַנִּיחַ אוֹתוֹ עַל טִבְעוֹ, יוּכַל גַּם כֵּן לִפְעָמִים לְהִנָּצֵל מִזֶּה עַל אֵיזֶה זְמַן, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּלָשׁוֹן הָרָע, שֶׁהוּא תָּלוּי בְּדִבּוּרוֹ. אֲבָל לֹא כִּוְּנוּ חֲז"ל, חַס וְשָׁלוֹם, לוֹמַר שֶׁהָאָדָם לֹא יוּכַל לְהִנָּצֵל כְּלָל מֵאֲבַק לָשׁוֹן הָרָע. וְעַיֵּן בַּהַקְדָּמָה שֶׁבְּאַרְנוּ דָּבָר זֶה בַּאֲרֻכָּה.

**וְיֵשׁ** שֶׁסְּבַת הֶרְגֵּל עָוֹנוֹ בָּא לוֹ מִצַּד הֶפְקֵר. דְּהַיְנוּ שֶׁהוּא רוֹאֶה שֶׁדָּבָר זֶה הוּא הֶפְקֵר בְּעֵינֵי הַרְבֵּה מִבְּנֵי אָדָם, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, וְלֹא נֶחְשָׁב בְּעֵינֵיהֶם לְעָוֹן כְּלָל, עַל כֵּן נִתְרַשְּׁלוּ יָדָיו מִשְּׁמִירָתוֹ.

**וְעֵצָה** לָזֶה, שֶׁיַּחְשֹׁב בְּנַפְשׁוֹ, אִלּוּ הָיָה, חַס וְשָׁלוֹם, חוֹלֶה הוּא וְאַנְשֵׁי עִירוֹ בְּאֵיזֶה מִן מַחֲלוֹת גְּדוֹלוֹת ה' יִשְׁמְרֵנוּ, עַד שֶׁנִּלְאוּ כָּל רוֹפְאֵי הָעִיר לְבַקֵּשׁ עוֹד מָזוֹר וּתְרוּפָה לָזֶה, וְהָיָה נִשְׁמָע שֶׁבָּא לָעִיר רוֹפֵא גָּדוֹל הַמְפֻרְסָם בְּכָל הָעוֹלָם שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ בִּרְפוּאוֹתָיו, שֶׁמְּחַזִּירִין אֶת הַחוֹלֶה הַנּוֹאָשׁ לִבְרִיאוּתוֹ הַיְשָׁנָה, וְלֹא נִכָּר בּוֹ עוֹד שׁוּם שֶׁמֶץ מַחֲלָה, הַאִם הָיָה מִתְרַשֵּׁל לִשְׁלֹחַ תֵּכֶף אַחַר הָרוֹפֵא הַזֶּה, שֶׁיָּבוֹא לִרְאוֹת בְּצָרָתוֹ, שֶׁמַּטָּל עַל עֶרֶשׂ דְּוַי, אוּלַי יִרְפָּאֵהוּ מֵחָלְיוֹ? וְאִם הָיָה שׁוֹאֲלוֹ אֶחָד מֵאוֹהֲבָיו: לָמָּה אַתָּה זָרִיז יוֹתֵר מֵאֲחֵרִים? בְּוַדַּאי הָיָה מְשִׁיבוֹ: שׁוֹטֶה שֶׁבָּעוֹלָם, בְּדָבָר שֶׁחַיָּיִ תְּלוּיִין בּוֹ, אֲפִלּוּ בְּסָפֵק סְפֵקָא אֵין אֲנִי צָרִיךְ לְהִסְתַּכֵּל עַל אֲחֵרִים, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בָּרוֹפֵא הַזֶּה, שֶׁאָנוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ בְּעַצְמֵנוּ מִכְּבָר, וְגַם הוּא מְפֻרְסָם בְּכָל הָעוֹלָם בִּרְפוּאוֹתָיו הַנּוֹרָאוֹת שֶׁהוּא מְרַפֵּא לְכָל חֹלִי נוֹאָשׁ, הַאִם אַפְקִיר חַיַּי בִּשְׁבִיל אִלּוּ הַשּׁוֹטִים, שֶׁאֵינָם חָסִים עַל חַיֵּיהֶם? וְאִם זֶה הָיָה בְּעִנְיְנֵי הַגּוּף, קַל וָחֹמֶר בְּעִנְיְנֵי הַנֶּפֶשׁ. שֶׁיְּדוּעַ לָנוּ שֶׁמִּי שֶׁיְּנַצֵּר לְשׁוֹנוֹ מֵרַע הוּא יִזְכֶּה לְחַיּוֹת חַיֵּי נֶצַח בָּעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהילים ל"ד י"ב-י"ג): "לְכוּ בָנִים וְגוֹ' מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" וְגוֹ', וּמִי הוּא רוֹפֵא נֶאֱמָן יוֹתֵר מֵאֲדוֹנֵנוּ דָּוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם? וּלְהֶפֶךְ, חַס וְשָׁלוֹם, אֵין לוֹ רְפוּאָה לְמַכָּתוֹ נָצַח, וְגַם בָּעוֹלָם הַזֶּה לְבַסּוֹף יָבוֹאוּ עָלָיו יִסּוּרִים וּמַכְאוֹבִים עַל יְדֵי זֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁאֵין לוֹ לְהִסְתַּכֵּל בָּזֶה עַל אֲחֵרִים.

**פרק טז**

## בְּפֶרֶק זֶה יְבֹאַר לָשׁוֹן הָרָע שֶׁבָּאָה עַל יְדֵי נִרְגָּנוּת.

**וְיֵשׁ** שֶׁסִּבַּת הֶרְגֵּל עָוֹנָם בָּא לָהֶם מִצַּד מִדַּת נִרְגָּנוּת. וְהוּא הָאִישׁ אֲשֶׁר דַּרְכּוֹ וְחֵקוֹ לְהִתְאוֹנֵן וּלְהִתְרַעֵם וְיִמְצָא תּוֹאֲנוֹת עַל חֲבֵרוֹ תָּמִיד עַל מַעֲשָׂיו וְעַל דְּבָרָיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁחֲבֵרוֹ בְּתָמוֹ מִתְהַלֵּךְ עִמּוֹ וְלֹא זָז עָלָיו בְּדָבָר. וְיָדוּן כָּל דָּבָר לְחוֹבָה, וְלֹא לִזְכוּת, וְכָל שְׂנָגָה יָשִׂים לְזָדוֹן וְחוֹשֵׁד חֲבֵרוֹ, שֶׁבְּשִׂנְאָתוֹ אוֹתוֹ עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה, כְּאָמוּר (דברים א' כ"ז): "וַתֵּרְגְּנוּ בְאָהֳלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׂנְאַת ה' אֹתָנוּ הוֹצִיאָנוּ" וְגוֹ'. וְהִנֵּה הַמְנֻגָּע בַּמַּדָּה הָרָעָה הַזֹּאת, לֹא יִמָּלֵט תָּמִיד מֵעָוֹן לָשׁוֹן הָרָע עַל יְדֵי זֶה, כִּי בְּכָל מַה שֶׁחֲבֵרוֹ עוֹשֶׂה אוֹ מְדַבֵּר, יִתְרָאֶה לוֹ, שֶׁכֻּוָּן רַק נֶגְדּוֹ. **וְהִנֵּה** הָרוֹצֶה לְהִנָּצֵל מִמִּדָּה הָרָעָה הַזֹּאת, יִתְבּוֹנֵן בָּרָעוֹת הַמְסֻבָּבוֹת מֵהַמִּדָּה הַמְגֻנָּה הַזֹּאת, וְעַל יְדֵי כָּךְ יִנָּצֵל מִמֶּנָּה.

**הִנֵּה** עַל יְדֵי זֶה עוֹבֵר עַל הָעֲשֵׂה דְּ"וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ". וְגַם עָלוּל מְאֹד לָבוֹא לַעָוֹן שִׂנְאַת חִנָּם, שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ לָאו מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה (ויקרא י"ט י"ז): "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ". וְנֶחֱרַב עֲבוּר זֶה הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי כִּדְאָמְרִינַן בִּיוֹמָא (ט:) וְאָמְרִינַן בְּשַׁבָּת (ל"ב) בַּעָוֹן שִׂנְאַת חִנָּם מְרִיבָה רַבָּה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם וְאִשְׁתּוֹ מַפֶּלֶת נְפָלִים וּבָנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁל אָדָם מֵתִים, כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים וְכוּ'.

**וְעוֹבֵר** עַל יְדֵי זֶה גַּם עַל מַה שֶּׁאָמְרָה תּוֹרָה (ויקרא י"ט ט"ו): "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ", וּפֵרְשׁוּ חַז"ל, שֶׁהַכַּוָּנָה לָדוּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת. וְאִיתָא בְּ"סֵפֶר חֲרֵדִים", שֶׁהַדָּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף חוֹבָה הוּא מָרְכָּבָה לְקִלְפַּת הַטֻּמְאָה הַנִּקְרֵאת חוֹבָה.

**וְגַם** עַל יְדֵי זֶה עָלוּל מְאֹד לַחְשֹׁד בַּכְּשֵׁרִים, וְאָמְרוּ חַז"ל (בשבת צ"ז.): הַחוֹשֵׁד בְּכְשֵׁרִים לוֹקֶה בְּגוּפוֹ.

**וְגַם** לָבוֹא עַל יְדֵי זֶה לִידֵי אִסּוּר אוֹנָאַת דְּבָרִים וְהַלְבָּנַת פָּנִים וְגַם לַעָוֹן הַמַּחֲלִקֶּת, שֶׁעָנְשָׁהּ קָשֶׁה עַד מְאֹד, וְכַנַּ"ל בְּשַׁעַר א' בְּפֶרֶק ט"ו.

**הִנֵּה** עַל כֵּן, הָרוֹצֶה לְהַצִּיל נַפְשׁוֹ מִנִּי שַׁחַת, יַרְחִיק נַפְשׁוֹ מֵהַמִּדָּה הָרָעָה הַזּוֹ, וְאָז טוֹב לוֹ.

**וְיֵשׁ** אֲנָשִׁים שֶׁסִּבַּת הֶרְגֵּל עָוֹנָם בָּא לָהֶם מִצַּד מָתְנַי. דְּהַיְנוּ שֶׁהַיֵּצֶר מַטְעֶה אוֹתָם, שֶׁדָּבָר זֶה אֵינֶנּוּ בִּכְלַל לָשׁוֹן הָרָע, אוֹ שֶׁעַל אִישׁ כָּזֶה לֹא צִוְּתָה הַתּוֹרָה בְּאִסּוּר לָשׁוֹן הָרָע, וְאַדְרַבָּה מִצְוָה לְנַנּוֹתוֹ מֵחֲמַת טַעַם פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי.

**וּבֶאֱמֶת** כִּמְעַט רֹב אֲנָשִׁים נִכְשָׁלִים בְּלָשׁוֹן הָרָע מִצַּד חִסָּרוֹן זֶה, דְּהַיְנוּ חֶסְרוֹן יְדִיעָה, וְהִנֵּה לְחִסָּרוֹן זֶה, אֵין שׁוּם עֵצָה, רַק שֶׁיִּלְמַד תְּחִלָּה כָּל אָפְנֵי פְּרָטֵי אִסּוּר לָשׁוֹן הָרָע וְיֵדַע הַדִּין עַל בֻּרְיוֹ, עַד הֵיכָן מַגִּיעַ כֹּחוֹ שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע עַל פִּי דִּין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסֵפֶר חֹפֶץ חַיִּים בְּחֵלֶק א' בְּכְלָל ד' וּבְכְלָל ה' עַיֵּן שָׁם.

**וּבָאֱמֶת** עֵצָה זוֹ כְּמַעַט הִיא הַמּוֹעֶלֶת יוֹתֵר מִן הַכֹּל. וְלָאו דַּוְקָא בְּעִנְיַן לָשׁוֹן הָרָע, כִּי כֵן הָעִנְיָן בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁנִּכְשָׁל בָּהּ כַּמָּה פְּעָמִים, עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה הַיֵּצֶר הָרָע מוֹשֵׁל עָלָיו בְּעִנְיָן זֶה. וְלֹא חֲדָשָׁה הִיא, כִּי הִיא נִכְלֶלֶת בַּעֲצַת הַזְּכִירָה, שֶׁכָּתְבָה לָנוּ הַתּוֹרָה בְּפָרָשַׁת צִיצִית (במדבר ט"ו מ'): "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם", וּכְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם, שֶׁהַזְּכִירָה מְבִיאָה לִידֵי עֲשִׂיָּה, וְהוּא שֶׁיִּלְמַד אֶת הַדִּין, שֶׁהוּא נִכְשָׁל בּוֹ, בְּעִיּוּן רַב בְּכָל פְּרָטֵי הַדִּין הַזֶּה, וְגַם יַחֲזֹר עָלָיו כַּמָּה פְּעָמִים, וְעַל יְדֵי זֶה יָקְבַּע הֵיטֵב הַדִּין בְּזִכְרוֹנוֹ וְגַם יוּסַר מִמֶּנּוּ כֹּחַ הַיֵּצֶר מֵעָוֹן זֶה, וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת נָשׂא וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: אִם יָגַעְתָּ הַרְבֵּה בְּדִבְרֵיהֶם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵסִיר יֵצֶר הָרָע מִמְּךָ.

**וְעַצָּה** נְכוֹנָה הִיא לִשְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, אֶפְלוּ אִם כְּבָר הֻרְגַּל בּוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, וְגָבַר עָלָיו יִצְרוֹ בְּעִנְיָן זֶה, עַד שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ בְּעַצְמוֹ הַלָּשׁוֹן הָרָע שֶׁמּוֹצִיא בְּפִיו, אַף עַל פִּי כֵן אַל יִתְיָאֵשׁ מִזֶּה, וְיֵדַע לְנָכוֹן כִּי עַל יְדֵי חֲזָרַת הַדִּין הַמְּבֹאָר כַּמָּה פְּעָמִים, יִתְהַפֵּךְ הָעִנְיָן וְיִקְבַּע הַדָּבָר בְּטִבְעוֹ, שֶׁיַּרְגִּישׁ לְבַסּוֹף כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיֵּצֵא מִפִּיו. וַאֲפִלּוּ אִם לֹא יִהְיֶה רַק אֶבֶר לָשׁוֹן הָרָע, יַרְגִּישׁ בּוֹ בִּלְשׁוֹנוֹ בָּעֵת הַהִיא, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָטַע בָּאָדָם כֹּחַ הַהַרְגָּשָׁה וְהִטְבִּיעַ בּוֹ שֶׁיַּרְגִּישׁ יוֹתֵר, בְּעֵת שֶׁיִּפְגַּע הַדָּבָר בִּלְשׁוֹנוֹ (וְהוּא כְּעֵין מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בְּחֻלִּין: מַר בְּדִיק לַהּ בְּלִישָׁנָא). וְהַכֹּחַ הַזֶּה מוֹעִיל מְאֹד לִלְמוּד הַתּוֹרָה, שֶׁבְּעֵת שֶׁהוּא מוֹצִיא אֶת הַדָּבָר מִלִּבּוֹ לִלְשׁוֹנוֹ, אָז נִבְחָן הַדָּבָר אִם הוּא הָגוּן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (ערובין נ"ד.) (מִשְׁלֵי ד' כ"ב): "כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם" (לְמוֹצְאֵיהֶם) בַּפֶּה. וְכֵן כְּהַאי גַּוְנָא בְּכָל עִנְיְנֵי הַדִּבּוּר, רַק מֻחָמַת רֹב הַהֶרְגֵּל לְדַבֵּר דְּבָרִים יְתֵרִים וְשֶׁלֹּא לִתֵּן לֵב לָהֶם, נֶחֱלָשׁ מְאֹד זֶה הַכֹּחַ אֶצְלוֹ, אֲכֵן כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כִּדְבָרֵינוּ הַנַּ"ל, וּבְוַדַּאי יָשִׂים לֵב לִדְבָרִים שֶׁיְּדַבֵּר מֵעֵת הַהִיא וָהָלְאָה, יִתְחַיֵּל כֹּחַ הַהַרְגָּשָׁה הַזֶּה לְהִתְחַזֵּק אֶצְלוֹ מְעַט מְעַט, עַד שֶׁיַּעֲמֹד עַל מְכוֹנוֹ כָּרָאוּי.

**וְהִנֵּה** בְּדֶרֶךְ כְּלָל יֵדַע הָאָדָם, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְבָּרֵר לוֹ הֵיטֵב עַל פִּי דִּין, עַל אֵיזֶה עִנְיָן, שֶׁדָּבָר זֶה אֵינֶנּוּ בִּכְלַל לָשׁוֹן הָרָע אוֹ רְכִילוּת אוֹ מַחֲלֹקֶת, יִזָּהֵר מִלְּאָמְרוֹ, אֶפְלוּ אִם הַיֵּצֶר מְפַתֶּהוּ וּמְצַדְּדוֹ לוֹמַר: שֶׁיֵּשׁ בְּדָבָר זֶה צַד מִצְוָה וְיִזְכֶּה לְעוֹלָם הַבָּא, אַף עַל פִּי כֵן אַל יִשְׁמַע לוֹ, כִּי בְּאֹפֶן זֶה בְּוַדַּאי יִנָּצֵל עַל כָּל פָּנִים מִדִּין שֶׁל מַעְלָה. כִּי אֶפְלוּ אִם בֶּאֱמֶת לֹא הָיָה הַדִּין עִמּוֹ, וְיִשְׁאֲלוּהוּ לְמַעְלָה: מַדּוּעַ לֹא גָּנַיְתָ אֶת פְּלוֹנִי בְּעִנְיַן פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וְהָלֹא הָיָה בְּדָבָר זֶה צַד מִצְוָה? יוּכַל לְהָשִׁיב: אֲצָלַי הָיָה סָפֵק, עַל כֵּן הָיִיתִי בְּדָבָר זֶה בְּגֶדֶר שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם יְגַנֶּה אֶת פְּלוֹנִי, אוֹ יַעֲשֶׂה מַחֲלֹקֶת עִם פְּלוֹנִי מִטַּעַם סָפֵק, שֶׁהַיֵּצֶר מְפַתֶּהוּ שֶׁיֵּשׁ בְּדָבָר זֶה צַד מִצְוָה, מַה יַּעֲשֶׂה אַחַר כָּךְ, אִם יִתְבָּרֵר שֶׁהָיָה בְּדָבָר זֶה עָוֹן לָשׁוֹן הָרָע אוֹ מַחֲלֹקֶת וְרַק הַיֵּצֶר הֶעֱרִימוֹ בָּזֶה? מַה יָּשִׁיב לְמַעְלָה בָּזֶה? וְלֹא יוּכַל לְהָשִׁיב שֶׁמֻּחָמַת סָפֵק דִּבֵּר, דְּזֶה אֵינוֹ, דְּמֻחָמַת סָפֵק לֹא הָיָה לוֹ לְדַבֵּר.

**הג"ה.** וְנוֹכַל לוֹמַר דְּזֶהוּ כַּוָּנַת הַכָּתוּב (משלי כ"א כ"ג): "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ". דְּלִכְאוֹרָה, הֲלֹא זוֹכֶה גַּם לָעוֹלָם הַבָּא עֲבוּר זוֹ, כַּכָּתוּב (תהילים ל"ד י"ג): "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" וְגוֹ', דְּהַכַּוָּנָה לְחַיֵּי הַנֶּצַח, כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַמְפָרְשִׁים. אֲבָל לְפִי דְּבָרֵינוּ נִיחָא, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ, שֶׁשּׁוֹמֵר עַצְמוֹ תָּמִיד אַף בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא סָפֵק לוֹ, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה בְּדִבּוּרוֹ מִצְוָה, מִכָּל מָקוֹם הוּא שׁוֹמֵר אֶת עַצְמוֹ מִצַּד שֶׁלֹּא נִתְבָּרֵר לוֹ. וְלָזֶה אָמַר הַכָּתוּב דְּהַדִּין עִמּוֹ, שֶׁעַל כָּל פָּנִים יִנָּצֵל בָּזֶה בְּוַדַּאי מִצָּרַת הַגֵּיהִנֹּם וְכַנַּ"ל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם יַעֲשֶׂה בְּהִפּוּךְ, יוֹכַל לִהְיוֹת שֶׁתַּחַת שֶׁהוּא מְקַוֶּה לְהִכָּנֵס לְגַן עֵדֶן בִּשְׁבִיל זֶה, יָבוֹא בַּגֵּיהִנֹּם עַל יְדֵי זֶה, אִם יִתְבָּרֵר שֶׁאֵין הַדִּין עִמּוֹ].

**הִנֵּה** עַד הֵנָּה בֵּאַרְנוּ אֶת הַסִּימָן "כ"ל גיהנ"ם" וְהֵם הָעִנְיָנִים הָרָעִים, אֲשֶׁר עַל יְדֵיהֶן רָגִיל הָאָדָם לְהִשְׁתָּרֵשׁ בְּאִסּוּר לָשׁוֹן הָרָע. עַל כֵּן הָאָדָם, שֶׁרוֹצֶה לְרַפְּאוֹת אֶת נַפְשׁוֹ מִמַּחֲלָה הַקָּשָׁה הַזּוֹ, שֶׁהֶרְגֵּל בָּהּ מִזְמַן גָּדוֹל, תְּחִלַּת הַכֹּל יִבְדֹּק בְּנַפְשׁוֹ, אֵיזֶה מִדָּה רָעָה גָּרְמָה לוֹ זֶה, וְיִשְׁרְשֶׁנָּה מֵאִתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ יַתְחִיל לְרַפְּאוֹת אֶת נַפְשׁוֹ מְעַט מְעַט בְּהֶרְגֵּל הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת, אֲשֶׁר זָכַרְנוּ עִנְיָנָם בַּפְּרָקִים הַקּוֹדְמִים.

**פרק יז**

## בּוֹ יְבֹאַר, שֶׁהַמַּעֲנִישׁ חֲבֵרוֹ, לֹא יִנָּקֶה אִם גַּם הוּא אֵינוֹ נָקִי מֵעָוֹן זֶה.

**גַּם** יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם וְיֵדַע, שֶׁבְּעֵת שֶׁהוּא מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע עַל חֲבֵרוֹ, גַּם לְמַעְלָה מַזְכִּירִין הַמַּלְאָכִים אֶת עֲוֹנוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרוֹקֵחַ בְּסִפְרוֹ, וְכֵן אִיתָא גַּם כֵּן בַּאֲגָדַת מִשְׁלֵי.

**גַּם** צָרִיךְ לַחֲקֹק בְּנַפְשׁוֹ אֶת מַה שֶּׁכָּתַב בַּסְּמָ"ק בְּסִימָן רפ"ג בְּשֵׁם ריב"א, דַּאֲפִלּוּ אִלּוּ שֶׁמְּצָוָה לְהָרְגָן, כְּמוֹ הָרוֹדֵף אַחַר הַזָּכוּר וְאַחַר נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה וְאַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, זֶה שֶׁהוֹרְגָן צָרִיךְ לְהִזָּהֵר אַחַר כָּךְ מֵאֲבָק שִׂלְּהֶם. כִּי אִם, חַס וְשָׁלוֹם, יִכָּשֵׁל הַהוֹרְגָם בַּעֲבֵרָה כֵּיוֹצֵא בָּהֶם, יֵחָשֵׁב לוֹ אוֹתוֹ הַנֶּהֱרָג לְדָם נָקִי. וּרְאִיָּה מִיֵּהוּא, שֶׁנֶּעֱנַשׁ בִּדְמֵי בֵּית אַחְאָב, אַף עַל פִּי שֶׁצִּוָּה לוֹ הַנָּבִיא בְּשֵׁם ה' לְהָרְגָם, לְפִי שֶׁנִּכְשַׁל בַּעֲבֵרָה שֶׁל בֵּית אַחְאָב. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וְאַף** שֶׁטּוֹבָה גְּדוֹלָה עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁאַחְאָב עָבַד אֶת הַבַּעַל וְהָעֲגָלִים, וְיֵהוּא הִשְׁמִיד אֶת הַבַּעַל מִיִּשְׂרָאֵל וַיְשִׁיתֵם לְמחראות (וקרי למוצאות), כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּקְּרָא (מלכים ב' י' כ"ז), וְגַם בַּמֶּה שֶׁהָרַג אֶת בֵּית אַחְאָב, מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה', וְנִתְּנָה לוֹ עֲבוּר זֶה מְלוּכָה עַד אַרְבָּעָה דּוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּקְּרָא. וַעֲבוֹדַת הָעֲגָלִים, שֶׁעָבַד יֵהוּא אַחַר כָּךְ, בִּשְׁגָגָה הָיָה (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסַנְהֶדְרִין (בדף ק"ב.): יֵהוּא צַדִּיקָא רַבָּא הֲוָה וְכוּ' (צַדִּיק גָּדוֹל הָיָה), אַף שֶׁחוֹתָמוֹ שֶׁל אַחְיָה הַשִּׁלוֹנִי רָאָה וְטָעָה, וְאַף עַל פִּי כֵן כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁאַר עֲדַיִן אֶצְלוֹ מֵהֶעָוֹן שֶׁל

אַחְאָב, נֶעֱנַשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּתְחִלַּת הוֹשֵׁעַ (א' ד'): "וּפָקַדְתִּי אֶת דְּמֵי יִזְרְעֶאל (פֵּרוּשׁ: שֶׁל בֵּית אַחְאָב, שֶׁהָרַג בְּיִזְרְעֶאל) עַל בֵּית יֵהוּא".

**וּמִדְּבָרָיו** שֶׁל הַסְּמָ"ק נִלְמַד, דְּהוּא הַדִּין לְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. אִם אֶחָד יַעֲנִישׁ חֲבֵרוֹ בְּאֵיזֶה דָּבָר שֶׁל עֹנֶשׁ: בְּהַכָּאָה אוֹ בְּהַלְבָּנַת פָּנִים אוֹ בְּסִפּוּר לָשׁוֹן הָרָע עָלָיו, אֲפִלּוּ אִם בָּזֶה הָיָה הַדִּין עִם הַמַּלְבִּין וְהַמְסַפֵּר, אַף עַל פִּי כֵן יֵדַע בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁאִם הוּא עָבַר גַּם כֵּן מִכְּבָר עַל זֶה הָעִנְיָן גּוּפָא, אוֹ שֶׁיַּעֲבֹר לְבַסּוֹף עַל זֶה, יֶחְשַׁב מִמֵּילָא צַעֲרוֹ שֶׁל זֶה הָאִישׁ, שֶׁהִלְבִּין פָּנָיו אוֹ שֶׁסִּפֵּר לָשׁוֹן הָרָע עָלָיו, לְדַם נָקִי, וְעָנוּשׁ יֵעָנֵשׁ עָלָיו כְּמוֹ עַל הָאָדָם הַשָּׁלֵם בְּתוֹרַת ה' וּבְמִצְוֹתָיו.

**וְהִנֵּה** עַל יְדֵי זֶה יִמָּלֵא הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע עַל חֲבֵרוֹ אוֹ הַמְצַעֲרוֹ בְּכָל מִינֵי צַעַר, בְּרֶתֶת וְזִיעַ. כִּי כַּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב יִמְצָא, שֶׁזֶּה מִקְּרוֹב עָבַר בְּעַצְמוֹ גַּם כֵּן בְּזֶה הָעִנְיָן גּוּפָא, אוֹ בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וַאֲפִלּוּ אִם בָּדַק הֵיטֵב בְּנַפְשׁוֹ וְלֹא מָצָא, אַף עַל פִּי כֵן יֵדַע בְּנַפְשׁוֹ שֶׁמֵּעַתָּה אַחַר הַסִּפּוּר, אִם יַעֲבֹר עַל זֶה, תֵּכֶף יִפָּקֵד עָלָיו לְמַפְרֵעַ הֶעָוֹן לְמַעְלָה, בְּמַה שֶׁדִּבֵּר בָּזֶה עַל חֲבֵרוֹ.

וְזֶה הָעִנְיָן נִזְכָּר בִּיבָמוֹת (ק"ה:) דְּר' חִיָּא וְר' שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי, דַּהֲווֹ יָתְבֵי וְכוּ', אָתָא ר' יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי לְגַבַּיְיהוּ וְכוּ', אַדְּהָכֵי אָתָא רַבִּי לְמִתִיבְתָּא [לְמִדְרָשׁ וְאַבָּעֵי כָּל חַד לְמֵיתַב אֲדוּכְתֵּיהּ] אִינְהוּ דַּהֲווֹ קְלִילֵי עוּלוֹ יְתִיבוּ בְּדוּכְתַיְיהוּ, ר' יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי אַגַּב יוּקְרֵיהּ הֲוָה מַפְסַע וְאָזִיל (מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בַּעַל בָּשָׂר, הוֹלֵךְ לְאַט). אָמַר לֵיהּ אַבְּדַן: מִי הוּא זֶה שֶׁמַּפְסִיעַ עַל רַאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ? אָמַר לֵיהּ: אֲנִי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, שֶׁבָּאתִי לִלְמֹד תּוֹרָה מֵרַבִּי. אָמַר לֵיהּ: וְכִי אַתָּה הָגוּן לִלְמֹד תּוֹרָה מֵרַבִּי? אָמַר לֵיהּ: וְכִי מֹשֶׁה הָיָה רָאוּי לִלְמֹד תּוֹרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה? אָמַר לֵיהּ: וְכִי מֹשֶׁה אַתָּה? אָמַר לֵיהּ: וְכִי רַבָּךְ אֱלֹקִים הוּא? וְכוּ'. אַדְּהָכֵי אַתְיָא יָבְמָה לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי לְמֶחְלַץ, אָמַר לֵיהּ רַבִּי לְאַבְּדַן: פּוּק בְּדָקֵיהּ (פֵּרוּשׁ: הָיָה מְצֻוֶּה לְבָדְקֵיהּ, אִם הֵבִיאָה ב' שְׂעָרוֹת, כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לַחֲלֹץ) לְבָתַר דְּנָפַק אָמַר לֵיהּ ר' יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: כָּךְ אָמַר אַבָּא, אִישׁ כְּתִיב בַּפָּרָשָׁה, אֲבָל אִשָּׁה בֵּין גְּדוֹלָה וּבֵין קְטַנָּה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי לְאַבְּדַן: תִּיב אֲדוּכְתָךְ (שב במקומך) לָא צְרִיכַת (אֵינְךָ צָרִיךְ) כְּבָר הוֹרָה זָקֵן. הֲוָה קָמַפְסַע אַבְּדַן וְאָתֵי, אָמַר לֵיהּ ר' יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: מִי שֶׁצָּרִיךְ לוֹ עַם קָדוֹשׁ, יִפְסַע עַל רַאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ, מִי שֶׁאֵין צָרִיךְ לוֹ עַם קָדוֹשׁ, אֵינוֹ יִפְסַע עַל רַאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ? אָמַר לֵיהּ רַבִּי לְאַבְּדַן: קוּם בְּדוּכְתָךְ. תָּנָא: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִצְטָרַע אַבְּדַן, (שֶׁעָנְשׁוֹ שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע נִגָּעִים) וְטָבְעוּ שְׁנֵי בָנָיו וּמֵאָנוּ שְׁתֵּי כַּלּוֹתָיו.

שָׁר' חִיָּא וְר' שִׁמְעוֹן הָיוּ יוֹשְׁבִים וְכוּ'. בָּא ר' יִשְׁמָעֵאל בֶּן ר' יוֹסֵי אֲלֵיהֶם וְכוּ'. בֵּין כֹּה וְכֹה הִגִּיעַ רַבִּי לְיִשִׁיבָה לִדְרֹשׁ, וְהֻצְרַךְ כָּל אֶחָד לֵישֵׁב בִּמְקוֹמוֹ. הֵם, שֶׁהָיוּ קַלִּים, עָלוּ וְיָשְׁבוּ בִּמְקוֹמָם, ר' יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי

יוֹסֵי, מֻחֲמֶת כְּבָדוֹ (שֶׁהָיָה בַּעַל בָּשָׂר) פָּסַע לְאַט. אָמַר לוֹ אַבְדָן: מִי הוּא זֶה שֶׁמַּפְסִיעַ עַל רֹאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ. אָמַר לוֹ: אֲנִי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, שֶׁבָּאתִי לִלְמֹד תּוֹרָה מֵרַבִּי. אָמַר לוֹ: וְכִי אַתָּה הָגוּן לִלְמֹד תּוֹרָה מֵרַבִּי. אָמַר לוֹ: וְכִי מֹשֶׁה הָיָה רָאוּי לִלְמֹד תּוֹרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה. אָמַר לוֹ: וְכִי מֹשֶׁה אַתָּה. אָמַר לוֹ: וְכִי רַבְּךָ אֱלֹקִים הוּא, וְכוּ'. בֵּינְתַיִם הִגִּיעָה יְבָמָה לִפְנֵי רַבִּי בִּשְׁבִיל לַחֲלֹץ. אָמַר לוֹ רַבִּי לְאַבְדָן: צֵא וּבָדְקָהּ. (פָּרוּשׁ: הָיָה מְצֻוֶּה לְבָדְקָהּ, אִם הֵבִיאָה ב' שְׂערוֹת, כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לַחֲלֹץ), אַחֲרֵי שֶׁיָּצָא, אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן רַבִּי יוֹסֵי: כָּךְ אָמַר אַבָּא: אִישׁ כְּתִיב בַּפָּרָשָׁה, אֲבָל אִשָּׁה בֵּין גְּדוֹלָה וּבֵין קְטַנָּה. אָמַר לוֹ רַבִּי לְאַבְדָן: שֵׁב בִּמְקוֹמְךָ. אֵינְךָ צָרִיךְ, כְּבָר הוֹרָה זָקֵן. הָיָה פּוֹסֵעַ אַבְדָן וּבָא (לַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ), אָמַר לוֹ ר' יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: מִי שֶׁצָּרִיךְ לוֹ עַם קָדוֹשׁ, יִפְסַע עַל רֹאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ, מִי שֶׁאֵין צָרִיךְ לוֹ עַם קָדוֹשׁ, אֵיךְ יִפְסַע עַל רֹאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ. אָמַר לוֹ רַבִּי לְאַבְדָן: עֲמֹד בִּמְקוֹמְךָ. לַמַּדְנוּ: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִצְטָרַע אַבְדָן, (שֶׁעָנְשׁוֹ שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע נֶגָעִים), וְטָבְעוּ שְׁנֵי בָּנָיו וּמַאֲנוּ שִׁתֵּי כַּלּוֹתָיו.

**וְהִנֵּה** לְכְאוֹרָה, מַה סִּבֵּב ה' שֶׁאַדְהָכֵי אַתְיָא יְבָמָה וְכוּ', אֶלָּא שֶׁזֶּה הוּא הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְנוּ, דְּהִנֵּה אַבְדָן גִּנָּה מִתְּחִלָּה לְר' יִשְׁמָעֵאל בְּר' יוֹסֵי עַל שֶׁפָּסַע עַל רֹאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ. וְהִנֵּה, אַף שֶׁבְּוַדַּאי אֵין הַדִּין עִמּוֹ, בְּמַה שֶׁאָמַר: וְכִי הָגוּן אַתָּה וְכוּ', דְּזֶה הוּא אוֹנָאַת דְּבָרִים מַמָּשׁ, אַף עַל פִּי כֵן לֹא הָיָה מָקוֹם לִתְפֹּס בָּזֶה כָּל כָּךְ לְאַבְדָן, עַד שֶׁיֵּעָנֵשׁ עַל זֶה בְּעָנְשׁ הַצָּרַעַת, אִם עִקַּר כַּוָּנָתוֹ הָיְתָה בִּשְׁבִיל קִנְאַת הָאֱמֶת, אַף שֶׁטָּעָה בְּמַאֲמָר זֶה, וְעַל כֵּן נִסּוּהוּ תֹּכֶף מִלְּמַעְלָה, וְאַדְהָכֵי אַתְיָא הַהִיא יְבָמָה וְכוּ' וְהֻצְרַךְ אַבְדָן לָצֵאת. וּבְתוֹךְ כָּךְ הוֹרָה' ר' יִשְׁמָעֵאל בְּר' יוֹסֵי וְכוּ', כְּבָר הוֹרָה זָקֵן וְכוּ', הֲוָה קָמַפְסַע אַבְדָן וְאָתֵי וְכוּ', תָּנָא: בְּאוֹתָהּ וְכוּ'. פֵּרוּשׁ: כֵּיוָן שֶׁגַּם הוּא אֵין נִזְהָר בָּזֶה, עַל כֵּן נֶעֱנַשׁ לְמַפְרֵעַ עַל מַה שֶּׁגִּנָּה לְר' יִשְׁמָעֵאל בְּר' יוֹסֵי. גַּם הֶרְאוּהוּ שֶׁלֹּא כַּדִּין אָמַר לְר' יִשְׁמָעֵאל: וְכִי הָגוּן אַתָּה לִלְמֹד תּוֹרָה מֵרַבִּי, שֶׁהֲרֵי הִכְרִיעַ בִּדְבָרָיו לְשִׁטַּת רַבִּי, שֶׁהָיָה סָבוּר מִתְּחִלָּה דְּלַחֲלִיצָה בְּעֵינַן גְּדוֹלָה. וְעַל כֵּן נֶעֱנַשׁ בְּעָנְשׁ הַצָּרַעַת. וְגַם טָבְעוּ שְׁנֵי בָּנָיו, כִּי כַּיָּדוּעַ עָנְשׁ הַטְּבִיעָה וְעָנְשׁ אַסְכָּרָה הוּא עָנְשׁ אֶחָד (כִּדְאָמְרִינַן בִּכְתֻבּוֹת דַּף ל' או טוֹבֵעַ בַּנָּהָר אוֹ מֵת בְּסַרְונְכִי), וְיָדוּעַ שֶׁעֲבוּר לָשׁוֹן הָרָע הוּא מִיתַת אַסְכָּרָה כִּדְאָמְרִינַן בְּשַׁבָּת (דף ל"ג.), עַיֵּן שָׁם.

**כְּלַל** הַדְּבָרִים, יִרְאֶה הָאָדָם לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּמִדּוֹתָיו, שֶׁיִּהְיֶה מִן הַטּוֹבִים וְלֹא מִן הָרָעִים. וּמִמִּדַּת הַטּוֹבִים לַעֲזֹר לַחֲבֵרוֹ בְּכָל יְכָלְתּוֹ וּלְחַפּוֹת עַל חֶסְרוֹנוֹתָיו כְּמוֹ עַל חֶסְרוֹן עַצְמוֹ. וְאִם יִרְאֶה שֶׁיֵּשׁ עַל חֲבֵרוֹ כַּעַס מֵאֵיזֶה אָדָם, יְסַלְּקוֹ מִמֶּנּוּ בִּטְעָנוֹת וַאֲמִתְלָאוֹת, וְזוֹ הִיא חָכְמָה וּגְבוּרָה בֶּאֱמֶת. וְהָרְעִים עוֹשִׂים כָּל זֶה לְהֶפֶךְ מַמָּשׁ, שֶׁמְּרַעֵ לַחֲבֵרוֹ וְשָׂמֵחַ בְּמַפַּלְתּוֹ וּמְגַלֶּה חֶסְרוֹנוֹתָיו הַשְׁגָּגוֹת וְעוֹשֶׂה אוֹתָן לְזִדּוֹנוֹת לְעֵין כֹּל וּמְעוֹרֵר מְדָנִים בֵּין בְּנֵי אָדָם וּמְשַׂסֶּה אֶחָד עַל חֲבֵרוֹ וּמְהַלֵּל אֶת נַפְשׁוֹ, שֶׁעָשָׂה בָּזֶה חָכְמָה וּגְבוּרָה. וּבֶאֱמֶת לֹא כֵן הוּא, וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ שׁוֹחֵר טוֹב (פ' נ"ב), שֶׁמֵּירֵי שָׁם בְּדוֹאֵג, שֶׁאָמַר לָשׁוֹן הָרָע לִפְנֵי שָׁאוּל עַל דָּוִד וַאֲחִימֶלֶךְ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: בַּפָּסוּק (תהילים נ', ב ג'): "מֵה תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה הַגִּבּוֹר", אָמַר

לוֹ דָּוִד: וְזוֹ גְּבוּרָה הִיא, שֶׁרוֹאֶה אָדָם אֶת חֲבֵרוֹ עַל פִּי הַבּוֹר וְדוֹחֲפוֹ לַבּוֹר וְרוֹאֶה אוֹתוֹ עַל רֹאשׁ הַגַּג וְדוֹחֲפוֹ? זוֹ גְּבוּרָה הִיא? אֶלָּא אֵימָתַי הוּא גִּבּוֹר? בְּשָׁעָה שֶׁיָּבוֹא חֲבֵרוֹ לִפֹּל, וְאוֹחֲזוֹ בְּיָדוֹ שֶׁלֹּא יִפֹּל, וְכֵן מִי שֶׁרוֹאֶה חֲבֵרוֹ, שֶׁנּוֹפֵל לַבּוֹר, וּמַעֲלֵהוּ. וְאַתָּה רָאִיתָ שָׁאוּל כּוֹעֵס עָלַי וְהֵטַלְתָּ מַיִם עַל אֵיבָרַי, כָּךְ אָדָם עוֹשֶׂה? עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וּרְאֵה** אֶת גֹּדֶל הַשִּׂנְאָה שֶׁיֵּשׁ עַל הָרָעִים, דְּמִלְבַד שֶׁנִּדְחִים מִשֻּׁלְחַן מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁאִיתָא (שבת קמ"ט:): צַדִּיק אַתָּה ה' לֹא יָגוּר בְּמְגוּרָךְ רָע. אֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁהַנְּבִיאִים וְהַחֲסִידִים מְבַקְּשִׁים רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל לְהֵיטִיב לָהֶם, אֵינָם רוֹצִים לְבַקֵּשׁ כְּלָל עַל הָרָעִים, וְאַדְרַבָּה פּוֹרְטִים בִּתְפִלָּתָם בְּדֶרֶךְ רֶמֶז, שֶׁאֵינָם מְבַקְּשִׁים כְּלָל עַל הָרָעִים, כְּמוֹ דִּכְתִיב (תהילים קכ"ה ד'): "הֵיטִיבָה ה' לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם".

**וּמַה** מְּאֹד צָרִיךְ הָאָדָם לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׂמֵחַ בְּמַפָּלֶת חֲבֵרוֹ וּבְבִזְיוֹנוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי כ"ד י"ז-י"ח): "בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח וּבְכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ; פֶּן יִרְאֶה ה' וְרַע בְּעֵינָיו" וְגוֹ'. וְהֶעָוֹן הַזֶּה מְעוֹרֵר מְאֹד אֶת כֹּחַ הַדִּין עַל הָאָדָם. וְיֵשׁ בּוֹ כֹּחַ לְהַחֲרִיב, מַמָּשׁ כְּמוֹ עָוֹן עֲבוֹדָה זָרָה, כִּי כֵן מָצִינוּ בְּדִבְרֵי חַזַ"ל (איכה רבה פתיחתא), כִּי בְּעֵת חֻרְבַּן הַבַּיִת, כְּשֶׁנִּכְנַס אַבְרָהָם אָבִינוּ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וּשְׁאָלוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מַה לִּידִידִי בְּבֵיתִי? הֵשִׁיב: מִפְּנֵי מַה גָּלוּ בָּנַי לְבֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם? וְהֵשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִפְּנֵי שֶׁעוֹבְדִין עֲבוֹדָה זָרָה וּשְׁמֵחִין בְּמַפָּלְתָּן אֵלּוּ עַל אֵלּוּ. הֲרֵי שֶׁהִשְׁוָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָוֹן לַעָוֹן עֲבוֹדָה זָרָה. אֶלָּא יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם תָּמִיד בְּעַצְמוֹ, שֶׁלִּפְעָמִים וְחֶסְרוֹנוֹתָיו הוּא רָאוּי גַּם כֵּן לְגִנּוּת וּלְבִזָּיוֹן, אֶלָּא שֶׁמְּרַחֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו בִּזְכוּת אֲבוֹתָיו.

## שער התורה

### פרק א

## בּוֹ יְבֹאַר, שֶׁלִּמּוּד הַתּוֹרָה הוּא תִּקּוּן לִפְגַם לָשׁוֹן הָרָע וְגֹדֶל חִיּוּב הָאָדָם לַתּוֹרָה.

**הִנֵּה** יֵשׁ עוֹד תִּקּוּן כְּלָלִי הַמְיֻחָד לִפְגַם לָשׁוֹן הָרָע וְהוּא לִמּוּד הַתּוֹרָה. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּעֲרָכִין (ט"ו:): אָמַר רַב חָמָא בֶּן רַבִּי חֲנִינָא: מַה תַּקָּנָתָם שֶׁל מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע? אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ט"ו ד'): "מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים". וְאֵין עֵץ חַיִּים אֶלָּא תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג' י"ח): "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ" [9] . וּמַה שֶּׁאָמַר הַפָּסוּק בִּלְשׁוֹן

[9] וּמַה שֶּׁלֹּא הִזְכִּירָתִי דַּעַת ר' אַחָא בַּר חֲנִינָא שֶׁאָמַר שָׁם, סִפֵּר אֵין לוֹ תַּקָּנָה, שֶׁכְּבָר כָּרְתוֹ דָּוִד בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים י"ב ד'): "יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדלוֹת", אֶלָּא מַה תַּקָּנָתָן שֶׁלֹּא יְבוֹאוּ לִידֵי לָשׁוֹן הָרַע. אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְכוּ'. מִשּׁוּם דְּלִכְאוֹרָה קַשְׁיָא, הֵיכִי דָּמֵי, אִי בְּקֵשׁ מְחִילָה וּפִיֵּס, לְמִי שֶׁסִּפֵּר עָלָיו הַלָּשׁוֹן הָרַע, מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר: אֵין לוֹ תַּקָּנָה. בְּוַדַּאי נִמְחַל לוֹ הָעָוֹן, כְּדִמּוּכָח בְּרוֹקֵחַ בְּמַאֲמַר כ"ח. וְאִי לֹא פִּיֵּס, מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר, דְּנִמְחַל לוֹ עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה, הָלֹא זֶה מַעֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. וְנִרְאֶה דְּבֶאֱמֶת בְּאִסּוּר לָשׁוֹן הָרַע יֵשׁ שְׁנֵי קִלְקוּלִים. **א.** מַה שֶּׁקִּלְקֵל בָּזֶה לַחֲבֵרוֹ וְהֵצִיק לוֹ בְּזֹעַם לְשׁוֹנוֹ, וְלָזֶה בְּוַדַּאי אֵין לוֹ מְחִילָה

עֵץ חַיִּים, מְשׁוּם (משלי י"ח כ"א) דְּ"הַמָּוֶת וְהַחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן", וְאִם כֵּן מִי שֶׁמְּסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע קָנָה לוֹ הַמָּוֶת הַנִּצָּחִי. לְהָכִי יְעָצוֹ הַכָּתוּב, דְּמִי שֶׁרוֹצֶה לְרַפְּאוֹת אֶת לְשׁוֹנוֹ, יֹאכַל מֵעֵץ הַחַיִּים דְּהוּא הַתּוֹרָה, וְאָכַל וְחַי לְעוֹלָם.

**אַךְ** יְזֻרֵז אֶת נַפְשׁוֹ עַל כָּל פָּנִים מִכָּאן וּלְהַבָּא לְהִשָּׁמֵר מִזֶּה הַחֵטְא כְּדֶרֶךְ הָאָדָם, שֶׁהִכְנִיס בִּשְׁגָגָה לְפִיו סַם הַמְּמִית וְעוֹסֵק בִּרְפוּאוֹת לָזֶה, שֶׁאֵין לוֹ לֶאֱכֹל עוֹד הַסַּם הַמְּמִית, וּבְאֹפֶן זֶה תּוֹעִיל לוֹ הָרְפוּאָה עַל הֶעָבָר.

**גַּם** לְמוּד הַתּוֹרָה הוּא תַּקָּנָה שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי לָשׁוֹן הָרָע, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם (ערכין ט"ו:): מַה תַּקָּנָתוֹ שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי לָשׁוֹן הָרָע? אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא, יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. וְהַטַּעַם הוּא פָּשׁוּט, כִּדְאִיתָא (סנהדרין צ"ט:): "אָדָם לְעָמָל יוּלָּד" (איוב ה' ז'), אִינִי יוֹדֵעַ אִם לַעֲמֹל מְלָאכָה אִם לַעֲמֹל פֶּה, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (משלי ט"ז כ"ו): "כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ", הֱוֵי אוֹמֵר לַעֲמֹל פֶּה, וַעֲדַיִן אֵינִי יוֹדֵעַ אִם לַעֲמֹל תּוֹרָה אִם לַעֲמֹל שִׂיחָה, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְכוּ' הֱוֵי אוֹמֵר לַעֲמֹל תּוֹרָה נִבְרָא, וְהָעִנְיָן הוּא דְּנִתַּן לְאָדָם טֶבַע מֵעֵת שֶׁנִּתַּן לוֹ הַדִּבּוּר, שֶׁכְּלֵי הַמִּבְטָא יַעֲשׂוּ אֶת שֶׁלָּהֶם וְלֹא יִתְעַצְּלוּ בָּזֶה, כְּמוֹ שְׁאָר אֵיבְרֵי הָאָדָם, שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְעוֹרֵר אֶת עַצְמוֹ לְזָרְזָם, לֹא כֵן כֹּחַ הַדִּבּוּר, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ לַעֲמֹל פֶּה. אַךְ יִתְבּוֹנֵן שֶׁלֹּא נִתַּן לוֹ כֹּחַ זֶה, כִּי אִם כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה בַּתּוֹרָה, וְלָזֶה אָמַר דְּהַתַּקָּנָה, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי לָשׁוֹן הָרָע הוּא רַק בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה. דְּאִי לָאו הָכִי בְּוַדַּאי יִכָּשֵׁל בִּדְבָרִים אֲסוּרִים, כִּי מִטֶּבַע הָאָדָם, שֶׁכְּלֵי הַמִּבְטָא שֶׁלּוֹ לֹא יִהְיוּ סְגוּרִים, אִם לֹא מִי שֶׁיְּכוֹל לְהִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ וְלַעֲשׂוֹת עַצְמוֹ כְּאִלֵּם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּחֻלִּין פ"ט. **וְנִמְצָא** לְפִי זֶה נוֹכַל לְהָבִין, כַּמָּה יֵשׁ לָנוּ לְהִתְחַזֵּק בִּלְמוּד הַתּוֹרָה, הֵן מִצַּד הַחִיּוּב הֶעָצְמִי, כְּמוֹ שֶׁנִּבְאַר אִם יִרְצֶה ה' לְקַמָּן, וְהֵן מִצַּד שֶׁיִּנָּצֵל עַל יְדֵי זֶה מִכָּל חֶלְקֵי דִּבּוּרִים הָאֲסוּרִים

---

עַד שֶׁיִּפָּסְנוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה לְרַבֵּנוּ יוֹנָה בְּמַאֲמַר ר"ז, וּכְמוֹ שֶׁבַּאֲרְתִּי הַדִּין בֶּחָפֵץ חַיִּים בְּכָלָל ד' סְעִיף י"ב. **ב**. מֵה שֶּׁנִּפְגַּם בָּזֶה כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ, וְיָרַד עַל יְדֵי זֶה מַטָּה מַטָּה מִמַּדְרֵגָתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל בְּשַׁעַר א' פֶּרֶק ז' וּפֶרֶק י', וּבָזֶה נֶחְלְקוּ שְׁנֵי הָאֱמוֹרָאִים. ר' חָמָא בַּר חֲנִינָא סוֹבֵר, כֵּיוָן דְּהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּתָמִידוּת, מְקַדֵּשׁ עַל יְדֵי זֶה אֶת כֹּחַ הַדִּבּוּר, שֶׁנִּפַּל מִמַּדְרֵגָתוֹ עַל יְדֵי הַלָּשׁוֹן הָרָע, וּבָזֶה מְרַפֵּא תֵּכֶף אֶת הַפֶּגֶם שֶׁיֵּשׁ עַל הַלָּשׁוֹן, אַף דְּלֹא תִּקֵּן עֲדַיִן אֶת הַחֵלֶק שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כְּמָה דִּכְתִיב (משלי ט"ו ד'): "מַרְפֵּא לָשׁוֹן" וְגוֹ'. וְר' אֶחָא סוֹבֵר, שֶׁזֶּה הָאִישׁ, שֶׁלֹּא פִּיֵּס חֲבֵרוֹ עַל מַה שֶּׁהֶצִיק לוֹ בְּלָשׁוֹן הָרָע שֶׁלּוֹ, גַּם פֶּגֶם לְשׁוֹנוֹ לֹא נִתְרַפֵּא עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה, וְעַתִּיד לְהִכָּרֵת שֶׁנֶּאֱמַר: "יַכְרֵת ה'" וְגוֹ' [פָּרוּשׁ: כִּי הַקָּדֻשָּׁה שֶׁיֵּשׁ בַּדִּבּוּר, שֶׁהוּא עִקַּר צוּרַת הָאָדָם, תִּתְבַּטֵּל מִמֶּנּוּ, וְזֶה כְּוָנַת הַמִּדְרָשׁ שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתִּיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַחְתּוֹךְ אֶת לְשׁוֹנָם שֶׁנֶּאֱמַר: "יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת", אִי נַמִּי (או גם כן) הַכֹּל כְּפִשּׁוּטוֹ]. אֲבָל אִם תִּקֵּן הַחֵלֶק שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, לְכָלֵי עַלְמָא נִתְרַפֵּא הַפֶּגֶם שֶׁבִּלְשׁוֹנוֹ עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה, דְּלֹא עָדִיף כָּרֵת זֶה מִשְּׁאָר חַיָּבֵי כָּרֵתוֹת, דְּקַיְמָא לַן: עֲבַר אָדָם עַל כָּרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין תְּשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים תּוֹלִין וְיִסּוֹרִין מְמָרְקִין, וְיָדוּעַ דְּעַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה נִפְדֶּה אָדָם מִיִּסּוּרִין, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ברכות ה'.): כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה יְסוּרִין בְּדֵלִין הֵימֶנּוּ. וְעַיֵּן בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה לְרַבֵּנוּ יוֹנָה, שֶׁכָּתַב גַּם כֵּן בְּאוֹת ל"ה בְּעִנְיַן בַּעַל תְּשׁוּבָה, שֶׁיִּרְאֶה לְהֵיטִיב פְּעֻלָּיו, בְּדָבָר אֲשֶׁר זָדָה עָלָיו, אִם הִסְתַּכֵּל בַּעֲרָיוֹת יִתְנַהֵג בְּשָׁחוּת עֵינַיִם, וְאִם חָטָא בְּלָשׁוֹן הָרַע יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, וּבְכָל הָאֵיבָרִים אֲשֶׁר חָטָא, יִשְׁתַּדֵּל לְקַיֵּם בָּהֶם הַמִּצְוֹת, וְכֵן אָמְרוּ זַ"ל: הַצַּדִּיקִים בְּאוֹתוֹ דָּבָר שֶׁחוֹטְאִים, בּוֹ מִתְרַצִּים וְכוּ' עַיֵּן שָׁם, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וּמִדְּבָרָיו מְנוֹרַת הַמָּאוֹר בְּנַר ב' כְּלָל ד' פֶּרֶק ג' מוֹכָח, דְּפְּלָגְתַּת הָאֲמוֹרָאִים לֹא אִירְיָי, רַק בְּמִי שֶׁהוּא מֻרְגָּל בְּדָבָר וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה לְחֵטְא זֶה, לְפִיכָךְ נִכְרֶת בַּעֲוֹנוֹ וְאֵין מוֹעִיל לוֹ לִמּוּד הַתּוֹרָה, אֲבָל מִי שֶׁנִּכְשָׁל בָּזֶה וְרוֹצֶה לִשְׁמֹר אֶת עַצְמוֹ מִכָּאן וּלְהַבָּא, בְּוַדַּאי יֵשׁ מַרְפֵּא לְמַכָּתוֹ לְכָלֵי עַלְמָא.

וְכַנַּ"ל. וְכָל שֶׁכֵּן בִּזְמַנֵּנוּ, שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, נִתְמוֹטֵט עַמּוּד הַתּוֹרָה, כַּמָּה יֵשׁ לָאָדָם לְהִתְאַמֵּץ בָּזֶה, כִּדְאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק הָרוֹאֶה: ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי אוֹמֵר: אִם רָאִיתָ דּוֹר, שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ יְדֵיהֶן מִן הַתּוֹרָה, עֲמֹד וְהִתְחַזֵּק בָּהּ, וְאַתָּה נוֹטֵל שְׂכַר כֻּלָּם וְכוּ'. וּנְבָאֵר בְּמִקְצָת אֶת גֹּדֶל חִיּוּב הָאָדָם לַתּוֹרָה וְגֹדֶל שְׂכָרוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

**כִּי** הִנֵּה יָדוּעַ דְּעֶצֶם לְמוּד הַתּוֹרָה, לְבַד מַה שֶּׁהַלִּמּוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה, הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְתָא דִּכְתִיב (דברים ה' א'): "וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם".

**וְאָמְרוּ** רַז"ל (פאה א' א'): אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל וְכוּ' וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם. וְאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק א' דְּפֵאָה, שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת אֵינָן שָׁווֹת לְדָבָר אֶחָד מִן הַתּוֹרָה.

**וּכְתִיב**: "כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ" (משלי ד' ב'), וְהַכַּוָּנָה בְּמַה שֶּׁאָמַר "טוֹב", "תּוֹרָתִי", הוּא לְפִי מַה שֶּׁיְּדוּעַ שֶׁדָּבָר שֶׁהוּא חָשׁוּב בְּעֵינֵי עָנִי, עַד שֶׁנִּקְרָא אֶצְלוֹ בְּשֵׁם טוֹב, אֵין חָשׁוּב אֵצֶל מִי שֶׁאֵינוֹ עָנִי, וְכֵן דָּבָר שֶׁהוּא חָשׁוּב בְּעֵינָיו, אֵין חָשׁוּב בְּעֵינֵי עָשִׁיר גָּדוֹל. וְדָבָר שֶׁחָשׁוּב בְּעֵינָיו, אֵין חָשׁוּב בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ, וְכֵן דָּבָר שֶׁחָשׁוּב בְּעֵינָיו, כְּמוֹ כְּבִישַׁת מְדִינָה, אֵין חָשׁוּב בְּעֵינֵי הַמַּלְאָךְ, כַּיְּדוּעַ שֶׁיֵּשׁ מַלְאָכִים שֶׁמַּדָּתָם כַּמָּה אֲלָפִים פַּרְסָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בְּחֻלִּין (דף צ"א:). וְלָזֶה בָּא הַכָּתוּב וְאָמַר: "כִּי לֶקַח טוֹב" וְגוֹ' כְּאוֹמֵר: רְאוּ וְהִתְבּוֹנְנוּ בְּגֹדֶל טוֹבָתָהּ, עַד שֶׁנִּקְרֵאת אֶצְלִי, שֶׁבָּרָאתִי כָּל הָעוֹלָמוֹת וְכֻלָּם כְּלֹא חֲשׁוּבִין לְפָנַי, אַף עַל פִּי כֵן נִקְרֵאת אֶצְלִי הַתּוֹרָה בְּשֵׁם "טוֹב", וְהִיא חֶמְדָּה גְּנוּזָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִשְׁתַּעְשֵׁעַ בָּהּ תָּמִיד כְּמוֹ דִּכְתִיב (משלי ח' ל'): "וְאֶהְיֶה שַׁעֲשׁוּעִים יוֹם יוֹם", וְהִיא "תּוֹרָתִי", עַל כֵּן "אַל תַּעֲזֹבוּ".

**כִּי** בֶּאֱמֶת אֵין קֵץ לִקְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל, שֵׁשׁ שִׁשִּׁים רִבּוֹא פֵּרוּשִׁים לְכָל פָּסוּק וּפָסוּק שֶׁבַּתּוֹרָה. וְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ אוֹתִיּוֹת דְּר' עֲקִיבָא, דְּאוּר שֶׁל שְׁמוֹתָיו הַקְּדוֹשִׁים שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַעְלָה, הוּא עֶשְׂרִים וְאֶחָד אֲלָפִים רְבָבוֹת פַּרְסָאוֹת, כְּמִנְיַן שֵׁם אֱהֶיֶה. וְאָמְרוּ חֲזַ"ל וְהוּא בְּיַלְקוּט תְּהִלִּים: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לֹא נִתְּנוּ פֵּרְשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה עַל הַסֵּדֶר, שֶׁאִלְמָלֵי נִתְּנוּ עַל הַסֵּדֶר, כָּל מִי שֶׁהָיָה קוֹרֵא בָּהֶן, הָיָה יָכוֹל לְהַחֲיוֹת מֵתִים וְלַעֲשׂוֹת מוֹפְתִים, לְכָךְ נִתְעַלֵּם מֵהֶן סִדְרָן שֶׁל הַתּוֹרָה, וְהוּא גָּלוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מ"ד ז'): "וּמִי כָמוֹנִי יִקְרָא".

**וְאִיתָא** בְּסִפְרֵי פָּרָשַׁת עֵקֶב (משלי ה' ט"ז): "יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה". נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה לְמַיִם. מַה מַּיִם חַיִּים לָעוֹלָם, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה חַיִּים לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד' כ"ב): "כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא", וּמַה מַּיִם מַעֲלִים אֶת הַטִּמְא מִטָּמְאָתוֹ, כָּךְ דִּבְרֵי תּוֹרָה מַעֲלִים אֶת הָאָדָם מִטֻּמְאָה לְטָהֳרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים י"ט י'): "יִרְאַת ה' טְהוֹרָה". וּמִמַּיִלָּא כְּשֵׁם שֶׁמַּיִם מְטַהֲרִים אֶת הָאָדָם, אַף שֶׁהַטֻּמְאָה מִתְפַּשֶּׁטֶת בְּכָל אֵיבָרָיו, כֵּן

הַתּוֹרָה מְטַהֶרֶת אֶת הָאָדָם מִטֻּמְאַת עֲוֹנוֹתָיו, אֲפִלּוּ אִם נִתְפַּשְׁטָה עָלָיו מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד רֹאשׁוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין אָדָם נִטְהָר, עַד שֶׁיַּעֲלוּ הַמַּיִם עַל כָּל אֵיבָרָיו, וְלֹא תִּהְיֶה שׁוּם חֲצִיצָה בֵּין הָאֵיבָרִים לַמַּיִם, כֵּן צָרִיךְ שֶׁיְּשַׁעְבֵּד אֶת כָּל גּוּפוֹ וְאֵיבָרָיו בֶּאֱמֶת לְהַתּוֹרָה, וְלֹא תִּהְיֶה שׁוּם חֲצִיצָה, כְּמוֹ דִּכְתִיב (דברים ו' ו'): "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְגוֹ' עַל לְבָבֶךָ"]. וּמַה מַּיִם מְשִׁיבִים נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מְשִׁיבִים נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִדֶּרֶךְ רָעָה לְדֶרֶךְ טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים י"ט ח'): "תּוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ". וּמַה מַּיִם חִנָּם לָעוֹלָם, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה חִנָּם לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נ"ה א'): "הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם". אִי, מַה מַּיִם אֵין לָהֶם דָּמִים, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין לָהֶם דָּמִים, תַּלְמוּד לוֹמַר (משלי ג' ט"ו): "יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים וְכָל חֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁווּ בָהּ".

**וְלֹא** נִבְרָא הָאָדָם אֶלָּא לְתוֹרָה, שֶׁכֵּן דָּרְשׁוּ זַ"ל (בסנהדרין צ"ט:): אָדָם לְעָמָל נִבְרָא שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ה' ז'): "אָדָם לְעָמָל יוּלָּד", וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם לַעֲמַל פֶּה אִם לַעֲמַל מְלָאכָה, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (משלי ט"ז כ"ו): "כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ" הֲוֵי אוֹמֵר לַעֲמַל פֶּה, וַעֲדַיִן אֵינִי יוֹדֵעַ, אִם לַעֲמַל תּוֹרָה, אִם לַעֲמַל שִׂיחָה, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (יהושע א' ח'): "לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ" הֲוֵי אוֹמֵר לַעֲמַל תּוֹרָה נִבְרָא.

**וְהִיא** עִקַּר חַיֵּי הַנֶּפֶשׁ, כְּמוֹ דְּאִיתָא בְּסִפְרֵי פָּרָשַׁת עֵקֶב: הָיָה ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר (דברים ד' ט'): "רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד". מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁצָּד צִפּוֹר וּנְתָנוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ, אָמַר לוֹ: הֱוֵי זָהִיר בְּצִפּוֹר זוֹ לְבָנַי, אִם אַתָּה אֲבַדְתָּהּ, לֹא תִּהְיֶה סָבוּר צִפּוֹר בְּאַסָּר (מטבע קטנה) אֲבַדְתָּ, אֶלָּא כְּאִלּוּ אֲבַדְתָּ אֶת נַפְשְׁךָ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים ל"ב מ"ז): "כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא", כִּי הוּא חַיֵּיכֶם.

**וְאֵין** הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ל"ג כ"ה): "אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה, חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי". וְזֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (דף מ"ז.): כָּל מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא בְּכָל יוֹמָא, יְזָכֶה לְמֶהֱוֵי לֵהּ חוּלָקָא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי, וְיִתְחַשַּׁב לֵהּ כְּאִלּוּ בָּנֵי עָלְמִין, דְּהָא בְּאוֹרַיְתָא אִתְבְּנֵי עָלְמָא וְאִשְׁתַּכְלַל, הָדָא הוּא דִּכְתִיב (משלי ג' י"ט): "ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ" וְגוֹ', וְכָל דְּאִשְׁתַּדַּל בָּהּ שַׁכְלֵל עָלְמִין וְקַיֵּם לֵהּ. וְתָא חֲזֵי, בְּרוּחָא עֲבַד קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא עָלְמָא וּבְרוּחָא מִתְקַיְּמָא, דְּא רוּחָא דְּאָנוּן דְּלְעֵאן בְּאוֹרַיְתָא וְכוּ', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְזֶה לְשׁוֹן פָּרָשַׁת צַו (דף ל"ה.): פָּתַח ר' אֶלְעָזָר וְאָמַר (ישעיה נ"א ט"ז): "וָאָשִׂם דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ" וְגוֹ', תְּנִינָן: כָּל בַּר נָשׁ דְּאִשְׁתַּדַּל בְּמִלֵּי דְּאוֹרַיְתָא וּשְׁפוּתֵהּ מְרַחְשָׁן בְּאוֹרַיְתָא, קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא חָפֵי עֲלֵהּ, וּשְׁכִינְתֵּהּ פָּרְשָׂא עֲלֵהּ גַּדְפָּהָא כוּ'. וְלֹא עוֹד אֶלָּא דְּהוּא מְקַיֵּם עָלְמָא, וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא חָדֵי עִמֵּהּ, כְּאִלּוּ הַהוּא יוֹמָא נָטַע שְׁמַיָּא וְאַרְעָא.

**וְכָתַב** בְּחוֹבַת הַלְּבָבוֹת, דְּרָאוּי לְאָדָם לְשִׂית אֶל לִבּוֹ, אִלּוּ הִגִּיעַ לוֹ סֵפֶר מִמֶּלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, וְהָיָה מְסֻפָּק בַּהֲבָנָתוֹ מִפְּנֵי דְּמוּת הַכְּתִיבָה וְדַקּוּתָהּ אוֹ עֹמֶק הַלָּשׁוֹן, אָז יִצְטַעֵר צַעַר גָּדוֹל עַד שֶׁיְּבִינֶהוּ וְיָשִׂים כָּל לִבּוֹ וְשִׂכְלוֹ לְהָבִין זֶה. וְאִם כָּכָה הוּא עוֹשֶׂה עַל סֵפֶר בָּשָׂר וָדָם, שֶׁהַיּוֹם כָּאן וּמָחָר בַּקֶּבֶר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה עַל סִפְרוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲשֶׁר הוּא חַיָּיו וְהַצָּלָתוֹ, כְּעִנְיַן שֶׁכָּתוּב (דברים ל' כ'): "כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ".

**וְהִנֵּה** בְּעָוֹן זֶה נִכְשָׁלִים כַּמָּה בְּנֵי אָדָם, שֶׁהוֹלְכִים בְּכָל מַאֲמַצֵּי כֹּחַ לְהַשְׂלִים חֻקִּים בַּהֲבָנַת חֻקֵּי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, וּמִתְרַשְּׁלִים בְּחֹק סֵפֶר מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְזֶה דּוֹמֶה לְמַה שֶּׁנֶּאֱמַר בּוֹ (דניאל ה' כ"ג כ"ד): "וְלֵאלָהֵי כַסְפָּא וְדַהֲבָא נְחָשָׁא פַּרְזְלָא אָעָא וְאַבְנָא; דִּי לָא חָזַיִן וְלָא שָׁמְעִין וְלָא יָדְעִין, שַׁבַּחְתָּ, וְלֵאלָהָא דִּי נִשְׁמְתָךְ בִּידֵהּ וְכָל אָרְחָתָךְ לֵהּ, לָא הַדַּרְתָּ".

**וְאָמְרוּ** חֲזַ"ל (איכה רבה פתיחתא): וּתֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל עָוֹן עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, וְלֹא וִתֵּר עַל עָוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ט' י"א-י"ב): "עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ וְגוֹ'; וַיֹּאמֶר ה' עַל עָזְבָם אֶת תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם". וּלְפִי שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה אֲנָשִׁים, שֶׁהֻפְקַר אֶצְלָם עָוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה, וְשָׂמִים כָּל זְמַנָּם בְּהֶבֶל וְאֵינָם חוֹשְׁבִים זֹאת לְעָוֹן כְּלָל, וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה, שֶׁאֵינָם מַחֲזִיקִים אֶת בְּנֵיהֶם לְתוֹרָה, וְעַל יְדֵי זֶה נִתְמוֹטְטוּ הָרְרֵי עוֹלָם, אָמַרְתִּי לְהַעְתִּיק קְצַת מַאֲמְרֵי חֲזַ"ל מִגֹּדֶל הַשָּׂכָר שֶׁל לִמּוּד הַתּוֹרָה בָּזֶה וּבָבָא, וּלְהֶפֶךְ גֹּדֶל עָנְשׁוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, אוּלַי עַל יְדֵי זֶה יִתְעוֹרְרוּ בְּמִקְצָת לְהַחֲזִיק בְּתוֹרַת ה'.

**פרק ב**

## בּוֹ יִבְאַר שְׂכַר לִמּוּד הַתּוֹרָה.

**אָמְרוּ** רַז"ל בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צ"ט:): כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, מֵשִׂים שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ה' כ"ז): "אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעֻזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי, שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי". רַב אָמַר: כְּאִלּוּ בָּנָה פַּלְטְרִין שֶׁל מַעְלָה וּפַלְטְרִין שֶׁל מַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וָאֶשֻּׁם דְּבָרַי בְּפִיךְ וְגוֹ' לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹּד אָרֶץ".

וּלְפִי דִּבְרֵי רַב יִתְפָּרֵשׁ הֵיטֵב הַכָּתוּב (תהילים ס"ב י"ג): "וּלְךָ ה' חָסֶד, כִּי אַתָּה תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ". וְרַבִּים יִתְמְהוּ: מַאי חֶסֶד הוּא כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹמֵל טוֹב עֲבוּר קִיּוּם מִצְוֹתָיו? אַךְ לְפִי זֶה נִיחָא, דְּיָדוּעַ הוּא דְּאִם אֶחָד יַמְצִיא בְּחָכְמָתוֹ לַעֲשׂוֹת "מַאשִׁין" (פירוש: מכונה) חֲדָשָׁה אֲשֶׁר הַבּוֹנִים יִבְנוּ בָּהּ עִיר בְּיוֹם אֶחָד. וְאִם יוּבָא דָּבָר זֶה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, בְּוַדַּאי יִמְצָא עָבוּר זֶה חֵן בְּעֵינָיו, וְיִתֵּן לוֹ מַתָּנָה רַבָּה כְּיַד הַמֶּלֶךְ. אֲבָל לֹא יִתֵּכֶן שֶׁיִּתֵּן לוֹ הָעֲיָרוֹת הָהֵן, אֲשֶׁר יִבְנוּ עֲבָדָיו בַּמַּאשִׁין הַזּוֹ, וְיַחְשְׁבוּ עַל שְׁמוֹ, כְּאִלּוּ הוּא בְּעַצְמוֹ בָּנָה אוֹתָן. כֵּן הַדָּבָר בָּזֶה, עַל יְדֵי דִּבְרֵי הַתּוֹרָה, שֶׁאָדָם לוֹמֵד בָּזֶה הָעוֹלָם, נִתְקָנִים בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ,

כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְעֵיל בְּפֶרֶק א'. וּבֶאֱמֶת, וְכִי הָאָדָם בְּעַצְמוֹ בּוֹנֶה עַצְמָה אֵלּוּ הַפַּלְטְרִין, שֶׁיִּהְיוּ נִקְרָאִין עַל שְׁמוֹ, הֲלֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכֹחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, וְהוּא בְּעַצְמוֹ הַנּוֹתֵן כֹּחַ לְדִבְרֵי תוֹרָה שֶׁלָּמַד, שֶׁיִּהְיוּ כְּמוֹ שֹׂרֶשׁ לְהָעִנְיָן הַזֶּה? וַאֲפִלּוּ הֲכֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּחַסְדּוֹ מְחַשֵּׁב לוֹ, כְּאִלּוּ הוּא בְּעַצְמוֹ בָּנָה פַּלְטְרִין שֶׁל מַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה. וְזוֹ כַּוָּנַת רַב: כְּאִלּוּ בָּנָה וְכוּ', פֵּרוּשׁ: שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חוֹשֵׁב לָאָדָם, כְּאִלּוּ הוּא בְּעַצְמוֹ נָטַע שָׁמַיִם וְאָרֶץ וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַב. וְאֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ עוֹד הַפָּסוּק בְּהֶקְדֵּם יִתּוּר הַלָּשׁוֹן שֶׁל תֵּבֵת "אַתָּה", שֶׁהִיא לְכְאוֹרָה מְיֻתֶּרֶת, עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הַגְּרַ"א בְּמִשְׁלֵי עַל הַפָּסוּק (משלי י' כ"ד): "מְגוֹרַת רָשָׁע הִיא תְבוֹאֶנּוּ, וְתַאֲוַת צַדִּיקִים יִתֵּן". דְּהִתְעַבְּרָה שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה, הִיא בְּעַצְמָהּ מַעֲנִישָׁה אַחַר כָּךְ לָאָדָם, וְעַל כֵּן יֵשׁ לְעָנֵשׁ גְּבוּל כְּמוֹ שֶׁהִתְעַבְּרָה בְּעַצְמָהּ יֵשׁ לָהּ גְּבוּל. אֲבָל עֲבוּר הַמְּצָוָה מְשֻׁלֶּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ וּבְכָבוֹדוֹ, וְעַל כֵּן הַשָּׂכָר הוּא לְעוֹלָם בְּלִי גְּבוּל, כְּמוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ אֵין לוֹ גְּבוּל. וְזוֹ כַּוָּנַת הַכָּתוּב (שם): "וּלְךָ ה' חֶסֶד כִּי אַתָּה", פֵּרוּשׁ: אַתָּה בְּעַצְמְךָ "תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ" שָׂכָר עֲבוּר קִיּוּם מִצְוֹתָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה גְּבוּל לַשָּׂכָר].

**רַבִּי** יוֹחָנָן אָמַר: אַף מֵגֵן עַל כָּל הָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נ"א ט"ז): "וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךְ". רַבִּי לֵוִי אָמַר: אַף מְקָרֵב אֶת הַגְּאֻלָּה שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אָתָּה".

**גְּדוֹלָה** תּוֹרָה יוֹתֵר מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁכֵּן דָּרְשׁוּ זַ"ל (ר"ה י"ח.): "אִם יִתְכַּפֵּר עָוֹן בֵּית עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה" (שמואל א' ג' י"ד), בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה הוּא דְּאֵינוֹ מִתְכַּפֵּר, אֲבָל הוּא מִתְכַּפֵּר בְּדִבְרֵי תוֹרָה. וְכֵן הַכָּתוּב אוֹמֵר (וַיִּקְרָא ז' ל"ז): "זֹאת הַתּוֹרָה לְעֹלָה וּלְמִנְחָה וּלְחַטָּאת" וְגוֹ' וְאָמְרוּ בְּמִנְחוֹת (ק"י.): כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה, כְּאִלּוּ הִקְרִיב מִנְחָה, כְּאִלּוּ הִקְרִיב חַטָּאת, כְּאִלּוּ הִקְרִיב אָשָׁם, כְּאִלּוּ הִקְרִיב שְׁלָמִים. וְזֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת שְׁלַח (דף קנ"ט.):

**כָּל** מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא, כְּאִלּוּ מְקָרֵב כָּל קָרְבָּנִין דְּעָלְמָא לְקַמֵּי קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְלֹא עוֹד אֶלָּא דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא מְכַפֵּר לֵהּ עַל כָּל חוֹבוֹי, וּמְתַקְּנִין לֵהּ כַּמָּה כָּרְסְיִין לְעָלְמָא דְּאָתֵי.

שֶׁכָּל מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, כְּאִלּוּ מַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁבָּעוֹלָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְכַפֵּר לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו, וּמְתַקְּנִים לוֹ כַּמָּה כִּסְאוֹת לָעוֹלָם הַבָּא.

**וְזֶה** לְשׁוֹן מִדְרָשׁ הַנֶּעְלָם פָּרָשַׁת וַיֵּרָא: בָּטְלוּ הַקָּרְבָּנוֹת, לֹא בָּטְלָה הַתּוֹרָה, הַאי דְּלָא אִעֲסַק בַּקָּרְבָּנוֹת לְעֵסֶק בַּתּוֹרָה וְיִתְהֲנֵי לֵהּ יַתִּיר, (מי שלא מתעסק בקרבנות שיעסוק בתורה, ויועיל לו הרבה) עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ בְּקִצּוּר.

**וְגַם** גְּדוֹלָה תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַצָּלוֹת נְפָשׁוֹת כְּמָה שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בְּמְגִלָּה (דף טז:).

**וְזוֹכֶה** בָּהּ לְעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (פאה א' א'): אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל וְכוּ' וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם. וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (בבבא מציעא פ"ה:): מַאי דִּכְתִיב קָטָן וְנָדוֹל שָׁם הוּא וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדוֹנָיו? כָּל הַמַּקְטִין עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, נַעֲשֶׂה גָּדוֹל לָעוֹלָם הַבָּא, וְכָל הַמֵּשִׂים עַצְמוֹ כְּעֶבֶד עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, נַעֲשֶׂה חָפְשִׁי לָעוֹלָם הַבָּא. וּבְאָבוֹת פֶּרֶק ו' (ג'): אֵין כָּבוֹד אֶלָּא תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ג' ל"ה): "כָּבוֹד חֲכָמִים יְנְחָלוּ". אַל תַּחְמֹד גְּדֻלָּה יוֹתֵר מִלִּמּוּדֶךָ וְאַל תִּתְאַוֵּה לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל שָׂרִים, שֻׁשֻׁלְחָנְךָ (פֵּרוּשׁ: לְעוֹלָם הַבָּא) גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם וְכוּ'. וּבְפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין ק'.): כָּל הַמַּשְׁחִיר פָּנָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּדִבְרֵי תוֹרָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַבְהִיק זִיווֹ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ה' ט"ו): "מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים". וּכְעֵין זֶה אִיתָא גַּם כֵּן בְּמִדְרָשׁ רַבָּה: ר' יְהוּדָה פָּתַר קְרָא מִתַּלְמִידֵי חֲכָמִים, כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר (שם י"א): "שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב", וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (נַחוּם ב' ה'): "מַרְאֵיהֶן כַּלַּפִּידִים כַּבְּרָקִים יְרוֹצֵצוּ". אֶלָּא אֵלּוּ בְּנֵי תוֹרָה, שֶׁהֵם נִרְאִין כְּעוּרִין וּשְׁחוֹרִין בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל לֶעָתִיד מַרְאֵיהֶן כְּלַפִּידִים. אָמַר ר' תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי: כָּל הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׂבִּיעוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ל"ו ט'): "יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ" וְגוֹ'.

**וְאִיתָא** בְּמִדְרָשׁ תְּהִלִּים (תהילים מ"ט ב'): "לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי קֹרַח מִזְמוֹר; שִׁמְעוּ זֹאת כָּל הָעַמִּים", זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (קהלת י"א ז'): "וּמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לָעֵינַיִם", מַה מָּתוֹק הוּא אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם הַבָּא, אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲשִׂים טוֹבִים, כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אוֹתוֹ הָאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ה' ל"א): "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ". רַבִּי אַבָּא אָמַר: מַה מְּתוּקִים הֵם דְּבָרִים הַנִּמְשָׁלִים לְאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו' כ"ג): "כִּי נֵר מִצְוָה" וְגוֹ'. אַשְׁרֵי אָדָם, שֶׁרוֹאֶה אֶת הַתּוֹרָה מְלֻבֶּנֶת כַּשֶּׁלֶג, שֶׁאֵין סוֹף לְמַתַּן שְׂכָרָהּ, כְּשֶׁיָּבוֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְרֹעַ לְיִשְׂרָאֵל מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל עֲמֵלֵי תוֹרָה, וְיִשְׁפַּיע לָהֶן בִּזְכוּתָהּ מִן הָאוֹר הַצָּפוּן, אוֹתָהּ שָׁעָה הֵן אוֹמְרִים לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם זְכִינוּ עַל שֶׁעָסְקְנוּ בַּתּוֹרָה, וְאַתֶּם הֵן הֱיִיתֶם אוֹמְרִים לָנוּ: לָרִיק אַתֶּם יְגֵעִים, רְאוּ מַתַּן שְׂכָרָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁמְעוּ זֹאת כָּל הָעַמִּים", וְאֵין זֹאת אֶלָּא תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז' ל"ז): "זֹאת הַתּוֹרָה". "הַאֲזִינוּ כָּל יוֹשְׁבֵי חָלֶד", אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם, שֶׁמַּעֲלִים חֲלֵדָּה בַּגֵּיהִנֹּם. וּמִי הֵם? "גַּם בְּנֵי אָדָם גַּם בְּנֵי אִישׁ". אָדָם, זֶה אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע י"ד ט"ו): "הָאָדָם הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים". "גַּם בְּנֵי אָדָם" אֵלּוּ בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה, "גַּם בְּנֵי אִישׁ" אֵלּוּ בְּנֵי נֹחַ, שֶׁנִּקְרָא אִישׁ צַדִּיק. דָּבָר אַחֵר, אֵלּוּ אֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים שֶׁיּוֹרְדִין לַגֵּיהִנֹּם. "יַחַד עָשִׁיר וְאֶבְיוֹן", עָשִׁיר בַּתּוֹרָה וְאֶבְיוֹן בַּתּוֹרָה. "עָשִׁיר", דּוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל, אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת, יוֹרְדִין לַגֵּיהִנֹּם. וְאֶבְיוֹן בַּתּוֹרָה, מִי שֶׁבִּיָּדוֹ סִפּוּק לִלְמֹד וְלֹא לָמַד. לְפִיכָךְ אָמְרוּ בְּנֵי קֹרַח:

הוֹאִיל וְכָךְ הוּא מַתַּן שְׂכָרָהּ שֶׁל תּוֹרָה, "פִּי יְדַבֵּר חָכְמוֹת", חָכְמָתָהּ שֶׁל תּוֹרָה. "וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת", בִּתְבוּנָהּ שֶׁל תּוֹרָה; "אַטֶּה לְמָשָׁל אָזְנִי", לִמְשָׁלָהּ שֶׁל תּוֹרָה. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וְזֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב: **ר' יְהוּדָה** פָּתַח וְאָמַר (תהילים י"ט ח'): "תּוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ". כַּמָּה אִית לוֹן לִבְנֵי נָשָׁא לְאִשְׁתַּדָּלָא בְּאוֹרַיְתָא, דְּכָל מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא, לֶהֱוֵי לֵהּ חַיִּים בְּעָלְמָא דֵּין וּבְעָלְמָא דְּאָתֵי וְזַכֵּי בְּתַרִּין עָלְמִין. וַאֲפִלּוּ מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא וְלָא אִשְׁתַּדַּל בַּהּ לִשְׁמָהּ כִּדְקָא יָאוּת, זַכֵּי לַאֲגַר טָב בְּעָלְמָא דֵּין, וְלָא דָּיְנִינַן לֵהּ בְּהַהוּא עָלְמָא וְכוּ'. כַּד נְשָׁמְתָא אָזְלָא לְאִסְתַּלָּקָא לְמֵיתַב לְאַתְרַהּ, אִיהִי אָזְלָא קַמָּה דְּהַהִיא נְשָׁמְתָא, וְכַמָּה תַּרְעִין אִתְבְּרוּ מִקַּמָּה דְּאוֹרַיְתָא עַד דְּעָלַת לְדוּכְתָּא, וְקַיָּמָא עֲלֵהּ דַּבַּר נָשׁ, עַד דְּיִתְעַר בְּזִמְנָא דְּיִקוּמוּן מֵתַיָּא דְּעָלְמָא, וְאִיהִי סַנֵּגוֹרָא עֲלֵהּ.

ר' יְהוּדָה פָּתַח וְאָמַר: "תּוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ". כַּמָּה יֵשׁ לָהֶם לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁכָּל מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, יִהְיוּ לוֹ חַיִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, וְזוֹכֶה בִּשְׁנֵי עוֹלָמוֹת. וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וְלֹא עוֹסֵק בָּהּ לִשְׁמָהּ כְּמוֹ שֶׁרָאוּי, זוֹכֶה לְשָׂכָר טוֹב בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא דָּנִים אוֹתוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא וְכוּ'. כְּשֶׁנִּשְׁמָתוֹ הוֹלֶכֶת לְהִסְתַּלֵּק לָשׁוּב לִמְקוֹמָהּ, הִיא הוֹלֶכֶת לִפְנֵי אוֹתָהּ הַנְּשָׁמָה, וְכַמָּה שְׁעָרִים נִשְׁבָּרִים מִלִּפְנֵי הַתּוֹרָה עַד שֶׁעוֹלָה לִמְקוֹמָהּ וְעוֹמֶדֶת עַל הָאָדָם שֶׁיִּתְעוֹרֵר, בִּזְמַן שֶׁיְּקוּמוּ מֵתֵי הָעוֹלָם, וְהִיא מְלַמֶּדֶת סַנֵּגוֹרְיָא עָלָיו.

**וְזֶה** לְשׁוֹנוֹ בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁלַח: כַּמָּה חֲבִיבָא אוֹרַיְתָא קַמֵּי קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּכָל מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא, רַחִים הוּא לְעֵילָא, רַחִים הוּא לְתַתָּא, קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אַצִּית לֵהּ לְמִלּוֹלַי, לָא שְׁבִיק לֵהּ בְּהַאי עָלְמָא וְלָא שְׁבִיק לֵהּ בְּעָלְמָא דְּאָתֵי, וְאוֹרַיְתָא בָּעֵי לְמִלְעֵי בַּהּ בֵּימָמָא וְלֵילְיָא.

כַּמָּה חֲבִיבָה הַתּוֹרָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁכָּל מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֲהוּב הוּא לְמַעְלָה וְאָהוּב הוּא לְמַטָּה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ לִדְבָרָיו, וְלֹא עוֹזֵב אוֹתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא עוֹזֵב אוֹתוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא, וּבַתּוֹרָה צָרִיךְ לַעֲמֹל בָּהּ בַּיּוֹם וּבַלָּיְלָה.

**וּבְפָרָשַׁת** אֱמֹר: זַכָּאִין אִנּוּן יִשְׂרָאֵל דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִתְרְעֵי בְּהוֹן מִכָּל עַמִּין, וּמִגּוֹ רַחִימוּתָא דִּלְהוֹן יְהַב לְהוֹן אוֹרַיְתָא דְּקִשׁוֹט לְמֵידַע אוֹרְחָא דְּמַלְכָּא קַדִּישָׁא, וְכָל מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא, כְּאִלּוּ אִשְׁתַּדַּל בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּאוֹרַיְתָא כֻּלָּא שְׁמָא דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וּמַאן דְּעָסִיק בְּאוֹרַיְתָא, כְּאִלּוּ עָסִיק בִּשְׁמוֹ, וּמַאן דְּרָחִיק מֵאוֹרַיְתָא רָחִיק הוּא מִקֻּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.

אַשְׁרֵי לָהֶם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּחַר בָּהֶם מִכָּל הָעַמִּים, וּמִתּוֹךְ אַהֲבָתוֹ אוֹתָם נָתַן לָהֶם תּוֹרַת אֱמֶת לְדַעַת הַדֶּרֶךְ שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ, וְכָל מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, כְּאִלּוּ אִשְׁתַּדַּל בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, שֶׁהַתּוֹרָה כֻּלָּהּ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִי. שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, כְּאִלּוּ עוֹסֵק בִּשְׁמוֹ, וּמִי שֶׁמִּתְרַחֵק מֵהַתּוֹרָה, רָחוֹק הוּא מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

**עוֹד** שָׁם: זַכָּאִין חוּלְקֵיהוֹן דְּאִנּוּן דְּמִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוֹרַיְתָא כָּל יוֹמָא, וַי לְאִנּוּן דְּלָא מִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוֹרַיְתָא, דְּלֵית לְהוֹן חוּלָקָא וְלָא אִתְיַדְּעִין בֵּהּ בְּעָלְמָא דֵּין וּבְעָלְמָא דְּאָתֵי. וּמַאן דְּזָכֵי בַּהּ בְּהַאי עָלְמָא, זָכֵי בַּהּ בְּעָלְמָא דְּאָתֵי, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ז' י'): "דּוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ", דְּאַף עַל גַּב דְּאִנּוּן בְּהַאי עָלְמָא, שִׂפְתֵיהֶן מְרַחֲשִׁין בְּאוֹרַיְתָא וְכוּ'.

אַשְׁרֵי חֶלְקָם. שֶׁל אוֹתָם הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה כָּל יוֹם, שֶׁיּוֹדְעִים דַּרְכֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמִתְאַחֲדִים בְּשִׁמּוֹ, אוֹי לְאוֹתָם שֶׁאֵינָם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהֶם חֵלֶק בְּשֵׁם הַקָּדוֹשׁ, וְלֹא מִתְאַחֲדִים בּוֹ, לֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא בָּעוֹלָם הַבָּא. מִי שֶׁזּוֹכֶה בְּהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה בְּהּ בָּעוֹלָם הַבָּא; שֶׁכָּךְ לְמַדְנוּ: "דּוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ", שֶׁאַף עַל גַּב שֶׁהֵם בָּעוֹלָם הַזֶּה, שִׂפְתוֹתֵיהֶם דּוֹבְבוֹת שָׁם תּוֹרָה.

**וּבְפָרָשַׁת** שְׁלַח לְךָ: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁבֵּחַ בְּאוֹרַיְתָא: אֲזִילוּ בְּאוֹרְחֵי, אֲזִילוּ בְּפֻלְחָנִי, וַאֲנָא מַעֲלֶה לְכוֹן לְעָלְמִין טָבִין וּלְעָלְמִין עִלָּאִין. "עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב" וְאִשְׁתַּדְּלוּ בְּאוֹרַיְתָא וְתֶחֱמוּן דְּהִיא קַיְמָא קַמֵּיכוֹן, וּמְנַהּ תִּנְדְּעוּן לִי.

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְתְפָּאֵר בַּתּוֹרָה. לְכוּ בִּדְרָכַי, לְכוּ בַּעֲבוֹדָתִי, וַאֲנִי מַעֲלֶה אֶתְכֶם לְעוֹלָמוֹת טוֹבִים וּלְעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים. "עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב" וְעִסְקוּ בַּתּוֹרָה, וְתִרְאוּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת לְפָנֵיכֶם, וּמִמֶּנָּה תַּכִּירוּ אוֹתִי.

**עוֹד** שָׁם: "אֵיֶלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן", אוֹרַיְתָא נְהִירָא דְּכָל עָלְמִין, כַּמָּה יַמִּים וּנְחָלִים, מְקוֹרִים וּמַבּוּעִין אִתְפַּשָּׁט מִנָּךְ? מָה אֵימָא לְגַבָּךְ, כֻּלְּהוֹן קַיְמִין עָלָךְ עִלָּאִין וְתַתָּאִין, "אֵיֶלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן" לְגַבֵּהּ עִלָּאִין וְתַתָּאִין, מַאן זָכֵי לֵיקָרָא דִּילָךְ כִּדְקָא יָאוּת, וּמַאן יָכֵיל לְמֵימַר וּלְגַלָּאִין סִתְרִין וּגְנִיזִין דִּילָךְ.

"אֵיֶלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן", הַתּוֹרָה הָאוֹר שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת, כַּמָּה יַמִּים וּנְחָלִים מְקוֹרוֹת וּמַבּוּעִים מִתְפַּשְּׁטִים מִמֵּךְ מָה אוֹמַר לָךְ, כֻּלָּם קַיָּמִים בִּשְׁבִילֵךְ הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים. "אֵיֶלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן" לְגַבֵּי הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים. מִי יִזְכֶּה לַכָּבוֹד שֶׁלָּךְ כָּרָאוּי, וּמִי יוּכַל לוֹמַר וּלְגַלּוֹת הַנִּסְתָּרוֹת וְהַגְּנוּזוֹת שֶׁלָּךְ.

**וּבְפָרָשַׁת** פִּנְחָס: כָּל מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא, זָכֵי דְּאִתְפַּתְּחִין לֵהּ כַּמָּה תַּרְעִין בְּהַאי עָלְמָא, וְכַמָּה נְהוֹרִין, בְּשַׁעְתָּא דְּנָפֵיק מֵהַאי עָלְמָא, אִיהִי אַקְדִּימַת קַמּוֹהִי, וְאָזְלַת לְכָל נָטוֹרֵי תַּרְעִין וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת (ישעיה כ"ו ב'): "פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גּוֹי צַדִּיק", אַתְקִינוּ כֻּרְסָא לְפַלְנְיָא עַבְדָּא דְּמַלְכָּא קַדִּישָׁא, דִּלִּית חֶדְוָה דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, אֶלָּא בְּמַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא, וּמִכָּל שֶׁכֵּן מַאן דְּיִתְעַר בְּלֵילְיָא לְאִשְׁתַּדָּלָא בְּאוֹרַיְתָא, דְּהָא כָּל צַדִּיקַיָּא דְּגִינְתָא דְּעֵדֶן צָיְתִין לְקָלֵהּ, וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִשְׁתַּבַּח בֵּהּ.

כָּל מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה שֶׁיִּפָּתְחוּ לוֹ כַּמָּה שְׁעָרִים לָעוֹלָם הַבָּא וְכַמָּה אוֹרוֹת. בְּשָׁעָה שֶׁנִּפְטָר מֵעוֹלָם הַזֶּה, הִיא מַקְדִּימָה לְפָנָיו וְהוֹלֶכֶת לְכָל שׁוֹמְרֵי הַשְּׁעָרִים וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת: "פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גּוֹי צַדִּיק", הַתְקִינוּ כִּסֵּא לִפְלוֹנִי עֶבֶד הַמֶּלֶךְ, כִּי אֵין שִׂמְחָה לַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא בְּמִי שֶׁעוֹסֵק

בַּתּוֹרָה, כָּל שֶׁכֵּן אָדָם שֶׁיִּתְעוֹרֵר בַּלַּיְלָה לַעֲסוק בַּתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי כָּל הַצַּדִּיקִים שֶׁבְּגַן עֵדֶן מַקְשִׁיבִים לְקוֹלוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִמְצָא בֵּינֵיהֶם.

**וְזוֹכֶה** גַּם כֵּן עַל יְדֵי הַתּוֹרָה לִנְשָׁמָה בְּרֵאשִׁית: פִּקּוּדָא חַמְשָׁאָה כְּתִיב (בראשית א' כ'): "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה", בְּהַאי אִית תְּלַת פִּקּוּדִין, חַד לְמַלְעֵי בְּאוֹרַיְתָא וּלְאִשְׁתַּדָּלָא בַּהּ, וּלְאַפָּשָׁא לַהּ בְּכָל יוֹמָא, לְתַקָּנָא נַפְשֵׁהּ וְרוּחֵהּ, דְּכֵיוָן דְּבַר נָשׁ יְתַעֲסַק בְּאוֹרַיְתָא אִתְתַּקַּן בְּנִשְׁמְתָא אַחְרָא קַדִּישָׁא כּוּ'. דְּכַד בַּר נָשׁ לָא אִתְעַסַּק בְּאוֹרַיְתָא לֵית לֵהּ נַפְשָׁא קַדִּישָׁא, וְנַפְשָׁא קַדִּישָׁא דִּלְעֵילָּא לָא שָׁרְיָת עֲלֵהּ, וְכַד אִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא בְּהַהִיא רְחִישׁוּ דְּרָחֵישׁ בַּהּ, זַכֵּי לְהַהוּא נֶפֶשׁ חַיָּה וּלְמֶהְדַּר כְּמַלְאָכִין קַדִּישִׁין, דִּכְתִיב (תהילים ק"ג כ'): "בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו", אִלֵּין אִנּוּן דְּמִתְעַסְקִין בְּאוֹרַיְתָא דְּאִקְרוּן מַלְאָכִיו בְּאַרְעָא כּוּ', הַאי בְּהַאי עָלְמָא, בְּהַהוּא עָלְמָא, תְּנִינָן, דְּזִמִּין קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמֶעְבַּד לוֹן וְכוּ'.

מִצְוָה חֲמִישִׁית כְּתוּב: "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה", בָּזֶה יֵשׁ שְׁלֹשׁ מִצְוֹת, אַחַת לַעֲמֹל בַּתּוֹרָה וְלַעֲסֹק בָּהּ וּלְהוֹסִיף בָּהּ בְּכָל יוֹם לְתַקֵּן נַפְשׁוֹ וְרוּחוֹ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהָאָדָם עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נִתְקַן בִּנְשָׁמָה אַחֶרֶת קְדוֹשָׁה וְכוּ'. וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם לֹא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֵין לוֹ נֶפֶשׁ קְדוֹשָׁה, וְנֶפֶשׁ הַקְּדוֹשָׁה שֶׁמִּלְמַעְלָה לֹא שׁוֹרָה עָלָיו, וּכְשֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּרֹחַשׁ הַשְּׂפָתַיִם שֶׁמְּרַחֵשׁ, זוֹכֶה לְאוֹתָהּ נֶפֶשׁ חַיָּה וְלִהְיוֹת כַּמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁכָּתוּב: "בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו", אֵלֶּה הֵם הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנִּקְרְאוּ "מַלְאָכָיו" בָּאָרֶץ כּוּ'. וְזֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּבָעוֹלָם הַבָּא לְמַדְנוּ, שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְכוּ'.

**פרק ג**

## בּוֹ יִבֹּאַר, שֶׁהַתּוֹרָה מַצֶּלֶת לְאָדָם מִן הַיִּסּוּרִים וּמִכָּל פְּגָעִים רָעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

**בֹּא** וּרְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ הַתּוֹרָה, שֶׁכֵּן אָמְרוּ (ברכות ה'.) כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְכוּ', מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ט"ז ו'): "בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן".

**וְאָמְרוּ** עוֹד (ברכות ה'.): כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה יִסּוּרִין בְּדֵלִין מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ה' ז'): "וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף", וְאֵין עוּף אֶלָּא תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כ"ג ה'): "הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ". וְאֵין רֶשֶׁף אֶלָּא יִסּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ל"ב כ"ד): "מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי". וְאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ: אִם רָאִיתָ שֶׁיִּסּוּרִין מְמַשְׁמְשִׁין וּבָאִין עָלֶיךָ, רוּץ לְדִבְרֵי תּוֹרָה, וּמִיָּד הַיִּסּוּרִין בּוֹרְחִין מִמְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כ"ו כ'): "לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ" וְגוֹ'. וּלְפָעָמִים מַצֶּלֶת אוֹתוֹ, גַּם אִם נִתְחַיֵּב מִיתָה לַשָּׁמַיִם, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת קְדֹשִׁים, אִם נִכְשַׁל אָדָם בַּעֲבֵרָה וְכוּ', מַה יַּעֲשֶׂה וְיִחְיֶה? אִם הָיָה לָמוּד לִקְרוֹת דַּף אֶחָד יִקְרָא שְׁנַיִם, וְאִם הָיָה לָמוּד לִשְׁנוֹת פֶּרֶק אֶחָד יִקְרָא שְׁנַיִם וְכוּ'.

**גַּם** הַתּוֹרָה מַצֶּלֶת מִכָּל פְּגָעִים רָעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ זוּטָא פֶּרֶק י"ז: תּוֹרָה מְגִנָּה עַל הָאָדָם כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים שֶׁהוּא מֻטָּל בֶּעָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו'

כ"ב): "בְּהִתְהַלְּכְךָ תַּנְחֶה אוֹתָךְ" בָּעוֹלָם הַזֶּה, "וּבְשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ" זוֹ שְׁעַת מִיתָה בַּקֶּבֶר. "וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ" זֶה הָעוֹלָם הַבָּא. וּבְאוּר הַדָּבָר נִשְׁמַע מִמַּה דְּאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ: בְּשָׁכְבְּךָ בַּקֶּבֶר תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ, אוֹרַיְתָא תִּצַּר עָלֶיךָ מִדִּינָא דְּהַאי עָלְמָא. "וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ", לָעוֹלָם הַבָּא. כַּד יִתְעַר לְאַחַר מִיתָה, כְּדֵין הִיא תְשִׂיחֶךָ תֶּהֱוֵי סַנֵּגוֹרְיָא עַל גּוּפְךָ, בְּגִין דִּיקוּמוּן אִנּוּן בְּקַדְמֵיתָא לְחַיֵּי עָלְמָא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דניאל י"ב ב'): "אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם", בְּגִין דְּעָסְקִין בְּחַיֵּי עָלְמָא דְּא אוֹרַיְתָא, וְכָל אִנּוּן מִלִּין דְּאַפִּיק מֵאוֹרַיְתָא דְּאִשְׁתַּדַּל בְּהַאי עָלְמָא קַיְמֵי קַמֵּהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְאָמְרִין קֻלֵּיהוֹן וְלָא מִשְׁתַּכְּכִין.

"בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ", הַתּוֹרָה תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ מִדִּין הָעוֹלָם הַזֶּה. "וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ", לָעוֹלָם הַבָּא, כְּשֶׁיִּתְעוֹרֵר לְאַחַר מִיתָה, אָז "הִיא תְשִׂיחֶךָ", תִּהְיֶה סַנֵּגוֹרְיָא עַל גּוּפְךָ, כְּדֵי שֶׁיָּקוּמוּ אֵלּוּ בָּרִאשׁוֹנָה לְחַיֵּי עוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם", מִפְּנֵי שֶׁעֲסָקוּ בְּחַיֵּי עוֹלָם זוֹ הַתּוֹרָה, וְכָל אוֹתָם הַדִּבּוּרִים, שֶׁהוֹצִיא בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁעָסַק בְּזֶה הָעוֹלָם. עוֹמְדִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמְרִים דִּבְרֵיהֶם בְּקוֹל וְלֹא מִשְׁתַּתְּקִים.

**וּבְאָבוֹת** אִיתָא (פרק ג' ו'): כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ כוּ' וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ. וְדַע דְּמִמַּה שֶׁאָמְרוּ הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה, וְלֹא אָמְרוּ סְתָם כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה, מַשְׁמַע דַּוְקָא אִם מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ עֹל הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא לְהִתְרַפּוֹת מִמֶּנָּה בְּשׁוּם אֹפֶן, כְּשׁוֹר שֶׁנּוֹתְנִין עָלָיו הָעֹל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (עבודה זרה ה:) תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ: לְעוֹלָם יָשִׂים אָדָם עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה כְּשׁוֹר לְעֹל וְכַחֲמוֹר לְמַשָּׂאוּי, וְאָז אֲפִלּוּ אִם הָיָה עָלָיו כְּבָר עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ. וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְסַבֵּב שֶׁלֹּא יִנָּתֵן עָלָיו, וּבָזֶה יוּסְרוּ כַּמָּה קֻשְׁיוֹת שֶׁעַל מֵימְרָא זוֹ.

**גַּם** הַתּוֹרָה מְגִנָּה עַל הָאָדָם לְהִנָּצֵל מֵעֲנָשׁוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם אַף עַל פִּי שֶׁחָטָא, וְקַל וָחֹמֶר מֵאֱלִישָׁע אַחֵר, שֶׁאָמְרוּ (בחגיגה ט"ו:): כִּי נָח נַפְשֵׁהּ דְּאַחֵר, אָמְרִי, לֹא מֵידַן לַדַּיְנֵהּ וְלֹא לְעָלְמָא דְּאָתֵי לֵיתֵי. לָא מֵידַן לַדַּיְנֵהּ, מִשּׁוּם דְּעָסַק בְּאוֹרַיְתָא. וְלָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי לֵיתֵי, מִשּׁוּם דְּחָטָא. (כשמת אחר [כינוי לאלישע בן אבויה], אמרו אי אפשר לדונו, ולא יוכל להגיע לעולם הבא אי אפשר לדונו, משום שעסק בתורה ולעולם הבא לא יוכל להגיע משום שחטא). וְאִיתָא בַּאֲגָדַת מִשְׁלֵי: אֵין לְךָ צַדָּקָה, שֶׁמַּצֶּלֶת מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, אֶלָּא תּוֹרָה בִּלְבַד. אֲבוֹת עוֹלָם מְשִׁיבִין: הוֹאִיל וְנִתְפַּסְתֶּם בְּמְצוּדַת יוֹם הַדִּין, אֵין לָכֶם אֶלָּא לֵישֵׁב וְלַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת עָוֹן. גַּם אָמְרוּ (בחגיגה כ"ז.): תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין אוֹר שֶׁל גֵּיהִנֹּם שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, קַל וָחֹמֶר מִסָּלָמַנְדְּרִיָּא, שֶׁהִיא תּוֹלֶדֶת אֵשׁ (כְּשֶׁמְּבַעֲרִין אֵשׁ שֶׁבַּע שָׁנִים בְּמָקוֹם אֶחָד, נִבְרֵאת מִתּוֹכוֹ דְּמוּת עַכְבָּר וְנִקְרָא סָלָמַנְדְּרִיָּא), הַסַּךְ מִדָּמָהּ אֵין הָאֵשׁ

שׁוֹלֶטֶת בּוֹ, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁכָּל גּוּפָן אֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כ"ג כ"ט): "הֲלוֹא כֹה דְבָרַי כָּאֵשׁ נְאֻם ה'", עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

**גַּם** מִיּוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו (מלאכי ג' י"ט): "הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר", זוֹכֶה לְהִנָּצֵל מִי שֶׁעָסַק בַּתּוֹרָה. כְּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים: לֶעָתִיד לָבוֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹצִיא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ וְדָן בָּהּ אֶת הָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר". וּמְרַפֵּא בָּהּ אֶת הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כ'): "וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא" וְגוֹ'. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: צְדָקָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם כָּל בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁלֹּא נָתַנּוֹ בְּרַקִּיעַ רִאשׁוֹן, שֶׁאִלְמָלֵי נִתַּנּוֹ בוֹ, לֹא הָיָה צֵל לְכָל בְּרִיָּה תַּחְתָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים י"ט ז'): "וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ". אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא מִי נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ? מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה. הוּא שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו (שם ח'): "תּוֹרַת ה' תְּמִימָה", וְכֵן כְּתִיב: "כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר", וּכְתִיב אַחֲרָיו (מלאכי ג' כ"ב): "זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי".

**גַּם** הַתּוֹרָה הִיא מֵהַמְּצָוֹת, שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא.

**גַּם** אָמְרוּ (בעבודה זרה י"ט:): כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה נְכָסָיו מַצְלִיחִין לוֹ. כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ חֲפָצָיו.

**מִכָּל** זֶה נוֹכַל לִרְאוֹת גְּדֻלַּת הָעִנְיָן שֶׁל עֵסֶק הַתּוֹרָה. וּכְבָר אָמְרוּ חֲזַ"ל (ברכות ח.): אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד, כְּלוֹמַר שֶׁתַּכְלִית בְּחִירָתוֹ וְחֶפְצוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵעוֹלָמוֹ הוּא רַק בְּמִין הָאָדָם הָעוֹסֵק בַּהֲלָכָה שֶׁמְּקוֹמוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת.

**וּמִי** שֶׁאֵין לוֹ פְּנַאי לִלְמֹד תּוֹרָה בְּתָמִידוּת, מְחֻיָּב עַל כָּל פָּנִים לִקְבֹּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה. שֶׁכֵּן אָמְרוּ חֲזַ"ל: בְּשָׁעָה שֶׁמַּכְנִיסִין אָדָם לַדִּין, שׁוֹאֲלִין לוֹ: נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה? קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה? וַאֲפִלּוּ הוּא עָנִי, גַּם כֵּן מְחֻיָּב לְקַבֵּעַ לוֹ עִתִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּיוֹמָא (דף ל"ה:): תָּנוּ רַבָּנָן: עָנִי וְעָשִׁיר וְרָשָׁע בָּאִים לַדִּין. לֶעָנִי אוֹמְרִים לוֹ: מִפְּנֵי מָה לֹא עָסַקְתָּ בַּתּוֹרָה? אִם אוֹמֵר: עָנִי הָיִיתִי, אוֹמְרִים לוֹ: כְּלוּם הָיִיתָ עָנִי יוֹתֵר מֵהִלֵּל הַזָּקֵן? אָמְרוּ עָלָיו עַל הִלֵּל הַזָּקֵן וְכוּ'. וְכֵן נִפְסָק בְּיוֹרֶה דֵּעָה סִימָן רמ"ו וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל חַיָּב בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, בֵּין עָנִי, בֵּין עָשִׁיר, בֵּין שָׁלֵם בְּגוּפוֹ, בֵּין בַּעַל יִסּוּרִים, בֵּין בָּחוּר, בֵּין זָקֵן גָּדוֹל, אֲפִלּוּ עָנִי הַמַּחֲזִיר עַל הַפְּתָחִים, אֲפִלּוּ בַּעַל אִשָּׁה וּבָנִים, חַיָּב לִקְבֹּעַ לוֹ זְמַן לְתַלְמוּד תּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע א' ח'): "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה". עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וְעִנְיַן** הַקְּבִיעוּת הוּא שֶׁיִּקְבַּע לוֹ זְמַן יָדוּעַ לַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת אוֹתוֹ הַזְּמַן בְּשׁוּם אֹפֶן, אֲפִלּוּ הוּא סָבוּר לְהַרְוִיחַ הַרְבֵּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים סִימָן קנ"ה.

**וְלֹא** לְחִנָּם נִמְשְׁלָה הַתּוֹרָה לְלֶחֶם, דִּכְתִיב (משלי ט' ה'): "לְכוּ לַחֲמוּ בְּלַחְמִי". לוֹמַר לְךָ, כְּשֵׁם שֶׁלֶּחֶם הוּא סוֹעֵד הַלֵּב כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהילים ק"ד ט"ו): "וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד", וְאִם לֹא יֹאכַל לֶחֶם יוֹם אוֹ יוֹמַיִם, נֶחֱלָשׁ לִבּוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן אִם לֹא יֹאכַל לֶחֶם שְׁבוּעַ נֶחֱלָשׁ לִבּוֹ מְאֹד, וְקָשֶׁה לוֹ לְהַשִּׂיג הַכֹּחוֹת שֶׁאָבַד עַל יְדֵי זֶה. כֵּן מַמָּשׁ לְמוּד הַתּוֹרָה הוּא סוֹעֵד אֶת נֶפֶשׁ הַקְּדוֹשָׁה שֶׁיֵּשׁ בָּאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי. וְאִם לֹא יִלְמֹד אֵיזֶה יָמִים, וְכָל שֶׁכֵּן שָׁבוּעַ שָׁלֵם, נֶחֱלֶשֶׁת עַד מְאֹד, עַל כֵּן צָרִיךְ לְהִזָּהֵר עַד מְאֹד, שֶׁלֹּא לְבַטֵּל אֶת הַקְּבִיעוּת אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד. וּלְבַד שֶׁזֶּה הוּא הֶזֵּק לַיּוֹם הַשֵּׁנִי וּשְׁלִישִׁי שֶׁאַחַר זֶה, כִּי קָרוֹב הַדָּבָר שֶׁגַּם בָּהֶם לֹא יִלְמֹד, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בְּמִלְיצַת הַתּוֹרָה שֶׁאוֹמֶרֶת: "אִם תַּעַזְבֵנִי יוֹם, יוֹמַיִם אֶעֱזָבֶךָּ". וְקָשֶׁה לוֹ מְאֹד אַחַר כָּךְ לְהִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ מֵחָדָשׁ וְלִקְבֹּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה. אֶלָּא אֲפִלּוּ אוֹתָם הַיָּמִים שֶׁהוּא לוֹמֵד, אִם הַקְּבִיעוּת אֵינָהּ בִּתְמִידוּת, אֵין רוּחַ הַקְּדֻשָּׁה שׁוֹרָה כָּל כָּךְ עַל הַלִּמּוּד הַהוּא. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם הַקְּבִיעוּת שֶׁלּוֹ הִיא בִּתְמִידוּת, קְדֻשָּׁה גְּדוֹלָה וְנוֹרָאָה שׁוֹרָה עַל כָּל לִמּוּד וְלִמּוּד [10] . עַל כֵּן אִם מֵחֲמַת דּוֹחַק גָּדוֹל מֻכְרָח לְבַטֵּל בְּאֵיזֶה יוֹם הַקְּבִיעוּת שֶׁלּוֹ, יְהִיֶה עָלָיו מַמָּשׁ כְּמוֹ חוֹב וִימַהֵר לְפָרֵעַ בְּמֵעֵת לְעֵת זֶה, כְּמוֹ דְּאִיתָא בְּעֵרוּבִין (דף ס"ה.) עַל רַב אֶחָא בַּר יַעֲקֹב, דַּהֲוָה יָזֵיף (בִּימָמָא) וּפָרַע (בְּלֵילְיָא), וּכְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם. (כְּשֶׁהָיָה טָרוּד לְפַרְנְסָתוֹ, לָוָה מִזְּמַנּוֹ בַּיּוֹם, וְהָיָה פּוֹרֵעַ בַּלַּיְלָה קְבִיעַת עִתּוֹ לְלִמּוּד הַתּוֹרָה).

**וּבַזֹּהַר** הַקָּדוֹשׁ פָּרְשַׁת פְּקוּדֵי מַפְלִיג בְּשָׂכָר שֶׁל הַקּוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה וְהִפּוּכוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

הֵיכָלָא רְבִיעָאָה כּוּ' תְּלָתִין וְתַרְתֵּין אַחֲרָנִין אִנּוּן מְמַנִּין עַל כָּל אִנּוּן דְּלָעָאן בְּאוֹרַיְתָא תַּדִּיר וְלֹא פָּסְקֵי בִּימָמָא וְלֵילְיָא. וְאִלֵּין אַחֲרָנִין דְּכֻלְּהוּ תְּחוֹתַיְהוּ אִנּוּן דְּקָבְעֵי זִמְנִין יְדִיעָאן לְאוֹרַיְתָא, וְעַל דָּא אִנּוּן מְמַנָּן כֻּלְּהוּ וּלְאַעֲנָשָׁא לְכָל אִנּוּן דְּיַכְלֵי לְאִשְׁתַּדְּלָא בְּאוֹרַיְתָא וְלָא מִשְׁתַּדְּלֵי. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

הֵיכָל רְבִיעִי וְכוּ', שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם הָאֲחֵרִים הֵם מְמֻנִּים עַל אוֹתָם הָעוֹסְקִים בְּתוֹרָה תָּמִיד, וְאֵינָם מַפְסִיקִים בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה. וְאוֹתָם הָאֲחֵרִים, כָּל אֵלּוּ שֶׁתַּחְתֵּיהֶם, הֵם מְמֻנִּים עַל אוֹתָם, שֶׁקּוֹבְעִים זְמַנִּים יְדוּעִים לַתּוֹרָה, וְעַל זֶה הֵם מְמֻנִּים כֻּלָּם, וְכֻלָּם יַעֲנִישׁוּ לְכָל אוֹתָם, שֶׁיְּכוֹלִים לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינָם עוֹסְקִים, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

[10] מִלְּבַד שֶׁהוּא דָּבָר פָּשׁוּט מִצַּד עַצְמוֹ, וְנִמְצָא כְּעֵין זֶה לְעִנְיַן כַּמָּה דְּבָרִים בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים, יוּנַח לָנוּ בְּזֶה גַּם כֵּן מַה דְּאָמְרִינַן בְּשַׁבָּת דַּף י"א. : אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא כְּגוֹן רַשְׁבַּ"י וַחֲבֵרָיו שֶׁתּוֹרָתָן אֻמָּנוּתָן, אֲבָל כְּגוֹן אָנוּ, מַפְסִיקִין בֵּין לִקְרִיאַת שְׁמַע בֵּין לִתְפִלָּה. דְּלִכְאוֹרָה יִפָּלֵא, אִם בֶּאֱמֶת הַתּוֹרָה מִצַּד עַצְמָהּ גְּדוֹלָה מִתְּפִלָּה, וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין בְּדָבָר אֶחָד שֶׁלֹּא כַּהֲגָן, נַעֲשֶׂה גַּם עַתָּה שֶׁלֹּא כַּהֲגָן. אֲבָל לְפִי דְּבָרֵינוּ נִיחָא, דְּהוֹאִיל שֶׁאֵין תּוֹרָתֵנוּ תְּמִידִית וְאֵין חֲבִיבָה אֲצָלֵנוּ כָּל כָּךְ, וְהָרְאָיָה שֶׁאָנוּ מְבַטְּלִין אוֹתָהּ לְאֻמָּנוּתֵנוּ, אֵין כֹּחַ קְדֻשָּׁתָהּ גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ, שֶׁתִּתְבַּטֵּל עַל יְדֵהּ מִצְוַת תְּפִלָּה:

**וּמִי** שֶׁהוּא זָהִיר בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וּמְשַׁמֵּם עַל לִבּוֹ הוּא זוֹכֶה עֲבוּר זֶה לְאַהֲבַת ה' יִתְבָּרַךְ, כִּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי עַל הַפָּסוּק (דברים ו' ו'): "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ", וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר (שם ה'): "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ", אֵינִי יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה צַד אוֹהֲבִים אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְכוּ' עַל לְבָבֶךָ", שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמִדָּבֵק בִּדְרָכָיו.

**פרק ד**

## בּוֹ יִבָּאֵר גֹּדֶל עֹנֶשׁ הַפּוֹרֵשׁ עַצְמוֹ מִן הַתּוֹרָה.

**מִכָּל** מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּגֹדֶל שְׂכַר הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, נוּכַל מִמֵּילָא לְהָבִין אֶת גֹּדֶל הָעֹנֶשׁ שֶׁל הַפּוֹרֵשׁ עַצְמוֹ מִן הַתּוֹרָה. וְאִיתָא בְּסִפְרֵי: כְּשֵׁם שֶׁשְּׂכַר תַּלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל מִכָּל הַמִּצְוֹת, כָּךְ עֹנֶשׁ בְּטוּלָהּ גָּדוֹל מִכָּל הָעֲוֹנוֹת.

**וְאִיתָא** בְּאָבוֹת (פרק ו' ב'): אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בְּכָל יוֹם וְיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת: אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה וְכוּ'. וְאִיתָא בְּזֹהַר חָדָשׁ, שֶׁיּוֹם הַדִּין שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מלאכי ג' י"ט): "כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר" וְכוּ', זֶה הַיּוֹם שֶׁעָתִיד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לְתָבְעַ עֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה, וְכִדְאִיתָא בַּמִּשְׁנָה: אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת כוּ'. כִּי בֶּאֱמֶת עֶלְבּוֹן גָּדוֹל הוּא לַתּוֹרָה, אֲשֶׁר שֹׂרֶשׁ קָדֻשָּׁתָהּ הוּא לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת כֻּלָּם כַּיָּדוּעַ, כְּשֶׁבְּנֵי אָדָם קְרוּצֵי חֹמֶר, אֲשֶׁר בֶּעָפָר יְסוֹדָם, פּוֹרְשִׁים מִמֶּנָּה.

**וְכָתַב** בְּסֵפֶר "מַעֲלוֹת הַתּוֹרָה", שֶׁיֵּשִׁים הָאָדָם אֶל לִבּוֹ, אִלּוּ הָיוּ מְזַכִּין לְאִישׁ שְׁפַל אֲנָשִׁים לַעֲבֹד עֲבוֹדַת מֶלֶךְ גָּדוֹל וְנוֹרָא, בְּאוֹתָהּ הָעֲבוֹדָה עַצְמָהּ, שֶׁכָּל גְּדוֹלֵי הַמַּלְכוּת עוֹשִׂין אוֹתָהּ, בְּוַדַּאי הָיָה אוֹתוֹ הָאִישׁ שָׂמֵחַ שִׂמְחָה עֲצוּמָה עַד אֵין תַּכְלִית, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְקַבֵּל שׂוּם שָׂכָר עַל עֲבוֹדָתוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא הָיָה מוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ מִלְּשֶׁרֶת לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אֵיךְ צָרִיךְ לִשְׂמֹחַ הָאָדָם, שֶׁהוּא זוֹכֶה לִלְמֹד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁכָּל מַלְאֲכֵי מַעְלָה מִשְׁתַּעְשְׁעִין בָּהּ תָּמִיד, וְגַם כָּל הַצַּדִּיקִים שֶׁבְּגַן עֵדֶן עוֹסְקִין בָּהּ, וְאַף כִּי לֹא לְמִנַּע עַצְמוֹ מִמֶּנָּה. וְאָמְרוּ חַז"ל, כְּשֶׁאָדָם עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, מַקִּיפִין אוֹתוֹ מַלְאָכִים הַנִּבְרָאִין מֵהֶבֶל פִּיהוּ כְּמִלֹּא עַיִן וְהוּא בְּתוֹכוֹ.

**מִמֵּילָא** מוּבָן עֹנֶשׁ הָאָדָם הָעוֹזֵב הַתּוֹרָה, עָלָיו נֶאֱמַר (ישעיה א' כ"ח): "וְעֹזְבֵי ה' יִכְלוּ". אוֹי לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה, אוֹי לְאוֹתָהּ כְּלִמָּה. מַה יַּעֲשֶׂה לְיוֹם פְּקֻדָּה? הֲיֵשׁ קֵץ לְעָנְשׁוֹ? כְּפִי גֹּדֶל הַשָּׂכָר כֵּן גֹּדֶל הָעֹנֶשׁ לְהַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנָּה.

**וִידַמֶּה** בְּנַפְשׁוֹ, אִלּוּ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְנוֹרָא רָאָה אָדָם אֶחָד מֵטֶל בְּאַשְׁפָּה, מֻכֶּה וּמְסֻבָּב בְּכָל מִינֵי יִסּוּרִין וַחֳלָאִים רָעִים וְחֵסֶר בְּכָל מִינֵי חֶסְרוֹנוֹת, וְנָשָׂא הָאִישׁ הַלָּז חֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ, וְצִוָּה עָלָיו לְרָחֹץ כָּל טִנּוֹפֶת שֶׁעָלָיו וְרִפֵּא אוֹתוֹ מִכָּל תַּחֲלוּאָיו, עַד שֶׁנַּעֲשָׂה בָּרִיא וְשָׁלֵם

בְּכָל אֵיבָרָיו, וְהִלְבִּישׁ אוֹתוֹ לְבוּשׁ יָקָר וְעִטֵּר אוֹתוֹ בְּכַמָּה אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת וּמָסַר לוֹ כָּל גְּנָזָיו וְצִוָּה, שֶׁיִּהְיֶה כָּל הַנְּהָגַת הַמַּלְכוּת עַל יָדוֹ, וְנָתַן לוֹ אֶת בִּתּוֹ לְאִשָּׁה וְגִדְּלוֹ עַל כָּל הַשָּׂרִים עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ, עַד שֶׁצִּוָּה לְכָל גְּדוֹלֵי מַלְכוּת לְשַׁמֵּשׁ לְפָנָיו בְּבִגְדֵי יְקָר כְּכָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ. וְהִנֵּה בְּעוֹד שֶׁהוּא מְלֻבָּשׁ בְּבִגְדֵי מַלְכוּת וּמְעֻטָּר בַּאֲבָנִים טוֹבוֹת, וְכָל גְּדוֹלֵי מַלְכוּת הוֹלְכִין לְפָנָיו וּמְאִירִין לוֹ בְּפַנְסִין, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה רָאָה תִּינוֹקוֹת מְטַפְּחִין בְּאַשְׁפָּה וְלוֹקְטִין אֲבָנִים וּמְשַׂחֲקִין, וְנִתְקַנֵּא בָּהֶם וְעָשָׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְהִשְׁלִיךְ מֵעָלָיו כָּל בְּגָדָיו הַיְקָרִים וּמָאַס בַּתַּעֲנוּגִים שֶׁנִּתְגַּדֵּל וְעָזַב כָּל גְּדוֹלֵי הַמַּלְכוּת שֶׁהָלְכוּ לְפָנָיו, וְנִתְגַּלְגֵּל בָּאַשְׁפָּה וְנִתְלַכְלֵךְ בָּאַשְׁפָּה וְנִתְעַטֵּף בָּהּ כְּמִנְהָגוֹ הָרִאשׁוֹן, הֲיֵשׁ קֵץ לְעִנְיָן הָאָדָם הַלָּז, אֲשֶׁר בְּזֶה כְּבוֹד הַמֶּלֶךְ וּמִשְׁרָתָיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ, וּמְטַנֵּף בְּגָדָיו הַיְקָרִים וְכוּ'? וְהַנִּמְשָׁל מוּבָן מֵאֵלָיו, שֶׁעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה מְעֻתָּד וּמוּכָן עֲנָשִׁין לְעוֹזְבֵי הַתּוֹרָה וּפוֹרְשִׁין הֵימֶנָּה לְטַפֵּחַ בָּאַשְׁפָּה הַבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וּבָזֶה** יוּבַן מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (ברכות ה.): כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק - הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא עָלָיו יִסּוּרִין מְכֹעָרִין וְעוֹכְרִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ל"ט ג'): "נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה הֶחֱשֵׁיתִי מִטּוֹב וּכְאֵבִי נֶעְכָּר" וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה וכו' (וְהוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, לְפִי שֶׁהוּא בְּזֶה אֶת הַתּוֹרָה וְעָשָׂה אוֹתָהּ כִּכְלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ, לָכֵן גַּם הוּא נִתְבַּזֶּה לְעֵין כֹּל).

**עוֹד** אָמְרוּ חֲזַ"ל (ברכות ס"ג.): כָּל הַמַּרְפֶּה עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, אֵין בּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד בְּיוֹם צָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כ"ד י'): "הִתְרַפֵּיתָ בְּיוֹם צָרָה, צַר כֹּחֶכָה". וְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ עַל פָּסוּק זֶה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

בְּשַׁעְתָּא דְּבַר נָשׁ אִתְרַפֵּי מֵאוֹרַיְתָא וְאָזִיל בְּאוֹרְחִין דְּלָא כְּשֵׁרִין, כַּמָּה בַּעֲלֵי דְּבָבוּ זְמִנִין לְקִבְלֵהּ לְמֶהֱוֵי עֲלֵהּ קַטֵּגוֹרְיָא, אֲפִלּוּ נִשְׁמָתָא דְּבַר נָשׁ, דְּאִיהִי חֵילָא דִּילֵהּ אִיהִי מָרָא דְּבָבוּ לְקִבְלֵהּ דִּכְתִיב: "צַר כֹּחֶכָה". הִתְרַפֵּיתָ, מַאן דְּמַרְפֵּי יְדֵהּ מִקֳּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּלָא לְאִתְתַּקְפָא בְּקֳדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְהַאֵיךְ יָכוֹל בַּר נָשׁ לְאִתְתַּקְפָא בְּקֳדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא? מַאן דְּאִתַּקַּף בְּאוֹרַיְתָא, אִתַּקַּף בְּאִילָנָא דְחַיֵּי, וְיָהֵיב תְּקָפָא לִשְׁכִינְתָּא, וְכַמָּה סַנֲּגוֹרִין קָיְמִין עֲלֵהּ לְאַדְכָּרָא לְטָב וְכוּ'.

בִּזְמַן שֶׁהָאָדָם מִתְרַפֶּה מֵהַתּוֹרָה, וְהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ לֹא כְּשֵׁרָה, הַרְבֵּה שׂוֹנְאִים מְזַמְּנִים לוֹ לִהְיוֹת עָלָיו מְקַטְרְגִים בְּיוֹם צָרָה, וַאֲפִלּוּ נִשְׁמַת הָאָדָם, שֶׁהִיא הַכֹּחַ וְהַחֹזֶק שֶׁלּוֹ, הִיא נִהְיֵית שׂוֹנֵא כְּנֶגְדּוֹ שֶׁכָּתוּב: "צַר כֹּחֶכָה". הִתְרַפֵּיתָ, מִי שֶׁמְּרַפֶּה יָדָיו מֵהַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא לְהִתְחַזֵּק בַּקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאֵיךְ יָכוֹל הָאָדָם לְהִתְחַזֵּק בַּקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִי שֶׁמִּתְחַזֵּק בַּתּוֹרָה, מִתְחַזֵּק בְּעֵץ הַחַיִּים, וְנוֹתֵן תַּעֲצוּמוֹת לַשְּׁכִינָה, וְהַרְבֵּה סַנֵּגוֹרִים עוֹמְדִים עָלָיו לְהַזְכִּירוֹ לְטוֹב וְכוּ'.

**עוֹד** אִיתָא בְּאָבוֹת (פרק ג' ח'): ר' מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב, כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד' ט'): "רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד" וְכוּ'.

**גַּם** עַל יְדֵי זֶה נִתְגַּבֵּר עֹל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עַל יִשְׂרָאֵל. כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (איכה רבה פתיחתא) עַל הַפָּסוּק (ישעיה ה' כ"ד): "כֶּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ". הַקַּשׁ זֶה עֵשָׂו, וְאֵשׁ זֶה יַעֲקֹב. הַקַּשׁ יֹאכַל אֶת הָאֵשׁ, וְאֵימָתַי? "כִּי מָאֲסוּ אֵת תּוֹרַת ה' שְׁרָשָׁם כַּמָּק יִהְיֶה", שֶׁלֹּא תּוֹעִיל לָהֶם זְכוּת אָבוֹת.

**עוֹד** אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (איכה רבה פתיחתא) (בראשית כ"ז כ"ב): "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב", כָּל זְמַן שֶׁקּוֹל יַעֲקֹב מְצַפְצֵף בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, אֵין יְדֵי עֵשָׂו שׁוֹלְטוֹת בּוֹ, אֵין הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְכוּ'.

**וְאֵיתָא** בְּמִדְרַשׁ אֵיכָה: אֵימָתַי מַלְכוּת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים גּוֹזֶרֶת גְּזֵרָה עַל יִשְׂרָאֵל וּמַצְלַחַת? בִּזְמַן שֶׁמַּשְׁלִיכִין דִּבְרֵי תוֹרָה לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ח' י"ב): "וְצָבָא תִּנָּתֵן עַל הַתָּמִיד בְּפָשַׁע וְהִשְׁלִיךְ אֱמֶת אַרְצָה", זוֹ הַתּוֹרָה דִּכְתִיב (משלי כ"ג כ"ג): "אֱמֶת קְנֵה וְאַל תִּמְכֹּר", וּכְתִיב (הוֹשֵׁעַ ח' ג'): "זָנַח יִשְׂרָאֵל טוֹב, אוֹיֵב יִרְדְּפוֹ", וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה.

**וּכְתִיב** (שמות י"ז א'): "וַיִּסְעוּ כוּ' וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים", כְּתִיב אַחַר זֶה (שָׁם ח'): "וַיָּבֹא עֲמָלֵק", וְדָרְשׁוּ רַז"ל: בִּשְׁבִיל שֶׁרָפוּ יְדֵיהֶם מִן הַתּוֹרָה.

**וּבַזֹּהַר** הַקָּדוֹשׁ עַל הַפָּסוּק (שמות ה' י"ז): "נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים", זֶה לְשׁוֹנוֹ: נִרְפִּים אַתֶּם מֵאוֹרַיְתָא, עַל כֵּן תִּכְבַּד הָעֲבוֹדָה עַל הָאֲנָשִׁים בְּמִסִּים וְאַרְנוֹנִיּוֹת.

**וּבְפָרָט** שֶׁמְּקַלְקְלִין בְּדָבָר זֶה לְעַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל (אבות פרק ג' ח'): כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִתַּלְמוּדוֹ, גּוֹרֵם גָּלוּת לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד' ו'): "וַתִּשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ, אֶשְׁכַּח בָּנֶיךָ גַּם אֲנִי".

**גַּם** בָּנָיו שֶׁל אָדָם מֵתִים כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים עֲבוּר זֶה הֶעָוֹן. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל (שבת ל"ב:).

**גַּם** נְדוֹן בְּגֵיהִנֹּם עֲבוּר זֶה הַחֵטְא, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל (בבא בתרא ע"ט): כָּל הַפּוֹרֵשׁ עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תוֹרָה, נוֹפֵל בְּגֵיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כ"א ט"ז): "אָדָם תּוֹעֶה מִדֶּרֶךְ הַשְׂכֵּל, בִּקְהַל רְפָאִים יָנוּחַ", וְאֵין רְפָאִים אֶלָּא גֵּיהִנֹּם כוּ'. וּבַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא:

אָמַר ר' שִׁמְעוֹן: זַכָּאִין אִנּוּן מָארֵי דְּנִשְׁמָתָא מָארֵי דְּאוֹרַיְתָא בְּנֵי פֻּלְחָנָא דְּמַלְכָּא קַדִּישָׁא, יַי לְאִנּוּן חַיָּבַיָּא, דְּלָא זַכָּאן לְאִתְדַּבָּקָא בְּמָארֵיהוֹן וְלָא זַכָּאן בְּאוֹרַיְתָא, דְּכָל מַאן דְּלָא זָכֵי בְּאוֹרַיְתָא, לָא זָכֵי לָא בְּרוּחַ וְלָא בִּנְשָׁמָה, וְאִתְדַּבְּקוּתָא דִּלְהוֹן בְּהַהוּא סִטְרָא דְּדִינִין בִּישִׁין, וְהַאי לֵית לֵהּ חוּלָקָא בְּמַלְכָּא קַדִּישָׁא, לֵית לֵהּ חוּלָקָא בְּקֻדְשָׁא. יַי לֵהּ כַּד יִפֹּק מֵהַאי עָלְמָא,

דְּהָא אִשְׁתְּמוֹדַע הוּא לְגַבֵּי אִנּוּן זִינִין בִּישִׁין מָארֵי חֲצִיפוּתָא תַּקִּיפָא כְּכַלְבָּא, שְׁלוּחֵי דְּנוּרָא דְּגֵיהִנֹּם, דְּלָא מֵרַחֲמֵי עֲלֵיהוּ. תָּא חֲזֵי וְכוּ'.

אָמַר ר' שִׁמְעוֹן: אַשְׁרֵי לְאוֹתָם בַּעֲלֵי נְשָׁמָה, בַּעֲלֵי תוֹרָה, אַנְשֵׁי עֲבוֹדָה שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ, אוֹי לְאוֹתָם הַחוֹטְאִים, שֶׁלֹּא זָכוּ לְהִדָּבֵק בַּאֲדוֹנָם וְלֹא זָכוּ בְּתוֹרָה, שֶׁכָּל מִי שֶׁלֹּא זָכָה, לֹא בְּרוּחַ וְלֹא בִּנְשָׁמָה, וְהַהִדָּבְקוּת שֶׁלּוֹ בַּצַּד הַהוּא שֶׁל הַדִּינִים הָרָעִים, זֶה אֵין לוֹ חֵלֶק בַּמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ, אֵין לוֹ חֵלֶק בְּקְדֻשָּׁה, אוֹי לוֹ, כְּשֶׁיֵּצֵא מֵהָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֲרֵי נִתְגַּלָּה לְאוֹתָם הַמִּינִים הָרָעִים בַּעֲלֵי הַחֲצָפָּה הַקָּשָׁה כַּכֶּלֶב, שְׁלִיחֵי אֵשׁ הַגֵּיהִנֹּם, שֶׁאֵינָם מְרַחֲמִים עֲלֵיהֶם, בּוֹא וּרְאֵה וְכוּ'.

**וְגַם** הוּא נָזוּף לִפְנֵי הַמָּקוֹם. כִּדְאִיתָא בְּאָבוֹת (פרק ו' ב'), שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נָזוּף.

**וּבַזֹּאת** הַקָּדוֹשׁ פָּרְשַׁת מְצֹרָע: כַּמָּה אֵית לוֹן לִבְנֵי נָשָׁא לְאִסְתַּמָּרָא אוֹרְחֵיהוּ וּלְדַחְלָא מִקֳּמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כוּ', דְּכָל מַאן דְּלָא לָעֵי בְּאוֹרַיְתָא וְלָא אִשְׁתַּדַּל בַּהּ, נְזִיפָא אִיהוּ מִקֳּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, רַחִיק הוּא מִנֵּהּ, דְּלָא שָׁרְיָא שְׁכִינְתָּא עִמֵּהּ, וְאִנּוּן נָטוֹרִין דְּאָזְלִין עִמֵּהּ אִסְתַּלַּקוּ מִנֵּהּ, וְלָא עוֹד דְּאַכְרְזִין קַמֵּהּ: אִסְתַּלַּקוּ מִסַּחֲרָנֵהּ דְּפִלָנְיָא, דְּלָא חָס לִיקָרָא דְּמַלְכָּא, וַי לֵהּ, דְּהָא שַׁבְקוּהוּ עִלָּאִין וְתַתָּאִין, וְלֵית לֵהּ חֵלְקָא בְּאוֹרְחָא דְּחַיֵּי. וְכַד אִיהוּ אִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא וּבְפָלְחָנָא דְּמָארֵהּ, כַּמָּה נָטוֹרִין זְמִנִין לְקַבְּלֵהּ לְנָטָרָא לֵהּ, וּשְׁכִינְתָּא שָׁרְיָא עֲלֵהּ, וְכֻלָּא מַכְרְזֵי עֲלֵהּ וְאָמְרֵי: הָבוּ יְקָר לְדְיוֹקְנָא דְמַלְכָּא, הָבוּ יְקָר לְבָרֵהּ דְמַלְכָּא, אִתְנְטִיר הוּא בְּעָלְמָא דֵּין וּבְעָלְמָא דְּאָתֵי.

כַּמָּה יֵשׁ לָהֶם, לִבְנֵי אָדָם, לִשְׁמֹר דַּרְכָּם וְלִירֹא מִפְּנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְכוּ', שֶׁכָּל מִי שֶׁלֹּא עָמַל בַּתּוֹרָה וְלֹא עִסַּק בָּהּ, נָזוּף הוּא מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָחוֹק הוּא מִמֶּנּוּ, וְלֹא שׁוֹרָה הַשְׁכִינָה עִמּוֹ. וְאוֹתָם הַשּׁוֹמְרִים, שֶׁהוֹלְכִים עִמּוֹ, מִסְתַּלְקִים מִמֶּנּוּ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּכְרִיזִים לְפָנָיו: הִסְתַּלְקוּ מִסְּבִיב פְּלוֹנִי, שֶׁלֹּא חָס לְכְבֹד הַמֶּלֶךְ, אוֹי לוֹ, שֶׁהֲרֵי עֲזָבוּהוּ הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים, וְאֵין לוֹ חֵלֶק בְּדַרְכָּךְ הַחַיִּים. וּכְשֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וּבַעֲבוֹדַת אֲדוֹנוֹ יַעֲמֹל בַּתּוֹרָה, כַּמָּה שׁוֹמְרִים מְזֻמָּנִים לְעָמָּתוֹ לְשָׁמְרוֹ, וְהַשְׁכִינָה שׁוֹרָה עָלָיו, וְכֻלָּם מַכְרִיזִים עָלָיו וְאוֹמְרִים: תְּנוּ כָּבוֹד לְצוּרַת הַמֶּלֶךְ, תְּנוּ כָּבוֹד לְבֶן הַמֶּלֶךְ, שְׁמוּר הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, אַשְׁרֵי חֶלְקוֹ.

**וְגַם** עֲבוּר זֶה מָצוּי לִהְיוֹת שְׂרֵפוֹת בָּעוֹלָם. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (סנהדרין ב.): כָּל בֵּית שֶׁאֵין דִּבְרֵי תוֹרָה נִשְׁמָעִין בּוֹ בַּלַּיְלָה אֵשׁ אוֹכַלְתּוּ. וְיָדוּעַ שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים זֶה לָזֶה (שבועות ל"ט.).

**וְכָתַב** רַבֵּנוּ יוֹנָה בְּאִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה, כְּשֶׁבְּנֵי אָדָם פּוֹסְקִים מִמְּלַאכְתָּם וּמֵעִסְקֵיהֶם וְהוֹלְכִים לְבָתֵּיהֶם, אוֹ יוֹשְׁבִים בַּקְּרָנוֹת, כְּשֶׁהֵם בְּטֵלִים אוֹ מְשִׂיחִים בְּדְבָרִים בְּטֵלִים, רָעָתָם רַבָּה וְחַטָּאתָם כְּבֵדָה מְאֹד, לְפִי שֶׁהֵם מְבַזִּים אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁאִלּוּ הָיוּ מַאֲמִינִים שֶׁאֵין תַּכְלִית לְמַתַּן שְׂכָרָהּ, לָמָּה לֹא יָשִׁיבוּ רַגְלֵיהֶם לְבֵית הַמִּדְרָשׁ לִלְמֹד? הֲלֹא הָאָדָם זָרִיז וְאָץ בְּרַגְלָיו

לְמַלֵּאכְתּוֹ וְלַעֲסָקָיו וְיוֹדֵעַ כִּי הַכֹּל הָבֶל, וְאֵיךְ יִשְׂכַּח חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא וְלֹא יִתֵּן חֵלֶק בְּיוֹם מִן הַיָּמִים אוֹ שָׁעָה מִן הַשָּׁעוֹת לִלְמֹד? וְאַל יֹאמַר בְּלִבּוֹ: עוֹד עֵת לַעֲשׂוֹת לַה', לִקְרֹא בַּתּוֹרָה וְלַעֲסֹק בְּמִצּוֹת וּצְדָקוֹת, אֲשֶׁם הוּא, אֲשֶׁם אֲשֶׁם לַה'. וְאָמְרוּ חָז"ל (סנהדרין צ"ט.) עַל הַפָּסוּק (במדבר ט"ו ל"א): "כִּי דְבַר ה' בָּזָה וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפַר, הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא, עֲוֹנָהּ בָהּ", דְּכָל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק, שֶׁהוּא בּוֹזֶה אֶת דְּבַר ה', עַל כֵּן חַיָּב כָּל אָדָם לְתַקֵּן מָקוֹם בְּבֵיתוֹ לִלְמֹד שָׁם הֲלָכוֹת אוֹ מִקְרָא, כָּל אֶחָד לְפִי עֶרְכּוֹ, וְכַאֲשֶׁר יִפְנֶה מַעֲסָקָיו וּמִדֵּי עָבְרוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, יָסוּר שָׁמָּה לִשְׁנוֹת אוֹ לִקְרוֹת. וּבַתַּקָּנָה הַזֹּאת יַפְלִיא עֲצָה לְנַפְשׁוֹ לַחֲשׁךְ אוֹתָהּ מִנִּי שַׁחַת. וְיַחֲשֹׁב עַל קִצּוֹ וְיָבִין לְאַחֲרִיתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל: הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְכוּ'. וְנָכוֹן שֶׁיִּקְנֹס כָּל אָדָם עַצְמוֹ בְּפָשׁוּט אוֹ בְּמֻחֲצָה לִתֵּן צְדָקָה, עַל כָּל יוֹם שֶׁיִּפְשַׁע מִלֶּכֶת לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְאֶל מָקוֹם, אֲשֶׁר שָׁם לוֹ סֵפֶר אֶחָד מִסִּפְרֵי הַקֹּדֶשׁ לִלְמֹד שָׁם, עַד כָּאן לְשׁוֹן רַבֵּנוּ יוֹנָה.

**הג"ה.** [וְשָׁמַעְתִּי מַעֲשֶׂה עַל גְּבִיר אֶחָד וּבַעַל עֲסָקִים גָּדוֹל, שֶׁפֵּרֵשׁ עַצְמוֹ לְגַמְרֵי מֵהַבְלֵי עוֹלָם לַעֲסֹק בְּתוֹרַת ה' יוֹמָם וָלַיְלָה. וְחָבְרוּ עָלָיו אֶחָיו וּבֵית אָבִיו וְאַנְשֵׁי בֵּיתוֹ לְהַחֲזִירוֹ לְעִנְיָנוֹ הָרִאשׁוֹן, וְלֹא הִטָּה אׇזְנָן לָהֶם, וְנִתְיָאֲשׁוּ מִמֶּנּוּ. וּשְׁאָלוּהוּ הָאֲנָשִׁים הַמַּכִּירִים אוֹתוֹ מִכְּבָר לְעַסְקָן גָּדוֹל, בְּאֵיזֶה אֹפֶן פָּעַל בְּעַצְמוֹ, שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת אׇזְנָן לְצַעֲקַת אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ.

וַיַּעַן וַיֹּאמַר אֲלֵיהֶם: הִתְבּוֹנַנְתִּי בְּמַה שֶׁאָמְרוּ חָז"ל (שבת פ"ג:): אֵין הַתּוֹרָה מִתְקַיֶּמֶת, אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ', וּפִרוּשׁוֹ כְּאֵלּוּ כְּבָר מֵת. וְהֵינוּ שֶׁיִּתְבּוֹנֵן בְּעַצְמוֹ, כְּאִלּוּ כְּבָר גָּמַר כָּל עֲסָקָיו שֶׁהָיָה בְּכֹחוֹ, וְגַם גָּמַר בָּהֶם אֶת יְמֵי חַיָּיו, וְהֵבִיאוּהוּ לְדִין לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל הָעִנְיָנִים, שֶׁכְּלָה בָּהֶם אֶת זְמַנּוֹ לַהֶבֶל וְלָרִיק, וְיָצָא חַיָּב בְּדִין שֶׁל מַעְלָה. וְהוּא צוֹעֵק: אוֹי לִי, וַי לִי עַל רֹעַ מַעֲשַׂי וְעַל רֹעַ עִנְיָנַי. וְאִלּוּ בְּתוֹךְ כָּךְ הִרְשׁוּהוּ, שֶׁיֵּרֵד תֵּכֶף לָעוֹלָם הַזֶּה וְיַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, בְּוַדַּאי לֹא הָיָה מִתְעַצֵּל אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד מִזֶּה וְלֹא הָיָה מַטֶּה אׇזְנוֹ כְּלָל לְיַדֵּעַ מֵעִסְקֵי בֵּיתוֹ.

וְאִם כֵּן יַחְשֹׁב הָאָדָם בְּעַצְמוֹ לְפִי עֲוֹנוֹתָיו, שֶׁהָיָה רָאוּי לוֹ לָמוּת מִכְּבָר, וְאִם אַחֲרֵי הַמָּוֶת הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּחֶסֶד גָּדוֹל וְהָיָה נוֹתֵן לוֹ רְשׁוּת שֶׁיַּחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה, בְּוַדַּאי לֹא הָיָה מִתְרַפֶּה מִזֶּה אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד, אִם כֵּן מַה הֶּזֵק עוֹשֶׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מַאֲרִיךְ אֶת יְמֵי חַיָּיו, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה בְּחַיָּיו מַמָּשׁ? בְּוַדַּאי צָרִיךְ לְזָרֵז אֶת עַצְמוֹ בְּכָל כֹּחוֹתָיו לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַל עֲוֹנוֹתָיו וְלִלְמֹד הַתּוֹרָה תָּמִיד, וְעַל כָּל פָּנִים לִהְיוֹת לוֹ עֵת קְבוּעַ תָּמִיד לַתּוֹרָה וְלֹא לְהַטּוֹת אׇזְנָן כְּלָל לְמִי שֶׁרוֹצֶה לְהַפְרִיעוֹ מִזֶּה].

**פרק ה**

## בּוֹ יְבֹאַר גֹּדֶל הַחִיּוּב לְהַחֲזִיק לוֹמְדֵי תּוֹרָה וְגֹדֶל שְׂכָרוֹ עֲבוּר זֶה.

**וְהִנֵּה** מִכָּל מַה שֶּׁהֶעֱרָכְנוּ בְּגֹדֶל מַעֲלוֹת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא עִקַּר הַכֹּל, נוֹכַל מִמֵּילָא לְהָבִין אֶת גֹּדֶל הַחִיּוּב לְהַחֲזִיק הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא תִּמּוֹט. וְלֹא מִבַּעֲי אוֹתָן הָאֲנָשִׁים, שֶׁהֵם טְרוּדִים בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, בְּוַדַּאי צְרִיכִין עַל כָּל פָּנִים לְהִזְדָּרֵז בָּעִנְיָן הַגָּדוֹל הַזֶּה כְּדֵי לְהִנָּצֵל מֵעֹנֶשׁ הַמַּר שֶׁל בְּטוּל תַּלְמוּד תּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ יוֹנָה בְּאִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: הָרוֹצֶה לְהִנָּצֵל מִן הָעֹנֶשׁ הַמַּר וְהֶעָוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה, יִתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי הַתַּלְמִידִים וְהָרַבָּנִים וְכוּ', כְּדֵי שֶׁיַּעַמְדוּ בְּעִירוֹ וְיִהְיוּ עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה עַל יָדוֹ. וּפְרִשׁוּ רַז"ל בְּסִפְרִי: זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי ג' י"ח): "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ", לְלוֹמְדֶיהָ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "לַמַּחֲזִיקִים", שֶׁהֵם מַחֲזִיקִים יְדֵי הַתַּלְמִידִים וְהָרַבָּנִים. אֶלָּא אֲפִלּוּ אוֹתָן הָאֲנָשִׁים, שֶׁהֵם בְּעַצְמָם לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה וּמְקַיְּמֵי מִצְוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, גַּם כֵּן חִיּוּב גָּדוֹל עֲלֵיהֶם לְהַחֲזִיק אֶת הַתּוֹרָה, וְאִם לָאו הֲרֵי הֵם בִּכְלַל אָרוּר, חַס וְשָׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ יוֹנָה בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה שַׁעַר ג' אוֹת י"ט בְּשֵׁם הַסִּפְרִי עַל הַפָּסוּק (דברים כ"ז כ"ו): "אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים", אָדָם שֶׁלָּמַד וְשָׁנָה וְלִמֵּד לַאֲחֵרִים וְקִיֵּם אֶת הַתּוֹרָה, וְיֵשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ לְהַחֲזִיק יְדֵי הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת וְלֹא הֶחֱזִיק, הֲרֵי הוּא בִּכְלַל "אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים".

**בֹּא** וּרְאֵה גֹּדֶל מַעֲלַת מַחֲזִיק הַתּוֹרָה וּמְהַנֶּה לְתַלְמִיד חָכָם מִנְּכָסָיו וּמִתְקָרֵב אֵלָיו, שֶׁמַּעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב, כְּאִלּוּ מִתְדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (בכתבות קי"א) עַל הַפָּסוּק (דְּבָרִים ד' ד'): "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם" וְגוֹ', וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לְהִתְדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה, וַהֲלֹא כְּתִיב (שם כ"ד): "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא"? אֶלָּא כָּל הַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם וְהָעוֹשֶׂה פְּרַקְמַטְיָא לְתַלְמִיד חָכָם וּמְהַנֶּה לְתַלְמִיד חָכָם מִנְּכָסָיו, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב, כְּאִלּוּ מִתְדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה. עוֹד אָמְרוּ חֲזַ"ל (ברכות י'): כָּל הַמְאָרֵחַ תַּלְמִיד חָכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמְהַנֵּהוּ מִנְּכָסָיו, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מַקְרִיב תְּמִידִין, שֶׁנֶּאֱמַר וְגוֹ'. עוֹד שָׁם (בדף ס"ג:): פָּתַח ר' נְחֶמְיָה בִּכְבוֹד אַכְסַנְיָא וְדָרַשׁ: מַאי דִּכְתִיב (שמואל א' ט"ו ו'): "וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל הַקֵּינִי לְכוּ סֻרוּ וְכוּ' וְאַתָּה עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וַהֲלֹא הַדְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמַה יִּתְרוֹ שֶׁלֹּא קֵרַב אֶת מֹשֶׁה אֶלָּא לִכְבוֹד עַצְמוֹ, כָּךְ, הַמְאָרֵחַ תַּלְמִיד חָכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמַאֲכִילוֹ וּמְהַנֵּהוּ מִנְּכָסָיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. פָּתַח ר' אֶלִיעֶזֶר בִּכְבוֹד אַכְסַנְיָא וְדָרַשׁ (שמואל ב' ו' י"ב): "בֵּרַךְ ה' אֶת בֵּית עֹבֵד אֱדֹם וְכוּ' בַּעֲבוּר אֲרוֹן אֱלֹהִים", וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה אָרוֹן, שֶׁלֹּא אָכַל וְשָׁתָה אֶלָּא כִּבֵּד וְרִבֵּץ לְפָנָיו, כָּךְ, הַמְאָרֵחַ תַּלְמִיד חָכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמַאֲכִילוֹ וּמַשְׁקֵהוּ וּמְהַנֵּהוּ מִנְּכָסָיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

**וְאִיתָא** בְּמִדְרָשׁ רַבָּה קֹהֶלֶת (פרשה ב'): ר' מֵאִיר הֲוָה כַּתְבָן טָבָא, וַהֲוָה לֵעֵי תְּלַת סַלְעִין כָּל שַׁבָּת, וַהֲוָה אָכֵיל בַּחֲדָא וּמִתְכַּסֵּה בַּחֲדָא, וּמְפַרְנֵס רַבָּנָן בַּחֲדָא וְכוּ' (ר' מאיר היה סופר

מומחה, והיה עמל [ומרויח] שלשה סלעים כל שבוע, והיה אוכל באחד ומתכסה באחד ומפרנס החכמים באחד).

**וְאִיתָא** בְּמִדְרָשׁ רַבָּה שִׁיר הַשִּׁירִים (פ' ו') עַל הַפָּסוּק (שִׁיר הַשִּׁירִים ו' י"א): "אֶל גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי". אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל כְּאֱגוֹז. מַה הָאֱגוֹז הַזֶּה נִגְזָזֶת וְנֶחֱלֶפֶת, וּלְטוֹבָתָהּ הִיא גְּזוּזָה, לָמָּה? שֶׁהִיא מִתְחַלֶּפֶת כְּשֵׂעָר וּכְצִפָּרְנַיִם, שֶׁנִּגְזָזִין וְנִתְחַלְּפִין, כָּךְ, כָּל מַה שֶׁיִּשְׂרָאֵל גּוֹזְזִין מֵעֲמָלָן וְנוֹתְנִין לַעֲמֵלֵי הַתּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, לְטוֹבָתָן הֵם גּוֹזְזִין וְנֶחֱלָפִין לָהֶם, וּמַרְבִּים לָהֶם עֹשֶׁר בָּעוֹלָם הַזֶּה וְשָׂכָר טוֹב לָעוֹלָם הַבָּא. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁנִּקְרָא חֲבֵרוֹ הַלּוֹמֵד עַל שְׁמוֹ, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק בְּשָׂכַר תּוֹרָתוֹ, וְכִדְאִיתָא בְּסוֹטָה (דף כ"א.) בְּשִׁמְעוֹן אֲחִי עֲזַרְיָה, וְכֵיוָן מֵעַנְיִן שֶׁבָּט יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן, כִּדְאִיתָא בְּרַבָּה פָּרָשַׁת קְדֹשִׁים (ויקרא פרשה כ"ה): רַב הוּנָא וְרַבִּי יִרְמְיָה אָמְרוּ בְּשֵׁם ר' חִיָּא בַּר אַבָּא: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת צֵל וְחֻפּוֹת לְבַעֲלֵי מִצְוֹת (פירוש: מחזיקי התורה) אֵצֶל בְּנֵי תּוֹרָה בְּגַן עֵדֶן, וְאֵית לֵהּ ג' קְרֵיין (וְיֵשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים), חֲדָא (קהלת ז' י"ב): "כִּי בְצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכֶּסֶף". ב' (יְשַׁעְיָה נ"ו ב'): "אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת וּבֶן אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ". וְהָדֵין: "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ". שִׁמְעוֹן אֲחִי עֲזַרְיָה אָמְרוּ מִשְּׁמוֹ (בפרק קמא דזבחים במשנה), וַהֲלֹא שִׁמְעוֹן הָיָה גָּדוֹל מֵעֲזַרְיָה? אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁהָיָה עֲזַרְיָה עוֹסֵק בִּפְרַקְמַטְיָא וְנוֹתֵן בְּפִיו שֶׁל שִׁמְעוֹן, לְפִיכָךְ נִקְרָא הֲלָכָה עַל שְׁמוֹ, וְדִכְוָותֵהּ (דברים ל"ג י"ח): "וּלְזְבוּלוּן אָמַר, שְׂמַח זְבוּלוּן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאׇהָלֶיךָ", וַהֲלֹא יִשָּׂשכָר גָּדוֹל מִזְּבוּלוּן? אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁהָיָה זְבוּלוּן מַפְרִישׁ מִיִּשּׁוּב וְעוֹסֵק בִּפְרַקְמַטְיָא וּבָא וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל יִשָּׂשכָר וְנוֹתֵן לוֹ שְׂכָר בַּעֲמָלוֹ, לְפִיכָךְ נִקְרָא הַפָּסוּק עַל שְׁמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׂמַח זְבוּלוּן בְּצֵאתֶךָ" וְגוֹ'. וְגַם בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵין נֶחְסָר לוֹ כְּלוּם מֵחֲמַת זֶה, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת תְּצַוֶּה (שמות פ' ל"ו) עַל הַפָּסוּק (מִשְׁלֵי ו' כ"ג): "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר". מַהוּ "כִּי נֵר מִצְוָה"? אֶלָּא כָּל מִי שֶׁעוֹשֶׂה מִצְוָה הוּא כְּאִלּוּ מַדְלִיק נֵר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמְחַיֶּה נַפְשׁוֹ שֶׁנִּקְרֵאת נֵר שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כ' כ"ז): "נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם". וּמַהוּ "וְתוֹרָה אוֹר"? אֶלָּא הַרְבֵּה פְּעָמִים שֶׁאָדָם מְחַשֵּׁב בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, וְיֵצֶר הָרָע שֶׁבְּתוֹכוֹ אוֹמֵר: מַה לְּךָ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וּמְחַסֵּר אֶת נְכָסֶיךָ? עַד שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לַאֲחֵרִים תֵּן לְבָנֶיךָ. וְיֵצֶר טוֹב אוֹמֵר לוֹ: תֵּן לְמִצְוָה. רְאֵה מַה כְּתִיב: "כִּי נֵר מִצְוָה". מַה נֵּר הַזֶּה כְּשֶׁהוּא דוֹלֵק, אֲפִלּוּ אֶלֶף אֲלָפִים מַדְלִיקִין הֵימֶנּוּ, אוֹרוֹ בְּמְקוֹמוֹ, כָּךְ, כָּל מִי שֶׁיִּתֵּן לְמִצְוָה, אֵינוֹ מְחַסֵּר אֶת נְכָסָיו, לְכָךְ נֶאֱמַר: "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר". וּכְעֵין זֶה אִיתָא גַּם כֵּן בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת וַיְחִי. וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

**אַמַּאי** אַקְדִּים בְּבִרְכָאן זְבוּלוּן לְיִשָּׂשכָר תְּדִיר, וְהָא יִשָּׂשכָר אִשְׁתַּדְּלוּתֵהּ בְּאוֹרַיְתָא, וְאוֹרַיְתָא אַקְדִּים בְּכָל אֲתַר, אַמַּאי אַקְדִּים לֵהּ זְבוּלוּן בִּבְרְכָאן? אֶבוּי אַקְדִּים לֵהּ, מֹשֶׁה

אַקְדִּים לֵהּ. אֶלָּא זְבוּלוּן זָכֵי עַל דְּאַפִּיק פִּתְאָ מִפּוּמֵהּ וִיהַב לְפוּמֵהּ דְּיִשָּׂשכָר, בְּגִינֵהּ כָּךְ אַקְדִּים לֵהּ בִּבְרָכָאן. מֵהָכָא אוֹלִיפְנָא מַאן דְּסָעֵיד לְמָרָא דְּאוֹרַיְתָא, נָטֵיל בִּרְכָּאן מֵעֵילָּא וְתַתָּא, וְלֹא עוֹד אֶלָּא דְּזָכֵי לִתְרֵין פְּתוֹרָא, מַה דְּלָא זָכֵי בַּר נָשׁ אַחֲרָא. זָכֵי לְעָתְרָא דְּיָבֵרֵךְ בְּהַאי עָלְמָא, וְזָכֵי לְמֶהֱוֵי לֵהּ חוּלָקָא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי וְכוּ'. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

מִפְּנֵי מַה הִקְדִּים בַּבְּרָכוֹת זְבֻלוּן לְיִשָּׂשכָר תָּמִיד, וַהֲרֵי יִשָּׂשכָר עָסְקוּ בַּתּוֹרָה, וְהַתּוֹרָה קוֹדֶמֶת בְּכָל מָקוֹם, וְלָמָּה הִקְדִּימוּ אֶת זְבֻלוּן בַּבְּרָכוֹת אֲבִיו הִקְדִּימוֹ, מֹשֶׁה הִקְדִּימוֹ. אֶלָּא זְבֻלוּן זָכָה עַל שֶׁהוֹצִיא פַּת מִפִּיו, וְנָתַן לְפִיו שֶׁל יִשָּׂשכָר, מִשּׁוּם כָּךְ הִקְדִּימוֹ בַּבְּרָכוֹת. מִכָּאן לַמַּדְנוּ, הַתּוֹמֵךְ בְּבַעַל תּוֹרָה, מְקַבֵּל בְּרָכוֹת מִלְּמַעְלָה וּמִלְּמַטָּה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁזּוֹכֶה לִשְׁנֵי שֻׁלְחָנוֹת, מַה שֶּׁאֵין זוֹכֶה אָדָם אַחֵר. זוֹכֶה לְעֹשֶׁר, שֶׁיִּתְבָּרֵךְ בְּזֶה הָעוֹלָם, וְזוֹכֶה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ חֵלֶק בָּעוֹלָם הַבָּא וְכוּ'.

**הג"ח.** [וּבָזֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ מַה דְּאָמַר הַכָּתוּב: "שְׂמַח זְבוּלוּן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאׇהָלֶיךָ". פֵּרוּשׁ: אַף שֶׁאֵין מַדְּרֵךְ הַסּוֹחֵר לִשְׂמֹחַ בְּעֵת צֵאתוֹ מִבֵּיתוֹ לִסְחוֹרָה, רַק אַחַר בִּיאָתוֹ לְבֵיתוֹ, פֶּן לֹא יַצְלִיחֶנּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיִהְיֶה עֲמָלוֹ לָרִיק, וּבִפְרָט כְּשֶׁמַּפְלִיג עַל הַיָּם, שֶׁהוּא גַּם כֵּן מְקוֹם סַכָּנָה. לְכָךְ אָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם: אַתָּה זְבוּלוּן תּוּכַל לִשְׂמֹחַ בְּצֵאתֶךָ לְהַפְלִיג בִּסְפִינָה (כְּפֵרוּשׁ רַשְׁ"י שָׁם), כִּי יִשָּׂשכָר יוֹשֵׁב בְּאׇהָלֶיךָ, אֲשֶׁר יִחְדָּתְךָ לוֹ לְתוֹרָה וְלִתְעוּדָה, אִם כֵּן בְּוַדַּאי יַצְלִיחֲךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ].

**וְזוֹכֶה** גַּם כֵּן עֲבוּר זֶה לְבָנִים טוֹבִים וּקְדוֹשִׁים שֶׁיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ עֲבוּר זֶה. כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת מְצֹרָע (משלי ג' י"ח): "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר" וכו'. מַאן "תֹּמְכֶיהָ"? אִלֵּין אִנּוּן דְּמַטְיִלִין מִלַּאי לְכִיסָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים (נוֹתֵן סְחוֹרָה לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים לְהִשְׁתַּכֵּר בָּהֶם) וְכוּ', דְּאִנּוּן דְּמַטְיִלִין מִלַּאי לְכִיסָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, אִנּוּן תֹּמְכִין לְאוֹרַיְתָא מֵרֵישָׁא עַד סִיּוּמָא דְּגוּפָא, וְכָל מְהֵימָנוּתָא בֵּהּ תַּלְיָא וְאִתְּמַךְ, וְזָכֵי לְבָנִין דְּיִתַּחְזוּן לְנְבִיאֵי מְהֵימָנָא.

"עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר" וְכוּ'. מִי הֵם תּוֹמְכֶיהָ. אֵלּוּ הַנּוֹתְנִים מִלַּאי לְכִיסָם שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁאוֹתָם הַנּוֹתְנִים מִלַּאי לְכִיסָם שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, הֵם תּוֹמְכִים לַתּוֹרָה מֵהַרֹּאשׁ עַד סוֹף הַגּוּף, וְכָל הָאֱמוּנָה בָּזֶה תְּלוּיָה וְנִתְמֶכֶת, וְזוֹכֶה לְבָנִים הָרְאוּיִים לִנְבִיאֵי אֱמֶת.

**הג"ח.**[ וּבֶאֱמֶת כְּשֵׁם שְׁמִצִינוּ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קִדֵּשׁ אֶת שַׁבָּט הַלֵּוִי וְהִזְהִיר לְכָלָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לַעֲזֹב אֶת הַלֵּוִי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים י"ב י"ט): "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲזֹב אֶת הַלֵּוִי כָּל יָמֶיךָ עַל אַדְמָתֶךָ". כְּעֵין זֶה הוּא גַּם כֵּן רְצוֹן ה' יִתְבָּרַךְ, שֶׁנַּחֲזִיק הָאֲנָשִׁים הַפּוֹרְשִׁים עַצְמָם מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם כְּדֵי לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם, כִּי הוּא בְּוַדַּאי עַל כָּל פָּנִים לֹא גָּרַע מִלֵּוִי לְעִנְיָן זֶה. שֶׁזֶּה לְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם בְּהִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק י"ג: וְלָמָּה לֹא זָכָה לֵוִי בְּנַחֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְבִזָּתָהּ עִם אֶחָיו? מִפְּנֵי שֶׁהֻבְדַּל לַעֲבֹד אֶת ה' לְשָׁרְתוֹ וּלְהוֹרוֹת דְּרָכָיו הַיְשָׁרִים וּמִשְׁפָּטָיו הַצְּדִיקִים לָרַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ל"ג י'): "יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ

לְיִשְׂרָאֵל". לְפִיכָךְ הֻבְדְּלוּ מִדַּרְכֵי הָעוֹלָם, לֹא עוֹרְכִין מִלְחָמָה כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל וְלֹא נוֹחֲלִין וְלֹא זוֹכִין לְעַצְמָן בְּכֹחַ גּוּפָן, אֶלָּא הֵם חֵיל ה', שֶׁנֶּאֱמַר (שם י"א): "בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ". וְהוּא בָּרוּךְ הוּא זוֹכֶה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י"ח כ'): "אֲנִי חֶלְקְךָ וְנַחֲלָתֶךָ". וְלֹא שֵׁבֶט לֵוִי בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל אִישׁ וְאִישׁ מִכָּל בָּאֵי הָעוֹלָם, שֶׁנְּדָבָה רוּחוֹ אוֹתוֹ וְהֵבִינוֹ מִדַּעְתּוֹ לְהִבָּדֵל לַעֲמֹד לִפְנֵי ה' לְשָׁרְתוֹ וּלְעָבְדוֹ לְדַעַת אֶת ה' וְהוֹלֵךְ יָשָׁר, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ הָאֱלֹהִים, וּפָרַק מֵעַל צַוָּארוֹ עֹל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרַבִּים, אֲשֶׁר בִּקְּשׁוּ בְּנֵי הָאָדָם, הֲרֵי זֶה נִתְקַדֵּשׁ קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, וְיִהְיֶה ה' חֶלְקוֹ וְנַחֲלָתוֹ לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, וְיִזָּכֶה לוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה דָּבָר הַמַּסְפִּיק לוֹ כְּמוֹ שֶׁזָּכָה לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם. הֲרֵי דָּוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם אוֹמֵר (תהילים ט"ז ה'): "ה' מְנָת חֶלְקִי אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי". עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ הַנֶּחְמָד].

**וּבְכָלַל** הַחֲזָקַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הוּא גַּם כֵּן לְהַשְׁיא לוֹ בִּתּוֹ, וּכְמַאֲמַר חֲזַ"ל (כתובות קי"א:), שֶׁמַּעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מְדַבֵּק בַּשְּׁכִינָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּפְסָחִים (מ"ט.): לְעוֹלָם יִמְכֹּר אָדָם, כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְיִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם וְיַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם, שֶׁאִם מֵת אוֹ גּוֹלֶה, יִהְיוּ בָּנָיו תַּלְמִידֵי חֲכָמִים.

**וּבִזְמַנֵּנוּ**, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, בְּאֵיזֶה מְקוֹמוֹת קָרֵן הַתּוֹרָה יָרְדָה לֶעָפָר, וְלוֹמְדֵי הַתּוֹרָה הוֹלְכִין וּמִתְדַּלְדְּלִין, וְאֵין מְאַסֵּף אוֹתָם הַבַּיְתָה לְזַווֵּג עִמָּם. וְיוֹתֵר נָקֵל לְפִקְעָמִים לְהִמָּצֵא שִׁדּוּךְ הָגוּן לְאִישׁ הַהֶמוֹנִי מִלְּהִמָּצֵא לְלוֹמְדֵי הַתּוֹרָה. וְכַמָּה גְּדֹלָה הַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה תִּפּוּג תּוֹרָה, חַס וְשָׁלוֹם, כְּשֶׁרוֹאִין שֶׁאֵין מִי מַחֲזִיק בְּיָדָם. גַּם עֶלְבּוֹן גָּדוֹל הוּא לַתּוֹרָה, כְּשֶׁלּוֹמְדֶיהָ שְׁכוּלִים וְגַלְמוּדִים, אֵין מְאַסְּפָם הַבַּיְתָה. וְאוֹי לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה וְאוֹי לְאוֹתָהּ כְּלִמָּה. מַה נָּשִׁיב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֶעָתִיד, כְּשֶׁנָּבוֹא לְדִין עַל עֶלְבּוֹן הַתּוֹרָה? וְכִדְאִיתָא בְּזֹהַר חָדָשׁ, שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (מלאכי ג' י"ט): "הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר" וְגוֹ' זֶהוּ הַיּוֹם, שֶׁעָתִיד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לִתְבֹּעַ עֶלְבּוֹן הַתּוֹרָה. וּכְבָר צָוַח עַל זֶה כִּכְרוּכְיָא הַגָּאוֹן ר' יְהוֹנָתָן בְּסֵפֶר "יַעֲרוֹת דְּבַשׁ".

**וְכָל** זֶה בָּא מִתַּרְמִית הַיֵּצֶר, שֶׁמֵּסִית לָאָדָם לוֹמַר, שֶׁלֹּא תָּבֹא בִּתּוֹ לְהַצָּלָחָה וּלְמַעֲלָה עֶלְיוֹנָה אִם תִּתְחַתֵּן עִם בֶּן תּוֹרָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם תִּתְחַתֵּן עִם פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי. וּבֶאֱמֶת לֹא כֵן הַדָּבָר, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא אֱלֹקֵי עוֹלָם וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל בְּרוּאָיו כְּמוֹ דִּכְתִיב (תהילים קל"ו כ"ה): "נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר", הַאִם יִמְנַע מָזוֹן מֵהָאָדָם, חַס וְשָׁלוֹם, בַּעֲבוּר שֶׁהוּא לוֹמֵד תּוֹרָתוֹ וּמְקַיֵּם מִצְוֹתָיו? אוֹי וַאֲבוֹי לְמִי שֶׁחוֹשֵׁב כָּזֹאת עַל בּוֹרֵא עוֹלָם יִתְבָּרַךְ.

**וְאֵין** אֲנִי מְדַבֵּר מֵאוֹתָן הָאֲנָשִׁים, שֶׁלֹּא נָגַהּ עֲלֵיהֶם אוֹר הַתּוֹרָה, שֶׁאֵינָם מִשְׁתַּדְּלִין לְהִתְחַתֵּן עִם הַבֶּן תּוֹרָה, אַחֲרֵי שֶׁלֹּא טָעֲמוּ מִנֹּפֶת צוּף אֲמָרֶיהָ, לֹא הִכִּירוּ אֶת מֻתָּק עִנְיָנֶיהָ. כִּי אִם אֲנִי מִתְפַּלֵּא עַל אוֹתָן הָאֲנָשִׁים, בַּעֲלֵי בָּתִּים, בַּעֲלֵי תּוֹרָה, שֶׁמַּכִּירִים אֶת גֹּדֶל עֶרְכָּהּ, שֶׁהֵם

מִתְרַשְּׁלִים בָּזֶה. גַּם מִזֶּה יֵצֵא קִלְקוּל גָּדוֹל לִשְׁאָר אֲנָשִׁים, שֶׁאֵינָם חוֹשְׁשִׁים כְּלָל לְהִזְדַּוֵּג עִם הַבֶּן תּוֹרָה.

**וּבֶאֱמֶת** מַה מְּאֹד רָאוּי וְנָכוֹן לְכָל אֶחָד, שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל בְּכָל כֹּחוֹ לְהִתְדַּבֵּק עִם הַבֶּן תּוֹרָה, וְאַף אִם צָרִיךְ לְהוֹזִיל עַל זֶה סָךְ רַב מִנְּכָסָיו, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בִּפְסָחִים (מ"ט:): לְעוֹלָם יִמְכֹּר אָדָם, כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ, וְיִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם וְיַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם וְכוּ', וְכָל הַנּוֹתֵן בִּתּוֹ וְכוּ'.

**וּבִזְמַנֵּנוּ** הַחִיּוּב עוֹד יוֹתֵר וְיוֹתֵר, כִּי כַּאֲשֶׁר יִזְדַּוֵּג עִם תַּלְמִיד חָכָם, יִצְמְחוּ אַחַר כָּךְ מִמֶּנּוּ גַּם כֵּן דּוֹרוֹת שֶׁל יִרְאֵי ה' וּמְקַיְמֵי מִצְוֹתָיו. לֹא כֵן אִם יַעֲשֶׂה בְּהֶפְכּוֹ, מִי יוֹדֵעַ מַה יּוֹלֵד יוֹם מִיּוֹצְאֵי יְרֵכוֹ, וְכַאֲשֶׁר אָנוּ רוֹאִין בְּחוּשׁ, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, בָּעִתִּים הָאֵלּוּ, שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא יוֹתֵר עָשִׁיר, יוֹתֵר קָשֶׁה לוֹ לְהִנָּצֵל מֵעָרְמַת הַיֵּצֶר וְתַחְבּוּלוֹתָיו. עַל כֵּן יִרְאֶה לְקָרֵב עַצְמוֹ לַתּוֹרָה וּלְלוֹמְדֶיהָ, וְהַתּוֹרָה אַגּוּנֵא וּמַצְלָא (מגנה ומצילה), כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (סוטה כ"א.).

**פרק ו**

## גַּם זֶה מֵעִנְיַן גֹּדֶל הַחִיּוּב לְהַחֲזִיק הַתּוֹרָה.

**וְכָל** זֶה דִּבַּרְנוּ בְּעִנְיַן הַסְפָּקַת צָרְכֵי אֲנָשִׁים בְּנֵי תּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא הַיְכֹלֶת בְּיָדָם לַעֲסֹק בְּתוֹרַת ה'. וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁמִּצְוָה רַבָּה הִיא בְּכָל עִיר וְעִיר, לְמִי שֶׁהַיְכֹלֶת בְּיָדוֹ, לְהִשְׁתַּדֵּל לְהַעֲמִיד יְשִׁיבוֹת שֶׁל תּוֹרָה לְנְעָרִים, שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לְכְלַל לוֹמְדִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּמּוֹט הַתּוֹרָה, חַס וְשָׁלוֹם, שֶׁאִם אֵין גְּדֵיִים אֵין תְּיָשִׁים. וְכָל שֶׁכֵּן בִּזְמַנֵּנוּ, שֶׁקֶרֶן הַתּוֹרָה יָרְדָה, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, כִּמְעַט עַד לֶעָפָר, כַּמָּה צָרִיךְ לְהַחֲזִיק בָּהּ שֶׁלֹּא תִּתְמוֹטֵט, חַס ' וְשָׁלוֹם, לְגַמְרֵי.

**וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ** הָרַבִּים, אָנוּ רוֹאִין בְּעֵינֵינוּ, שֶׁיֵּשׁ הַרְבֵּה נְעָרִים, שֶׁהָיוּ יְכוֹלִים לִהְיוֹת מוֹרֵי הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, וּמִפְּאַת שֶׁאֵין לָהֶם מְלַמֵּד, נִשְׁאָרִים עַמֵּי הָאָרֶץ גְּמוּרִים, וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁיּוֹצְאִים עַל יְדֵי זֶה לְתַרְבּוּת רָעָה גַּם כֵּן. וְאַף אוֹתָן עֲיָרוֹת, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יְשִׁיבוֹת, הֵם הוֹלְכִים וּמִתְדַּלְדְּלִים, שֶׁלֹּא יִמְצֵא מִי שֶׁיַּחֲזִיק אוֹתָם כָּרָאוּי בְּהַסְפָּקַת צָרְכֵיהֶם. אוֹי לְעֵינֵינוּ שֶׁכָּךְ רוֹאוֹת, וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל לֵב לִמְצֹא מָזוֹר וָתֶרֶף לָזֶה, שֶׁלֹּא תָּפוּג תּוֹרָה, חַס וְשָׁלוֹם. וּמַה נְּדַבֵּר וּמַה נִּצְטַדָּק לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ, כְּשֶׁיִּתְבַּע מִמֶּנּוּ עֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה?

**וְהָעִקָּר** תָּלוּי בָּאֲנָשִׁים הַחֲשׁוּבִים אֲשֶׁר בָּעִיר, אֲשֶׁר בְּיָדָם לִמְחוֹת וּלְתַקֵּן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל עַל הַפָּסוּק (ויקרא ד' כ"א): "חַטַּאת הַקָּהָל הוּא", וְסָמִיךְ לֵהּ (שם כ"ב): "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא", לְהוֹרוֹת לָנוּ, שֶׁמַּה שֶּׁהַקָּהָל חוֹטְאִין אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁהֶחְשׁוּב חוֹטֵא, כִּי הוּא נִתְפָּס בַּעֲוֹנָם, בְּמַה שֶּׁלֹּא רָאָה לְתַקֵּן אֶת הַדָּבָר.

**אַךְ** יְדוּעָה עֲצַת הַיֵּצֶר בָּזֶה, שֶׁבְּבוֹא דָּבָר מִצְוָה כָּזוֹ לְיָדוֹ, עוֹשֶׂהוּ לְעָנָו, לֵאמֹר: אֲנִי הַפָּחוּת שֶׁבָּעִיר, וּדְבָרַי בְּוַדַּאי לֹא יִתְקַבְּלוּ כְּלָל, לָמָּה אַשְׁחִית אֶת דְּבָרַי חִנָּם? אֲבָל כַּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּעַצְמוֹ, יִרְאֶה שֶׁהִיא רַק עֲצַת הַיֵּצֶר, שֶׁהֲרֵי תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר, אִם יַגַּע אֶחָד בִּכְבוֹדוֹ נִגִּיעָה כָּל דְּהוּ, מִפִּיו לַפִּידִים יַהֲלֹכוּ עָלָיו, וְיעוֹרֵר כַּמָּה אֲנָשִׁים לִהְיוֹת בְּעֶזְרָתוֹ בָּזֶה נֶגֶד חֲבֵרוֹ. וּבְבוֹא עָנְיָן שֶׁל כְּבוֹד ה' לְיָדוֹ עוֹשֶׂהוּ לְעָנָו וּשְׁפַל רוּחַ, אֵין זֹאת, כִּי אִם שֶׁהַיֵּצֶר הָרָע מִתְהַפֵּךְ לְאָדָם כְּנִמְרָ בַּחֲבֵרְבּוּרוֹתָיו, וְזֶהוּ מַה שֶּׁרָמְזוּ לָנוּ חֲז"ל (ברכות ס"א.), שֶׁיֵּצֶר הָרָע יוֹשֵׁב בֵּין שְׁנֵי מַפְתְּחֵי הַלֵּב, שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם קָבוּעַ כְּמוֹ יֵצֶר הַטּוֹב לְיָמִין, אֶלָּא הוּא מִתְהַפֵּךְ בַּהֶסָּתָתוֹ הַכֹּל לְפִי הָעִנְיָן].

**לָכֵן** הָאִישׁ, שֶׁנִּגְעָה יִרְאַת ה' בְּלִבּוֹ, יִרְאֶה לְהִשְׁתַּדֵּל בְּעִנְיָן זֶה שֶׁל הַחֲזָקַת הַתּוֹרָה, לְמַעַן לֹא יִתְבָּעוּ מִמֶּנּוּ לֶעָתִיד עֲבוּר דְּמֵי יִשְׂרָאֵל, כַּיָּדוּעַ שֶׁבַּעֲוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה, בָּנִים מֵתִים (שבת ל"ב:), וְכִדְאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ: כָּל מִי שֶׁסִּפֵּק בְּיָדוֹ לִמְחוֹת, וְלֹא מִחָה, וּלְהַחֲזִיר אֶת יִשְׂרָאֵל לְמוּטָב, וְאֵינוֹ מַחֲזִיר, כָּל הַדָּמִים הַנִּשְׁפָּכִים בְּיִשְׂרָאֵל, אֵינָם אֶלָּא עַל יָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ל"ג ז'): "וְאַתָּה בֶּן אָדָם, צוֹפֶה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל, וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דָּבָר וְהִזְהַרְתָּ אוֹתָם וְגוֹ': הוּא רָשָׁע בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת, וְדָמוֹ מִיָּדְךָ אֲבַקֵּשׁ". וְגַם לְמַעַן כְּבוֹד ה' וְתוֹרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁנִּתְחַלְּלוּ עַתָּה בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, וְאָז אֵין קֵץ יִהְיֶה לִשְׁכָרוֹ, כְּמוֹ דְּאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק בַּתְּרָא דִּבְרָכוֹת: אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁמִּתְרַשְׁלִין עַצְמָן מִן הַתּוֹרָה, עָמֹד וְהַחֲזֵק בָּהּ, וְאַתָּה נוֹטֵל שְׂכַר כֻּלָּם.

**וְאַף** שֶׁיָּדוּעַ לַכֹּל, שֶׁהַיּוֹם לְפִי חֶסְרוֹן הַהַשְׁפָּעָה שֶׁנִּתְהַוָּה, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, וּשְׁאָר סִבּוֹת, לֹא בְּנָקֵל יוּכַל הַמַּשְׂתַּדֵּל לְהוֹצִיא דָּבָר זֶה מִן הַכֹּחַ אֶל * הַפֹּעַל, אַף עַל פִּי כֵן אַל יִתְעַצֵּל בָּזֶה כִּי לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא. וַאֲפִלּוּ אִם יִמְצְאוּ אֵיזֶה אֲנָשִׁים שֶׁיְּבַזּוּהוּ עֲבוּר זֶה, לֹא יָחוּשׁ לָזֶה כְּלָל. וְיֵדַע שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה שְׂכָרוֹ יוֹתֵר גָּדוֹל, שֶׁסָּבַל עֶלְבּוֹן עֲבוּר הַקְּדוּשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּכְעֵין זֶה אִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי בְּפֶרֶק בַּתְּרָא דְּסֹטָה (ח' ו') לְעִנְיַן גַּבָּאֵי צְדָקָה וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: ר' אֶלְעָזָר הֲוָה פָּרֵנָס, חַד זְמַן נָחֵית לְבֵיתֵהּ, אֲמַר לְהוּ: מַאי עַבְדִיתוּן? אָמְרוּ לֵהּ: אֲתָא חַד סִיעָה וְאָכְלִין וְשָׁתִין, וְצָלוּ עֲלָךְ. אֲמַר לְהוּ: לֵיכָא אֲגַר טוֹב. נָחֵית זְמַן תִּנְיָן, אֲמַר לְהוּ: מַאי עַבְדִיתוּן? אָמְרוּ לֵהּ: אֲתָא חַד סִיעָה חוֹרִי וְאָכְלִין וְשָׁתִין וְאַקְלוּנָךְ (בִּזּוּ אוֹתָךְ). אֲמַר לְהוּ: כְּדֵין אִיכָּא אֲגַר טוֹב.

ר' אֶלְעָזָר הָיָה גַּבַּאי צְדָקָה. פַּעַם אַחַת הִגִּיעַ לְבֵיתוֹ, שָׁאַל: מַה נַּעֲשָׂה, (כְּשֶׁלֹּא הָיִיתִי בַּבַּיִת). אָמְרוּ לוֹ: הִגִּיעָה חֲבוּרָה אַחַת וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ וְהִתְפַּלְּלוּ עָלֶיךָ. אָמַר לָהֶם: אֵין לִי מִזֶּה שָׂכָר טוֹב. פַּעַם אַחֶרֶת, כְּשֶׁלֹּא הָיָה בַּבַּיִת, שָׁאַל: מַה נַּעֲשָׂה. אָמְרוּ לוֹ: הִגִּיעָה חֲבוּרָה אַחַת אַחֶרֶת, וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ וּבִזּוּ אוֹתָךְ. אָמַר לָהֶם: עַכְשָׁיו יֵשׁ לִי שָׂכָר טוֹב.

**וְאִיתָא** בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן: פַּעַם אַחַת בְּצַעַר מִמַּאֲה פְּעָמִים שֶׁלֹּא בְּצַעַר (פרק ג' משנה ו').
וּלְהֶפֶךְ גֹּדֶל הָעֹנֶשׁ, לְמִי שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק תּוֹרָה, מְבֹאָר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:
מַאן דְּלָעֵי בְּאוֹרַיְתָא, וְלֵית מַאן דְּסָמִיךְ לֵהּ, וְלָא אִשְׁתְּכַח מַאן דְּאָטֵיל מִלַּאי לְכִיסֵּהּ לְאִתְתַּקְפָא, עַל דָּא אוֹרַיְתָא קָמַשְׁתַּכְּחָא בְּכָל דָּרָא וְדָרָא, וְאִתְחַלַּשׁ תָּקְפָּא דְּאוֹרַיְתָא כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא, בְּגִין דְּלֵית לוֹן לְאִנּוּוּן דְּלָעָאן בְּאוֹרַיְתָא עַל מַה דְּסָמְכִין, וּמַלְכוּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אִתְתַּקַּף בְּכָל יוֹמָא וְיוֹמָא. תָּא חֲזֵי, כַּמָּה גְּרִים חוֹבָא דָּא, דְּבְגִין דְּלֵית מַאן דְּאַסְמִיךְ לְאוֹרַיְתָא כִּדְקָא יָאוּת, אִנּוּן סָמְכִין חָלְשִׁין (פְּרוּשׁ: בָּעוֹלְמוֹת הָעֶלְיוֹנִים הַקְּדוֹשִׁים יֵשׁ עוֹלָמוֹת שֶׁנִּקְרָאִין סָמְכִין דְּאוֹרַיְתָא, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: אִנּוּן סָמְכִין, רוֹצֶה לוֹמַר: אוֹתָן הָעוֹלָמוֹת חָלְשִׁין, כְּבֵיכוֹל תְּשֵׁשׁ כֹּחָם) וְגָרְמִין (רוֹצֶה לוֹמַר, אוֹתָם, שֶׁאֵינָם מַחֲזִיקִין יְדֵי לוֹמְדֵי תּוֹרָה גּוֹרְמִים) לְאִתְתַּקְפָא לְהַהוּא, דְּלֵית לֵהּ שׁוֹרֶשׁ וְרַגְלַיִן, לְקַיָּמָא. (פֵּרוּשׁ: לַס"מ וְנָחֹשׁ הַקַּדְמוֹנִי שֶׁהֵם עוֹלָמוֹת הַקְּלִפּוֹת).
מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וְאֵין מִי שֶׁיִּתְמֹךְ בּוֹ, וְלֹא נִמְצָא מִי. שֶׁיְּכִינִיס מִלַּאי לְכִיסוֹ לְחַזְּקוֹ, בִּגְלַל זֶה הַתּוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת בְּכָל דּוֹר וְדוֹר, וְנֶחְלָשׁ כֹּחַ הַתּוֹרָה בְּכָל יוֹם וְיוֹם, מִפָּנֵי. שֶׁאֵין לָהֶם לְאוֹתָם שֶׁעוֹסְקִים בְּתוֹרָה עַל מַה שֶׁיִּסְמְכוּ. וּמַלְכוּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִתְחַזֶּקֶת בְּכָל יוֹם וְיוֹם, בֹּא וּרְאֵה מַה גּוֹרֵם חֵטְא זֶה, שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁאֵין מִי שֶׁיִּסְמֹךְ הַתּוֹרָה כָּרָאוּי. אוֹתָם הַסּוֹמְכִים (פֵּרוּשׁ: עוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים הַנִּקְרָאִים סוֹמְכִים) נֶחֱלָשִׁים, וְגוֹרְמִים שֶׁיִּתְגַּבֵּר אוֹתוֹ. שֶׁאֵין לוֹ שׁוֹרָשִׁים וְרַגְלַיִם לַעֲמֹד.
פֻּתַּח וְאָמַר (בראשית ג' י"ד): "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ, כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת, אָרוּר אַתָּה מִכֹּל הַבְּהֵמָה וְגוֹ' עַל גְּחֹנְךָ תֵּלֵךְ". מַאי "עַל גְּחֹנְךָ תֵּלֵךְ"? דְּאִתְבְּרוּ סָמְכִין דִּילֵהּ, וְקַצִּיצוּ רַגְלוֹי וְלֵית לֵהּ עַל מַה דְּקָאֵים. כֵּן יִשְׂרָאֵל לָא בָּעֵאן לְסַמְכָא לֵהּ לְאוֹרַיְתָא, אִנּוּן יָהֲבִין לֵהּ סָמְכִין וְשׁוֹרָשִׁין לְקַיָּמָא וּלְאִתְעַכָּבָא בְּהוּ, עַד כָּאן לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ.
פֻּתַּח וְאָמַר: "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקִים אֶל הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכֹּל הַבְּהֵמָה וְגוֹ' עַל גְּחֹנְךָ תֵּלֵךְ". מַאי עַל גְּחֹנְךָ תֵּלֵךְ שֶׁנִּשְׁבְּרוּ הַתְּמִיכוֹת שֶׁלּוֹ וְנִקְצְצוּ רַגְלָיו וְאֵין לוֹ עַל מַה שֶּׁיֵּעָמֵד. וּכְשֶׁיִּשְׂרָאֵל אֵינָם רוֹצִים לִסְמֹךְ הַתּוֹרָה, הֵם נוֹתְנִים לוֹ תְּמִיכוֹת וְשׁוֹרָשִׁים לַעֲמֹד וּלְהִתְקַיֵּם בָּהֶם, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.
**וְדַע** עוֹד, שֶׁנִּמְצָא בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁהָאָדָם הַמַּחֲזִיק לוֹמְדֵי תּוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה עִם הָאָרֶץ בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה שֶׁלֶּעָתִיד יֵדַע גַּם הוּא אֶת הַתּוֹרָה. וּבֶאֱמֶת דָּבָר פָּשׁוּט הוּא, כְּיָוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק בְּעֶצֶם שְׂכַר תּוֹרָתוֹ, וְיָדוּעַ דְּהַתַּעֲנוּגִים הַגְּדוֹלִים שֶׁבְּגַן עֵדֶן מִתְהַוִּים מֵעֶצֶם רוּחָנִיּוּת הַתּוֹרָה, מִמֵּילָא צָרִיךְ לֵידַע אֶת הַתּוֹרָה.
**וְאִם** כֵּן יַחְשֹׁב כָּל אָדָם בְּעַצְמוֹ, אֵיךְ שֶׁצָּרִיךְ לְהַחֲזִיק לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה, דַּהֲלֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה, אִם הָיוּ אוֹמְרִין לָאָדָם שֶׁאֵינֶנּוּ בֶּן תּוֹרָה (אוֹ אֲפִלּוּ אִם הוּא לַמְדָן, אַךְ הַמַּסֶּכֶת שֶׁחָבְרוּ הַתַּלְמִיד חָכָם הֶעָנִי לוֹמֵד עַתָּה, הוּא לֹא לָמַד אוֹתָהּ עֲדַיִן): כַּמָּה הָיִיתָ רוֹצֶה לִתֵּן, עֲבוּר שֶׁתִּהְיֶה בְּקִי בְּעַל פֶּה בְּמַסֶּכֶת פִּלּוֹנִית וּפִלּוֹנִית, אוֹ בְּיוֹרֶה דֵּעָה אוֹ בְּחֹשֶׁן מִשְׁפָּט? בְּוַדַּאי הָיָה מֵשִׁיב:

אֶתֵּן כָּל מַה שֶּׁיִּהְיֶה בִּיכָלְתִּי, אֶפִלּוּ בְּעַד פֶּרֶק אֶחָד, וְכָל שֶׁכֵּן עֲבוּר מַסֶּכֶת שְׁלֵמָה. וְזֶה אֲפִלּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁאֵין אָנוּ מַכִּירִין אֶת גֹּדֶל קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה וְגֹדֶל עֶרְכָּהּ, וְכָל שֶׁכֵּן בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁשָּׁם יִרְאֶה כָּל אֶחָד בָּעַיִן אֶת גֹּדֶל קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה וְיַשִּׂיג אֶת רוֹם עֶרְכָּהּ. וְכַיָּדוּעַ מִמַּה דְּאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, דְּמַאן דְּיֵרֵית מַסֶּכְתָּא חֲדָא יֵרֵית עָלְמָא חָדָא (מי שיורש (שקונה) מסכת אחת יורש (קונה) עולם אחד). אֵיךְ יִשְׁמַח אַחַר כָּךְ בְּחֵלֶק הַתּוֹרָה, שֶׁיִּמְצָא מְזֻמָּן לְפָנָיו, אֲשֶׁר לֹא עָמַל בּוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְרַק בְּעַד הַמְעַט שֶׁהִפְרִישׁ מֵעֲמָלוֹ בְּעוֹדוֹ בְּחַיָּיו. וְכַאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם תָּמִיד בְּזֶה בְּעוֹדוֹ בְּחַיָּיו, יָרוּץ אַחַר בַּעֲלֵי תּוֹרָה וְיִרְצֶה לְהִתְדַּבֵּק בָּהֶם וּלְהַחֲזִיק אוֹתָם, הַרְבֵּה יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁאָדָם רָץ אַחַר שֻׁתָּף אֶחָד לְהִשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה.

**פרק ז**

## בּוֹ יְבֹאַר גֹּדֶל שִׂכַר הַמַּחֲזִיק בָּנָיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה, וּלְהֶפֶךְ, גֹּדֶל עָנְשׁוֹ, חַס וְשָׁלוֹם.

**וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ** הָרַבִּים, כַּמָּה וְכַמָּה אֲנָשִׁים מְרַפִּים יְדֵיהֶם מִן הַתּוֹרָה, וְאֵינָם חוֹשְׁבִים עַל הָעֹנֶשׁ הַגָּדוֹל הַמְעֻתָּד לָבוֹא עֲבוּר בִּטּוּל תּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִדְרַשׁ מִשְׁלֵי פָּרָשָׁה י': אָמַר ר' יִשְׁמָעֵאל: בֹּא וּרְאֵה, כַּמָּה קָשָׁה יוֹם הַדִּין, שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָדוּן אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ וְכוּ'. בָּא מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מִקְרָא וְאֵין בְּיָדוֹ מִשְׁנָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹפֵךְ אֶת פָּנָיו מֵמֶּנּוּ, וּמְצָרֵי גֵּיהִנֹּם מִתְגַּבְּרִין בּוֹ כוּ', וְהֵם נוֹטְלִין אוֹתוֹ וּמַשְׁלִיכִין אוֹתוֹ לַגֵּיהִנֹּם. בָּא מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ ב' סְדָרִים אוֹ ג', הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ: בְּנִי, כָּל הַהֲלָכוֹת לָמָּה לֹא שָׁנִיתָ אוֹתָם? כוּ'. בָּא מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ הֲלָכוֹת, אוֹמֵר לוֹ: בְּנִי, תּוֹרַת כֹּהֲנִים לָמָּה לֹא שָׁנִיתָ? שֶׁיֵּשׁ בּוֹ וְכוּ'. בָּא מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרַת כֹּהֲנִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ: בְּנִי, חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה לָמָּה לֹא שָׁנִיתָ? שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם קְרִיאַת שְׁמַע תְּפִלִּין וּמְזוּזָה. בָּא מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לָמָּה לֹא לָמַדְתָּ הַגָּדָה? כוּ'. בָּא מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ הַגָּדָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ: בְּנִי, תַּלְמוּד לָמָּה לֹא לָמַדְתָּ? וְכוּ'. בָּא מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תַּלְמוּד, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ: בְּנִי, הוֹאִיל וְנִתְעַסַּקְתָּ בְּתַלְמוּד, צְפִיתָ בַּמֶּרְכָּבָה כוּ', כִּסֵּא כְּבוֹדִי אֵיךְ הוּא עוֹמֵד? כוּ' חַשְׁמַל אֵיךְ הוּא עוֹמֵד? וְכוּ', וּבְכַמָּה פָּנִים הוּא מִתְהַפֵּךְ? כוּ', עַיֵּן שָׁם בְּאֹרֶךְ.

**וּבְיוֹתֵר** מִזֶּה, שֶׁגַּם אֶת בְּנֵיהֶם אֵינָם מַחֲזִיקִים לַתּוֹרָה וְאֵינָם נוֹתְנִים אוֹתָם לְבֵית הַסֵּפֶר, רַק עַד שֶׁיֵּדְעוּ מְעַט חֻמָּשׁ, אוֹי וַאֲבוֹי, שֶׁכָּךְ עָלְתָה בְּיָמֵינוּ. הֲלֹא יָדוּעַ הוּא מַה שֶּׁנִּפְסַק בְּיוֹרֶה דֵּעָה בְּסִימָן רמ"ה סָעִיף ו', דְּהֵיכָא דְּאֶפְשָׁר לוֹ לְהָאָב, מִצְוָה עָלָיו לְלַמְּדוֹ בְּשָׂכָר, עַד שֶׁיֵּדַע מִשְׁנָה וּגְמָרָא הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת.

**וְיָדַעְתִּי** אֶת תֵּרוּצָם שֶׁיֹּאמְרוּ, דְּדְחִיקָא לְהוּ שַׁעְתָּא (שדחוקה להם השעה), אֲבָל בֶּאֱמֶת, כַּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנְנוּ הֵיטֵב בְּנַפְשָׁם יֵדְעוּ, כִּי רַק הַיֵּצֶר מַתְעֶה אוֹתָם. כִּי הֲלֹא עַל שְׁאָר דְּבָרִים, שֶׁהוּא רַק תּוֹעֶלֶת גּוּפְנִי לַבֵּן, כָּל אֶחָד עוֹזֵר לִבְנוֹ בְּכָל כֹּחוֹתָיו יוֹתֵר מִכְּפִי יְכָלְתּוֹ וְגַם כַּמָּה פְּעָמִים מוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ לְסַכָּנַת הָאָבְדוֹן עֲבוּרוֹ, דְּהֵינוּ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה דְּבָרִים שֶׁהוּא שֶׁלֹּא כַּדִּין, בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וּבֵין אָדָם לַמָּקוֹם, וְהוּא מִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר: שָׁלוֹם יִהְיֶה לִי, כִּי אֲנִי עוֹשֶׂה בָּזֶה צְדָקָה בְּכָל עֵת לְפָרְנֵס בְּנֵי בֵיתִי. וּכְשֶׁהוּא צָרִיךְ לְחַזֵּק אֶת בְּנוֹ לְתוֹרָה, שֶׁיֵּדַע אֵיךְ לַעֲבֹד אֶת ה', וְהוּא מֵבִיא בָּזֶה לַבֵּן וְגַם לְעַצְמוֹ חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁנַּעֲתִּיק לְקַמָּן מִמִּדְרְשֵׁי חֲזַ"ל, הוּא אוֹמֵר דְּדְחִיקָא לֵהּ שַׁעְתָּא. וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ישעיה מ"ג כ"ב): "וְלֹא אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב, כִּי יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל", "בִּי" דַּיְקָא. וְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ עַל זֶה הַכָּתוּב (אסתר רבה פרשה ג'): כָּל יוֹמָא טָרֵי (הוּא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן) לָא לָעֵי, צַלֵּי וְלָעֵי. (כל היום עסוק בעבודתו ואינו עייף, וכשמתפלל עייף).

**וּבֶאֱמֶת** הוֹצָאַת בָּנָיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה הוּא חוּץ מִמְּזוֹנוֹת, הַקְּצוּבִין לוֹ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (בביצה ט"ז.): כָּל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם קְצוּבִין לוֹ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, חוּץ מֵהוֹצָאַת שַׁבָּתוֹת וְכוּ' וְהוֹצָאַת בָּנָיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה, שֶׁאִם פָּחַת פּוֹחֲתִין לוֹ, וְאִם מוֹסִיף מוֹסִיפִין לוֹ. לֵךְ נָא רְאֵה, מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (בקדושין ל.): כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן בְּנוֹ תּוֹרָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב, כְּאִלּוּ קִבְּלָהּ מֵהַר סִינַי שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד' ט'): "וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ", וְסָמִיךְ לֵהּ (שם י'): "יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב". גַּם עַל יְדֵי זֶה זוֹכֶה לַאֲרִיכוּת יָמִים, הוּא וּבָנָיו. כְּמוֹ דִּכְתִיב (דברים י"א י"ט): "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם" וְגוֹ' וְסָמִיךְ לֵהּ (דברים י"א כ"א): "לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם" וְגוֹ';

**גַּם** עַל יְדֵי לִמּוּד תּוֹרָתוֹ שֶׁל הַבֵּן זוֹכֶה לְהִנָּצֵל מִן הַגֵּיהִנֹּם, כִּדְאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ זוּטָא פֶּרֶק י"ב: עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁהִקְרוּ וְהִשְׁנוּ אֶת בְּנֵיהֶן תּוֹרָה, בְּנֵיהֶן מַצִּילִין אֶת אֲבִיהֶן מֵאוֹתָהּ בּוּשָׁה וְחֶרְפָּה וּמֵאוֹתָהּ כְּלִמָּה וּמִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. וְלִפְעָמִים זוֹכֶה גַּם כֵּן לְהַמְּנוֹת עֲבוּר זֶה בֵּין הַצַּדִּיקִים כְּמוֹ שֶׁאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ הַנֶּעְלָם שֶׁל רוּת פֶּרֶק שֵׁנִי:

ר' זְמִירָאָה נָפַק לַחֲקַל אוֹנוֹ, חָמָא בְּאִנּוּן בְּקָעוּ קַרְדּוֹנֵיתָא (פֵּרוּשׁ: בֵּין הַבְּקָעִים שֶׁל הָרֵי אֲרָרָט) קוּמַטְרֵי שַׁלְהוּבֵי דְּסָלְקָן (פֵּרוּשׁ: מַשָּׂאוֹת שַׁלְהֶבֶת עוֹלִים מִשָּׁם). אַרְכִּין אוּדְנֵהּ (פֵּרוּשׁ: הִטָּה אָזְנוֹ) וְשָׁמַע קָלִין. אָמַר לֵהּ הַהוּא עַרְבָּאָה: זִיל בַּהֲדֵי וְאַרְאֶה לָךְ פְּלִיאָן טְמִירִין מִבְּנֵי נָשָׁא. אָזַל עִמֵּהּ אֲחוֹרֵי טְנָרָא (סֶלַע) וְחָמֵי בְּקִיעִין אֲחָרָנִין וְשַׁלְהוֹבִין סָלְקִין לְעֵילָּא, שָׁמְעוּ קָלִין אַחֲרָנִין, אָמַר לֵהּ: אַרְכִּין אוּדְנָךְ הָכָא וְכוּ'. אַרְכִּין אוּדְנֵהּ וְשָׁמְעִין קָלִין דְּאָמְרִין: וַי, וַי, וַדַּאי הָא אָתַר דְּא חַד מֵאִנּוּן דּוּכְתֵי דְּגֵיהִנֹּם הָכָא. וְעָבַר הַהוּא עַרְבָּאָה וְאִשְׁתָּאַר הוּא, אַדְהָכֵי גָּחִין גּוֹ דּוּכְתָּא אַחֲרָא וְחָמָא חַד בַּר נָשׁ דַּהֲוָה רָמֵי קָלִין, הֲווֹ נָטְלִין לֵהּ וְאַעֲלִין לֵהּ

לְעָמְקָא דִּמְדוֹרָא אַחֲרִינָא וְאַכְסָאֵי וְלָא חָמֵי יָתִיר. אִדְמוּךְ, חָמָא בְּחֶלְמָא הַהוּא גַּבְרָא, אָמַר לֵיהּ: מַאן אַתְּ? אָמַר לֵיהּ: דְּיוּדָאֵי חַיְבָא אֲנָא, דְּלָא שְׁבַקְנָא בִּישִׁין חַטָּאִין בְּעָלְמָא דְּלָא עֲבַדְנָא. אָמַר לֵיהּ בְּגוֹ חֶלְמָא: מַה שְׁמָךְ? אָמַר לֵיהּ: לָא יְדַעְנָא, דְּחַיְבֵי גֵּיהִנֹּם לָא דָּכְרִין שְׁמַיְיהוּ, אָמַר לֵיהּ: שְׁמָא דְּדוּכְתָּךְ מַהוּ? אָמַר לֵיהּ: בְּגַלִּילָא עִלָּאָה קַצָּבָא הֲוֵינָא, וּמְגוֹ בִּישִׁין סַגִּיאִין דַּעֲבַדְנָא הָתָם דָּיְנִין לְהַהוּא בַּר נָשׁ תְּלָתָא זְמָנִין בְּיוֹמָא וּתְלָתָא זְמָנִין בְּלֵילְיָא. קָם מִתַּמָּן וְאָזַל לֵיהּ לְגַלִּילָא עִלָּאָה. שָׁמַע קָלוֹ יַנּוּקָא דַּהֲוָה אָמְרִין (משלי ב' ד'): "אִם תְּבַקְּשֶׁנָּה כַכֶּסֶף וְכַמַּטְמוֹנִים תַּחְפְּשֶׂנָּה, אָז תָּבִין יִרְאַת ה'". אָזַל לְבֵי מִדְרְשָׁא אַחֲרָא שָׁמַע קָל יַנּוּקָא אַחֲרָא דַּהֲוָה אָמַר (צפניה ב' ג'): "בַּקְּשׁוּ צֶדֶק בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה, אוּלַי תִּסָּתְרוּ" וְגוֹ'. אָזַל חִפֵּשׂ אַתְרֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא רָשָׁע, וּלְחַד יַנּוּקָא קָא שָׁאַל. אָמַר לֵיהּ: רַבִּי, תֵּיתֵי כָּךְ וְכָךְ לְהַהוּא גַּבְרָא, דְּלָא שָׁבַק בִּישִׁין וְחַטְאִין בְּעָלְמָא דְּלָא עָבַד. כָּךְ וְכָךְ תְּהֵא לְהַהוּא גַּבְרָא רָשָׁע וּלְהַהוּא יַנּוּקָא דִּיניקוּ לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: בָּרָא שְׁבַק בְּעָלְמָא? אָמַר לֵיהּ: הֵן, חַד בָּרָא שְׁבַק וְהוּא רָשָׁע כַּאֲבוּהּ, וְאִיהוּ יְנוּקָא דְּאָזַל בָּבֵי מִטְבְּחַיָּא. חִפֵּשׂ אֲבַתְרֵיהּ וְנָטִיל לֵיהּ וְלָעֵי לֵיהּ בְּאוֹרַיְתָא, עַד דְּאוֹלִיף לֵיהּ מִקְרָא וּצְלוֹתָא וּקְרִיאַת שְׁמַע. לְבָתַר אוֹלִיף לֵיהּ מִשְׁנָה וְתַלְמוּד וַהֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת עַד דְּאִתְחַכַּם יָתִיר, וַהֲיָנוּ רַבִּי נָחוּם הַפָּקוּלִי. אַמַּאי קָרוּ לֵיהּ הַפָּקוּלִי? כְּמוֹ דְּאָמַר (ישעיה כ"ח ז'): "פָּקוּ פְּלִילְיָה", דְּאַפִּיק לֵיהּ לַאֲבוּהּ מִן דִּינָא דְּהַהוּא עָלְמָא, וְכַמָּה חַכִּימֵי דָּרָא דְּנָפְקֵי מִנֵּיהּ וְאָקְרוּן "פָּקוּלִי". הַהוּא גַּבְרָא אָתֵי לֵיהּ בְּחֶלְמָא וְאָמַר לֵיהּ: רַבִּי, כְּמָה דְּאַנְתְּ נְחָמְתְּ לִי, כֵּן יְנַחֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹתָךְ, דְּהָא מִן יוֹמָא דְּיָדַע בְּנֵי פָּסוּק חַד פָּקוּ לִי מִן דִּינָאי. כֵּיוָן דְּקָרָא קְרִיאַת שְׁמַע סָלְקִין דִּינָאי בֵּין בִּימָמָא בֵּין בְּלֵילְיָא זְמָנָא חַד. כֵּיוָן דְּקָרֵי בֵּי רַב אִעָּבְרוּ דִּינָאי מִכֹּל וָכֹל. יוֹמָא דְּאִתְחַכַּם וְקָרוּ לֵיהּ רַבִּי אַתְקִינוּ כֻּרְסֵי בֵּין צַדִּיקַיָּא בְּגִינָתָא דְּעֵדֶן. וּבְכָל יוֹמָא וְיוֹמָא דְּאִתְחַדְּשָׁא אוֹרַיְתָא בִּשְׁמֵהּ, מְעַטְּרִין לִי בַּעֲטָרָא עִלָּאָה דְּצַדִּיקַיָּא מִתְעַטְּרִין, בְּגִינָךְ זָכִינָא בְּכָל הַאי יְקָר. זַכָּאָה אִיהוּ חֶלְקֵהּ מַאן דְּשָׁבַק בָּרָא דְּלָעֵי בַּתּוֹרָה בְּהַאי עָלְמָא. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

ר' זְמִירָא יָצָא לִכְפַר אוֹנוֹ, רָאָה בְּאוֹתָם בְּקָעִים שֶׁבְּהָרֵי אֲרָרָט בַּבְּלִיטוֹת לֶהֱבוֹת עוֹלוֹת. הִטָּה אָזְנוֹ וְשָׁמַע קוֹלוֹת. אָמַר לוֹ אוֹתוֹ עֲרָבִי: בֹּא אִתִּי וְאַרְאֶה לְךָ פְּלִיאוֹת נֶעְלָמוֹת מִבְּנֵי אָדָם. הָלַךְ אִתּוֹ אֶחוֹרֵי סֶלַע וְרָאָה בְּקָעִים אֲחֵרִים וְלֶהֱבוֹת עוֹלוֹת לְמַעְלָה. שָׁמְעוּ קוֹלוֹת אֲחֵרִים. אָמַר לוֹ: הַטֵּה אָזְנְךָ כָּאן וְכוּ'. הִטָּה אָזְנוֹ וְשָׁמַע קוֹלוֹת. שֶׁאוֹמְרִים: אוֹי, אוֹי. אָמַר וַדַּאי זֶה מָקוֹם אֶחָד מֵהַמְּקוֹמוֹת שֶׁבְּגֵיהִנֹּם כָּאן, וְהָלַךְ אוֹתוֹ עֲרָבִי וְנִשְׁאַר הוּא. בֵּינְתַיִם גָּחַן בְּמָקוֹם אַחֵר וְרָאָה אָדָם שֶׁהָיָה צוֹעֵק בְּקוֹל, הָיוּ לוֹקְחִים אוֹתוֹ וּמַכְנִיסִים אוֹתוֹ לְעֹמֶק מָדוֹר אַחֵר וְנֶעְלַם וְלֹא רָאָהוּ יוֹתֵר. נִרְדַּם וְרָאָה בַּחֲלוֹם אֶת אוֹתוֹ הָאִישׁ. אָמַר לוֹ: מִי אַתָּה אָמַר לוֹ: יְהוּדִי חוֹטֵא אֲנִי, שֶׁלֹּא עָזַבְתִּי רָעוֹת חֲטָאִים בָּעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשִׂיתִי. אָמַר לוֹ בְּתוֹךְ הַחֲלוֹם: מַה שִּׁמְךָ, אָמַר לוֹ: אֵינִי יוֹדֵעַ, שֶׁחַיְבֵי גֵּיהִנֹּם אֵינָם זוֹכְרִים שְׁמוֹתָם. אָמַר לוֹ: שֵׁם מְקוֹמְךָ מַהוּ אָמַר לוֹ: בְּגַלִּיל הָעֶלְיוֹן קַצָּב הָיִיתִי, וּבִשְׁבִיל הָרָעוֹת הָרַבּוֹת שֶׁעָשִׂיתִי שָׁם, דָּנִים לְאוֹתוֹ אָדָם שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים בַּיּוֹם וְשֶׁלֹּשׁ

פְּעָמִים בַּלַּיְלָה. קָם מִשָּׁם וְהָלַךְ לוֹ לַגַּלִּיל הָעֶלְיוֹן, שָׁמַע קוֹל תִּינוֹק שֶׁהָיָה אוֹמֵר: "אִם תְּבַקְּשֶׁנָּה כַכֶּסֶף וְכַמְּטמוֹנִים תַּחְפְּשֶׂנָּה אָז תָּבִין יִרְאַת ה'" (מִשְׁלֵי ב'), הָלַךְ לְבֵית מִדְרָשׁ אַחַר שָׁמַע קוֹל תִּינוֹק אַחֵר. שֶׁהָיָה אוֹמֵר: "בַּקְּשׁוּ צֶדֶק בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה אוּלַי תִּסָּתְרוּ" וְגוֹ' (צְפַנְיָה ב'). הָלַךְ וְחִפֵּשׂ אַחֲרֵי אוֹתוֹ אָדָם רָשָׁע, וּלְתִינוֹק אֶחָד שֶׁאָל. אָמַר לוֹ: רַבִּי, יָבוֹא כָּךְ וְכָךְ לְאוֹתוֹ אָדָם, שֶׁלֹּא עָזַב רָעוֹת וַחֲטָאִים בָּעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשָׂה. כָּךְ וְכָךְ שֶׁיִּהְיֶה לְאוֹתוֹ אָדָם רָשָׁע וּלְאוֹתָהּ מֵינֶקֶת שֶׁהֵנִיקָה אוֹתוֹ. אָמַר לוֹ: בֵּן הִנִּיחַ בָּעוֹלָם אָמַר לוֹ: כֵּן, בֵּן אֶחָר הִנִּיחַ וְהוּא רָשָׁע כְּאָבִיו, וְהוּא הַתִּינוֹק. שֶׁהוֹלִךְ לְבֵית הַמִּטְבָּחַיִם. חִפֵּשׂ אַחֲרָיו וְלִקַּח אוֹתוֹ וְעָסַק אִתּוֹ בַּתּוֹרָה, עַד שֶׁלָּמְדוֹ מִקְרָא וּתְפִלָּה וּקְרִיאַת שְׁמַע, אַחַר כָּךְ לִמֵּד אוֹתוֹ מִשְׁנָה וְתַלְמוּד וַהֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת עַד שֶׁהִתְחַכֵּם הַרְבֵּה, וְהֵינוּ רַבִּי נַחוּם הַפָּקוּלִי. וְלָמָּה קָרוּ לוֹ הַפָּקוּלִי, כְּמוֹ שֶׁאֲמַר (יְשַׁעְיָה כ"ח): "פָּקוּ פְּלִילִיָּה"; שֶׁהוֹצִיא אֶת אֲבִיו מֵהַדִּין שֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא, וְכַמָּה חֲכָמֵי הַדּוֹר שֶׁיָּצְאוּ מִמֶּנּוּ וְנִקְרְאוּ פָּקוּלִי. אוֹתוֹ אָדָם [הַקָּצָב] בָּא לוֹ בַּחֲלוֹם וְאָמַר לוֹ: רַבִּי, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה נִחַמְתָּ אוֹתִי, כֵּן יְנַחֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹתְךָ, כִּי מִן הַיּוֹם שֶׁיָּדַע בְּנִי פָּסוּק אֶחָד הוֹצִיאוּנִי מִדִּינִי, כֵּיוָן שֶׁקָּרָא קְרִיאַת שְׁמַע הֶעֱבִירוּ דִּינִי בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה פַּעַם א', כֵּיוָן שֶׁקָּרָא בְּבֵית הַסֵּפֶר, בִּטְּלוּ דִּינִי מִכֹּל וְכֹל. בַּיּוֹם שֶׁנִּתְחַכֵּם וְקָרְאוּ לוֹ רַבִּי, הִתְקִינוּ כִּסְאֵי בֵּין הַצַּדִּיקִים שֶׁבְּגַן עֵדֶן, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה תּוֹרָה בְּשִׁמְוֹ, מְעַטְּרִים אוֹתִי בַּעֲטָרָה עֶלְיוֹנָה שֶׁהַצַּדִּיקִים מִתְעַטְּרִים בָּהּ. בְּשִׁבִילְךָ זָכִיתִי בְּכָל הַכָּבוֹד הַזֶּה. אַשְׁרֵי חֶלְקוֹ. שֶׁל מִי שֶׁעוֹזֵב בֵּן שֶׁעָמַל בַּתּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וְכַזֶּה** אִיתָא גַּם כֵּן בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ זוּטָא פֶּרֶק י"ז: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וּמָצָאתִי אָדָם אֶחָד, שֶׁהוּא הָיָה מְלַקֵּט עֵצִים וְדִבַּרְתִּי עִמּוֹ וְלֹא הֶחֱזִיר לִי דָּבָר. וְאַחַר כָּךְ הָיָה בָּא אֵלַי וְאָמַר לִי: רַבִּי, מֵת אֲנִי וְלֹא חַי. וְאָמַרְתִּי לוֹ: אִם מֵת אַתָּה, עֵצִים הַלָּלוּ לָמָּה לְךָ? וְאָמַר לִי: רַבִּי, הַאֲזִין לִי מַה שֶּׁאוֹמֵר לְךָ דָּבָר אֶחָד. כְּשֶׁהָיִיתִי חַי, אֲנִי וַחֲבֵרַי, הָיִינוּ עוֹסְקִים בַּעֲבֵרָה בַּפַּלְטְרִין שֶׁלִּי, וּכְשֶׁכָּאנוּ לָכָאן, גָּזְרוּ עָלֵינוּ גְּזַר דִּין שֶׁל שְׂרֵפָה, כְּשֶׁאֲנִי מְלַקֵּט עֵצִים, שׂוֹרְפִין אֶת חֲבֵרַי, וּכְשֶׁהוּא מְלַקֵּט עֵצִים, אֲז שׂוֹרְפִין אוֹתִי. וְאָמַרְתִּי לוֹ: דִּינְכֶם עַד מָתַי? וְאָמַר לִי: כְּשֶׁבָּאתִי לָכָאן, הִנַּחְתִּי אֶת אִשְׁתִּי מְעֻבֶּרֶת, וְיוֹדֵעַ אֲנִי, שֶׁזָּכָר הִיא מְעֻבֶּרֶת, לָכֵן בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ הֱוֵי זָהִיר בּוֹ מַשָּׂעָה שֶׁיִּהְיֶה נוֹלָד, עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים תּוֹלִיךְ אוֹתוֹ לְבֵית רַבָּנָן לְמִקְרָא, כִּי בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יֹאמַר "בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ", אָז יִהְיוּ מַעֲלִין אוֹתִי מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

**גַּם** כָּל הַשָּׂכָר שֶׁכָּתַבְנוּ לְעֵיל, בְּמַחֲזִיק יְדֵי לוֹמְדֵי תוֹרָה, שַׁיָּךְ גַּם בְּמַחֲזִיק אֶת בְּנוֹ לְתוֹרָה. גַּם זוֹכֶה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא לוֹ פָּנִים, כְּמוֹ דְּאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ פֶּרֶק כ"ג: תְּשׁוּבַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמִדַּת הַדִּין שֶׁשּׁוֹאֶלֶת לְפָנָיו, לָמָּה נוֹשֵׂא פָּנִים לְיִשְׂרָאֵל, וַהֲלֹא כְּתִיב (דברים י' י"ז): "הָאֵל הַגָּדֹל וְגוֹ' אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים". וְהֵשִׁיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵיךְ אַתָּה אוֹמֵר, לָמָּה אֲנִי נוֹשֵׂא פָּנִים לְיִשְׂרָאֵל, וַהֲלֹא כְּבָר נָשְׂאוּ לִי פָּנִים? וְכוּ' וְעוֹד, שֶׁהֵם מְלַמְּדִין אֶת הַתּוֹרָה וְעוֹמְדִין אֲגַדּוֹת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וְנוֹתְנִין שָׂכָר לְמַלְמְדִים,

שֶׁיְּלַמְּדוּ אֶת בְּנֵיהֶם תּוֹרָה. וּלְהֶפֶךְ גְּדֶל הָעֹנֶשׁ, לְמִי שֶׁמַּעֲבִיר אֶת בְּנוֹ מִתַּלְמוּד תּוֹרָה, מְבֹאָר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

תְּרֵין סָמְכִין דְּלִסְטָר מַעֲרָב כו' אִלֵּין אִתְמַנּוּן לְאַכְרָזָא בְּכָל רְקִיעִין, לְכָל אִנּוּן דְּמְעַבְּרִין בְּנֵיהוּ מֵאוֹרַיְתָא וְסָלְקִין לוֹן דְּלָא יִלְעוּן בַּהּ, כְּדֵין נָפְקֵי כָּל הַנֵּי מְמַנָּן וּמַכְרְזֵי וְאָמְרֵי: וַי לְפִלַנְיָא, דְּקָא אַעְבַּר בְּרֵהּ מֵאוֹרַיְתָא, וַי לֵהּ, דְּקָא אִתְאֲבִיד מֵעָלְמָא דֵּין וּמֵעָלְמָא דְּאָתֵי, מֵחוּלְקָא דְּעָלְמָא דְּאָתֵי כו', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

שְׁנֵי סָמְכִין שֶׁלְּצַד מַעֲרָב וכו', אֵלּוּ נִתְמַנּוּ לְהַכְרִיז בְּכָל הָרְקִיעִים, עַל אוֹתָם שֶׁמְּעַבְּירִים בְּנֵיהֶם מֵהַתּוֹרָה וּמְסַלְּקִים אוֹתָם שֶׁלֹּא יַעַמְלוּ בָּהּ, אָז יוֹצְאִים כָּל אוֹתָם הַמְמֻנִּים וּמַכְרִיזִים וְאוֹמְרִים: אוֹי לִפְלוֹנִי, שֶׁהֶעֱבִיר בְּנוֹ מֵהַתּוֹרָה, אוֹי לוֹ, שֶׁיֹּאבַד מֵהָעוֹלָם הַזֶּה וּמֵהָעוֹלָם הַבָּא וּמֵחֵלֶק הָעוֹלָם הַבָּא, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וְזֶה** הוּא תּוֹכַחַת מְגֻלָּה לְאוֹתָן בְּנֵי אָדָם, שֶׁמַּעֲבִירִין אֶת בְּנֵיהֶם מִתַּלְמוּד תּוֹרָה כְּשֶׁהֵם עֲדַיִן נְעָרִים כִּבְנֵי י"ד וְט"ו, וְעַל יְדֵי זֶה נִשְׁאָר נַעַר מִנְעָר מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַמִּצְוֹת, וְרַק רְצוֹנוֹ לִלְבֹּשׁ תָּמִיד בִּגְדֵי חֹפֶשׁ וּלְהַרְחִיב אֶת גְּבוּלוֹ בְּכֶסֶף וְזָהָב. וְאוֹי לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה, וְאוֹי לְאוֹתָהּ כְּלִמָּה שֶׁל הָאָב, כְּשֶׁיִּגִּיעַ זְמַנּוֹ לָשׂוּב אֶל אֱלֹהִים וְכַנַּ"ל.

**וְיֵשׁ** אֲנָשִׁים שֶׁמּוֹרִין הֶתֵּר לְעַצְמָן לֵאמֹר: מַה תּוֹעֶלֶת תִּהְיֶה אִם יִהְיֶה לַמְּדָן, וְכִי רַב יִהְיֶה? מִדְּבְרֵיהֶם מַשְׁמַע, שֶׁאִם לֹא יִהְיֶה רַב, לֹא יִצְטָרֵךְ הָאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי לִידַע אֵיךְ לַעֲבֹד אֶת ה', וְחַס וְשָׁלוֹם, לֹא תְּהֵא כָּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל. הֲלֹא יָדוּעַ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (תהילים י"ט ט,): "מִצְוַת ה' בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם", וּבְאוּרוֹ הוּא, שֶׁהָאָדָם, בִּלְי הַתּוֹרָה הַמְּדֻרֶכֶת אוֹתוֹ, הוּא כְּאִישׁ סוּמָא הַהוֹלֵךְ בְּעַצְמוֹ בְּדֶרֶךְ מְלֵאָה פְּחָתִים, אֲשֶׁר סַכָּנָתוֹ וַדַּאי עֲצוּמָה וְרָעָתוֹ קְרוֹבָה מֵהַצָּלָתוֹ. כֵּן הוּא מַמָּשׁ הָאָדָם בִּלְי הַתּוֹרָה, דְּלָא מִבָּעֵי שֶׁיֶּחְסַר לוֹ לֶעָתִיד לָבוֹא כַּמָּה וְכַמָּה מֵאוֹת מִצְוֹת עַל יְדֵי זֶה, שֶׁלֹּא יָדַע כְּלָל אִם הִיא מִצְוָה, אַךְ גַּם שֶׁיַּכְנִיס תְּמוּרָתָם כַּמָּה וְכַמָּה מֵאוֹת עֲבֵרוֹת, שֶׁחָשַׁב עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם מִצְוֹת. וּבְיוֹתֵר מִזֶּה, הַמִּצְוֹת שֶׁיִּשְׁאֲרוּ תַּחַת יָדוֹ, לְבַד שֶׁרֻבָּן הֲוֵי בִּלְי שִׂמְחָה וּבִלְי אַהֲבָה וְיִרְאָה, גַּם הֵן בְּעַצְמָם פְּגוּמוֹת וּמְקֻלְקָלוֹת, כִּי לֹא יָדַע לַעֲשׂוֹתָם כַּדִּין.

**וּנְצַיֵּר** שְׁתֵּי מִצְוֹת, שֶׁרְגִילִים בָּהֶן כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, לְמָשָׁל מִצְוַת תְּפִלִּין. הַאִם הִשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם, שֶׁיִּהְיוּ מְרֻבָּעִים כַּדִּין? וְגַם אִם הָרְצוּעוֹת הֵן שְׁחוֹרוֹת, שֶׁכָּל זֶה הוּא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְגַם אִם הָיוּ מֻנָּחִין כָּל הַתְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ וְלֹא עַל הַמֻּצָּח, וְגַם שֶׁל יָד אִם הָיָה מֻנָּח

[11] דַּהֲלֹא גָּמְרִינַן בִּמְנָחוֹת (דף ל"ז:) שֶׁל יָד מִשֶּׁל רֹאשׁ בִּגְזֵרָה שָׁוָה, מַה לְּהַלָּן גּוּפוֹ שֶׁבְּרֹאשׁ, אַף כָּאן גּוּפוֹ שֶׁבְּיָד, דְּהַיְנוּ מָקוֹם הַקְּבוּרָה. וְאִם כֵּן כִּי הֵיכִי דְּבְשֶׁל רֹאשׁ נִפְסַק הַדִּין בְּשֶׁלְחָן עָרוּךְ אֹרַח חַיִּים סִימָן כ"ז סָעִיף ט' וּבַאֲחֲרוֹנִים שָׁם, עַיֵּן בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה, דַּאֲפִלּוּ קְצָה הַתְּפִלָּה שֶׁבְּרֹאשׁ חוּץ לְמָקוֹם הַתְּפִלִּין, צָרִיכָה לִהְיוֹת מֻנַּחַת עַל מְקוֹם הַשֵּׂעָר וְלֹא לְמַטָּה מִמְּקוֹם שֶׁכְּלָה עִקְּרֵי הַשֵּׂעָר, כֵּן בְּוַדַּאי הוּא הַדִּין בְּשֶׁל יָד, צָרִיךְ לִהְיוֹת כָּל הַתְּפִלָּה מֻנַּחַת עַל הַקְּבֻרַת וְלֹא לְמַטָּה מִזֶּה, וְכֵן מַשְׁמַע בְּסִימָן כ"ז בְּמֻגָּן אַבְרָהָם סָעִיף קָטָן ב'. וְרַבִּים נִכְשָׁלִים בָּזֶה בִּימוֹת הַחֹרֶף שְׁמִלַּבְּשִׁין

כֻּלּוֹ עַל מְקוֹם הַקִּבּוּץ וְלֹא לְמַטָּה מִזֶּה בְּמִקְצָת [11] , כַּיָּדוּעַ שֶׁבְּכָל זֶה רָגִיל לַעֲבֹר מִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן תּוֹרָה מֵחֲמַת חֶסְרוֹן יְדִיעָה.

**וְכֵן** מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע הַאִם הָיָה זָהִיר לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם כַּדִּין, וְכֵן אִם הִשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו וְדִקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ כַּדִּין הַמְבֹאָר בַּשַּׁ"ס וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ, וְגַם אִם הָיָה זָהִיר לִקְרוֹת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ תָּמִיד, בַּקֹּרִין וּבַחֹרֶף, שֶׁכָּל זֶה הוּא דִּינָא דְּאוֹרַיְתָא. וְכֵן כַּמָּה פְּרָטֵי דִּינִים שֶׁיֵּשׁ בְּאֵלּוּ הַמִּצְוֹת. וּמִזֶּה יָקִישׁ בְּמִכָּל שֶׁכֵּן עַל שְׁאָר מִצְוֹת, שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל רְגִילִין בָּהֶן, שֶׁבְּוַדַּאי יַחְסְרוּ לוֹ עַל יְדֵי חֶסְרוֹן יְדִיעַת הַתּוֹרָה.

**וְיַכִּיר** כָּל אֶחָד אֶת הַחִסָּרוֹן הַזֶּה, כְּשֶׁיִּכְרִיז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֶעָתִיד, שֶׁיָּבוֹא כָּל אֶחָד לְקַבֵּל שְׂכָרוֹ עֲבוּר הַמִּצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (ויקרא רבה פרשה כ"ז): עָתִידָה בַּת קוֹל לְהֵיוֹת מְפוֹצֶצֶת בְּרַאשֵׁי הֶהָרִים וְאוֹמֶרֶת: מִי שֶׁפִּעֲלַע עִם אֵל יָבוֹא וְיִטֹּל שְׂכָרוֹ, אָז יְמַשְׁמֵשׁ כָּל אֶחָד בְּמִצְוֹתָיו וְיַכִּיר אֶת גֹּדֶל גְּרִעוֹן הַמִּצְוֹת, שֶׁבָּא לוֹ עַל יְדֵי חֶסְרוֹן יְדִיעַת הַתּוֹרָה. וְלָזֶה אָמַר הַכָּתוּב: "מְאִירַת עֵינָיִם", שֶׁהַתּוֹרָה מְאִירָה עֵינֵי הָאָדָם בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת.

**וְעַתָּה** נִתְבּוֹנֵן וְנִקַּח מוּסָר מִדִּוּרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֵינוּ זֶה כַּמָּה מֵאוֹת שָׁנִים (כְּמוֹ בִּזְמַן הַמַּהֲרַשַּׁ"ל וְהַמַּהֲרָשָׁ"א וְהַמַּהֲרָ"ם מִשִּׁ"ף וּפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ וּצל"ח, שֶׁהָיוּ כֻּלָּם רָאשֵׁי מְתִיבְתּוֹת), שֶׁנָּתְנוּ אֶת בְּנֵיהֶם לְבֵית הַסֵּפֶר, וְאִם לֹא הָיָה בְּכֹחוֹ לְהַשְׁכִּיר לוֹ מְלַמֵּד לְעַצְמוֹ, הָיָה מוֹלִיכוֹ לִישִׁיבָה לִלְמֹד עַד שֶׁעָשָׂהוּ לְאִישׁ. וְכִי נֹאמַר, שֶׁכָּל אָב חָשַׁב שֶׁבְּנוֹ יִהְיֶה הָרַב וְהַמּוֹרֶה בְּיִשְׂרָאֵל, וַהֲלֹא יָדוּעַ הוּא מַה שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (קהלת רבה פרשה ז') עַל הַפָּסוּק (קהלת ז' כ"ח): "אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי", שֶׁאֶלֶף נִכְנָסִין לְמִקְרָא, וּמֵהֶם יוֹצְאִין מֵאָה בַּעֲלֵי מִשְׁנָה, וּמֵהֶם עֲשָׂרָה בַּעֲלֵי תַּלְמוּד, וּמֵהֶם יוֹצֵא אֶחָד הָרָאוּי לְהִקָּרֵא אִישׁ וּלְהוֹרוֹת הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל. אֶלָּא הָאֱמֶת הַבָּרוּר כָּךְ הוּא, הָאָב, שֶׁנָּתַן אֶת בְּנוֹ לְבֵית הַסֵּפֶר וְלִישִׁיבָה, הָיָה רְצוֹנוֹ כָּךְ: אִם יְזַכֵּנִי ה', שֶׁיֵּצֵא בְּנִי בַּעַל תַּלְמוּד וְיִהְיֶה רָאוּי לְהוֹרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל מַה טּוֹב

---

בִּבְגָדִים הַחֲמִים וּמִתְעַצְּלִין לְהַפְשִׁיט אֶת הַבַּיִת יָד מִן הַיָּד, וְהַבַּיִת יָד דּוֹחֵק הַתְּפִלִּין, שֶׁקָּצָה הַתְּחִתּוֹן לֹא יִהְיֶה מֻנָּח עַל הַקִּבָּרֶת, וְאַף שֶׁבְּעֵת הַנִּחָה הוּא דּוֹחֵק לְהַבַּיִת יָד כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַתְּפִלִּין מֻנָּחִין עַל מְקוֹמָם, מִכָּל מָקוֹם, תֵּכֶף כְּשֶׁיְּנִיחַ מִלְּדָחֹק לְהַבַּיִת יָד, הַבַּיִת יָד דּוֹחֶה לְהַתְּפִלִּין מִמְּקוֹמָם, וּבִפְרָט אוֹתָן הָאֲנָשִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם תְּפִלִּין גְּדוֹלִים, בְּוַדַּאי לֹא יִהְיוּ הַתְּפִלִּין מֻנָּחִין עַל מְקוֹמָם. עַל כֵּן, כָּל מִי שֶׁנִּגְעָה יִרְאַת ה' בְּלִבּוֹ, יִשְׁגִּיחַ עַל זֶה מְאֹד, שֶׁיִּהְיוּ מֻנָּחִין הַתְּפִלִּין כָּל זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה עַל מְקוֹמָם כַּדִּין. דְּתְפִלִּין שֶׁמֻּנָּחִין שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן, הֲרֵי הֵם כִּמְנֻחִּין בְּכִיסָן כִּמְבֹאָר שָׁם בְּפִמ"ג, עַל כֵּן לֹא יִתְעַצֵּל מִלְּהַפְשִׁיט הַבַּיִת יָד. וְרָאִיתִי לְאֲנָשִׁי מַעֲשֶׂה, הַחֲרֵדִים אֶל דְּבַר ה' לְקַיֵּם כָּל מִצְוָה כַּדִּין, שֶׁמַּקְפִּידִין עַל תְּפִלִּין שֶׁלֹּא יִהְיוּ גְּדוֹלִין מֵהֲמַת זֶה, כִּי אֲפִלּוּ הַתְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ, אִם יִהְיֶה גָּדוֹל, קָשֶׁה מְאֹד לְצַמְצֵם שֶׁיִּהְיֶה מֻנָּח עַל מְקוֹמוֹ כַּדִּין, דְּהֵינוּ שֶׁסּוֹף הַתְּפִלִּין יִהְיוּ כְּלִים בְּמָקוֹם שֶׁכְּלִים עִקְּרֵי הַשֵּׂעָר, וְגַם הַקֶּשֶׁר כַּדִּין, דְּהֵינוּ בְּמָקוֹם הָעֹרֶף שֶׁהוּא סוֹף הַגֻּלְגֹּלֶת הוּא נֶגֶד הַפָּנִים כִּדְאִיתָא שָׁם בְּסִימָן כ"ז סָעִיף ט' וּבְמֻגָּן אַבְרָהָם שָׁם, וְלֹא לְמַטָּה מִזֶּה. דְּאִם מֻנָּח מִלְּפָנָיו כַּדִּין, הַקֶּשֶׁר שֶׁלְּאַחֲרָיו עַל פִּי הָרֹב הוּא מֻנָּח לְמַטָּה מֵהָעֹרֶף, וְאִם מִלְּאַחֲרָיו מֻנָּח כַּדִּין, מִלְּפָנָיו מֻנָּח קָצֵה הַתְּפִלִּין עַל הַמֵּצַח אִם הֵם גְּדוֹלִים, וְגַם הֵם רְפוּיִים וּמִתְנַעֲנְעִים לְכָאן וּלְכָאן וְאֵינָם יְכוֹלִין לְחִיּוֹת מְהַדְּקִין עַל הָרֹאשׁ מֵחֲמַת גֹּדֶל וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מְקַיֵּם מִצְוַת תְּפִלִּין. וְיָצָא שִׂכָרוֹ, שֶׁהוּא מַחֲשִׁיב לְתְפִלִּין גְּדוֹלִים לְהַדּוּר מִצְוָה, בְּהָפְסֵדוֹ, שֶׁאֵינוֹ מְקַיֵּם מִצְוַת תְּפִלִּין כְּלָל לְפָעָמִים עַל יְדֵי זֶה, חַס וְשָׁלוֹם. עַל כֵּן הַשּׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מִזֶּה:

חֶלְקִי, וְאִם לֹא אֶזְכֶּה לָזֶה, רַק שֶׁיֵּדַע מְעַט בְּלִמּוּד הַגְּמָרָא אוֹ עַל כָּל פָּנִים בְּלִמּוּד הַמִּשְׁנָיוֹת, גַּם כֵּן טוֹב הוּא. כִּי כְּשֶׁיְּזַכֵּהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיִהְיֶה בַּעַל עֶסֶק, אֵיזֶה עֵסֶק שֶׁיִּהְיֶה לוֹ, בְּוַדַּאי יִקְבַּע עַל כָּל פָּנִים אֵיזֶה שִׁעוּר קָבוּעַ בְּיוֹם לְלִמּוּדוֹ בִּגְמָרָא אוֹ בְּמִשְׁנָיוֹת אוֹ עַל כָּל פָּנִים בְּאַגָּדוֹת חֲזַ"ל. וַאֲפִלּוּ אִם, חַס וְשָׁלוֹם, לֹא יִהְיֶה לוֹ שׁוּם פְּנַאי בִּימוֹת הַחֹל, עַל כָּל פָּנִים בְּשַׁבָּת קֹדֶשׁ בְּוַדַּאי יִכָּנֵס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְיִלְמַד אֵיזֶה דַּפֵּי גְּמָרָא אוֹ מִשְׁנָיוֹת, וְעַל זֶה גַּם כֵּן כְּדַאי הוּא לִי כָּל הַכֹּחוֹת שֶׁעָמַלְתִּי עָלָיו, בֵּין בְּחַיַּי וּבֵין בְּמוֹתִי, (כַּיָּדוּעַ שֶׁהַבֵּן הַלּוֹמֵד תּוֹרָה מְזַכֶּה לְאָבִיו וּמוֹצִיאוֹ מִגֵּיהִנֹּם, וְגַם אִם הוּא בְּגַן עֵדֶן, זוֹכֶה לְהִתְעַלֶּה עַל יָדוֹ וְכַנַּ"ל). **וְאִם** כֵּן מַדּוּעַ נִתְחַכֵּם אָנוּ עַתָּה יוֹתֵר מִדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, כִּי בֶּאֱמֶת אֲנַחְנוּ בְּאֹפֶן זֶה בִּלְא שָׂדֶה וְכֶרֶם הוּא יוֹתֵר מִי"ח מֵאוֹת שָׁנָה, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא עָזְבָנוּ אֱלֹהֵינוּ. אֵין זֹאת כִּי אִם שֶׁהַיֵּצֶר הָרָע מַתְעֶה אֶת הָאָב, שֶׁהוּא מְרַחֵם בָּזֶה עַל בָּנוֹ, כְּשֶׁמְּסַלְּקוֹ מִתּוֹרָה וּמְשַׁעְבְּדוֹ לְעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. אֲבָל בֶּאֱמֶת, כַּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב, יִרְאֶה שֶׁהוּא מִתְאַכְזֵר בָּזֶה עָלָיו וְלֹא מְרַחֵם. כִּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי עַל הַפָּסוּק (דברים י"א י"ט): "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם", מִכָּאן אָמְרוּ: כְּשֶׁהַתִּינוֹק מַתְחִיל לְדַבֵּר אָבִיו מְדַבֵּר עִמּוֹ לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּמְלַמְּדוֹ תּוֹרָה, וְאִם אֵינוֹ מְדַבֵּר עִמּוֹ לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וְאֵינוֹ מְלַמְּדוֹ תּוֹרָה רָאוּי לוֹ כְּאִלּוּ קוֹבְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם וכו' לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם". אִם לִמַּדְתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם, יִרְבּוּ יְמֵיכֶם. וְאִם לֹא, יִקָּצְרוּ יְמֵיכֶם. שֶׁכְּךְ דִּבְרֵי תּוֹרָה נִדְרָשִׁים, מִכְּלַל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן וּמִכְּלַל הֵן לָאו. (וְאֵין כַּוָּנַת הַסִּפְרֵי דַּוְקָא עַל קְטַנִּים גְּמוּרִים, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁהוּא תַּחַת רְשׁוּת אָבִיו וּמֻטָּל עָלָיו לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה, דְּאִטּוּ קְטַנִּים כְּתִיב בַּקְּרָא). וְכֵן אָמְרוּ חֲזַ"ל (בשבת ל"ב:): דְּבָנָיו שֶׁל אָדָם מֵתִים מִפְּנֵי בִּטּוּל תּוֹרָה. עַל כֵּן יִרְאֶה כָּל אָדָם לְהַחֲזִיק בְּנוֹ לְתוֹרָה, וַיַּאֲרִיךְ יָמָיו הוּא וּבָנָיו. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַנּוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר, בְּוַדַּאי לֹא יִגְרַע מִצִּדִּיק עֵינָיו.

**פרק ח**

## גַּם זֶה מֵעֵנְיַן הַנִּזְכָּר לְעֵיל.

**וְיֵשׁ** שְׁמוֹרִים הֶתֵּר כַּיּוֹם בְּפָנִים אֲחֵרִים וְאוֹמְרִים: מַה נַּעֲמֹל לְרִיק לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה? אוּלַי יִצְטָרֵךְ לֵילֵךְ לַצָּבָא כְּשֶׁתִּתְמַלֵּא לוֹ שְׁנַת הָעֶשְׂרִים, וְטוֹב לְלַמְּדוֹ רַק שְׁאָר חָכְמוֹת וְעִנְיָנִים, אֲשֶׁר בָּהֶם אוּלַי יֵקַל לוֹ מִזְּמַן הָעֲבוֹדָה? וְדִבְרֵיהֶם אֵלּוּ דּוֹמִים, לְאָדָם שֶׁמַּכְרָח לִסַּע בִּסְפִינָה עַל הַיָּם זְמַן מְרֻבֶּה וּמִתְיָאֵשׁ לִקְנוֹת מָזוֹן, וְאֵין מֵכִין מָזוֹן כְּלָל מִטַּעַם שֶׁיֵּרֵא, אוּלַי לֹא יַסְפִּיק הַמָּזוֹן הַהוּא.

[הגה"ה. וּבֶאֱמֶת כַּמָּה אָנוּ צְרִיכִים לְהִתְבּוֹשֵׁשׁ, דְּהָא אִם יְזַדְּמְנוּ לְאָדָם שְׁנֵי עֲסָקִים טוֹבִים וּמוֹעִילִים, וְאִם יִתְפֹּס הָאֶחָד, יִהְיֶה מֻכְרָח לְהַנִּיחַ חֲבֵרוֹ מִתַּחַת יָדוֹ, יִרְאֶה בְּעֵינָא פְּקִיחָא, אֵיזֶה עֵסֶק הוּא וַדַּאי וְאֵיזֶה הוּא סָפֵק, וְיַנִּיחַ אֶת הַסָּפֵק מִפְּנֵי הַוַּדַּאי, וְכָל שֶׁכֵּן אִם הוּא

רַק סְפֵק סְפֵקָא. גַּם יִרְאֶה בְּעֵינָא פְּקִיחָא אֵיזֶה עֵסֶק טוֹב וּמוֹעִיל יוֹתֵר, וְאֵיזֶה עֵסֶק מִתְקַיֵּם יוֹתֵר. כִּי לִפְעָמִים אַף אִם יִהְיֶה הָאֶחָד טוֹב יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ, אַךְ הָעֵסֶק הָאַחֵר נִמְשָׁךְ לִזְמַן כִּפְלֵי כְפָלַיִם, יִבְחֹר בְּזֶה שֶׁיִּתְקַיֵּם יוֹתֵר זְמַן אָרוֹךְ, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אִם הוּא גַּם כֵּן טוֹב בְּעֶצֶם יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ. וְאִלּוּ בְּעִנְיְנֵי עֲבוֹדַת ה' וְעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, מֵסִית הַיֵּצֶר אוֹתָנוּ, שֶׁנַּנִּיחַ עִנְיְנֵי עֲבוֹדַת ה' שֶׁהוּא טוֹב וּמוֹעִיל בְּעַצְמוּתוֹ יוֹתֵר מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, כְּמַאֲמַר הַתַּנָּא (אבות ד' י"ז): יָפָה שָׁעָה אַחַת בָּעוֹלָם הַבָּא וכו' וְגַם הוּא מִתְקַיֵּם לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם שֶׁהוּא רַק כְּצֵל עוֹבֵר. וְגַם הַטּוֹבָה הַנִּצְחִית, שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרֵךְ הוּא וַדַּאי, אֲשֶׁר אֵין וַדַּאי כְּמוֹתוֹ, מֵסִית הַיֵּצֶר אוֹתָנוּ, שֶׁנַּנִּיחַ כָּל זֶה מִפְּנֵי סְפֵק סְפֵקָא שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה. וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָנוּ אוֹמְרִים בַּזּוּהִי: סָרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ, הַיְנוּ, שֶׁלֹּא הָיָה אֲפִלּוּ שָׁוֶה בְּעֵינֵינוּ הַטּוֹב הַנִּצְחִי וְהַטּוֹב הַכָּלֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהָרְאָיָה שֶׁדָּחִינוּ אֶת הַוַּדַּאי מִפְּנֵי הַסָּפֵק. וְהָרוֹצֶה לְהִנָּצֵל מֵהֶסָּתַת יֵצֶר הָרָע, יִתְבּוֹנֵן בְּנַפְשׁוֹ תָּמִיד וְיַחֲשֹׁב בִּגְדֶל נֹעַם הַשָּׂכָר, שֶׁיִּתֵּן לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲבוּר מִצְוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַגְּרַ"א, שֶׁלְּכָךְ בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם הַנִּצְחִי בְּכָל הַהֲכָנוֹת הַמִּצְטָרְכוֹת לָזֶה, שֶׁיְּקַבְּלוּ שָׁם הַשָּׂכָר עֲבוּר קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, וְלֹא נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכָרוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִפְּנֵי שֶׁאֲפִלּוּ אִם יִנָּתֵן לָאָדָם כָּל הָעוֹלָם הַזֶּה וְכָל תַּעֲנוּגָיו עֲבוּר מִצְוָה אַחַת, לֹא יַסְפִּיק זֶה לְתַעֲנוּג שֶׁמַּגִּיעַ לוֹ עֲבוּר הַמִּצְוָה. וְאִם יִתְבּוֹנֵן אָדָם בָּזֶה, בְּוַדַּאי לֹא יִדְחֶה הַטּוֹב הַנִּצְחִי הַוַּדַּאי מִפְּנֵי הַסָּפֵק סְפֵקָא שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה].

**וּבָאֱמֶת** אָנוּ צְרִיכִין לְהִתְבּוֹשֵׁשׁ וּלְהִכָּלֵם מֵאֲבוֹתֵינוּ, וְהֵם הַדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיוּ בְּכַמָּה מֵאוֹת שָׁנִים שֶׁלְּפָנֵינוּ, וּמַה נָּשִׁיב לָהֶם כְּשֶׁיִּשְׁאֲלוּ לָנוּ: לָמָּה הֱיִיתֶם נִרְפִּים כָּל כָּךְ בִּלְמוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת? הֲלֹא תֵּדְעוּ כָּל הַגְּזֵרוֹת וְכָל הַתְּלָאוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלֵינוּ, שֶׁהָיוּ כּוֹפִין אוֹתָנוּ בְּכָל מִינֵי יִסּוּרִין לְבַטֵּל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, וְאַף עַל פִּי כֵן אָזְרְנוּ חַיִל וְנִתְחַזַּקְנוּ בְּכָל יֶתֶר כֹּחוֹתֵינוּ הַחֲלוּשִׁים לַעֲמֹד עַל מִשְׁמֶרֶת הַתּוֹרָה לִכְבוֹד ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ שֶׁלֹּא לַעֲבֹר אֲפִלּוּ עַל שׁוּם סְיָג מֵחֲזַ"ל. וְאַתֶּם בְּעֶזְרַת ה', שֶׁהֱיִיתֶם חוֹסִים בְּצֵל מַלְכֵי חֶסֶד וּמַנִּיחִים אֶתְכֶם לְקַיֵּם כָּל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, הֱיִיתֶם מִתְרַשְּׁלִים בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה, כִּי בֶּאֱמֶת, וְכִי הַמְּלוּכָה מְעַכֶּבֶת לָנוּ, שֶׁלֹּא לִתֵּן בָּנֵינוּ לְבֵית הַסֵּפֶר לְלַמְּדָם תּוֹרָה, שֶׁיֵּדְעוּ אֵיךְ לַעֲבֹד אֶת ה'? וַהֲלֹא הַמְּלָכִים אֲשֶׁר בִּימֵינוּ מַאֲמִינִים בַּה' וְנוֹתְנִים כָּבוֹד וְהָדָר לְתוֹרָתוֹ, (וְרַק רְצוֹן הַקֵּיסָר יָרוּם הוֹדוֹ, כְּשֶׁיִּגִּיעַ לִשְׁנַת כ"א וְיֵצֵא לוֹ הַגּוֹרָל לַעֲבוֹדָה, שֶׁיָּבוֹא בַּצָּבָא), [הַגָּהָה זוֹ מֻחֶמֶת הַצֶּנְזוּרָה]. אֵין זֹאת כִּי אִם שֶׁהַיֵּצֶר הָרָע הִתְחַכֵּם עָלֵינוּ בְּעָרְמָתוֹ לְסַלֵּק מִמֶּנּוּ כְּבוֹדוֹ וּמוֹרָאוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

**וַאֲשָׁא** מְשָׁלִי וָאֹמַר, לְשֹׁנֵי מוֹשְׁלִים, שֶׁהָיוּ נִלְחָמִים זֶה עִם זֶה, וְקָבְעוּ זְמַן בֵּינֵיהֶם, שֶׁאַרְבָּעָה יָמִים יִהְיוּ נִלְחָמִים זֶה עִם זֶה. וַיְהִי בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן גָּבַר מוֹשֵׁל אֶחָד וַיַּפִּיל מִשּׁוֹנְאוֹ חֲלָלִים חֲלָלִים, וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי יָצְאוּ עוֹד לַמִּלְחָמָה וַיִּתְגַּבֵּר הַשֵּׁנִי עַל הָרִאשׁוֹן, וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יָצְאוּ עוֹד לַמִּלְחָמָה וַיִּתְגַּבֵּר עוֹד הַפַּעַם הָרִאשׁוֹן עַל הַשֵּׁנִי. וַיְהִי הַלַּיְלָה, כְּשֶׁנִּתְוַעֲדוּ יוֹעֲצֵי הַמַּמְלָכָה, וַיֹּאמַר אֶחָד לַחֲבֵרוֹ: הָבָה נִתְחַכְמָה בְּאֵיזֶה עֵצָה לְנַצֵּחַ, כִּי מַה בֶּצַע יִהְיֶה, אִם נַצָּא לְמָחָר עוֹד לַמִּלְחָמָה, אוּלַי עוֹד יִתְגַּבֵּר הַמּוֹשֵׁל הַשֵּׁנִי עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי? הֵשִׁיב לוֹ הַשֵּׁנִי: אֶתֵּן עֵצָה הֲגוּנָה וְהוּא, הִנֵּה מְקוֹם הַמַּגָּנִים וְהַכְּלֵי זַיִן שֶׁלָּהֶם הוּא חוּץ לַמַּחֲנֶה, וְיֵשׁ אֵיזֶה שׁוֹמְרִים יְחִידִים וְלֹא כָּל הַחַיִל, וּבַלַּיְלָה נִפֹּל פִּתְאֹם עֲלֵיהֶם וְנִטְלֵם. וְתִיטַב הָעֵצָה בְּעֵינֵי הַשֵּׁנִי וַיַּעֲשׂוּ כֵן. וַיְהִי בַּיּוֹם הָרְבִיעִי בַּבֹּקֶר וַיַּרְיעוּ אַנְשֵׁי הַמּוֹשֵׁל הָאֶחָד לְאוֹת עַל קִבּוּץ הַמַּלְחָמָה, וַיָּרוּצוּ אַנְשֵׁי הַמּוֹשֵׁל הַשֵּׁנִי לִלְבֹּשׁ אֶת מְגִנֵּיהֶם וּלְהַזְדַּיֵּן בִּכְלֵי זֵינָם וְלֹא מָצְאוּ וְהֻכְרְחוּ לְהַכְנִיעַ אֶת עַצְמָם וּלְקַבֵּל עֲלֵיהֶם עֹל אוֹיְבֵיהֶם.

**כֵּן** מַמָּשׁ הַדָּבָר הַזֶּה, כִּי הִנֵּה יָדוּעַ כִּי הַיֵּצֶר הָרָע אִישׁ מִלְחָמָה הוּא וְרָגִיל תָּמִיד לְהִלָּחֵם עִם כְּלַל יִשְׂרָאֵל, וּפַעַם יְנַצְּחֵנוּ וּפַעַם אָנוּ מְנַצְּחִים אוֹתוֹ. וְיֹאמַר הַיֵּצֶר בְּלִבּוֹ אֵין לִי שׂוּם עֵצָה עִם יִשְׂרָאֵל, אֶרְאֶה לְסַלֵּק מֵהֶם מְגִנֵּיהֶם וּכְלֵי זֵינָם שֶׁהֵם נִלְחָמִים בָּהֶם עִמִּי, וְהִיא הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר הִיא לְבַד הַמְגִנָּה לְיִשְׂרָאֵל מִן הַיֵּצֶר הָרָע, וְהִיא הַכְּלִי זַיִן אֲשֶׁר נִלְחָמִים עִמּוֹ (כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (קדושין ל:): בָּרָאתִי יֵצֶר הָרָע בָּרָאתִי לוֹ תּוֹרָה תַּבְלִין, וּבִלְתָּהּ אִי אֶפְשָׁר לְהִנָּצֵל מֵאִתּוֹ, כַּאֲשֶׁר הֻאֲרַכְנוּ בְּמָקוֹם אַחֵר). וְכֵן אָנוּ רוֹאִים בְּחוּשׁ בְּזְמַנֵּנוּ, שֶׁזֶּה כָּל דִּרְכּוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר הָרָע לְהִתְגַּבֵּר עָלֵינוּ בְּאֵיזֶה עִנְיָנִים וּטְעָנוֹת לְבַטֵּל מִמֶּנּוּ לִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה. **וְאַתָּתִיק** מַה שֶּׁאָמַרְתִּי עַל פָּסוּק בְּשִׁיר הַשִּׁירִים, וְנָבוֹא אַחַר כָּךְ לְעִנְיָנֵנוּ, וְהוּא: הַכָּתוּב אוֹמֵר (שיר השירים א' ז'): "הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי, אֵיכָה תִּרְעֶה אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם" וְגוֹ'. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: שֶׁאוֹמֶרֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאִשָּׁה לְבַעֲלָהּ: הַגִּידָה לִי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי, אֵיכָה תִּרְעֶה צֹאנְךָ וְאֵיכָה תַּרְבִּיצֵם בַּצָּהֳרָיִם בְּגָלוּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁהִיא עֵת צָרָה לָהֶם כְּצָהֳרַיִם, שֶׁהִיא עֵת צָרָה לַצֹּאן? וְהֵשִׁיב עַל זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שם ח'): "אִם לֹא תֵּדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן" וְגוֹ'. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י הַדְּגָמָא: אִם לֹא תֵּדְעִי לָךְ כְּנֶסֶיתִי וַעֲדָתִי הַיָּפָה בַּנָּשִׁים בְּשִׁאָר אֻמּוֹת, אֵיכָה תִּרְעֶה וְתַנְצֶלִי מִיַּד הַמְצִיקִים לָךְ לִהְיוֹת בֵּינֵיהֶם וְלֹא יֹאבְדוּ בָּנַיִךְ, הִתְבּוֹנְנִי בְּדַרְכֵי אֲבוֹתַיִךְ הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁקִּבְּלוּ תּוֹרָתִי וְשָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתִּי וּמִצְוֹתַי, וּלְכִי בְּדַרְכֵיהֶם. וְאַף בִּשְׁכַר זֹאת תִּרְעִי אֶת גְּדִיּוֹתַיִךְ אֵצֶל שַׁרֵי הָאֻמּוֹת. וְכֵן אָמַר יִרְמְיָהוּ (ל"א כ'): "הַצִּיבִי לָךְ צִיֻּנִים וְכוּ' שִׁתִּי לִבֵּךְ לַמְסִלָּה" וְגוֹ'. וְהִנֵּה לְכְאוֹרָה, מַה דְּהֵשִׁיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְכִי כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לֹא יָדְעָה שֶׁמִּצְוָה לֵילֵךְ בְּדֶרֶךְ אֲבוֹתֵינוּ? אֶבָל בֶּאֱמֶת הוּא עִנְיָן עָמֹק, דִּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שְׁאֲלָה עֵצָה, אֵיךְ לַעֲשׂוֹת בָּעֵת הַזּוֹ,

שֶׁאָנוּ מְחֻסָּרִין הַשְׁפָּעָה וְגַם מֻכְפָּלִים בְּצָרוֹת מְרֻבּוֹת, וְעַל יְדֵי זֶה הַיֵּצֶר הָרָע מֵסִית אוֹתָנוּ לְסַלֵּק מֵעָלֵינוּ עֹל הַתּוֹרָה אוּלַי יוּקַל עַל יְדֵי זֶה מֵעָלֵינוּ עֹל גָּלוּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. לָזֶה בָּא הַכָּתוּב בִּלְשׁוֹן "תִּרְעֶה", שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל הַשְׁפָּעָה, "וְאֵיכָה תַּרְבִּיץ" כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י. הֵשִׁיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "אִם לֹא תֵּדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן", הַיְנוּ שֶׁנִּתְבּוֹנֵן בְּדַרְכֵי אֲבוֹתֵינוּ, וְהוּא, כִּי יְדוּעַ הוּא מַה שֶּׁאָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֻרְגָּלִים כְּמֵעַט בְּכָל תְּפִלָּה, שֶׁיִּזְכֹּר לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זְכוּת אָבוֹת, הַיְנוּ, אִם נֵלֵךְ מְעַט בְּדַרְכֵיהֶם. וְאַף שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִין לְהַשִּׂיג אֲפִלּוּ מְעַט מִן הַמְּעַט מִדַּרְכֵיהֶם הַקְּדוֹשִׁים וְאַף כִּי לֵילֵךְ בְּדַרְכֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר עָלָיו הַכָּתוּב (יהושע י"ד ט"ו): "הָאָדָם הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים", וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (בראשית רבה פרשה י"ד ו'): זֶה אַבְרָהָם, וּשְׁאָר הָאָבוֹת מִסְתָּמָא גַּם כֵּן כְּעִנְיָן זֶה. מִכָּל מָקוֹם אִם נִרְאֶה לְתִפֹּס כְּפִי מַה שֶּׁיַּשִּׂיג שִׂכְלֵנוּ מִדַּרְכֵיהֶם הַקְּדוֹשִׁים וְלֶאֱחֹז מְעַט מֵהַנְהָגָתָם בַּקֹּדֶשׁ, תּוֹעִיל לָנוּ זְכוּתָם הָרוֹמֶמָה לַהֲבִיאֵנוּ לְכָל טוֹב. מַה שֶּׁאֵין כֵּן, אִם נִתֵּן, חַס וְשָׁלוֹם, כָּתֵף סוֹרֶרֶת וְלֹא נִרְצֶה לֵילֵךְ כְּלָל בְּדַרְכֵיהֶם, בְּוַדַּאי לֹא לְהוֹעִיל וְלֹא לְכָבוֹד יִהְיֶה לָנוּ מַה שֶּׁנַּזְכִּיר זְכוּתָן. **וְאַקְדִּים** פֶּרֶט אֶחָד וְהוּא אֵינֶנּוּ אַף מְעַט מִן הַמְּעַט מִדַּרְכֵיהֶם הַקְּדוֹשִׁים. - וְהוּא, דְּלִכְאוֹרָה קַשְׁיָא, עַל מַה נִּשְׁאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל כָּךְ לְאַבְרָהָם עַל עִנְיַן הָעֲקֵדָה, וַהֲלֹא אַף בְּיָמֵינוּ אִם הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה לְמִי שֶׁיִּשְׁחֹט בְּנוֹ לְעוֹלָה, לֹא הָיָה נִמְנָע מִזֶּה? אֲבָל הָאֱמֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם, דְּהַנִּסָּיוֹן הָיָה מַה שֶּׁנִּתְרַצָּה בְּאַהֲבָה גְּמוּרָה לָזֶה, וְהָאוֹת שֶׁהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר בִּשְׁבִיל זֶה וּבָקַע בְּעֲצָמוֹ אֶת הָעֵצִים וְגַם הִמְתִּין שִׁלְשָׁה יָמִים עַד שֶׁנִּרְאָה לוֹ הַמָּקוֹם, וְכַמָּה עִנְיָנֵי נִסְיוֹנוֹת הָיוּ לוֹ בְּעִנְיָן זֶה, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, שֶׁהַשָּׂטָן דִּמָּה אָז אֶת עַצְמוֹ לְנָהָר, וְהָיָה אַבְרָהָם צָרִיךְ לַעֲבֹר דַּרְכּוֹ לָעֲקֵדָה וְהָלַךְ עַד צַוָּארוֹ בַּמַּיִם, וְצָעַק: הוֹשִׁיעָה ה', כִּי בָאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ, וְנִתְבַּטֵּל. וְכָל זֶה מוֹרֶה שֶׁהָיְתָה אַהֲבָתוֹ שְׁלֵמָה לַה', וּבְכָל לִבּוֹ נִתְרַצָּה לָזֶה. וְעַתָּה נִתְבּוֹנֵן בְּעַצְמֵנוּ, וּמָה אִם הָיָה מֻכְרָח אַבְרָהָם לִתֵּן אֶת בְּנוֹ לַעֲבוֹדַת הַצָּבָא לְאֵיזֶה מֶלֶךְ, וְהָיוּ לוֹ כַּמָּה עֲצוֹת לָזֶה שֶׁתּוּקַל עֲבוֹדָתוֹ, כְּגוֹן, לְמָנְעוֹ מִלִּמּוּד הַתּוֹרָה, עַל אֵיזֶה שְׁנִים וּלְלַמְּדוֹ אֵיזֶה עִנְיָנֵי לִמּוּדִיּוֹת, אֲשֶׁר בָּזֶה יֵקַל עֲבוֹדָתוֹ אַחַר כָּךְ. וְאַחַר כָּךְ הָיָה נִרְאֶה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לוֹ: עֲשֵׂה כְּהַנְהָגָתְךָ הַיְשָׁנָה לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְאַחַר כָּךְ אֶעֱשֶׂה בּוֹ כִּרְצוֹנִי, הַאִם לֹא הָיָה אַבְרָהָם מִתְרַצֶּה לָזֶה בְּאַהֲבָה שְׁלֵמָה, מַמָּה שֶׁהָיָה מִתְרַצֶּה בְּאַהֲבָה עַל דְּבַר הָעֲקֵדָה? וְכָל שֶׁכֵּן לָזֶה שֶׁבְּוַדַּאי לֹא הָיָה צָרִיךְ אֲפִלּוּ צִוּוּי ה' יִתְבָּרַךְ לָזֶה. וְעַתָּה אֵיךְ לֹא נֵבוֹשׁ בְּעַצְמֵנוּ, לְפִי מַה שֶּׁיָּדוּעַ שֶׁגַּם אָנוּ בָּרוּךְ ה' מַאֲמִינִים בַּה' וּבְתוֹרָתוֹ, וְאָנוּ זוֹכְרִין תָּמִיד זְכוּת עֲקֵדַת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם. וּכְשֶׁבָּא לְיָדֵינוּ אוֹתוֹ עִנְיָן, תֵּכֶף הֶפְקֵר אֶצְלֵנוּ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, אַךְ לְהַצִּילוֹ מִן עֲבוֹדַת הַצָּבָא. וְהַיֵּצֶר הָרָע מֵסִית אוֹתָנוּ, שֶׁבָּזֶה

נִרְחֵם עַל בָּנֵינוּ, אֲבָל בֶּאֱמֶת לֹא רַחֲמָנוּת הִיא, כִּי אִם אַכְזָרִיּוּת הִיא עַל נֶפֶשׁ הַבֵּן, וְכַנַּ"ל בְּשֵׁם הַסִּפְרִי, וְעַל כָּל דּוֹרוֹתָיו הַבָּאִים אַחֲרָיו.

**וְעַל** פִּי רֹב יָזִיק דָּבָר זֶה גַּם לְגוּף הַבֵּן, כִּי יִהְיֶה מֻרְגָּל מִנַּעֲרוּתוֹ לְמַלְאוֹת תַּאֲוַת לִבּוֹ, וְכַאֲשֶׁר לֹא יִמְצָא לוֹ דֵּי סִפּוּקוֹ, יַעֲמֹד וִילַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת בְּכָל מַה שֶּׁיּוּכַל בִּגְנֵבָה וּגְזֵלָה וְחָמָס, וְיִהְיֶה יָדוֹ בַּכֹּל, וְיַד כֹּל בּוֹ.

**וְעַתָּה** נֵלֵךְ לִשְׁאֹר אָבוֹת, הִנֵּה יִצְחָק אָבִינוּ יָדוּעַ שֶׁהָיָה בְּעֵת הָעֲקֵדָה בֶּן ל"ז, וּבְוַדַּאי אִם לֹא הָיָה מִתְרַצֶּה, לֹא הָיָה אַבְרָהָם הַזָּקֵן יָכוֹל לְהַכְרִיחוֹ לְעוֹלָה, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁבְּרָצוֹן גָּמוּר עָשָׂה יִצְחָק אֶת זֶה, וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (בראשית כ"ב ח'): "וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו" בְּלֵב שָׁוֶה. וּמִמַּה שֶּׁהָיָה יִצְחָק מִתְרַצֶּה לָזֶה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא הָיָה נִמְנָע מִדְּבָרִים קְטַנִּים עֲבוּר רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאִם כֵּן אָנוּ, שֶׁזּוֹכְרִין זְכוּתוֹ תָּמִיד, כַּמָּה אָנוּ צְרִיכִין לֵילֵךְ בִּדְרָכָיו, שֶׁלֹּא לְהַמְנַע מִתּוֹרָה וּמִצְוֹת עֲבוּר שׁוּם דָּבָר.

**פרק ט**

## גַּם זֶה מֵעֵנְיַן הַנִּזְכָּר לְעֵיל.

**וְעַתָּה** נְדַבֵּר אוֹדוֹת יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, דְּהִנֵּה יָדוּעַ, בְּעֵת שֶׁהָלַךְ מִבֵּית אָבִיו לְחָרָן, הָיָה בֶּן שִׁשִּׁים וְשָׁלֹשׁ, כְּפֵרוּשׁ רַשִּׁ"י, וּבֶן שִׁבְעִים וְשֶׁבַע הָיָה כְּשֶׁבָּא לְבֵית לָבָן, וְאֵיזֶה הָיָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנִים שֶׁבֵּינְתַיִם? אָמְרוּ חֲזַ"ל (בראשית רבה ס"ח ה'), שֶׁהָיָה אֵצֶל שֵׁם וְעֵבֶר וְלָמַד שָׁם בְּבֵית מִדְרָשָׁם.

**וְהִנֵּה** לִכְאוֹרָה קַשְׁיָא עַל יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם. וְכִי זוֹ הָעֵת וְהָעוֹנָה לְתַלְמוּד תּוֹרָה, וַהֲלֹא בֶּן שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה הָיָה, וְלֹא הָיָה לוֹ עֲדַיִן שׁוּם זֶרַע, וּבִפְרָט שֶׁאָמָּה הַיִּשְׂרְאֵלִית הַקְּדוֹשָׁה, הַצְּרִיכָה לָצֵאת עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, רַק הוּא מַכְשֵׁר לָזֶה, וְלֹא אִישׁ אַחֵר, וְכָל זֶה יָדוּעַ הָיָה לְיַעֲקֹב אָבִינוּ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י עַל הַפָּסוּק (בראשית כ"ט כ"א): "כִּי מָלְאוּ יָמָי", וְאִימָתַי אַעֲמִיד שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים? עַיֵּן שָׁם. וְהִנֵּה אִם כֵּן בְּוַדַּאי מִצָּוָה גְּדוֹלָה, שֶׁיֵּלֵךְ תֵּכֶף אֶל בֵּית לָבָן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לוֹ יִצְחָק, וְלִשָּׂא אִשָּׁה וְלֹא לְהִתְעַכֵּב וּלְהַפְרִישׁ אֶת עַצְמוֹ לְתַלְמוּד תּוֹרָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה.

**וּלְתָרֵץ** כָּל זֶה נִרְאֶה בִּפְשִׁיטוּת, דְּהִנֵּה יַעֲקֹב אָבִינוּ יָדַע בְּלָבָן, כִּי בְּוַדַּאי לֹא יִתְרַצֶּה לִתֵּן לוֹ בִּתּוֹ, בִּלְתִּי שֶׁיְּקַבֵּל עֲבוּר זֶה מַתָּנָה גְּדוֹלָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית ל"א ט"ו): "הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ" וְגוֹ'. וְיָדוּעַ, שֶׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ נַעֲשָׂה עָנִי בַּדֶּרֶךְ עַל יְדֵי אֱלִיפַז, אִם כֵּן בְּוַדַּאי יִהְיֶה מֻכְרָח לַעֲבֹד אֶצְלוֹ עֲבוֹדַת עֶבֶד וְלִשָּׂא מִבְּנוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה לוֹ יִצְחָק, וּכְמוֹ שֶׁהָיָה לְבַסּוֹף. וְהָיָה יָרֵא יַעֲקֹב אָבִינוּ לָרֶדֶת אֶצְלוֹ וּלְהִתְעַכֵּב שָׁמָּה, כִּי יָדַע אֶת לָבָן כִּי רַמַּאי הוּא, וְגַם יִרְצֶה לְהַאֲבִידוֹ מִן הָעוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁהֵעִיד עָלָיו הַכָּתוּב לְבַסּוֹף, שֶׁרָדַף אַחֲרָיו וְרָצָה

לְהָרְגוֹ, לוּלֵא שֶׁאֱלֹקֵי אַבְרָהָם הָיָה בְּעֶזְרוֹ וְהִצִּילוֹ, וְגַם בֵּיתוֹ מָלֵא טֻמְאַת תְּרָפִים, וְאֵין בְּכֹחוֹ לַעֲמֹד נֶגֶד טֻמְאָה רַבָּה כָּזוֹ, בִּלְתִּי בִּזְכוּת קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, וּבְבֵית לָבָן לֹא יִהְיֶה בְּאֶפְשָׁרוּתוֹ לִהְיוֹת דָּבוּק לַתּוֹרָה.

**וְעַל** כֵּן הִקְדִּים אֶת עַצְמוֹ וְנָס אֶצֶל שֵׁם וְעֵבֶר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְלָמַד שָׁם בְּהַתְמָדָה רַבָּה, כִּי כָּל הָאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לֹא שָׁכַב לִישֹׁן פַּעַם אַחַת שֵׁנַת קֶבַע, כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד עָלָיו הַכָּתוּב (בראשית כ"ח י"א): "וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא", וּכְפֵרוּשׁ רַשִּׁ"י שָׁם. וּבְלִמּוּד כָּזֶה, אַף כִּי יִתְעַכֵּב אַחַר כָּךְ בְּבֵית לָבָן אֵיזֶה שָׁנִים, לֹא יַזִּיק לוֹ מְאוּמָה. [וּבְדָבָרֵנוּ יִהְיֶה נָכוֹן מְאֹד הַחֶשְׁבּוֹן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, כִּי אַחַר שֶׁהֵם תְּמוּרַת הַשָּׁנִים שֶׁהוּא מֻכְרָח לִהְיוֹת אַחַר כָּךְ בְּבֵית לָבָן, וְיָדַע שֶׁבְּבֵית לָבָן יִהְיֶה עַל כָּל פָּנִים אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר הָיָה לוֹ לָשׁוּב לְבֵיתוֹ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נוֹלַד לוֹ יוֹסֵף, כִּי הוּא כְּלֻלָּבָה וּבֵית עֶשֶׂו לְקַשׁ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית ל' כ"ה): "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב וכו' שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה" וְגוֹ', וּכְפֵרוּשׁ רַשִּׁ"י, וְיָדוּעַ, שֶׁיּוֹסֵף נוֹלַד בִּזְמַן שְׁנַת אַרְבָּעָה עָשָׂר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית ל"א מ"א): "עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְנוֹתֶיךָ" וְגוֹ'. לָכֵן לָמַד מִתְּחִלָּה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּתִכְיפוּת, כְּדֵי שֶׁזְּכוּת אֵלּוּ הָאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה יַעַמְדוּ לוֹ בְּבֵית לָבָן, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל].

**וְהִנֵּה** אֲנַחְנוּ, שֶׁזּוֹכְרִין תָּמִיד זְכוּת אָבוֹת, צְרִיכִין לֵילֵךְ גַּם כֵּן בְּעִקְבוֹת יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְכָל אָב יִרְאֶה לְהַרְגִּיל בְּנוֹ לְתוֹרָה וּלְמִצְוֹת כָּל עֵת הֱיוֹת הַבֵּן עַל שֻׁלְחָנוֹ, וְהוּא עַד שְׁנַת עֶשְׂרִים וְאַחַת, וְאָז, אֶפְלּוּ אִם יֵצֵא לוֹ הַגּוֹרָל לַעֲבוֹדַת הַקִּיסָר יְרוּם הוֹדוֹ, וּבְוַדַּאי לֹא יוּכַל לִלְמֹד בָּעֵת הַהִיא, אַף עַל פִּי כֵן לֹא תָּסוּר מִמֶּנּוּ קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, שֶׁלָּמַד עַד עַתָּה. [וּבְוַדַּאי יַצְלִיחֶנּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְיִתֵּן בְּלֵב הַמַּלְכוּת וְיוֹעֲצָיו וְשָׂרָיו עָלָיו לְטוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב אֵצֶל יוֹסֵף (בראשית ל"ט כ"א): "וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וְגוֹ', וַיִּתֵּן חִנּוֹ" וְגוֹ']. וְגַם בִּמְלֹאת שְׁנֵי עֲבוֹדָתוֹ, כְּשֶׁיָּבוֹא לְבֵיתוֹ, יִהְיוּ כָּל מַעֲשָׂיו בְּתֹם וּבְיֹשֶׁר, וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ אָבִיו מִפָּנָיו, וְיַצְלִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲבוּר זֶה בְּזֶה הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְיַעֲקֹב אָבִינוּ בְּכָלוֹת יְמֵי עֲבוֹדָתוֹ אֵצֶל לָבָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְגַם בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, כְּשֶׁיִּזְכֶּה לַעֲמֹד לִפְנֵי כִּסֵּא כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ, יִהְיֶה מְקֻדּוֹשֵׁי ה', בִּזְכוּת שֶׁהֶאֱמִיר אֶת ה' לִהְיוֹת לוֹ לֵאלֹקִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים כ"ו י"ז): "אֶת ה' הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹקִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וְגוֹ', וְה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם וְגוֹ', וְלִהְיוֹתְךָ עַם קָדוֹשׁ לַה' אֱלֹקֶיךָ" וְגוֹ'.

**אֲבָל** אִם יִרְאֶה לְסַלֵּק מֵעָלָיו עֹל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בְּנַעֲרוּתוֹ כְּדֵי לִפְרֹק עֹל עֲבוֹדַת הַצָּבָא, שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לַעֲבֹד אוֹתוֹ אֶלָּא זְמַן מָעָט, אָז יִהְיֶה בּוֹשֶׁת לְאָבִיו, בְּרֹאשִׁיתוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם,

וְחֶרְפָּה וּכְלִמָּה מִמֶּנּוּ בְּאַחֲרִיתוֹ, בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, שֶׁהַמִּיר עוֹלָם, הָעוֹמֵד לָעַד לְעוֹלָם, בְּעוֹלָם כָּלֶה.

**וּלְפִי** שֶׁיְּדוּעַ עִנְיַן הַיֵּצֶר, שֶׁהוּא מְעוֹרֵר תָּמִיד לָאָדָם לַחֲשֹׁב רַק בְּמַה שֶּׁנּוֹגֵעַ לַהַצָּלָחָה הַזְּמַנִּית, לָכֵן הִקְדִּים לָנוּ הַתַּנָּא צָרֵי לָזֶה וְאָמַר (אבות ב' א'): הֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ. הַיְנוּ שֶׁיַּעֲרִיךְ קַטְנוּת הַהֶפְסֵד שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה מֵהַמִּצְוָה, כְּנֶגֶד עֶצֶם הַשָּׂכָר הָרוּחָנִי הַנִּצְחִי, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן. וְאִם הַיֵּצֶר הָרָע מַזְמִין לוֹ לַעֲשׂוֹת אֵיזוֹ עֲבֵרָה בִּשְׁבִיל שׁוּם הֲנָאָה, יַעֲרִיךְ קַטְנוּת שָׂכָר, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מֵהָעֲבֵרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל זְמַן מָעָט, נֶגֶד הָעֹנֶשׁ הַגָּדוֹל וְהַצַּעַר הַנִּצְחִי, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ אַחַר כָּךְ.

**וְאַף** אֲנוּ נֹאמַר בְּעִנְיָנֵנוּ, כְּדֵי לְהִתְגַּבֵּר עַל הַיֵּצֶר וְהַמְסִיתִים אוֹתוֹ לְהַטּוֹת בְּנוֹ מִדֶּרֶךְ טוֹבָה לְדֶרֶךְ רָעָה, יַעֲרִיךְ לְנֶגֶד עֵינָיו הַשָּׂכָר וְהָעֹנֶשׁ הַנִּצְחִי שֶׁמַּגִּיעַ לָאָדָם עַל יְדֵי בָּנָיו, וְאָז יֵרָף מִמֶּנּוּ הַיֵּצֶר, דְּזֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי:

פָּתַח וְאָמַר (מלאכי א' ו'): "בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו". בֵּן יְכַבֵּד אָב כְּמָה דְּאָמוּר (שמות כ' י"ב): "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ". וְאוֹקְמוּהָ בְּמֵיכְלָא וּמִשְׁתְּיָא, וּבְכֹלָּא, הַאי בְּחַיָּיו דְּאִתְחַיַּב בֵּהּ. בָּתַר דְּמִית, אִי תֵּימָא פָּטוּר מִנַּהּ הוּא? לָאו הָכִי, דְּאַף עַל גַּב דְּמִית, אִתְחַיַּב בִּיקָרֵהּ יָתִיר, דִּכְתִיב: "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ". דְּאִי הַהוּא בְּרָא אָזֵיל בְּאַרַח תַּקָּלָא, וַדַּאי מְבַזֶּה לַאֲבוֹי הוּא, וַדַּאי עֲבֵיד לֵהּ קִלְנָא. וְאִי הַהוּא בְּרָא אָזֵיל בְּאַרַח מִישׁוֹר וְתַקֵּן עוֹבָדוֹי, וַדַּאי אוֹקִיר לַאֲבוֹי. אוֹקִיר לֵהּ בְּהַאי עָלְמָא גַּבֵּי בְּנֵי נָשָׁא, אוֹקִיר לֵהּ בְּהַהוּא עָלְמָא גַּבֵּי קַדִּשָׁא בְּרִיךְ הוּא. וְקַדִּשָׁא בְּרִיךְ הוּא חַיֵּיס עֲלֵהּ וְאוֹתִיב לֵהּ בְּכָרְסְיָא דִּיקָרֵהּ. בְּרַם זַכָּאִין אִנּוּן צַדִּיקַיָּא דְּזָכָאן לִבְנִין קַדִּישִׁין לְגַזְעִין קַדִּישִׁין, עֲלַיְהוּ אִתְקְרֵי: "כָּל רוֹאֵיהֶם יַכִּירוּם, כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ ה'". עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

פִּתַח וְאָמַר: "בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו", בֵּן יְכַבֵּד אָב כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ", וּפֵרְשׁוּ: בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה וּבְכֹל, זֶה בְּחַיָּיו. שֶׁמְּחַיֵּב בּוֹ. לְאַחַר שֶׁמֵּת הָאָב, הַאִם תֹּאמַר. שֶׁנִּפְטָר מִזֶּה לֹא כֵן, שֶׁאַף עַל גַּב שֶׁמֵּת מְחַיֵּב בְּכְבוֹדוֹ יוֹתֵר שֶׁנֶּאֱמַר: "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ", שֶׁאִם הַבֵּן הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ מְקֻלְקֶלֶת, וַדַּאי שֶׁמְּבַזֶּה אֶת אָבִיו, וַדַּאי שֶׁעוֹשֶׂה לוֹ קְלוֹן. וְאִם אוֹתוֹ הַבֵּן הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה וּמְתֻקָּן מַעֲשָׂיו, וַדַּאי. שֶׁמְּכַבֵּד אֶת אָבִיו, מְכַבֵּד אוֹתוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם לִפְנֵי בְּנֵי אָדָם, מְכַבֵּד אוֹתוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַחֵם עָלָיו וּמוֹשִׁיב אוֹתוֹ בְּכִסֵּא כְבוֹדוֹ. אַשְׁרֵי לָהֶם לַצַּדִּיקִים, שֶׁזּוֹכִים לִבְנִים קְדוֹשִׁים, לְגִזְעִים קְדוֹשִׁים, עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: "כָּל רוֹאֵיהֶם יַכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ ה' ", עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וּלְהֶפֶךְ** חַס וְשָׁלוֹם, אִם אֵין הַבֵּן הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר, הוּא בִּזָּיוֹן גָּדוֹל לְאָבִיו בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ בֵּן מַמְרֶה וּמַכְעִיס לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַגְּרַ"א בְּאַגַּרְתּוֹ הַקְּדוֹשָׁה "עָלִים לִתְרוּפָה", שֶׁאַף אִם יַדְרִיךְ תָּמִיד בָּנָיו בְּמוּסָר וְלֹא יְקַבְּלוּם, אוֹי לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה וְהַצַּעַר וְהַבִּזָּיוֹן בָּעוֹלָם הַבָּא. וְכָל שֶׁכֵּן אִם הָאָב עַצְמוֹ גּוֹרֵם בְּהַנְהָגָתוֹ לְהַטּוֹת בָּנָיו מִדֶּרֶךְ הַחַיִּים

לְדֶרֶךְ הַמָּוֶת, כַּמָּה מֵהָעֹנֶשׁ וְהַבִּזָּיוֹן וְהַכְּלִמָּה יַגִּיעַ לוֹ מִזֶּה, וְכָל עָוֹן וְעָוֹן שֶׁיַּעֲשֶׂה הַבֵּן, יִהְיֶה גַּם לוֹ לְמַזְכֶּרֶת עָוֹן. וְלֹא עוֹד, אֶפִלּוּ אִם יָמוּת הַבֵּן הַזֶּה, וְהוּא כְּבָר זָכָה בְּמַעֲשָׂיו לֵישֵׁב בְּגַן עֵדֶן, גַּם כֵּן יַגִּיעַ לוֹ מִמֶּנּוּ צַעַר גָּדוֹל, כִּי יִטָּלוּהוּ מִגַּן עֵדֶן וְיוֹלִיכוּהוּ לְגֵיהִנֹּם, לְמַעַן יִרְאֶה בְּיִסּוּרֵי בְּנוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל. וְהֵבִיא הַגְּרָ"א דָּבָר זֶה בְּמִשְׁלֵי (כ"ט י"ז) עַל הַפָּסוּק: "יַסֵּר בִּנְךָ וְיָנִיחֶךָּ, וְיִתֵּן מַעֲדַנֵּי לְנַפְשֶׁךָ". וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כַּאֲשֶׁר הַבֵּן וְכוּ', וְעוֹד יַנִּיחֲךָ מִן הַגֵּיהִנֹּם, "וְיִתֵּן מַעֲדַנֵּי לְנַפְשֶׁךָ" בְּגַן עֵדֶן, כְּמוֹ מַעֲשֶׂה דְּר' עֲקִיבָא, שֶׁלִּמֵּד תּוֹרָה עִם בֶּן רָשָׁע וְהִצִּילוֹ מִן הַגֵּיהִנֹּם, וְעוֹד שֶׁהֵבִיאוֹ לְגַן עֵדֶן. וְעוֹד "יַסֵּר" וְגוֹ', כִּי אֶפְלּוּ צַדִּיק, אִם יֵשׁ לוֹ בֶּן רָשָׁע, אָזַי נוֹטְלִין אוֹתוֹ מִגַּן עֵדֶן לְגֵיהִנֹּם, לְמַעַן יִרְאֶה יִסּוּרֵי בְּנוֹ, וְזֶהוּ: "יַסֵּר בִּנְךָ וְיַנִּיחֶךָּ" בְּמִקּוֹמְךָ, וְגַם הוּא יִתֵּן וְגוֹ'. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וּכְשֶׁיִּתְבּוֹנָן** תָּמִיד וְיַחְשֹׁב קַטְנוּת שִׂכַּר עֲבֵרָה שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה נֶגֶד הֶפְסֵדוֹ הַנִּצְחִי, בְּוַדַּאי לֹא יִשְׁמַע הָאָב לְקוֹל מְלַחֲשִׁים וְיִבְחַר בַּחַיִּים לְהַחֲזִיק בָּנָיו לְתוֹרַת ה', שֶׁהֵם הַחַיִּים הָאֲמִתִּיִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי ג, י"ח): "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ", וְהָאוֹכֵל מִפֵּרוֹתָיו, חַי לְעוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁתִּקְנוּ לָנוּ חֲזַ"ל בְּנֻסַּח הַבְּרָכָה: "וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ", וְאָז יִזְכֶּה לִחְיוֹת חַיֵּי הַנֶּצַח הוּא וְזַרְעוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְיִתֵּן מַעֲדַנֵּי לְנַפְשֶׁךָ", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה (דברים ל' י"ט): "וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים, לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ".

**וְגַם** בָּעוֹלָם הַזֶּה יִזְכֶּה שֶׁנָּכְסָיו יִהְיוּ מַצְלִיחִין, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (עבודה זרה י"ט:): כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נְכָסָיו מַצְלִיחִין, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים א' ג'): "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' וְגוֹ', וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ".

**וְכָל** זֶה רָמַז לָנוּ הַכָּתוּב בִּקְצָרָה, תְּשׁוּבַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל שְׁאֵלַת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל (שיר השירים א' ז'): "אֵיכָה תִּרְעֶה", שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל הַשְׁפָּעָה, "אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם", שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל קְשֵׁי הַזְּמַן, "אִם לֹא תֵּדְעִי לָךְ וְגוֹ' בְּעִקְבֵי הַצֹּאן", הַיְנוּ שֶׁנִּתְבּוֹנֵן בְּדַרְכֵי אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְנֵלֵךְ בְּדַרְכֵיהֶם, וּבִזְכוּת זֶה יִתֵּן לָנוּ הַשְׁפָּעָה כְּמוֹ שֶׁהָיָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְיוּסַר מִמֶּנּוּ קְשֵׁי הַזְּמַן בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵינוּ.

**וּכְעַיִן** זֶה מָצָאתִי בְּעֵזֶר ה' גַּם כֵּן בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, דְּהַפָּסוּק הַזֶּה מוֹרֶה, שֶׁנִּתְחַזֵּק אֶת בָּנֵינוּ לְתוֹרָה, וְעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה לָנוּ כֹּחַ לְהָגֵן עַל בָּנֵינוּ, וְיִהְיֶה לָנוּ קִיּוּם בֵּין הָעַמִּים, דְּזֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת בָּלָק: אִם לֹא תֵּדְעִי לְאַתְקָפָא גַּרְמָךְ בְּגִלּוּתָא, וּלְאַתְקָפָא חֵילָא לַאֲנָנָא עַל בְּנָךְ, צְאִי לָךְ לְאַתְקָפָא, בְּעִקְבֵי הַצֹּאן אִנּוּן תִּינוֹקוֹת דְּבֵית רַבָּן, דְּאוֹלְפֵי תּוֹרָה וְכוּ'. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

"אִם לֹא תֵדְעִי לְךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים", לְמָה נֶאֱמַר "לְךְ" אֶלָּא אִם לֹא תֵדְעִי לְךְ: לְהִתְחַזֵּק עַצְמֵךְ בַּגְּלוּת וּלְהִתְגַּבֵּר בְּכֹחַ לְהָגֵן עַל בָּנַיִךְ, "צְאִי לְךְ" לְהִתְחַזֵּק "בְּעִקְבֵי הַצֹּאן", אֵלּוּ הֵם יְלָדִים שֶׁבְּבֵית רַבָּם הַלּוֹמְדִים תּוֹרָה, מֵהֶם תִּטְלִי כֹּחַ לְהָגֵן עַל בָּנַיִךְ.

**פרק י**

## **בּוֹ יְבֹאַר, מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל, שֶׁאָדָם בְּלִי תּוֹרָה הוּא כְּדָג בְּלִי מַיִם.**

**וְלֹא** יִטְעֶה הָאָדָם בְּנַפְשׁוֹ לוֹמַר: מַה כָּל הָרַעַשׁ הַזֶּה עַל סִלּוּקֵי אֶת בְּנֵי מֵהַתּוֹרָה, וְכִי בִּשְׁבִיל זֶה לֹא יוּכַל לִהְיוֹת אִישׁ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שְׁאָר אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל?

**אֲבָל** בֶּאֱמֶת לֹא כֵן, אָחִי, כִּי כְּבָר מוּכָח מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בִּבְרָכוֹת (דף ס"א:) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת, וְנִבְחָן דָּבָר זֶה בִּזְמַנֵּנוּ גַּם כֵּן בְּכוּר הַנִּסָּיוֹן, שֶׁאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי, שֶׁנִּלְקַח מִן הַתּוֹרָה, הוּא כְּמוֹ דָּג שֶׁנִּלְקַח מִן הַמַּיִם, אַף שֶׁיֵּשׁ לוֹ קְצָת חַיּוּת עֲדַיִן, מִכָּל מָקוֹם בְּרוּר הַדָּבָר שֶׁוַּדַּאי יָמוּת לְבַסּוֹף, וְאִי אֶפְשָׁר לְדָג לִחְיוֹת, כִּי אִם אֵיזֶה שָׁעוֹת, כָּל זְמַן שֶׁלַּחְלוּחִית הַמַּיִם יֶשְׁנָה עֲדַיִן עַל הַגּוּף, אֲבָל כְּשֶׁמִּתְיַבֶּשֶׁת, תֵּכֶף מֵת, כִּי נִפְסָק לְגַמְרֵי הַחַיּוּת.

**כֵּן** עֶצֶם קְדֻשַּׁת ה' הַחוֹפֶפֶת עַל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל יָדָהּ יִזְכּוּ לֶעָתִיד לָבוֹא לִהְיוֹת קַיָּמִים לָנֶצַח, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים ד' ד'): "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים" וְגוֹ; וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל עַל הַפָּסוּק הַזֶּה, הוּא רַק עַל יְדֵי אֲמִצָּעוּת הַתּוֹרָה, וּכְשֶׁבְּנֵי אָדָם פּוֹרְשִׁים עַצְמָן מִן הַתּוֹרָה, כָּל זְמַן שֶׁלַּחְלוּחִית הַתּוֹרָה יֶשְׁנָה עֲדַיִן עֲלֵיהֶם, הֵם עוֹסְקִין עֲדַיִן קְצָת בְּמִצְוֹתֶיהָ, אֲשֶׁר הֶרְגִּלוּ בָּהּ מִכְּבָר, אֲבָל בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן, מִשֶּׁמַּתְחִילָה הַלַּחְלוּחִית לְהִתְיַבֵּשׁ, מַתְחִילִין לְהַפְסִיק גַּם מִמִּצְוֹת, וּמִי יוֹדֵעַ לְמָה יָבוֹא עַל יְדֵי זֶה. וּבֶאֱמֶת מִקְרָא מַלֵּא הוּא בְּפָרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי (ויקרא כ"ו י"ד ט"ו): "וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי, (פֵּרוּשׁ: לִהְיוֹת עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם) וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה, (מִשֶּׁלֹּא תִלְמְדוּ לֹא תַעֲשׂוּ): וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ (מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים), וְאִם אֶת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם (שׂוֹנֵא הַחֲכָמִים) לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת (מוֹנֵעַ אֲחֵרִים מֵעֲשׂוֹת) אֶת כָּל מִצְוֹתַי (כּוֹפֵר, שֶׁלֹּא צִוִּיתִים, לָכֵךְ נֶאֱמַר: "אֶת כָּל מִצְוֹתַי" וְלֹא אֶת כָּל הַמִּצְוֹת) לְהַפְרְכֶם אֶת בְּרִיתִי" (כּוֹפֵר בָּעִקָּר, הֲרֵי שֶׁבַע עֲבֵרוֹת. הָרִאשׁוֹנָה גּוֹרֶרֶת הַשְּׁנִיָּה וְכֵן עַד הַשְּׁבִיעִית וְאֵלּוּ הֵן כּוּ'. כָּל זֶה פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם וְהוּא מֵהַתּוֹרַת כֹּהֲנִים).

**וּבָזֶה** פֵּרַשְׁתִּי מַה שֶּׁאָנוּ אוֹמְרִין בְּכָל יוֹם בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה דְּקְרִיאַת שְׁמַע (דברים י"א י"ג): "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ וְגוֹ' לְאַהֲבָה וְגוֹ', הִשָּׁמְרוּ לָכֶם וְגוֹ' וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים" וְגוֹ'. דִּלְכְאוֹרָה הֲלֹא הַדֶּרֶךְ הוּא כְּשֶׁאָדָם מְצַוֶּה לִבְנוֹ שֶׁיִּתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר, מְצַוֶּה לוֹ לְפִי עִנְיָנוֹ. אִם הוּא הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ תְּמִים, מְצַוֶּהוּ שֶׁיּוֹסִיף אֹמֶץ, וְלֹא יָסוּר מִזּוֹ הַדֶּרֶךְ, וְאִם הוּא הוֹלֵךְ שׁוֹבָב בְּדֶרֶךְ לִבּוֹ וְרוֹצֶה לִנְסֹעַ מֵאִתּוֹ, הוּא מְצַוֶּהוּ שֶׁעַל כָּל פָּנִים לֹא יָסוּר מִדֶּרֶךְ הַשֵּׁם לְגַמְרֵי, חַס וְשָׁלוֹם,

וְאִם יַחֲלִיף הָעִנְיָנִים, שֶׁיְצַוֶּה לִבְנוֹ הַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר, שֶׁלֹּא יָסוּר מִדֶּרֶךְ ה' לְהָמִיר דָּתוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, לֹא לְכָבוֹד יִהְיֶה לוֹ וְגַם לִבְנוֹ בַּצַּוּוּי הַזֶּה. וְהָכָא הֲלֹא רֹאשׁ פָּרָשַׁת "וְהָיָה" מְדַבֶּרֶת בַּאֲנָשִׁים יִרְאֵי ה' וְאוֹהֲבֵי שְׁמוֹ בְּכָל לֵב וָנֶפֶשׁ, כְּמוֹ דִּכְתִיב: "לְאַהֲבָה" וְגוֹ', וּמַה שַּׁיָּךְ בָּזֶה הַסְּמִיכוּת: "פֶּן יִפְתֶּה וַעֲבַדְתֶּם" וְגוֹ', וְתוּ תֵּבֵת "וְסַרְתֶּם" לְכְאוֹרָה יָתֵר הִיא?

**אֲבָל** הָאֱמֶת הוּא כִּפְשׁוּטוֹ, דְּמִתְחִלָּה כְּתִיב בַּפָּרָשָׁה: "וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם", וְאָמְרוּ חֲז"ל (תענית ב'.): אֵיזוֹ עֲבוֹדָה שֶׁהִיא בַּלֵּב? הֱוֵי אוֹמֵר: זוֹ תְּפִלָּה. וְלָזֶה אָמַר הַכָּתוּב: "הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם", הַיְנוּ שֶׁהַיֵּצֶר יְפַתֶּה לִבְכֶם לֵאמֹר: לְמָה לִי תּוּ לִלְמֹד תּוֹרָה, מֵאַחַר שֶׁיֵּשׁ לִי אַהֲבַת ה', וּבְרוּךְ הַשֵּׁם אֲנִי מִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם, דַּי בְּכָךְ, וּמַה בְּכָךְ אֶפְלוּ אִם אָסוּר מַעֲתָּה לְגַמְרֵי מִן הַתּוֹרָה, אוֹ שֶׁאֶסִּיר אֶת בָּנַי מֵהַתּוֹרָה, הֲלֹא הוּא מִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם? וְלָזֶה בָּא הַכָּתוּב וְהוֹדִיעַ לָנוּ, שֶׁסּוֹף דָּבָר יִהְיֶה עַל יְדֵי הֶסָּרָה מֵהַתּוֹרָה "וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים", וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בִּתְחִלָּה, שֶׁדָּבָר זֶה דּוֹמֶה לְדָג שֶׁנִּלְקָח מִן הַמַּיִם, שֶׁתַּעֲקֹר עֶצֶם חַיּוּתוֹ בִּזְמַן קָצָר. כֵּן הוּא אִישׁ יִשְׂרְאֵלִי, הַסָּר מִן הַתּוֹרָה לְגַמְרֵי וּמַטָּה אֶת עַצְמוֹ מִדֶּרֶךְ הַמּוּסָר לְדֶרֶךְ אַחֵר, לֹא רָחוֹק הוּא מֵעֲבוֹדַת אֱלֹהִים אֲחֵרִים. (וּבְרוּר הוּא, שֶׁכֵּן נִמְצָא בְּסִפְרֵי עַל זֶה הַפָּסוּק, "פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם". כֵּיוָן שֶׁהָאָדָם פּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה, מִיָּד נִדְבָּק בַּעֲבוֹדָה זָרָה). וְלָזֶה אָמַר הַכָּתוּב אַחַר כָּךְ (שם י"ח): "וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם". הַיְנוּ שֶׁיִּכָּנְסוּ דְּבָרַי בְּעֹמֶק לִבְּכֶם מַה שֶּׁאֲמַרְתִּי לָכֶם, שֶׁבְּסוּר הָאָדָם מִן הַתּוֹרָה, יָבוֹא, חַס וְשָׁלוֹם, לְבַסּוֹף לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל כֵּן (שם י"ט): "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם" וְגוֹ', וְלֹא תִסְפְּקוּ עַצְמְכֶם, בַּמֶּה שֶׁהַבֵּן מְקַיֵּם מִצְוֹת תְּפִלָּה. וְעַל זֶה מְסַיֵּם הַכָּתוּב לְבַסּוֹף (שם כ"א): "לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה" וְגוֹ', כְּמַאֲמָרָם זַ"ל בְּפֶרֶק חֵלֶק: אֵין הַגָּלְיוֹת מִתְכַּנְּסִין, אֶלָּא בִּזְכוּת הַתּוֹרָה.

**וְהִנֵּה** כָּל זֶה אֲפִלּוּ בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, וְכָל שֶׁכֵּן בִּזְמַנֵּנוּ, שֶׁהַרְבֵּה וְהִרְבֵּה סָרוּ מִדֶּרֶךְ ה' עַל יְדֵי הַפְּרִישָׁה מִן הַתּוֹרָה, בְּוַדַּאי הוּא עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' וּלְחַזֵּק אֶת בָּנֵינוּ לְתוֹרָה וּלְתִעוּדָה.

**וְזֶה** לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ בְּפָרָשַׁת תְּרוּמָה עַל הַפָּסוּק (תהילים קי"ט קכ"ו): "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' ": בְּכָל זִמְנָא דְּאוֹרַיְתָא מִתְקַיְּמָא בְּעָלְמָא, וּבְנֵי נָשָׁא מִשְׁתַּדְּלִין בַּהּ, קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא חָדֵי בְּעוֹבְדֵי יָדוֹ וְחָדֵי בְּעָלְמִין כֻּלְּהוּ, וּשְׁמַיָּא וְאַרְעָא קַיְמִין בְּקִיּוּמַיְהוּ. וְלָא עוֹד, אֶלָּא דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כָּנֵישׁ כָּל פָּמַלְיָא דִּילֵהּ וְאָמַר לוֹן: חֲמוּ עַמָּא קַדִּישָׁא דְּאִית לִי בְּאַרְעָא, דְּאוֹרַיְתָא מִתְעַטְּרָא בְּגִנְיהוֹן. חֲמוּ עוֹבְדֵי יָדֵי דְּאַתּוּן אֲמַרְתּוּן (תהילים ח' ה'): "מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ", וְאִנּוּן כַּד חֲמוּ חֶדְוָה דְּמָארֵיהוֹן בְּעַמֵּהּ, מִיָּד פָּתְחֵי וְאָמְרֵי (דברי הימים א' י"ז כ"א): "וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ". וּבְשַׁעְתָּא דְּיִשְׂרָאֵל מִתְבַּטְּלִ מֵאוֹרַיְתָא, כְּבֵיכוֹל תְּשִׁישׁ חֵילָא וּכְדֵין "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' " אִנּוּן בְּנֵי עָלְמָא צַדִּיקַיָּא דְּאִשְׁתַּאֲרָן, אִית לוֹן לְחַנָּרָא חַרְצִין וּלְמֶעְבַּד

עוֹבְדִין דְּכַשְׁרָאִין, בְּגִין דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא יִתְתַּקַּף בְּהוּ בְּצַדִּיקַיָּא וּמַשְׁרְיָן וְאוּכְלוּסִין דִּילֵהּ. מַאי טַעְמָא? בְּגִין דְּהֵפְרוּ תּוֹרָתָךְ, וְלָא מִשְׁתַּדְּלֵי בַּהּ בְּנֵי עָלְמָא כִּדְקָא יָאוּת. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

בְּכָל זְמַן שֶׁהַתּוֹרָה מִתְקַיֶּמֶת בָּעוֹלָם וּבְנֵי אָדָם עוֹסְקִים בָּהּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁמֵחַ בְּמַעֲשֵׂי יָדָיו וְשָׂמֵחַ בָּעוֹלָמוֹת כֻּלָּם, וְהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ עוֹמְדִים בְּקִיּוּמָם. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹסֵף כָּל הַפַּמַלְיָא שֶׁלּוֹ וְאוֹמֵר לָהֶם: רְאוּ עַם קָדוֹשׁ שֶׁיֵּשׁ לִי בָּאָרֶץ, שֶׁהַתּוֹרָה מִתְעַטֶּרֶת בִּשְׁבִילָם. רְאוּ מַעֲשֵׂי יָדַי שֶׁאֹתָם אֲמַרְתֶּם: "מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ", וְכַאֲשֶׁר רוֹאִים שִׂמְחַת רִבּוֹנָם בְּעַמּוֹ, מִיָּד פּוֹתְחִים וְאוֹמְרִים: "מִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ". וּבְשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִתְבַּטְּלִים מֵהַתּוֹרָה, כְּבֵיכוֹל תֹּשֶׁשׁ כֹּחוֹ. וּבְכֵן "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' ", אֵלּוּ בְּנֵי הָעוֹלָם הַצַּדִּיקִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ, יֵשׁ לָהֶם לַחְגֹּר מָתְנֵיהֶם, וְלַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים טוֹבִים בִּשְׁבִיל שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְחַזֵּק [לְשָׁמְחָן] עִם הַצַּדִּיקִים וְעִם הַמַּחֲנוֹת וְהַגְּדוּדִים שֶׁלּוֹ, מַה הַטַּעַם. מִפְּנֵי שֶׁהֵפְרוּ תּוֹרָתָךְ, וְלֹא עוֹסְקִים בָּהּ בְּנֵי הָעוֹלָם כְּמוֹ. שֶׁרְאוּי, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וּבְפָרָט** בְּזַמֵּנֵנוּ, שֶׁאָנוּ רוֹאִין בְּחוּשׁ, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, שֶׁהַנְּעָרִים שֶׁסָּרוּ מִן הַתּוֹרָה, נַעֲשָׂה אֻצְלָם הֶפְקֵר גַּם כֵּן אִסּוּר וּשְׁאָר אִסּוּרִין. עַל כֵּן בְּוַדַּאי חִיּוּב גָּדוֹל עַל כָּל אָב לְהַחֲזִיק בָּנָיו בְּתוֹרַת ה' וּלְהַרְגִּילוֹ בְּמִצְוֹתָיו, כְּמוֹ דִּכְתִיב (משלי כ"ב ו'): "חֲנֹךְ לַנַּעַר" וְגוֹ', וְיִהְיֶה שִׁכְּרוֹ עֲבוּר זֶה גָּדוֹל מְאֹד, הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדּוֹרוֹת שֶׁלְּפָנֵינוּ, כִּדְאִיתָא בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (פ רק ג' משנה ו'): מֵאָה פְּעָמִים בְּצַעַר מִפַּעַם אַחַת שֶׁלֹּא בְּצַעַר. וְנֶאֱמַר (יְחֶזְקֵאל מ"ד ט"ו): "וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק, אֲשֶׁר שָׁמְרוּ וְגוֹ', הֵמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשָׁרְתֵנִי" וְגוֹ'.

**הַיּוֹצֵא** לָנוּ מִכָּל הַפָּרָקִים הָאֵלּוּ, שֶׁכָּל אֶחָד יִרְאֶה לְקַדֵּשׁ אֶת כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ בְּקְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, וְנִרְאֶה לְחַזֵּק אֶת עַמּוּד הַתּוֹרָה, וּבִזְכוּת זֶה נִזְכֶּה לְבִיאַת הַגּוֹאֵל בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, אָמֵן.

## חתימת הספר

### פרק א

**יִתְבָּאֲרוּ בּוֹ עוֹד עִנְיָנִים הַשַּׁיְכִים לְשַׁעַר א', ב'.**

## בּוֹ יִבֹאַר, שֶׁעַל יְדֵי שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן יִזְכֶּה לַחֲשִׁיבוּת מְיֻחֶדֶת בָּעוֹלָם הַבָּא.

**אָמְרוּ** חֲז"ל בְּבָבָא בַּתְרָא (קס"ה.): רֶבֶן בְּגֶוֶל וּמְעוּטָן בַּעֲרִיוֹת וְכֶלְן בַּאֲבַק לָשׁוֹן הָרַע. מִזֶּה יוּכַל הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן אֶת גֹּדֶל עִנְיַן שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, דַּהֲלֹא אָנוּ רוֹאִין, שֶׁטֶבַע כָּל אָדָם לְהִתְגָּאוֹת בְּאֵיזֶה דָּבָר, שֶׁיִּהְיֶה מְנֻכָּר בָּזֶה חֲשִׁיבוּתוֹ. אִם עָשִׁיר גָּדוֹל הוּא יִתְחַזֵּק לִהְיוֹת לוֹ חָצֵר נָאָה, וְאִם בַּעַל הַבַּיִת בְּבֵית נָאֶה, וַאֲפִלּוּ אִם הוּא נַעַר מְשָׁרֵת בְּאֵיזֶה מָקוֹם, יִרְאֶה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ עַל כָּל פָּנִים בֶּגֶד נָאֶה שֶׁל שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה אֵצֶל חֲבֵרָיו לְפִי

עֶרְכוֹ. וְאִם זֶה בָּעוֹלָם הַכָּלָה, שֶׁהַתַּעֲנוּג וְהַכָּבוֹד שֶׁלּוֹ הוּא הֶבֶל וָרִיק, כַּמָּה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מִכִּפְלֵי זֶה בָּעוֹלָם הַנִּצְחִי.

**הֲלֹא** יָדוּעַ הוּא, שֶׁעַל יְדֵי שֶׁהָאָדָם מִתְדַּבֵּק בַּעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקַיְּם מִצְוֹתָיו, נִבְרָא לְכָבוֹדוֹ שָׁם הֵיכָל קָדוֹשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ לְהִתְעַדֵּן בּוֹ, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ קֹהֶלֶת, שֶׁלְּכָל צַדִּיק וְצַדִּיק נוֹתְנִין לוֹ מָדוֹר בִּפְנֵי עַצְמוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ. וְאִם כֵּן הַדָּבָר, הָאָדָם שֶׁהוּא זֶהִיר בִּימֵי חַיָּיו מֵעֲרָיוֹת, אַף שֶׁשָּׁכְרוֹ יִהְיֶה עֲבוּר זֶה גַּם כֵּן גָּדוֹל, וְיִתֵּן לוֹ מָקוֹם מוּכָן לְהִתְעַדֵּן בּוֹ נֶצַח, אַף עַל פִּי כֵן מִין הַהֵיכָל הַזֶּה וְתַעֲנוּגָיו מָצוּי הוּא אֵצֶל רֹב יִשְׂרָאֵל בְּגַן עֵדֶן, וְלֹא מִנְכָּר בָּזֶה חֲשִׁיבוּתוֹ כָּל כָּךְ, דַּהֲלֹא רַק מְעוּטָן נִכְשָׁלִין בַּעֲרָיוֹת, וְאִם הוּא זֶהִיר בְּגָזֵל, וּמְעוּטָן שׁוֹמְרִין עַצְמָן מֵעָוֹן זֶה. אִם כֵּן יֵשׁ לָהֶם הֵיכָל כְּמוֹתוֹ, אֲבָל אִם יִהְיֶה זָהִיר בְּמִדַּת שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן בְּכָל פְּרָטָיו, חֲשִׁיבוּת הֵיכָלוֹ, שֶׁנִּבְרָא עַל יְדֵי מִצְוָה זוֹ, יִהְיֶה מִנְכָּר לַכֹּל בְּגַן עֵדֶן, דַּהֲלֹא בַּאֲבַק לָשׁוֹן הָרָע כֻּלָּן נִכְשָׁלִים (אִם לֹא מִי שֶׁמִּתְעוֹרֵר בְּנַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא לְהִתְרַפּוֹת מִזֶּה), וְאֵין לָהֶם מִין הֵיכָל קָדוֹשׁ כָּזֶה כְּמוֹתוֹ.

**וּבְפָרָט** מִי שֶׁמְּעַיֵּן הֵיטֵב בִּפְתִיחַת הַסֵּפֶר "חָפֵץ חַיִּים", וּבַסֵּפֶר הַזֶּה בִּשְׁנֵי שְׁעָרָיו הָרִאשׁוֹנִים בְּכָל פְּרָקָיו, יִרְאֶה שֶׁעַל יְדֵי קִיּוּם מִדַּת שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן יִגְרַע מִמֶּנּוּ בְּכָל שָׁנָה כַּמָּה מֵאוֹת וַאֲלָפִים עֲוֹנוֹת, וְיִתּוֹסֵף לוֹ תְּמוּרָתָם כַּמָּה מֵאוֹת וַאֲלָפִים מִצְוֹת, כִּי אֲפִלּוּ אִם עַל יְדֵי זֶה לֹא יִתְמַעֲטוּ לוֹ בְּכָל יוֹם כִּי אִם עֶשֶׂר תֵּבוֹת שֶׁל דִּבּוּרִים שֶׁלֹּא כַּהֲגֶן, שֶׁחָסַם אֶת פִּיו מִלְּדַבְּרָם, גַּם כֵּן עוֹלֶה יוֹתֵר מִשְּׁלֹשֶׁת אֲלָפִים לְשָׁנָה. (וּבָזֶה פֵּרַשְׁתִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (ערכין ט"ו:): כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, מַגְדִּיל עָוֹנוֹת עַד לִשְׁמַיִם, וּפֵרוּשׁוֹ: כָּל מִי שֶׁמְּרַגֵּל בְּעָוֹן זֶה, מִתְרַבִּים מִזֶּה גּוּפָא עֲוֹנוֹתָיו מְאֹד), וּלְמִצְוֹת יֵחָשְׁבוּ לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא אוֹתָן הַתֵּבוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (מכות כ"ג:): יָשַׁב אָדָם וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה, נוֹתְנִין לוֹ שָׂכָר כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה, וְעַל כָּל רֵגַע וָרֵגַע, שֶׁאָדָם חוֹסֵם פִּיו זוֹכֶה וְכוּ'. וְגַם מִמֵּילָא יָבוֹא עַל יְדֵי זֶה לִידֵי כַּמָּה מִדּוֹת קְדוֹשׁוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּשַּׁעַר הַשֵּׁנִי מִסֵּפֶר הַזֶּה.

**פרק ב**

## בּוֹ תְּבֹאַר תּוֹעֶלֶת שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן לְמִי שֶׁקּוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה.

**וּבְפָרָט** אִם יֵשׁ לוֹ עֵת קָבוּעַ לַתּוֹרָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, כַּמָּה תּוֹעִיל מִדַּת שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן לְלִמּוּדוֹ שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל, דְּאִי לָאו הָכִי (דאם לא כן), עָלוּל מְאֹד שֶׁיִּגָּרַע לוֹ עַל יְדֵי זֶה מִלִּמּוּדוֹ בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וְגַם לְמוּדוֹ יִהְיֶה פִּסְקֵי פִּסְקֵי, וְיָדוּעַ גְּדֹל עֹנֶשׁ שֶׁיֵּשׁ עַל זֶה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (עבודה זרה ג':): כָּל הַפּוֹסֵק מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְעוֹסֵק בְּדִבְרֵי שִׂיחָה, מַאֲכִילִין אוֹתוֹ גַּחֲלֵי רְתָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ל' ד'): "הַקֹּטְפִים מַלּוּחַ עֲלֵי שִׂיחַ, (דִּבְרִים שֶׁנִּתְּנוּ בַּלּוּחַ, עֲלֵי שִׂיחָה בְּטֵלָה), וְשֹׁרֶשׁ רְתָמִים לַחְמָם", וְהוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁאִם הָיָה לוֹמֵד הַתּוֹרָה, הָיְתָה מִתְקַיֶּמֶת

נַפְשׁוֹ לֶעָתִיד לָבוֹא לָנֶצַח עַל יְדֵי אוֹר הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁאוֹרָהּ אֵינָהּ שׁוֹרֶפֶת, חַס וְשָׁלוֹם, הַנֶּפֶשׁ, אַדְרַבָּה, הִיא מָזוֹן נִצְחִי לַנֶּפֶשׁ כְּמוֹ הַלֶּחֶם, שֶׁמְּזִין לַגּוּף בִּימֵי חַיָּיו, וְעַל כֵּן נִקְרֵאת הַתּוֹרָה בְּשֵׁם לֶחֶם, כְּמוֹ דִּכְתִיב (משלי ט' ה'): "לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי" וְגוֹ', וּמִדְּפוֹסֵק בְּאֶמְצַע הַלְּמוּד מוֹרֶה שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה הַמָּזוֹן הַהוּא, וְעַל כֵּן מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שָׁם תְּמוּרַת מְזוֹן הַנֶּפֶשׁ, שֶׁעַל יְדֵי אוֹר הַתּוֹרָה, הָאוֹר שֶׁל הַגַּחֶלֵי רְתָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַקֹּטְפִים מַלּוּחַ עֲלֵי שִׂיחַ, וְשֹׁרֶשׁ רְתָמִים לַחְמָם".

**וּמַה** דְּנָקַט הַכָּתוּב דַּוְקָא רְתָמִים? שֶׁאוֹתָם גֶּחָלִים, שֶׁנַּעֲשִׂים מֵעֵץ רֹתֶם, אֵינָם נִכְבִּים עַד שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (בבבא בתרא ע"ד:) לְהוֹרוֹת לָנוּ, שֶׁדַּיָּנִין אוֹתוֹ עֲבוּר זֶה כְּרֻשָּׁע גָּמוּר, שֶׁמִּשְׁפָּטוֹ בַּגֵּיהִנֹּם הוּא שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְזֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת שְׁלַח: מַאן דְּפָסַק מִלִּין דְּאוֹרַיְתָא עַל מִלִּין בְּטֵלִין, יִתְפַּסְקוּן חַיּוֹהִי מֵהַאי עָלְמָא, וְדִינֵהּ קַיָּמָא בְּהַהוּא עָלְמָא.

מִי שֶׁפּוֹסֵק דִּבְרֵי תוֹרָה בִּשְׁבִיל לְדַבֵּר דְּבָרִים בְּטֵלִים, יִפָּסְקוּ חַיָּיו מֵהָעוֹלָם הַזֶּה, וְדִינוֹ עוֹמֵד לָעוֹלָם הַהוּא.

**הג"ח.** [ וּבֶאֱמֶת הָיָה נִרְאֶה לִי בְּתוֹרַת עֲצָה, לְמִי שֶׁרוֹצֶה לִשְׁמֹר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ מִדִּבּוּרִים אֲסוּרִים, שֶׁיְּרַגִּיל אֶת עַצְמוֹ שֶׁלֹּא לְשׂוֹחַ כְּלָל בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וּבְבֵית הַכְּנֶסֶת, כִּי מִלְּבַד שֶׁהוּא מִצְוָה רַבָּה בְּלָאו הָכִי מִשּׁוּם קְדֻשַּׁת הַמָּקוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים, עוֹד הוּא תּוֹעֶלֶת גָּדוֹל לְעִנְיַן כַּמָּה דְּבָרִים: **א**. שֶׁתִּשָּׁאֵר לוֹ תּוֹרָתוֹ שֶׁלּוֹמֵד בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וּתְפִלּוֹתָיו בִּשְׁלֵמוּת, שֶׁלֹּא יֶחְסַר לוֹ שׁוּם עֲנָיַת אָמֵן וְאָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא וּקְדֻשָּׁה וּבָרְכוּ. **ב**. שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה לוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן יְמֵי חַיָּיו, בְּעֶרֶךְ עֶשֶׂר שָׁנִים, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם שׁוּם דִּבּוּר אָסוּר, כִּי אִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי מָצוּי בְּכָל יוֹם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ בְּכָל תְּפִלּוֹתָיו וּזְמַן מָה אַחַר תְּפִלָּה, לְפָחוֹת בְּעֶרֶךְ אַרְבַּע שָׁעוֹת בַּיּוֹם. וּבִפְרָט אִם יֵשׁ לוֹ גַּם כֵּן עֵת קְבוּעַ לַתּוֹרָה בְּכָל יוֹם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ בְּעֶרֶךְ שְׁתֵּי שָׁעוֹת. לְפִי זֶה בְּעֶרֶךְ חֵלֶק רְבִיעִי מִכָּל הַמַּעֲת לְעֵת מְיֻחָד אֲצָלוֹ לְתוֹרָה וְלַעֲבוֹדָה. הִנֵּה אִם כֵּן מַה טּוֹב יִהְיֶה לוֹ לֶעָתִיד, כְּשֶׁיִּצְטָרֵף חֵלֶק רְבִיעִי מִימֵי חַיָּיו, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם שׁוּם דִּבּוּר אָסוּר, רַק תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה. **ג**. שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה נָקֵל לוֹ מְמֵילָא בְּכָל הַיּוֹם גַּם כֵּן לִשְׁמֹר אֶת כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ, אַחֲרֵי שֶׁהִרְגִּיל אֶת נַפְשׁוֹ בְּכָל יוֹם לִכְבֹּשׁ אֶת כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ חֲמֵשׁ אוֹ שֵׁשׁ שָׁעוֹת כָּל עֵת שִׁבְתּוֹ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ].

**פרק ג**

## בּוֹ יִבָּאֵר, שֶׁצָּרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל בִּמְיֻחָד בְּמִצְוָה, שֶׁאֵין לָהּ דּוֹרְשִׁים.

**אִיתָא** בְּ"סֵפֶר חֲרֵדִים": אַף עַל פִּי שֶׁחַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בְּכָל הַמִּצְוֹת, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לוֹ לְהַחֲזִיק בְּאַחַת מִכָּל הַמִּצְוֹת בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְהִתְמָדָה, שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עָלֶיהָ כָּל יְמֵי חַיָּיו, וּלְפִי שֶׁכְּלָלוּת הַתּוֹרָה, שֶׁהֵם תַּרְי"ג מִצְוֹת, נִקְרָאִים עֵץ חַיִּים, כְּדִכְתִיב (משלי ג' י"ח): "עֵץ חַיִּים

הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ", וְהָאוֹחֵז עָנָף אֶחָד מִן הָאִילָן יָפֶה, אוֹחֵז בְּכֻלָּן, שֶׁכָּל שְׁאָר הָעֲנָפִים נִמְשָׁכִין אַחַר אוֹתוֹ הָעָנָף, שֶׁכֻּלָּם גּוּף אֶחָד, אֲבָל אִם בָּא לֶאֱחֹז בְּכָל הָעֲנָפִים יַחְדָּו, לֹא יוּכַל לֶאֱחֹז כְּלוּם. הַיְנוּ דְּגָרְסִינַן בְּשַׁבָּת (קי"ח:): אָמַר רַב נַחְמָן: תֵּיתִי לִי דְּקַיְּמִית (ישלם שכרי שקימתי) שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת בְּשַׁבָּת וְכוּ'. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: תֵּיתֵי לִי דְּקַיְּמִית (ישלם שכרי שקימתי) מִצְוֹת תְּפִלִּין. וְאָמַר רַב נַחְמָן: תֵּיתִי לִי דְּקַיְּמִית (ישלם שכרי שקימתי) מִצְוֹת צִיצִית. אָמַר רַב יוֹסֵף לְרַב יוֹסֵף בְּרֵהּ דְּרַבָּה: אֲבוּךְ בְּמַאי זָהִיר טְפֵי? אָמַר לֵהּ: בְּצִיצִית. יוֹמָא חַד הֲוָה קָסָלֵיק בְּדַרְגָּא, אִפְסִיק לֵהּ חוּטָא וְלָא נָחֵית וְאָתָא כְּמָה דְּלָא רַמְיֵהּ, (אביך במה נזהר ביותר? אמר לו בציצית יום אחד היה עולה בסלם, נפסק לו החוט, ולא ירד כל זמן שלא הטילו), וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י דְּקַיְּמִית מִצְוֹת תְּפִלִּין, שֶׁלֹּא הָלַךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תְּפִלִּין. וְכֵן לְעִנְיַן צִיצִית. עַד דְּרַמְיֵהּ, שֶׁתִּקְּנָהּ, וְזֶה לְשׁוֹן תְּלִית צִיצִית כִּדְאָמְרִינַן בְּעֶלְמָא (תענית כ"ב.): וְלָא רָמֵי חוּטָא. וְעַיֵּן שָׁם בְּ"סֵפֶר חֲרֵדִים", שֶׁמֵּבִיא מָקוֹם לִדְבָרָיו גַּם מֵהַיְרוּשַׁלְמִי, שֶׁעֲבוּר זֶה יֵיטִיבוּ וְיַאֲרִיכוּ יָמָיו בְּעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב וְאָרֹךְ.

**וְאַף** אָנוּ נֹאמַר בְּעִנְיָנֵנוּ, דִּלְפִי זְמַנֵּנוּ, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, שֶׁהֶפְקֵר אֵצֶל אֵיזֶה אֲנָשִׁים לְנַמְרֵי הֶעָוֹן לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת, אִם אֶחָד יִתְחַזֵּק תָּמִיד בְּעִנְיַן שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, שֶׁלֹּא לַעֲבֹר עַל עָוֹן לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת, כַּמָּה מֵהַשָּׂכָר יַגִּיעַ לוֹ עַל יְדֵי זֶה, דַּהֲלֹא יָדוּעַ הוּא מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ"סֵפֶר חֲרֵדִים", דְּמִצְוָה שֶׁאֵין לָהּ דּוֹרְשִׁין, הִיא כְּמֵת מִצְוָה, וּמִצְוָה שֶׁאֵין לָהּ רוֹדְפִין, רְדֹף אַחֲרֶיהָ לַעֲשׂוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהַמִּצְוָה מְקַטְרֶגֶת וְאוֹמֶרֶת: כַּמָּה גְּרוּעָה אָנֹכִי, שֶׁנִּתְעַלַּמְתִּי מִכֹּל וָכֹל? וּכְבָר יְדוּעַ גְּדֶל עִנְיָנוֹ שֶׁל מֵת מִצְוָה מִמַּה דְּאָמְרוּ (ברכות כ'.), דַּאֲפִלּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל וְנָזִיר וְהוֹלֵךְ לִשְׁחֹט פִּסְחוֹ וְלָמוּל אֶת בְּנוֹ, שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא לִקְרוֹבִים, אֲבָל מִטַּמֵּא הוּא לְמֵת מִצְוָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מֻנָּח בְּבִזָּיוֹן.

**וְעַתָּה** נָחֵזִי אֲנַן, הֲלֹא מֵת מִצְוָה הוּא רַק חֹמֶר בְּעֶלְמָא, בְּלֹא נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה, וְאַף עַל פִּי כֵן, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה הַחֹמֶר הַזֶּה מְקוֹם מִשְׁכָּן לַנֶּפֶשׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי, הִקְפִּידָה הַתּוֹרָה כָּל כָּךְ עַל בִּזָּיונוֹ, וְהִתִּירָה אֲפִלּוּ לְכֹהֵן גָּדוֹל וְנָזִיר, וְתִתְבַּטֵּל עַל יְדֵי זֶה שְׁחִיטַת הַפֶּסַח וּמִילַת הַבֵּן לְהִטָּמֵא לוֹ וְלַעֲסֹק בִּצְרָכָיו. קַל וָחֹמֶר בְּעִנְיַן הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁיְּקָרָהּ הִיא מִפְּנִינִים, וְהִיא שַׁעֲשׁוּעָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי ח' ל'): "וְאָהְיֶה שַׁעֲשׁוּעִים יוֹם יוֹם", אִם מִצְוָה אַחַת מְמֻנָּה, חַס וְשָׁלוֹם, מֻטֶּלֶת בְּבִזָּיוֹן, כַּמָּה אָנוּ חַיָּבִין לְהִתְחַזֵּק בָּזֶה, שֶׁלֹּא תְּקַטְרֵג עָלֵינוּ לְמַעְלָה.

**וּרְאֵה**, אָחִי, אֶת גֹּדֶל הַהֶפְקֵר, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה לְמִי שֶׁרְגִיל בָּהּ, וְאֵינוֹ נֶחְשָׁב בְּרַעֲיוֹנָיו לְלֹא תַּעֲשֶׂה כְּלָל, שֶׁאֲפִלּוּ אִם יְדַבֵּר רַע עַל חֲבֵרוֹ וִינַנֵּהוּ בְּתַכְלִית הַגְּנוּת, אִם תִּשְׁאֲלֵהוּ: לָמָּה דִּבַּרְתָּ לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת? יֹאמַר לְךָ עַל זֶה מֵאָה הֶתֵּרִים, שֶׁדָּבָר זֶה אֵינוֹ בִּכְלַל לָשׁוֹן הָרָע, וְאִם

תְּבָרֵר לוֹ בִּרְאָיוֹת, שֶׁדָּבָר זֶה הוּא בִּכְלַל לָשׁוֹן הָרָע גְּמוּרָה, יַחֲזֹר מִדִּבּוּרוֹ וְיֹאמַר: אַף אִם דָּבָר זֶה הוּא בִּכְלַל לָשׁוֹן הָרָע, אֲבָל עַל אִישׁ כָּזֶה בְּוַדַּאי לֹא כִּוְּנָה הַתּוֹרָה, שֶׁרָאִיתִי עָלָיו עִוָּלָה פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִית, וְהוּא חָנֵף, וּמִצְוָה לְפָרְסְמוֹ. הַקָּצוּר כָּל מַה שֶּׁתִּרְצֶה לְהַרְאוֹתוֹ אֶת גֹּדֶל עֲוֹנוֹ, שֶׁעָבַר עַל יְדֵי דִּבּוּרוֹ שֶׁדִּבֵּר עַד עַתָּה, יַחֲזֹר לְדַבֵּר עָלָיו עוֹד יוֹתֵר לָשׁוֹן הָרָע וְיוֹתֵר רְכִילוּת, וְיוֹצִיאֵנוּ גַּם כֵּן מֵעֲמִיתֶךָ, שֶׁהוּא אֵינוֹ בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל לְפִי שִׁטַּת יֵצֶר הָרָע שֶׁלּוֹ. הֲנִמְצָא כָּזֶה בְּכָל עֲוֹנוֹת שֶׁבָּעוֹלָם? לְמָשָׁל: אִם נִרְאֶה שֶׁאֶחָד נִכְשַׁל בַּאֲכִילַת בְּשַׂר נְבֵלָה וּטְרֵפָה, וְנוֹכִיחַ אוֹתוֹ עַל מַה שֶּׁעָבַר עַל תּוֹרַת ה', וְלֹא הִשְׁגִּיחַ עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא לְבוֹא לִזֶּה, הֲיִתָּכֵן שֶׁיִּקַּח עוֹד חֲתִיכַת אִסּוּר בְּפָנֵי הַמּוֹכִיחַ אוֹתוֹ וְיֹאכַל בְּפָנָיו? (אִם לֹא בְּמִי שֶׁהֶמִּיר דָּתוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, וְיָצָא מִכְּלַל יִשְׂרָאֵל, אוֹ שֶׁהוֹצִיא בָּנָיו מִכְּלַל דָּת, וּבְאִישׁ כָּזֶה אֵין אָנוּ מְדַבְּרִים). וּבָעֲוֹן הַמַּר הַזֶּה, שֶׁעָלָיו יֵשׁ גַּם כֵּן לָאו בַּתּוֹרָה, וְעָנְשׁוֹ חָמוּר עַד מְאֹד, כַּאֲשֶׁר בֵּאַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים מִשֹּׁ"ס וּפוֹסְקִים, אָנוּ רוֹאִין, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, שֶׁכָּל מַה שֶּׁנּוֹכִיחַ לְאִישׁ עַל שֶׁדִּבֵּר לָשׁוֹן הָרָע אוֹ רְכִילוּת עַל חֲבֵרוֹ, יַחֲזֹר וְיַגִּידוֹ עוֹד יוֹתֵר וְיוֹתֵר. אֵין זֶה כִּי אִם מֵרֹב הַהֶרְגֵּל נַעֲשָׂה הַדָּבָר, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, כְּהֶפְקֵר, וַאֲפִלּוּ הָאֲנָשִׁים שֶׁאֵין מַרְגִּלִין בָּזֶה הֶעָוֹן, אַף עַל פִּי כֵן הִרְבֵּה מֵהֶן, אֵין לִבָּם מִתְמַרְמֵר כָּל כָּךְ עַל זֶה הֶעָוֹן כְּמוֹ עַל שְׁאָר לְאוִין דְּאוֹרַיְתָא. אִם כֵּן אֵין לְךָ מֵת מִצְוָה גָּדוֹל מִזֶּה.

**וּבָאֱמֶת** כַּמָּה צָרִיךְ לְהִתְבּוֹשֵׁשׁ בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע בְּעַצְמוֹ עַל עִנְיָן זֶה, דַּהֲלֹא אִם יִקְרְאוּ לוֹ לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה וְיִמְצָא בַּפְּסוּקִים דְּמֵיֵרֵי הָתָם בְּאִסּוּר סְפוּר לָשׁוֹן הָרָע, כְּגוֹן בְּפָרָשַׁת (ויקרא י"ט ט"ז): "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ", (דברים כ"ז כ"ד) וְ"אָרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר", (דְּבָרִים כ"ד ט') וְ"זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹקֶיךָ לְמִרְיָם" וְגוֹ', (שמות כ"ג א') וְ"לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא", וְכַדּוֹמֶה, שֶׁהָיָה חָסֵר קוּצוֹ שֶׁל יו"ד בְּאֵיזֶה מָקוֹם, לֹא יִרְצֶה לְבָרֵךְ עַל הַתּוֹרָה וְיֹאמַר, כִּי תּוֹרַת ה' צְרִיכָה לִהְיוֹת שְׁלֵמָה כְּמוֹ שֶׁנִּתְּנָה לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְלֹא חֲסֵרָה. הֲרֵי שֶׁהוּא מַאֲמִין בֶּאֱמֶת בַּה' יִתְבָּרַךְ וּבְתוֹרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה בְּכָל אוֹתִיּוֹתֶיהָ, וּכְשֶׁבָּא אוֹתוֹ עִנְיָן לִיָדוֹ, תֵּכֶף הֶפְקֵרוּ אֶצְלוֹ פְּסוּקֵי הַתּוֹרָה, עַד שֶׁאֵינוֹ חוֹשֵׁב זֶה לְעָוֹן כְּלָל. רְאֵה, אָחִי, מַה דְּאִיתָא בְּתַנָּא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ פֶּרֶק כ"ט: כָּל הַמַּכִּיר בְּדִבְרֵי תוֹרָה וְעוֹבֵר עֲלֵיהֶן, הֲרֵי זֶה רָשָׁע גָּמוּר.

**פרק ד**

## בּוֹ יִבֹּאַר רֹב הַשָּׂכָר, הַמָּצוּי בִּשְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, וּזְכוּת מְזַכֶּה הָרַבִּים.

**עַל** כֵּן הָאִישׁ הַנָּבוֹן צָרִיךְ מְאֹד לְהִתְחַזֵּק תָּמִיד בְּעִנְיָן זֶה, רוֹצֶה לוֹמַר: שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן, וְאָז אַשְׁרֵי לוֹ בָּזֶה וּבָבָא, דְּאָפְלוּ בִּשְׁאָר מִצְוֹת, אִם יִתְחַזֵּק בְּאַחַת שֶׁלֹּא לַעֲבֹר עָלֶיהָ בְּשׁוּם פַּעַם, שְׂכָרוֹ גָּדוֹל מְאֹד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה, וְכָל שֶׁכֵּן בָּזֶה.

**דַּהֲלֹא** כְּתִיב (משלי ב' ד'): "אִם תְּבַקְּשֶׁנָּה כַכֶּסֶף, וְכַמַּטְמוֹנִים תַּחְפְּשֶׂנָּה, אָז תָּבִין יִרְאַת ה'". וְיָדוּעַ הוּא, שֶׁכָּל אֶחָד מִבְּנֵי הָאָדָם רוֹצֶה שֶׁתִּהְיֶה לוֹ פַּרְנָסָה תְּמִידִית, אֲפִלּוּ בְּרֻוַח מוּעָט, וְלֹא מִקְרִית, אֲפִלּוּ רֻוַח מְרֻבֶּה, וְכָל שֶׁכֵּן בָּזֶה, שֶׁהִיא פַּרְנָסָה תְּמִידִית וְרֻוַח מְרֻבֶּה, שֶׁמִּצְוָה זוֹ יָכוֹל לְהִשְׁתַּכֵּר בָּהּ בֵּין כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וּבֵין כְּשֶׁהוּא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וּבְבֵית הַמִּדְרָשׁ וּבֵין כְּשֶׁהוֹלֵךְ בַּשּׁוּק וְרוֹאֶה בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּדַבְּרִים דְּבָרִים שֶׁלֹּא כַּהֲגֶן לְעִנְיַן שֶׁיִּתְרַחֵק מֵהֶם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (קדושין ל"ט:): יָשַׁב אָדָם וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה, נוֹתְנִין לוֹ שָׂכָר כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: מִצְוָה זוֹ, יוּכַל לְהִשְׁתַּכֵּר בָּהּ מֵעֵת עָמְדוֹ מִשְּׁנָתוֹ עַד בָּעֶרֶב, שֶׁהוֹלֵךְ לִשְׁכַּב, וּבְלֹא יְגִיעָה, וְגַם הָרֻוַח מְרֻבֶּה, שֶׁעַל כָּל רֶגַע וָרֶגַע שֶׁל חֶסְיַמַּת פִּיו זוֹכֶה לְאוֹר הַגָּנוּז, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל.

**וּבִפְרָט** שֶׁיְּדוּעַ הוּא מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (יומא ט' גיטין נ"ז.), שֶׁבֵּית שֵׁנִי נֶחֱרַב בַּעֲוֹן שִׂנְאַת חִנָּם וְלָשׁוֹן הָרָע, וְאִם הָעָוֹן הַזֶּה, הָיָה בּוֹ כֹּחַ לְהַחֲרִיב אֶת הַבַּיִת הַבָּנוּי, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ לְעַכֵּב מִלְּבְנוֹת אֶת הַבַּיִת הֶחָרֵב, חַס וְשָׁלוֹם.

**עַל** כֵּן הָאִישׁ, שֶׁיְּחַזֵּק אֶת עַצְמוֹ בָּעִנְיָן הַזֶּה שֶׁל שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן בְּכָל כֹּחוֹ וְיִזָּרֵז גַּם אֲחֵרִים בָּעִנְיָן הַגָּדוֹל הַזֶּה לְמַעַן כְּבוֹד ה' וְתוֹרָתוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מִצְוֹתֶיהָ כְּהֶפְקֵר, חַס וְשָׁלוֹם, זְכוּתוֹ גְּדוֹלָה מְאֹד, כִּי בֶּאֱמֶת כְּלַל יִשְׂרָאֵל בְּחֻזְקַת כְּשֵׁרִים וְצַדִּיקִים הֵן, אַךְ הַסִּבָּה מִפְּנֵי הֶעְלֵם יְדִיעַת פְּרָטֵי הַדִּינִים שֶׁיֵּשׁ בָּעִנְיָן הַזֶּה, וְגַם נֶעֱלָם מֵהַרְבֵּה אֲנָשִׁים הָעֲצוּת אֵיךְ לְהִמָּלֵט מִן הַיֵּצֶר בָּעִנְיָן הַזֶּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ כָּל זֶה בַּשַּׁעַר הַשֵּׁנִי. עַל כֵּן אִם יִמְצָא מִי שֶׁמְּעוֹרְרִם בְּעִנְיָן זֶה, בְּוַדַּאי יִתְקַבְּלוּ דְּבָרָיו, וְתִהְיֶה זְכוּת הָרַבִּים תְּלוּיָה בּוֹ.

**וְזֶה** לְשׁוֹן זֹהַר חָדָשׁ פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ: וְאָמַר ר' אַבָּהוּ: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה שִׂכְרוֹ שֶׁל אָדָם הָעוֹשֶׂה לְאַחֵר לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. מְנָא לָן? מִמַּה דִּכְתִיב (בראשית י"ד י"ח): "וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם". תָּנֵי רַבִּי חִיָּא רַבָּה: בְּשָׁעָה שֶׁנִּשְׁמַת הַצַּדִּיק הַמַּחֲזִיר בִּתְשׁוּבָה לָאֲחֵרִים, יוֹצֵאת מִן הַגּוּף, מִיכָאֵל, הַשַּׂר הַגָּדוֹל, הַמַּקְרִיב נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ, הוּא יוֹצֵא וּמַקְדִּים שָׁלוֹם לְנִשְׁמָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַלְכִּי צֶדֶק" זֶה מִיכָאֵל, רֹאשׁ שׁוֹמְרֵי שַׁעֲרֵי צֶדֶק. "מֶלֶךְ שָׁלֵם" זוֹ יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעְלָה. "הוֹצִיא לֶחֶם וְיַיִן" שֶׁהִקְדִּים וְיָצָא לִקְרָאתוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: שָׁלוֹם בּוֹאֲךָ. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וּבְדֶרֶךְ ס"ב ע"ב: כְּרוֹזוֹ כָּרִיז בְּכָל יוֹמָא: זַכְאִין אִנּוּן דְּמִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוֹרַיְתָא, וְאִנּוּן דְּמְזַכִּין לְהוּ לְאַחֲרָנִין, וְאִנּוּן דְּמַעֲבִירִין עַל מִדּוֹתֵיהֶן.

הַכְרוֹז מַכְרִיז בְּכָל יוֹם: אַשְׁרֵיהֶם אֵלּוּ שֶׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וְאֵלּוּ שֶׁמְּזַכִּים לַאֲחֵרִים לִלְמֹד תּוֹרָה, וְאֵלּוּ שֶׁמַּעֲבִירִים עַל מִדּוֹתֵיהֶם.

עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ בְּקִצּוּר. וְגַם יִהְיֶה בְּוַדַּאי סִיּוּעַ עַל יְדֵי זֶה לְמַהֵר בִּיאַת הַגּוֹאֵל בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁהָיָה זֶה גּוּפָא סִיּוּעַ לִגְאֻלַּת מִצְרַיִם, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן אָז עָוֹן לָשׁוֹן הָרָע, וּכְמוֹ דְּאִיתָא

בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת אֱמֹר: בִּשְׁבִיל אַרְבָּעָה דְּבָרִים נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: שֶׁלֹּא שִׁנּוּ אֶת שְׁמָם וְלֹא שִׁנּוּ אֶת לְשׁוֹנָם וְלֹא אָמְרוּ לָשׁוֹן הָרָע, וְלֹא נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן פָּרוּץ בַּעֲרָיוֹת. (וּמַה דְּקָשֶׁה עַל זֶה לְכְאוֹרָה מֵהַפָּסוּק (שמות ב' י"ד): "אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר" כְּבָר דִּבְּרוּ בָּזֶה הַמְפָרְשִׁים).

**פרק ה**

## בּוֹ יְבֹאַר שֶׁנְּשִׁית לִבֵּנוּ לַמְּסִלָּה שֶׁהָלְכוּ בָּהּ אֲבוֹתֵינוּ.

**וְנַלֵּךְ** בַּמְּסִלָּה אֲשֶׁר דָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "שִׂתִי לִבֵּךְ לַמְּסִלָּה דֶּרֶךְ הָלָכְתְּ". וְזֶה לְשׁוֹן הַתָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ פֶּרֶק כ"ג: וּכְשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר הֵן הָיוּ תְּמִימֵי דֶּרֶךְ בַּדָּבָר וכו', וּכְשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, נִתְקַבְּצוּ כֻּלָּם וְיָשְׁבוּ יַחַד, מְשׁוּם שֶׁהָיוּ כֻּלָּם בַּאֲגֻדָּה אַחַת, וְכָרְתוּ בְּרִית יַחַד, שֶׁיַּעֲשׂוּ גְּמִילוּת חֲסָדִים זֶה עִם זֶה, וְיִשְׁמְרוּ בִּלְבָבָיִם בְּרִית אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְלַעֲבֹד אֶת אֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם לְבַדּוֹ, וְשֶׁלֹּא יַנִּיחוּ לְשׁוֹן בֵּית יַעֲקֹב אֲבִיהֶן, וְשֶׁלֹּא יִלְמְדוּ לְשׁוֹן מִצְרַיִם, מִפְּנֵי דַּרְכֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים. כֵּיצַד? כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹבְדִין אֶת אֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם לְבַדּוֹ בְּמִצְרַיִם, וְלֹא הָיוּ מְשַׁנִּים לְשׁוֹנָם, הָיוּ הַמִּצְרִים אוֹמְרִין לָהֶם: לָמָּה לֹא תַּעַבְדוּ אֶת אֱלֹהֵי מִצְרַיִם, וְיִקַּל עֲבוֹדָתוֹ מִכֶּם? מְשִׁיבִין יִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִין לָהֶם: וְכִי שֶׁמָּא עָזְבוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב אֶת אֱלֹקֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, שֶׁיַּעַזְבוּ בָּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם אוֹתוֹ?! וְאָמְרוּ לָהֶם הַמִּצְרִים: לָאו וכו'. וּמָלִין אֶת בְּנֵיהֶם בְּמִצְרַיִם, וְאָמְרוּ לָהֶם הַמִּצְרִים: אִם לֹא תִּשְׁמְרוּ וְלֹא תְּמוּלוּ, שֶׁמָּא תֵּקַל הָעֲבוֹדָה הַקָּשָׁה מִכֶּם? הָיוּ יִשְׂרָאֵל מְשִׁיבִין וְאוֹמְרִין: שֶׁמָּא שְׁכָחוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת בְּרִית אֱלֹקֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, שֶׁיִּשְׁכְּחוּ בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם?! וְאָמְרוּ לָהֶם: לָאו. וְאָמְרוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל: כְּשֵׁם שֶׁלֹּא שָׁכְחוּ אֲבוֹתֵינוּ, כָּךְ לֹא נִשְׁכַּח אֲנַחְנוּ לְעוֹלָם. דָּבָר אַחֵר: כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מָלִין אֶת בְּנֵיהֶם בְּמִצְרַיִם, הָיוּ הַמִּצְרִים אוֹמְרִים לָהֶם: לָמָּה אַתֶּם מָלִין אֶת בְּנֵיכֶם, וַהֲלֹא לְאַחַר שָׁעָה יִהְיוּ מַשְׁלִיכִין אוֹתָן בַּנָּהָר? וְאוֹמְרִים לָהֶם יִשְׂרָאֵל: אֲנַחְנוּ נָמוּל אוֹתָן, וְאַחַר כָּךְ עֲשׂוּ לָהֶן כִּרְצוֹנְכֶם. וּכְשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, הָיוּ הַמִּצְרִים אוֹמְרִין לָהֶם: לָמָּה אַתֶּם עוֹשִׂין שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וַהֲלֹא לְאַחַר שָׁעָה מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְעִנּוּי (עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ) ? אָמְרוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל: אֲנַחְנוּ נַעֲשֶׂה שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וְאַחַר כָּךְ עֲשׂוּ לָנוּ כִּרְצוֹנְכֶם. הַמֵּת יָמוּת וְהַנֶּהֱרָג יֵהָרֵג וְהַבָּא בַּחַיִּים יְחַיֶּה. בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הָיוּ הַמִּצְרִים מְחָרְפִין אֶת יִשְׂרָאֵל מָנוֹס מִפְּנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים מ"ד י"ד): "תְּשִׂימֵנוּ חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ, לַעַג וָקֶלֶס לִסְבִיבוֹתֵינוּ וְגוֹ'. כָּל זֹאת בָּאַתְנוּ וְלֹא שְׁכַחְנוּךָ וְלֹא שִׁקַּרְנוּ בִּבְרִיתֶךָ" וְגוֹ'.

**אם** כֵּן, אַף אָנוּ נָשִׁית לִבֵּנוּ לַמְּסִלָּה הַהִיא וְנִרְאֶה לִגְמֹל חֶסֶד זֶה עִם זֶה וְנִשְׁמֹר אֶת בְּרִית אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב לַעֲבֹד אֶת אֱלֹקֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם לְבַדּוֹ וְלֹא נַטֶּה לִבֵּנוּ לַהֲסָתַת הַיֵּצֶר הָרָע

וְטַעֲנוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁלֹּא הִטּוּ יִשְׂרָאֵל אָזְנָם לְטַעֲנַת הַמְּצָרִים, אַף שֶׁבְּזֶה הָיוּ הַמְּצָרִים רוֹצִים לְהָקֵל עֲלֵיהֶם, וְעָבוּר זֶה יְקַיְּמִים עָלֵינוּ הַכָּתוּב (מיכה ז' ט"ו): "כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת", בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ, אָמֵן.

**פרק ו**

## בּוֹ תִּבאַר עֵצָה נִפְלָאָה לְהִנָּצֵל מִלָּשׁוֹן הָרָע וּמִשְּׁאָר הָעֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וּמָשָׁל נִמְרָץ עַל זֶה.

**וְעַתָּה** נִסַּיֵּם אֶת הַסֵּפֶר בְּמַה שֶּׁפִּתַּחְנוּ, בַּפָּסוּק (תהילים ל"ד י"ג): "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים, אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב" וְגוֹ'. בְּהֶקְדֵּם מַה שֶּׁבֵּאַרְתִּי הַפָּסוּק (תהילים ק"מ י"כ): "אִישׁ לָשׁוֹן בַּל יִכּוֹן בָּאָרֶץ, אִישׁ חָמָס רָע יְצוּדֶנּוּ לְמַדְחֵפוֹת". וְנַקְדִּים לָזֶה הַקְּדָמָה כּוֹלֶלֶת לָזֶה הַסֵּפֶר. וַאֲעַן וָאֹמַר: כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: מִי שֶׁרוֹצֶה לִשְׁמֹר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ בָּאֱמֶת, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי מַחֲלֹקֶת וְלָשׁוֹן הָרָע וּקְלָלוֹת וְהַלְבָּנַת פָּנִים, יִקְנֶה לְנַפְשׁוֹ בְּכָסֶף מָלֵא הַמִּדָּה שֶׁל סַבְלָנוּת לְהַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו בְּכָל עִנְיָן, וְהַיְנוּ שֶׁיַּסְכִּים בְּעַצְמוֹ, שֶׁמִּדָּה הַקְּדוֹשָׁה הַזּוֹ, יוֹצִיא עָלֶיהָ בְּכָל שָׁנָה בְּעֶרֶךְ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה רֶבַע כֶּסֶף, וּבְאָדָם עָשִׁיר, יוֹתֵר מִזֶּה, כְּמוֹ הַהֶסְבֵּר שֶׁיָּבוֹא עַל זֶה. **וּנְבָאֵר** אֶת דְּבָרֵינוּ, כִּי עַל פִּי רֹב בָּא אִסּוּר מַחֲלֹקֶת וְלָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת עַל יְדֵי דָּבָר קָטָן, שֶׁנִּדְמֶה לוֹ בְּרַעֲיוֹנָיו, שֶׁפְּלוֹנִי נָגַע לוֹ בָּזֶה, וְהוּא מַעֲמִיד אֶת הַדָּבָר עַל קַו הַדִּין, שֶׁלֹּא לְהַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו וּלְוַתֵּר כְּלָל, וּמֵמֵילָא בָּא עַל יְדֵי זֶה לִידֵי הַקְפָּדָה וּמְרִיבָה וְכוּ', אֲבָל אִם יַסְכִּים בְּדַעְתּוֹ תָּמִיד, (דְּהַיְנוּ קֹדֶם שֶׁבָּא הַנִּסָּיוֹן לְיָדוֹ) שֶׁלְּמִדָּה זוֹ שֶׁל מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו, (שֶׁהִיא עַצְמָהּ מִדָּה שֶׁל שִׁמְירַת הַלָּשׁוֹן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּפְנִים הַסֵּפֶר) צָרִיךְ לְהוֹצִיא מְעַט מָעוֹת בְּכָל שָׁנָה כְּמוֹ עַל שְׂאָר כָּל הַמִּצְוֹת, מִמֵּילָא לֹא יַקְפִּיד כְּלָל. הַגַּע עַצְמְךָ כְּמוֹ בְּמִצְוָה אַחֶרֶת, כְּגוֹן מִצְוַת צִיצִית, אִם הָיָה בִּזְמַנֵּנוּ תְּכֵלֶת, וְכֵן אֶתְרוֹג וְכַדּוֹמֶה, אִם לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג, אִם לֹא שֶׁיּוֹצִיא עַל זֶה אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה רֶבַע כֶּסֶף, (אֲפִלּוּ אִם אֵינֶנּוּ עָשִׁיר, וּבְעָשִׁיר בְּיוֹתֵר מִזֶּה), בְּוַדַּאי אֵין חָשׁוּד אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁיִּשְׁבֹּת מִלִּקַּיֵּם הַמִּצְוָה מֵחֲמַת זֶה, אִם לֹא מִי שֶׁאֵין לוֹ כְּלָל, חַס וְשָׁלוֹם.

**כֵּן** בְּעִנְיַן זֶה יִתְנַהֵג בְּמִדַּת מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו, וּבָזֶה יִנָּצֵל מִכַּמָּה עֲוֹנוֹת עֲצוּמִים, וְאַף שֶׁאֵינָהּ מִצְוַת עֲשֵׂה, כִּי אִם מִדָּה טוֹבָה בְּעָלְמָא, הֲלֹא יָדוּעַ הוּא, שֶׁלְּפִי קְטָנוּת שִׂכְלֵנוּ קָשֶׁה מְאֹד לְאָדָם לְיַדֵּעַ אֶת דִּין הַתּוֹרָה בְּבֵרוּר בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁמֻּתָּר לְהַקְפִּיד עַל חֲבֵרוֹ וְלָרִיב אִתּוֹ, כִּי פְּעָמִים רַבּוֹת נִדְמֶה לוֹ בְּרַעֲיוֹנָיו בְּאֵיזֶה סְבָרָא וְדִמְיוֹן בְּעָלְמָא, שֶׁפְּלוֹנִי נָגַע לוֹ, כִּי אֵין אָנוּ מְדַבְּרִים בִּרְשִׁיעֵי בְּמָקוֹם שֶׁפְּלוֹנִי יִגְנֹב מֵמֶּנּוּ מָעוֹת מִכִּיסוֹ, וּכְהַאי גַּוְונָא. וְגַם כִּי אָדָם קָרוֹב לְעַצְמוֹ, וְאֵין אָדָם רוֹאֶה חוֹב לְעַצְמוֹ. עַל כֵּן מִי שֶׁאֵינוֹ מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו, עָלוּל תָּמִיד לָבוֹא

עַל יְדֵי זֶה לִידֵי אִסּוּר מַמָּשׁ שֶׁל גֶּזֶל וּמַחֲלֹקֶת וְלָשׁוֹן הָרָע, וּכְהַאי גַּוְנָא, וּבְוַדַּאי אִסּוּרִים אֵלּוּ גְּדוֹלִים מִבִּטּוּל מִצְוַת עֲשֵׂה לְבַד.

**וַיְדַעְתִּי** אֶת טַעֲנַת הַיֵּצֶר שֶׁיֹּאמַר, דְּאִם כֵּן יִצְטָרֵךְ לְהוֹצִיא תָּמִיד אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה רֶבָל כֶּסֶף עֲבוּר עִנְיָנִים כָּאֵלּוּ, וְזֶה דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר. עַל כֵּן אֲבָאֵר אֶת דְּבָרַי, כִּי כַּאֲשֶׁר יִתְיַשֵּׁב הָאָדָם הֵיטֵב בְּנַפְשׁוֹ עַל חֶשְׁבּוֹן שָׁבוּעַ אֶחָד, יִרְאֶה בְּעַצְמוֹ שֶׁהַרְבֵּה וְהַרְבֵּה מִן הַהַקְפָּדוֹת וְהַמַּחֲלֹקֶת וְלָשׁוֹן הָרָע וְכַדּוֹמֶה בָּאוּ עַל יְדֵי דְּבָרִים קְטַנִּים, שֶׁנִּדְמֶה לוֹ שֶׁפְּלוֹנִי נָגַע לוֹ בְּעִנְיָנִיו בְּאֵיזֶה זָהוּב וְכַדּוֹמֶה, כִּי אֵין אָנוּ מְדַבְּרִים בָּעֲשִׁירִים הַגְּדוֹלִים, רַק בְּסָתָם בְּנֵי אָדָם, וְעַל כֵּן, אִם יַסְכִּים הָאָדָם בְּדַעְתּוֹ, שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹצִיא עַל זוֹ הַמִּדָּה אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה רֶבָל כֶּסֶף בְּכָל שָׁנָה, מִמֵּילָא יִגָּרַע בְּוַדַּאי עַל יְדֵי זֶה בְּכָל שָׁנָה עַל כָּל פָּנִים אֶלֶף תֵּבוֹת שֶׁל דִּבּוּרִים אֲסוּרִים, וְיֵשׁ בְּשָׁוְין אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה רֶבָל כֶּסֶף, וְהַבָּא לִטָּהֵר מְסַיְּעִין בְּיָדוֹ, וְיִזְכֶּה לְבַסּוֹף לַמִּדָּה הַזּוֹ בִּשְׁלֵמוּת. (וּמִמֵּילָא יָבוֹא עַל יְדֵי זֶה גַּם כֵּן לְבַסּוֹף לַמִּדָּה הַגְּדוֹלָה וְהִיא מִדַּת הַחֶסֶד (וְהִיא תִּבְאַר בְּפֶרֶק ז' בְּעֶזְרַת ה')).

**אֲבָל** אִם לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן, וְיַקְפִּיד תָּמִיד עַל כָּל דָּבָר קָטָן, יֵדַע בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁבְּוַדַּאי יֶחְרַח לָבוֹא לְבַסּוֹף עַל יְדֵי זֶה לְכַמָּה דִּבּוּרִים אֲסוּרִים, וְעָלוּל מֹאד לָבוֹא עַל יְדֵי זֶה לִידֵי עֲנִיּוּת, חַס וְשָׁלוֹם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל בְּפֶרֶק ו' בְּשֵׁם "סֵפֶר הַקָּנֶה", שֶׁעַל יְדֵי לָשׁוֹן הָרָע בָּא הָאָדָם לִידֵי עֲנִיּוּת.

**וְאַסְבִּיר** דָּבָר זֶה בְּמָשָׁל נִמְרָץ, וְהוּא: אֶחָד הָיָה כֵּילִי גָּדוֹל, וְלֹא נָתַן מִלַּחְמוֹ לְדַל וְקַמֵּץ בְּכַמָּה שָׁנִים בְּכָל דָּבָר הוֹצָאָה שֶׁבְּבֵיתוֹ, וְעַל יְדֵי זֶה קִבֵּץ כַּמָּה מֵאוֹת רֶבֶל כֶּסֶף, וּבְכָל עֵת הָיָה הַכֵּילִי, הַנִּזְכָּר לְעֵיל, מִתְבּוֹנֵן הַאִם יֵשׁ לוֹ עוֹד לְקַמֵּץ מֵאֵיזֶה דָּבָר, וְהִסְכִּים בְּדַעְתּוֹ, שֶׁיִּתְחִיל לְקַמֵּץ וּלְמַעֵט מִלַּחְמוֹ אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל, וְכֵן עָשָׂה. וְהִרְגִּיל אֶת נַפְשׁוֹ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לִגְרֹעַ רֶבַע לִיטְרָא מִלַּחְמוֹ בְּכָל יוֹם, וְעַל יְדֵי זֶה נִתּוֹסֵף לוֹ עוֹד בְּכִיסוֹ, וַיִּשְׂמַח עַל זֶה שִׂמְחָה גְּדוֹלָה, כְּדַרְכּוֹ, וְלֹא הִרְגִּישׁ מֵחֲמַת זֶה בְּחֶלְשַׁת לִבּוֹ עַל יְדֵי זֶה, וְכַאֲשֶׁר הֶרְגֵּל בָּזֶה, הִתְחִיל בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לִגְרֹעַ עוֹד רֶבַע לֶחֶם, וּבְרֹב הַיָּמִים הִתְחִיל לְהַרְגִּישׁ בְּחֶלְשַׁת לִבּוֹ, וַיֵּלֶךְ לָרוֹפֵא. וַיֹּאמֶר לוֹ הָרוֹפֵא: אֲנִי מִתְבּוֹנֵן בְּךָ, כִּי יֵשׁ לְךָ מַחֲלַת הָרָזוֹן, וְאֵין לִי כְּמַעַט מָזוֹר לָזֶה, אַךְ יֵשׁ לִי סַם אֶחָד, וְאֶפְשָׁר שֶׁתִּתְרַפֵּא עַל יָדוֹ, אֲבָל תִּצְטָרֵךְ לְהוֹצִיא עָלָיו מֵאתַיִם רֶבֶל כֶּסֶף. וְכִשְׁמֹעַ הַקַּמְצָן דָּבָר זֶה, נָס מִבֵּית הָרוֹפֵא, אֲבָל הַמַּחֲלָה הִתְחִילָה לְהִתְחַזֵּק עָלָיו יוֹם יוֹם, וַיִּרְא כִּי מָרָה תִּהְיֶה אַחֲרִיתוֹ, וַיֵּלֶךְ עוֹד הַפַּעַם אֶל הָרוֹפֵא, וַיִּתְחַנֵּן אֵלָיו לֵאמֹר: תֵּן לִי מְהֵרָה אֶת הַסַּם שֶׁאָמַרְתָּ, וַאֲשַׁלֵּם כִּרְצוֹנְךָ, כִּי הִגִּיעָה נַפְשִׁי עַד שַׁעֲרֵי מָוֶת. וַיַּעַן הָרוֹפֵא וַיֹּאמֶר אֵלָיו: אֲנִי צָרִיךְ לֵידַע אֶת מְקוֹר מַחֲלָתְךָ, מֵאַיִן בָּאָה לְךָ, כְּדֵי לֵידַע אֵיךְ לְהָכִין אֶת הַסַּם לִרְפוּאָה. וַיִּפֶּן הַחוֹלֶה וַיֹּאמֶר אֵלָיו: אֲנִי מֻכְרָח לְהוֹדוֹת בְּבֹשֶׁת פָּנִים, כִּי בְּעַצְמִי

סְבַבְתִּי לְנַפְשִׁי אֶת הַדָּבָר. וַיְסַפֵּר לוֹ אֶת כָּל הַנֶּהֱנָתוֹ, שֶׁהִרְעִיב אֶת נַפְשׁוֹ כַּמָּה חֳדָשִׁים. וַיַּעַן הָרוֹפֵא וַיֹּאמַר אֲלָיו: הוֹי, אִישׁ שׁוֹגֶה וּפֶתִי, בְּסַךְ הַכֹּל הִרְוַחְתָּ מִזֶּה בְּעֵרֶךְ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה רֶבַע כֶּסֶף וְסִכַּנְתָּ אֶת נַפְשֶׁךָ, וּמִי יוֹדֵעַ בְּבֵרוּר אִם הַסַּם יוֹעִיל לָזֶה, וּבְיוֹתֵר מִזֶּה, כִּי אַתָּה מֻכְרָח עַתָּה לְהוֹצִיא חֲמִשִּׁים פְּעָמִים כֶּפֶל הָרֶוַח שֶׁלְּךָ. כֵּן הַדָּבָר מַמָּשׁ בְּעִנְיָנֵנוּ, מִי שֶׁשּׁוֹמֵר אֶת כְּבוֹדוֹ וְכָל ג"פ וְג"פ (פירוש: מטבע קטנה) מִמָּמוֹנוֹ שְׁמִירָה יְתֵרָה, עַד שֶׁאָפְלוּ בַּחֲשַׁשׁ סְפֵק סְפֵקָא, שֶׁנִּדְמֶה לוֹ שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ, אֵין מַנִּיחַ לַאֲחֵרִים לִגַּע בָּהֶם, לֹא יִמָּלֵט בְּכָל שְׁבוּעַ מִלְּשׁוֹן הָרַע וּמַחֲלֹקֶת עַל יְדֵי זֶה, וּבְלִי סָפֵק שֶׁיִּתְקַבְּצוּ לְשָׁנָה כַּמָּה וְכַמָּה מֵאוֹת תֵּבוֹת שֶׁל אִסּוּרֵי לָשׁוֹן הָרַע וּמַחֲלֹקֶת עַל יְדֵי זֶה, וְעָלוּל מְאֹד, שֶׁבְּבוֹאוֹ בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן לְמִשְׁפָּט לִפְנֵי ה', יִמָּצֵא דְּבִשְׁבִיל זֶה עֲוֹנוֹתָיו יוֹתֵר מִמִּצְוֹתָיו, כִּי הֵמָּה יַשְׁלִימוּ הָרֹב, וְעַל יְדֵי זֶה יֵצֵא חַיָּב לְמִיתָה בְּדִין שֶׁל מַעְלָה, כְּמַאֲמָרָם (ראש השנה ט"ז:): רְשָׁעִים גְּמוּרִים (הַיְנוּ רֻבָּם עֲוֹנוֹת כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם) נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר לְמִיתָה, אַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרֹב רַחֲמָיו פּוֹדֵהוּ מִן הַמִּיתָה (וּכְמוֹ דְּאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ פֶּרֶק א' וְעַיֵּן בַּמְפָרֵשׁ שָׁם) וּמַחֲלִיף אֶת עֹנֶשׁ הַמִּיתָה בְּעֹנֶשׁ הָעֲנִיּוּת, וְעַל יְדֵי זֶה יוֹרֵד אַחַר כָּךְ מִמַּצָּבוֹ.

**וְהִנֵּה** כְּשֶׁנִּתְחַשֵּׁב הֵיטֵב סִבַּת רֹב הָעֲוֹנוֹת שֶׁגָּרְמוּ לוֹ כָּל זֶה, יִמָּצֵא שֶׁהָיָה בְּסַךְ הַכֹּל עַל יְדֵי חֲמִשָּׁה אוֹ שִׁשָּׁה רֶבַע כֶּסֶף, כִּי פַּעַם דִּבֵּר לָשׁוֹן הָרַע וְגַם רָב עִם חֲבֵרוֹ, עַל יְדֵי שֶׁנִּדְמָה לוֹ שֶׁפִּלְּונִי נָגַע בְּזֶהוּב שֶׁלּוֹ, וְעָמַד נֶגֶד חֲבֵרוֹ כְּעַמּוּד שֶׁל בַּרְזֶל בְּפָנָיו וְגַם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, עַד שֶׁהֶעֱמִיד הָעִנְיָן עַל שֶׁלּוֹ, וּפַעַם הָיָה עַל יְדֵי עֶשְׂרִים ג"פ (ר"ת של גדולים פולין. פירוש: שם מטבע), וְאִפְּשָׁר גַּם עֲבוּר פָּחוֹת מִזֶּה, עַד שֶׁבְּהִתְקַבְּצוּת כָּלָם הִרְוִיחַ עַל יְדֵי זֶה לְעֶרֶךְ חֲמִשָּׁה אוֹ שִׁשָּׁה רֶבַע כֶּסֶף, וּמַה נִּתְרַבָּה לוֹ עַל יְדֵי זֶה? כַּמָּה מֵאוֹת עֲוֹנוֹת שֶׁל דִּבּוּרִים אֲסוּרִים, (לְבַד שֶׁכַּמָּה פְּעָמִים נִתְעָרֵב עַל יְדֵי זֶה גַּם הָעַפְרוּרִיּוּת שֶׁל גֶּזֶל בְּכִיסוֹ, אֲשֶׁר גַּם בָּזֶה כֹּחַ לְכַלּוֹת אוֹתוֹ וְאֶת נְכָסָיו, כַּיָּדוּעַ), וְהָיָה עֲבוּר זֶה כְּפֵסַע בֵּינוֹ וּבֵין הַמָּוֶת, וּלְבַסּוֹף הֻכְרַח לֵירֵד מִמַּצָּבוֹ עַל יְדֵי זֶה.

**וְכֵן** כְּהַאי גַּוְנָא בְּעֶשְׂיר לְפִי עִנְיָנוֹ, שֶׁנִּתּוֹסֵף לוֹ לְשָׁנָה עַל יְדֵי רַגְזָנוּתוֹ מֵאָה רֶבַע כֶּסֶף בְּעֶרֶךְ וְנִפְחַת לוֹ עֲבוּר זֶה לְעֵת מְצֹא כַּמָּה מֵאוֹת רֶבַע כֶּסֶף.

**וְזֶהוּ** שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תהילים ק"מ י"ב): "אִישׁ לָשׁוֹן בַּל יִכּוֹן בָּאָרֶץ", פֵּרוּשׁ: לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּסִיס, וְכֵן לְהִתְיַצֵּב עַל מַעֲמָדוֹ תָּמִיד, רַק שֶׁיִּהְיֶה נִדְחָף מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי, וְכַאֲשֶׁר מְסַיְּם בְּפָסוּק זֶה: "יְצוּדֶנּוּ לְמַדְחֵפוֹת".

**עַל** כֵּן אַל יִתְנַהֵג הָאָדָם כֵּן, כִּי אִם שֶׁיַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו בְּכָל הָעִנְיָנִים, וְיִזְכֶּה עֲבוּר זֶה לְהִזָּכֵר לְחַיִּים בְּבוֹא יוֹם הַזִּכָּרוֹן, וְגַם יִשָּׁאֵר עַל מַצָּבוֹ כְּמִקֹּדֶם, וְגַם בְּוַדַּאי יוֹסִיף לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַל הַשְׁפָּעָתוֹ מַה שֶּׁנָּחְסַר לוֹ עַל יְדֵי הַמִּדָּה דְּמַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו. וְזֶה

שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תחלים ל"ד י"ג): "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים, אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב". פֵּרוּשׁ: חָפֵץ בְּשְׁנֵיהֶם, בַּחַיִּים וּבַטּוֹב, "נְצֹר לְשׁוֹנְךָ" וְגוֹ'. דְּאִי לָאו הָכִי (דאם לא כן) יֶכְרַח שֶׁיֶּחְסַר לוֹ אֶחָד אֲפִלּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי רֹב הָעֲוֹנוֹת, אוֹ הַחַיִּים אוֹ הַטּוֹב, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל, אֲבָל כְּשֶׁיִּנְצֹר לְשׁוֹנוֹ מֵרַע, יִזְכֶּה לַחַיִּים וְגַם לַטּוֹב, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ מִשְׁלֵי, כְּשֶׁדֶּרֶךְ הָאָדָם לְדַבֵּר טוֹב, גַּם עָלָיו הַמַּלְאָכִים מְדַבְּרִים טוֹב לְמַעְלָה.

**פרק ז**

## בּוֹ תְּבֹאַר גַּדְלוּת מִדַּת הַחֶסֶד וּמַעֲלַת אֲגַדַּת גְּמִילוּת חֲסָדִים.

**וּבָאֱמֶת** מַה מְּאֹד גְּדוֹלָה מִצְוָה זוֹ בְּעֵינֵי ה' יִתְבָּרֵךְ, שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר (מיכה ו' ח'): "הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה טּוֹב, וּמָה ה' דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ, כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד" וְגוֹ'. וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (סוכה מ"ט:): עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט זֶה הַדִּין, וְאַהֲבַת חֶסֶד זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְגַם הוּא מְקֻיָּם בָּזֶה הַמִּצְוָה דִּ"וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו", כִּדְאִיתָא בְּסִפְרִי עַל הַפָּסוּק (דברים כ"ח ט'): "לְלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו" אֵלּוּ דְּרָכֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל"ד ו'): "ה' ה', קֵל רַחוּם וְחַנּוּן, אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד" וְכוּ'. וְאָמְרִינַן (בבא מציעא ל':): תָּנֵי רַב יוֹסֵף (שמות י"ח כ'): "וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ" זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים.

**וּבָזֶה** מְעוֹרֵר מִדַּת הַחֶסֶד לְמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל, שֶׁאוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: וּמָה אֵלּוּ, שֶׁהֵן בְּעַצְמָן צְרִיכִין חֶסֶד, עוֹשִׂין חֶסֶד זֶה עִם זֶה, אֲנִי, שֶׁאֲנִי מָלֵא חֶסֶד וְרַחֲמִים, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לִגְמֹל חֶסֶד עִם בְּרִיּוֹתַי. וְכָזֶה אִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת אֱמֹר: תְּנִינָן: בְּעוֹבָדָא דִּלְתַתָּא אִתְעַר עוֹבָדָא דִּלְעֵילָא. אִי בַּר נָשׁ עָבִיד עוֹבָדָא לְתַתָּא כִּדְקָא יָאוּת, הָכֵי אִתְעַר חֵילָא כִּדְקָא יָאוּת לְעֵילָא. עָבִיד בַּר נָשׁ חֶסֶד בְּעָלְמָא, אִתְעַר חֶסֶד לְעֵילָא, וְשָׁאֲרֵי בְּהַהוּא יוֹמָא וְאִתְעַטַּר בֵּהּ בְּגִינֵיהּ. וְאִי אִתְדַּבַּר בַּר נָשׁ בְּרַחֲמֵי לְתַתָּא, אִתְעַר רַחֲמֵי עַל הַהוּא יוֹמָא וְאִתְעַטַּר בְּרַחֲמֵהּ בְּגִינֵיהּ, וּכְדֵין הַהוּא יוֹמָא קָאֵים עֲלֵהּ לְמֶהֱוֵי אַפּוֹטְרוֹפָּא בְּגִינֵיהּ בְּשַׁעְתָּא דְּאִצְטְרִיךְ לֵהּ וְכוּ', בְּהַהִיא מִדָּה דְּבַר נָשׁ מוֹדֶד בַּהּ מוֹדְדִין לֵהּ וְכוּ'.

לְמַדְנוּ, בַּמַּעֲשֶׂה שֶׁלְּמַטָּה מִתְעוֹרֵר הַמַּעֲשֶׂה שֶׁלְּמַעְלָה, אִם אָדָם עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה לְמַטָּה כָּרָאוּי, כָּךְ מִתְעוֹרֵר הַכֹּחַ הָרָאוּי לְמַעְלָה. עִשָּׂה אָדָם חֶסֶד בָּעוֹלָם - הִתְעוֹרֵר חֶסֶד לְמַעְלָה וְשׁוֹרֶה בַּיּוֹם הַהוּא וּמִתְעַטֵּר בּוֹ בִּשְׁבִילוֹ, וְאִם נוֹהֵג אָדָם בְּרַחֲמִים לְמַטָּה - מְעוֹרֵר רַחֲמִים עַל אוֹתוֹ הַיּוֹם, וּמִתְעַטֵּר בְּרַחֲמִים בִּשְׁבִילוֹ, וְאָז אוֹתוֹ הַיּוֹם עוֹמֵד לוֹ לִהְיוֹת מָגֵן בִּשְׁבִילוֹ בְּשָׁעָה שֶׁיִּצְטָרֵךְ לוֹ וְכוּ'. אַשְׁרֵי מִי שֶׁמַּרְאֶה מַעֲשֶׂה כָּשֵׁר לְמַטָּה, שֶׁהֲרֵי בְּמַעֲשֶׂה תָּלוּי הַדָּבָר לְגַמְרֵי לְעוֹרֵר [כְּנֶגְדּוֹ לְמַעְלָה] דָּבָר אַחֵר.

**וְגַם** הוּא אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁהָעוֹלָם עוֹמֵד עֲלֵיהֶם, כִּדְאִיתָא בְּאָבוֹת פֶּרֶק רִאשׁוֹן (ב'): עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד: עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְהִיא שְׁקוּלָה כְּקִרְבָּנוֹת, כִּדְאִיתָא בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (פרק ד' משנה ד'): עַל גְּמִילוּת חֲסָדִים כֵּיצַד? הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (הוֹשֵׁעַ ו' ו'): "כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי, וְלֹא זָבַח". הָעוֹלָם מִתְחִלָּה לֹא נִבְרָא אֶלָּא בְּחֶסֶד,

שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים פ"ט ג'): "כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה". פַּעַם אַחַת הָיָה ר' יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי יוֹצֵא מִירוּשָׁלַיִם, וְהָיָה ר' יְהוֹשֻׁעַ הוֹלֵךְ אַחֲרָיו, וְרָאָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ חָרֵב. אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ: אוֹי לָנוּ, מָקוֹם שֶׁמִּתְכַּפְּרִים בּוֹ עֲוֹנוֹתֵינוּ שֶׁהוּא חָרֵב. אָמַר לוֹ: בְּנִי, אַל יֵרַע לְבָבְךָ, יֵשׁ לָנוּ כַּפָּרָה אַחַת שֶׁהִיא כְּמוֹתָהּ, וְאֵיזֶהּ? זֶה גְּמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא זֶבַח". (וְעַיֵּן סֶכָּה (דף מ"ט:), שֶׁדַּעַת ר' אֶלְעָזָר בִּצְדָקָה, שֶׁהוּא גָּדוֹל מִן הַקָּרְבָּנוֹת וְכָל שֶׁכֵּן גְּמִילוּת חֲסָדִים).

**וְהִיא** גְּדוֹלָה יוֹתֵר מִמִּצְוַת הַצְּדָקָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (בסוכה מ"ט:) אָמַר ר' אֶלְעָזָר: גְּדוֹלָה גְּמִילוּת חֲסָדִים יוֹתֵר מִן הַצְּדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע י' י"ב): "זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה קִצְרוּ לְפִי חֶסֶד". אִם אָדָם זוֹרֵעַ, סָפֵק אוֹכֵל סָפֵק אֵינוֹ אוֹכֵל, אָדָם קוֹצֵר וַדַּאי אוֹכֵל. תְּנוּ רַבָּנָן: בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים גְּדוֹלָה גְּמִילוּת חֲסָדִים יוֹתֵר מִן הַצְּדָקָה: צְדָקָה בְּמָמוֹנוֹ, גְּמִילוּת חֲסָדִים בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ, צְדָקָה לַעֲנִיִּים, גְּמִילוּת חֲסָדִים בֵּין לַעֲנִיִּים בֵּין לַעֲשִׁירִים וְכוּ'. וְהִיא אֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁהָאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְאִיתָא בְּפֵאָה פֶּרֶק א'.

**עוֹד** אָמְרוּ חֲזַ"ל (בילקוט תהלים): הַחֶסֶד עוֹמֵד לוֹ לָאָדָם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ק"ג י"ז): "וְחֶסֶד ה' מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יְרֵאָיו" וְכוּ', וּמִדָּה זוֹ הִיא אַחַת מִשְּׁלֹשָׁה מִדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁהֵטִיבָעוּ בְּיִשְׂרָאֵל: בַּיְשָׁנִים, רַחֲמָנִים וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (יבמות ע"ט.).

**וּמִי** שֶׁמַּעֲלִים עֵינָיו מִמִּצְוָה זוֹ, גָּדוֹל עֲוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַבֵּנוּ יוֹנָה בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה בְּמַאֲמָר ס"ז עַל הַפָּסוּק (דברים ט"ו ט'): "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָּבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע וְכוּ', וְרָעָה עֵינְךָ" וְכוּ'. וְזֶה לְשׁוֹנוֹ הַטָּהוֹר: לָמְדָנוּ מִזֶּה, כִּי הַנִּמְנָע מִלְּהַלְווֹת לְעָנִי, עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין, שֶׁהֵם: הִשָּׁמֶר וּפֶן. וְאִם לְעֵת אֲשֶׁר קְרֵבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע הֲזַהֲרָנוּ שֶׁלֹּא נָחֵדֵל מִלְּהַלְווֹת מִיְּרֵאַת דְּבַר הַשְּׁמֻטָּה, אַף כִּי בִּזְמַן שֶׁלֹּא יַפְסִיד חוֹבוֹ, כִּי יִגְדַּל חֵטְא הַקּוֹפֵץ יָדוֹ מִלְּהַלְווֹת. וְעַל גֹּדֶל הֶעָוֹן קָרָא הַכָּתוּב מַחְשֶׁבֶת צַר הָעַיִן מִלְּהַלְווֹת דְּבַר בְּלִיַּעַל. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ שִׁיר הַשִּׁירִים: ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל הַכּוֹפֵר בִּגְמִילוּת חֲסָדִים כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בְּעִקָּר. אֲבָל דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם מֶה הָיָה עוֹשֶׂה? הָיָה גּוֹמֵל חֶסֶד לַכֹּל וְכוּ'.

**וְעַל** כֵּן, מִפְּנֵי גְּדֻלַּת הַמִּצְוָה הַזֹּאת, נָהֲגוּ בְּכָל תְּפוּצוֹת יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת חֶבְרַת גְּמִילוּת חֲסָדִים, לְהַלְוֹות לְאָדָם בְּעֵת צָרְכּוֹ, וּבֶאֱמֶת מַה יָּפֶה כֹּחַ חֶבְרָה קְדוֹשָׁה הַזּוֹ, שֶׁהִיא יָפָה מִסְּתָם מִצְוַת גְּמִילוּת חֲסָדִים שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה לְעַצְמוֹ, מֻחֲמֶת כַּמָּה טְעָמִים: א. כִּי אֵינוֹ דּוֹמֶה מְרֻבִּים הָעוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוָה לְמוּעָטִים הָעוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל, וְאַף שֶׁמֻּחֲמַת שֶׁהֵם מְרֻבִּים, לֹא בָּא מְעוֹתָיו בְּסַךְ כָּל הַלְוָאָה, כִּי אִם מְעַט, אַף עַל פִּי כֵן

נִרְאֶה פָּשׁוּט, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יַחֲשֹׁב לְכָל אֶחָד כְּאִלּוּ הוּא לְבַדּוֹ הָיָה הַגּוֹמֵל חֶסֶד, כֵּיוָן שֶׁבְּלָאוּ מִעוּט הַמָּעוֹת שֶׁלּוֹ, לֹא הָיָה הֶעָנִי יָכוֹל לְהַשִּׂיג הַמְבֻקָּשׁ שֶׁלּוֹ. [וּכְעֵין מַה דְּאָמְרִינַן (בשבת ג'.) הָעוֹשֶׂה אֶת כֻּלָּהּ, וְלֹא הָעוֹשֶׂה אֶת מִקְצָתָהּ, וְאַף עַל פִּי כֵן, אִם זֶה אֵין יָכוֹל לְבַדּוֹ לִשָּׂא אֶת הַמַּשָּׂא וְזֶה אֵין יָכוֹל, פָּסְקָה הַמִּשְׁנָה (בדף צ"ב:) דְּחַיָּב. וְהַטַּעַם דְּזֶה לֹא נִקְרָא מְקַצַּת מְלָאכָה, כֵּיוָן דִּבְלָאוֹ דִּידֵהּ לֹא הָיְתָה נִשְׁלֶמֶת הַמְּלָאכָה, נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ הוּא לְבַדּוֹ עָשָׂה כָּל הַמְּלָאכָה]. וְגַם הֵיא מְצֻוָּה שֶׁהָאָדָם מוֹצִיא עָלֶיהָ מָעוֹת, וְלֹא בָּאָה בְּרֵיקָנְיָא, וּשְׂכָרָהּ הַרְבֵּה יוֹתֵר גָּדוֹל מֵחֲמַת זֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת תְּרוּמָה. וְגַם הַמִּצְוָה יְכוֹלָה לְהִתְקַיֵּם אֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּעֲסָקָיו אוֹ שֶׁהוּא יָשֵׁן. וּלְבַד כָּל אֵלֶּה יָדוּעַ הוּא מַה דְּאִיתָא בְּמִדְרָשׁ קֹהֶלֶת, שֶׁאִם אָדָם הוֹמֶה וּמְהַמֶּה אַחַר מִצְוֹת, וּמִצְוָה קְבוּעָה לְדוֹרוֹת אֵין לוֹ, מַה הֲנָאָה יֵשׁ לוֹ? אֲבָל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק בְּמִצְוָה דְּרַבִּים, כְּגוֹן זוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ, אוֹ מִי שֶׁהִנִּיחַ מָעוֹת לְהַחֲזִיק יְשִׁיבוֹת שֶׁל תַּלְמוּד תּוֹרָה, אֲפִלּוּ אִם יֵשֵׁב בְּגַן עֵדֶן, יִתּוֹסֵף לוֹ נַעַם וְאוֹר עַל נַפְשׁוֹ עַל יְדֵי הַקִּיּוּם שֶׁל הַמִּצְוֹת, שֶׁמִּתְקַיְּמוֹת תָּמִיד עַל יְדֵי הַמָּעוֹת שֶׁהִנִּיחַ מֵיֶּחֱד לָזֶה.

**וְדַע**, אָחִי, דְּמִצְוַת גְּמִילוּת חֲסָדִים הִיא הַמַּעֲלָה הָרִאשׁוֹנָה מִשְּׁמוֹנֶה מַעֲלוֹת שֶׁבְּמִצְוַת צְדָקָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּפֶרֶק י' מֵהִלְכוֹת מַתָּנוֹת עֲנִיִּים הֲלָכָה ז', וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: שְׁמוֹנֶה מַעֲלוֹת יֵשׁ בִּצְדָקָה, זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ. הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה, שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה, זֶה הַמַּחֲזִיק בְּיַד יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּךְ וְנוֹתֵן לוֹ מַתָּנָה אוֹ הַלְוָאָה, אוֹ עוֹשֶׂה עִמּוֹ שֻׁתָּפוּת אוֹ מַמְצִיא לוֹ מְלָאכָה, כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת יָדוֹ, עַד שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת לִשְׁאֹל. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא כ"ה ל"ה): "וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב, וְחַי עִמָּךְ", כְּלוֹמַר: הַחֲזֵק בּוֹ עַד שֶׁלֹּא יִפֹּל וְיִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן אִיתָא בְּיוֹרֶה דֵּעָה בְּסִימָן רמ"ט.

**וּמַה** טּוֹב וְנָכוֹן לְהִתְנַהֵג כְּמוֹ שֶׁרָאִיתִי בְּאֵיזֶה עֲיָרוֹת קְדוֹשׁוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּתְיַסְּדָה מִקְרוֹב חֶבְרָה קְדוֹשָׁה עַל עִנְיָן זֶה, וּקְרָאוּהָ בְּשֵׁם "סוֹמְכֵי נוֹפְלִים", שֶׁהֵם סוֹמְכִים וּמַחֲזִיקִים יְדֵי הַנּוֹפְלִים, שֶׁלֹּא יִתְמוֹטְטוּ לְגַמְרֵי, חָלִילָה. וְכֵן הִיא הַנְהָגָתָם, שֶׁמַּלְוִים לָהֶם עַל אֵיזֶה זְמַן אֵיזֶה סַךְ כְּפִי הַמֵּיֶּחָד בְּתַקְנָתָם, וְיָקֵלּוּ מֵעֲלֵיהֶם הַהַשְׁלוּמִין לְפִרְעַ כִּפְרוֹטְרוֹט מְעַט מְעַט בְּכָל שָׁבוּעַ, וְיֵשׁ לָהֶם אִישׁ מְיֻחָד, אִם בְּחִנָּם אוֹ בְּשָׂכָר, מֵהַחֲבוּרָה, שֶׁהוּא הוֹלֵךְ בְּכָל שָׁבוּעַ לְקַבֵּץ וְלֶאֱסֹף עַל יָד עַל יְד מִן הַלּוֹוִים, וּבְאֹפֶן זֶה יֵחָסֵר בְּשׁוּם פַּעַם מָעוֹת בְּקֻפַּת הַחֶבְרָה. וְעַתָּה רְאֵה כַּמָּה מַעֲלוֹת יֵשׁ בְּהַנְהָגָה זוֹ, דְּמִלְּבַד שֶׁמְּקַיֵּם בְּעֵת הַהַלְוָאָה הַמִּצְוַת עֲשֵׂה דְּ"וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ", וְהִיא הַמַּעֲלָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבְּמִצְוַת צְדָקָה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, עוֹד הוּא מִתְחַסֵּד בָּזֶה עִם הַלְוָיָה בְּעִנְיַן הַפֶּרְעוֹן. וְיָדוּעַ מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲז"ל בְּסֶכָּה (דף מ"ט:): אָמַר ר' אֶלְעָזָר: אֵין צְדָקָה מִשְׁתַּלֶּמֶת, אֶלָּא לְפִי חֶסֶד שֶׁבָּהּ.

**הַמָּקוֹם** יְחַזֵּק לִבֵּנוּ לֵילֵךְ בְּדַרְכֵי חֲסָדָיו, וּמִמֵּילָא לֹא יָמוּשׁ מֵאִתָּנוּ גֹּדֶל חֲסָדָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (ויקרא רבה ל"ו): אִם רָאִיתָ זְכוּת אָבוֹת וּזְכוּת אִמָּהוֹת שֶׁנִּתְמוֹטְטָה, הִדָּבֵק בִּגְמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נ"ד י'): "כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה, וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא יָמוּשׁ" זֶה גְּמִילוּת חֲסָדִים. "וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט" זֶה הַמַּשִּׂים שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ וּבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, שֶׁגַּם זֶה גְּמִילוּת חֲסָדִים הוּא, וְיֵקַיִם עָלֵינוּ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (ישעיה נ"ד י"ד): "בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי" וְגוֹ'.

## חלק שני

### פרק א

**בּוֹ יְבֹאַר, שֶׁמִּי שֶׁמַּפְקִיר אֶת פִּיו, עָלוּל שֶׁיִּכְלוּ עַל יְדֵי זֶה כָּל מִצְוֹתָיו.**

**כְּתִיב** בְּמִשְׁלֵי (י"ג ז'): "יֵשׁ מִתְעַשֵּׁר וְאֵין כֹּל" וְגוֹ'. וְיָדוּעַ, שֶׁמִּשְׁלֵי הוּא תָּמִיד מָשָׁל, וְהַיְנוּ כְּמוֹ שֶׁבְּעִנְיְנֵי הַמָּמוֹן רָגִיל הוּא לָאָדָם, שֶׁמִּתְעַשֵּׁר בַּעֲסָקָיו וְהוֹלֵךְ לְמַעְלָה, וּמִכָּל מָקוֹם כְּשֶׁבָּא לְחֶשְׁבּוֹן צֶדֶק, יִמְצָא, שֶׁאֵין לוֹ מְאוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁכְּנֶגֶד שֶׁהָיָה רֶוַח הַרְבֵּה בָּעֶסֶק, הָיוּ הֶזֵּקוֹת הַרְבֵּה, עַד שֶׁכְּשֶׁנַּעֲמִיד זֶה כְּנֶגֶד זֶה, יִרְאֶה, שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מְאוּמָה בְּיָדוֹ. כָּךְ בְּעִנְיְנֵי הַנֶּצַח, יֵשׁ לְךָ אָדָם, שֶׁעוֹשֶׂה תָּמִיד מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֲכָן יֵשׁ לוֹ טָבַע רַע שֶׁטָּבְעוּ לְהַטִּיל דֹּפִי עַל הַבְּרִיּוֹת. אִישׁ כָּזֶה, כַּאֲשֶׁר יָבוֹא לְעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, יִרְאֶה שָׁם, שֶׁאֵין לוֹ מְאוּמָה, שֶׁכָּל הַגְּפָנִים וְהַנְּטִיעוֹת שֶׁנָּטַע בְּגַן עֵדֶן בְּמַעֲשָׂיו, נִתְכַּסּוּ פְּנֵיהֶם בְּקוֹצִים וּבַרְקָנִים, וְלֹא מִנְכָּר כְּלָל הַגְּפָנִים שֶׁיֵּשׁ בּוֹ [12] . כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (משלי כ"ד ל'): "עַל שְׂדֵה אִישׁ עָצֵל עָבָרְתִּי, וְעַל כֶּרֶם אָדָם חֲסַר לֵב". וְהַיְנוּ, שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי מִינֵי אֲנָשִׁים: אֶחָד עָצֵל לְהַשִּׂיג לְנַפְשׁוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְזֶהוּ: "שְׂדֵה אִישׁ עָצֵל" שֶׁלֹּא לָמַד אוֹ שָׂכַח עַל יְדֵי עַצְלָנוּתוֹ, וְהַשֵּׁנִי "חֲסַר לֵב" שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֲבָל לִבּוֹ חָסֵר דְּאָגָה עֲלֵיהֶם שֶׁיִּתְקַיְּמוּ בְּיָדוֹ. וּמְפֹרָשׁ עַל הָרִאשׁוֹן (שם ל"א): "וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ קִמְשֹׁנִים" שֶׁתַּחַת נְטִיעוֹת יָפוֹת מִדְּבָרֵי תּוֹרָה גָּדְלוּ קוֹצִים וּבַרְקָנִים מִדְּבָרִים בְּטֵלִים, וְעַל הַשֵּׁנִי "כָּסּוּ פָנָיו חָרוּלִים" וְגוֹ'. וּבְאוּרוֹ הוּא לְפִי עִנְיָנֵנוּ, שֶׁכָּל דִּבּוּר שֶׁל תּוֹרָה וּקְדֻשָּׁה שֶׁדִּבֵּר וְהָיָה בְּאֶפְשָׁרוּתָן לַעֲלוֹת וְלַעֲשׂוֹת פְּרִי הִלּוּלִים קֹדֶשׁ לַה', נִתְכַּסָּה וְנִמְשְׁכָה עָלָיו מִלְמַעְלָה רוּחַ הַטֻּמְאָה עַל יְדֵי דִּבּוּרָיו הָאֲסוּרִים. **וּכְמוֹ** דְּאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וּבְהַאי רוּחָא בִּישָׁא תָּלְיָן כַּמָּה גַּרְדִּינִין אַחֲרָנִין, דְּאִנּוּן מְמֻנִּין לַאֲחָדָא מִלָּה בִּישָׁא אוֹ מִלָּה טָנוּפָא, דְּאַפִּיק בַּר נָשׁ מִפּוּמֵהּ, וּלְבָתַר אַפִּיק מִלִּין קַדִּישִׁין וְכוּ'. יַי לוֹן בְּהַאי עָלְמָא, יַי לוֹן בְּעָלְמָא דְּאָתֵי, בְּגִין דְּאִלֵּין רוּחִין

[12] וְזֶהוּ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים בְּסוֹף תְּפִלָּתֵנוּ: "אֱלֹהַי, נְצֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע" וְאַחַר כָּךְ אָנוּ מְבַקְּשִׁים: "פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ", דְּאִי לְאו הָכִי אֵין הַתּוֹרָה נֶחְשֶׁבֶת לְכְלוּם:

מְסָאֲבִין נָטְלִין הַהוּא מִלָּה מְסָאֲבָא, וְכַד אַפִּיק בַּר נָשׁ לְבָתַר מִלִּין קַדִּישִׁין, אַקְדִּימֵי אִלֵּין רוּחֵי מְסָאֲבִין, וְנָטְלִין הַהוּא מִלָּה מְסָאֲבָא וּמְסָאֲבֵי לְהַהוּא מִלָּה קַדִּישָׁא, וְלָא זָכֵי לֵהּ בַּר נָשׁ, וְכִבְיָכוֹל תִּשְׁשָׁא חֵילָא קַדִּישָׁא. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וּבְרוּחַ רָעָה זוֹ תְּלוּיִים כַּמָּה מְעוֹרְרֵי דִּין אֲחֵרִים, שֶׁהֵם מְמֻנִּים לֶאֱחֹז בְּדִבּוּר רַע אוֹ דִּבּוּר טִנּוּף, שֶׁהוֹצִיא אָדָם מִפִּיו, וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיא מִלִּים קְדוֹשׁוֹת. אוֹי לָהֶם, אוֹי לְחַיֵּיהֶם, אוֹי לָהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה, אוֹי לָהֶם בָּעוֹלָם הַבָּא. מִפְּנֵי שֶׁאוֹתָן רוּחוֹת טְמֵאוֹת נוֹטְלוֹת אוֹתָהּ מִלָּה טְמֵאָה, וְכַאֲשֶׁר מוֹצִיא הָאָדָם אַחַר כָּךְ מִלִּים קְדוֹשׁוֹת, מַקְדִּימוֹת אוֹתָן הָרוּחוֹת הַטְּמֵאוֹת וְלוֹקְחוֹת לְאוֹתוֹ דִּבּוּר טָמֵא וּמְטַמְּאִים לְאוֹתוֹ דִּבּוּר קָדוֹשׁ, וְלֹא זוֹכֶה לוֹ הָאָדָם, וְכִבְיָכוֹל תִּשַּׁשׁ הַכֹּחַ הַקָּדוֹשׁ.

**וּכְעַיִן** זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (במשלי י"ג ג'): "פּוֹשֵׂק שְׂפָתָיו מְחִתָּה לוֹ", וּבֵאֵר הַגְּרַ"א, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: מִי שֶׁמַּרְחִיב שְׂפָתָיו, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ נֶפֶשׁ טוֹב וְעָשָׂה מִצְוֹת הַרְבֵּה וְכַמָּה גְּדָרִים פִּיו יִהְיֶה לוֹ מְחִתָּה לַכֹּל. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

**וְסַיֵּם** הַכָּתוּב (משלי כ"ד ל"א): "וְגֶדֶר אֲבָנָיו נֶהֱרָסָה", וּבְאוּרוֹ שֶׁבְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן, אַף גָּדֵר שֶׁל אֲבָנִים הֶחָזָק נֶהֱרָס, וְנַעֲשָׂה הַכֶּרֶם לְמִדְרָס רַגְלַיִם לְכָל עוֹבֵר וָשָׁב וְאֵין שָׁוֶה מְאוּמָה. וְכֵן הוּא הָאָדָם, אֲשֶׁר לֹא יַבִּיט לְמוֹצָא שְׂפָתָיו, וְהֵם כְּהֶפְקֵר אֶצְלוֹ: כָּל הַגְּדָרִים הַחֲזָקִים שֶׁהָיָה לוֹ מִתְּחִלָּה עַל הַנְּהָגָתוֹ כֻּלָּם יִהְיוּ נֶהֱרָסִים. וְעַל כֵּן צָרִיךְ הָאִישׁ הַנִּלְבָּב, כְּשֶׁרוֹצֶה לְתַקֵּן מַעֲשָׂיו, תְּחִלַּת הַכֹּל לַעֲשׂוֹת גָּדֵר לְכַרְמוֹ, דְּהַיְנוּ לִשְׁמֹר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ בְּשָׁמִירָה יְתֵרָה, שֶׁלֹּא יוֹסִיף לְדַאֲבָה עוֹד.

**וּמַה** שֶּׁהִמְשִׁיל בְּשֵׁם הַכֶּרֶם, לְבַד שֶׁכָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲשׁוּבִין כְּכֶרֶם, כְּמוֹ דְּכָתוּב בִּישַׁעְיָה (ה' ז'): "כִּי כֶרֶם ד' צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל", וְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ חֵלֶק בַּכֶּרֶם הַזֶּה. לְבַד זֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ לוֹ כֶּרֶם מְיֻחָד בְּגַן עֵדֶן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: הוֹלֵךְ הָאָדָם לְבֵית עוֹלָמוֹ; וְצָרִיךְ לְשָׁמְרוֹ שְׁמִירָה יְתֵרָה לִנְטֹעַ בּוֹ נִטְעֵי נְעָמָנִים וּלְשָׁמְרוֹ שֶׁלֹּא יִתְקַלְקֵל.

**וְגַם** צָרִיךְ לְעָקֹר קוֹצִים וּבָרָקָנִים מִכַּרְמוֹ, דְּהַיְנוּ לָאֲנָשִׁים שֶׁהִפְסִידָם בִּלְשׁוֹנוֹ אוֹ שֶׁבְּזֶה אוֹתָם וְצַעֲרָם, צָרִיךְ לְפַיְּסָם בְּפִיו, וְגַם לְהִתְוַדּוֹת לִפְנֵי ה' עַל שֶׁעָבַר עַל רְצוֹנוֹ הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה, דְּכָל עֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ הוּא גַּם כֵּן עָוֹן שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כַּיָּדוּעַ. וַאֲפִלּוּ אִם דִּבֵּר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא בְּפְנֵיהֶם, וְלֹא אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו צָרִיךְ לָשׁוּב עַל כָּל פָּנִים לִפְנֵי ה', וּבָזֶה יַעֲבְרוּ הַקּוֹצִים מִכַּרְמוֹ, וּתְסֻלַּק רוּחַ הַטֻּמְאָה שֶׁכִּסְּתָה פָּנָיו. וְעַיִן בְּחֵלֶק רִאשׁוֹן, שַׁעַר הַתּוֹרָה, פֶּרֶק א', שֶׁהִרְחַבְנוּ שָׁם הַדִּבּוּר בָּזֶה. [וְסוֹף הַכָּתוּב (משלי י"ג ז'): "מִתְרוֹשֵׁשׁ וְהוֹן רָב". וּבְאוּרוֹ הוּא: לְפִי מַה שֶּׁיִּדּוּעַ שְׁמִי שֶׁעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה, כָּל עֲוֹנוֹתָיו שֶׁעָשָׂה מִתְּחִלָּה נַעֲשִׂין לוֹ כְּזְכֻיּוֹת, וְנִמְצָא, שֶׁכָּל מַה שֶּׁעָשָׂה יוֹתֵר עֲוֹנוֹת מִתְּחִלָּה וְנַעֲשָׂה רָשׁ בְּיוֹתֵר, יִמְצָא אַחַר כָּךְ עַל יְדֵי זֶה הוֹן רַב. וְהַטַּעַם אֶפְשָׁר כִּפְשׁוּטוֹ, דְּמִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה, בְּוַדַּאי מִתְמַרְמֵר עַל כָּל עָוֹן בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּבוֹכֶה וּמִתְאוֹנֵן, אֵיךְ מְלָאוֹ לִבּוֹ לַעֲבֹר עַל רְצוֹן הַבּוֹרֵא,

הַמְחַיֶּה כָּל הַמְּצִיאוּת בְּחַסְדּוֹ וְטוּבוֹ, וּמִמֵּילָא נֶעֱקָר הַחֵטְא מֵעִקָּרוֹ, וּמְקַיֵּם בָּזֶה מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תְּשׁוּבָה. וְנִמְצָא, שֶׁבְּכָל חֵטְא שֶׁעָשָׂה מִתְּחִלָּה יֵשׁ עַתָּה מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תְּשׁוּבָה].

## פרק ב

## עוֹד מִעֵנְיָן זֶה.

**וְהִנֵּה** אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּיוֹמָא (ל"ט.) עַל הַפָּסוּק (ויקרא י"א מ"ג): "וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם": אָדָם מְטַמֵּא עַצְמוֹ מְעַט מְטַמְּאִין אוֹתוֹ הַרְבֵּה. מִלְמַטָּה מְטַמְּאִין אוֹתוֹ מִלְמַעְלָה. בָּעוֹלָם הַזֶּה מְטַמְּאִין אוֹתוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא. וְהִנֵּה רַשִׁ"י פֵּרֵשׁ שָׁם: מְטַמְּאִין אוֹתוֹ הַרְבֵּה מַנִּיחִין אוֹתוֹ לִטָּמֵא הַרְבֵּה, אֲבָל לְשׁוֹן מְטַמְּאִין דָּחוּק לְפִי זֶה.

**אֲבָל** לְפִי מַה שֶּׁהֶעְתַּקְנוּ לְעֵיל דִּבְרֵי הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, נִיחָא בִּפְשִׁיטוּת, וְהוּא שֶׁכָּתַב שָׁם, דְּעַל יְדֵי דִּבּוּרִים אֲסוּרִים שֶׁדִּבֵּר, נִמְשְׁכָה רוּחַ הַטֻּמְאָה עֲלֵיהֶם, וְאַחַר כָּךְ נוֹטְלִין הַחִצּוֹנִים, אֵלּוּ הַדִּבּוּרִים הָאֲסוּרִים הַטְּמֵאִים, וּמְטַמְּאִין בָּהֶם כָּל דִּבְרֵי הַקְּדֻשָּׁה, וּמְאַבֵּד אוֹתָם בָּזֶה, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לַעֲלוֹת לְמַעְלָה לְדוֹרוֹן לִפְנֵי ה' יִתְבָּרַךְ, אַחֲרֵי שֶׁרוּחַ הַטֻּמְאָה מְרַחֶפֶת עֲלֵיהֶם. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: מְטַמְּאִין אוֹתוֹ הַרְבֵּה. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ: מִלְמַטָּה מְטַמְּאִין אוֹתוֹ לְמַעְלָה, הַיְנוּ שֶׁנִּמְשֶׁכֶת טֻמְאָה מִלְמַעְלָה גַּם עַל שֹׂרֶשׁ נַפְשׁוֹ.

**וּמַה** שֶּׁאָמְרוּ: מְטַמְּאִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם הַבָּא הַיְנוּ בְּעֵת שֶׁיָּמוּת, וְנַפְשׁוֹ תָּשׁוּב לֵאלֹקִים אֲשֶׁר נָתְנָהּ לִתֵּן שָׁם דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, וּרְצוֹנוֹ יִהְיֶה בְּוַדַּאי, שֶׁיַּכְנִיסוּהוּ לְגַן עֵדֶן יְפִגְּעוּהוּ הַמַּשְׁחִיתִים וְיַלְבִּישׁוּהוּ לְבוּשׁ מָאוּס וְטָמֵא שֶׁנִּבְרָא מֵעֲוֹנוֹתָיו, וּמִי יוֹכַל לְשַׁעֵר גֹּדֶל הַבִּזָּיוֹן וְהַכְּלִמָּה, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ עַל יְדֵי לְבוּשׁ הַזֶּה, וּמֻכָּרָח עַל יְדֵי זֶה לֵירֵד לַגֵּיהִנֹּם מְקוֹם חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת לְהִתְכַּבֵּס שָׁם מֵחֶלְאַת עֲוֹנוֹתָיו.

**וּלְמָה** הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְחָתָן, שֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינִין לְהַכְנִיסוֹ לְחֻפָּה, וּבְתוֹךְ כָּךְ פָּגְעוּהוּ רֵיקִים וּפוֹחֲזִים, וַיִּשְׁלִיכוּ עָלָיו רֹפֶשׁ וְטִיט וְכָל דָּבָר מָאוּס מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד רֹאשׁוֹ, וְכַאֲשֶׁר יִצְעֲקוּ עֲלֵיהֶם: הֵי, רֵיקִים וּפוֹחֲזִים! לָמָּה תַּעֲשׂוּ כָּכָה? וְאַיֵּה הִשְׁגָּתֶם כָּל כָּךְ רֹפֶשׁ וְטִיט? הֵם מַרְאִים לַכֹּל, שֶׁהֶחָתָן הוּא מִמְיֻדָּעֵיהֶם, וְהוּא בְּעַצְמוֹ הֵכִין הָרֹפֶשׁ וְטִיט עַד לְמֻרְבֶּה. כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה מַמָּשׁ. הָאָדָם בְּעַצְמוֹ עַל יְדֵי חֶלְאַת עֲוֹנוֹתָיו בּוֹרֵא עַל יְדֵי זֶה לְבוּשׁ מָאוּס וְטָמֵא, וּבָעַל כָּרְחוֹ מִתְלַבֵּשׁ בּוֹ, וְלֹא יוּכַל לְפָטֹר עַצְמוֹ מִזֶּה אַחֲרֵי שֶׁהוּא הֵכִינוֹ בְּעַצְמוֹ. וְהוּא כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ישעיה נ' י"א): "לְכוּ בְּאוּר אֶשְׁכֶם וּבְזִיקוֹת בִּעַרְתֶּם, מִיָּדִי הָיְתָה זֹּאת לָכֶם". וּכְעֵין זֶה אָמְרוּ חֲזַ"ל (עבודה זרה כ':): אַל יְהַרְהֵר אָדָם בַּיּוֹם, וְיָבוֹא לִידֵי טֻמְאָה בַּלַּיְלָה. הוֹרוּ לָנוּ בָּזֶה, שֶׁאִם לֹא הִכְנִיס מִתְּחִלָּה בְּמַחְשְׁבוֹתָיו הַהִרְהוּר, לֹא הָיוּ יְכוֹלִין לְהִתְדַּבֵּק בּוֹ רוּחוֹת הַטֻּמְאָה וּלְטַמְּאוֹתוֹ.

**וְכָל** זֶה רָמַז לָנוּ הַכָּתוּב בְּעִנְיַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, דִּכְתִיב (זכריה ג' א'): "וַיַּרְאֵנִי אֶת יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ ה', וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ וְגוֹ', וַיֹּאמֶר וְגוֹ': (שם ד') הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו" וְגוֹ'. וְהִנֵּה הַבְּגָדִים הַצּוֹאִים מוֹרִים עַל טֻמְאַת הָעֲוֹנוֹת, שֶׁמְּאוּסָה כְּמוֹ צוֹאָה, וּמִדְּכְתִיב: "הָסִירוּ מֵעָלָיו" מוּכָח, שֶׁמֵּעִקָּרָא הָיָה מְלֻבָּשׁ בָּהֶן בְּעַל כָּרְחוֹ [13] . וְזֶהוּ שֶׁכָּתְבָה לָנוּ הַתּוֹרָה בְּקִצְרָה (ויקרא י"א מ"ג): "וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם".

**וְהִנֵּה** הַכָּתוּב אוֹמֵר (שם מ"ד): "וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים". וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (יומא ל"ט.): אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מְעַט מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ הַרְבֵּה. מִלְמַטָּה מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ מִלְמַעְלָה. בָּעוֹלָם הַזֶּה מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא. וְהִנֵּה בָּזֶה כָּל הַמַּאֲמָר כִּפְשׁוּטוֹ. הַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא מְקוֹר הַטּוֹב וְהַחֶסֶד, מִכְּיָון שֶׁאָדָם כּוֹפֶה יִצְרוֹ וּמַמְשִׁיךְ עַצְמוֹ לְצַד הַקְּדֻשָּׁה מְעַט הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּיעַ עָלָיו קְדֻשָּׁה הַרְבֵּה בִּמְלֹא חָפְנַיִם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל, שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שיר רבה ה'): פִּתְחוּ לִי פֶּתַח כְּמַחַט שֶׁל סְדָקִית וַאֲנִי אֶפְתַּח לָכֶם פֶּתַח כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם. מִלְמַטָּה מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ מִלְמַעְלָה, הֵיכָנוּ, שֶׁנִּמְשֶׁכֶת קְדֻשָּׁה מִלְמַעְלָה עַל שֹׂרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ. בָּעוֹלָם הַזֶּה מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, הֵיכָנוּ בְּעֵת שֶׁיַּעֲלֶה לְמַעְלָה וְיִצְטָרֵךְ לַעֲמֹד לִפְנֵי כִּסֵּא ה', מַלְבִּישִׁין אוֹתוֹ בִּגְדֵי הוֹד וְהָדָר שֶׁל קְדֻשָּׁה (וְהוּא מַה שֶּׁכָּתַב שָׁם אֵצֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק (זכריה ג' ד'): "וְהַלְבֵּשׁ אוֹתְךָ מַחֲלָצוֹת").

**וְזֶהוּ** שֶׁכָּתוּב (במדבר ט"ו מ'): "לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹקֵיכֶם". וְהִנֵּה לִכְאוֹרָה, מַה שֶּׁאָמְרָה הַתּוֹרָה: "לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי" הוּא מְיֻתָּר, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב מִקֹּדֶם (שם ל"ט): "וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם", וְהָיָה לוֹ לִכְתֹּב שָׁם (שם מ'): "וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹקֵיכֶם"? אֶלָּא הַכָּתוּב מְרַמֵּז לָנוּ עוֹד עִנְיָן נָחוּץ מְאֹד, שֶׁאֵימָתַי מוֹעִילִין הַמִּצְוֹת כָּל כָּךְ, שֶׁעַל יָדָם יִהְיֶה הָאָדָם קָדוֹשׁ לַה'? כְּשֶׁהוּא זָהִיר מִלָּתוּר אַחֲרֵי מַחְשֶׁבֶת הַלֵּב וּרְאִיַּת עֵינָיו. וְהִנֵּה אָמְרוּ חֲזַ"ל (ברכות י"ב:) עַל הַפָּסוּק הַזֶּה: "אַחֲרֵי לְבַבְכֶם" זוֹ מִינוּת, "וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" זוֹ זְנוּת. וְכָתַב הַחִנּוּךְ, שֶׁבִּכְלַל מִינוּת הוּא כָּל מַחְשָׁבוֹת, שֶׁהֵם הֶפֶךְ דֵּעַת הַתּוֹרָה, וּבִכְלַל זְנוּת הוּא מִי שֶׁהוּא רוֹדֵף אַחַר תַּאֲוֹת הָעוֹלָם, עַיֵּן שָׁם.

**וּמָשָׁל** לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶחָד שֶׁבֵּיתוֹ מָלֵא רֶפֶשׁ וְטִיט, אֲפִלּוּ אִם יַכְנִיס בְּבֵיתוֹ כְּלֵי זָהָב וָפָז אֵין בֵּיתוֹ מִתְיַפֶּה עַל יְדֵי זֶה, וּמֵכְרַח מִתְּחִלָּה לְהָסִיר הָרֶפֶשׁ וְהַטִּיט וְאַחַר כָּךְ יַכְנִיס הַכֵּלִים הַנָּאִים. וְאַף כָּאן בְּעִנְיָנֵנוּ, לְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי נִתַּן לוֹ הַכֹּחַ וְהָעֹז עַל יְדֵי הִתְדַּבְּקוּתוֹ

[13] וְאַף שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ הָיָה צַדִּיק גָּמוּר, אֲכָן מִפְּנֵי שֶׁבָּנָיו נָטוּ מִדֶּרֶךְ ה' וְנָשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת וְהָיָה חִלּוּל ה' גָּדוֹל, עַל כֵּן נִמְשְׁכָה רוּחַ הַטֻּמְאָה גַּם עָלָיו:

לַתּוֹרָה וְלַמִּצְוֹת, שֶׁיּוּכַל לְהַשְׁרִישׁ בְּתוֹךְ נַפְשׁוֹ קְדֻשַּׁת ה', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (במדבר ל"ה ל"ד): "אֲנִי ה' שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". אֲבָל אֵימָתַי? כְּשֶׁלֹּא יַנִּיחַ לַיֵּצֶר לְהִתְאַכְסֵן שָׁם עַל יְדֵי דֵּעוֹתָיו הַכּוֹזְבוֹת אוֹ הִרְהוּרָיו הַמְטֻנָּפִים. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (במדבר ט"ו ל"ט): "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם, אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם, (וְהַיְנוּ שֶׁתִּשְׁמְרוּ עַצְמְכֶם מִכָּאן וּלְהַבָּא שֶׁלֹּא תַּעֲשׂוּ כֵּן), לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי" וְגוֹ'. וְהַיְנוּ כְּשֶׁתִּהְיוּ זְהִירִים מִלְּתוּר וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל, יָבוֹא מִזֶּה הָעִנְיָן הַגָּדוֹל, שֶׁעַל יְדֵי עֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת תִּהְיוּ מְקֻדָּשִׁים לַה' (כְּמוֹ שֶׁתִּקְּנוּ לָנוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה לְבָרֵךְ עַל הַמִּצְוָה: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְהַאי לְמַעַן אַ"וְהְיִיתֶם קְדֹשִׁים" קָאֵי). אֲבָל אִם, חַס וְשָׁלוֹם, "תָּתוּרוּ" לֹא יוֹעִילוּ הַמִּצְוֹת שֶׁתִּהְיוּ קְדוֹשִׁים. וּכְעֵין זֶה פֵּרֵשׁ לָנוּ הַנָּבִיא (ירמיה ד' ג'): "נִירוּ לָכֶם נִיר, וְאַל תִּזְרְעוּ אֶל קֹצִים". וְאַשְׁרֵי הַמִּתְבּוֹנֵן בְּכָל זֶה, וְיִיטַב לוֹ בָּזֶה וּבַבָּא.

[וּבָזֶה בֵּאַרְתִּי הַפָּסוּק בִּתְהִלִּים (פ"א י'): "לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר, וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר, אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ, הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ". וְלִכְאוֹרָה, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב מִתְּחִלָּה: "אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ וְגוֹ' ", וְאַחַר כָּךְ: "לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְלָמָּה הָפַךְ הַסֵּדֶר? אָכֵן חָזַ"ל אָמְרוּ לָנוּ (שבת ק"ה:): אֵיזֶהוּ אֵל זָר שֶׁיֵּשׁ בְּגוּפוֹ שֶׁל אָדָם? זֶה הַיֵּצֶר הָרָע (דְּהַיְנוּ שֶׁמִּתְחִלָּה מְסִיתוֹ לַעֲבֹר עֲבֵרוֹת, שֶׁאֵינָן חֲמוּרוֹת כָּל כָּךְ, אַךְ שֶׁלְּבַסּוֹף עֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה וּמַתִּירוֹ אֲפִלּוּ לְהִשְׁתַּחֲווֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה. עַיֵּן שָׁם בַּגְּמָרָא). וּבְאוֹר הַכָּתוּב (שם י"א): "אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ" וְכוּ' הוּא כֵּן: הֲלֹא הֶעֱלִיתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כְּדֵי שֶׁתְּקַבֵּל הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות ג' י"ב): "וְזֶה לְךָ הָאוֹת וְגוֹ', בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹקִים עַל הָהָר הַזֶּה", שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הִיצִיאָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י, וְעַל כֵּן (תהילים פ"א י"א): "הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ". וְהוּא כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר הָרַב לְתַלְמִידוֹ: פְּתַח פִּיךָ וְיֹאירוּ דְּבָרֶיךָ. וּמַה שֶּׁאָמַר: "הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ", כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה לִתֵּן לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל חֵלֶק גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, אָכֵן בֶּאֱמֶת תְּלוּי הַכֹּל לְפִי כֹּחַ הַמְקַבֵּל, וְלָזֶה אָמַר: "הַרְחֶב פִּיךָ", רָצָה לוֹמַר: הֵכֵן עַצְמְךָ לְקַבֵּל הַרְבֵּה, "וַאֲמַלְאֵהוּ" לְפִי הַהַרְחָבָה שֶׁלְּךָ. אָכֵן הִקְדִּים הַכָּתוּב: דְּאֵימָתַי יִתְקַיֵּם זֶה בְּיֶדְךָ? כְּשֶׁ"לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר", זֶהוּ הַיֵּצֶר הָרָע, לֹא יִהְיֶה לוֹ אֲכַסַנְיָא בְּגוּפְךָ, וְאָז תּוּכַל לְהִתְחַזֵּק וּלְהַרְחִיב פִּיךָ לַתּוֹרָה, "וַאֲמַלְאֵהוּ". כִּי בַּעֲבוּר זֶה הֶעֱלִיתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות י"ג ט'): "וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְגוֹ', לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ"). אֲבָל אִם יֵשׁ בְּגוּפְךָ אֵל זָר, דְּהַיְנוּ מָלֵא הִרְהוּרִים, חַס וְשָׁלוֹם, לֹא אוּכַל לְמַלְאוֹת רְצוֹנְךָ לְהַרְחִיב פִּיךָ בַּתּוֹרָה. ]

**וּבְכָל** זֹאת אַל יִפֹּל לֵב הָאָדָם עָלָיו, אַף מִי שֶׁקָּשֶׁה לוֹ לְטַהֵר מַחְשְׁבוֹתָיו וּלְהָסִיר לְגַמְרֵי הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה מִלִּבּוֹ, דְּאִם כֵּן גַּם מִצְוֹתָיו וְתוֹרוֹתָיו לֹא יוֹעִילוּ לְקַדֵּשׁ נַפְשׁוֹ וְאֵיךְ יַגִּיעַ

לְתַכְלִיתוֹ? אֲבָל הָעִקָּר בָּזֶה מַה שֶּׁאָמְרוּ זַ"ל (יוֹמָא ל"ח:): הַבָּא לִטָּהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ, וְכֵיוָן שֶׁבְּכָל לִבּוֹ הוּא חָפֵץ לְהָסִיר מַחֲשָׁבָה רָעָה מִלִּבּוֹ, בְּוַדַּאי יַעֲזְרוּהוּ מִן הַשָּׁמַיִם עַל זֶה, וְחָלִילָה אֵין לוֹ לְבַטֵּל שׁוּם מִצְוָה וְתוֹרָה אַף שֶׁאֵין מַחֲשַׁבְתּוֹ טְהוֹרָה לְגַמְרֵי. וּבְכָגוֹן זֶה אָמְרוּ (פסחים נ':): לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת אַף שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ. הַיְנוּ שֶׁקְּדֻשַּׁת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה יְסַיְּעוּהוּ, שֶׁיִּהְיֶה בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת וְלִלְמֹד גַּם לִשְׁמָהּ. וְזֶה שֶׁנִּרְמַז בַּפָּסוּק הַנִּזְכָּר לְעֵיל גּוּפֵהּ, שֶׁמִּתְּחִלָּה כָּתוּב (במדבר ט"ו ל"ט): "וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם", כָּתַב מִצְוֹת ה', הַיְנוּ לְשֵׁם ה', רַק לְעִנְיַן זְכִירָה, אֲבָל לֹא בַּעֲשִׂיָּה, שֶׁלֹּא הִגִּיעַ עֲדַיִן לְטָהֳרַת הַמַּחֲשָׁבָה בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, בְּכָל זֹאת יָבִיאוּ אוֹתוֹ * מַעֲשָׂיו אֵלֶּה לְהָסִיר מַחְשָׁבוֹת הַלֵּב וּלְהִתְחַזֵּק עַל תַּאֲוֹתָיו, וְאַחַר כָּךְ יָבוֹא לְמַדְרֵגָה (שם מ'): "וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי" שֶׁגַּם הָעֲשִׂיָּה תִּהְיֶה רַק לְשֵׁם ה', וּבָזֶה יָבוֹא לְמַדְרֵגַת הַקְּדֻשָּׁה: "וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים". אָמְנָם כָּל זֶה בְּמִי שֶׁבָּא לִטָּהֵר וּמִתְחַזֵּק לְהָסִיר מַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת וּלְהִמָּנַע מִתַּאֲוֹתָיו, אָז "הַבָּא לִטָּהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ"].

## פרק ג

## בּוֹ יְבֹאָרוּ כַּמָּה פָּרָשִׁיּוֹת בַּתּוֹרָה הַמְדַבְּרוֹת בָּזֶה.

**רִאשׁוֹן** לַכֹּל, מַעֲשֵׂה דְּנָחָשׁ, שֶׁסִּפֵּר לָשׁוֹן הָרָע עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּבָזֶה גָּרַם מִיתָה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם. וּבְפָרָשַׁת וַיֵּצֵא (בראשית כ"ח כ'): "אִם יִהְיֶה אֱלֹקִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי" וְגוֹ'. וְאָמְרוּ חֲזַ"ל: "וּשְׁמָרַנִי" מִלָּשׁוֹן הָרָע. וּבְפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב, בְּמַעֲשֵׂה דְּיוֹסֵף, שֶׁכָּתוּב (בראשית ל"ז ב'): "וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם", שֶׁזּוֹ הָיְתָה הַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה לִירִידַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם. וּבְפָרָשַׁת שְׁמוֹת (שמות ב' י"ד): "אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר" (עַיֵּן שָׁם בְּפֵרוּשׁ רַשַׁ"י וּבְמַה שֶׁנִּכְתּוֹב לְקַמָּן). עוֹד שָׁם, שֶׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם (שמות ד' א'): "וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי", שֶׁהֻשַּׁב לוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ (שָׁם ב'): "מַה זֶּה בְּיָדֶךָ" וְגוֹ', וַיְהִי לְנָחָשׁ. עוֹד שָׁם (שם ו'): "וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג". וּבְפָרָשַׁת יִתְרוֹ (שמות י"ז ב'): "וַיָּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה וְגוֹ' עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ', וְסָמִיךְ לֵהּ (שם ח'): "וַיָּבֹא עֲמָלֵק". וּבְפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים (שמות כ"ג א'): "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא", שֶׁהוּא קָאֵי עַל הַמְסַפֵּר וְעַל הַמְקַבֵּל כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (מכות כ"ג.), וְסָמִיךְ (שָׁם ב'): "לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לָרָעֹת". וּבְפָרָשַׁת תְּצַוֶּה: עִנְיַן הַמְּעִיל (שמות כ"ח ל"ב): "שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב" וְכָל הַפָּרָשָׁה (שם ל"ה) "וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ" וְגוֹ'. וְכָל פָּרָשַׁת תַּזְרִיעַ וּמְצֹרָע: נִגְעֵי בָּתִּים, נִגְעֵי בְּגָדִים, נִגְעֵי אָדָם (ויקרא י"ג מ"ו): "בָּדָד יֵשֵׁב", מְרֻחָק אַף מִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וְכַפָּרָתוֹ צִפֳּרִים הַמְפַטְפְּטִין. וּבְפָרָשַׁת קְדֹשִׁים (ויקרא י"ט ט"ז): "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ", (שָׁם י"ז) "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ, וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא". וּבְפָרָשַׁת בְּהַר (ויקרא כ"ה י"ז): "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ", שֶׁזֶּה קָאֵי עַל אוֹנָאַת

דְּבָרִים, שֶׁהוּא גַּם כֵּן דִּבּוּר רַע. וּבְפָרָשַׁת נָשֹׂא (במדבר ה' ב'): "וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צָרוּעַ", הַיְנוּ, אֲפִלּוּ הוּא גָּדוֹל בַּתּוֹרָה כְּדוֹאֵג. וּבְפָרָשַׁת בְּהַעֲלֹתְךָ (במדבר י"ב א'): "וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה" וְגוֹ'. וְכָל פָּרָשַׁת שְׁלַח לְךָ, הַמְדַבֶּרֶת מֵעִנְיַן הַמְרַגְּלִים. וּבְפָרָשַׁת חֻקַּת (במדבר כ"א ה'): "וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹקִים וּבְמֹשֶׁה". וּבְפָרָשַׁת כִּי תֵצֵא (דברים כ"ג י'): "כִּי תֵצֵא מַחֲנֶה עַל אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע". וְאָמְרוּ חֲזַ"ל: דָּבָר רָע דִּבּוּר רָע. וּבְפָרָשַׁת תֵּצֵא, פָּרָשָׁה שֶׁל מוֹצִיא שֵׁם רָע, עוֹד פָּסוּק (דברים כ"ד ט'): "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹקֶיךָ לְמִרְיָם" וְגוֹ'. וּבְפָרָשַׁת תָּבֹא (דברים כ"ז כ"ד): "אָרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר", שֶׁהוּא קַאי עַל לָשׁוֹן הָרָע. וְיִדּוּעַ, שֶׁכָּל הָאֲרוּרִים פָּתְחוּ בִּבְרָכָה וְאָמְרוּ: "בָּרוּךְ אֲשֶׁר לֹא יַכֶּה" וְגוֹ' הֲרֵי שֶׁהַזְהִיר בָּזֶה, תִּהְיֶה לוֹ בְּרָכָה.

**הִנֵּה** אָמְרוּ חֲזַ"ל (סנהדרין כ"ו:), שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדוֹאֵג הָרָשָׁע, כְּשֶׁתַּגִּיעַ לְפָרָשִׁיּוֹת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע מָה אַתָּה דּוֹרֵשׁ בָּהֶן? וּבְאוּרוֹ, שֶׁאָדָם כְּשֶׁעוֹבֵר עֲבֵרָה, בַּטֶּבַע הוּא מִתְבַּיֵּשׁ וּמֵצֵר בְּנַפְשׁוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מַגִּיעַ בְּעִנְיָן זֶה בַּתּוֹרָה, וּמִפְּנֵי זֶה כָּתַב הָאֱלֵיָהוּ רַבָּה בְּסוֹף סִימָן קל"ח: מִי שֶׁהוּא עִוֵּר אוֹ פִּסֵּחַ, אֵין לִקְרוֹתוֹ לַתּוֹרָה בְּפָרָשָׁה זוֹ, שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ, וְכֵן מִי שֶׁנֶּחְשָׁד עַל הָעֲרָיוֹת, אֵין לִקְרוֹתוֹ בְּפָרָשַׁת עֲרָיוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם כֵּן נִרְאֶה לְעִנְיָנֵנוּ, הֲרֵי בֵּרַרְנוּ לְמַעְלָה, שֶׁחֵלֶק גָּדוֹל בַּתּוֹרָה מְדַבֵּר מֵעִנְיָנִים אֵלּוּ, וְאָדָם, שֶׁהוּא מַרְחִיב שְׂפָתוֹ וּמַפְקִיר אֶת דִּבּוּרוֹ לְכָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יִצְרוֹ, בְּוַדַּאי בְּמֶשֶׁךְ יְמֵי חַיָּיו יַעֲבֹר עַל כָּל דָּבָר כַּמָּה עֲשָׂרוֹת פְּעָמִים, וְכַמָּה תִּסְתַּעֵר נַפְשׁוֹ, כְּשֶׁיִּרְאוּהוּ לָעָתִיד לָבוֹא, שֶׁבִּמְעַט יְמֵי חַיָּיו עָבַר עַל כַּמָּה עֲשָׂרוֹת פָּרָשִׁיּוֹת בַּתּוֹרָה. וְיִדּוּעַ מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (חגיגה ה:) עַל הַפָּסוּק (עמוס ד' י"ג): "כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ" שֶׁאֲפִלּוּ שִׂיחָה קַלָּה מַגִּידִין לוֹ לָאָדָם בְּשָׁעַת הַדִּין, וְכָל שֶׁכֵּן דִּבּוּרִים אֲסוּרִים הַחֲמוּרִים הָאֵלּוּ, בְּוַדַּאי יוֹכִיחוּהוּ וַיַּעַרְכוּהוּ לְנֶגֶד עֵינָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תהילים נ' כ'): "תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְדַבֵּר, בְּבֶן אִמְּךָ תִּתֵּן דֹּפִי וְגוֹ' אוֹכִיחֲךָ וְאֶעֶרְכָה לְעֵינֶיךָ". וְיִדּוּעַ מַה שֶּׁכָּתַב הַגְּרַ"א, שֶׁעַל כָּל דִּבּוּר הָאָסוּר (כְּלָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת וּכְהַאי גַּוְנָא) צָרִיךְ לֵירֵד לַשְּׁאוֹל לְמַטָּה הַרְבֵּה מְאֹד, וְאִי אֶפְשָׁר לְשַׁעֵר גֹּדֶל הַיִּסּוּרִין וְהַצָּרוֹת שֶׁסּוֹבֵל בִּשְׁבִיל דִּבּוּר אֶחָד.

**וְהִנֵּה** אֲפִלּוּ לְבַסּוֹף, כְּשֶׁיִּנָּקֶה מֵעֲוֹנוֹתָיו עַל יְדֵי רֹב הַיִּסּוּרִים שֶׁיִּסְבֹּל, וְיִזְכֶּה בִּשְׁבִיל מְצוֹתָיו לִטֹּל חֶלְקוֹ בְּגַן עֵדֶן, כַּמָּה יִתְבַּיֵּשׁ שָׁם לָנֶצַח, כְּשֶׁיַּגִּיעַ לְפָרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ (כִּי כָּל נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל זוֹכֶה שָׁם לֵהָנוֹת מֵאוֹר הַתּוֹרָה, שֶׁלָּמַד בִּימֵי חַיָּיו) וּכְאִלֵּם לֹא יִפְתַּח פִּיו יִהְיֶה בָּהֶם, וְזֶהוּ לֹא לְשָׁנָה וְלֹא לִשְׁתַּיִם, כִּי אִם לְאַלְפֵי אֲלָפִים שָׁנִים. בְּכָל אֵימַת שֶׁיָּבוֹא לְפָרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ, יִנָּהֵם עַל נַפְשׁוֹ, אֵיךְ פָּעַל בְּעַצְמוֹ לְהַפְקִיר חֵלֶק גָּדוֹל מִסֵּפֶר תּוֹרָה קְדוֹשָׁה וְנוֹרָאָה כָּזוֹ, כִּי שָׁם יִרְאֶה בְּעַצְמוֹ, אֵיךְ כָּל הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים זְעִים וְחָלִים מִמַּאֲמַר ה', וְהוּא בְּרִיָּה

קְטַנָּה, שְׁפָלָה וַאֲפֵלָה, הִפְקִיר בִּשְׁאָט נָפֶשׁ אֶת דִּבְרֵי ה' לְמֵאוֹת וַאֲלָפִים פְּעָמִים בִּימֵי חַיָּיו. אַשְׁרֵי לְאָדָם, שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּכָל זֶה בְּעוֹדוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם, וְאָז אַשְׁרֵי וְטוֹב לוֹ בָּזֶה וּבַבָּא.

**וְהִנֵּה** יָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתַב בְּ"סֵפֶר חֲסִידִים", שֶׁמִּצְוָה שֶׁאֵין לָהּ דּוֹרְשִׁים הִיא כְּמֵת מִצְוָה, וְאוֹתָהּ מִצְוָה מְקֻטְרֶגֶת וְאוֹמֶרֶת: כַּמָּה גְּרוּעָה אֲנֹכִי, שֶׁנִּתְעַלַּמְתִּי מִכֹּל וָכֹל. וְהִנֵּה זוֹ הִיא אֲפִלּוּ רַק בְּמִצְוָה אַחַת, וְכָל שֶׁכֵּן לְפִי מַה שֶּׁעָרְכְנוּ לְפָנֵי הַקּוֹרֵא, שֶׁיֵּשׁ חֵלֶק גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, הַמְדֻבֶּר מֵעִנְיַן זְהִירוּת כֹּחַ הַדִּבּוּר, וּמִמֵּילָא מוּבָן, כַּאֲשֶׁר אֲנָשִׁים אֵינָם זְהִירִים בָּזֶה וּמְשַׁלְּחִים לְשׁוֹנָם כַּאֲשֶׁר יַחְפְּצוּ, חֵלֶק גָּדוֹל בַּתּוֹרָה מֻטָּל בְּבִזָּיוֹן. וְכַמָּה גָּדוֹל שְׂכַר הַנִּזְהָר בָּזֶה שֶׁלֹּא לַעֲבֹר עֲלֵיהֶם, וְהוּא נוֹתֵן כָּבוֹד לַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ, וְעָלָיו אָמַר הַכָּתוּב (שמואל א' ב' ל'): "כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד" וְכוּ'.

[וּרְאֵה נָא אָחִי, עוֹד לְפִי כְּלַל חָזַ"ל (בבא בתרא קס"ה.), דְּכֻלָּם בְּלָשׁוֹן הָרַע, אִם כֵּן אֵין לְךָ שׁוּם אִסּוּר בָּעוֹלָם, שֶׁיִּהְיֶה הֶפְקֵר כְּלָשׁוֹן הָרַע, שֶׁבְּנֶגֶל לֹא נִכְשְׁלוּ, רַק רֻבָּן, וּבְלָשׁוֹן הָרַע כֻּלָּם, וְאַף כִּי אָמְרוּ, כִּי כֻּלָּם הוּא רַק בַּאֲבַק לָשׁוֹן הָרַע, וְלֹא בְּלָשׁוֹן הָרַע עַצְמָהּ, כְּבָר כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, כִּי הַלְוַאי נִשְׁמֹר מֵעֶצֶם הָאִסּוּר. וְאִם כֵּן אֵין לְךָ מִצְוָה, שֶׁנַּעֲשָׂתָה הֶפְקֵר כְּמוֹתָהּ, וְהַמִּתְחַזֵּק בָּזֶה אָמְנָם נוֹתֵן כָּבוֹד לַמִּצְוָה, וּתְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת לְמַעְלָה שֶׁהוּא חָשׁ לִכְבוֹדָהּ].

**וְהִנֵּה** יָדוּעַ, שֶׁאָמְרוּ חָזַ"ל, שֶׁהַמְקַיֵּם מִצְוָה, אַף שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ עַל זֶה מִפִּי ה' יִתְבָּרַךְ, מַחֲשִׁיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ הוּא בְּעַצְמוֹ חִדֵּשׁ הַמִּצְוָה, וְזֶהוּ אֲפִלּוּ בְּמִצְוָה אַחַת, וְכָל שֶׁכֵּן בָּזֶה, שֶׁהוּא חֵלֶק גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, יִתְחַזֵּק לְקַיְּמָם וְיַחֲשִׁיבוּ לוֹ לֶעָתִיד לָבוֹא, כְּאִלּוּ הוּא בְּעַצְמוֹ חִדֵּשׁ מַדְּעָתוֹ אֶת כָּל הָעִנְיָנִים הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁכְּתוּבִים בְּאֵלּוּ הַפָּרָשִׁיוֹת, כַּמָּה גְּדֻלָּה וְכָבוֹד יְקַבֵּל לֶעָתִיד לָבוֹא עֲבוּר זֶה, וְכַמָּה יִשְׂמַח לִבּוֹ עֲבוּר זֶה, וְיַקֵּים עַל זֶה הָאִישׁ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (תהילים ק"ח ג'): "יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי ה' ".

### פרק ד

## בּוֹ יְבֹאַר, שֶׁעֵל יְדֵי חֵטְא הַלָּשׁוֹן, מִתְפַּרְסְמִין עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם לְמַעְלָה, וּמְקַלְקֵל לְעַצְמוֹ וְגַם לְכָל הָעוֹלָם.

**כְּתִיב** בַּתּוֹרָה (שמות ב' י"ד): "וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר: אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר". וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מִתְמַהּ, עַל מַה נִּלְקִים יִשְׂרָאֵל יָתֵר מִכָּל הָעַמִּים, וְעַכְשָׁו אֲנִי רוֹאֶה, שֶׁהֵם רְאוּיִים לְכָךְ. וְלִכְאוֹרָה, הֲלֹא כְּתִיב בִּיחֶזְקֵאל (קפיטל כ'), שֶׁהָיוּ לָהֶם עֲוֹנוֹת גְּדוֹלִים, עָוֹן עֲבוֹדָה זָרָה הֶחְמוּר מְאֹד, וְאַף עַל פִּי כֵן הָיָה מִתְמַהּ עַל צָרוֹתָם: וְכִי בִּשְׁבִיל שֶׁנִּצְטָרֵךְ לָזֶה גַּם עָוֹן לָשׁוֹן הָרַע נִתְיַשֵּׁב הַדָּבָר אֶצְלוֹ?

**אָכֵן** עַל פִּי הַמְבֹאָר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, שֶׁעַל יְדֵי עָוֹן שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע הוּא מְעוֹרֵר אֶת הַמְקַטְרֵג הַגָּדוֹל עַל כְּלַל יִשְׂרָאֵל וְזֶה גּוֹרֵם מִיתָה וְחָרְבָּא וּקְטָלָא בָּעָלְמָא. וְזֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי: אִית רוּחָא חָדָא דְּקַיְימָא עַל כָּל אִנּוּן מָארֵי דְּלִישָׁנָא בִּישָׁא, דְּכַד מִתְעָרֵי בְּנֵי נָשָׁא בְּלִישָׁנָא בִּישָׁא, אוֹ הַהוּא בַּר נָשׁ דְּמִתְעָרֵי בְּלִישָׁנָא בִּישָׁא, כְּדֵין אִתְעַר הַהוּא רוּחָא בִּישָׁא מְסָאֲבָא דְּלְעֵילָּא דְּאִקְרֵי סַכְסוּכָא. וְאִיהוּ שָׁארֵי עַל הַהוּא אִתְעָרוּתָא דְּלִישָׁנָא בִּישָׁא, דְּשָׁארוּ בֵּהּ בְּנֵי נָשָׁא, וְאִיהוּ עָאל לְעֵילָּא וְגָרִים בְּהַהוּא אִתְעָרוּ דְּלִישָׁנָא בִּישָׁא מוֹתָא וְחָרְבָּא וּקְטָלָא בָּעָלְמָא. וַי לְאִנּוּן דְּמִתְעָרֵי לְהַאי סִטְרָא בִּישָׁא, וְלָא נָטְרֵי פּוּמַיְיהוּ וּלְישָׁנֵהוֹן וְלָא חָשְׁשׁוּ עַל דָּא וְלָא יָדְעֵי דְּהָא בְּאִתְעָרוּתָא דְּלְתַתָּא תָּלְיָא אִתְעָרוּתָא דְּלְעֵילָּא, בֵּין לְטָב בֵּין לְבִישׁ כוּ', וְכֻלְּהוּ דְּלָטוֹרִין לְאִתְעָרֵי לְהַאי חִוְיָא רַבָּא לְמֶהֱוֵי דְּלָטוֹרָא עַל עָלְמָא, וְכֻלְּהוּ בְּגִין הַאי אִתְעָרוּ דְּלִישָׁנָא בִּישָׁא כַּד קַיְימָא אִתְעָרוּתָא דִּילֵהּ לְתַתָּא.

יֵשׁ רוּחַ אַחַת. שֶׁעוֹמֶדֶת עַל כָּל אוֹתָם בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרָע, וּמֵתֵי שֶׁמִּתְעוֹרְרִים בְּנֵי אָדָם בְּלָשׁוֹן הָרָע, אוֹ אָדָם אֶחָד שֶׁמִּתְעוֹרֵר בְּלָשׁוֹן הָרָע אָז מִתְעוֹרֶרֶת אוֹתָהּ הָרוּחַ רָעָה הַטְּמֵאָה שֶׁלְּמַעְלָה הַנִּקְרֵאת סַכְסוּכָא, וְהִיא. שׁוֹרָה עַל אוֹתָהּ הִתְעוֹרְרוּת שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָרָע, שֶׁפָּתְחוּ בָּהּ בְּנֵי אָדָם, וְהִיא עוֹלָה לְמַעְלָה וְגוֹרֶמֶת בְּזוֹ הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע מָוֶת וְחֶרֶב וְהֶרֶג בָּעוֹלָם, אוֹי לְאוֹתָם שֶׁמְּעוֹרְרִים לְאוֹתוֹ צַד הָרַע וְלֹא שׁוֹמְרִים פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם וְלֹא חוֹשְׁשִׁים עַל זֶה וְלֹא יוֹדְעִים שֶׁבַּהִתְעוֹרְרוּת שֶׁלְּמַטָּה תְּלוּיָה הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁלְּמַעְלָה בֵּין לְטוֹב בֵּין לְרַע וְכוּ', וְכֻלָּם מְקַטְרְגִים לְעוֹרֵר לְאוֹתוֹ נָחָשׁ הַגָּדוֹל שֶׁיְּהֵא מְקַטְרֵג עַל הָעוֹלָם, וְהַכֹּל בִּשְׁבִיל אוֹתָהּ הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁל לָשׁוֹן הָרַע כְּשֶׁנִּמְצֵאת הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁלּוֹ לְמַטָּה.

עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וּבְאַרְנוּ בְּמָקוֹם אַחֵר, דְּבִלְאָ חֵטְא הַלָּשׁוֹן לֹא נִתַּן לוֹ הַכֹּחַ הַהוּא לְהוֹדִיעַ לְמַעְלָה אֶת תּוֹעֲבַת בְּנֵי אָדָם וְלִתְבֹּעַ דִּין עֲלֵיהֶם, נִיחָא הַכֹּל. דְּגַם מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיָה יוֹדֵעַ, שֶׁיֵּשׁ בְּמִצְרַיִם עֲוֹנוֹת גְּדוֹלִים מְאֹד, אֲכָל הָיָה סָבוּר מִתְּחִלָּה, שֶׁאֵין בָּהֶם חֵטְא הַלָּשׁוֹן, וּמִמֵּילָא לֹא הָיָה יָכוֹל הַשָּׂטָן לְקַטְרֵג [וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (ויקרא רבה כ"ו): דּוֹרוֹ שֶׁל אַחְאָב, אַף שֶׁהָיָה בְּיָדָם עָוֹן עֲבוֹדָה זָרָה, הָיוּ יוֹרְדִין לְמִלְחָמָה וְנוֹצְחִין, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן דְּלָטוֹרְיָא. דּוֹרוֹ שֶׁל דָּוִד, וְהַיְנוּ בִּימֵי שָׁאוּל, אַף שֶׁהָיָה בָּהֶן תִּינוֹקוֹת, שֶׁהָיוּ יוֹדְעִין מ"ט פָּנִים לַתּוֹרָה, הָיוּ יוֹרְדִין לְמִלְחָמָה וְנוֹפְלִין, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בָּהֶן דְּלָטוֹרְיָא]. אֲכָל כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דְּלָטוֹרְיָא, אָמַר: "אֲכָל נוֹדַע הַדָּבָר", וּכְאוֹמֵר: אֲכָל כָּעֵת נוֹדַע הַדָּבָר הַיָּדוּעַ שֶׁהוּא חֵטְא עֲבוֹדָה זָרָה, נוֹדַע לְמַעְלָה וְנִתְפַּרְסֵם הַדָּבָר, וּמְגַלְגְּלִין עֲלֵיהֶם אֶת כָּל עֲוֹנוֹתֵיהֶן, וּבִשְׁבִיל זֶה נִלְקִים כָּל כָּךְ.

**וְהִנֵּה** מִכָּל זֶה יוּכַל הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן כַּמָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת זָהִיר מִזֶּה הַחֵטְא, שֶׁלֹּא יְקַלְקֵל לְעַצְמוֹ [כִּי בְּעֵת שֶׁהוּא מְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע עַל חֲבֵרוֹ, נַעֲנָשׁ מִדָּה בְּמִדָּה שֶׁמְּסַפְּרִים עָלָיו לְמַעְלָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ חַיִּים וִיטָל, זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, בְּשַׁעַר הַקְּדֻשָּׁה וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: בְּהַזְכִּירְךָ

רַעַת חֲבֵרְךָ, יְסַפְּרוּ עֲוֹנוֹתֶיךָ] וְגַם לֹא יְקַלְקֵל לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל בְּשֵׁם הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ.

**וְהִנֵּה** מָצִינוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם אֶחָד גָּזַל מֵחֲבֵרוֹ, תְּקוּנוֹ שֶׁיָּשִׁיב הַגְּזֵלָה לִבְעָלָיו, וְאִם צָעָרוֹ וּבִיְּשׁוֹ, תְּקוּנוֹ שֶׁיְּפַיְּסֶנּוּ וְיִמְחַל לוֹ. אָכֵן מִי שֶׁמְּרַגִּיל עַצְמוֹ בְּזֶה הַחֵטְא, בְּוַדַּאי נִתְעוֹרֵר עַל יָדוֹ הַמְקַטְרֵג הַגָּדוֹל לְקַטְרֵג עַל הָעוֹלָם. מִי יוֹדֵעַ, כַּמָּה בְּנֵי אָדָם יָרְדוּ מִנִּכְסֵיהֶם עַל יָדוֹ, וְכַמָּה מֵתוּ עַל יָדוֹ. וְאַף שֶׁבְּדִינֵי אָדָם לֹא נוֹכַל לְהַעֲנִישׁוֹ עַל זֶה, אֲבָל בְּדִינֵי שָׁמַיִם, שֶׁהוּא אֶפְלוּ עַל גְּרָמָא (כִּדְאִיתָא בְּבָבָא קַמָּא נ"ה וְדַף קי"ט בְּמַעֲשֶׂה דְּשָׁאוּל, עַיֵּן שָׁם הֵיטֵב) בְּוַדַּאי לֹא יִנָּקֶה מִזֶּה. וְעַל כֵּן הַשּׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ, יִשְׁמֹר אֶת עַצְמוֹ מִזֶּה מְאֹד מְאֹד.

## פרק ה

## בּוֹ יִבָּאֵר גֹּדֶל הַפְּגָם, שֶׁמַּגִּיעַ לְמַעְלָה עַל יְדֵי חֵטְא הַלָּשׁוֹן.

**הִנֵּה** מָצִינוּ בַּתּוֹרָה, כְּשֶׁעוֹשֶׂה אָדָם אֵיזֶה עֲבֵרָה, שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת מֵבִיא חַטָּאת, וּזְרִיקָתוֹ עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן. וְכֹהֵן הַמָּשׁוּחַ, כְּשֶׁעוֹבֵר עֲבֵרָה, צָרִיךְ לְהָבִיאוֹת הֶזְאָתוֹ עַל מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְעַל פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ. וְהַטַּעַם הוּא כִּפְשׁוּטוֹ: דִּבְכָל עֲבֵרָה, שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה, מַגִּיעַ הַקִּלְקוּל לְמַעְלָה בָּעוֹלָמוֹת הַקְּדוֹשִׁים לְפִי גֹּדֶל נִשְׁמָתוֹ. וְיָדוּעַ (תענית ה.), שֶׁכָּל מַה שֶּׁאָנוּ רוֹאִין בָּעוֹלָם הַזֶּה, יֵשׁ מֵעֵין זֶה לְמַעְלָה: יֵשׁ יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה, וְיֵשׁ לְמַעְלָה יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעְלָה, וְיֵשׁ הַר ה', שֶׁהוּא הַר הַבַּיִת, לְמַטָּה, וְכֵן יֵשׁ לְמַעְלָה מָקוֹם שֶׁנִּקְרָא הַר ה', וְיֵשׁ מָקוֹם שֶׁנִּקְרָא מַחֲנֵה שְׁכִינָה, שֶׁהוּא חֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד, וְכֵן לְמַעְלָה. וְעַל זֶה אָמַר הַכָּתוּב (תהילים כ"ד ג'): "וּמִי יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ". וְהִנֵּה כְּשֶׁאָדָם חוֹטֵא, הוּא מַכְנִיס טֻמְאָה לְמַעְלָה בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ, וְהוּא בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד שֶׁל מַעְלָה, לְכָךְ צָרִיךְ לִזְרֹק פֹּה עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן, וּבָזֶה תּוּסַר הַטֻּמְאָה לְמַעְלָה. אֲבָל כֹּהֵן הַמָּשׁוּחַ, שֶׁמַּדְרֵגָתוֹ קְדוֹשָׁה מְאֹד, מַגִּיעַ קִלְקוּלוֹ בַּמָּקוֹם הַיּוֹתֵר גָּבוֹהַ, וְהוּא בְּאֹהֶל מוֹעֵד שֶׁל מַעְלָה, לְכָךְ צָרִיךְ לְהַזּוֹת פֹּה גַּם כֵּן עַל אֹהֶל מוֹעֵד.

**וְהִנֵּה** מָצִינוּ לִפְעָמִים אֶפְלוּ בְּאָדָם פָּשׁוּט, מִפְּנֵי גֹּדֶל קִלְקוּלוֹ הִגִּיעַ הֶעָוֹן עַד לְמַעְלָה בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ וְנוֹרָא, וְהוּא כְּנֶגֶד בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, וְעַל כֵּן צִוְּתָה הַתּוֹרָה לְהַזּוֹת כְּנֶגֶד אוֹתוֹ מָקוֹם בִּשְׁבִילוֹ. וּמָצִינוּ דָּבָר זֶה בַּמְצֹרָע, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה (ויקרא י"ד ט"ז): "וְטָבַל הַכֹּהֵן וְגוֹ' וְהִזָּה מִן הַשֶּׁמֶן בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי ה'". וְאִיתָא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים [וְהוּבָא בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י]: כְּנֶגֶד בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים. וְהַטַּעַם, שֶׁבְּגֹדֶל קִלְקוּלוֹ הִגִּיעַ עֲוֹנוֹ לְמַעְלָה בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, לְכָךְ צָרִיךְ לְהָיוֹת הֶזְאָה גַּם כֵּן כְּנֶגֶד אוֹתוֹ מָקוֹם לְטַהֲרוֹ.

**וְכַמָּה** צָרִיךְ הָאָדָם לְהִזְדָּעֲזֵעַ מִזֶּה, כְּשֶׁיִּזְכֹּר שֶׁעָוֹנוֹתָיו הִגִּיעוּ עַד בֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. וּבֶאֱמֶת מָצִינוּ כְּעֵין זֶה בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, שֶׁהַלָּשׁוֹן הָרָע שֶׁהוּא מְסַפֵּר, הוּא עוֹלֶה עַד כְּנֶגֶד כִּסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ע"ג ט'): "שַׂתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם, וּלְשׁוֹנָם תִּהֲלַךְ בָּאָרֶץ".

**וְיוֹתֵר** מִזֶּה נוֹכַל לִרְאוֹת דָּבָר נִפְלָא וְנוֹרָא מְאֹד, שֶׁהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, כְּשֶׁהוּא נִכְנָס פַּעַם אַחַת בְּשָׁנָה בְּבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, הָעֲבוֹדָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁלּוֹ קֹדֶם קַבָּלַת דַּם הַפָּר וּזְרִיקָתוֹ הָיְתָה הַקְטָרַת הַקְּטֹרֶת, כְּדִכְתִיב בַּתּוֹרָה, וְאִיתָא בְּיוֹמָא (דף מ"ד.), שֶׁהַקְטֹרֶת הָיְתָה מְכַפֶּרֶת עַל חֵטְא הַלָּשׁוֹן, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ שָׁם: יָבוֹא דָּבָר שֶׁבַּחֲשַׁאי וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֶׂה חֲשָׁאי. מִזֶּה נוֹכַל לְהָבִין גֹּדֶל קִלְקוּלוֹ שֶׁל הַלָּשׁוֹן, שֶׁהִגִּיעַ עַד בֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים לִפְנֵי וְלִפְנִים, וְשָׁם צָרִיךְ לְזֶה כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁהוּא הָאִישׁ הַמְקֻדָּשׁ מִכָּל כְּלַל יִשְׂרָאֵל, וְהוּא יִרְאֶה לְכַפֵּר שָׁם לִפְנֵי ה'.

**וְהִתְבּוֹנֵן** עוֹד, אָחִי, בָּזֶה, שֶׁאַף שֶׁפַּעַם אַחַת בְּשָׁנָה הָתַּר לְכֹהֵן גָּדוֹל לִכָּנֵס לִפְנֵי וְלִפְנִים, לֹא הֻתַּר לוֹ, כִּי אִם בַּעֲנַן הַקְּטֹרֶת לְהָסִיר עָוֹן לָשׁוֹן הָרָע, וּבִלְאו הָכִי חַיָּב מִיתָה, וְאַחַר כָּךְ הֻזְאַת הַדָּם, הֲרֵי דְּעָוֹן זֶה מְעַכֵּב כָּל הַכַּפָּרָה דַּעֲבוֹדַת פְּנִים, חֻקָּה כְּתִיב בְּהוּ, כַּיָּדוּעַ (יומא מ'.).

**גַּם** נוֹכַל כֻּלָּנוּ לִלְמֹד מִזֶּה הַנְהָגָה יְשָׁרָה, שֶׁבְּבוֹא הָאָדָם לְתַקֵּן אֶת עִנְיָנָיו וְלָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה לִפְנֵי ה' עַל חַטְאוֹתָיו, תְּחִלַּת הַכֹּל צָרִיךְ לִרְאוֹת לְתַקֵּן דָּבָר זֶה, וְהַיְנוּ חֵטְא הַלָּשׁוֹן, וְאָז תִּתְקַבֵּל תְּשׁוּבָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ אֵצֶל הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, שֶׁקֹּדֶם בּוֹאוֹ לְכַפֵּר עָוֹן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, אַף שֶׁהוּא גַּם כֵּן עָוֹן כָּרֵת, מִכָּל מָקוֹם צִוְּתָה הַתּוֹרָה אוֹתוֹ לְתַקֵּן מִתְּחִלָּה לְכַפֵּר חֵטְא הַלָּשׁוֹן עַל יְדֵי הַקְּטֹרֶת.

### פרק ו

## בּוֹ יְבֹאַר שֶׁמִּי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵר כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ, אֲפִלּוּ אִם לֹא יְדַבֵּר לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת מַמָּשׁ, יֶחְסַר לוֹ לֶעָתִיד לָבוֹא חֵלֶק גָּדוֹל בַּתּוֹרָה עַל יְדֵי זֶה.

**הָאָדָם**, שֶׁחֲשׁוּבִין אֲצִלוֹ יְמֵי חַיָּיו, צָרִיךְ לִזָּהֵר שֶׁלֹּא לְאַבֵּד בִּרְצוֹנוֹ, וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, אֵין אָנוּ נִזְהָרִים בָּזֶה. וּנְבָאֵר דְּבָרֵינוּ: אִם הָיָה בַּמְּצִיאוּת, שֶׁהָיָה אָדָם יָכוֹל לִמְסֹר לַחֲבֵרוֹ יְמֵי חַיָּיו, וְאַף עַל פִּי כֵן יָדוּעַ שֶׁשּׁוּם אָדָם לֹא הָיָה מִתְרַצֶּה בָּזֶה, אֲפִלּוּ לִתֵּן לַחֲבֵרוֹ אֵיזֶה חֹדֶשׁ אוֹ שָׁבוּעַ מִיְּמֵי חַיָּיו, וּבֶאֱמֶת הַדִּין עִמּוֹ, כִּי אֵין דָּבָר יָקָר כַּזְּמַן, כִּי בַּזְּמַן הַקָּצוּב שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאָדָם בְּחַסְדּוֹ, יָכוֹל לְהַנְחִיל לְעַצְמוֹ נָצַח. וּבְעֵינֵינוּ אָנוּ רוֹאִין, כִּי מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵר אֶת כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ, כָּלָה אֲצִלוֹ בְּכָל יוֹם מִדַּעְתּוֹ וּרְצוֹנוֹ זְמַן רַב, לִפְעָמִים כַּמָּה שָׁעוֹת, וּלְכָל הַפָּחוֹת שָׁעָה אַחַת בַּיּוֹם הוֹלֶכֶת אֲצִלוֹ לְטִמְיוֹן, שֶׁדִּבֵּר עִם אֲנָשִׁים אֲפִלּוּ דְּבָרִים, שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ לוֹ לְעִסְקוֹ, רַק פִּטְפּוּטֵי דְּבָרִים בְּעָלְמָא. וְיָדַעְתִּי גַּם יָדַעְתִּי, שֶׁמִּי שֶׁיִּרְצֶה לְהִתְעַקֵּשׁ יֹאמַר שֶׁלֹּא כֵן הַדָּבָר, אֲבָל כְּשֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּעַצְמוֹ לְצָרֵף כָּל הַדְּבָרִים שֶׁדִּבֵּר בַּיּוֹם, שֶׁלֹּא הָיָה

מֻכְרָח לַדִּבּוּרִים הָאֵלּוּ, יִמְצָא שֶׁכֹּלָּה עַל זֶה שָׁעָה אוֹ שְׁתַּיִם מֵהַיּוֹם, וּבְחֶשְׁבּוֹן חֹדֶשׁ הוּא שִׁלְשִׁים שָׁעוֹת וּבְחֶשְׁבּוֹן שָׁנָה, אֲפִלּוּ אִם לֹא נְחַשֵּׁב, רַק שָׁעָה אַחַת בְּיוֹם, יִצְטָרְפוּ יוֹתֵר מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שָׁעוֹת שֶׁהָלְכוּ אֲצְלוֹ לְטַמְיוֹן, וּבְוַדַּאי לֹא הִשְׁתַּכֵּר בָּזֶה לֹא עוֹלָם הַבָּא וְאַף לֹא עוֹלָם הַזֶּה, וְרַק זֶה הָרָוַח שֶׁיֶּחְסַר לוֹ עַל יְדֵי זֶה חֵלֶק גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, כִּי ה' יִתְבָּרַךְ נָתַן לוֹ לָאָדָם חֵלֶק הַחַיִּים כְּפִי צָרְכּוֹ לְתוֹרָתוֹ וְעוֹלָמוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַ"חוֹבַת הַלְּבָבוֹת", וְהוּא הֵסֵב אֶת הַחֵלֶק לְדְבָרִים בְּטֵלִים, [לְבַד מַה שֶּׁמַּגְבִּיל בָּהֶם בְּוַדַּאי לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת וְאוֹנָאַת דְּבָרִים וּשְׁאָר דִּבּוּרִים אֲסוּרִים].

**אֲכָן** לְהֶפֶךְ, מִי שֶׁנְּדָבָה רוּחוֹ לִשְׁמֹר כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ, וְאִישׁ כָּזֶה בְּוַדַּאי לֹא יֵלֵךְ לְשׂוּם חֲבוּרַת אֲנָשִׁים, כִּי שָׁם אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בְּדִבּוּרִים אֲסוּרִים שֶׁיְּדַבֵּר בְּעַצְמוֹ, אוֹ עַל כָּל פָּנִים בִּשְׁמִיעַת לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת וְלֵיצָנוּת וּשְׁאָר דִּבּוּרִים הָאֲסוּרִים, [כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְתִּי בְּחֵלֶק רִאשׁוֹן], אוֹ כְּשֶׁמְּזַדַּמֵּן עִם אָדָם אֶחָד, שֶׁלֹּא לְדַבֵּר אוֹדוֹת שׁוּם אָדָם, אִישׁ כָּזֶה בְּוַדַּאי יִתּוֹסְפוּ לוֹ כַּמָּה עֲשָׂרוֹת שָׁעוֹת בְּשָׁבוּעַ, שֶׁיִּהְיוּ פְּנוּיוֹת לוֹ לִלְמֹד הַתּוֹרָה וּלְקַיֵּם הַמִּצְוֹת.

**וְזֶהוּ** שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (קהלת ט' ט'): "רְאֵה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אָהַבְתָּ כָּל יְמֵי חַיֵּי הֶבְלֶךָ וְגוֹ', כִּי הוּא חֶלְקְךָ בַּחַיִּים". וְ"אִשָּׁה אֲשֶׁר אָהַבְתָּ" הוּא רֶמֶז עַל הַתּוֹרָה [וּמַה שֶּׁאָמַר: "אֲשֶׁר אָהַבְתָּ", שֶׁאֵין אָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁלִּבּוֹ חָפֵץ (עבודה זרה י"ט.)], וְהִזְהִיר לָנוּ הַכָּתוּב, שֶׁלֹּא יְחַסֵּר יוֹם אֶחָד מִן הַתּוֹרָה, כִּי הוּא חֶלְקוֹ בַּחַיִּים. וְאָמַר "הֶבְלֶךָ" לְרַמֵּז, מִי שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּעַצְמוֹ לִשְׁמֹר כָּל הַיָּמִים שֶׁהוּא חַי עַל הָאֲדָמָה, שֶׁלֹּא יֵלֵךְ מִמֶּנּוּ יוֹם אֶחָד לְרִיק. מִי שֶׁמֵּבִין בְּדַעְתּוֹ וְשִׂכְלוֹ שֶׁהָעוֹלָם הוּא עוֹלָם שֶׁל הֶבֶל, וְלֹא נִשְׁלַח לְפֹה, רַק לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתָהּ דְּמָרֵהּ עָלְמָא לְהַשִּׂיג חֶלְקוֹ בַּתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת כְּדֵי לֵאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים לָעָתִיד לָבוֹא, עַל זֶה הָאִישׁ נוֹכַל לְקַוּוֹת בּוֹ שֶׁיִּשְׁמֹר יָמָיו, שֶׁלֹּא יֵלֵךְ מִמֶּנּוּ יוֹם אֶחָד לְאִבּוּד. כְּלַל הַדְּבָרִים: כְּמוֹ הָעֲשִׁירִים הַגְּדוֹלִים, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם הַשְׁטָרוֹת הַגְּדוֹלִים עַל כַּמָּה אֲלָפִים (הַנִּקְרָא סֶעְרִיֶּעס), שׁוֹמְרִים בְּתַכְלִית הַשְּׁמִירָה כָּל שְׁטָר וּשְׁטָר שֶׁלֹּא יֹאבַד מִמֶּנּוּ, כִּי כָּל אֶחָד מֵהֶן הוּא הַחֵלֶק מֵעָשְׁרוֹ, כֵּן מַמָּשׁ צָרִיךְ הָאִישׁ הַנִּלְבָּב לִשְׁמֹר אֶת יָמָיו וּשְׁעוֹתָיו, כִּי כָּל יוֹם הוּא חֶלְקוֹ בַּחַיִּים, וְהִנֵּה יָדוּעַ מַאֲמַר הֶחָכָם: אֵין אֲבֵדָה כַּאֲבֵדַת הַזְּמַן, כִּי כְּשֶׁיֹּאבַד לְאָדָם דֵּינָר מִכִּיסוֹ, יָכוֹל לְקַוּוֹת שֶׁיִּמְצָאֶנּוּ, אוֹ שֶׁיְּזַמְּנוּ לוֹ ה' יִתְבָּרַךְ דֵּינָר אַחֵר תַּחְתָּיו, אֲבָל אִם תֵּעָלֶה לוֹ אֵיזֶה שָׁעָה בַּתֹּהוּ, לֹא יִמְצָאֶנָּה עַד עוֹלְמֵי עַד, וְיַרְגִּישׁ דָּבָר זֶה כְּשֶׁיָּבוֹא לְחֶשְׁבּוֹן לָעָתִיד לָבוֹא, וְיַעֲרִיכוּ לְפָנָיו בַּמָּה הוֹצִיא אֶת יָמָיו וּשְׁעוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהילים נ' כ"א): "אוֹכִיחֲךָ וְאֶעْרְכָה לְעֵינֶיךָ". אָמְרוּ חֲזַ"ל: שֶׁמְּאִירִין לוֹ כָּל מַעֲשָׂיו בְּפָנָיו, אַז יִנָּהֵם בְּעַצְמוֹ עַל הַנְּהָגָתוֹ, אֲבָל מִי יוּכַל לְהוֹעִיל לוֹ אָז? וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁיִּתְבּוֹנֵן בְּכָל זֶה בְּעוֹדוֹ בְּחַיָּיו.

**עוֹד** יֵשׁ לוֹ, לְאָדָם שֶׁשּׁוֹמֵר אֶת דִּבּוּרוֹ, רֻוחַ תְּמִידִי, שֶׁבְּכָל עֵת שֶׁהוּא רוֹצֶה לְדַבֵּר, וְהוּא מִתְבּוֹנֵן בְּעַצְמוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה חֲשַׁשׁ אִסּוּר שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע אוֹ אוֹנָאַת דְּבָרִים אוֹ לֵיצָנוּת וְכַדּוֹמֶה, וְכוֹבֵשׁ אֶת עַצְמוֹ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר, נֶחֱשָׁב לוֹ לְמַעֲלָה, כְּאִלּוּ מְקַיֵּם מִצְוָה בְּפֹעַל מַמָּשׁ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (מכות כ"ג.): יָשַׁב אָדָם וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה כְּשֶׁבָּא לְיָדוֹ, נוֹתְנִין לוֹ שָׂכָר כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה, וְיִתּוֹסֵף לוֹ עַל יְדֵי זֶה בְּשָׂנָה כַּמָּה אַלְפֵי מִצְוֹת.

## פרק ז

## בּוֹ יִבֹּאַר שֶׁהַזְּהִיר מִזֶּה הֶחָמוּר הוּא מְסַיֵּעַ לְבִנְיַן הַבַּיִת הֶעָתִיד.

**הִנֵּה** יָדוּעַ מַאֲמַר חֲזַ"ל (יומא ט:), דְּדוֹר שֶׁל בַּיִת שֵׁנִי, הָיָה בּוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְחֻרְבָּנוֹ הָיָה בַּעֲוֹן שִׂנְאַת חִנָּם וְלָשׁוֹן הָרָע. וְכָתְבוּ הָרִאשׁוֹנִים, דְּמַה שֶּׁהָיָה כֹּחַ בָּעָוֹן הַזֶּה לְהַחֲרִיב בַּיִת הַבָּנוּי, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא יַנִּיחַ לִבְנוֹתוֹ מֵחָדָשׁ. וְזֶהוּ רֶמֶז מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל: כָּל דּוֹר שֶׁלֹּא נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו כְּאִלּוּ נֶחֱרַב בְּיָמָיו. וְאִם כֵּן, עַל כָּרְחֵךְ שֶׁאָנוּ צְרִיכִין לְהִתְחַזֵּק לְתַקֵּן הַחֵטְא הַזֶּה, דְּהַיְנוּ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לְהִכָּשֵׁל בּוֹ, דְּעַד מָתַי נִהְיֶה בַּגּוֹלָה?

**אֲכָן** בֶּאֱמֶת נִתְבּוֹנֵן מִי יוּכַל לְתַקֵּן הַחֵטְא הַזֶּה. הָאִישׁ הַפָּשׁוּט בְּוַדַּאי לֹא יוּכַל לִשְׁמֹר הָעִנְיָן הַזֶּה כַּהֲלָכָה, אֲחֵרֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה הוּא לָשׁוֹן הָרָע וּמַה הוּא רְכִילוּת, וְאֵיזֶה דָּבָר נִכְנָס בִּכְלָלָם. וְעִקַּר הַתִּקּוּן תָּלוּי בְּמִי שֶׁהוּא בָּן תּוֹרָה. הוּא יָכוֹל לְהִתְבּוֹנֵן בְּהִלְכוֹתֶיהָ וּלְהִזָּהֵר וּלְקַיְּמָם.

**וְהִנֵּה** אָמְרוּ חֲזַ"ל (שמות רבה ו'): בְּשָׁעָה שֶׁנָּשָׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה וְעָבַר עַל "לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים", עָלְתָה הַיּוּ"ד דְּ"לֹא יַרְבֶּה" לִפְנֵי ה' יִתְבָּרַךְ וְאָמְרָה: דְּיָתֵיקִי (שטר מתנה) שֶׁבָּטְלָה מִקְצָתָהּ בָּטְלָה כֻּלָּהּ. אִם שְׁלֹמֹה יְבַטְּלֵנִי, מִי יְקַיְּמֵנִי? [רוֹצֶה לוֹמַר דְּמִצְוָה זוֹ אֵינָהּ תְּלוּיָה, רַק בְּמֶלֶךְ]. עָנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שְׁלֹמֹה וְאֶלֶף כַּיּוֹצֵא בּוֹ יִהְיוּ בְּטֵלִין, וְאַל תִּבָּטֵל אוֹת אַחַת מִן הַתּוֹרָה. וּמִזֶּה נִרְאֶה בַּעֲלִיל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַקְפִּיד גָּדוֹל כְּשֶׁדָּבָר אֶחָד מִן הַתּוֹרָה נַעֲשֶׂה הֶפְקֵר לַכֹּל. וְכַאֲשֶׁר נִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב אֵיזֶה דָּבָר מִן הַתּוֹרָה הוּא הֶפְקֵר, נִמְצָא שֶׁהֶעָוֹן שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע הוּא הֶפְקֵר בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם תּוֹרָה.

[וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים אֲפִלּוּ מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְהָבִין דִּינֵי הַתּוֹרָה, גַּם כֵּן אֵין חָמוּר בְּדַעְתּוֹ הֶעָוֹן הַזֶּה כָּל כָּךְ כִּשְׁאָר עֲוֹנוֹת. וּרְאָיָה לָזֶה, דְּאִם יֶאֱרַע לְאָדָם, שֶׁמֵּאֵיזוֹ סִבָּה נִתְחַלֵּף לוֹ בָּשָׂר כָּשֵׂר לִבְשַׂר נְבֵלָה וּטְרֵפָה וְנִכְשַׁל בָּזֶה, יִתְמַרְמֵר לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ וְיֵרַע דָּבָר זֶה לְנַפְשׁוֹ מַמָּשׁ וְיִתְעַנֶּה עַל זֶה וְכָל יְמֵי חַיָּיו יִזְכֹּר דָּבָר זֶה, שֶׁנִּכְשַׁל בִּבְשַׂר נְבֵלָה וּטְרֵפָה. וְלֹא כֵן בָּעָוֹן הַזֶּה, אֲפִלּוּ אִם נִכְשַׁל בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים אוֹ בְּהַלְבָּנַת פָּנִים אוֹ בְּלָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת מַמָּשׁ, שֶׁעַל כָּל זֶה יֵשׁ לָאוִין מְפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ אִם עָשָׂה כֻּלָּן בְּיַחַד, שֶׁסִּבֵּב מְרִיבָה וְהָיוּ בָּזֶה אוֹנָאַת דְּבָרִים וְהַלְבָּנַת פָּנִים וְלָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת כֻּלָּן יַחַד, גַּם כֵּן לֹא יִסְתַּעֵר לִבּוֹ עַל זֶה כָּל כָּךְ. וַאֲפִלּוּ

אִם יֵאָרַע אַחַר הַמְּרִיבָה שֶׁיִּתְבּוֹנֵן שֶׁסִּבַּב בְּעַצְמוֹ, מִכָּל מָקוֹם לֹא תֶּהֱמֶה נַפְשׁוֹ עַל זֶה כָּל כָּךְ לֵילֵךְ לְחָכָם וּלְחַפֵּשׂ עֵצוֹת עַל זֶה כְּמוֹ עַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת וְכַדּוֹמֶה. וְעוֹד רְאָיָה לָזֶה, שֶׁלֹּא יִזְכֹּר, רַק אֵיזֶה יָמִים, וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה שָׁכוּחַ הַדָּבָר הַזֶּה לְגַמְרֵי מִלִּבּוֹ, כְּמִי שֶׁלֹּא טָעַם הַחֲטָאִים הָאֵלּוּ מִיָּמָיו. כָּל זֶה רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁהַיֵּצֶר הָרָע אֵינוֹ מַנִּיחַ אֶפִלּוּ לָאָדָם הַנִּלְבָּב לָשׂוּם עֵינָיו וְלִבּוֹ עַל אֵלּוּ הָעִנְיָנִים].

**וְאִם** כֵּן כַּמָּה צָרִיךְ בֶּן תּוֹרָה עַל כָּל פָּנִים לְהִתְחַזֵּק לִהְיוֹת זָהִיר בְּאִסּוּרִים אֵלּוּ, הַתְּלוּיִם בְּכֹחַ הַדִּבּוּר, [שֶׁהוּא לָשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוּת וְאוֹנָאַת דְּבָרִים וְהַלְבָּנַת פָּנִים], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ דִּבְרֵי ה' כְּהֶפְקֵר.

**וְהִנֵּה** לְפִי מַה שֶּׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל, תְּלוּי בָּזֶה בִּנְיַן הַבַּיִת דְּלֶעָתִיד, [וְהִנֵּה כְּתָבוּ הַסְּפָרִים בְּשֵׁם הָאֲהַר הַקָּדוֹשׁ, דְּבֵי כְּנִישְׁתָּא חֲדָא (שבית כנסת אחד), אִם הָיוּ שׁוֹמְרִים מִדַּת הַשָּׁלוֹם כִּדְבָעֵי, יְכוֹלִים לִזְכּוֹת לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ תְּלוּיָה בְּיָדֵינוּ. וְיָדוּעַ, שֶׁבְּמִדַּת הַשָּׁלוֹם אֵין אָנוּ יְכוֹלִים לִזְכּוֹת בָּהּ, רַק אִם נִהְיֶה זְהִירִים מִתְּחִלָּה מֵעָוֹן שִׂנְאַת חִנָּם וְלָשׁוֹן הָרַע], וְכָל אֶחָד שֶׁיִּתְחַזֵּק לְתַקֵּן הַחֵטְא הַזֶּה, יִהְיֶה לוֹ חֵלֶק בַּבַּיִת הַבָּנוּי לֶעָתִיד, דְּבִלְתָּם הָיָה הַבַּיִת חָרֵב לְעוֹלָם, חַס וְשָׁלוֹם.

**וְהִנֵּה** אִם הָיְתָה לָנוּ רְשׁוּת לִבְנוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְהָיָה צָרִיךְ כֶּסֶף לָזֶה, יָדוּעַ דְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הָיָה מְנַדֵּב בְּנֶפֶשׁ חֲפֵצָה כָּל מַה שֶּׁבְּכֹחוֹ לָזֶה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ גַּם כֵּן חֵלֶק בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וּבְעִנְיָנֵנוּ אֵין צָרִיךְ כֶּסֶף כְּלָל, רַק לְהִתְחַזֵּק לְהִתְרַחֵק מִן הַחֵטְא הֶחָמוּר שֶׁל לָשׁוֹן הָרַע וְשִׂנְאַת חִנָּם, וְלֶאֱחֹז בְּמִדַּת הַשָּׁלוֹם, וְעַל יְדֵי זֶה יִתָּקֵן הַחֵטְא וְנִזְכֶּה לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ וּלְבִנְיַן הַמִּקְדָּשׁ.

**וְכַמָּה** יִתְרוֹמֵם שְׁמוֹ שֶׁל הָאִישׁ הַזֶּה, שֶׁהוּא הָיָה הַסִּבָּה לִבְנְיַן הַבַּיִת, וְכַאֲשֶׁר נִמְצָא בִּנְחֶמְיָה (פרק ג'), נִרְשְׁמוּ שָׁם לְנֶצַח שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים, שֶׁנָּתְנוּ חֵלֶק בַּחוֹמָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בַּבַּיִת גּוּפָא.

## פרק ח

## דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין בְּעִנְיַן חֶשְׁבּוֹן הַנֶּפֶשׁ.

**גָּרְסִינַן** (בבבא בתרא דף ע"ח:): אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר ר' יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב (במדבר כ"א כ"ז): "עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן". הַמֹּשְׁלִים אֵלּוּ הַמּוֹשְׁלִים בְּיִצְרָן. בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן בּוֹאוּ וְנְחַשֵּׁב חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ. הַפְּשָׁט הַפְּשׁוּט יָדוּעַ, שֶׁזֶּה לְעוֹלָם וְזֶה לְזְמַן, וְגַם שֶׁזֶּה תַּעֲנוּג קָלוּשׁ מְאֹד וְזֶה תַּעֲנוּג נוֹרָא, שֶׁשָּׁעָה אַחַת שֶׁל קֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא הִיא יָפָה מִכָּל חֶלְקֵי הַתַּעֲנוּג שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה, וְכֵן לְהֶפֶךְ לְעִנְיַן עֲבֵרָה.

**וְעוֹד** נִרְאֶה לִי, שֶׁיְּצַיֵּר בְּנַפְשׁוֹ שֶׁכַּפּוֹת מֹאזְנַיִם עוֹמְדוֹת לְנֶגְדּוֹ, וּבְכַף אַחַת כָּתוּב הַהֶפְסֵד שֶׁיַּגִּיעַ לוֹ עַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוָה, וּבְכַף שֶׁכְּנֶגְדָּהּ כָּתוּב הַשָּׂכָר, וְתִרְאֶה, כִּי כַּף הַשָּׂכָר מַכְרִיעַ הַרְבֵּה וְהַרְבֵּה יוֹתֵר, עַד שֶׁכִּמְעַט אֵין נִרְאֵית כְּלָל הַכַּף שֶׁכְּנֶגְדָּהּ, וְעַל יְדֵי זֶה יִנָּגֵף הַיֵּצֶר. וְכֵן לְהֶפֶךְ בַּעֲבֵרָה, יְצַיֵּר שֶׁבְּצַד אֶחָד שֶׁל הַכַּף עוֹמֵד הַתַּעֲנוּג שֶׁל הָעֲבֵרָה, וּבְכַף שֶׁכְּנֶגְדָּהּ רוֹאֶה אֶת הַמַּשְׁחִיתִים עוֹמְדִים וּמְחַשְּׁבִים עָלָיו לְיַסְּרוֹ בְּיִסּוּרִים קָשִׁים וּמָרִים.

**תִּבָּנֶה** וְתִכּוֹנֵן תִּבָּנֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְתִכּוֹנֵן לָעוֹלָם הַבָּא. עַד כָּאן לְשׁוֹן הַגְּמָרָא שָׁם. וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר נִתְבּוֹנֵן מֵאי סָמַךְ רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי הַמּוֹסֵר לַפָּסוּק הַזֶּה, מַאי שַׁיְכָא הָכָא? וְנִרְאֶה לְבָאֵר עַל פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲז"ל בַּחֲגִיגָה (דף ט"ו.): צַדִּיק נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ בְּגַן עֵדֶן, רָשָׁע נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ בַּגֵּיהִנֹּם. וְהִנֵּה לְכְאוֹרָה יִקָּשֶׁה: הֲלֹא אֱלֹקִים אֱמֶת הוּא וְשׁוֹפֵט צֶדֶק, וְגַם לְאֵיזֶה צַדִּיק נוֹתְנִים זֶה? אֶכֶן בֵּאוּר הַדָּבָר הוּא, כְּגוֹן שֶׁשְּׁנֵיהֶם דָּרִים בְּעִיר אַחַת, וְהָרָשָׁע מִתְלוֹצֵץ תָּמִיד עַל הַנְהָגָתוֹ שֶׁל הַצַּדִּיק, עַל תּוֹרָתוֹ וְעַל עֲבוֹדָתוֹ וּמַטִּיל דֹּפִי עָלָיו בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת, וְהַצַּדִּיק מִתְחַזֵּק וְסוֹבֵל עֶלְבּוֹנוֹ וְאֵינוֹ בָּא בְּרִיב עִמּוֹ וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכּוֹ ה' לְתוֹרָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ, אָז כְּשֶׁיָּבוֹא לַדִּין לֶעָתִיד לָבוֹא, הָרָשָׁע מְאַבֵּד חֶלְקוֹ בְּזָכְיוֹתָיו, כִּי מִלְּבַד שֶׁהוּא לֹא רָצָה לַעֲבֹד לַה', עוֹד הָיָה מִתְלוֹצֵץ מִמִּי שֶׁהוּא עוֹבֵד ה', וְגַם קֶרַר עַל יְדֵי זֶה עֲבוֹדַת ה' בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת. וּלְמִי שֶׁיְּכוֹת כָּל זְכֻיּוֹתָיו - לַצַּדִּיק שְׁכֶנּוּ, שֶׁהָיָה מִתְלוֹצֵץ עָלָיו, וְגָרַם לוֹ בְּזִיּוֹן וּכְלִמָּה, וְגַם הָיָה צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק תָּמִיד וְלֹא לְהִתְרַפּוֹת מֵעֲבוֹדָתוֹ, [וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ בְּגַן עֵדֶן].

**וּמַה** שֶּׁאָמְרוּ: רָשָׁע נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ בַּגֵּיהִנֹּם, כְּגוֹן: שֶׁעַל יְדֵי הַלַּעַג וְהַלֵּיצָנוּת שֶׁלּוֹ, שֶׁהָיָה מִתְלוֹצֵץ תָּמִיד מִן הַצַּדִּיק, נִתְהַוּוּ לַצַּדִּיק כַּמָּה קִלְקוּלִים בַּעֲבוֹדָתוֹ, אָז מֻכְרָח הָרָשָׁע לְקַבֵּל אוֹתָן הַיִּסּוּרִים עַל עַצְמוֹ אֲחֵרֵי שֶׁעַל יָדוֹ נִסְבַּב הַדָּבָר הַזֶּה.

**וְעַתָּה** נָבוֹא לְעִנְיָנֵנוּ. הִנֵּה יָדוּעַ שֶׁמִּתְחִלָּה הָיוּ הָעֲיָרוֹת שַׁיְכוֹת לְמוֹאָב, וְאָמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים לְסִיחוֹן וְחַיָּלָיו: בּוֹאוּ לְעִיר חֶשְׁבּוֹן, וְהִיא תִּהְיֶה נֶחְשֶׁבֶת עַתָּה לָעִיר סִיחוֹן. וְהַנִּמְשָׁל בְּעִנְיָנֵנוּ: חֶלְקֵי הַתִּקּוּן שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּגַן עֵדֶן עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים, יִהְיוּ שַׁיָּכִים לַצַּדִּיקִים, הַמּוֹשְׁלִים בְּיִצְרָם, וְעָבְדוּ לַה' וְלֹא הִסְתַּכְּלוּ עַל הָרְשָׁעִים, שֶׁבִּזּוּ אוֹתָם וַעֲבוֹדָתָם.

**וְזֶהוּ** שֶׁאָמְרוּ: תִּבָּנֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְתִכּוֹנֵן לָעוֹלָם הַבָּא, הַיְנוּ שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא יִתְכּוֹנְנוּ הַצַּדִּיקִים בִּשְׁלֵמוּת, כִּי לְבַד שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֶלְקָם מַה שֶּׁתִּקְנוּ בְּעַצְמָם, עוֹד יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק הָרְשָׁעִים.

**וְדָרְשׁוּ** עוֹד תֵּבֵת עִיר סִיחוֹן בְּגִנְזָא אַחֲרִינָא (באפן אחר), דִּכְתִיב אַחֲרָיו (בַּמִּדְבָּר כ"א כ"ח): "כִּי אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן, לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן, אָכְלָה עַר מוֹאָב, בַּעֲלֵי בָמוֹת אַרְנוֹן". וְדָרְשׁוּ הָכִי: אִם אָדָם עוֹשֶׂה עַצְמוֹ כְּעִיר (פירוש: חמור צעיר) הַזֶּה, שֶׁמְּהַלֵּךְ אַחַר סְיָחָה נָאָה, דְּהַיְנוּ שֶׁמִּתְפַּתֶּה בְּיִצְרוֹ, תֵּצֵא אֵשׁ מֵחֶשְׁבּוֹן, דְּהַיְנוּ מִמְּחַשְּׁבִין חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. "לֶהָבָה

מִקְרֵית סִיחוֹן" אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים, שֶׁנִּקְרְאוּ שִׂיחִין (אִילָנוֹת טוֹבִים), וְתֹאכַל אֶת שֶׁאֵינָן מְחַשְּׁבִין אֶת סוֹפָן. וּבְאוּר הַדְּבָרִים לַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי הוּא עַל פְּרָט הָאַחֵר שֶׁהוֹדִיעוּ לָנוּ חָזַ"ל, שֶׁהָרָשָׁע נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֶלֶק חֲבֵרוֹ בַּגֵּיהִנֹּם. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ: "כִּי אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן" הֵינוּ אֵשׁ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, שֶׁנִּבְרְאָה עַל יְדֵי הָעֲוֹנוֹת, תֵּצֵא אֵשׁ מֵהֶם, שֶׁלֹּא תִּשָּׁלֵט בָּהֶם. וְעַל מִי תִּשָּׁלֵט? עַל הָרְשָׁעִים, שֶׁאֵינָם מְחַשְּׁבִים אֶת סוֹפָם. וְזֶהוּ שֶׁסִּיֵּם הַכָּתוּב: אָכְלָה עָר מוֹאָב לְרִמֹּז שֶׁתֹּאכַל בַּעֲלֵי תַּאֲוֹת (כְּמָה דִּכְתִיב (במדבר כ"ה א'): "וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב"). "בַּעֲלֵי בָמוֹת אַרְנוֹן" אֵלּוּ גַּסֵּי הָרוּחַ [14] .

## פרק ט

עְנְיְנֵי שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן לְפִי סֵדֶר פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה

# פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית

**גָּרְסִינַן** בַּעֲרָכִין (דף ט"ו:): אָמַר ר' יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בְּעִקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים י"ב ה'): "אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ, מִי אָדוֹן לָנוּ". וְהַכַּוָּנָה, דְּדָרְךְ מִי שֶׁהוּא חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנוֹ, לְהִשְׁתַּבֵּחַ לִפְנֵי אֲנָשִׁים תָּמִיד וְלוֹמַר: כַּאֲשֶׁר אֲנִי אֶפְתַּח רַק אֶת שְׂפָתַי עָלָיו, אֲכַלְּנוּ בְּלְשׁוֹנִי, וְיִהְיֶה לְמִרְמָס לִפְנֵי הַכֹּל, וּמִי יוּכַל לְהִתְגַּבֵּר נֶגֶד לְשׁוֹנִי, וַאֲפִלּוּ אִם בַּפַּעַם הַזּוֹ לֹא אֲכַלְּנוּ בִּשְׂלֵמוּת, הֲלֹא שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ, וְאוּכַל לְהַבְאִישׁ אֶת רֵיחוֹ בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת, עַד שֶׁיִּהְיֶה לְבוּז בְּעֵינֵי הַכֹּל, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁב כְּלָל שֶׁיֵּשׁ עָלָיוֹן עַל כֹּל, שֶׁעֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ.

**וּבָאֻמָּת** בְּכָל הָעֲבֵרוֹת יֵשׁ שֶׁבָּאוֹת מֵחֲמַת תַּאֲוָוֹת, וְיֵשׁ שֶׁבָּאוֹת מֵחֲמַת חֶמְדַּת הַמָּמוֹן, שֶׁהֵן הִתְגַּבְּרוּ עָלָיו, וְעַל יְדֵי זֶה נִכְשַׁל וְעָבַר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּסִפּוּר לָשׁוֹן הָרַע עַל חֲבֵרוֹ, שֶׁאֵין

[14] וּבְזֶה נִיחָא לִי מַה שֶּׁכָּתְבוּ הַסְּפָרִים לְיַעֵץ לָאָדָם, שֶׁיְּהֵא תָּמִיד מְזַכִּיר שְׁמוֹ בְּרָמְז בְּסוֹף שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, דְּהֵינוּ אִם שְׁמוֹ אַבְרָהָם יֹאמַר פְּסוּק שֶׁמַּתְחִיל בְּאוֹת א' וּמְסַיֵּם בְּאוֹת מ' וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכָתְבוּ שֶׁזּוֹהִי תּוֹעֶלֶת שֶׁיִּזָּכֵר שְׁמוֹ, דְּמֵרֹב הַפַּחַד וְהַחֲרָדָה בִּשְׁעַת הַדִּין, כְּשֶׁשּׁוֹאֲלִים לוֹ אֶת שְׁמוֹ, שׁוֹכֵחַ וְלֹא יוֹדֵעַ מַה לְהָשִׁיב. וְהִנֵּה בְּאוּר הַדָּבָר אֲמָרְתִּי בְּפִשְׁיטוּת, דְּטֶבַע הָאִישׁ שֶׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הָרָשַׁע לְדַבֵּר וּלְהִתְלוֹצֵץ מֵאֲנָשִׁים, שֶׁהוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק. וּמִמֵּילָא יָדוּעַ שֶׁהָעֲוֹנוֹת שֶׁיֵּשׁ עַל פְּלוֹנִי בְּמַה שֶׁהִתְרַשֵּׁל מַעֲבוֹדָתוֹ, עַל יְדֵי זֶה נִרְשָׁמִים עַל שְׁמוֹ, אַף שֶׁשָּׁם פְּלוֹנִי הוּא שָׁם יַעֲקֹב וְהָיָה רָשׁוּם הֶעָוֹן שֶׁל שָׁם יַעֲקֹב וְהוּא שְׁמוֹ עָכְן, הוֹלְכִים הַמְקַטְרְגִים לְעָכְן, אַף שֶׁצּוֹעֵק: אֲנִי לֹא עָשִׂיתִי הֶעָוֹן, שֶׁאֲנִי שְׁמִי עָכְן וְלֹא יַעֲקֹב, הַמַּשְׁחִיתִים הַהוֹלְכִים בִּשְׁלִיחוּת בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה אֵין מִסְתַּכְּלִים עַל זֶה כְּלָל, וּמְשִׁיבִים לוֹ: אֵין אָנוּ יוֹדְעִים דָּבָר. אָנוּ הֲזַהַרְנוּ בִּשְׁלִיחוּתֵנוּ לַיְלַךְ אַלְיָךְ וּלְהַעֲנִישְׁךָ, מִסְתַּמָּא שִׁמְךָ יַעֲקֹב, וְתַכְרַח לְקַבֵּל הָעֹנֶשׁ. וְהִנֵּה הָאִישׁ הַזֶּה שֶׁמַּכְרַח לְקַבֵּל הָעֹנֶשׁ חוֹשֵׁב בְּנַפְשׁוֹ: אוּלַי בֶּאֱמֶת שְׁמִי יַעֲקֹב, וְשָׁכַחְתִּי עַל יְדֵי הַמִּיתָה אֶת הַמַּעֲשִׂים וְאֶת שְׁמִי. וְהִנֵּה הָאִישׁ שֶׁדָּרְכּוֹ לְבַזּוֹת לָאֲנָשִׁים וּלְצַעֲרָם בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים וְהַלְבָּנַת פָּנִים וְלָשׁוֹן הָרַע וְלִיצָנוּת, בְּוַדַּאי לֹא פַּעַם אַחַת נִכְשַׁל בָּזֶה בִּימֵי חַיָּיו, בְּוַדַּאי כַּמָּה מֵאוֹת פְּעָמִים עָשָׂה כָּזֶה לְכַמָּה מֵאוֹת אֲנָשִׁים, וּמִמֵּילָא נֶחְשָׁבִים עָלָיו עֲוֹנוֹתֵיהֶם וְכָל אִישׁ וְאִישׁ יֵשׁ לוֹ שֵׁם אֶחָד וְהוּא מֻכְרָח לְקַבֵּל כָּמָה מֵאוֹת אֲלָפִים. וּמִמֵּילָא הוּא מֻכְלָבָל מְאֹד שֶׁכָּל מַשְׂחִית בָּא לוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ בְּשֵׁם אֶחָד, וְעַל כֵּן אֵינוֹ יוֹדֵעַ כְּלָל, אֵיךְ הוּא הָאֱמֶת, כְּשֶׁשּׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ שֶׁיַּגִּיד שְׁמוֹ. וְלָזֶה יַעֲצוּ שֶׁיֹּאמַר בְּכָל יוֹם אֶת הַפָּסוּק הַמְרַמֵּז עַל שְׁמוֹ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִזְכֹּר הַיטֵב. וְגַם עַל יְדֵי זֶה יִתְבּוֹנָן, אֵיךְ לְזַהֵר מֵחֵטְא הַלָּשׁוֹן כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁנֵה שְׁמוֹ הָאֲמִתִּי. וְנִרְאֶה עוֹד שֶׁלָּזֶה יַעֲצוּ לוֹמַר הַפָּסוּק אַחַר "אֱלֹהַי, נְצֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע", וּכְאוֹמֵר, שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִזְכֹּר שְׁמוֹ הָאֲמִתִּי וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה:

לוֹ שׁוּם הֲנָאָה מִזֶּה, כְּמוֹ דִּכְתִיב (קהלת י' י"א): "וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן". אֵין זֶה, כִּי אִם שֶׁדִּבֵּר ה' בְּעֵינָיו כְּהֶפְקֵר, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לַצִּוּוּי שֶׁל יוֹצֵר הַכֹּל, וְעַל כֵּן חֶשְׁבּוּהוּ כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בָּעִקָּר.

**וְעוֹד** טַעַם כָּתְבוּ בְּסִפְרֵי יְרֵאִים, כִּי יָדוּעַ הוּא, שֶׁמִּי שֶׁהוּא רוֹצֶה לְדַבֵּר לָשׁוֹן הָרָע, הוּא מִסְתַּכֵּל בְּכָל צְדָדָיו אוּלַי עוֹמֵד שָׁם הָאִישׁ הַהוּא וְעוֹשֶׂה עַיִן שֶׁל מַעְלָה, כְּאִלּוּ אֵינָהּ רוֹאָה, חַס וְשָׁלוֹם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חָז"ל בְּנָנָב.

**וְכַאֲשֶׁר** נִתְבּוֹנֵן עוֹד נִמְצָא, שֶׁהַלָּשׁוֹן הָרָע הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּא לָעוֹלָם הָיָה עַל יְדֵי הַנָּחָשׁ וְעַל יְדֵי כְּפִירָה בֵּאלֹקִים חַיִּים, שֶׁאָמַר לְחַוָּה (בראשית ג' ה'): "כִּי יֹדֵעַ אֱלֹקִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ, וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם", וּכְפֵרוּשׁ רַשִּׁ"י בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ שֶׁאָמַר: כָּל אֻמָּן שׁוֹנֵא אֶת בְּנֵי אֻמָּנוּתוֹ, מִן הָאֵילָן הַזֶּה אָכַל וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם, אִכְלוּ אַתֶּם, וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם, וִהְיִיתֶם כֵּאלֹקִים יוֹצְרֵי עוֹלָמוֹת. וְזֶה גָּרַם מִיתָה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם. וְעָנְשׁוֹ הָיָה מִדָּה בְּמִדָּה, שֶׁכָּל הַבְּרִיוֹת שׂוֹנְאִים אוֹתוֹ וְרוֹצִים לְהָרְגוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (שם ט"ו): "וְאֵיבָה אָשִׁית וְגוֹ', הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ". [מִלְבַד שֶׁאָר הָעֲנָשִׁים שֶׁהֻטְלוּ עָלָיו, נִקְצְצוּ רַגְלָיו, כְּמוֹ דִּכְתִיב (שם י"ד): "עַל גְּחֹנְךָ תֵּלֵךְ", וּמַאֲכָלוֹ עָפָר, כְּדִכְתִיב (שם י"ד): "וְעָפָר תֹּאכַל" וְגוֹ'], וְנִטַּל מִמֶּנּוּ כֹּחַ הַדִּבּוּר.

**וְאַף** בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע הוּא כֵּן. כְּשֶׁיִּתְפָּרְסֵם לָאֲנָשִׁים טִבְעוֹ הָרָע, הַכֹּל יִשְׂנְאוּהוּ וְיִשְׁמְרוּ עַצְמָם מִמֶּנּוּ, פֶּן יַעֲשֶׂה לְבוּז וּלְחֶרְפָּה, וְגַם לֶעָתִיד לָבוֹא, אֲפִלּוּ כְּשֶׁיִּזָּכֶה לָקוּם בִּתְחִיָּה, יִהְיֶה כְּאִלֵּם מַמָּשׁ, לֹא יִפְתַּח פִּיו, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חָז"ל (דברים רבה ו'), שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַחְתּוֹךְ לְשׁוֹנָם שֶׁל בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים י"ב ד'): "יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת, לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת", וְכַוָּנָתָם הִיא לְעֵת הַתְּחִיָּה. וּמִי יוּכַל לְשַׁעֵר גֹּדֶל צַעֲרוֹ שֶׁל הָאִישׁ הַהוּא וּבִזְיוֹנוֹ לָנֶצַח, שֶׁאָז יֵדְעוּ הַכֹּל טִבְעוֹ שֶׁל הָאִישׁ הַהוּא, שֶׁהָיָה אִישׁ רַע מַעֲלָלִים, וּבִשְׂפָתָיו הַחֲלַקְלַקּוֹת הָיָה מַטִּיל שִׂנְאָה בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (קהלת י"ב י"ג): "סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע", וְתִרְגֵּם בַּתַּרְגּוּם: כָּל עוֹבְדֵי בְנֵי עָלְמָא עֲתִידִין דְּיִתְפַּרְסְמוּן וְכוּ' (כל מעשי בני אדם עתידין שיתפרסמו וכו'). עַיֵּן שָׁם. וְעַל כֵּן בָּא עָלָיו הָעֹנֶשׁ הַזֶּה, שֶׁכָּל אֲנָשִׁים קָמוּ בְּחַיּוּתָן וּבְדִבּוּרָם בִּשְׂלֵמוּת כְּמֵאָז, וְזֶה הָאִישׁ כְּאִלֵּם מַמָּשׁ. מִכָּל זֶה יוּכַל הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן חֹמֶר הֶעָוֹן, שֶׁהוּא נוֹגֵעַ לְנַפְשׁוֹ בָּזֶה וּבַבָּא.

**וְדַע** עוֹד, דְּכְשֵׁם שֶׁהַנָּחָשׁ נֶעֱנַשׁ בְּעִנְיַן מְזוֹנוֹ, כְּדִכְתִיב: "וְעָפָר תֹּאכַל כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ", כֵּן הוּא מִי שֶׁהוּא בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע נֶעֱנָשׁ בַּעֲוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"סֵפֶר הַקְּנָה", וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: רְאֵה וְהָבֵן, שֶׁכָּל הַמּוֹצִיא לָשׁוֹן הָרָע מִפִּיו, נִדּוֹן בְּצָרַעַת. וּמְסַיֵּם שָׁם בְּסוֹף דְּבָרָיו, שֶׁמִּי שֶׁאֵינוֹ נַעֲשֶׂה מְצֹרָע, נִדּוֹן בַּעֲנִיּוּת, וּשְׁקוּלָה הֶעָנִיּוּת כְּצָרַעַת, וַהֲרֵי הוּא עָנִי הַנִּמְסָר בִּידֵי אָדָם. עַיֵּן שָׁם.

**וּבֶאֱמֶת** לְפֶלֶא הוּא בְּעֵינַי, שֶׁטֶבַע בְּנֵי הָאָדָם לְחַפֵּשׂ סְגֻלּוֹת וּבְרָכוֹת מֵאֲנָשִׁים גְּדוֹלִים לְהַצָּלָחָה עַל פַּרְנָסָה, וּמַה יּוֹעִילוּ לָהֶם כָּל הַסְּגֻלּוֹת וְהַבְּרָכוֹת, אִם, חַס וְשָׁלוֹם, הוּא מֻרְגָּל בְּזֶה הַחֵטְא שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת, הֲרֵי יֵשׁ עַל זֶה אָרוּר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה (דברים כ"ז כ"ד): "אָרוּר מַכֶּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר", שֶׁהוּא קָאֵי עַל לָשׁוֹן הָרָע, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י. וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (שבועות ל"ו.): אָרוּר, בּוֹ קְלָלָה, בּוֹ נִדּוּי. וְזֶה לֹא יָצָא מִפִּי אִישׁ אֶחָד, כִּי אִם בְּהֶסְכֵּם כָּל יִשְׂרָאֵל בְּצֵרוּף הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם, כְּדִכְתִיב בַּקְּרָא, וַהֲרֵי הוּא מְכַלֶּה הַשְׁפָּעָתוֹ.

**וְאִם** הָיוּ שׁוֹמְעִים לִדְבָרַי, הָיִיתִי מְיַעֵץ לָהֶם יוֹתֵר, שֶׁיִּשְׁמְרוּ עַצְמָם בִּזְהִירוּת יְתֵרָה מִזֶּה הַחֵטְא, וּבִפְרָט מִלַּעֲשׂוֹת בְּפֹעַל מַמָּשׁ רַע לַחֲבֵרוֹ מַעְנִין גָּזֵל וְחָמָס וְאוֹנָאָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְשֶׁזֶּה בְּוַדַּאי גּוֹרֵם גָּדוֹל שֶׁיִּבָּזְזוּ נְכָסָיו עַל יְדֵי זֶה וְיֵרְדוּ לְטַמְיוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּקוֹנְטְרֵס "שִׂפַת תְּמִים" בְּפֶרֶק שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי מִכַּמָּה פְּסוּקִים וּמַאֲמָרֵי חֲזַ"ל, עַיֵּן שָׁם], שֶׁאָז בְּוַדַּאי יִתְבָּרְכוּ נְכָסֵיהֶם יוֹתֵר מִכָּל הַסְּגֻלּוֹת, וּכְמוֹ שֶׁיָּדוּעַ, שֶׁכָּל הָאֲרוּרִים פָּתְחוּ מִתְּחִלָּה בִּבְרָכָה וְאָמְרוּ: "בָּרוּךְ אֲשֶׁר לֹא יַכֶּה אֶת רֵעֵהוּ", וְכָל יִשְׂרָאֵל עָנוּ עַל זֶה אָמֵן, וּבְוַדַּאי תִּתְקַיֵּים הַבְּרָכָה הַזּוֹ.

## פרק י

## פָּרָשַׁת נֹחַ

וַיָּגֶד לְשָׁנֵי אֶחָיו בַּחוּץ (בראשית ט' כ"ב). סִפְּרָה לָנוּ הַתּוֹרָה עָוֹנוֹ, דִּלְבַד שֶׁלֹּא כִּסָּהוּ בְּעַצְמוֹ, עוֹד סִפֵּר בַּחוּץ, הֵינוּ בַּשּׁוּק, כְּמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם הַתַּרְגּוּם, וְלֹא חָשַׁשׁ כְּלָל עַל קְלוֹנוֹ, שֶׁלֹּא לְבַזּוֹתוֹ בִּפְנֵי אֲנָשִׁים, וּלְכָךְ קְלָלוֹ.

## פָּרָשַׁת וַיֵּצֵא

בְּפָרָשַׁת וַיֵּצֵא בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב אָבִינוּ (בראשית כ"ח כ'): "וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ". אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ: "וּשְׁמָרַנִי" מִלְּשׁוֹן הָרַע, וּכְעֵין זֶה אָמְרוּ חֲזַ"ל בְּסִפְרֵי עַל הַפָּסוּק (דברים כ"ג י'): "כִּי תֵצֵא (לַמִּלְחָמָה) מַחֲנֶה עַל אֹיְבֶיךָ, וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע", שֶׁהוּא מְרַמֵּז עַל לָשׁוֹן הָרַע. וּפָשׁוּט, שֶׁבְּעֵת שֶׁאָדָם הוֹלֵךְ בְּמָקוֹם סַכָּנָה, צָרִיךְ שְׁמִירָה יְתֵרָה, וּכְדִכְתִיב הָתָם (שם ט"ו): "כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ" וְגוֹ'. וְיָדוּעַ, שֶׁבַּעֲוֹן לָשׁוֹן הָרַע מִסְתַּלְּקֶת הַשְׁכִינָה מִיִּשְׂרָאֵל, וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּשְׁמְרֵנוּ. וְכֵן בְּיַעֲקֹב, כְּשֶׁהָלַךְ אֵצֶל לָבָן, שֶׁהוּא מָקוֹם סַכָּנָה, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין מִסּוֹף מַעֲשֶׂה, שֶׁרָדַף אַחֲרָיו לְהָרְגוֹ, לוּלֵא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִצִּיל אוֹתוֹ, וּכְדִכְתִיב (דברים כ"ו ה'): "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי", לָכֵן בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּזֶה.

## פרק יא

## פָּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב

**הִנֵּה** עִנְיַן יוֹסֵף עִם אֶחָיו. הֶאֱרִיכָה הַתּוֹרָה מְאֹד בְּסִפּוּר הָעִנְיָן אוֹדוֹתָיו וְאוֹדוֹת אֶחָיו, וְנִתְגַּלְגֵּל הַדָּבָר מִזֶּה סִבַּת יְרִידָתוֹ לְמִצְרַיִם, וְעוֹד כַּמָּה עִנְיָנִים נוֹרָאִים, שֶׁנִּשְׁתַּלְשְׁלוּ עַל יְדֵי זֶה, כְּדֵי שֶׁמִּזֶּה יִקַּח כָּל אָדָם מוּסָר אֵיךְ שֶׁצָּרִיךְ לִשְׁמֹר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ.

**וְהִנֵּה** בְּאָבוֹת (א' י"ג) אִיתָא, שֶׁהַלֵּל הָיָה אוֹמֵר: אִם אֵין אֲנִי לִי, מִי לִי וְכוּ'. זֶה הַמַּאֲמָר כּוֹלֵל הַרְבֵּה מְאֹד מְאֹד. לְפִי פְּשׁוּטוֹ הוּא מְרַמֵּז עַל עִנְיַן זְרִיזוּת לַעֲבוֹדַת ה', וְאוֹמֵר: אִם אֵין הָאָדָם בְּעַצְמוֹ מְזֻדָּרֵז בְּעוֹדוֹ בְּחַיָּיו וּבְעוֹדוֹ בְּכֹחוֹ, מִי יָכוֹל לְהוֹעִיל לוֹ? וּכְמַאֲמַר הַכָּתוּב (קהלת ט' י'): "כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה", בְּכֹחֲךָ דַּיְקָא. וּכְבָר הֶאֱרַכְנוּ בָּזֶה בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁהָאָדָם לֹא יָכוֹל לִסְמֹךְ עַל בָּנָיו כִּי אִם מְעַט מִן הַמְּעַט, וְהָעִקָּר לְהָכִין לְעַצְמוֹ צֵידָה לְבֵית מוֹעֲדוֹ. וּלְפִי זֶה יֹאמַר הִלֵּל מַאֲמַר פְּשׁוּט: אִם הָאָדָם בְּעַצְמוֹ לֹא יְיַטִּיב לְנַפְשׁוֹ, מִי יָכוֹל לְהֵיטִיב לוֹ?

**וְעוֹד** רָמַז בָּזֶה עִנְיָן נוֹרָא, וְהוּא: אִם הָאָדָם בְּעַצְמוֹ לֹא יַעֲשֶׂה לוֹ רָעָה, מִי יוּכַל לַעֲשׂוֹת לוֹ רָעָה? כִּי הָאֱמֶת כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁנִּסְבָּבִים לָאָדָם, הֵן לְטוֹב וְהֵן לְרַע, הַכֹּל הָאָדָם מְסַבֵּב לְעַצְמוֹ. וְהָעִנְיָן הַזֶּה שֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים בּוֹ, עִנְיַן הַיְרִידָה לְמִצְרַיִם, סִבָּה הָרִאשׁוֹנָה, מִפְּנֵי שֶׁאָמַר אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (בראשית ט"ו ח'): "בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה"? הֵשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שם י"ג): "יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בָּאָרֶץ". וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (שבת פ"ט:): רָאוּי הָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ לֵירֵד בְּשַׁלְשְׁלָאוֹת שֶׁל בַּרְזֶל לְמִצְרַיִם, אֶלָּא שֶׁזִּכּוּתוֹ גָּרְמָה לוֹ שֶׁנְּהֲגוּ עִמּוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד לָבוֹא לִבְנוֹ הַמּוֹלֵךְ בְּמִצְרַיִם.

**וְסִבַּת** הַדָּבָר שֶׁיּוֹסֵף יִהְיֶה הַמּוֹלֵךְ, וּשְׁאָר בָּנָיו יִהְיוּ נִכְנָעִים לוֹ, גַּם כֵּן גָּרַם יַעֲקֹב אָבִינוּ בְּעַצְמוֹ לָזֶה, בְּשָׁעָה שֶׁחָרָה אַפּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב עַל רָחֵל שֶׁאָמְרָה (בראשית ל' א'): "הָבָה לִי בָנִים, וְאִם אַיִן מֵתָה אָנֹכִי". וְעָנָה לָהּ (שם ב'): "הֲתַחַת אֱלֹקִים אָנֹכִי, אֲשֶׁר מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי בָטֶן"? אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: וְכִי כָּךְ עוֹנִין אֶת הַמְעוּקוֹת? חַיֶּיךָ, שֶׁבָּנֶיךָ עוֹמְדִים לִפְנֵי בְּנָהּ.

**כְּלַל** הַדָּבָר הָאָדָם צָרִיךְ לִהְיוֹת מְאֹד זָהִיר בְּדִבּוּרָיו, שֶׁהוּא בְּדִבּוּרוֹ מְסַדֵּר בָּזֶה אֶת הַהַנְהָגָה לְעַצְמוֹ, אִם יִתְנַהֵגוּ עִמּוֹ בְּמִדַּת הַחֶסֶד אוֹ לְהֶפֶךְ, חַס וְשָׁלוֹם.

וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם (בראשית ל"ז ב'). שֶׁאָמַר, שֶׁהָיוּ קוֹרִין לַאֲחֵיהֶם עֲבָדִים וְשֶׁחֻשּׁוּדִים עַל הָעֲרָיוֹת וְשֶׁחֻשּׁוּדִים עַל אֵיבָר מִן הַחַי. וְהִנֵּה הַכָּתוּב סִפֵּר לָנוּ, שֶׁלֹּא דִּבֵּר זֶה לְשׁוּם אָדָם, רַק לַאֲבִיהֶם, וְכַוָּנָתוֹ הָיְתָה כְּדֵי שֶׁיּוֹכִיחֵם אָבִיו, וְאַף עַל פִּי כֵן עָשָׂה שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן, שֶׁהָיָה לוֹ לְהוֹכִיחָם בְּעַצְמוֹ מִתְּחִלָּה עַל זֶה, שֶׁדִּין הוֹכָחָה הוּא אֲפִלּוּ תָּמִיד לְרַב, וְלֹא לְגַלּוֹת לְאָבִיו. וְאֶפְשָׁר שֶׁהָיוּ מוֹדִין לוֹ בְּמַה שֶׁקּוֹרִין לָהֶם עֲבָדִים, שֶׁלֹּא כְּדִין הוּא, כִּי בֶּאֱמֶת יַעֲקֹב קֹדֶם שֶׁנִּשָּׂאן שִׁחְרְרָן וּלְקָחָן לְנָשִׁים, כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (בראשית ל"ז ב'):

"נְשֵׂי אֲבִיו", אוֹ שֶׁהָיוּ מַרְאִין לוֹ עַל עֶצֶם הַחֶשֶׁד, שֶׁטָּעוּת הוּא. וּמַה שֶּׁאָמַר שֶׁחֶשׁוּדִים עַל הָעֲרָיוֹת, טָעוּת הָיְתָה, שֶׁעַל יְדֵי סֵפֶר הַיְצִירָה בָּרְאוּ גֹּלֶם כְּתָמוּנַת אִשָּׁה.

**וְאָמְרוּ** חֲזַ"ל עַל זֶה בַּמִּדְרָשׁ (בראשית רבה מ"ד) (משלי ט"ז י"א): "פֶּלֶס וּמֹאזְנֵי מִשְׁפָּט לַה'", שֶׁעַל כֻּלּוֹ נֶעֱנַשׁ מִדָּה בְּמִדָּה: עַל שֶׁאָמַר: קוֹרִין לַאֲחֵיהֶם עֲבָדִים, [וְהֵינוּ שֶׁאִם כֵּן רְאוּיִים לְהִמָּכֵר לַעֲבָדִים מִדָּה בְּמִדָּה, עַיֵּן בְּקִדּוּשִׁין (דף ע:)] "לְעֶבֶד נִמְכַּר יוֹסֵף". וְעַל שֶׁאָמַר, שֶׁחֲשׁוּדִים עַל הָעֲרָיוֹת חֶשְׁדּוּהוּ כָּל מְצָרִים בְּאֵשֶׁת פּוֹטִיפַר. וְשֶׁאָמַר שֶׁחֶשׁוּדִין עַל אֵיבָר מִן הַחַי, מִשּׁוּם שֶׁלֹּא רָאָה אוֹתָם שׁוֹחֲטִים טָעוּת הָיְתָה, וְהוֹדִיעַ לָנוּ הַכָּתוּב (בראשית ל"ז ל"א): "וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים" בְּמִכִּירָתוֹ, וְלֹא אֲכָלוּהוּ חַי.

וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו, כִּי בֶּן זְקוּנִים הוּא לוֹ (בראשית ל"ז ג'). הוֹדִיעָנוּ הַכָּתוּב בָּזֶה, שֶׁלֹּא קִבֵּל יַעֲקֹב אֲבִינוּ הַלָּשׁוֹן הָרָע, שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם, וְאָהֲבוֹ רַק מִטַּעַם שֶׁבֶּן זְקוּנִים הוּא לוֹ.

וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וְגוֹ', הַמַּלְךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ וְגוֹ' (שם ח'). הֶאֱרִיךְ הַכָּתוּב בְּעִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת, לְהַצְדִּיק קְצָת אֶת הַשְּׁבָטִים מֵאַיִן בָּאוּ לְשַׂנְאָה גְּדוֹלָה כָּזֹאת, שֶׁיַּעֲלֶה בְּלִבָּם לְסַלְּקוֹ מִן הָעוֹלָם, וְהוּא מִפְּנֵי שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁרוֹצֶה לִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם, וּלְכָךְ הוּא מְסַפֵּר דִּבָּה רָעָה לַאֲבִיהֶם, כְּדֵי שֶׁאֲבִיהֶם יְסַלְּקֵם מֵעַל פָּנָיו, [וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י (בראשית ל"ז ח')]: "עַל חֲלֹמֹתָיו וְעַל דְּבָרָיו" עַל הַדִּבָּה הָרָעָה שֶׁהֵבִיא, וְהָיוּ לָהֶם דְּבָרִים הַנִּכָּרִים מִכְּתֹנֶת הַפַּסִּים שֶׁעָשָׂה לוֹ, מִסְּתָמָא קִבֵּל דְּבָרָיו]. וְאָפְשָׁר, חַס וְשָׁלוֹם, יַסְכִּים לָזֶה שֶׁהוּא יִהְיֶה הַגְּבִיר עֲלֵיהֶם, וּכְעִנְיַן שֶׁאָמַר יִצְחָק לְיַעֲקֹב (בראשית כ"ז כ"ט): "הֱוֵה גְּבִיר לְאַחֶיךָ, וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ". אוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, יְסַלְּקֵם לְגַמְרֵי, וּכְעִנְיַן שֶׁאָמַר נֹחַ (בראשית ט' כ"ה): "אָרוּר כְּנָעַן, עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו", וּלְכָךְ חָשְׁבוּ עֵצָה אֵיךְ לְהִפָּטֵר מִמֶּנּוּ.

וַיִּשְׁלְחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן (שם י"ד) מֵעֵצָה עֲמֻקָּה שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק, הַקָּבוּר בְּחֶבְרוֹן, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (בראשית ט"ו י"ג): "כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם". הַנִּרְאֶה לַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי שֶׁמִּצְרַיִם הָיְתָה עֲרָוַת הָאָרֶץ, מְקוֹם טֻמְאָה מְאֹד, וּלְכָךְ הֻסְכַּם שֶׁמִּתְחִלָּה יָבוֹא אֶחָד מִבְּנֵי יַעֲקֹב לְפַרְסֵם שָׁם אֱמוּנַת הַהַשְׁגָּחָה, וּכְדִכְתִיב (בראשית מ"א כ"ח): "אֲשֶׁר הָאֱלֹקִים עוֹשֶׂה הֵרְאָה אֶת פַּרְעֹה". וְכֵן בְּמַה שֶּׁצִּוָּה אַחַר כָּךְ אוֹתָם שֶׁיְּמוֹלוּ, וְהַכֹּל כְּדֵי לְהַחֲלִישׁ אֶת כֹּחַ הַטֻּמְאָה, שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי אַחַר כָּךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָגוּר שָׁם;

וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ, וְהִנֵּה תֹּעֶה בַּשָּׂדֶה וְגוֹ' (שם ט"ו). הֶאֱרִיךְ הַכָּתוּב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפָּלֵא, אֵיךְ נִסְבְּבָה צָרָה גְּדוֹלָה כָּזוֹ עַל יְדֵי שְׁלִיחוּת מִצְוָה, שֶׁהָלַךְ לְקַיֵּם רְצוֹן אָבִיו, וְגַם אֵיךְ נִסַּבֵּב עַל יְדֵי יַעֲקֹב עִנְיָן כָּזֶה, וְסִפֵּר לָנוּ הַכָּתוּב, כִּי הַשְּׁלִיחוּת נִשְׁלְמָה בִּשְׁכָמ, וּמַה שֶּׁהָלַךְ אַחַר כָּךְ הָיָה מֵעַצְמוֹ.

כִּי שָׁמַעְתִּי אֹמְרִים: נַלְכָה דֹּתָיְנָה (שם י"ז). וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: לְבַקֵּשׁ לְךָ נִכְלֵי דָּתוֹת, שֶׁיְּמִיתוּךָ בָּהֶם. הָעִנְיָן הוּא, שֶׁהֶחְלִיט אֶצְלָם, שֶׁהוּא בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע וּמַטִּיל שִׂנְאָה עֲלֵיהֶם אֵצֶל אֲבִיהֶם, וּמִי יוֹדֵעַ כַּמָּה מַחֲלֹקֶת יְסֻבַּב עַל יָדוֹ בֵּינֵיהֶם, וְחִפְּשׂוּ עֵצָה לְהַפְטֵר מִמֶּנּוּ בְּאֵיזֶה אֹפֶן שֶׁהוּא, שֶׁעַל פִּי הַדִּין לֹא יִהְיוּ בִּכְלַל רוֹצְחִים, וּמַה שֶּׁיּוּמַת עַל יְדֵי גְּרָמָא דִּידְהוּ, לֹא חָשְׁשׁוּ לָזֶה. וְעַל כֵּן אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, שֶׁשָּׂטְנוּ עָלָיו אֶת הַכְּלָבִים (וּמַה שֶּׁאָמְרוּ (בראשית ל"ז כ'): "לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ", לֹא הֲרִיגָה מַמָּשׁ אֶלָּא עַל יְדֵי גְּרָמָא דִּידְהוּ). וְיָדוּעַ מַה דְּאִיתָא בַּגְּמָרָא (מכות כ"ג.): כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, רָאוּי לְהַשְׁלִיכוֹ לַכְּלָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ"ג א'): "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא", וְסָמִיךְ לֵהּ (שמות כ"ב ל'): "לַכֶּלֶב תַּשְׁלִיכוּן אוֹתוֹ". וְהִנֵּה אִיתָא בַּגְּמָרָא (בבא קמא כ"ד:): שִׂטָּה בּוֹ אֶת הַכֶּלֶב פְּטוּר, וְאַף בְּוַדַּאי שֶׁבְּדִינֵי שָׁמַיִם חַיָּב עַל גְּרָמָא גַּם כֵּן, חָשְׁבוּ בְּנַפְשָׁם שֶׁבְּדִינֵי שָׁמַיִם לֹא יִתְחַיְּבוּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע וּמַחֲלֹקֶת.

הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְגוֹ', לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ אֶל אָבִיו. נִמְצָא דְּבַעֲצָתוֹ הָיְתָה טוֹבָה לְיוֹסֵף, שֶׁנִּצַּל מִיָּדָם, וּמִכָּל מָקוֹם עֶצֶם הַהַשְׁלָכָה הָיְתָה סַכָּנָה, שֶׁהָיוּ שָׁם נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, (אַף הוּא לֹא יָדַע מִזֶּה, דְּאִי לָאו הָכִי (דאם לא כן) הוּא בְּכָלַל רְצִיחָה מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ בְּסוֹף יְבָמוֹת (קכ"א:): נָפַל לְבוֹר מָלֵא נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת), וּלְקַמָּן נְבָאֵר מִדָּה בְּמִדָּה שֶׁהָיְתָה בָּזֶה;

וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לֶחֶם וְגוֹ'. סִפֵּר לָנוּ הַכָּתוּב, שֶׁעָשׂוּ עִוָּלָה בָּזֶה, כִּי אֲפִלּוּ לֶעָוֹן הַיּוֹתֵר גָּדוֹל, שֶׁחַיָּבִין מִיתָה עָלָיו, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ הֶלָּנַת הַדִּין, שֶׁאוּתוֹ הַלַּיְלָה הָיוּ מְחַיָּבִים לְהִתְבּוֹנֵן בְּעֶצֶם הַדִּין, וְלֹא לְהִתְעַסֵּק בְּעִנְיְנֵי אֲכִילָה, וּלְקַמָּן נְבָאֵר הַצַּעַר מִדָּה בְּמִדָּה, שֶׁהָיָה לָהֶם עַל זֶה.

וְהִנֵּה אֹרַחַת יִשְׁמְעֵאלִים וְגוֹ' לְהוֹרִיד מִצְרַיְמָה. סִפֵּר לָנוּ הַכָּתוּב, כִּי מַה שֶּׁהָאָדָם רוֹצֶה לְהָרַע לַחֲבֵרוֹ, בְּזוֹ הַסִּבָּה גּוּפָא, דָּרָךְ ה' יִתְבָּרַךְ לְהֵיטִיב לוֹ. וְכָאן, שֶׁמְּכָרוּהוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים, הֻבִיאוּהוּ לְמִצְרַיִם לְבֵית פּוֹטִיפַר, וְשָׁם הָיָה נְסָיוֹן וְעָמַד בּוֹ, וּבִזְכוּתוֹ עָלָה לְגֻדְלָה;

וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אֶחָיו: מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג וְגוֹ', לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְגוֹ'. וּבַעֲצָתוֹ זוֹ מִצַּד אֶחָד נִסְבְּבָה לְיוֹסֵף טוֹבָה גְּדוֹלָה, שֶׁנִּצַּל מִמָּוֶת, וּמִצַּד שֵׁנִי רָעָה גְּדוֹלָה, שֶׁהִסְכִּימוּ לִמְכֹּרוֹ לְעֶבֶד, וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וְגוֹ'. וַיִּקְרָע יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו וְגוֹ', וַיִּתְאַבֵּל עַל בְּנוֹ יָמִים רַבִּים".

**וּמִכָּאן** וָאֵילָךְ הִתְחִיל הַכָּתוּב לְסַפֵּר הָעִנְיָנִים וְהַבְּזָיוֹנוֹת שֶׁסָּבְלוּ עֲבוּר זֶה, וְהַכֹּל מִדָּה בְּמִדָּה. רִאשׁוֹן לַכֹּל נֶעֱנַשׁ יְהוּדָה, שֶׁהוּא הָיָה הַסִּבָּה לְמָכִירָה, שֶׁנַּעֲשָׂה אֵבֶל עַל בָּנָיו, וּבְוַדַּאי קָרַע עֲלֵיהֶם גַּם כֵּן כַּדִּין, וְגַם אֶחָיו לֹא נִפְטְרוּ מֵעֹנֶשׁ הַקְּרִיעָה, שֶׁגַּם הֵם קָרְעוּ בְּרֹב צַעַרָם אֶת בִּגְדֵיהֶם, כַּאֲשֶׁר כָּתוּב בְּסוֹף מִקֵּץ. וְעַל שֶׁכָּתוּב, שֶׁהִתְאַבֵּל עַל בְּנוֹ יָמִים רַבִּים, לָכֵן כָּתוּב

גַּם כֵּן (בראשית ל"ח י"ב): "וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים, וַתָּמָת בַּת שׁוּעַ אֵשֶׁת יְהוּדָה". וְעַל שֶׁרִמָּה אֶת אֲבִיו בִּגְדֵי עִזִּים, שֶׁהִטְבִּיל כְּתֹנֶת יוֹסֵף בְּדָמוֹ, רִמּוּהוּ גַּם כֵּן בִּגְדֵי עִזִּים, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ. וְעַל שֶׁאָמְרוּ (בראשית ל"ז ל"ב): "הַכָּר נָא", נֶעֱנַשׁ גַּם כֵּן עַל יְדֵי תָּמָר (בראשית ל"ח כ"ה) בְּ"הַכֶּר נָא לְמִי הַחוֹתֶמֶת וְהַפְּתִילִים" וְגוֹ'. וּמִי יוּכַל לְשַׁעֵר גֹּדֶל הַבִּזָּיוֹן וְהַכְּלִמָּה שֶׁהָיוּ לוֹ אָז מִזֶּה.

**וּמִכָּל** מָקוֹם נוּכַל לִרְאוֹת גֹּדֶל חַסְדֵי ה' יִתְבָּרַךְ, כִּי הִנֵּה תֵּכֶף שֶׁאָמַר "צַדְּקָה", וְקִבֵּל עַל עַצְמוֹ אֶת הַדִּין, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: צַדְּקָה, מִמֶּנִּי יָצְאוּ כְּבוּשִׁים. וְהָעִקָּר שֶׁהֶעֱנִין כֻּלּוֹ הוּא סִבָּה מִן הַשָּׁמַיִם (עַיֵּן פְּרוּשׁ רַשׁ"י), וּכְמוֹ דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, שֶׁמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הַתַּאֲוָה נִזְדַּמֵּן לוֹ אָז, הֲרֵי שֶׁמִּן הַבִּזָּיוֹן הַזֶּה שֶׁנִּגְזַר עָלָיו, מִזֶּה גּוּפָא נִצְּצָה עָלָיו טוֹבָה רַבָּה, שֶׁנִּתְעַבְּרָה בִּשְׁנֵי בָּנִים צַדִּיקִים, וּמִזֶּה יָצְאָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד.

**וְכָזֶה** מָצִינוּ גַּם כֵּן אֵצֶל נָעֳמִי, דִּכְתִיב (רות א' י"ט): "וַיְהִי כְּבוֹאָנָה בֵּית לֶחֶם וַתֵּהֹם כָּל הָעִיר עֲלֵיהֶן וַתֹּאמַרְנָה הֲזֹאת נָעֳמִי". וּפֵרֵשׁ רַשׁ"י, שֶׁיָּצְאוּ הַכֹּל לִקְרֹאת אִשְׁתּוֹ שֶׁל בֹּעַז, וְאָמְרוּ הַכֹּל: רְאוּ מָה עָלְתָה לָהּ, שֶׁיָּצָאת לְחוּץ לָאָרֶץ. וְלִכְאוֹרָה מַה זֶּה שֶׁהִזְדַּמֵּן כָּכָה? וְהָאֱמֶת, שֶׁהוּא מִדָּה בְּמִדָּה, דִּבְוַדַּאי בְּשָׁעָה שֶׁהִיא וּבַעְלָהּ נָסְעוּ מִבֵּית לֶחֶם בְּעֵת הָרָעָב מִפְּנֵי הָעֲנִיִּים הַבָּאִים, בְּוַדַּאי נִקְבְּצוּ כֻּלָּם וּבָכוּ בְּאֶמֶרֶם: מִי יְחַיֵּינוּ עַתָּה, בְּעֵת הָרָעָב? וַעֲבוּר זֶה נִגְזַר עָלֶיהָ, שֶׁבְּבוֹאָהּ לְבֵית לֶחֶם תִּהְיֶה הוֹמָה כָּל הָעִיר וְיֹאמְרוּ: רְאוּ מָה עָלְתָה לָהּ, עַד שֶׁהִיא בְּעַצְמָהּ קִבְּלָה עָלֶיהָ אֶת הַדִּין, שֶׁאָמְרָה (שם כ'): "אַל תִּקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי וְגוֹ', וַה' עָנָה בִי" וְגוֹ'.

**אָכֵן** נִתְבּוֹנֵן נָא עוֹד וְנִרְאֶה גֹּדֶל טוּבוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבְּעֹנֶשׁ גּוּפָא נִסְבְּבָה טוֹבָה גְּדוֹלָה, שֶׁהוּכַן בָּזֶה מָקוֹם לְהַשִּׁיב לָהּ שְׁבוּתָהּ וּלְכַלְכֵּל אֶת שֵׁיבָתָהּ, שֶׁעַל יְדֵי שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל בֹּעַז, הוּכַן לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁיִּשָּׂא אֶת רוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: וּ"מֵה' אִשָּׁה" וְגוֹ', וְעַל יְדֵי זֶה יִוָּלֵד לָהּ עוֹבֵד, שֶׁיָּדוּעַ שֶׁהוּא מַחְלוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַמְקֻבָּלִים, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר (רות ד' י"ז): "יֶלֶד בֵּן לְנָעֳמִי וְגוֹ', וּלְכַלְכֵּל אֶת שֵׂיבָתֵךְ". כְּלַל הַדָּבָר, צָרִיךְ הָאָדָם לְהַאֲמִין, שֶׁמִּפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵּצֵא הָרָעוֹת, וְאִם נִסְבָּב אֵיזֶה דָּבָר צַעַר, צָרִיךְ לֵידַע, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה דָּבָר טוֹב.

**וְעַתָּה** נְדַבֵּר אוֹדוֹת יוֹסֵף, מַה נִּסְבַּב לוֹ. רִאשׁוֹן לַכֹּל כְּתָבָה לָנוּ הַתּוֹרָה, שֶׁאַף שֶׁנִּגְזַר עָלָיו לִהְיוֹת עֶבֶד תַּחַת אֲשֶׁר אָמַר עַל אֶחָיו, שֶׁקּוֹרִין לַאֲחֵיהֶם עֲבָדִים, בְּכָל זֹאת הָיוּ עָלָיו רַחֲמֵי שָׁמַיִם, שֶׁגָּדְלָה הַצַּלָּחָתוֹ שָׁם, שֶׁנַּעֲשָׂה פָּקִיד עַל בֵּית פּוֹטִיפַר;

וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה תֹאַר וְגוֹ' (בראשית ל"ט ו'). כְּפֵרוּשׁ רַשׁ"י: כֵּיוָן שֶׁרָאָה עַצְמוֹ מוּשָׁל, הִתְחִיל מְסַלְסֵל בִּשְׂעָרוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אָבִיךְ מִתְאַבֵּל, וְאַתָּה מְסַלְסֵל בִּשְׂעָרְךָ? הֲרֵינִי

מְגֻרֶה בְּךָ אֶת הַדֹּב. (בראשית ל"ט ז') "וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדוֹנָיו", וְנִסְבַּב מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁשָּׁמוּ אוֹתוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִים.

**וְהִנֵּה** לְפִי הַיָּדוּעַ מֵחֶכְמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לֹא עָבַד בְּבֵית פּוֹטִיפַר כִּי אִם שָׁנָה אַחַת, וּבְבֵית הָאֲסוּרִים יָשַׁב שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה, [שֶׁנִּגְרַשׁ מִבֵּית אָבִיו כְּשֶׁהָיָה בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה, וּבְעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה הָיָה בֶּן שְׁלֹשִׁים], וְאִיתָא בִּשְׁמוֹת רַבָּה פָּרָשָׁה ז', שֶׁעָשָׂר שָׁנִים הָיָה רָאוּי לִהְיוֹת בְּבֵית הָאֲסוּרִים, עַל שֶׁהוֹצִיא דִּבָּה עַל עֲשָׂרָה אֶחָיו, וְעַל יְדֵי שֶׁאָמַר לְשַׂר הַמַּשְׁקִים (בראשית מ' י"ד): "כִּי אִם זְכַרְתָּנִי וְגוֹ' וְהִזְכַּרְתַּנִי" וְגוֹ', נִגְזַר עָלָיו עוֹד שְׁתֵּי שָׁנִים. אָכֵן, כַּאֲשֶׁר נִשְׁלַם הַזְּמַן, לֹא נִשְׁתַּהָה שָׁם רֶגַע יוֹתֵר, כְּאָמוּר (בראשית מ"א י"ד): "וַיְרִיצֻהוּ מִן הַבּוֹר", וְלֹא כָּתַב: וַיּוֹצִיאוּהוּ מִן הַבּוֹר, דְּהָיְה מִשְׁתַּהֶה עַל יְדֵי זֶה יוֹתֵר כַּמָּה רְגָעִים.

**וּמִכָּל** זֶה אָנוּ רוֹאִין חֹמֶר הָאִסּוּר שֶׁל חֵטְא הַלָּשׁוֹן, שֶׁנִּגְזַר עָלָיו שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ עֲבוּר כָּל אִישׁ, כְּמִשְׁפַּט רְשָׁעִים בַּגֵּיהִנֹּם, וּבְעֵת שֶׁיָּשַׁב, הָיוּ כָּל מִצְרֵים מְדַבְּרִים אוֹדוֹתָיו בְּעִנְיַן הַחֶשְׁד, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל הַפָּסוּק (בראשית מ' א'): "וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ" וְגוֹ', וְהָיָה זֶה עַל שֶׁחָשַׁד אוֹתָם, אַף אַחֲרֵי שֶׁנִּשְׁלַם עָנְשׁוֹ, זָכַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת צַדְקוֹתָיו, וַיַּעֲלֵהוּ לְמַעְלָה לְמַעְלָה, וְנִתְפָּרְסֵם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת וּלְאִישׁ אֱלֹקִים קָדוֹשׁ, כְּאָמוּר (בראשית מ"א ל"ח): "וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל עֲבָדָיו הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בּוֹ".

## פרק יב

## הֶמְשֵׁךְ פָּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב

וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמוֹת וְגוֹ', וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: מְרַגְּלִים אַתֶּם וְגוֹ' (בראשית מלכים ב ט':י"א), בְּכָל זֶה הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ כְּדֵי לְכַפֵּר עָוֹנָם. וְכֵן בְּמַה שֶׁכָּתוּב (בראשית מ"ב כ"ה): "וַיְצַו יוֹסֵף, וַיְמַלְאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל שַׂקּוֹ" וְגוֹ'. וּבָאֱמֶת עַל יְדֵי הַכֶּסֶף הָיָה לָהֶם צַעַר גָּדוֹל מְאֹד מִתְּחִלָּה בַּדֶּרֶךְ, כְּשֶׁפָּתַח הָאֶחָד אֶת שַׂקּוֹ, וְהוּא לֵוִי, כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י. כָּתוּב עַל זֶה (שם כ"ח): "וַיֵּצֵא לִבָּם, וַיֶּחֶרְדוּ אִישׁ אֶל אָחִיו לֵאמֹר מַה זֹּאת עָשָׂה אֱלֹקִים לָנוּ". וְגַם בַּסּוֹף, כַּאֲשֶׁר בָּאוּ אֶל אֲבִיהֶם (שם ל"ה): "וְיִהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה אִישׁ צְרוֹר כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ, וַיִּרְאוּ" וְגוֹ', הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּירָאוּ, וְכֵן בְּפָסוּק י"ח (פרק מ"ג): "וַיִּרְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ: עַל דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ" וְגוֹ', מֵעִנְיַן הַכֶּסֶף הָיָה לָהֶם צַעַר גָּדוֹל מְאֹד, וְזֶה הָיָה כְּדֵי שֶׁיִּתְכַּפֵּר לָהֶם עַל הַכֶּסֶף שֶׁלָּקְחוּ בִּשְׁבִילוֹ.

**וְכֵן** הָיָה שֶׁנִּזְדַּמֵּן מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁהָרִאשׁוֹן שֶׁפָּתַח אֶת שַׂקּוֹ בַּדֶּרֶךְ וּמָצָא הַכֶּסֶף הָיָה לֵוִי, כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י, וְהוּא הָיָה הָרִאשׁוֹן שֶׁאָמַר אֶל אָחִיו שִׁמְעוֹן (בראשית ל"ז י"ט כ'): "הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא: וְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ".

וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן וְגוֹ': אֶת שְׁנֵי בָּנַי תָּמִית אִם לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ וְגוֹ' (בראשית מב ל"ז). וַיֹּאמֶר: לֹא יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם', (בראשית מ"ב ל"ז ל"ח). אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, שֶׁאָמַר יַעֲקֹב עָלָיו (בראשית רבה צ"א): בְּכוֹר שׁוֹטֶה הוּא, בָּנָיו וְלֹא בָּנַי הֵם? וְצָרִיךְ לְהָבִין בֶּאֱמֶת דִּבְרֵי רְאוּבֵן. אֲבָל הָעִנְיָן לַאֲמִתּוֹ הוּא כָּךְ: כָּל מַה שֶּׁיּוֹצֵא מִפִּי הָאָדָם, [לְבַד מַה שֶּׁנּוֹגֵעַ לְיִרְאַת הַשֵּׁם, שֶׁזֶּה תָּלוּי בִּבְחִירַת הָאָדָם], הוּא הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם, וְזֶהוּ מַאֲמַר חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ל"ג:): הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם, חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם. וְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, שֶׁמַּאֲמַר רְאוּבֵן נִתְקַיְּם בְּבָנָיו דָּתָן וַאֲבִירָם, וּבֶאֱמֶת הוּא עִצְמוֹ גָּרַם לָזֶה, שֶׁאָמַר (בראשית ל"ז כ"ב): "הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר", וְהַמַּעֲשֶׂה הָיָה רַע מְאֹד, וְכֵן הָיָה שֶׁיָּרְדוּ חַיִּים שְׁאוֹלָה לְתוֹךְ הַבּוֹר. וּבְמָה שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ שָׁם הָיְתָה לְטוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם): "לְמַעַן הַצִּיל אוֹתוֹ מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ אֶל אָבִיו", זָכָה שֶׁאֶחָד מִבָּנָיו, וְהוּא אוֹן בֶּן פֶּלֶת, נִצּוֹל, שֶׁשָּׁב בִּתְשׁוּבָה לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם. וְעַל זֶה נִקְרָא שְׁמוֹ אוֹן, שֶׁהָיָה בַּאֲנִינוּת כָּל יָמָיו עַל זֶה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

וְהִנֵּה יְהוּדָה אָמַר (בראשית מ"ג ט'): "אִם לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל הַיָּמִים", שֶׁשִּׁעְבֵּד עַצְמוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, וְעַל יְדֵי זֶה נִסְבַּב לוֹ נִסָּבָה גְּדוֹל מְאֹד יוֹתֵר מִכָּל הָאַחִים, כַּאֲשֶׁר כָּתוּב בְּפָרָשַׁת וַיִּגַּשׁ. וְסִבַּת הַדָּבָר, כִּי הוּא סִבֵּב הַדָּבָר לְמָכְרוֹ לְעֶבֶד. וּבֶאֱמֶת הוּא הָיָה הֶחְשׁוּב שֶׁבָּאַחִים, וְהָיָה לוֹ לְהִתְחַזֵּק לְהָשִׁיבוֹ אֶל אָבִיו, וְעַל כֵּן נֶעֱנַשׁ מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁשִּׁעְבֵּד עַצְמוֹ בְּעַרְבוּת נוֹרָאָה עַל אָח אַחַר לְהָבִיאוֹ אֶל אָבִיו, וּבָזֶה יִתְחַזֵּק בְּכָל כֹּחוֹ וְגַם יִתְרַצֶּה בְּעַצְמוֹ וְיִשְׁתַּדֵּל לִפְנֵי אֲדוֹן הָאָרֶץ שֶׁיְּקַחֵנוּ לְעֶבֶד, כְּדֵי שֶׁהָאָח יֵלֵךְ לְבֵיתוֹ לְאָבִיו. וְגַם כָּל יֶתֶר הָאַחִים שֶׁנִּתְרַצּוּ בַּמְּכִירָה, נִסְבְּבָה לָהֶם דְּאָגָה רַבָּה, אֲשֶׁר נִתְרַצּוּ עַל יְדֵי זֶה כֻּלָּם לִהְיוֹת עֲבָדִים, כַּכָּתוּב שֶׁאָמְרוּ (בראשית מ"ד ט'): "וְגַם אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאֲדֹנִי לַעֲבָדִים"; וְגַם בְּסוֹף פָּרָשַׁת וַיְחִי (בראשית נ' י"ח): "וַיֵּלְכוּ גַּם אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ: הִנֶּנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים".

וְיֵשׁ עוֹד עִנְיָן נוֹרָא מְאֹד שֶׁנִּסְבַּב לִיהוּדָה, שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבבא קמא דף צ"ב.), שֶׁהָיוּ עַצְמוֹתָיו שֶׁל יְהוּדָה מְגֻלְגָּלִין בַּאֲרוֹן שֶׁהָיָה מְנֻדֶּה, עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם וּבִקֵּשׁ עֲבוּרוֹ: שְׁמַע, ה' קוֹל יְהוּדָה, וְהָתִירוּ לוֹ נִדּוּיוֹ. לֹא הָווּ מְעַיְּלֵי לֵהּ לְמִתְיְבְתָּא דְּרָקִיעָא (לא הכניסוהו לישיבה של מעלה). עַל זֶה בִּקֵּשׁ (דברים ל"ג ז'): וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ. לֹא הָוֶה יָדַע לְמִשְׁקַל וּלְמִטְרֵי בְּשִׁמְעָתָא (לא היה יודע לשקל ולתרץ בסברא). יְדָיו רַב לוֹ, וְעַיִן שָׁם עוֹד. וְכָל זֶה בָּא לוֹ מִפְּנֵי שֶׁאָמַר (בראשית מ"ד ל"ב): "אִם לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ", וְהוּא כְּבָר הֵבִיאוֹ, אַךְ קַלְלַת חָכָם מִתְקַיֶּמֶת אֲפִלּוּ עַל תְּנַאי (מכות י"א:). וּכְבָר אָמַרְנוּ, שֶׁמַּה שֶּׁהָאָדָם מְדַבֵּר הוּא הַכֹּל בְּהַשְׁגָּחָה, וְזוֹ הָיְתָה סִבָּה מֵאֵת ה' יִתְבָּרַךְ. וְנִרְאֶה לִי שֶׁהוּא

מִפְּנֵי שֶׁיָּדוּעַ, שֶׁהֶחֱרִימוּ כָּל מִי שֶׁיְּגַלֶּה זֶה לְיַעֲקֹב אֲבִינוּ, וְשִׁתְּפוּ שְׁכִינָה עִמָּהֶם, וְעַל כֵּן נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מֵאֵת יַעֲקֹב אֲבִינוּ, עַד לְבַסּוֹף שֶׁכָּתוּב (בראשית מ"ה כ"ז): "וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם", וּכְמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם הַתַּרְגּוּם: וּשְׁרַת רוּחַ דְּקֻדְשָׁא (ושרתה רוח הקודש), וְתַחַת הַחֵרֶם הַזֶּה נִגְזַר עָלָיו, שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ הַקְּדֻשָּׁה לְגַמְרֵי, כְּמוֹ אָדָם שֶׁהוּא מָחְרָם מַמָּשׁ, וְעַל כֵּן נִסְבַּב הַדָּבָר שֶׁיִּהְיֶה מְקֻבָּל נְדוּי עַל עַצְמוֹ שֶׁיֹּאמַר (בראשית מ"ד ל"ב): "וְחָטָאתִי לְאָבִי כָּל הַיָּמִים".

**וּרְאֵה** עוֹד, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שָׂכָר. וּכְבָר אָמַרְנוּ לְמַעְלָה, שֶׁבַּעֲצַת יְהוּדָה הָיְתָה גַּם כֵּן טוֹבָה גְּדוֹלָה לְיוֹסֵף, שֶׁהִצִּילוֹ מִן הַמִּיתָה, וְעַל זֶה אָמַר יַעֲקֹב אֲלֵיו (בראשית מ"ט ח'): "יְהוּדָה, אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ", וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁבִּשְׁבִיל שֶׁהִצִּילוֹ מִן הַמִּיתָה, רִחֵם ה' עַל מַלְכוּת בֵּית יְהוּדָה, שֶׁלֹּא כִלָּה זַרְעָם עַד חֻרְבַּן הַבַּיִת, וְלֹא כְּמוֹ שְׁאָר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ רַק לִזְמַן, וְכַאֲשֶׁר כָּלָה זְמַנּוֹ, קָם אַחֵר וְהָרַג אוֹתוֹ וְאֶת כָּל בֵּיתוֹ, לֹא הִשְׁאִיר לוֹ שָׂרִיד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מַלְכֵי בֵּית דָּוִד, שֶׁהוּא מִזֶּרַע יְהוּדָה.

**וּרְאֵה** עוֹד עִנְיָן נוֹרָא מְאֹד, שֶׁנִּסְבַּב בְּמֶשֶׁךְ הַיָּמִים מִדָּה בְּמִדָּה, שֶׁהִנֵּה יוֹסֵף נִכְשַׁל בְּחֵטְא הַלָּשׁוֹן, כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְלֹא רָצוּ אֶחָיו לִמְחֹל לוֹ בְּשׁוּם אֹפֶן, שֶׁהָלְכוּ אִתּוֹ בְּעֹמֶק הַדִּין, שֶׁאָמְרוּ (בראשית ל"ז כ'): "לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ", דְּהַיְנוּ: נְשַׂסֶּה בּוֹ אֶת הַכְּלָבִים, וּכְהַאי גַּוְנָא, וְנִתְרַצּוּ לְמָכְרוֹ לְעֶבֶד עֲבוּר זֶה, אַף שֶׁיְּהוּדָה הֵגֵן בַּעֲדוֹ, וְלֹא הִנִּיחָם לְהָרְגוֹ, שֶׁאָמַר (בראשית ל"ז כ"ו): "מַה בֶּצַע" וְגוֹ', אֲפִלּוּ הָכִי לִמְחֹל לוֹ לֹא רָצָה בְּשׁוּם אֹפֶן, שֶׁאָמַר (שם כ"ז): "לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ", וְתַחַת זֶה בַּדּוֹרוֹת הָעֲתִידִים, שֶׁנִּכְשַׁל אֶחָד מִזֶּרַע יְהוּדָה בְּאִסּוּר קַבָּלַת לָשׁוֹן הָרַע, לֹא רָצָה אֶחָד הַמְיֻחָד מִזֶּרַע יוֹסֵף לִמְחֹל לוֹ. וּמִי הוּא שֶׁנִּכְשַׁל בִּשְׁנֵיהֶם כָּזוֹ? אֲדוֹנֵנוּ דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁהֶאֱמִין לְצִיבָא מַה שֶּׁדִּבֵּר עַל מְפִיבֹשֶׁת רָעָה, וְאָמַר (שמואל ב' י"ט ל'): "אַתָּה וְצִיבָא תַּחְלְקוּ אֶת הַשָּׂדֶה", יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: רְחַבְעָם וְיָרָבְעָם [שֶׁהוּא מִזֶּרַע יוֹסֵף] יְחַלְּקוּ אֶת הַמְּלוּכָה. וְכַכָּתוּב בַּקְּרָא, שֶׁאַחֲרֵי מוֹת שְׁלֹמֹה בָּא יָרָבְעָם וְכָל יִשְׂרָאֵל לְרְחַבְעָם וּבִקְּשׁוּ שֶׁיָּקֵל מֵהֶם מְעַט עֹל הַקְּשָׁה וַיַּעַבְדוּהוּ, וְהֵשִׁיב לָהֶם קָשׁוֹת (מלכים א' י"ב י"ד): "אֲבִי יִסַּר אֶתְכֶם בַּשּׁוֹטִים, וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם בָּעַקְרְבִים". מִיָּד הֵשִׁיבוּ כֻּלָּם (דברי הימים ב' י' ט"ז): "אִישׁ לְאֹהָלֶיךָ יִשְׂרָאֵל" וְהִמְלִיכוּ אֶת יָרָבְעָם. וְהַסִּבָּה הָיְתָה מִפְּנֵי קַבָּלַת לָשׁוֹן הָרַע שֶׁל דָּוִד, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: אִלְמְלֵא קִבֵּל דָּוִד לָשׁוֹן הָרַע, לֹא נֶחְלְקָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, וְלֹא עָבְדוּ יִשְׂרָאֵל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְלֹא גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ. וְזֶהוּ הַכֹּל מִדָּה בְּמִדָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

**וְעַתָּה** נִרְאֶה הַצַּעַר שֶׁנִּזְדַּמֵּן לָהֶם מִן הַשָּׁמַיִם בְּעִנְיַן הַלֶּחֶם, תַּחַת יְשִׁיבָתָם לֶאֱכֹל לֶחֶם. דְּהִנֵּה כַּאֲשֶׁר הֵבִיאוּ לוֹ אֶת בִּנְיָמִין, וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף, הָיוּ סְבוּרִים בְּעַצְמָם, שֶׁבָּזֶה כְּבָר מִלְּאוּ

אֶת רְצוֹנוֹ, וְיָרְשָׁה לָהֶם לֵילֵךְ לְבֵיתָם, אֲבָל לֹא כֵּן הָיָה, כִּדְכְתִיב (בראשית מ"ג ט"ז): "וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת בִּנְיָמִין, וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ הָבֵא הָאֲנָשִׁים הַבַּיְתָה וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן, כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם", וְכֵן לְהַלָּן כְּתִיב (שם כ"ה): "כִּי שָׁמְעוּ כִּי שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם", (שם י"ח) "וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים, כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל דְּבַר הַכֶּסֶף וְגוֹ', וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ לְקַחַת אוֹתָנוּ לַעֲבָדִים", וּבְפָסוּק ל"א: "וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לָחֶם", (שם ל"ג) "וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ". וְכֵן כָּל הָעִנְיָן שֶׁל הַגְּבִיעַ, הַכֹּל נִסְבַּב עַל יְדֵי הַסְּעֻדָּה, שֶׁרָאוּ אֶת הַגְּבִיעַ בַּסְּעֻדָּה, שֶׁהָיָה מְנַחֵשׁ בּוֹ, וּמָצָא מָקוֹם לַחְשֹׁד אוֹתָם, שֶׁאֵלּוּ לֹא הָיָה מְבַקְּשָׁם לֵישֵׁב אִתּוֹ בַּסְּעֻדָּה וְלִרְאוֹת אֶת הַגְּבִיעַ, שֶׁהָיָה מְנַחֵשׁ בּוֹ, בְּתוֹךְ הַסְּעֻדָּה, לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לָבוֹא לְבַסּוֹף לַחֲשֹׁד שֶׁל הַגְּנֵבָה וְלָבוֹא לִידֵי הַצַּעַר הַגָּדוֹל, שֶׁנִּתְרַצּוּ עַל יְדֵי זֶה לִהְיוֹת כֻּלָּם עֲבָדִים.

**אֲבָל** בֶּאֱמֶת הָיָה כָּל זֶה מִדָּה בְּמִדָּה. תַּחַת יְשִׁיבָתָם לֶאֱכֹל לֶחֶם בְּעֵת שֶׁהוּא מֻנָּח בַּבּוֹר, נִגְזַר עֲלֵיהֶם גַּם כֵּן הִזְדַּמְּנוּת שֶׁל יְשִׁיבָה לֶאֱכֹל לֶחֶם בְּאֹפֶן מַבְהִיל שֶׁל צַעַר גָּדוֹל וְנוֹרָא, עַד אֲשֶׁר אָמַר יְהוּדָה בְּעַצְמוֹ (בראשית מ"ד ט"ז): "מַה נְּדַבֵּר וּמַה נִּצְטַדָּק, הָאֱלֹקִים מָצָא עֲוֹן עֲבָדֶיךָ, [וְהוּא כִּמְקֻבָּל עַל עַצְמוֹ הַדִּין שֶׁל מַעְלָה]. הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי" וְגוֹ'. וּבָזֶה נִסְתַּלֵּק מֵעָלָיו עִקַּר הַדִּין שֶׁל הַמְכִירָה. [וְהֲגַם שֶׁיּוֹסֵף לֹא נִתְרַצָּה עֲדַיִן בְּפָרְשָׁה זוֹ וְאָמַר (שם י"ז): "עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל אֲבִיכֶם, וְרַק הָאִישׁ הִנִּמְצָא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ, הוּא יִשָּׁאֵר לְעֶבֶד". יְהוּדָה לֹא הִסְכִּים לָזֶה. (שם י"ח) "וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה', וְגוֹ', עַד סוֹף הָעִנְיָן. (בראשית מ"ה א') "וְלֹא יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק" וְגוֹ'].

**וְהִנֵּה** מִכָּל הַמַּעֲשֶׂה הַנּוֹרָא הַזֶּה, נוֹכַל לְהָבִין כַּמָּה צָרִיךְ אָדָם לִשְׁמֹר דִּבּוּרוֹ וּמַעֲשָׂיו. וְכֵן מִיּוֹסֵף נוֹכַל לְהָבִין אֶת מִדָּתוֹ הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁאָמַר (בראשית מ"ה ה'): "וְאַל יִחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מְכַרְתֶּם אֹתִי הֵנָּה" וְכֵן בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה (בראשית נ' כ"א): "וַיְנַחֵם אֹתָם וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם". וּרְאֵה עוֹד גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, שֶׁלֹּא סִפֵּר לְאָבִיו מֶה הָיְתָה הַסִּבָּה אִתּוֹ, עַד שֶׁנִּתְגַּלָּה לוֹ, לְאָבִיו, בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ קֹדֶם פְּטִירָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּקְּרָא (בראשית מ"ט כ"ג): "וְרֹבּוּ וַיִּשְׂטְמֻהוּ" וְגוֹ'. וְיוֹתֵר מִזֶּה מָצִינוּ בְּדִבְרֵי חֲז"ל, שֶׁהָיָה נִזְהָר מִלְּהִתְיַחֵד עִם אָבִיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחְשְׁבוּ אֶחָיו שֶׁיְּסַפֵּר לְאָבִיו מַה שֶּׁקָּרָה לוֹ אִתָּם.

## פרק יג

## פָּרָשַׁת שְׁמוֹת

וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר (שמות ב' יד) אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר" (שְׁמוֹת ב' י"ד). עַיֵּן לְעֵיל בְּפֶרֶק ד'.

**עוֹד** כְּתִיב שָׁם (שמות ד' א' ב'): "וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקֹלִי, כִּי יֹאמְרוּ: לֹא נִרְאָה אֵלֶיךָ וְגוֹ': וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה': מַה זֶּה בְיָדֶךָ". לְכְאוֹרָה מַה זֶּה שֶׁהִקְפִּיד עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲלֹא הָיָה צָרִיךְ לִשְׁאֹל דָּבָר זֶה? וְשָׁמַעְתִּי מִפִּי הַגָּאוֹן ר' אֱלִיָּהוּ שִׁיק

זְכִרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁהַהַקְפָּדָה הָיְתָה עַל שֶׁאָמַר: "הֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי", שֶׁהוּא דָּבָר מֻחְלָט, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר: פֶּן לֹא יַאֲמִינוּ לִי כִּדְבַר סָפֵק. [וּבֵאַר בָּזֶה מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (דברים ל"א י"ד): "הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת", אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: בְּהֵן קַלַּסְתִּיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י' י"ד): "הֵן לַה' אֱלֹקֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם" וְגוֹ', וּבְהֵן הֲשִׁיבוֹתָ לִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: גַּם אַתָּה אָמַרְתָּ: "הֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי", וְלִכְאוֹרָה אֵין לוֹ בֵּאוּר. אֲבָל בְּפֵרוּשׁוֹ נִיחָא, שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "הֵן קָרְבוּ" וְגוֹ', דָּבָר מֻחְלָט, וְזֶה הָיָה קָשֶׁה מְאֹד לְמֹשֶׁה, וְאָמַר לוֹ: בְּהֵן קַלַּסְתִּיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן לַה' אֱלֹקֶיךָ" וְגוֹ', וּבְהֵן הֲשִׁיבוֹתָ לִי, וְהֵשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁזּוֹהִי מִדָּה בְּמִדָּה עַל שֶׁאָמַר הוּא גַּם כֵּן "הֵן"].

**וּלְפִי** עִנְיוּת דַּעְתִּי אֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁבָּזֶה שֶׁאָמַר: "וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי", גָּרַם שֶׁיִּמְצְאוּ אֲנָשִׁים שֶׁיְּפַקְפְּקוּ בִּנְבוּאָתוֹ, כְּמַעֲשֶׂה דְּקֹרַח. [הֲגַם שֶׁבַּסּוֹף הָיְתָה שֶׁנִּתְגַּלְתָה אֱמִתַּת נְבוּאָתוֹ לְעֵינֵי הַכֹּל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים י"א ב'): "כִּי לֹא אֶת בְּנֵיכֶם, אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ וַאֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֶת מוּסַר ה' אֱלֹקֵיכֶם וְגוֹ', (שם ו') וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְגוֹ', (שָׁם ז') כִּי עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֶת כָּל מַעֲשֵׂה ה' הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה". מִכָּל מָקוֹם מִתְּחִלָּה הָיָה עַל יְדֵי קֹרַח, דָּתָן וַאֲבִירָם צַעַר גָּדוֹל].

מַה זֶּה בְּיָדֶךָ, וַיֹּאמֶר: מַטֶּה וְגוֹ' (שמות ד' ב'). עַיֵּן פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י, שֶׁאָמַר לוֹ: מִזֶּה שֶׁבְּיָדְךָ אַתָּה רָאוּי לִלְקוֹת. וּמִזֶּה נוֹכַל לְהָבִין, דְּכָל עִנְיְנֵי לָשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוּת, שֶׁיָּדוּעַ מַה דְּאִיתָא בְּתוֹסֶפְתָּא דְּפֵאָה, שֶׁנִּפְרָעִין מִן הָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא הוּא גַּם כֵּן בְּאֹפֶן זֶה, שֶׁלֹּא נִצְרַךְ לְהָבִיא לוֹ סִבָּה רְחוֹקָה לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ, אֶלָּא מֵהַעֵסֶק שֶׁבְּיָדוֹ יְסֻבַּב לוֹ הָעֹנֶשׁ.

**וְאַף** לַפֵּרוּשׁ הַשֵּׁנִי שֶׁבָּרַשִׁ"י, שֶׁהוּא כְּאוֹמֵר לוֹ: הֲלֹא גָּלוּי לַכֹּל שֶׁהוּא מַטֶּה, וְלֹא יוּכַל לְהַזִּיק מְאוּמָה, אַרְאֶךָּ אֵיךְ יְסֻבַּב עַל יָדוֹ פַּחַד מָוֶת. וְהַנִּמְשָׁל הוּא גַּם כֵּן בְּאֹפֶן זֶה, שֶׁעַל יְדֵי חֵטְא הַלָּשׁוֹן נִסְבָּב גַּם כֵּן מִדָּבָר קָטָן וְקַל חֲשַׁשׁ פַּחַד מָוֶת.

וַיַּשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה, וַיְהִי לְנָחָשׁ (שמות ד' ג'). עַיֵּן פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר שֶׁרָמַז לוֹ, שֶׁבְּדִבְרֵי לָשׁוֹן הָרָע נִבְרָא הַנָּחָשׁ הַמְקַטְרֵג לְמַעְלָה עַל הָאָדָם, שֶׁרוֹצֶה לִנְשֹׁךְ אוֹתוֹ.

"שְׁלַח יָדְךָ וֶאֱחֹז בִּזְנָבוֹ" (שם ד'). רָמַז לוֹ, שֶׁבָּזֶה שֶׁיְּנוּס מִפָּנָיו, עֲדַיִן אֵין נִצּוֹל מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו הָעֹנֶשׁ;

וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק בּוֹ (שם). לֹא נֶאֱמַר: וַיֹּאחֶז בּוֹ, רַק וַיַּחֲזֶק בּוֹ, רָמַז שֶׁעֲשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם כִּרְצוֹן ה', וְעוֹד יוֹתֵר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ, שֶׁבָּזֶה הוּא מְסֻכָּן יוֹתֵר, אֲבָל תֵּכֶף שֶׁנִּתְרַצָּה לָזֶה, נִסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ הָעֹנֶשׁ;

וַיְהִי לְמַטָּה בְּכַפּוֹ (שם). בְּכַפּוֹ דַּיְקָא. רַמַז בָּזֶה, שֶׁבָּזֶה שֶׁהָאָדָם מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ הַיִּסּוּרִים שֶׁהוּבְאוּ עָלָיו, תֵּכֶף מִסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ הַדִּין שֶׁלְּמַעְלָה.

וּבָזֶה יְבֹאַר מַה דְּאִיתָא בַּעֲבוֹדָה זָרָה (דף ט"ז:) כְּשֶׁנִּתְפַּס ר' אֶלִיעֶזֶר לְמִינוּת (מִינִין תְּפָסוּהוּ לְכוֹפוֹ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים), הֶעֱלוּהוּ לַגַּרְדּוֹם לָדוּן. אָמַד לוֹ אוֹתוֹ הֶגְמוֹן: זָקֵן שֶׁכְּמוֹתְךָ יַעֲסֹק בַּדְּבָרִים הַבְּטֵלִים הַלָּלוּ? אָמַר לוֹ: נֶאֱמָן עָלַי הַדַּיָּן. כְּסָבוּר אוֹתוֹ הֶגְמוֹן עָלָיו הוּא אוֹמֵר, וְהוּא לֹא אָמַר אֶלָּא כְּנֶגֶד אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם. אָמַר לוֹ: הוֹאִיל וְהֶאֱמַנְתָּ עָלֶיךָ דִּימּוּס, פָּטוּר אַתָּה, עַד כָּאן לְשׁוֹן הַגְּמָרָא. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּכִיוָן שֶׁר' אֶלִיעֶזֶר קִבֵּל עָלָיו דִּין שָׁמַיִם, תֵּכֶף נִסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ הַדִּין, וְעָלָה בְּלֵב הַהֶגְמוֹן, שֶׁעָלָיו הוּא אוֹמֵר וּפְטָרוֹ.

וַיֹּאמֶר ה' לוֹ עוֹד: הָבֵא נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וְגוֹ' (שם ו'). עַיֵּן פֵּרוּשׁ רַשְׁ"י, שֶׁבָּזֶה גַּם כֵּן רָמַז שֶׁסִּפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, וַעֲבוֹר זֶה יִלָּקֶה בְּצָרַעַת. וְאַף שֶׁמִּתְחִלָּה קִבֵּל הָעֹנֶשׁ מִפַּחַד הַנָּחָשׁ, זֶה הָיָה מִפְּנֵי מַאֲמַר הַשֵּׁנִי שֶׁאָמַר: וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקֹלִי. וּבֶאֱמֶת לֹא כֵן הָיָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב אַחַר כָּךְ (שמות ד' ל"א): "וַיַּאֲמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ" וְגוֹ';

וַיֹּאמֶר: הָשֵׁב יָדְךָ אֶל חֵיקֶךָ וְגוֹ' (שם ז'). לְהַרְאוֹתוֹ שֶׁלֹּא הַחֵיק גּוֹרֵם הַצָּרַעַת, אֶלָּא הַחֵטְא גּוֹרֵם, וּכְשֶׁיָּסוּר הַחֵטְא, יִהְיֶה מוּכָן הַחֵיק גּוֹפָא לִרְפוּאַת יָדוֹ.

## פרק יד

## פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח

**בְּפָרָשַׁת** בְּשַׁלַּח (שמות י"ז ז'): "וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה, עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נַסּוֹתָם אֶת ה' לֵאמֹר: הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן", וְסָמִיךְ לֵהּ (שם ח'): "וַיָּבֹא עֲמָלֵק". מִסְּמִיכַת הַכְּתוּבִים אָנוּ לְמֵדִים, שֶׁהַחֵטְא שֶׁל מְרִיבָה הָיָה גַּם כֵּן סִיּוּעַ לְהָבִיא עַל יְדֵי זֶה אֶת עֲמָלֵק עֲלֵיהֶם, וְהוּא הַדִּין שֶׁאָר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. וְעַל כֵּן צָרִיךְ הָאָדָם לְהִשָּׁמֵר מִמְּרִיבָה מְאֹד.

## פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים

**פָּרָשַׁת** מִשְׁפָּטִים. (שמות כ"ג א') "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא". וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים קי"ח.): כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע וְכוּ', רָאוּי לְהַשְׁלִיכוֹ לַכְּלָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא", וְקָרֵי בֵּהּ: "לֹא תַשִּׁיא שֵׁמַע שָׁוְא", וְסָמִיךְ לֵהּ (שם כ"ב ל'): "לַכֶּלֶב תַּשְׁלִיכוּן אוֹתוֹ". וּפְשׁוּטוֹ הוּא, כִּי דַּרְכּוֹ שֶׁל כֶּלֶב תָּמִיד לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ וּלְהַבְעִית, וְלִפְעָמִים גַּם לִנְשֹׁךְ לְמִי שֶׁעוֹבֵר לְפָנָיו, אֲפִלּוּ אִם אוֹתוֹ הָאִישׁ הוֹלֵךְ לְפִי תֻּמּוֹ. כֵּן דֶּרֶךְ בַּעַל לָשׁוֹן הָרַע, לְקַלְקֵל בְּקוֹלוֹ עַל הַכֹּל, עַל כָּלָם הוּא מוֹצֵא עִוְלוֹת וּמְבִיזָה אוֹתָם, וְעַל כֵּן רָאוּי הוּא שֶׁיַּשְׁלִיכֵהוּ לִפְנֵי הַכְּלָבִים וְיַבְעִיתוּהוּ וְיִנְשְׁכוּהוּ כְּמִדָּתוֹ.

**וּמַהַר"ל** מִפְּרָאג כָּתַב עוֹד טַעַם, כִּי הַכְּלָבִים הָיוּ שׁוֹמְרִים אֶת עַצְמָם בְּעֵת הַצָּרָךְ מִלַּחֲרֹץ לְשׁוֹנָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות י"א ז'): "וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשׁוֹנוֹ". וְהוּא, אֲשֶׁר חָלַק לוֹ ה' בִּינָה וָדַעַת, לֹא יוּכַל לַעֲצֹר אֶת יִצְרוֹ מִזֶּה, וְעַל כֵּן הוּא גָּרוּעַ מִזֶּה.

**וּבַעַל** "סֵפֶר חֲרֵדִים" בְּפֶרֶק ז' כָּתַב בְּשֵׁם הַמְקֻבָּלִים, שֶׁלִּפְעָמִים מַעֲנִישִׁים אוֹתוֹ לְמַעְלָה, שֶׁמְּגַלְגְּלִים נִשְׁמָתוֹ בְּכֶלֶב. וְזֶה רֶמֶז מַה שֶּׁאָמְרוּ: רָאוּי לְהַשְׁלִיכוֹ לַכְּלָבִים, עַיֵּן שָׁם.

**וְהִנֵּה** סָמוּךְ לָזֶה הַכָּתוּב (שמות כ"ג ב'): "לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת". וּפֵרְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים, דְּהַיְנוּ אֲפִלּוּ אִם רוֹאֶה בְּאֵיזֶה עָוֹן שֶׁהֶרְגִּלוּ רַבִּים לַעֲבֹר עָלָיו, שֶׁלֹּא לֵילֵךְ אַחֲרֵיהֶם. וְעַל כֵּן בְּעִנְיָנֵנוּ, אֲפִלּוּ אִם רוֹאֶה שֶׁרַבִּים מְמַכְּירִין וְרֵעָיו גַּם כֵּן נִכְשָׁלִים בְּחֵטְא הַלָּשׁוֹן, לֹא יִפְתֶּה לִבּוֹ לֵילֵךְ בְּעִקְּבוֹתֵיהֶם.

## פרק טו

## פָּרָשַׁת תְּצַוֶּה

**גָּרְסִינַן** בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (דף טז.), דְּהַמְעִיל הָיָה מְכַפֵּר עַל עָוֹן לָשׁוֹן הָרַע. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבוֹא דָּבָר שֶׁבְּקוֹל וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֶׂה הַקּוֹל. וְדָוְקָא אִם לֹא אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו (הועילו מעשיו), אֲבָל אִם אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו (הועילו מעשיו), [כְּגוֹן שֶׁנִּתְקוֹטְטוּ עַל יָדוֹ וְכַדּוֹמֶה] אֹתוֹ נָגְעִים עֶלֶהּ (בָּאוּ נְגָעִים עָלָיו). עַיֵּן שָׁם בַּגְּמָרָא. וּנְבָאֵר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הַפָּרָשָׁה שֶׁבַּתּוֹרָה, הָאֲמוּרָה בָּעִנְיַן הַזֶּה, כָּל תֵּבָה וְתֵבָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ;

"**וְעָשִׂיתָ אֶת מְעִיל הָאֵפוֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת**". וְנִרְאֶה שֶׁלְּכָךְ בָּא תְּכֵלֶת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל צִיצִית (מנחות פ"ט.), שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ בִּפְתִיל תְּכֵלֶת, שֶׁהַתְּכֵלֶת דּוֹמָה לַיָּם וְיָם דּוֹמֶה לָרָקִיעַ, וְרָקִיעַ דּוֹמֶה לְכִסֵּא הַכָּבוֹד. וְהַיְנוּ שֶׁעַל יָדָם יִזְכֹּר שֶׁיָּבוֹא לִדֵּין לִפְנֵי כִּסֵּא הַכָּבוֹד, כֵּן הוּא גַּם בָּזֶה, כִּי אִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, שֶׁהַלָּשׁוֹן הָרַע שֶׁהוּא מְסַפֵּר, הוּא עוֹלֶה עַד כְּנֶגֶד כִּסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ע"ג ט'): "שַׂתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם, וּלְשׁוֹנָם תִּהֲלַךְ בָּאָרֶץ". וְעַל יְדֵי שֶׁהוּא לָבוּשׁ תְּכֵלֶת, יִזְכֹּר וְיִתְבּוֹנֵן אַיֵּה דְּבָרָיו עוֹלִים וְיִשָּׁמֵר מִזֶּה.

"**וְהָיָה פִּי רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ**" (שמות כ"ח ל"ב). רְמַז בָּזֶה מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל הַפָּסוּק (איוב כ"ו ז'): "תֹּלֶה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה", עַל מִי הָעוֹלָם קַיָּם? עַל מִי שֶׁבּוֹלֵם פִּיו בִּשְׁעַת מְרִיבָה, וְהַיְנוּ שֶׁיִּכְבֹּשׁ אֲזַ אֶת כָּל דִּבּוּרוֹ, שֶׁלֹּא יֵצֵא לַחוּץ;

"**שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֹרֵג**" (שמות שם). וְהַיְנוּ שֶׁיְּיַיֵּר אָז בְּנַפְשׁוֹ, כְּאִלּוּ יֵשׁ עוֹד עַל פִּיו מִבַּחוּץ מַעֲשֶׂה אוֹרֵג, שֶׁנֶּאֶרְגוּ הַשְּׂפָתַיִם זוֹ לָזוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּכַל לְפָתְחָם;

"**כְּפִי תַחֲרָא יִהְיֶה לוֹ, לֹא יִקָּרַע**". וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: לְמַדְנוּ שֶׁהָיוּ שְׁרִיוֹנִים שֶׁלָּהֶם פִּיהֶם כָּפוּל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרַע. וְהִנֵּה לְכְאוֹרָה לָמָּה הֻצְרְכָה הַתּוֹרָה לְבָאֵר לָנוּ "כְּפִי תַחֲרָא", הֲלֹא דַּי לָנוּ בְּמַה שֶּׁכָּתוּב מִתְּחִלָּה: "וְהָיָה פִּי רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ, שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו"? אֶלָּא לִרְמֹז לָנוּ כְּמוֹ

שֶׁהַשִּׂרְיוֹן (הוּא הַמָּגֵן) שֶׁלּוֹבְשׁוֹ הָאָדָם הוּא לְמָגֵן וּמַחֲסֶה, שֶׁלֹּא יֵזֵק מִן הַחִצִּים שֶׁזּוֹרְקִים עָלָיו, כֵּן הוּא מִי שֶׁבּוֹלֵם אֶת פִּיו, הוּא לוֹ לְמָגֵן בִּפְנֵי הַמֵּרִיב עִמּוֹ, שֶׁסּוֹף דָּבָר יִהְיֶה שֶׁיִּשְׁתֹּק הַמֵּרִיב, כֵּיוָן שֶׁאֵין עוֹנֶה אוֹתוֹ דָּבָר. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם יַעֲנֶה לוֹ, תִּתְרַחֵב הַמְּרִיבָה, וּבָא לִידֵי מַהֲלוּמוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות כ"א י"ח): "וְכִי יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף" וְגוֹ'. וְגַם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוּא לוֹ לְמָגֵן וּמַחֲסֶה עֲבוּר זֶה, כֵּיוָן שֶׁהָעוֹלָם קַיָּם בִּשְׁבִילוֹ, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל.

"וְעָשִׂיתָ עַל שׁוּלָיו רִמּוֹנֵי תְּכֵלֶת וְגוֹ' וּפַעֲמֹנֵי זָהָב בְּתוֹכָם סָבִיב: פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן וְגוֹ' עַל שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב" (שמות כ"ח ל"ג ל"ד). וְהָרֶמֶז בְּדָבָר זֶה נִרְאֶה עַל פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חלין פ"ט.): מָה אֱמְנוּתוֹ שֶׁל אָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה? יָשִׂים עַצְמוֹ כְּאִלֵּם. יָכוֹל אַף לְדִבְרֵי תוֹרָה? תַּלְמוּד לוֹמַר (תהילים נ"ח ב'): "צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן". נִמְצָא לְפִי זֶה, שֶׁבְּכָל עֵת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאָדָם פְּנַאי, לֹא יֵשֵׁב בָּטֵל, אֶלָּא יִלְמַד תּוֹרָה, וְהַלִּמּוּד לֹא יִהְיֶה בִּלְחִישָׁה, כִּדְאִיתָא בְּעֵרוּבִין (דף נד.). וּבְשָׁעָה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד תּוֹרָה מֵאֵיזוֹ סִבָּה שֶׁהִיא, יָשִׂים עַצְמוֹ כְּאִלֵּם, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִפְתֹּחַ פִּיו. וְלָזֶה הָיָה עַל שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן, פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן. פַּעֲמֹן זָהָב הוּא דָּבָר בָּקוֹל, רוֹמֵז עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. וּבְתוֹךְ כָּךְ, כְּשֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד, יֹאחַז בְּמִדַּת הַשְׁתִיקָה וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות א' ט"ז): אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב מִשְׁתִיקָה], וְלָזֶה רוֹמֵז הָרִמּוֹן שֶׁאֵצֶל הַפַּעֲמֹן, הַיְנוּ כְּרִמּוֹן, שֶׁאֵין נִשְׁמָע מִמֶּנּוּ שׁוּם קוֹל. וְאִם מִתְנַהֵג בְּאֹפֶן זֶה, הִבְטִיחָה לָנוּ הַתּוֹרָה (שמות כ"ח ל"ה): "וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ", הַיְנוּ שֶׁתִּתְקַבֵּל לְמַעְלָה קוֹל תְּפִלָּתוֹ וְתוֹרָתוֹ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם אֵינוֹ שׁוֹמֵר אֶת כֹּחַ דִּבּוּרוֹ וּמְעָרֵב בְּדִבּוּרוֹ לָשׁוֹן הָרָע וּרְכִילוּת וְכַדּוֹמֶה, אָז מְטַמְּאִין הַדִּבּוּרִים הָאֲסוּרִים אֶת דִּבְרֵי הַקְּדֻשָּׁה שֶׁלּוֹ, וְלֹא יִתְקַבְּלוּ לְמַעְלָה, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל בְּפֶרֶק א'.

**וּמַה** שֶּׁכָּתוּב (שם): "וּבְצֵאתוֹ וְלֹא יָמוּת", הַיְנוּ גַּם כֵּן, כְּשֶׁיַּגִּיעַ זְמַן יְצִיאָתוֹ מִן הָעוֹלָם. יִמְצָא שָׁם גַּם כֵּן אֶת כָּל דִּבּוּרוֹ שֶׁדִּבֵּר לְשֵׁם ה', וְכִדְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, דַּאֲפִלּוּ הַבַּלָּא חֲדָא, דְּאַפִּיק בַּר נָשׁ מִפּוּמֵּהּ, לָא אִתְאֲבִיד (אפילו הבל אחד שמוציא אדם מפיו לשם שמים - לא נאבד). וְלֹא יָמוּת, הַיְנוּ, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ עַל יְדֵי זֶה שָׁם חַיִּים נִצְחִיִּים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא י"ח ה'): "וְחַי בָּהֶם".

## פרק טז

# פָּרָשַׁת תַּזְרִיעַ וּמְצֹרָע

**הִנֵּה** בְּפָרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ הֶאֱרִיכָה הַתּוֹרָה הַרְבֵּה בְּגֹדֶל טֻמְאָתוֹ שֶׁל מְצֹרָע וּבְעִנְיַן טָהֳרָתוֹ. וְיָדוּעַ מַה דְּאִיתָא בַּעֲרָכִין (ט"ו:), דְּהוּא בָּא עַל חֵטְא הַלָּשׁוֹן, דְּגָרְסִינַן שָׁם: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע,

נְגָעִים בָּאִים עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ק"א ה'): "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ, אוֹתוֹ אַצְמִית", וְהַיְנוּ לַחֲלוּטִין, כְּדִכְתִיב: לְצִמִיתוּת, וּמְתַרְגְּמִינַן: לַחֲלוּטִין, וְהַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה מְצֹרָע מֻחְלָט, וּתְנַן: אֵין בֵּין מְצֹרָע מֻסְגָּר לְמְצֹרָע מֻחְלָט אֶלָּא פְּרִיעָה וּפְרִימָה. וְהָא דְּאָמְרִינַן שָׁם (ערכין ט"ז.), דְּעַל שִׁבְעָה דְּבָרִים נְגָעִים בָּאִים, כָּתַב הַמַּהַרְשָׁ"א שָׁם, דְּהָתָם אֶפְשָׁר שֶׁיְּכַפֵּר לוֹ עַל יְדֵי צָרַעַת, שֶׁדַּיְנוֹ בְּהֶסְגֵּר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחֵטְא הַלָּשׁוֹן הוּא מְצֹרָע מֻחְלָט.

**וּרְאֵה** אֶת גֹּדֶל טֻמְאָתוֹ שֶׁל מְצֹרָע, שֶׁהַבָּא בְּתוֹךְ אָהֳלוֹ, כֵּיוָן שֶׁהִכְנִיס שָׁם רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ, נִטְמָא, וַאֲפִלּוּ הוּא יוֹשֵׁב תַּחַת הָאִילָן, וְטָהוֹר עוֹבֵר דֶּרֶךְ שָׁם, נִטְמָא.

**וְהִנֵּה** יֵשׁ שִׁלְשָׁה מִינֵי טֻמְאוֹת: טֻמְאַת טְמֵא מֵת וְטֻמְאַת זִיבָה וְטֻמְאַת מְצֹרָע. טְמֵא מֵת מִשְׁתַּלֵּחַ רַק מִחוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, זָב וּבַעַל קֶרִי חוּץ לִשְׁתֵּי מַחֲנוֹת וּמְצֹרָע חוּץ לִשְׁלֹשָׁה מַחֲנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י"ג מ"ו): "בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לְמַחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ", וְהַיְנוּ שֶׁאֲפִלּוּ שְׁאָר טְמֵאִים לֹא יֵשְׁבוּ עִמּוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין ט"ז:): מַה נִּשְׁתַּנָּה מְצֹרָע לֵישֵׁב בָּדָד? הוּא הִבְדִּיל בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ, לְפִיכָךְ "בָּדָד יֵשֵׁב".

**וְעוֹד** כְּתִיב בַּתּוֹרָה (שם מ"ה): "בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרוּמִים [קרועים] וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ" [מְגֻדָּל שֵׂעָר]. וְאֶפְשָׁר שֶׁהַטַּעַם הוּא, שֶׁעִקַּר חֵטְא הַלָּשׁוֹן בָּא עַל יְדֵי גַּאֲוָה, שֶׁהוּא מַחֲשִׁיב עַצְמוֹ לְאִישׁ חָשׁוּב בַּאֲנָשִׁים, לְפִיכָךְ מְלָאוֹ לִבּוֹ לְגַנּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ, שֶׁאִלּוּ הָיָה מַכִּיר אֶת נִגְעֵי עַצְמוֹ, לֹא הָיָה מְחַפֵּשׂ מוּמֵי זוּלָתוֹ. וְהָעֵד לָזֶה, שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בְּטָהֳרָתוֹ, שֶׁיִּקַּח עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלַעַת, וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: אִם נִתְגָּאָה כְּאֶרֶז, יַשְׁפִּיל עַצְמוֹ כְּתוֹלַעַת וּכְאֵזוֹב, וְיִתְכַּפֵּר לוֹ. לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב, שֶׁבְּגָדָיו יִהְיוּ קְרוּעִים, וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה מְגֻדַּל כְּדֵי לְנַוְּלוֹ, שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה לַכֹּל כְּבָזוּי, וְלֹא יִתְגָּאֶה לִבּוֹ לְדַבֵּר בְּזוּלָתוֹ.

**עוֹד** נִרְאֶה, לְפִי מַה שֶּׁיִּדּוּעַ, שֶׁעַל יְדֵי הַמְּצוֹת נִבְרָאִים בְּגָדִים יְקָרִים לְהַלְבִּישׁ אֶת נִשְׁמָתוֹ כְּשֶׁתַּעֲלֶה לְמַעְלָה, וּכְמוֹ דְּאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, (וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַגְּרַ"א בָּזֶה אֶת הַפָּסוּק (קהלת ט' ח'): "בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְּגָדֶיךָ לְבָנִים"). וְיִדּוּעַ עוֹד, שֶׁעַל יְדֵי חֵטְא הַלָּשׁוֹן נִמְשֶׁכֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה עַל כָּל דִּבְרֵי הַקְּדֻשָּׁה שֶׁהוּא מוֹצִיא אַחַר כָּךְ, וְלֹא יִזְכֶּה בָּהֶן. כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

**וּמַהַאי** רוּחָא בִּישָׁא תְּלִין כַּמָּה גַּרְדִּינִין אַחֲרָנִין, דְּאִנּוּן מְמַנִּין לַאֲחָרָא מִלָּה בִּישָׁא אוֹ מִלָּה טְנוּפָה, דְּאַפִּיק בַּר נָשׁ מִפּוּמֵהּ וּלְבָתַר אַפִּיק מִלִּין קַדִּישִׁין, וַי לוֹן, וַי לְחַיֵּיהוֹן. וַי לוֹן בְּעָלְמָא דֵּין, וַי לוֹן בְּעָלְמָא דְּאָתֵי. בְּגִין דְּאִלֵּין רוּחִין מְסָאֲבִין נָטְלִין הַהוּא מִלָּה מְסָאֲבָא, וְכַד אַפִּיק בַּר נָשׁ לְבָתַר מִלִּין קַדִּישִׁין, אַקְדִּימֵי אִלֵּין רוּחִי מְסָאֲבֵי מִלֵּי הַהוּא מְסָאֲבָא, וּמְסָאֲבֵי לְהַהוּא מִלָּה קַדִּישָׁא, וְלָא זָכֵי לֵהּ בַּר נָשׁ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וּמֵאוֹתָהּ רוּחַ רָעָה תְּלוּיִים כַּמָּה מְעוֹרְרֵי דִּין אֲחֵרִים, שֶׁהֵם מְמֻנִּים לֶאֱחֹז בְּדִבּוּר רַע אוֹ דִּבּוּר טִנּוּף, שֶׁהוֹצִיא אָדָם מִפִּיו, וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיא מִלִּים קְדוֹשׁוֹת, אוֹי לָהֶם, אוֹי לְחַיֵּיהֶם, אוֹי לָהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה, אוֹי לָהֶם בָּעוֹלָם הַבָּא. מִפְּנֵי שֶׁאוֹתָן רוּחוֹת הַטֻּמְאָה נוֹטְלוֹת אוֹתָהּ מִלָּה טְמֵאָה, וְכַאֲשֶׁר מוֹצִיא הָאָדָם אַחַר כָּךְ מִלִּים קְדוֹשׁוֹת מַקְדִּימוֹת אוֹתָן רוּחוֹת הַטֻּמְאָה וְלוֹקְחוֹת לְאוֹתוֹ דִּבּוּר טֻמְאָה וּמְטַמְּאִים לְאוֹתוֹ דָּבָר קָדֵשָׁה, וְלֹא זוֹכֶה לָהּ הָאָדָם, וְכִבְיָכוֹל נֶחֱלָשׁ כֹּחַ הַקְּדֻשָּׁה.

**וְאִם** כֵּן, כְּשֶׁמְּסַפֵּר לְשׁוֹן הָרָע, וְאַחַר כָּךְ מְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה דְּקְרִיאַת שְׁמַע אוֹ תְּפִלָּה אוֹ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן אוֹ שְׁאָר בְּרָכוֹת מֵהַמַּאֲה בְּרָכוֹת דְּכָל יוֹם, וּבְוַדַּאי נִבְרָא עַל יְדֵי זֶה מַחֲלְצוֹת לַנֶּפֶשׁ, וְכַאֲשֶׁר הַדִּבּוּרִים הַטְּמֵאִים מַמְשִׁיכִים עֲלֵיהֶם רוּחַ הַטֻּמְאָה, תֵּכֶף מִתְקַלְקְלִים וְנִמְאָסִים, וְאֵינָם רְאוּיִם עוֹד לַנֶּפֶשׁ לְהִתְלַבֵּשׁ בָּהֶן. וְלָזֶה כָּתְבָה הַתּוֹרָה (ויקרא י"ג מ"ו): "בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרוּמִים" לִרְמֹז עַל בִּגְדֵי נַפְשׁוֹ; "וְעַל שָׂפָם יַעֲטֶה" (שם מ"ה). הוּא תַּחַת אֲשֶׁר בְּוַדַּאי אָמַר מִתְּחִלָּה (תְּהִלִּים י"ב ה'): "לִלְשׁוֹנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ, מִי אָדוֹן לָנוּ", צָוְונוּ ה', שֶׁכָּעֵת יִהְיֶה מְעֻטָּף עַל שְׂפָתוֹ;

וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא (שם). יַשְׁמִיעַ לָרַבִּים שֶׁהוּא טָמֵא, וְיִפָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ, כִּי תַּחַת אֲשֶׁר מִתְּחִלָּה הָיָה דַּרְכּוֹ לְגַלּוֹת קְלוֹן חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי אֲנָשִׁים, לָכֵן הֲכָרַח עַתָּה לְגַלּוֹת קְלוֹן עַצְמוֹ בִּפְנֵי אֲנָשִׁים. **וְהִנֵּה**, כְּשֶׁנָּבוֹא לְהָאֲרִיךְ גְּדֻלַּת עָוֹן חֵטְא הַלָּשׁוֹן, מַה שֶּׁהָאָדָם יָכוֹל לִפְגֹּם בִּלְשׁוֹנוֹ, אֵין בְּכֹחֵנוּ, כִּי מָלֵא מִזֶּה בְּכָל הַתּוֹרָה וּנְבִיאִים וּכְתוּבִים וּמַאֲמְרֵי חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. וּבְדֶרֶךְ כְּלָל יֵדַע הָאָדָם, כִּי הוּא מְקַלְקֵל בָּזֶה לְמַעְלָה בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים [כִּי הוּא מַגְבִּיר בָּזֶה הַסִּטְרָא אַחֲרָא, וְנוֹתֵן לוֹ כֹּחַ לְהַלְשִׁין עַל כָּל הָעוֹלָם] וּמְקַלְקֵל לְמַטָּה בְּכָל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ וּמְקַלְקֵל לְעַצְמוֹ, [שֶׁהוּא מַמְשִׁיךְ בָּזֶה רוּחַ הַטֻּמְאָה עַל כָּל אֵיבְרֵי נַפְשׁוֹ, כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת מְצֹרָע] וּמְקַלְקֵל לַאֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין ט"ו:): לִישָׁנָא תְּלִיתָאֵי (לָשׁוֹן שְׁלִישִׁית) [זֶה לְשׁוֹן הָרוֹכֵל, שֶׁהוּא שְׁלִישִׁית בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ לְגַלּוֹת לוֹ סוֹד] קָטֵיל תְּלִיתָאֵי (הורג שלשה): הָאוֹמְרוֹ וְהַמְקַבְּלוֹ וְהַנֶּאֱמָר עָלָיו. וּבְדֶרֶךְ כְּלָל אָמְרוּ (שָׁם): כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, מַגְדִּיל עֲוֹנוֹתָיו עַד לַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ע"ג ט'): "שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם, וּלְשׁוֹנָם תִּהֲלַךְ בָּאָרֶץ". וּפְשׁוּטוֹ הוּא, מִפְּנֵי שֶׁעוֹרֵר בָּזֶה אֶת הַמְקַטְרֵג הַגָּדוֹל עַל כְּלָל יִשְׂרָאֵל, וְגֹרֵם בָּזֶה מוֹתָא וְחַרְבָּא וּקְטָלָא בְּעָלְמָא (וגורם מות וחרב והרג לעולם), כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, וְהֶעְתַּקְנוּ לְשׁוֹנוֹ לְעֵיל בְּפֶרֶק ג', עַיֵּן שָׁם.

**וְעוֹד** נוֹכַל לוֹמַר בָּזֶה בִּפְשִׁיטוּת, דְּמַה שֶּׁאָמְרוּ: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע יֵאָמֵר עַל מִי שֶׁמְּרַגֵּל בָּזֶה וְאֵינוֹ מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ, וְאִישׁ כָּזֶה מְצוּי בְּכָל יוֹם, שֶׁמּוֹצֵא עַל מִי לְדַבֵּר, וַאֲפִלּוּ אִם לֹא נְחַשֵּׁב הָרִבָּה תֵּבוֹת, כִּי אִם אַרְבַּע וְחָמֵשׁ תֵּבוֹת בְּיוֹם, וְהוּא בְּעֶרֶךְ שְׁלֹשִׁים תֵּבוֹת בְּשָׁבוּעַ, וּבְמֶשֶׁךְ שָׁנָה הוּא חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה מֵאוֹת תֵּבוֹת. וְאִם כֵּן, אֲפִלּוּ אִם לֹא נַחְשִׁיב

לָשׁוֹן הָרַע, כִּי אִם לְלָאו אֶחָד, יִתְקַבְּצוּ בְּשָׁנָה אַחַת חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מֵאוֹת לָאוִין דְּאוֹרַיְתָא, כִּי בְּוַדַּאי, כְּמוֹ בְּדִבְרֵי קְדֻשָּׁה, כָּל תֵּבָה מִצְוַת עֲשֵׂה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כֵּן בְּדִבּוּרִים אֲסוּרִים כָּל תֵּבָה הוּא אִסּוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְאִם יִתְנַהֵג בְּאֹפֶן זֶה כָּל יְמֵי חַיָּיו, יִתְקַבְּצוּ בְּעֵרֶךְ שְׁמוֹנִים אֶלֶף וְיוֹתֵר. וְיָדוּעַ, שֶׁמִּכָּל עֲבֵרָה נִבְרָא מְקַטְרֵג, כִּדְאִיתָא כְּאָבוֹת (אבות ד' י"א): כָּל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת קוֹנֶה לוֹ קַטֵּיגּוֹר אֶחָד, [וְכַמָּה יִסְתַּעֵר לֵב הָאָדָם בְּהִתְבּוֹנְנוֹ, שֶׁיֵּשׁ' עָלָיו חֵיל גָּדוֹל שֶׁל מְקַטְרְגִים כָּזֶה]. וְזֶה חִשַּׁבְנוּ לְאַרְבַּע וְחָמֵשׁ תֵּבוֹת בְּיוֹם, וְזֶה מְצוּי כִּמְעַט לְכַמָּה אֲנָשִׁים, וּבִפְרָט לְבַעֲלֵי לָשׁוֹן הָרַע גְּדוֹלִים מְצוּי כַּמָּה פְּעָמִים מְאתַיִם תֵּבוֹת בְּיוֹם אֶחָד. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ (ערכין ט"ו:): כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, מַגְדִּיל עָוֹנוֹתָיו עַד לַשָּׁמַיִם.

**וְלֹא** יַחְשֹׁב הָאָדָם: הֲלֹא אֲנִי אוֹמֵר בְּכָל יוֹם: סְלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ. זֶה הָיָה טוֹב אִם הָיָה מַחְשִׁיב זֶה לְחֵטְא, וְהָיָה מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ, כִּי לִתְשׁוּבָה צָרִיךְ עַל כָּל פָּנִים חֲרָטָה גְּמוּרָה וְקַבָּלָה גַּם לְהַבָּא. וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים אִישׁ הַמֻּרְגָּל בָּזֶה, אֵינוֹ חוֹשֵׁב זֶה לְעָוֹן כְּלָל. וְגַם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֲפִלּוּ כְּשֶׁאוֹמֵר: עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלָשׁוֹן הָרַע, אֵינוֹ מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ שְׁמִירָה עַל לְהַבָּא, וַאֲפִלּוּ אִם נֹאמַר שֶׁהוּא מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ עַל לְהַבָּא, הֲלֹא הוּא מִדְּבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְאֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד שֶׁיְּפַיֵּס לַחֲבֵרוֹ (יומא פ"ה:). וְאִישׁ כָּזֶה הֲלֹא בְּוַדַּאי קִלְקֵל בִּלְשׁוֹנוֹ לְכַמָּה עֲשָׂרוֹת אֲנָשִׁים, לָזֶה צִעֵר בִּלְשׁוֹנוֹ בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים וְלָזֶה בִּלְשׁוֹן הָרַע וְלָזֶה בְּהַלְבָּנַת פָּנִים וְכַדּוֹמֶה. וְלָזֶה יָפֶה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁהָאָדָם, בִּלְשׁוֹנוֹ הָרַע, מַגְדִּיל עָוֹנוֹתָיו עַד לַשָּׁמַיִם. וְעַל כֵּן צָרִיךְ הָאָדָם לְשִׂים לִבּוֹ וְדַעְתּוֹ לָזֶה, שֶׁלֹּא יִלְכֹּד לְמַעְלָה בְּחֵטְא זֶה. עוֹד אָמְרוּ: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִין לָדוּר בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ק"א ה'): "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית" וְגוֹ', "אוֹתוֹ לֹא אוּכַל", אַל תִּקְרֵי "אוֹתוֹ" אֶלָּא אִתּוֹ.

**וּרְאֵה** עוֹד, כִּי בְּכָל מָקוֹם מָצִינוּ שֶׁצָּרִיךְ לָחוּשׁ לִכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת וְלֹא לְגַלּוֹת קְלוֹנָם, וְאִלּוּ בְּאָדָם זֶה לֹא חָשׁוּ כְּלָל לִכְבוֹדוֹ, וְאַדְרַבָּה, רָאוּ שֶׁיִּתְפָּרְסֵם קְלוֹן הָאִישׁ הַזֶּה, וְהַכֹּל כְּדֵי שֶׁיִּכָּנַע, וְיִתְכַּפֵּר לוֹ, כִּי הִנֵּה מִלְּפָנִים, כְּשֶׁאֶחָד הָיָה צָרִיךְ לְהָבִיא נְסָכִים לְקָרְבָּנוֹת, הָצָרִךְ לֵילֵךְ בְּמַעוֹתָיו לַמְמֻנֶּה עַל הַחוֹתָמוֹת (שקלים פרק ה') וְהִגִּיד לוֹ לְאֵיזֶה קָרְבָּן צָרִיךְ נְסָכִים, [כִּי חֶשְׁבּוֹן הַנְּסָכִים אֵין שָׁוֶה לַכֹּל], וְהָיָה נוֹתֵן לוֹ חוֹתָם, וּבָזֶה הַחוֹתָם הָיָה הוֹלֵךְ לַמְמֻנֶּה עַל הַנְּסָכִים, וְהָיָה נוֹתֵן לוֹ מַה שֶּׁצָּרִיךְ. וְעַל הַחוֹתָמוֹת הָיָה כָּתוּב עֲלֵיהֶן: עֶגֶל, זָכָר, גְּדִי, חוֹטֵא [הַיְנוּ מְצֹרָע], כְּדֵי שֶׁיֵּדַע כַּמָּה נְסָכִים צָרִיךְ לְקַח. הֲרֵי דְּעַל מְצֹרָע לֹא חָשְׁשׁוּ כְּלָל לְכִבּוּדוֹ, וְכָתְבוּ עַל חוֹתָמוֹ חוֹטֵא, וּמִזֶּה הָיָה נוֹדָע לוֹ כַּמָּה נְסָכִים צָרִיךְ לְקָרְבְּנוֹתָיו.

**וּרְאֵה** עוֹד, שֶׁמִּטָּהֳרָתוֹ יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן עַל גֹּדֶל חֶטְאוֹ, שֶׁהִצְרִיךְ הַכָּתוּב לִתֵּן מִיֶּתֶר הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל כַּפּוֹ עַל רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר, מַה שֶּׁלֹּא מָצִינוּ כֵּן בְּשׁוּם מָקוֹם, וְהוּא מִפְּנֵי שֶׁעָבַר בְּוַדַּאי עַל

קַבָּלַת לָשׁוֹן הָרַע גַּם כֵּן, וְאִסּוּר קַבָּלַת לָשׁוֹן הָרַע הוּא מִפְּנֵי שֶׁמַּאֲמִין בְּדַעְתּוֹ לַלָּשׁוֹן הָרַע בְּהַחְלָטָה, שֶׁעָבַר בָּזֶה עַל לָאו (שמות כ"ג א') דְּ"לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא", וּכְמוֹ שֶׁבֵּרַרְנוּ דָּבָר זֶה בְּסִפֶּר "חָפֵץ חַיִּים" בְּשֵׁם הָרִאשׁוֹנִים. וְאִם כֵּן בְּוַדַּאי מְלָאָה דַּעְתּוֹ פְּגָמִים וּנְגָעִים עַל כַּמָּה אֲנָשִׁים, וְלָזֶה הִצְרִיכָה הַתּוֹרָה לְטַהֵר אֶת רֹאשׁוֹ, וּכְדֵי שֶׁמִּכָּאן וּלְהַבָּא לֹא יֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ הַזּוֹ עוֹד, וְיָדִין הַכֹּל לְכַף זְכוּת.

## פרק יז

## פָּרָשַׁת קְדֹשִׁים, בְּהַר

**כְּתִיב**: (ויקרא י"ט ט"ז): "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ". הִנֵּה לָאו זֶה כּוֹלֵל רְכִילוּת וְלָשׁוֹן הָרַע יַחַד, כִּדְאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי. רְכִילוּת נִקְרָא, אִם אֶחָד אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: פְּלוֹנִי דִּבֵּר עָלֶיךָ כָּךְ וְכָךְ, אוֹ עָשָׂה לְךָ כָּךְ וְכָךְ, וְלָשׁוֹן הָרַע נִקְרָא, אִם אֶחָד מְסַפֵּר לַחֲבֵרוֹ דְּבַר גְּנַאי עַל אֶחָד, אוֹ שְׁאָר דְּבָרִים הַגּוֹרְמִים לְהַזִּיק לוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ אוֹ לְהָצַר לוֹ. וְלָאו זֶה כּוֹלֵל גַּם לָשׁוֹן הָרַע, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּבֵאוּרָם עַל פָּסוּק זֶה: לֹא תִהְיֶה כְּרוֹכֵל, שֶׁטּוֹעֵן מִזֶּה לָזֶה: וְיָדוּעַ, דְּלָאו זֶה הוּא אֲפִלּוּ עַל אֱמֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ כָּל הַמְפָרְשִׁים. דְּאִם הוּא שֶׁקֶר, הוּא בְּכְלַל מוֹצִיא שֵׁם רָע, וְחָמוּר הַרְבֵּה יוֹתֵר מִסְּתָם לָשׁוֹן הָרַע, וְהִנֵּה סָמוּךְ לַמִּקְרָא הַזֶּה כָּתוּב (ויקרא י"ט ט"ו): בְּ"צֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ", וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל זֶה (אבות א' ה'): הֱוֵי דָּן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת. וְהוּא שַׁיָּךְ גַּם כֵּן לְעִנְיָנֵנוּ, דְּהַיְנוּ אַף שֶׁאַתָּה רוֹאֶה עָלָיו דִּבְרֵי גְּנַאי, אַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ עָלָיו זְכוּת, שֶׁמָּא בִּשְׁגָגָה דִּבֵּר אוֹ עָשָׂה דָּבָר זֶה, אוֹ שֶׁלֹּא יָדַע שֶׁדָּבָר זֶה אָסוּר לַעֲשׂוֹת אוֹ לְדַבֵּר, אוֹ שֶׁמָּא כְּבָר הִתְחָרַט עַל הָעִנְיָן הַזֶּה, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְעַל כֵּן הַזְהִיר, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה רָכִיל עָלָיו לְסַפֵּר לָאֲנָשִׁים דִּבְרֵי הַגְּנַאי שֶׁיָּדַעְתָּ עָלָיו. וְכָל פְּרָטֵי דִּין לָשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוּת וְגֹדֶל שְׂכָרוֹ לְמִי שֶׁנִּזְהָר בָּזֶה וְהָעֹנֶשׁ לְהָעוֹבֵר מְבֹאָר בְּסִפֶּר "חָפֵץ חַיִּים" וּ"שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן" חֵלֶק א'.

לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ, אֲנִי ה' (שם ט"ז). וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: לְרָאוֹת בְּמִיתָתוֹ, וְאַתָּה יָכוֹל לְהַצִּילוֹ, כְּגוֹן טוֹבֵעַ בַּנָּהָר אוֹ חַיָּה אוֹ לִסְטִים בָּאִים עָלָיו. וְעַיֵּן בְּסַנְהֶדְרִין (דף ע"ג.), שֶׁאִם אֵינוֹ יָכוֹל בְּעַצְמוֹ לְהַצִּילוֹ, מְחַיֵּב לִטְרֹחַ וְלִשְׂכֹּר אֲנָשִׁים כְּדֵי לְהַצִּילוֹ. וְהִנֵּה סְמָכוֹ הַכָּתוּב (שם) לְ"לֹא תֵלֵךְ רָכִיל". נִרְאֶה שֶׁבָּא הַכָּתוּב לוֹמַר, שֶׁאִם עָבַר וְעָשָׂה רְכִילוּת גְּדוֹלָה עַל אָדָם, וְעַל יְדֵי זֶה הִכְנִיס כַּעַס גָּדוֹל בְּלֵב פְּלוֹנִי עָלָיו, וְיוּכַל לָבוֹא לִידֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת [כָּעִנְיָן שֶׁעָשָׂה דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי לִפְנֵי שָׁאוּל עַל דָּוִד], מְחֻיָּב אַחַר כָּךְ לִרְאוֹת לְהָסִיר הַסַּכָּנָה מֵעָלָיו. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל עַל יְדֵי עַצְמוֹ, מְחֻיָּב עַל יְדֵי אֲחֵרִים שֶׁיִּשְׁתַּדְּלוּ לְהַצִּילוֹ. וְסִיֵּם הַכָּתוּב: "אֲנִי ה'", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר, לְמִי שֶׁזְּהִיר מִלִּהְיוֹת רָכִיל וּמִשְׁתַּדֵּל לְהַצִּיל חֲבֵרוֹ מִסַּכָּנָה וְנֶאֱמָן לִפְרֹעַ, לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה בְּהֶפְכּוֹ, וְכִדְאִיתָא בְּתוֹסֶפְתָּא דְּפֵאָה (פרק א' הלכה ב'): עַל

שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נִפְרָעִין מִן הָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, וְאֵלּוּ הֵן: עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים וְלָשׁוֹן הָרָע נֶגֶד כֻּלָּם.

הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא (ויקרא י"ט יז). דְּהַיְנוּ שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פָּנָיו בָּרַבִּים, אַף שֶׁהוּא דֶּרֶךְ תּוֹכָחָה, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ תּוֹכָחָה. הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ, גָּדוֹל עֲוֹנוֹ מִנְּשׁוֹא, כִּדְאִיתָא בְּבָבָא מְצִיעָא (דף נ"ח:): כָּל הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים. וְאִיתָא שָׁם בַּגְּמָרָא (נ"ט.): נֹחַ לוֹ לְאָדָם, שֶׁיַּפִּיל עַצְמוֹ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים. מְנָא לָן? מִתָּמָר, דִּכְתִיב (בראשית ל"ח כ"ה): "הִיא מוּצֵאת, וְהִיא שָׁלְחָה אֶל חָמִיהָ לֵאמֹר" וְגוֹ'. וּמוּכָח מִזֶּה, דַּאֲפִלּוּ אִם אוֹתוֹ הָאִישׁ גַּם כֵּן חַיָּב בַּדָּבָר, אֲפִלּוּ הָכֵי צָרִיךְ לְזַהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא לְבַיְּשׁוֹ, וּמוּכָח שָׁם עוֹד בַּגְּמָרָא, דְּמִי שֶׁרָגִיל לְהַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

**בְּפָרָשַׁת** בְּהַר (ויקרא כ"ה י"ז): "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ". כָּאן הִזְהִירָה הַתּוֹרָה עַל אוֹנָאַת דְּבָרִים דְּהַיְנוּ שֶׁלֹּא יַקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ בִּדְבָרִים. וְאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא (בבא מציאה נ"ח:): גְּדוֹלָה אוֹנָאַת דְּבָרִים מֵאוֹנָאַת מָמוֹן, שֶׁזֶּה בְּגוּפוֹ וְזֶה בְּמָמוֹנוֹ, וְזֶה נִתָּן לְהִשָּׁבוֹן וְזֶה לֹא נִתָּן לְהִשָּׁבוֹן. וְאָמְרִינַן שָׁם (שם נ"ט.): כָּל הַשְּׁעָרִים נִנְעָלוּ, חוּץ מִן שַׁעֲרֵי אוֹנָאָה, לְהַפְרַע מִן הַמְאַנֶּה. וְאוֹנַאַת דְּבָרִים הִיא גַּם כֵּן נִכְנֶסֶת בִּכְלַל לָשׁוֹן הָרָע, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (דף מ"ד.).

## פרק יח

## פָּרָשַׁת בְּהַעֲלֹתְךָ

וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה עַל אוֹדוֹת וְגוֹ' (במדבר י"ב א'). מִפָּרָשָׁה זוֹ אָנוּ לְמֵדִים כַּמָּה עִנְיָנִים:

**א.** שֶׁאִסּוּרוֹ הוּא אֲפִלּוּ אִם הָאִישׁ שֶׁדִּבֵּר עָלָיו הוּא עָנָו וּשְׁפַל רוּחַ, וְאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל מַה שֶׁדִּבְּרוּ עָלָיו. [דִּלְפִיכָךְ נִסְמַךְ (שם ג'): "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד"].

**ב.** אֲפִלּוּ אִם מִתְּחִלָּה הָיִטִיב עִמּוֹ כַּמָּה טוֹבוֹת, דְּהַיְנוּ שֶׁהָיָה מְסֻכָּן בְּאֵיזֶה עִנְיָן, וְהוּא הִשְׁתַּדֵּל בָּעֲמָל רַב, עַד שֶׁהִצִּילוֹ מִן הַסַּכָּנָה. [וְזֶה הָיָה בְּמִרְיָם בְּמַה שֶׁהִצִּילָתוֹ מִן הַיְאוֹר].

**ג.** שֶׁאִסּוּר לָשׁוֹן הָרָע הוּא אֲפִלּוּ אִם אֵינוֹ מְדַבֵּר עָלָיו בְּפָנָיו כַּמָּה אֲנָשִׁים, רַק עִם אֶחָד, וְאוֹתוֹ הָאֶחָד הוּא קְרוֹבוֹ, שֶׁלֹּא יֵלֵךְ וְיַסֵּפֵר לְשְׁאָר אֲנָשִׁים.

**ד.** אִם אֶחָד אוֹמֵר עַל גְּדוֹל הַמְּדִינָה: הַנְהָגָתוֹ אֵינָהּ לְפִי גְּדֻלּוּתוֹ, דְּהַנְהָגָתוֹ זוֹ בְּמַעֲשָׂיו הָיְתָה רְאוּיָה, אִם הָיָה יָחִיד בַּדּוֹר, אֲבָל בַּאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָחִיד בַּדּוֹר, כִּי הוּא כִּשְׁאָר גְּדוֹלֵי הַמְּדִינָה, הַנְהָגָתוֹ זוֹ גְּבוֹהָה לְפִי עֶרְכּוֹ, גַּם זֶה הוּא לָשׁוֹן הָרָע גָּמוּר, שֶׁטָּעוּתָם הָיְתָה בְּמַה שֶׁהִשְׁווּהוּ לִשְׁאָר נְבִיאִים וּלְמַדְרֵגַת הָאָבוֹת, כִּדְאִיתָא בְּסִפְרִי, וְלָזֶה הָיְתָה לָהֶם פְּלִיאָה עַל מַה שֶׁפָּרַשׁ

מִן הָאִשָּׁה, הֲלֹא גַּם הֵם לֹא פָּרְשׁוּ. וְלָזֶה הֵשִׁיב לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שם ו' ז'): "אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם וְגוֹ': לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה" וְגוֹ', שֶׁמַּדְרֵגָתוֹ נַעֲלָה מֵעַל כֻּלָּם, שֶׁבְּכָל רֶגַע הוּא מוּכָן לִנְבוּאָה, וּמֻכְרָח הוּא לִפְרֹשׁ;

וַיִּפֶּן אַהֲרֹן אֶל מִרְיָם, וְהִנֵּה מְצֹרַעַת (שם י'). כִּי בַּעֲוֹן לָשׁוֹן הָרָע נִגְעִים בָּאִים. וְהִנֵּה עָנְשׁוֹ לִהְיוֹת מְצֹרַע מַחְלָט, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (ערכין ט"ו) מִמַּה דִּכְתִיב (תהילים ק"א ה'): "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית", וְהוּא מִלְּשׁוֹן לִצְמִיתוּת, וּמְתַרְגְּמִינַן: לַחֲלוּטִין, וְהוֹעִילָה תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, אֲבָל לֹא לְנַמְרֵי, וְרַק לַעֲשׂוֹתָהּ מִן מְצֹרַע מַחְלָט לִמְצֹרַע מֻסְגָּר.

## פרק יט
## פָּרְשַׁת שְׁלַח

**יֵדַע** הָאָדָם כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחָהּ שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע, כִּי הִנֵּה כְּשֶׁהֵיינוּ בַּמִּדְבָּר כַּמָּה פְּעָמִים, מָרִינוּ אֶת פִּי ה' בָּעֶגֶל וּכְהַאי גַּוְנָא, וַאֲפִלּוּ הָכִי לֹא נֶחְתַּם גְּזַר דִּינָם עֲלֵיהֶם אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרָע שֶׁל מְרַגְּלִים בִּלְבַד, וְכִדְאִיתָא בַּעֲרָכִין (דף ט"ו) בַּמִּשְׁנָה. וְאִיתָא שָׁם, דְּהָאֲמִירָה שֶׁמְּקַלְקֶלֶת הָאָדָם בְּפִיו חֲמוּרָה מִן הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, דְּהֲרֵי הַמְאַנֵּס אֶת הַבְּתוּלָה נוֹתֵן רַק חֲמִשִּׁים כֶּסֶף, וְאִלּוּ בַּמּוֹצִיא שֵׁם רָע קָנָסְתּוֹ הַתּוֹרָה מֵאָה כֶּסֶף עַל הַשֵּׁם רַע שֶׁהוֹצִיא, כְּדִכְתִיב (דברים כ"ב י"ט): "כִּי הוֹצִיא שֵׁם רַע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל", וְגַם הוּא מְחֻיָּב מַלְקוֹת עֲבוּר זֶה, כְּדִכְתִיב (שם י"ח): "וְיִסְּרוּ אֹתוֹ" (וּכְעֵין מַה דְּאִיתָא בִּפְסָחִים דַּף קי"ג בְּזִיגּוּד).

**וְעַתָּה** נְבָאֵר מְעַט אֶת עִנְיַן הַמְּרַגְּלִים. דְּלִכְאוֹרָה יִפָּלֵא מְאֹד, מַהִי הַסִּבָּה שֶׁהִטְעָתָה אוֹתָם לֵירֵד פְּלָאִים כָּל כָּךְ, וְהִטְעוּ אֶת כְּלַל יִשְׂרָאֵל. וְיוֹתֵר מִזֶּה, שֶׁאַף הַסַּנְהֶדְרִין טָעוּ בָּזֶה, כְּדִכְתִיב (במדבר י"ד א'): "וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם" וְגוֹ'; וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: סַנְהֶדְרָאוֹת. וְיוֹתֵר מִזֶּה, שֶׁאָמְרוּ (במדבר י"ג ל"א): "כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ". וּפֵרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין ט"ו.), שֶׁכְּבָיְכוֹל אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא כֵּלָיו מִשָּׁם, וְאֵיךְ אָמְרוּ שְׁטוּת כָּזוֹ?

**אֲבָל**, כַּאֲשֶׁר נִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב נִמְצָא, שֶׁכָּל זֶה הַטָּעוּת שֶׁל מְרַגְּלִים נִמְצָא גַּם אֶצְלֵנוּ מִין יֵצֶר הָרָע זֶה. וְנַסְבִּיר זֶה הָעִנְיָן בְּסוֹף דְּבָרֵינוּ. אַךְ מִתְּחִלָּה נְדַבֵּר אוֹדוֹת הַמְּרַגְּלִים, שֶׁהֶלְכוּ לְרַגֵּל הָאָרֶץ, כִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם אָמַר (שם י"ח): "וּרְאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מָה הִיא", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: יֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת גִּבּוֹרִים וְיֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת חַלָּשִׁים; יֵשׁ מְגַדֶּלֶת אוּכְלוֹסִין וְכוּ'. וּמָה הָאָרֶץ, הַשְׁמֵנָה הִיא אִם רָזָה וְגוֹ', וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ, כִּי הָאָרֶץ שֶׁאָנוּ רוֹאִין, פֵּרוֹתֶיהָ גְּדוֹלִים וְטוֹבִים, הִיא מַעֲלָה גְּדוֹלָה, וְכֵן כְּשֶׁאָנוּ רוֹאִין שֶׁהִיא מְגַדֶּלֶת גִּבּוֹרִים וּגְבוֹהֵי קוֹמָה, וְכֵן שֶׁעַמָּהּ רַב הוּא, סִימָן שֶׁאֲוִירָהּ טוֹב מְאֹד. אֲבָל כָּל זֶה הוּא לְמִי שֶׁמַּאֲמִין בְּדִבְרֵי ה', שֶׁהִבְטִיחַ לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ, וּבְוַדַּאי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם. אֲבָל מִי שֶׁמְּפַקְפֵּק בְּעִקַּר הָעִנְיָן, וּמַתְחִיל לְהִסְתַּפֵּק וְלַחֲשֹׁב, שֶׁלְּנֶצַח גִּבּוֹרֵי כֹּחַ כָּאֵלּוּ וְעַם רַב כָּזֶה, צָרִיךְ לָזֶה זְכוּת

גְּדוֹלָה מְאֹד, שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל בְּגֶדֶר צַדִּיקִים וּקְדוֹשִׁים, וְאֵין לָנוּ אֲנָשִׁים כָּאֵלּוּ. כָּל מַה שֶּׁהוּא רוֹאֶה יוֹתֵר בִּמְדִינָה, שֶׁאֲנָשֶׁיהָ רַבִּים מְאֹד וְגִבּוֹרִים וּגְבוֹהֵי קוֹמָה, שֶׁצָּרִיךְ לָתֵת לָהֶם מִדָּה לְגָבְהָן, הוּא הַכֹּל חִסָּרוֹן אֶצְלוֹ, וְנָפַל לִבּוֹ עַל יְדֵי זֶה.

**וְהִנֵּה** יָדוּעַ, שֶׁדֶּרֶךְ הַיֵּצֶר לְהִתְהַפֵּךְ בְּתַחְבּוּלוֹתָיו, וּלְכָךְ הוּא יוֹשֵׁב עַל שְׁנֵי מַפְתְּחֵי הַלֵּב (ברכות ס"א.), דְּהַיְנוּ לִפְעָמִים הוּא מַטִּיל גֵּאוּת בְּלֵב הָאָדָם, שֶׁרוֹצֶה לְהִתְחַזֵּק בְּאֵיזֶה עִנְיָן לִכְבוֹד ה' וְאֶפְשָׁר אַף מֵאוֹהֲבָיו, וּכְשֶׁהוּא מִתְבּוֹנֵן בְּאָדָם, שֶׁרוֹצֶה לְהִתְחַזֵּק בְּאֵיזֶה עִנְיָן לִכְבוֹד ה' יִתְבָּרַךְ כְּדֶרֶךְ הָאוֹהֵב הַנֶּאֱמָן, הוּא מַפִּיל עַצְבוּת בְּלֵב הָאָדָם, וְחוֹשֵׁב שֶׁזּוֹ הַמְּצוָה אוֹ הָעִנְיָן אֵין נָאוֹת לוֹ, וְרַק לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הוּא, אֲבָל לֹא לְקַטַנִּים כְּמוֹהוּ, וּמוֹלִיד בְּרַעְיוֹנָיו פְּעֻלּוֹת מְגֻנּוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה בִּימֵי קֶדֶם, וְאַף שֶׁכַּמָּה פְּעָמִים הִתְחָרַט וְהִתְמַרְמֵר עַל זֶה, דָּבָר זֶה מַשְׁכִּיחוֹ, וְהוּא אֵינוֹ מַזְכִּירוֹ רַק בְּדָבָר שֶׁנָּאוֹת לוֹ לְעִנְיָנוֹ לְשִׁיטָתוֹ כְּדֵי לְהַקְטִינוֹ וּלְהַשְׁפִּילוֹ בְּדַעְתּוֹ, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לוֹ שׁוּם תְּשׁוּקָה לַמִּצְוָה הַהִיא.

**וְאַף** כָּאן, כְּשֶׁבָּאוּ לְרַגֵּל הָאָרֶץ, הִתְגַּבֵּר הַיֵּצֶר עֲלֵיהֶם לוֹמַר: לְנַצֵּחַ עַם רַב כָּזֶה וְגִבּוֹרִים כָּאֵלּוּ, צָרִיךְ לָזֶה זְכוּת גְּדוֹלָה וְנוֹרָאָה, אֲבָל לֹא לַאֲנָשִׁים כָּמוֹנוּ, שֶׁזֶּה מִקָּרוֹב עָשִׂינוּ הָעֶגֶל וְגַם בְּשַׁר תַּאֲוָה. [הֲגַם שֶׁכְּבָר עָשׂוּ תְּשׁוּבָה וּבָכוּ הַרְבֵּה בֶּכִי, כִּדְאִיתָא בְּפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר; שֶׁבַּיּוֹם הָאַחֲרוֹן שֶׁל הָאַרְבָּעִים יוֹם שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לָהָר, שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים שֶׁלְּמָחָר יֵרֵד מִן הָהָר, לָנוּ בְּתַעֲנִית כָּל יִשְׂרָאֵל, וְהָלְכוּ לְמָחָר לְקַבֵּל פָּנָיו בְּרִדְתּוֹ וּבָכוּ הַרְבֵּה בֶּכִי, וְנִתְבַּשֵּׂר לָהֶם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָחַל לָהֶם, וְנִקְבַּע זֶה לָהֶם לִמְחִילָה לְדוֹרוֹת]. וְלָזֶה אָמְרוּ (שם כ"ז): "בָּאנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ, וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִיא, וְזֶה פִּרְיָהּ: אֶפֶס כִּי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְגוֹ', וְגַם יְלִדֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם: עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב", וּכְאוֹמֵר: וְצָרִיךְ לָזֶה זְכוּת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁהָיָה מִכְּבָר, וּכְאוֹמֵר: מִי יוֹדֵעַ שֶׁיִּחְיֶה עַד אָז, כִּי הָיָה לָהֶם גִּלּוּי דַּעַת מִנְּבוּאַת אֶלְדָּד וּמֵידָד (סנהדרין י"ז.), וּמַלְבֵּד זֶה, (שם כ"ט) "וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי" וְגוֹ', וּכְאוֹמֵר, שֶׁלְּנַצֵּחַ כֻּלָּם קֹדֶם שֶׁנָּבוֹא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ גַּם כֵּן לָזֶה זְכוּת גְּדוֹלָה, וּבִפְרָט לָבוֹא אֶל הָעָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּלְהִתְגַּבֵּר שָׁם עֲלֵיהֶם.

וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה (שם ל'), וּכְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שֶׁהִשְׁתִּיקָם, שֶׁאָמַר: "וְכִי זוֹ בִּלְבַד עָשָׂה לָנוּ בֶּן עַמְרָם, וַהֲלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן" וְכוּ'; וְכַוָּנָתוֹ: אִלּוּ בָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּנוּ בְּדִין, לֹא הָיָה נִקְרַע לָנוּ הַיָּם וְלֹא הוֹרִיד הַמָּן, כִּי גַּם בַּיָּם הָיָה שֶׁלֹּא כָּרָאוּי, כְּמוֹ דִּכְתִיב (תהילים ק"ו ז'): "וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף". וְכֵן עַל הַמָּן הָיָה מִתְחִלָּה תְּלוּנָה, וְכֵן כָּל אוֹתוֹ הָעֵת עַד כָּעֵת [וּכְמוֹ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם אַחַר כָּךְ (במדבר י"ד י"ט): "סְלַח נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ, וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה

מִמִּצְרַיִם וְעַד הֵנָּה"]. וְאַף כָּעֵת עֹלֶה נַעֲלֶה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: "וַיְרַשְּׁנוּ אֹתָהּ" כַּאֲשֶׁר נָבוֹא שָׁם;

וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ: לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם [הַיְנוּ אֲפִלּוּ לַעֲלוֹת לֹא נוּכַל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ מִתְּחִלָּה: "עָמֵלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי" וְגוֹ'] כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ" (במדבר י"ג ל"א), כִּבְיָכוֹל אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת כֻּלָּיו מִשָּׁם. וְכַוָּנָתָם: אֵימָתֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְגָרֵשׁ אֶת הָאֱמָה? כְּשֶׁמּוֹצֵא אַחֶרֶת שֶׁהִיא טוֹבָה הֵימֶנָּה, הוּא נוֹתֵן לָהֶם כֹּחַ לְכַלּוֹתָם וּלְהוֹרִישׁ אֶת מְקוֹמָם, אֲבָל כְּגוֹן אָנוּ, שֶׁאָנוּ חוֹטְאִים גְּדוֹלִים בָּעֶגֶל וּבְבִשֵּׁר תַּאֲוָה, לֹא יְכֹלֶה עֲבוּרֵנוּ אֻמּוֹת גְּדוֹלוֹת כָּאֵלּוּ, וּמַה שֶּׁהִבְטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ, הוּא דָּוְקָא אִם הָיִינוּ זַכָּאִים בְּגָדֶר צַדִּיקִים, הָיָה מְגָרֵשׁ מִפָּנֵינוּ הָאוֹיֵב, וְהָיָה נוֹתֵן לָנוּ רְשׁוּת לְהַשְׁמִידָם.

וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר רָאוּ הַמְרַגְּלִים, שֶׁהָעָם פּוֹסְחִים עַל שְׂתֵּי הַסְּעִפִּים, כִּי יֵשׁ מֵהֶם שֶׁנִּתְקַבְּלוּ דִּבְרֵי כָּלֵב בְּאָזְנֵיהֶם, הוֹצִיאוּ דִּבָּה עַל הָאָרֶץ וְאָמְרוּ (שם ל"ב): "הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ", רָצוּ לוֹמַר: דִּקְדַּקְנוּ מְאֹד וְרָאִינוּ שֶׁאֲוִירָהּ רַע מְאֹד, וּמַזֶּקֶת לַבְּרִיּוֹת, וְלֹא נִשְׁאֲרוּ בָהּ, כִּי אִם הַגִּבּוֹרִים הַגְּדוֹלִים [וּבְדֶרֶךְ רֶמֶז רָמְזוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר תָּבוֹאוּ לָאָרֶץ, שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת מְאֹד, מִדַּת הַדִּין שׁוֹרָה בָּהּ, כִּי אֵינוֹ דּוֹמֶה, מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה רְצוֹן הַמֶּלֶךְ חוּץ לַפָּלָטִין אוֹ בַּפָּלָטִין שֶׁלּוֹ, וְעַל כֵּן אֵינָם יְכוֹלִים לְהִתְקַיֵּם בָּהּ, כִּי אִם צַדִּיקִים גְּמוּרִים, וְאֵין אָנוּ בְּמַדְרֵגָה זוֹ, עַל כֵּן אֵינָהּ כְּדָאִית לָנוּ]. (שם ל"ג) "וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים וְגוֹ', וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים". רָצוּ לוֹמַר: וְנָמַס לְבָבֵנוּ, וְאַף אַתֶּם, אִם תָּבוֹאוּ שָׁמָּה, יִמַּס לְבַבְכֶם מִפְּנֵי הַפַּחַד, וּמִמֵּילָא שְׁמִירָה הָעֶלְיוֹנָה תְּסוּר גַּם כֵּן מִכֶּם, כִּי שְׁמִירָתוֹ הִיא לְפִי גֶּדֶר בִּטְחוֹנוֹ שֶׁל הָאָדָם בּוֹ, כַּיָּדוּעַ;

וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וְגוֹ' (שם י"ד א'); וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: סַנְהֶדְרָאוֹת. וְהָעִנְיָן, כִּי בֶּאֱמֶת כָּל מַה שֶּׁהָאָדָם חָשׁוּב יוֹתֵר, הוּא מַכִּיר אֶת עֶרְכּוֹ הַדַּל יוֹתֵר, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים בְּכָל יוֹם: הֲלֹא כָל הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ, וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל וְכוּ'. וְעַל כֵּן הוּא שָׂפֵל בְּעֵינָיו בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁאָמַר דָּוִד (תהילים כ"ב ז'): "וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ, חֶרְפַּת אָדָם וּבְזוּי עָם", וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר הִצִּיעוּ לִפְנֵיהֶם הַמְרַגְּלִים, שֶׁדּוֹרָם אֵינוֹ חָשׁוּב בְּעֵינֵי ה' מִצַּד רֹעַ מַעֲשֵׂיהֶם וּקְשֵׁה עָרְפָּם, וְאֵינָם רְאוּיִים שֶׁיֵּעָשֶׂה לָהֶם נֵס לְהִתְגַּבֵּר עַל עֲנָקִים כָּאֵלּוּ, נִתְקַבֵּל הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵיהֶם.

[15] וְאַגַּב נְבָאר מַהוּ זֶה דִּכְתִיב (במדבר י"ג ט"ז): "וַיִּקְרָא משֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁאָמַר לוֹ (במדבר רבה פרשה י"ח): "יָהּ יוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים". וְלָמָּה לֹא בֵּרַךְ גַּם לְכָלֵב, וְכִי מַשּׁוֹא פָּנִים יֵשׁ בַּדָּבָר גַּם מַהוּ דִּכְתִיב (במדבר י"ג כ"ב): "וַיַּעַל עַד חֶבְרוֹן", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י, שֶׁכָּלֵב לְבַדּוֹ הָלַךְ לְשָׁם וְנִשְׁתַּטַּח עַל קִבְרֵי אָבוֹת, שֶׁלֹּא יְהֵא נִסַּת מַחֲבֵרָיו לְהִיוֹת בַּעֲצָתָם. מִדּוּעַ לֹא הָלַךְ גַּם יְהוֹשֻׁעַ וְגַם מַהוּ שֶׁכָּתַב בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה? (בַּמִּדְבָּר י"ד כ"ד): "וְעַבְדִּי כָּלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי", מִדּוּעַ לֹא הִזְכִּיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יְהוֹשֻׁעַ גַּם כֵּן לְשֶׁבַח, שֶׁהוּא הָיָה מִתְנַגֵּד לְשִׁטַּת הַמְרַגְּלִים מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף אָכֵן, בֶּאֱמֶת נִיחָא הַכֹּל בַּחֲדָא מַחְתָּא, וְהוּא דְּיֵשׁ שְׁתֵּי דְּרָכִים בַּעֲבוֹדַת

**וְהִנֵּה** עַל שְׁתֵּי הַטָּעֲנוֹת הָאֵלּוּ הֵשִׁיבוּ יְהוֹשֻׁעַ [15] וְכָלֵב בְּקִצְרָה: עַל מַה שֶּׁאַתֶּם מוֹצִיאִים דִּבָּה וְאוֹמְרִים, שֶׁדִּקְדַּקְתֶּם הֵיטֵב לִרְאוֹת, וּרְאִיתֶם שֶׁאֲוִירָהּ רַע, גַּם אֲנַחְנוּ עָבַרְנוּ לָתוּר אוֹתָהּ, וְדִקְדַּקְנוּ לִרְאוֹת, וְרָאִינוּ (במדבר י"ד ז') שֶׁ"טּוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד" וְגוֹ'.

**וְעַל** הַטַּעֲנָה הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים, שֶׁהַבְטָחַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּנִתִּינַת הָאָרֶץ הִיא דָּוְקָא אִם נִהְיֶה צַדִּיקִים, הִיא טָעוּת מֵעִקָּרָהּ. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ מְדַקְדֵּק עַל הָאָדָם לוֹמַר: אוֹשִׁיעֲךָ רַק בְּאֹפֶן שֶׁתִּהְיֶה צַדִּיק, רַק אוֹמֵר לוֹ: לֹא אוֹשִׁיעֲךָ אִם תִּהְיֶה מוֹרֵד, חַס וְשָׁלוֹם, וְלָזֶה סִימוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב וְאָמְרוּ (שם ט'): "אַךְ בַּה' אַל תִּמְרֹדוּ". וְכָל זְמַן שֶׁאֵין אָדָם מוֹרֵד בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲקֹר מִצְוֹתָיו בְּכַוָּנָה, יוּכַל לְקַוּוֹת לְכָל טוֹב. וּמַה שֶּׁאַתֶּם מְיָרְאִים אֶת הָעָם, כִּי שָׁם יֶשְׁנָם אֲנָשֵׁי מִדּוֹת וַעֲנָקִים (שם): "אַל תִּירְאוּ אֶת עַם הָאָרֶץ, כִּי לַחְמֵנוּ הֵם", וְכִי אִם יְזַדַּמֵּן לִפְנֵי הָאָדָם לֶחֶם גָּדוֹל לַאֲכִילָה, שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ כְּמֵאָה אַמָּה, יִהְיֶה יָרֵא לָגֶשֶׁת אֵלָיו? הֲלֹא אֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים שֶׁיִּלָּחֵם אִתּוֹ. וּלְהֶפֶךְ, הוּא מְזֻמָּן לְפָנָיו לְאָכְלוֹ וְלֹהֲנוֹת מִמֶּנּוּ. אַף כָּאן, (שם) "סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם", שֶׁה' הִפִּיל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד, וְהֵם לָנוּ לַאֲכִילָה, כְּמוֹ דִּכְתִיב (דברים ז' ט"ז): "וְאָכַלְתָּ אֶת כָּל הָעַמִּים". כִּי הָעֲנָקִים, עִם כָּל תְּקִפָּם וּגְבוּרָתָם, נִכְנָע לְבָם יוֹתֵר מִשְּׁאָר הָעָם, וְהָיוּ נֶחְבָּאִים בֶּהָרִים וּבָעֲרִים הַבְּצוּרוֹת,

---

ה' יִתְבָּרַךְ. בְּעֵת שֶׁמִּתְגַּבְּרִים כֹּחוֹת הַתּוֹעִים בָּעוֹלָם, וְאֶחָד מֵעוֹבְדֵי ה' הֻכְרַח לֵעָמֹד עִמָּהֶם כְּמָה שְׁבוּעוֹת, אִם יוֹצִיא אֶז כֹּחוֹתָיו הַפְּנִימִיִּים לַחוּץ, דְּהַיְנוּ שֶׁיְּפָרְסֵם שִׁטָּתוֹ הָאֲמִתִּית לְעֵינֵיהֶם וְיָרִיב עִמָּם עַל דַּעְתָּם הַכּוֹזָבֶת, אוֹ שֶׁיִּשְׁתֹּק לְעֵינֵיהֶם, וְאֶפְשָׁר גַּם שֶׁיַּסְכִּים עִמָּהֶם לְפָנִים, עַד שֶׁיָּבוֹא בְּרִבִּים לִפְנֵי קְהַל יִשְׂרָאֵל, וְאָז יְבָרֵר אֶת שִׁטָּתוֹ הָאֲמִתִּית וּלְהֶפֶךְ אֶת דַּעְתָּם הַכּוֹזָבֶת לְעֵינֵי כֹּל.

**וַיֵּשׁ** בְּכָל דֶּרֶךְ מַעֲלָה וְחִסָּרוֹן. בְּאֹפֶן הָרִאשׁוֹן יֵשׁ מַעֲלָה, דְּאִם יִשְׁתֹּק כָּל אוֹתוֹ הַזְּמַן וְגַם יַסְכִּים עִמָּהֶם, לְאַט לְאַט הוֹלֵךְ כֹּחוֹ הַפְּנִימִי וְנֶחְלָשׁ, עַד שֶׁהֻתְּרָה אֶצְלוֹ דַּעְתָּם הַכּוֹזֶבֶת. וְדָמְיָא, כְּמוֹ שֶׁעוֹמֵד אָדָם בַּחֻרְף בַּחוּץ בַּקֹּר הֶחָזָק זְמַן רַב, מִתְקָרֵר חֲמוֹ הַפְּנִימִי וְנָמֵת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם מִתְחַזֵּק בְּכָל פַּעַם נֶגְדָּם, לֹא יִתְקָרְרוּ כֹּחוֹתָיו הַפְּנִימִיִּים. אֲבָל בְּאֹפֶן זֶה יֵשׁ חִסָּרוֹן גַּם כֵּן, דְּיוּכְלוּ לְהִתְיַעֵץ יַחְדָּו נֶגְדּוֹ וּלְהַזִּיקוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ, וְצָרִיךְ לְרַחֲמֵי שָׁמַיִם שֶׁיַּצִּילוּהוּ מִיָּדָם. וּבְאֹפֶן הַשֵּׁנִי יֵשׁ מַעֲלָה, שֶׁלֹּא יִתְיַעֲצוּ לְהַזִּיקוֹ, אֲחֲרֵי שֶׁחוֹשְׁבִים שֶׁהוּא גַּם כֵּן אוֹחֵז בְּשִׁטָּתָם. וְעוֹד מַעֲלָה יְתֵרָה יוֹתֵר מִזֶּה שֶׁבְּבוֹאוֹ לְפָנֵי קְהַל הָעֵדָה הוּא וְהֵם, בְּוַדַּאי יִתְפָּאֲרוּ הַתּוֹעִים וְיֹאמְרוּ, שֶׁפָּלוֹנִי הִנִּיבְדָּד אוֹחֵז גַּם כֵּן בְּשִׁטָּתָם, וְאָז יוּכַל לְבָרֵר שִׁטָּתוֹ הָאֲמִתִּית לְעֵינֵי הַכֹּל. וְהִנֵּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם יָדַע בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֶת כֹּחוֹתֵיהֶם, יְהוֹשֻׁעַ הָיָה כֹּחוֹ בְּאֹפֶן הָרִאשׁוֹן, וְעַל כֵּן הוּא צָרִיךְ לְרַחֲמֵי שָׁמַיִם שֶׁלֹּא יִיעֲצוּ עָלָיו רָעָה, וּלְכָךְ בֵּרְכוֹ: "יְהִי יְהוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים". וְכָלֵב הָיָה כֹּחוֹ בְּאֹפֶן הַשֵּׁנִי וְלֹא הָיָה צָרִיךְ לִבְרָכָה.

**וְהִנֵּה** כְּשֶׁבָּאוּ לְחֶבְרוֹן וְרָאוּ שָׁם אֶת אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי, וְנָפַל פַּחְדָּם עֲלֵיהֶם, תָּקַף הַיִּתָּה דַּעְתָּם לְהָרַע, וְהִתְבּוֹנְנוּ כֵּלֵב אֵיךְ לְהִתְנַהֵג, וְהֶסְכֵּם אֶצְלוֹ לְהַסְכִּים עִמָּהֶם בְּפֶה כָּל אוֹתָהּ הַדֶּרֶךְ, וְעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה בּוֹ כֹּחַ לְבַסּוֹף לְהַשְׁתִּיקָם וּלְבָרֵר לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁטָּה הָאֲמִתִּית, אַךְ הָיָה יָרֵא, שֶׁמָּא יְדֵי זֶה יוּכְלוּ כֹּחוֹתָיו הַפְּנִימִיִּים לְהִתְחַלֵּף בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן וְלִהְיוֹת נִסַּת לְעֻמָּתָם, לָכְךְ הָלַךְ וְנִשְׁתַּטֵּחַ עַל קִבְרֵי אֲבוֹת, שֶׁיְּעוֹרְרוּהוּ בִּזְכוּתָם, שֶׁלֹּא יִתְקַלְקֵל בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן. וְהִנֵּה בְּוַדַּאי כְּשֶׁבָּאוּ הַמְרַגְּלִים מִן הַדֶּרֶךְ, אָמְרוּ: כָּלְנוּ נִשְׁלַחְנוּ לָאָרֶץ לָתוּר אוֹתָהּ וּלְוֹמַר הָאֱמֶת, וְכָלְנוּ מְסַכִּימִים לְדָעָה אַחַת לְבַד מֵאֶחָד וְהוּא יְהוֹשֻׁעַ, וְדָעָה אַחַת כְּמַאן דְּלֵיתָא דָּמְיָא. וְהִנֵּה כְּשֶׁכָּלֵב רָאָה זֶה, הִתְחִיל לוֹמַר: וְכִי זֶה בִּלְבַד עָשָׂה לָנוּ בֶּן עֲמָרוּשׁ וּכְפָרוּשׁ רַשׁ"י, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "וַעֲבָדַי כָּלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי", וּכְפָרַשׁ רַשׁ"י שָׂעָל יְדֵי זֶה הָיָה בּוֹ כֹּחַ לְהַשְׁתִּיקָם. וְהִנֵּה אֹפֶן הָרִאשׁוֹן וְאֹפֶן הַשֵּׁנִי שְׁנֵיהֶם דְּרָכִים יְשָׁרִים לִפְנֵי ה', כִּי אַף שֶׁבְּאֹפֶן הָרִאשׁוֹן הַנֶּפֶשׁ יוֹתֵר מְשֻׁמֶּרֶת, מִכָּל מָקוֹם אִם אֹפֶן הַשֵּׁנִי כַּוָּנָתוֹ לַשָּׁמַיִם הוּא גַּם כֵּן אֹפֶן טוֹב וּכְמַעֲשֶׂה דְּכָלֵב. וּבְזֶה נִיחָא מַה דְּאִיתָא בַּתִּוּסָפְתָּא, שֶׁלִּפְעָמִים הַקְּדִים הַכָּתוּב לִיהוֹשֻׁעַ וְלִפְעָמִים לְכָלֵב לְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם שְׁקוּלִים. וְלִכְאוֹרָה הֲלֹא יְהוֹשֻׁעַ בְּוַדַּאי הָיָה גָּדוֹל מִכָּלֵב, שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם מְסַר הַתּוֹרָה לִיהוֹשֻׁעַ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֶעֱמִידוֹ תַּחַת מֹשֶׁה, אֲבָל הַכַּוָּנָה לְעִנְיָן זֶה שֶׁשְּׁתֵּי הַדְּרָכִים צוֹדְקוֹת וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ:

וּכְמוֹ דִּכְתִיב (יהושע י"א כ"א): "וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא, וַיַּכְרֵת אֶת הָעֲנָקִים מִן הָהָר, מִן חֶבְרוֹן, מִן דְּבִיר מִן עֲנָב וּמִכָּל הַר יְהוּדָה". וְכֵן: "וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה אֶל וְכוּ' בְּחֶבְרוֹן וְגוֹ' וַיַּכּוּ אֶת שֵׁשַׁי וְאֶת אֲחִימַן וְאֶת תַּלְמָי".

**וְעַתָּה** נְבָאֵר מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בִּתְחִלָּה, שֶׁמִּין יֵצֶר הָרָע זֶה שֶׁל מְרַגְּלִים נִמְצָא גַּם אֶצְלֵנוּ וְהוּא, דְּאִם נָבוֹא לְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי וְנֹאמַר לוֹ: אַתָּה מַאֲמִין שֶׁיֵּשׁ שָׂכָר גָּדוֹל לְמְקַיְמֵי הַתּוֹרָה? יָשִׁיב לָךְ: בְּוַדַּאי אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה, שֶׁיָּפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה. וְאִם תֹּאמַר לוֹ: אִם כֵּן, לָמָּה אַתָּה מִתְרַפֶּה מִלִּמּוּד הַתּוֹרָה, וְעַל יְדֵי זֶה בָּא מְמֵילָא רִפְיוֹן גָּדוֹל לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת? יָשִׁיב לְךָ: אֱמֶת, אַשְׁרֵי מִי שֶׁזָּכָה לְלִמּוּד הַתּוֹרָה וּלְקִיּוּם מִצְוֹתֶיהָ, וְיִזְכֶּה בָּזֶה לְעֹנֶג גָּדוֹל שֶׁל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֲבָל מִי יוּכַל לִזְכּוֹת לָזֶה, אִם לֹא אֲנָשִׁים יְחִידִים בָּעוֹלָם, כִּי לָזֶה צָרִיךְ לְהַפְקִיר כָּל כֹּחוֹת הַגּוּף, וְלֹא יִהְיוּ חַיָּיו חֲשׁוּבִין אֶצְלוֹ כְּלָל, דְּהַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לִפְרֹשׁ מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם וְלֵישֵׁב בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ יוֹם וָלַיְלָה, וְיִהְיוּ כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו דְּבוּקוֹת בַּה' וּבְתוֹרָתוֹ, וּלְהַנְהָגָה כָּזוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת אִישׁ קָדוֹשׁ. אִישׁ כָּזֶה זוֹכֶה לְגַן עֵדֶן, אֲבָל לֹא אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים כָּמוֹנִי.

**אָכֵן** בֶּאֱמֶת זוֹהִי טָעוּת מֵעִקָּרוֹ. לֹא חִיְּבָה תּוֹרָה לְבַעַל הַבַּיִת, שֶׁיִּלְמַד כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה וְלֹא יִתְעַסֵּק בְּעֵסֶק כְּלָל, רַק שֶׁיִּתְעַסֵּק בָּעֵסֶק וְיִקְבַּע עִתִּים לַתּוֹרָה. אָכֵן זֶה צִוְּתָה הַתּוֹרָה, שֶׁיִּהְיֶה הָעֵסֶק בֶּאֱמוּנָה וּבְלִי תַּרְמִית, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת ל"א.), שֶׁשּׁוֹאֲלִין לוֹ לְאָדָם: נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה? קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה? וְכֵן לְכָל הַמִּצְוֹת, כַּאֲשֶׁר נִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב נִמְצָא, שֶׁלֹּא הֶחְמִירָה הַתּוֹרָה כְּלָל עַל הָאָדָם, וְזֶהוּ מַה דִּכְתִיב בַּקְּרָא (מיכה ו' ג'): "עַמִּי, מָה עָשִׂיתִי לָךְ וּמָה הֶלְאֵתִיךָ, עֲנֵה בִי". וְרַק הָעִקָּר צָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לִהְיוֹת, חַס וְשָׁלוֹם, מוֹרֵד בְּמַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, דְּהַיְנוּ שֶׁלֹּא לְבַטֵּל, חַס וְשָׁלוֹם, בְּיָדַיִם מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה שֶׁלֹּא לְקַיְמָן אוֹ לַעֲבֹר בְּיָדַיִם עַל הַלָּאוִין שֶׁבַּתּוֹרָה. אֲבָל אִם אֵינֶנּוּ מוֹרֵד, בְּוַדַּאי יִזְכֶּה לְמַעֲלָה בְּאֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה.

**וְכַאֲשֶׁר** רוֹאֶה הַיֵּצֶר, שֶׁבְּאֹפֶן זֶה לֹא יוּכַל לְפַתּוֹת הָאָדָם, מַתְחִיל לְפַתּוֹתוֹ בְּפָנִים אֲחֵרִים. אֱמֶת, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְרַצֶּה לָאָדָם אִם רַק יִקְבַּע עִתִּים לַתּוֹרָה, אֲבָל תֵּדַע, שֶׁכַּאֲשֶׁר תָּבוֹא לְחֶשְׁבּוֹן שֶׁל מַעְלָה לִפְנֵי כִּסֵּא הַכָּבוֹד, שָׁם מְדַקְדְּקִים מְאֹד בְּעִנְיַן לִמּוּד הַתּוֹרָה. [כְּהַאי גַּוְנָא (פירוש: וכמו כן) בְּעִנְיַן קִיּוּם הַמִּצְוֹת], אִם הָיָה כֹּהֵן וּבְלִי שׁוּם פְּנִיָּה בָּעוֹלָם, וְגַם אֹפֶן הַלִּמּוּד, אִם הִפְסִיקָתָ בְּאֶמְצַע בְּדִבְרֵי שִׂיחָה בְּטֵלָה, וּכְהַאי גַּוְנָא שְׁאֵלוֹת חֲזָקוֹת, וְאַתָּה יְדַעְתָּ שֶׁאֱלֹקֵי הַשָּׁמַיִם הוּא אֱלֹקִים אֱמֶת, וּמִי יוּכַל לִזְכּוֹת בַּדִּין, כִּי אִם צַדִּיקִים גְּמוּרִים. הִנֵּה בְּכָל טְעָנוֹת אֵלֶּה בָּא הַיֵּצֶר הָרָע עַל הָאָדָם כְּדֵי לְיַאֲשׁוֹ וּלְהַקְטִינוֹ, שֶׁיִּהְיֶה מִתְרַשֵּׁל מֵעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרַךְ. וְהִנֵּה, אַף שֶׁבֶּאֱמֶת כָּל אֵלּוּ הַטְּעָנוֹת הֵן צוֹדְקוֹת, אֲבָל הַיֵּצֶר

הָרָע מַשְׂכִּיחַ לָאָדָם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא אוֹהֵב חֶסֶד וְרוֹצֶה לְזַכּוֹת בְּרִיּוֹתָיו, בָּרָא בִּשְׁבִיל זֶה הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהִיא קֹדֶם לָעוֹלָם. וְעַל כֵּן, אִם מָצָא אֶת עַצְמוֹ שֶׁעָשָׂה הַמִּצְוָה אוֹ לְמוּד הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֶגֶן כָּל כָּךְ, צָרִיךְ תֵּכֶף לְהִתְחָרֵט עַל זֶה וּלְקַבֵּל עַל לְהַבָּא לְהִתְנַהֵג כַּהֶגֶן.

## פרק כ

## פָּרָשַׁת קרֹחַ

**גָּרְסִינַן** בַּעֲרָכִין (דף ט"ו.) דִּבְעָוֹן שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע נָגְעִים בָּאִים עַל הָאָדָם, וּמַקְשֶׁה הַגְּמָרָא: וְהָאָמַר ר' עָנָנִי בַּר שָׁשׁוֹן, דִּמְעִיל מְכַפֵּר עַל לָשׁוֹן הָרָע. יָבוֹא דָּבָר שֶׁבְּקוֹל [דְּפַעֲמוֹנֵי זָהָב שֶׁל הַמְּעִיל נִשְׁמָעִין], וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה הַקּוֹל. וּמְשַׁנֵּי לָא קַשְׁיָא, הָא דְּאַהֲנוּ מַעֲשָׂיו, הָא דְּלָא אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו. אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו [שֶׁנִּתְקוֹטְטוּ עַל יָדוֹ] אָתוּ נָגְעִים עָלֵיהּ. לָא אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו מְעִיל מְכַפֵּר. וּמַקְשֶׁה הַגְּמָרָא: וְהָאָמַר רַב סִימוֹן מִשְׁמֵיהּ דְּר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּלָשׁוֹן הָרָע מִתְכַּפֵּר עַל יְדֵי קְטֹרֶת, דְּתָנֵי ר' חֲנִינָא: לַמְּדָנוּ לִקְטֹרֶת שֶׁמְּכַפֶּרֶת, דִּכְתִיב (במדבר י"ז י"ב): "וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטֹרֶת וַיְכַפֵּר עַל הָעָם". וְתָנָא ר' יִשְׁמָעֵאל: עַל מַה קְּטֹרֶת מְכַפֶּרֶת? עַל לָשׁוֹן הָרָע, יָבוֹא דָּבָר שֶׁבַּחֲשַׁאי וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֶׂה חֲשַׁאי, וּמְשַׁנֵּי לָא קַשְׁיָא, הָא בְּצִנְעָא הָא בְּפַרְהֶסְיָא. הַיּוֹצֵא מִזֶּה, דִּבְאַהֲנוּ מַעֲשָׂיו, אָתוּ נָגְעִים עָלֵיהּ, אֲפִלּוּ אִם הַלָּשׁוֹן הָרָע הָיָה בְּצִנְעָא. וּבְלֹא אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו יֵשׁ חִלּוּק, דְּאִם הַלָּשׁוֹן הָרָע הָיָה בְּצִנְעָא, הַקְּטֹרֶת, שֶׁהָיְתָה גַּם כֵּן בַּחֲשַׁאי, שֶׁהָיָה צָרִיךְ כָּל אָדָם לִפְרֹשׁ אָז, מְכַפֶּרֶת, וְאִם הַלָּשׁוֹן הָרָע הָיְתָה בְּפַרְהֶסְיָא, מְכַפֵּר עַל זֶה הַמְּעִיל, שֶׁהָיָה נִשְׁמָע קוֹלוֹ בְּבוֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ.

**וְקָשֶׁה** הָא הַקְּרָא (שם) דְּ"וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטֹרֶת וַיְכַפֵּר עַל הָעָם". שָׁם הָיְתָה הַלָּשׁוֹן הָרָע בְּפַרְהֶסְיָא, דְּהָא כְּתִיב (שם ו'): "וַיָּלִנוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמָּחֳרָת עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן לֵאמֹר: אַתֶּם הֲמִתֶּם אֶת עַם ה'". וְאֶפְשָׁר, דְּמִשּׁוּם זֶה הֻצְרַךְ אַהֲרֹן לְהוֹלִיךְ הַקְּטֹרֶת אֶל הָעָם בְּפִרְסוּם וּלְכַפֵּר שָׁם עֲלֵיהֶם, וְלֹא הָיָה סַגִּי לֵיהּ בַּקְּטֹרֶת, שֶׁבְּכָל יוֹם שֶׁהָיָה בַּחֲשַׁאי, כֵּיוָן שֶׁהַלָּשׁוֹן הָרָע הָיָה בְּפִרְסוּם.

**וְהָא** דְּלָא הָיָה סַגִּי לֵיהּ הַכַּפָּרָה בַּמְּעִיל, שֶׁהָיָה לָבוּשׁ בּוֹ אַהֲרֹן הַכֹּהֵן, אֶפְשָׁר מִשּׁוּם דְּהַלָּשׁוֹן הָרָע הָיָה עַל אַהֲרֹן גּוּפָא, כְּדִכְתִיב בַּקְּרָא, לֹא אֶפְשָׁר לְהִתְכַּפֵּר עַל יְדֵי מְעִילוֹ.

[וְיוֹתֵר נִרְאֶה לִי לוֹמַר, דְּהָכָא שֶׁאָמְרוּ (שם): "אַתֶּם הֲמִתֶּם אֶת עַם ה' " מִקְרֵי אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו, דְּהָא רַשִׁ"י פֵּרֵשׁ אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו, שֶׁנִּתְקוֹטְטוּ עַל יָדוֹ, וּמִמֵּילָא מַה שֶּׁאָמְרוּ: לֹא אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו, הַיְנוּ שֶׁלֹּא בָּאָה מְרִיבָה עַל יְדֵי זֶה. וְזֶהוּ שֶׁיָּךְ רַק לְעִנְיַן לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁדִּבֵּר עַל אֵיזֶה אִישׁ, שֶׁבְּזֶהוּ שֶׁלֹּא בָּפָנָיו, וְלֹא בָּא לְאוֹתוֹ הָאִישׁ שׁוּם רֵעוּתָא עַל יְדֵי זֶה. אֲבָל לְעִנְיַן אוֹנָאַת דְּבָרִים, שֶׁמְּבַזֶּה אוֹתוֹ וּמַקְנִיטוֹ, [שֶׁגַּם זֶה נִכְנָס בִּכְלַל לָשׁוֹן הָרָע, כִּדְמוּכָח בְּמַעֲשֶׂה דְּאַבְדָן, הַמְבֹאָר

לְקַמֵּה, וְכֵן בְּיוֹמָא (דף מ"ד.) בְּרַשִׁ"י דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עַל לָשׁוֹן הָרָע". עַיֵּן שָׁם], לֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר לֹא אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו, שֶׁזֶּה גּוּפָא אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו, שֶׁמְּבַזֶּה אוֹתוֹ וּמַקְנִיטוֹ. וּרְאֵיָה לַדָּבָר מִמַּה דְּאִיתָא בִּיבָמוֹת (דף ק"ה:) בְּמַעֲשֶׂה דְּאַבְדָן, שֶׁבִּזָּה לְר' יִשְׁמָעֵאל בֶּן ר' יוֹסֵי, וְאָמַר לוֹ: וְכִי הָגוּן אַתָּה לִלְמֹד תּוֹרָה מֵרַבִּי? אֵיתָא שָׁם, שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִצְטָרַע אַבְדָן, וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם, שֶׁעָנְשׁוֹ שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע נִגְעִים. נַחֲזוֹר לְעִנְיָנֵנוּ, דְּהָכָא שֶׁאָמְרוּ לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בִּפְנֵיהֶם: "אַתֶּם הֲמִתֶּם אֶת עַם ה'", מִקְרֵי אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו. וְלָזֶה בְּוַדַּאי לֹא מְהַנֵּי מְעִיל, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (ערכין ט"ו.), וְלֹא זְכוּת הַקְּטֹרֶת שֶׁמַּקְרִיבִין בְּכָל יוֹם.

**וְהִנֵּה** לְכְאוֹרָה לָמָּה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שם י'): "וַאֲכַלֶּה אוֹתָם כְּרָגַע", הֲלֹא הָיָה דַּי בְּעָנָשׁ נְגָעִים? וְאֶפְשָׁר, מִשּׁוּם שֶׁהֵם הוֹצִיאוּ דִּבָּה עַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, [שֶׁהוּא הַנֶּאֱמָן בְּכָל בֵּית ה', וְלֹא עָשָׂה דָּבָר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ מִפִּי ה'], וְעַל אַהֲרֹן קְדוֹשׁ ה', בְּבִזָּיוֹן גָּדוֹל כָּזֶה, שֶׁהֵם הֵמִיתוּ אֶת עַם ה'. וְאִם כֵּן לְדִבְרֵיהֶם נִתְחַיְּבוּ מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, חַס וְשָׁלוֹם, וְעַל כֵּן נִגְזַר עַל הַמְדַבְּרִים, שֶׁהֵם יָמוּתוּ בַּמַּגֵּפָה, שֶׁהוּא חֻמּוּר הַרְבֵּה מֵעָנָשׁ נְגָעִים, וְרַק אַחַר שֶׁכָּלוּ הַרְבֵּה אֲנָשִׁים עַל יְדֵי הַמַּגֵּפָה, עַל הָאֲנָשִׁים הַנִּשְׁאָרִים הֵגֵן עַל לָשׁוֹן הָרָע שֶׁלָּהֶם זְכוּת הַקְּטֹרֶת שֶׁהִקְטִיר אַהֲרֹן בְּפַרְהֶסְיָא, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל, וּבָזֶה נִיחָא לִי, מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, שֶׁמְּרִים נֶעֱנְשָׁה בְּעָנָשׁ הַצָּרַעַת, בַּעֲבוּר שֶׁדִּבְּרָה שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן עַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וַהֲלֹא הִיא דִּבְּרָה עִם אַהֲרֹן רַק בֵּינָהּ לְבֵין עַצְמָהּ, וְלֹא בָּרַבִּים, וְהָיָה עֲלֵיהֶם לְהָגֵן זְכוּת הַקְּטֹרֶת, שֶׁמְּכַפֵּר עַל לָשׁוֹן הָרָע שֶׁבַּחֲשַׁאי. וְעַל כֵּן כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, שֶׁהַלָּשׁוֹן הָרָע, שֶׁהוּא עַל אֲדוֹן הַנְּבִיאִים, חָמוּר טְפֵי וְלֹא מִתְכַּפֵּר בַּקְּטֹרֶת כִּי אִם בְּנִגְעִים. וּמִכָּל מָקוֹם הַקֶּל הַכָּתוּב עָלֶיהָ עַל יְדֵי תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁיִּדּוּעַ, שֶׁעַל לָשׁוֹן הָרָע בָּא עָנָשׁ נְגָעִים לִהְיוֹת מְצֹרָע מֻחְלָט, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא, וְעָלֶיהָ הֵקֶל הַכָּתוּב לִהְיוֹת רַק מְסֻגֶּרֶת עַל שִׁבְעָה יָמִים].

## פרק כא

## פָּרָשַׁת חֻקַּת

וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם סוּף לִסְבֹּב אֶת אֶרֶץ אֱדוֹם וְגוֹ' (במדבר כ"א ד'). הִנֵּה יָדוּעַ, שֶׁזֶּה הָיָה בָּעֵת הָאַחֲרוֹנָה, שֶׁנִּשְׁלְמָה כְּבָר מִיתַת מְתֵי מִדְבָּר, וְהָיוּ קְרוֹבִים לְהִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַךְ עַל יְדֵי הַסִּבּוּב לְאֶרֶץ אֱדוֹם, שֶׁלֹּא נָתָנָם לַעֲבֹר בְּאַרְצוֹ, אָמְרוּ שֶׁחַס וְשָׁלוֹם יִמָּשֵׁךְ עוֹד הַרְבֵּה שָׁנִים, וְזֶהוּ שֶׁגָּרַם לָהֶם לְדַבֵּר שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן, וְנֶעֱנְשׁוּ מִאֵת עַל יְדֵי זֶה.

**וְכָל** זֶה רֶמֶז לְסוֹף הַגָּלוּת, שֶׁיִּמָּצְאוּ אֲנָשִׁים שֶׁיְּדַבְּרוּ שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן גַּם כֵּן כָּזֶה, וַעֲבוּר זֶה יֵעָנְשׁוּ מְאֹד. וְעַל כֵּן הָאִישׁ הַנִּלְבָּב יִזָּהֵר מְאֹד בָּזֶה שֶׁלֹּא לְדַבֵּר תּוֹעָה עַל ה', חַס וְשָׁלוֹם.

וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹקִים וּבְמֹשֶׁה וְגוֹ' (שם ה'). יֵשׁ כָּאן שְׁאֵלוֹת רַבּוֹת:

**א.** בְּתְחִלָּה כְּתִיב: "בֵּאלֹקִים וּבְמֹשֶׁה", וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב: "כִּי דִבַּרְנוּ בַה'", הַזְכִּיר שֵׁם הַוָיָה.

**ב.** מַהוּ שֶׁכָּתַב (שם ו'): "וַיְנַשְּׁכוּ אֶת הָעָם"? לְשׁוֹן זֶה מוֹרֶה בְּכָל מָקוֹם עַל הַגְּרוּעִים, וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב (שם): "וַיָּמָת עַם רָב מִיִּשְׂרָאֵל".

**ג.** מַהוּ שֶׁכָּתַב (שם ז'): "וַיָּסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת הַנָּחָשׁ"? הָיָה לוֹ לִכְתֹּב אֶת הַנְּחָשִׁים, וְכִי נָחָשׁ אֶחָד הָיָה?

**ד.** לָמָּה לֹא הוֹעִילָה תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לְהָסִירוֹ מֵעֲלֵיהֶם לְגַמְרֵי?

**ה.** מַהוּ שֶׁכָּתַב מִתְּחִלָּה (שם ח'): "כָּל הַנָּשׁוּךְ"? מַשְׁמַע אֲפִלּוּ אָדָם שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב כָּל כָּךְ, וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב (שם ט'): "וְהָיָה אִם נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת אִישׁ". וְגַם מִתְּחִלָּה כָּתַב לְשׁוֹן רְאִיָּה, מַשְׁמַע רְאִיָּה בְּעָלְמָא, וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב הַבָּטָה, מַשְׁמַע בְּכַוָּנָה.

**וְנֹאמַר** עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן. מַהוּ זֶה שֶׁכָּתַב מִתְּחִלָּה (שם ה'): "וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹקִים"? כִּי תְּפִשׁוּ מַעֲשֶׂה נָחָשׁ, שֶׁדִּבֵּר גַּם כֵּן עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר, שֶׁלְּפִיכָךְ לֹא הִרְשָׁה אֱלֹקִים לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַדַּעַת. (בראשית ג' ה') "כִּי יֹדֵעַ אֱלֹקִים כִּי בְיוֹם אֲכָלְכֶם וְגוֹ', וְהְיִיתֶם כֵּאלֹקִים", [וּכְתַרְגּוּמוֹ: וּתְהוֹן כְּרַבְרְבִין]. לְפִיכָךְ מָנַע הַטּוֹב מִכֶּם. וְאַף כָּאן, מַה שֶׁנָּתַן לָהֶם הַמָּן הוּא לֶחֶם הַקְּלוֹקֵל, וְהוּא עָתִיד לְהַפְרַע מִכֶּם עַל יָדוֹ [וּכְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י], שֶׁיִּתְפַּח בַּמַּעַיִם כַּאֲשֶׁר לֹא יִהְיוּ זַכָּאִים כָּל כָּךְ, כִּי הוּא רוֹצֶה לְהִתְנַהֵג עִמָּהֶם בְּמִדַּת הַדִּין. וּבֶאֱמֶת לֹא כֵּן הוּא, כִּי לְמַעַן רַחֲמָיו וַחֲסָדָיו נָתַן לָהֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם פְּסֹלֶת, מַה שֶּׁלֹּא נָתַן לֶחֶם הַזֶּה אֲפִלּוּ לָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים ח' ג'): "וַיַּאֲכִלְךָ אֶת הַמָּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ, כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם, כִּי עַל כָּל מוֹצָא" וְגוֹ'. וְגַם רָצָה לְמַעֵט לָהֶם טִרְחָה, שֶׁהֲלֹא יָדוּעַ, שֶׁעָנָן ה' הָיָה שׁוֹכֵן עִמָּהֶם, וְכָתוּב בַּתּוֹרָה (דברים כ"ג י"ג): "וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מְחוּץ [וּפֵרַשׁ רַשִׁ"י: חוּץ לֶעָנָן] לַמַּחֲנֶה, וְיָצָאתָ שָׁמָּה חוּץ". וּלְפִיכָךְ נָתַן לָהֶם לֶאֱכֹל מָן, שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם פְּסֹלֶת, וְהָיָה נִבְלָע בָּאֵיבָרִים, וְיִהְיוּ תָּמִיד נְקִיִּים וּטְהוֹרִים. וְעַל כֵּן אָמְרוּ אַחַר כָּךְ (במדבר כ"א ז'): "חָטָאנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בַּה'", שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל רַחֲמִים, שֶׁנָּתַן לָנוּ אֶת הַמָּן בְּרַחֲמָיו.

וַיְשַׁלַּח ה' בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים (שם ו'). וְהוּא מִשּׁוּם שֶׁבְּדִבּוּרָם אִתְּעַר הַנָּחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי וְקִטְרֵג עֲלֵיהֶם, וְכִדְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי: אִית רוּחָא חֲדָא, דְּקַיְמָא עַל כָּל אִנּוּן מָארֵי דִּלְישָׁנָא בִּישָׁא, דְּכַד מִתְעָרֵי בְּנֵי נָשָׁא בְּלִישָׁנָא בִּישָׁא, אוֹ הַהוּא בַּר נָשׁ דְּמִתְעָרֵי בְּלִישָׁנָא בִּישָׁא, כְּדֵין אִתְּעַר הַהוּא רוּחָא בִּישָׁא מְסָאֲבָא דְּלִעֵילָּא, דְּאִקְרֵי סַכְסוּכָא, וְאִיהוּ שְׁארֵי עַל הַהוּא אִתְעָרוּתָא דְּלִישָׁנָא בִּישָׁא דְּשָׁארוּ בֵּהּ בְּנֵי נָשָׁא, וְאִיהוּ עָאל לְעֵילָּא וְגָרִים בְּהַהוּא אִתְעָרוּ דְּלִישָׁנָא בִּישָׁא מוֹתָא וְחַרְבָּא וּקְטָלָא בְּעָלְמָא. וַי לְאִנּוּן דְּמִתְעָרֵי לְהַאי סִטְרָא בִּישָׁא, וְלָא נָטְרֵי פּוּמַיְהוּ וּלְישָׁנְהוֹן וְלָא יָדְעֵי דְּהָא בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא תְּלֵיָא

אִתְעָרוּ דִּלְעֵילָא, בֵּין לְטָב בֵּין לְבִישׁ וְכוּ', וְכֻלְּהוּ דֶּלְטוֹרִין לְאַתְעָרָא לְהַאי חִוְיָא רַבָּא לְמֶהֱוֵי דֶּלְטוֹרָא עַל עָלְמָא, וְכֻלְּהוּ בְּגִין הַאי אִתְעָרוּ דִּלְישָׁנָא בִּישָׁא וְכוּ'. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

יֵשׁ רוּחַ אַחַת, שֶׁעוֹמֶדֶת עַל כָּל אוֹתָם בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרָע, וּמָתַי שֶׁמִּתְעוֹרְרִים בְּנֵי אָדָם בְּלָשׁוֹן הָרָע, אוֹ אָדָם אֶחָד שֶׁמִּתְעוֹרֵר בְּלָשׁוֹן הָרָע, אֲז מִתְעוֹרֶרֶת אוֹתָהּ הָרוּחַ רָעָה הַטְּמֵאָה שֶׁלְּמַעְלָה, הַנִּקְרָאת סַכְסוּכָא, וְהִיא שׁוֹרָה עַל אוֹתָהּ הִתְעוֹרְרוּת שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָרָע, שֶׁפָּתְחוּ בָּהּ בְּנֵי אָדָם, וְהִיא עוֹלָה לְמַעְלָה, וְגוֹרֶמֶת בְּזוֹ הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע מָוֶת וְחֶרֶב וְהֶרֶג בָּעוֹלָם. אוֹי לְאוֹתָם שֶׁמְּעוֹרְרִים לְאוֹתוֹ צַד הָרַע וְלֹא שׁוֹמְרִים פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם וְלֹא חוֹשְׁשִׁים עַל זֶה וְלֹא יוֹדְעִים שֶׁבַּהִתְעוֹרְרוּת שֶׁלְּמַטָּה תְּלוּיָה הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁלְּמַעְלָה, בֵּין לְטוֹב בֵּין לְרַע וְכוּ', וְכֻלָּם מְקַטְרְגִים לְעוֹרֵר לְאוֹתוֹ נָחָשׁ הַגָּדוֹל, שֶׁיָּבֹא מְקַטְרֵג עַל הָעוֹלָם, וְהַכֹּל בִּשְׁבִיל אוֹתָהּ הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע, כְּשֶׁנִּמְצֵאת הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁלּוֹ לְמַטָּה.

**וְעַל** כֵּן שְׁלַח ה' [וּכְתִיב שֵׁם הָוְיָה, כְּדֵי לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם בְּמִיתָתָם עַל שֶׁדִּבְּרוּ עַל ה', וְיִהְיֶה לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.] בָּהֶם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים, וַהֲגַם שֶׁאַף בְּלֹא זֶה הָיוּ מְצוּיִים גַּם כֵּן בַּמִּדְבָּר נְחָשִׁים שְׂרָפִים, וּכְדִכְתִיב (דברים ח' ט"ו): "בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ, שָׂרָף וְעַקְרָב" וְגוֹ', עִם כָּל זֶה הָיְתָה הַשְׁגָּחַת ה' שֶׁלֹּא הָיוּ נוֹגְעִין בָּהֶן, וְלֹא כֵן עַתָּה, שֶׁלְּבַד שֶׁלֹּא הָיוּ מְשֻׁמָּרִים מֵהֶם, אֶלָּא שֶׁגֵּרָה בָּם, וְעִנְיַן הַגֵּרוּי הָיָה רַק עַל הָעָם, שֶׁהֵם הָיוּ עִקַּר הַמְּדַבְּרִים, וְעַל מִי שֶׁהָיָה בְּחִינַת יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה גֵּרוּי. אָכֵן מִכָּל מָקוֹם עַל יְדֵי הַמְקַטְרֵג הַגָּדוֹל שֶׁקִּטְרֵג מִלְּמַעְלָה, נִסְתַּלְּקָה הַשְׁמִירָה מִכֻּלָּם, וּמִמֵּילָא מֵת עַם רַב מִיִּשְׂרָאֵל גַּם כֵּן, וּבָזֶה סָרָה הַקֻּשְׁיָא הַשְּׁנִיָּה.

**וְעַתָּה** נָבוֹא לְבָאֵר מַה שֶּׁכָּתַב: "וַיֶּסֶר מֵעָלֵינוּ אֶת הַנָּחָשׁ" (במדבר כ"א ז'), וְהֵינוּ שֶׁהִתְבּוֹנָנוּ, שֶׁבְּדִבּוּרָם עוֹרְרוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַמְקַטְרֵג הַגָּדוֹל, הַחִוְיָא רַבָּה (הנחש הגדול), שֶׁהוּא מְקַטְרֵג וְהוֹלֵךְ. הִתְפַּלֵּל לַה' וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אוֹתוֹ, וּמִמֵּילָא תָּסוּר הַמַּכָּה לְגַמְרֵי, וְתָשׁוּב הַשְׁמִירָה כְּשֶׁהָיְתָה, וְשָׁמַע מֹשֶׁה לְדִבְרֵיהֶם וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם. וַיֹּאמֶר לוֹ ה': "עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף" (שם ח'). הֵינוּ שֶׁמַּה שֶּׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהָסִיר לְגַמְרֵי שֶׁיִּהְיוּ מְשֻׁמָּרִים כְּבַתְּחִלָּה וְלֹא יִגְּעוּ הַנְּחָשִׁים בָּהֶם, זֶה אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּיוָן שֶׁנָּתְנוּ כֹּחַ בְּדִבּוּרָם לְקַטְרֵג, אִי אֶפְשָׁר לְסָתֹם פִּיו לְגַמְרֵי, וְשֶׁיִּהְיוּ מְשֻׁמָּרִים כְּבַתְּחִלָּה, אֶלָּא לָזֶה תּוֹעִיל תְּפִלָּתְךָ, מִכָּאן וְאֵילָךְ לֹא אֲגֵרָה בָּהֶם הַנְּחָשִׁים. וְאַף שֶׁמִּכָּל מָקוֹם הֵם מְסֻכָּנִים, עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אוֹתוֹ עַל נֵס בַּגֹּבַהּ, הֵינוּ שֶׁיִּתְבּוֹנָנוּ תָּמִיד, שֶׁבְּדִבּוּרָם עוֹרְרוּ אֶת הַשָּׂרָף הָעֶלְיוֹן, וְהוּא קִטְרֵג עֲלֵיהֶם לְפָנֵי כִּסֵּא הַכָּבוֹד [וּכְמוֹ דְּאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, שֶׁהַלָּשׁוֹן הָרָע שֶׁהָאָדָם מְסַפֵּר הוּא עוֹלֶה עַד כְּנֶגֶד כִּסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ע"ג ט'): "שָׁתוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם, ' וְגוֹ'], וְעַל יְדֵי זֶה, יִהְיוּ נִכְנָעִים לַה', וִירַחֵם עֲלֵיהֶם. וּבָזֶה סָרָה הַקֻּשְׁיָא הָרְבִיעִית.

**וְעַתָּה** נָבוֹא לְבָאֵר סוֹף הַפָּסוּק (שם): "וְהָיָה כָּל הַנָּשׁוּךְ" וְגוֹ', וְהוּא, כִּי הִנֵּה יָדוּעַ, שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק בֵּין אֲנָשִׁים, שֶׁאָדָם שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב כָּל כָּךְ, מַעֲשָׂיו וְדִבּוּרָיו אֵינָם פּוֹגְמִים רַק לְפִי עֶרְכּוֹ

נִשְׁמָתוֹ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אָדָם חָשׁוּב בְּמַעֲלָה, נוֹגֵעַ הַפְּגָם לְמַעְלָה בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "וְהָיָה כָּל הַנָּשׁוּךְ", הַיְנוּ אָדָם שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב, וְהוּא רַק בְּמַדְרֵגַת עַם, "וְרָאָה אוֹתוֹ וָחָי". הַיְנוּ לְדִידֵהּ סַגִּי (לו"ז) בִּרְאִיָּה בִּלְבַד, וּבְהִתְבּוֹנְנוּת מְמֻצַּעַת, אֲבָל אִם נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת אִישׁ, הַיְנוּ אָדָם חָשׁוּב שֶׁקִּלְקֵל, וְנָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אוֹתוֹ. וְהִבִּיט, הַיְנוּ הַבָּטָה בְּכַוָּנָה וּבְהִתְבּוֹנְנוּת יְתֵרָה עַל הַשָּׁרָף הָעוֹמֵד לְנֶס, וְשֶׁאֵין הַנָּחָשׁ נוֹשֵׁךְ בְּחִנָּם, וּמִסְתָּמָא קִלְקֵל מִתְּחִלָּה וּמְבַקֵּשׁ מְחִילָה מֵה' עַל חַטָּאתוֹ וּמְקַבֵּל עַל לְהַבָּא, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כֵּן, "וָחָי".

## פרק כב
## פָּרָשַׁת תֵּצֵא

כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְגוֹ', וְשָׂם לָהּ עֲלִילוֹת דְּבָרִים וְגוֹ', וְיִסְרוּ אֹתוֹ (דברים כ"ב י"ג י"ד). וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּמַלְקִין אוֹתוֹ, מִשּׁוּם שֶׁעָבַר עַל (ויקרא י"ט ט"ז) "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל"; וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף, כִּי הוֹצִיא שֵׁם רַע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל (דברים כ"ב י"ט). וְאִיתָא בַּעֲרָכִין (דף ט"ו) בַּמִּשְׁנָה: נִמְצָא הָאוֹמֵר בְּפִיו חָמוּר מִן הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, [שֶׁעַל אוֹנֶס וּמַפָּתֶה אֵין צָרִיךְ לִתֵּן, רַק חֲמִשִּׁים כֶּסֶף, וְגַם אֵינוֹ מִתְחַיֵּב מַלְקוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמוֹצִיא שֵׁם רָע]. וְנוּכַל לוֹמַר, דְּזוֹהִי כַּוָּנַת הַכָּתוּב (עמוס ד' י"ג): "כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ". וְהַיְנוּ שֶׁהָאָדָם, כְּשֶׁהוּא מִתְבּוֹנֵן לִפְרָקִים עַל עִנְיָנָיו, אֵינוֹ מִתְבּוֹנֵן, רַק עַל מַעֲשָׂיו, אֲבָל אוֹדוֹת דִּבּוּרָיו אֵינוֹ חוֹשֵׁב כְּלָל, כִּי חוֹשֵׁב בְּנַפְשׁוֹ: מַה קִּלְקוּל יוּכַל לְהַגִּיעַ עַל יְדֵי דִּבּוּר, הֲלֹא הוּא דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ? אֲבָל בֶּאֱמֶת לֹא כֵּן הוּא, כִּי הַקִּלְקוּל שֶׁמַּגִּיעַ לְמַעְלָה עַל יְדֵי דִּבּוּרָיו הוּא הַרְבֵּה יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁמַּגִּיעַ עַל יְדֵי מַעֲשָׂיו. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ", הַיְנוּ שֶׁשָּׁם בִּשְׁעַת הַדִּין יַעֲרִיכוּ לְפָנָיו וְיַרְאוּהוּ לְעֵינָיו [וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים נ' כ"א): "אוֹכִיחֲךָ וְאֶעֶרְכָה לְעֵינֶיךָ"] מַה קִּלְקֵל עַל יְדֵי שִׂיחוֹתָיו. וְלֹא אָמַר הַכָּתוּב מַה דִּבּוּרוֹ אֶלָּא "מַה שֵּׂחוֹ", מִשּׁוּם דְּלִשּׁוֹן שִׂיחָה נֶאֱמַר עַל דְּבָרִים קַלִּים וּפְשׁוּטִים, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה ה.): אֲפִלּוּ שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ מַגִּידִין לוֹ, לָאָדָם, בִּשְׁעַת הַדִּין, וְלֹא נֶאֱבָד אֲפִלּוּ דִּבּוּר אֶחָד שֶׁלֹּא נִכְתַּב, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (קהלת י' כ'): "כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל, וּבַעַל כְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר". וּבַעַל כְּנָפַיִם, הוּא מַלְאָךְ גַּבְרִיאֵל, כַּיָּדוּעַ, שֶׁהוּא מַכְרִיז לְמַעְלָה כָּל הָעִנְיָנִים הַנַּעֲשִׂים בָּעוֹלָם הַזֶּה. וּמַה שֶּׁאָמַר: יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל, כִּי הָעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַטְּבָעִיִּים, כִּי כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר, הַקּוֹל עִם כָּל אוֹת וְאוֹת שֶׁאָדָם מוֹצִיא מִפִּיו נִמְצָא בָּאֲוִיר, וְלֹא נֶאֱבָדֶת אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, וְזֶהוּ הָעִנְיָן כְּשֶׁאָדָם מְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ, הַקּוֹל עִם כָּל אוֹתִיּוֹתָיו מַגִּיעִים לְאָזְנֵי חֲבֵרוֹ. וּכְעִנְיָן זֶה אָמְרוּ גַּם כֵּן (בבבא מציעא דף נ"ח:): אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי: גְּדוֹלָה אוֹנָאַת דְּבָרִים מֵאוֹנָאַת מָמוֹן, אַף דְּאוֹנָאַת מָמוֹן הוּא בְּמַעֲשֶׂה וְאוֹנָאַת דְּבָרִים הוּא רַק בְּדִבּוּר, שֶׁזֶּה נֶאֱמַר בּוֹ (ויקרא כ"ה י"ז): "וְיָרֵאתָ

מֵאלֹקֶיךָ", וְזֶה לֹא נֶאֱמַר בּוֹ: "וְיֵרֵאתָ מֵאלֹקֶיךָ", וְר' אֶלְעָזָר אָמַר: זֶה בְּגוּפוֹ וְזֶה בְּמָמוֹנוֹ. ר' שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: זֶה נִתָּן לְהִשָּׁבוֹן וְזֶה לֹא נִתָּן לְהִשָּׁבוֹן. וְכָל שֶׁכֵּן אִם גָּרַם לוֹ זֶה, עַד שֶׁהִלְבִּין פָּנָיו עַל יְדֵי זֶה, גָּדוֹל עֲוֹנוֹ מִנְּשׁוֹא, וּכְמוֹ דְּאִיתָא שָׁם: כָּל הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים.

**כְּתִיב** בַּקְּרָא (דברים כ"ג י"ד): "וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ". דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא (כתובות דף ה.): מַאי דִּכְתִיב: "וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ", אַל תִּקְרֵי אָזְנֶךָ אֶלָּא אָזְנְךָ, שֶׁאִם יִשְׁמַע אָדָם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, יִנְיַח אָצְבָּעוֹ בְּאָזְנוֹ. [וְהֵיכִי כְּשֵׁהוּא מֵבִין שֶׁרוֹצִים לְהַשְׁמִיעוֹ, אִי נַמֵּי כְּדֵי שֶׁלֹּא יַשְׁמִיעוּהוּ יוֹתֵר]. וְהֵיכִי דְּאָמַר ר' אֶלְעָזָר: מִפְּנֵי מָה אָצְבְּעוֹתָיו שֶׁל אָדָם דּוֹמוֹת כִּיתֵדוֹת [הֵיכִי שָׁרְאִשֵׁיהֶן דּוֹמוֹת לִיתֵדוֹת] ? דְּאִם יִשְׁמַע אָדָם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, יִנְיַח אָצְבָּעוֹ בְּאָזְנָיו. וְתָנָא דְּבֵי ר' יִשְׁמָעֵאל: מִפְּנֵי מָה אֹזֶן כֵּלָּה קָשָׁה וְהָאַלְיָה רַכָּה? דְּאִם יִשְׁמַע אָדָם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, יָכֹף אַלְיָה לְתוֹכָהּ, [וּבְאֶצְבָּעוֹ בִּלְבַד אֵינוֹ נִסְתָּם יָפֶה]. תָּנוּ רַבָּנָן: אַל יַשְׁמִיעַ אָדָם לְאָזְנָיו דְּבָרִים בְּטֵלִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵם נִכְוִים תְּחִלָּה לָאֵבָרִים.

הַשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכָל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְגוֹ', "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹקֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם" (דברים כ"ד ח' ט'). וְאִיתָא בְּסִפְרִי: "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹקֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ" וְגוֹ'. יָכוֹל בַּלָּבָבְךָ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת" הֲרֵי שְׁמִירַת הַלֵּב אָמוּר. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם "זָכוֹר"? דְּתְהֵא שׁוֹנֶה בְּפִיךָ. וּפְרוּשָׁהּ: כִּי אָצְלָם "הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת" מִנֶּגַע הַצָּרַעַת, "לִשְׁמֹר מְאֹד" שֶׁלֹּא תְּבוֹאֶךָּ, וְלַעֲשׂוֹת בָּהּ "כְּכָל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים".

וְזָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹקֶיךָ לְמִרְיָם (שם ט'), שֶׁתְּהֵא מַזְכִּיר זֶה בְּפִיךָ תָּמִיד [רַמְבַּ"ן]. וְכָתַב שָׁם, שֶׁהוּא מִצְוַת עֲשֵׂה מַמָּשׁ, כְּמוֹ (שמות כ' ח'): "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ". (שמות י"ג ג') "זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם" וְכוּ', וְגַם זוֹ כְּמוֹתָם, מִצְוָה בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, שֶׁנִּזְכַּר הָעִנְיָן הַגָּדוֹל שֶׁעָשָׂה ה' לַצַּדֶּקֶת הַנְּבִיאָה, שֶׁלֹּא דִּבְּרָה אֶלָּא בְּאַחִיהָ גְּמוּל נַפְשָׁהּ, אֲשֶׁר אֲהֲבַתּוּ כְּנַפְשָׁהּ, וְלֹא דִּבְּרָה בְּפָנָיו שֶׁיְּבוּשׁ, וְלֹא בְּפָנֵי רַבִּים, רַק בֵּינָהּ לְבֵין אָחִיהָ הַקָּדוֹשׁ בְּצִנְעָה, וְכָל מַעֲשֶׂיהָ הַטּוֹבִים לֹא הוֹעִילוּהָ. גַּם אַתָּה, אִם תֵּשֵׁב, בְּאָחִיךָ תְּדַבֵּר, בֶּבֶן אִמְּךָ תִּתֵּן דִּפְי, לֹא תִּנָּצֵל. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

## פרק כג

## פָּרָשַׁת תָּבוֹא

**וְהִנֵּה** לְבַד כָּל אֵלּוּ הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁזְּכַרְנוּ לְמַעְלָה, הַמְדַבְּרוֹת בְּעִנְיַן אִסּוּר לָשׁוֹן הָרַע, בֵּרַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרָכָה מְיֻחֶדֶת לְמִי שֶׁנִּזְהַר מֵחֵטְא זֶה, וּלְהֶפֶךְ לְבַעַל לָשׁוֹן הָרַע נֶאֱמַר עָלָיו אָרוּר, וְהוּא בְּפָרָשַׁת תָּבוֹא (דברים כ"ז י"ב): "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם עַל הַר

גְּרִזִים" וְגוֹ'; שֶׁכָּל אַחַד עָשָׂר הָאֲרוּרִים פָּתְחוּ מִתְּחִלָּה בְּבָרוּךְ לְמִי שֶׁנִּזְהָר בָּזֶה, וְעַל כֵּן אָמְרוּ מִתְּחִלָּה בַּבְּרָכָה בְּקוֹל רָם (שם י"ד) "אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל" לְמִי שֶׁנִּזְהָר מֵחֵטְא זֶה, וְכָל יִשְׂרָאֵל עָנוּ עַל זֶה אָמֵן, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ (דברים כ"ז כ"ד): "אָרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר", שֶׁהוּא קָאֵי עַל לָשׁוֹן הָרָע, כְּמוֹ דְּאִיתָא בְּסִפְרִי, וְכָל יִשְׂרָאֵל עָנוּ עַל זֶה אָמֵן. וְכַמָּה יֵשׁ לְזָהֵר מֵחֵטְא זֶה, שֶׁהוּא מְקֻלָּל עֲבוּר זֶה מִכָּל יִשְׂרָאֵל, וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁנִּזְהָר מֵחֵטְא זֶה, שֶׁהוּא מְבֹרָךְ מִכָּל יִשְׂרָאֵל בְּיַחַד.

אֶת ה' הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹקִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וְגוֹ' (דברים כ"ו י"ז), מִזֶּה הַפָּסוּק אָנוּ לְמֵדִין גָּדֵל מַדְרֵגַת הַמִּתְחַזֵּק לֵילֵךְ בְּדַרְכֵי מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִהְיוֹת רַחוּם וְחַנּוּן וְכַדּוֹמֶה, שֶׁהֲרֵי מָנָה הַכָּתוּב מַעְלָה זוֹ קֹדֶם שְׁמִירַת הַחֻקִּים וְהַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהִיא קוֹדֶמֶת בַּמַּעֲלָה. [דְּגְמָא מַה שֶּׁאָמְרוּ בִּבְרָכוֹת (דף מ"א:) עַל הַפָּסוּק, שֶׁמַּזְכִּיר בְּשִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, (דְּבָרִים ח' ח') "אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה" וְגוֹ' כָּל הַקּוֹדֶם, קוֹדֶם לִבְרָכָה], וּמְאֹד צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק בָּעִנְיָן הַזֶּה, וּמִמֵּילָא אָנוּ לְמֵדִין לְעִנְיָנֵנוּ לִהְיוֹת זְהִירִים מֵאִסּוּר לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁגַּם זֶה מִדַּרְכֵי מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַעֲשֶׂה דְּעָכָן (סנהדרין מ"ג:), שֶׁמַּעַל מַעַל בַּחֵרֶם, וְנָפְלוּ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי זֶה בַּמִּלְחָמָה. "וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ לְפָנֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' " וְגוֹ'; וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (יהושע ז' י'): "לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל פָּנֶיךָ גוֹ', וְגַם גָּנְבוּ גַּם כִּחֲשׁוּ וְגוֹ', לֹא אוֹסִיף לִהְיוֹת עִמָּכֶם, אִם לֹא תַּשְׁמִידוּ הַחֵרֶם מִקִּרְבְּכֶם". אָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ: אֱמֹר לִי מִי מָעַל. אָמַר לוֹ: וְכִי דֵּילְטוֹר אֲנִי? לֵךְ, הַטֵּל גּוֹרָלוֹת וְיִתְוַדַּע לְךָ. וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁמִּצְוָה לְבָרֵר, כְּמַעֲשֶׂה דְּעָכָן, שֶׁהָיוּ מְחֻיָּבִין לְבַעֵר הַחֵרֶם, אֲפִלּוּ הָכִי, כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לְהִתְבָּרֵר מִמֵּילָא וְלֹא לוֹמַר בַּפֶּה, יֵשׁ לַעֲשׂוֹת כֵּן.

**וּבֶאֱמֶת**, כֵּיוָן שֶׁבָּרְאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּצַלְמוֹ, כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה, יֵשׁ לְהִתְדַּמּוֹת לְהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ בְּכָל מַה שֶּׁיּוּכַל. וְהִנֵּה בַּעֲבוּר גְּדֻלַּת הַמִּדָּה הַזֹּאת, שֶׁהוּא הָעִקָּר הַגָּדוֹל בַּעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרַךְ, פֵּרֵט לָנוּ הַכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ (דברים י"ט, ט'): "וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו כָּל הַיָּמִים". וְהַיְנוּ, שֶׁלֹּא דַּי שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם בְּמִקְרֶה אִישׁ טוֹב, רַחוּם וְחַנּוּן וְרַב חֶסֶד וְכַדּוֹמֶה, כִּי אִם כָּל הַיָּמִים יִהְיֶה זָהִיר בְּמִדָּה הַקְּדוֹשָׁה הַזּוֹ לְלֶכֶת בִּדְרָכָיו. וּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת, אַף שֶׁגַּם אוֹתָן צָרִיךְ לִשְׁמֹר כָּל הַיָּמִים, לֹא פֵּרֵט לָנוּ הַכָּתוּב עַל כָּל מִצְוָה בִּפְרָט, כִּי אִם בְּדֶרֶךְ כְּלָל. (דברים כ"ט כ"ח) "הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹקֵינוּ, וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת". וְהַטַּעַם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

**הִנֵּה** הֶרְאֵיתִי לְעֵינֵי הַכֹּל רִבּוּי הַפָּרָשִׁיּוֹת בַּתּוֹרָה, הַמְסַפְּרִים וּמַזְהִירִים מִדִּבּוּרִים אֲסוּרִים. וְכֵן יֵשׁ כַּמָּה וְכַמָּה עֲשָׂרוֹת פְּסוּקִים בִּנְבִיאִים וּכְתוּבִים, הַמְתַעֲבִים אֶת הָאִישׁ הַמַּפְקִיר

פִּיו לְכָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יִצְרוֹ. אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ, הֶחָס עַל כְּבוֹד תּוֹרַת ה' וְזָהִיר שֶׁלֹּא לַעֲבֹר עָלֶיהָ. מֵחֶלְקוֹ יִהְיֶה חֶלְקֵנוּ, וּמְגוֹרָלוֹ יִהְיֶה גּוֹרָלֵנוּ.

## פרק כד

## יִבָּאֵר שֶׁאַף מִי שֶׁהָיָה לָקוּי בִּשְׁמִירַת פִּיו חֵלֶק גָּדוֹל מִימֵי חַיָּיו, עִם כָּל זֶה יִתְחַזֵּק בְּיָמָיו הַנּוֹתָרִים.

**וְדַע** עוֹד, שֶׁאֲפִלּוּ אִם לֹא שָׁמַר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ עַדְן וְעַדְנִים, מִכָּל מָקוֹם יְחַזֵּק עַצְמוֹ עַל כָּל פָּנִים עַל לְהַבָּא בְּיֶתֶר הַיָּמִים שֶׁיִּחְיֶה אוֹתוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְקֻלְקָלִים. וּלְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאִישׁ שֶׁשָּׂכַר שׁוֹמֵר לִשְׁמֹר כַּרְמוֹ כָּכָל יְמֵי הַקַּיִץ, וּפִשֵּׁעַ הַשּׁוֹמֵר וְלֹא שָׁמְרוֹ אֵיזֶה חֳדָשִׁים, וּמֵחֲמַת זֶה נֶהֱרַס הַכֶּרֶם מְאֹד, שֶׁפָּרְצוּ הַגַּנָּבִים אֶת גְּדֵרוֹ וְגָנְבוּ הַרְבֵּה מִן הַכֶּרֶם. הֲיִתָּכֵן שֶׁיְּשַׁלֵּם בַּעַל הַבַּיִת בִּשְׁבִיל זֶה עַתָּה אֶת כַּרְמוֹ לְגַמְרֵי וְיַנִּיחֶנּוּ לְמִרְמָס לְחַיַּת הַשָּׂדֶה? וְאַדְרַבָּה, הוּא מוֹסִיף עַתָּה שְׁמִירָה עַל שְׁמִירָתוֹ וּמְתַקֵּן אֶת גְּדֵרוֹ, וְנוֹתֵן עֵינָיו וְלִבּוֹ עָלָיו, שֶׁלֹּא יֹאבַד אֲפִלּוּ פְּרִי אֶחָד. כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה מַמָּשׁ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִשְׁלֵי (כ"ד ל'): "עַל שְׂדֵה אִישׁ עָצֵל עָבַרְתִּי וְעַל כֶּרֶם אָדָם חֲסַר לֵב, וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ קִמְשֹׁנִים, כָּסּוּ פָנָיו חֲרֻלִּים, וְגֶדֶר אֲבָנָיו נֶהֱרָסָה". וַעֲצָתוֹ לְעִנְיַן כַּרְמוֹ, שֶׁיִּתְקֵן גְּדֵרוֹ וְיַעֲקֹר הַקִּמְשׁוֹנִים וַחֲרֻלִּים מִמֶּנּוּ וְיָשִׂים עֵינוֹ עָלָיו, שֶׁלֹּא יִתּוֹסְפוּ עוֹד חֲרֻלִּים עָלָיו.

**וּבְעִנְיָנֵנוּ** גַּם כֵּן תִּקּוּנוֹ עַל לְהַבָּא, שֶׁיַּעֲשֶׂה לְעַצְמוֹ גְּדֵרִים, שֶׁיַּרְחִיק עַצְמוֹ מֵחֲבוּרַת אֲנָשִׁים, וְשֶׁלֹּא יְדַבֵּר אוֹדוֹת שׁוּם אִישׁ, וּלְמִי שֶׁקִּלְקֵל בִּלְשׁוֹנוֹ שֶׁחֵרְפוֹ וּגְדָפוֹ, יְפַיְּסֶנּוּ. וְיִשְׁמֹר יֶתֶר יְמֵי חַיָּיו אֶת פִּיו בִּשְׁמִירָה, שֶׁדִּבּוּרוֹ יִהְיֶה רַק בְּדִבְרֵי קְדֻשָּׁה וְדִבְרֵי תּוֹרָה [לְבַד מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְדַבֵּר הֶכְרֵחִי וּלְפַרְנָסָתוֹ], וְאָז יוּכַל לוֹמַר עַל עַצְמוֹ: אַשְׁרֵי זְקָנָתֵנוּ שֶׁכִּפְּרָה יַלְדוּתֵנוּ.

## פרק כה

## טָהֳרַת הַמַּחֲשָׁבָה

**וְהִנֵּה** עַד כֹּה דִּבַּרְנוּ לְעִנְיַן חֵלֶק הַדִּבּוּר שֶׁיִּהְיֶה עַל מְכוֹנוֹ, שֶׁהוּא הָעִקָּר הָרִאשׁוֹן, שֶׁעַל יְדֵי זֶה שָׁם אָדָם עָלָיו, וְלֹא שָׁם בַּעֲלֵי חַיִּים. וְהַכָּתוּב גַּם כֵּן הַקְדִּימוֹ, כְּדִכְתִיב (דברים ל' י"ד): "כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד, בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ". וְעַתָּה נְדַבֵּר קְצָת אוֹדוֹת חֵלֶק הַמַּחֲשָׁבָה הַתְּלוּיָה בְּלֵב הָאָדָם, שֶׁחָשְׁבוּ הַכָּתוּב גַּם כֵּן, כְּדִכְתִיב: "וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ". וְהִנֵּה הַכָּתוּב אוֹמֵר (תהילים כ"ד ג'): "מִי יַעֲלֶה בְהַר ה' וְגוֹ', נְקִי כַפַּיִם [וְהוּ דָּבָר הַתְּלוּי בְּמַעֲשֶׂה לִהְיוֹת נָקִי מִגֵּזֶל] וּבַר לֵבָב". לָמַדְנוּ מִזֶּה, שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לֵב הָאָדָם מְבֹרָר, וְלֹא עִם תַּעֲרוֹבוֹת שֶׁל הֶבֶל וָרִיק. וְהִנֵּה אָנוּ אוֹמְרִין בְּכָל יוֹם: "וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ וְגוֹ' וְלֹא נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד". וּבֵאוּרוֹ הוּא כְּפִשׁוּטוֹ, דְּיָדוּעַ מַה מָּנַח בְּתוֹךְ לִבּוֹ שֶׁל אִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי בִּתְמִידוּת: אֱמוּנָה בַּה' אֱלֹקֵי הַשָּׁמַיִם וְתוֹרָתוֹ, שֶׁזֶּהוּ עֶצֶם הַקְּדֻשָּׁה. [וְזֶה

רַמַז הַכָּתוּב (במדבר ל"ה ל"ד): "אֲנִי ה' שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"], וְלָזֶה אָנוּ מְבַקְּשִׁים מֵה' יִתְבָּרַךְ, שֶׁיְּיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת שְׁמוֹ, וְלֹא תִּתְעָרֵב לָזֶה אַהֲבָה אַחֶרֶת, דְּאִם בְּתוֹךְ לִבּוֹ, שֶׁשָּׁם הוּא מְקוֹם הַמַּחֲשָׁבָה, תִּהְיֶה תִּקְוּעָה אַהֲבָה גַּם לְהַבְלֵי הָעוֹלָם, יֵבוֹשׁ וְיִכָּלֵם הָאָדָם בְּעַצְמוֹ לְבַסּוֹף מִזֶּה לָנֶצַח, דְּהִנֵּה יָדוּעַ, דְּכָל עִנְיָנָיו שֶׁל הָאָדָם, בֵּין מַעֲשָׂיו וּבֵין מַחְשְׁבוֹתָיו, הַכֹּל יָבוֹאוּ לְמַעְלָה לִפְנֵי ה'. כְּמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִין בִּתְפִלַּת רֹאשׁ הַשָּׁנָה: "כִּי זֵכֶר כָּל הַיְצוּר לְפָנֶיךָ בָּא, מַעֲשֵׂה אִישׁ וְכוּ', מַחְשְׁבוֹת אָדָם וְתַחְבּוּלוֹתָיו". וְהַכֹּל יַעֲרִיכוּ לְעֵינֵי הָאָדָם, כִּדְכְתִיב (תהילים נ' כ"א): "אוֹכִיחֲךָ וְאֶעֶרְכָה לְעֵינֶיךָ", וְיִתְבַּיֵּשׁ הָאָדָם מְאֹד. **וּלְמָה** הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְגִבּיר אֶחָד, סוֹחֵר שֶׁל אֲבָנִים טוֹבוֹת, שֶׁנָּסַע מִבֵּיתוֹ, וּבִקֵּשׁ לְאֶחָד מִמְּקֹרָבָיו שֶׁיַּשְׁגִּיחַ עַל נְכָסָיו, וַיֵּרֵאֶה הוּא לִרְאוֹת אֶת הָאֲבָנִים הַטּוֹבוֹת, הַיָּפוֹת אֲשֶׁר לוֹ. וַיִּפְתַּח הַתֵּבָה, וַיַּרְא הָאֲבָנִים הַטּוֹבוֹת הַיָּפוֹת, וּבְצִדָּם סָמוּךְ לָהֶם בְּתוֹךְ הַתֵּבָה רָאָה הַרְבֵּה עָפָר בָּלוּי. וַיֹּאמֶר בִּלְבָבוֹ: הֶעָשִׁיר הַזֶּה שׁוֹטֶה הוּא. אֵיךְ מַנִּיחַ עָפָר בָּלוּי עִם אֲבָנִים טוֹבוֹת בְּיַחַד? וְהַנִּמְשָׁל מוּבָן מֵאֵלָיו, דַּהֲלֹא בָּרוּר הוּא, דְּכָל חֲמוּדֵי הַתֵּבֵל בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנִים יִתְהַפְּכוּ הַכֹּל לֶעָפָר, בֵּין מִמֶּנּוּ גּוּפָא וּבֵין מִכָּל דָּבָר שֶׁהָיְתָה תְּשׁוּקָתוֹ אֵלָיו בְּחַיָּיו, כִּדְכְתִיב (קהלת ג' כ'): "הַכֹּל הָיָה מִן הֶעָפָר וְהַכֹּל שָׁב אֶל הֶעָפָר". וְיִתְמַהּ עַל נַפְשׁוֹ לָנֶצַח, אֵיךְ הִרְכִּיב בְּתֵבָתוֹ [הַיְנוּ בְּלִבּוֹ] שְׁתֵּי אֲהָבוֹת יַחַד: אַהֲבָה לַה' וּלְתוֹרָתוֹ, שֶׁזֶּהוּ בֶּאֱמֶת אֲבָנִים טוֹבוֹת הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז, וְאַהֲבָה לֶעָפָר יַחַד. וְכִי לֹא יָדַע בְּחַיָּיו, שֶׁסּוֹף דָּבָר יִהְיֶה, שֶׁיְּשׁוּב הַכֹּל לֶעָפָר? וְעַל כֵּן צָרִיךְ הָאָדָם לְזָהֵר מְאֹד, שֶׁיְּגָרֵשׁ מִמַּחְשְׁבוֹתָיו הִרְהוּרֵי הַתַּאֲוָה לַחֲמוּדֵי הַתֵּבֵל. וְזֶהוּ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִין: "וְיַחֵד לְבָבֵנוּ וְכוּ', וְלֹא נָבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד". וְזֶהוּ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִין בְּקְרִיאַת שְׁמַע (דברים ו' ה'): "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ" וְגוֹ'.

## פרק כו

## **בּוֹ יִבֹּאַר שֶׁחֹב עַל הָאָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל בַּתּוֹרָה וְיִרְאָה גַּם יַחַד.**

**כְּתִיב** בְּמִשְׁלֵי (ט' י'): "תְּחִלַּת חָכְמָה יִרְאַת ה'". מִזֶּה מוּכָח, שֶׁרֹאשִׁית חָכְמָתוֹ שֶׁל הָאִישׁ שֶׁרוֹצֶה לְהַחְכִּים יִרְאָה תְּחִלַּת הַכֹּל לְהַשִּׂיג יִרְאַת ה'. וּמָצָאנוּ כָּתוּב אַחֵר בְּמִשְׁלֵי (ד' ז'): "רֵאשִׁית חָכְמָה, קְנֵה חָכְמָה". מִלָּשׁוֹן זֶה מוּכָח, שֶׁתְּחִלַּת הַכֹּל, מִי שֶׁיִּרְצֶה לְהַחְכִּים, יִרְאֶה לְהִתְבּוֹנֵן בַּחָכְמָה [וְהַיְנוּ חָכְמַת הַתּוֹרָה]. אָמְנָם בֶּאֱמֶת נִיחָא, שֶׁשְּׁלֹמֹה, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, רָצָה לַהֲבִינֵנוּ דַּעַת, אֵיךְ שֶׁשְּׁנֵיהֶם הֶכְרֵחִיִּים, וְאֶחָד בְּלֹא חֲבֵרוֹ אֵינוֹ שָׁוֶה כְּלוּם. [וּכְמַאֲמַר הַתַּנָּא בָּאָבוֹת (ג' י"ז): אִם אֵין יִרְאָה אֵין חָכְמָה; אִם אֵין חָכְמָה אֵין יִרְאָה]. דְּהַיְנוּ, אִם אֶחָד יִרְצֶה לַעֲשׂוֹת כָּל עָמְלוֹ וּתְבוּנָתוֹ אֵיךְ לְהַשִּׂיג יִרְאַת ה', וַיַּחֲשֹׁב בְּנַפְשׁוֹ אוֹתוֹת חָכְמָה: אֶרְאֶה לְהַשִּׂיגָהּ אַחַר כָּךְ, הוֹרָה לָנוּ שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁלֹּא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁלְּהַשִּׂיג יִרְאָה כְּפִי מַה שֶּׁרָאוּי לְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי, צָרִיךְ לְבַקְּשָׁהּ כַּכֶּסֶף, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי

ב' ד'): "אִם תְּבַקְּשֶׁנָּה כַכֶּסֶף וְגוֹ' אָז תָּבִין יִרְאַת ה'". וּבַקְּשַׁת הַכֶּסֶף אֵינָהּ עַל יוֹם אֶחָד אוֹ עַל שָׁבוּעַ אֶחָד אוֹ עַל חֹדֶשׁ אֶחָד, כִּי אִם תָּמִיד דַּעְתּוֹ עַל הַכֶּסֶף. כֵּן הָאָדָם, הָרוֹצֶה לְהַשִּׂיג יִרְאַת ה', צָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן תָּמִיד בְּגָדְלָתוֹ וּבְטוֹבוֹתָיו הָעוֹדְפוֹת עָלָיו יוֹם יוֹם וּלְהוֹסִיף יִרְאַת ה' בְּנַפְשׁוֹ, וְאִם יַמְתִּין מִלְּהִתְבּוֹנֵן בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, עַד אֲשֶׁר יִהְיֶה יָרֵא ה' בֶּאֱמֶת, יִמָּשֵׁךְ הַדָּבָר הַרְבֵּה, וּמִמֵּילָא כָּל אוֹתָהּ הָעֵת, אֲשֶׁר יִהְיֶה לִבּוֹ רֵיק מֵחָכְמָה, אֵין יִרְאָתוֹ חֲשׁוּבָה לִכְלוּם, כִּי אִם אֵין חָכְמָה אֵין יִרְאָה, דְּאֵין בּוּר יָרֵא חֵטְא (אבות ב' ה').

**וּנְצַיֵּר** מְעַט, כִּי אֶפְלוּ אִם יִהְיֶה לִבּוֹ נִלְהָב לְקַיֵּם רְצוֹן הַבּוֹרֵא בְּמִצְוֹת תְּפִלִּין, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יֵדַע מְקוֹם הַנָּחַת תְּפִלִּין, אִם הוּא עַל רֹאשׁוֹ דַּוְקָא אוֹ עַל מִצְחוֹ גַּם כֵּן טוֹב; וְכֵן בְּשֶׁל יָד אֶת מְקוֹם הַנָּחָתוֹ בְּצִמְצוּם, אִם הוּא דַּוְקָא עַל הַקִּבָּרֶת, אוֹ אַף לְמַטָּה מִזֶּה; וְכֵן אִם הֵם דַּוְקָא מְרֻבָּעִין, אוֹ אֲפִלּוּ עֲגֻלִּין קְצָת; וּמַה צָּרִיךְ לְכַוֵּן בְּהַנָּחָתוֹ, וּכְהַאי גַּוְנָא. וְיִצַּיֵּר, דְּאִם לֹא יֵדַע הִלְכוֹת תְּפִלִּין, יִהְיֶה כַּמָּה שָׁנִים בְּלֹא תְּפִלִּין, וְכֵן כְּהַאי גַּוְנָא בְּכַמָּה מִצְוֹת. וְעַל כֵּן, תֵּכֶף בְּעֵת שֶׁקּוֹבֵעַ דַּעְתּוֹ, שֶׁעִקַּר תַּכְלִיתוֹ בָּעוֹלָם הוּא לְהַשִּׂיג יִרְאַת ה', יִרְאֶה תֵּכֶף לְהִתְבּוֹנֵן בַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא תַּרְאֶה לוֹ אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יֵלֵךְ בָּהּ, וְעַל יָדָהּ יִתְבּוֹנֵן וְיַכִּיר אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

**וְכֵן** לְהֶפֶךְ, אִם יִרְצֶה לְהַשְׁקִיעַ דַּעְתּוֹ בְּעִנְיַן הַחָכְמָה, דְּהַיְנוּ יְדִיעַת הַתּוֹרָה לְבַד, וּבְעִנְיַן הַשָּׂגַת הַיִּרְאָה יָשִׂים דָּבָר זֶה אַחַר גַּוּוֹ, הַחָכְמָה אֵינָהּ חֲשׁוּבָה לְכְלוּם, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בְּאָבוֹת: אִם אֵין יִרְאָה אֵין חָכְמָה, וּבֵאוּרוֹ: כַּאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלְּפָנֵי ה', וּמִמֵּילָא כָּל מִצְוֹתָיו גַּם כֵּן אֵין קְבוּעִין בְּדַעְתּוֹ לְקַיְּמָם אוֹתָן, וְכֵן כָּל חוּשָׁיו, כְּמוֹ חוּשׁ הַדִּבּוּר וְחוּשׁ הַשְּׁמִיעָה הֵם חָפְשִׁיִּים לְדַבֵּר וְלִשְׁמֹעַ מַה שֶּׁיַּעֲלֶה עַל רוּחוֹ, הֵן דִּבְרֵי לָשׁוֹן הָרַע אוֹ רְכִילוּת אוֹ אוֹנָאַת דְּבָרִים אוֹ לֵיצָנוּת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, הַכֹּל סְחוֹרָה הוּא אֶצְלוֹ.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתַב (משלי ד' ז'): "רֵאשִׁית חָכְמָה, קְנֵה חָכְמָה". וּמַה שֶּׁסִּיֵּם הַכָּתוּב: "וּבְכָל קִנְיָנְךָ קְנֵה בִינָה". בֵּאוּרוֹ כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁחָכְמָה יִקָּרֵא דְּבָרִים פְּשׁוּטִים, מֻשְׂכָּלוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, מַה שֶּׁלּוֹמֵד מֵאֲחֵרִים, וּבִינָה יִקָּרֵא מַה שֶּׁמִּתְבּוֹנֵן אֵצֶל עַצְמוֹ לְהָבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר. וְלָכֵן אָמַר: מִתְּחִלָּה צָרִיךְ לִקְנוֹת חָכְמָה, וְאַחַר כָּךְ צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק עוֹד וּלְהָבִין בְּעַצְמוֹ דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר, וּכְעֵין מַה שֶּׁאָמְרוּ (בשבת דף ל"א.), שֶׁשּׁוֹאֲלִין לוֹ לְאָדָם בְּשָׁעַת הַדִּין: פִּלְפַלְתָּ בְּחָכְמָה? הֲבַנְתָּ דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר? וּמַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב: "וּבְכָל קִנְיָנְךָ", יוּבַן עַל פִּי מַה דְּאִיתָא בְּמִדְרַשׁ שִׁיר הַשִּׁירִים (פרשה ח') בְּעִנְיַן ר' חִיָּא בַּר אַבָּא וְר' יוֹחָנָן, שֶׁהָלְכוּ בַּדֶּרֶךְ וּפָגְעוּ בְּחַד חַקְלָא (שָׂדֶה), וְאָמַר לוֹ ר' יוֹחָנָן: דֵּין הֲוֵי דִּידִי, וְזַבְנִית בְּגִין לֶעֱי בְּאוֹרַיְתָא, וְכֵן לַחֲקַל אַחֲרוֹן (הגיעו לשדה אחד, ואמר לו ר' יוחנן זה היה שלי, ומכרתיו כדי לעסק בתורה, וכן לשדה האחרון), שָׁרֵי (התחיל) ר' חִיָּא בַּר אַבָּא בָּכֵי (לבכות), וְאָמַר לוֹ: מַה תַּנִּיחַ

לְעֵת זִקְנָתְךָ? וְהֵשִׁיב לוֹ ר' יוֹחָנָן: מַה יֵּרַע לְךָ? מָכַרְתִּי דָּבָר שֶׁבְּרִיאָתוֹ הָיְתָה בְּשֵׁשֶׁת יָמִים, כְּדִכְתִיב (שמות כ' י"א): "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה'" וְגוֹ', וְקָנִיתִי דָּבָר, שֶׁלְּמָדוּהָ בְּאַרְבָּעִים יוֹם, כְּדִכְתִיב (שמות ל"ד כ"ח): "וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם" וְגוֹ'. עַד כָּאן לְשׁוֹן הַמִּדְרָשׁ. וְזֶהוּ שֶׁרָמַז לָנוּ הַכָּתוּב (משלי שם): "וּבְכָל קִנְיָנְךָ קְנֵה בִּינָה", שֶׁנָּכוֹן שֶׁיִּמְסֹר כָּל נְכָסָיו כְּדֵי לִקְנוֹת בִּינָה, וְהֵינוּ שֶׁיִּתְחַכֵּם בְּכָל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה לְהָבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר.]

**וְהִנֵּה** אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא מְאִירִין לוֹ כָּל מַעֲשָׂיו בְּפָנָיו, וְכֵן דִּבּוּרוֹ. כָּל מַה שֶּׁדִּבֵּר בָּעוֹלָם הַזֶּה, לֹא נֶאֱבָד אֲפִלּוּ דִּבּוּר אֶחָד שֶׁלֹּא נִכְתַּב, וַאֲפִלּוּ שִׂיחָה קַלָּה שֶׁדִּבֵּר בָּעוֹלָם הַזֶּה מַגִּידִין לוֹ, לָאָדָם, בְּשָׁעַת הַדִּין. וְיָדוּעַ מַה דְּאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וּבְהַאי רוּחָא בִּישָׁא תְּלָיָן כַּמָּה גַּרְדִּינִין אַחֲרָנִין, דְּאִנּוּן מְמַנִּין לַאֲחָדָא מִלָּה בִּישָׁא אוֹ מִלָּה טָנוּפָא, דְּאַפִּיק בַּר נָשׁ מִפּוּמֵּהּ, וּלְבָתַר אַפִּיק מִלִּין קַדִּישִׁין וְכוּ'. וַי לוֹן בְּהַאי עָלְמָא, וַי לוֹן בְּעָלְמָא דְּאָתֵי, בְּגִין דְּאִלֵּין רוּחִין מְסָאֲבִין נָטְלִין הַהוּא מִלָּה מְסָאֲבָא, וְכַד אַפִּיק בַּר נָשׁ לְבָתַר מִלִּין קַדִּישִׁין, אַקְדִּימֵי אִלֵּין רוּחֵי מְסָאֲבִין וְנָטְלִין הַהוּא מִלָּה מְסָאֲבָא, וּמְסָאֲבֵי לְהַהוּא מִלָּה קַדִּישָׁא, וְלָא זָכֵי לֵהּ בַּר נָשׁ.

וּמֵאוֹתָהּ רוּחַ רָעָה תְּלוּיִים כַּמָּה מְעוֹרְרֵי דִּין אֲחֵרִים, שֶׁהֵם מְמֻנִּים לֶאֱחֹז בְּדִבּוּר רַע אוֹ דִּבּוּר טָנוּף, שֶׁהוֹצִיא אָדָם מִפִּיו, וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיא מִלִּים קְדוֹשׁוֹת, אוֹי לָהֶם, אוֹי לְחַיֵּיהֶם, אוֹי לָהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה, אוֹי לָהֶם בָּעוֹלָם הַבָּא. מִפְּנֵי שֶׁאוֹתָן רוּחוֹת הַטֻּמְאָה נוֹטְלוֹת אוֹתָהּ מִלָּה טְמֵאָה, וְכֶאֱשֶׁר מוֹצִיא הָאָדָם אַחַר כָּךְ מִלִּים קְדוֹשׁוֹת, מַקְדִּימוֹת אוֹתָן רוּחוֹת הַטֻּמְאָה וְלוֹקְחוֹת לְאוֹתוֹ דִּבּוּר טֻמְאָה וּמְטַמְּאִים לְאוֹתוֹ דָּבָר קָדֻשָּׁה, וְלֹא זוֹכֶה לֵהּ הָאָדָם, וְכִבְיָכוֹל נֶחֱלָשׁ כֹּחַ הַקְּדֻשָּׁה.

עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. [וּבָזֶה פֵּרַשְׁתִּי לְעֵיל בְּפֶרֶק ב' מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ביומא ל"ט.) עַל הַפָּסוּק (ויקרא י"א מ"ג): "וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם", אָדָם מְטַמֵּא עַצְמוֹ מְעַט, מְטַמְּאִין אוֹתוֹ הַרְבֵּה. עַיֵּן שָׁם].

**וְהִנֵּה** אִם הָאָדָם הַזֶּה לָמַד בְּכָל יוֹם מִקְרָא וּמִשְׁנָה אוֹ גְּמָרָא, וּבְשָׁעַת הַדִּין יֵדַע שֶׁיַּצִּיעוּ לְנֶגֶד עֵינָיו כָּל הַמִּשְׁנָה וְהַגְּמָרָא שֶׁלָּמַד, מַה גְּדוֹלָה תְּשׁוּקָתוֹ לָזֶה כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה, אֵימָתַי יָבוֹא לָזֶה וְיַמְלִיצוּ עָלָיו. אָכֵן, כַּאֲשֶׁר יָבוֹאוּ אַחַר כָּךְ כָּל אוֹתָם הַסְּפָרִים, וְיִרְאֶה שֶׁנִּמְשַׁךְ עַל כָּל דַּף וְדַף רוּחַ הַטֻּמְאָה עַל יְדֵי דִּבּוּרִים הָאֲסוּרִים, שֶׁדִּבֵּר מִתְּחִלָּה אוֹ בְּאֶמְצַע, וְאֵין שִׁוּרִים מְאוּמָה, מַה גְּדוֹלָה תִּהְיֶה תּוּגָתוֹ אָז, כַּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן בְּנַפְשׁוֹ, אֵיךְ בִּשְׁאָט נֶפֶשׁ אִבֵּד בְּעַצְמוֹ אֶת תּוֹרָתוֹ.

**וּמָשָׁל** לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶחָד שֶׁקָּנָה מֵחֲבֵרוֹ שֹׁ"ס שָׁלֵם וּמְכֹרָךְ בְּעוֹר יָפֶה, וּבְלִי רְאִיָּה בְּפִנִּים, שֶׁסָּמַךְ בֵּינוֹן שֶׁלְּמַעְלָה הוּא נָאֶה, וְשֶׁלֵּם בַּעֲדוֹ, וְהַמּוֹכֵר נָסַע לְדַרְכּוֹ. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר לָקְחוֹ לְבֵיתוֹ, רָאָה שֶׁכָּל הַשֹּׁ"ס הָיָה מְטֻשְׁטָשׁ מְאֹד, מִפְּנֵי חֵלֶב וְשׁוּמָן שֶׁנִּשְׁפַּךְ עָלָיו, וַאֲפִלּוּ

מַסֶּכֶת אַחַת לֹא מָצָא כַּהֹגֶן, וְכַמָּה הִתְמַרְמֵר עַל נַפְשׁוֹ אֵיךְ נִתְפַּתָּה לְדִבְרֵי הַמּוֹכֵר, שֶׁשִּׁבְּחוֹ בְּפָנָיו, וְלֹא פִּתָּחוֹ בְּעַצְמוֹ לִרְאוֹת מַה שֶּׁקָּנָה.

**כֵּן** הוּא הַדָּבָר הַזֶּה. מִי שֶׁפִּיו פָּתוּחַ תָּמִיד, וְאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל עַצְמוֹ, אֲפִלּוּ אִם יִלְמַד כָּל שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה וְכָל הַשַּׁ"ס כַּמָּה פְּעָמִים, כְּשֶׁיָּבוֹא לְמַעֲלָה, לֹא יִמְצָא אֲפִלּוּ גְּמָרָא אַחַת שֶׁתֶּגֶן עָלָיו, כִּי כָּל אַחַת נִמְשָׁךְ עָלֶיהָ רוּחַ הַטֻּמְאָה, וּמָאוּס לְהִסְתַּכֵּל עָלֶיהָ. עַל כֵּן הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ, בְּעֵת שֶׁמַּתְחִיל לְהִתְחַכֵּם בַּתּוֹרָה וּמְקַיֵּם מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי ד' ז'): "רֵאשִׁית חָכְמָה קְנֵה חָכְמָה", צָרִיךְ לְקַיֵּם (תהילים קי"א י') "רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה'", וְאָז אַשְׁרֵי וְטוֹב לוֹ בָּזֶה וּבַבָּא, כִּי תּוֹרָתוֹ חֲבִיבָה מְאֹד בְּעֵינֵי ה' יִתְבָּרַךְ, שֶׁאֵין עָלֶיהָ דֹּפִי. וְאִישׁ כָּזֶה צָרִיךְ לְהַזְהִיר וּלְהוֹסִיף חָכְמָה כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל, וְאִם מְבַטֵּל שָׁעָה אַחַת מִן הַתּוֹרָה, הוּא חֶזֶק נוֹרָא, כִּי אֵין דּוֹמֶה עֶבֶד עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מַחַט לְעֶבֶד נוֹקֵב מַרְגָּלִיּוֹת.

## פרק כז

## שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל כָּל אָדָם לְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת לְלֹא יוֹצֵא מֵהַכְּלָל.

**וְהִנֵּה** עַד כֹּה דִּבַּרְנוּ אוֹדוֹת הַתְחָלַת הַפָּסוּק (תהילים ל"ד י"ג ט"ו): "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים וְגוֹ', נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע" וְגוֹ'. וְעַתָּה נְבָאֵר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם אֶת סוֹף הַפָּסוּק: "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב", מַה שֶּׁשַּׁיָּךְ לְרֵישָׁא דִּקְרָא: "מִי הָאִישׁ", וְגוֹ'. וַאֲנַן וָאמַר: יָדוּעַ הוּא מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּבֵאוּר הַפָּסוּק הַזֶּה: "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" בָּעוֹלָם הַבָּא, "אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב" בָּעוֹלָם הַזֶּה, "נְצֹר לְשׁוֹנְךָ וְגוֹ', סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב". וְנַקְדִּים לָזֶה מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּשֵׁם הַגְּרַ"א עַל הַפָּסוּק (ישעיה ג' י' י"א): "אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב, כִּי פְּרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ; אוֹי לָרָשָׁע רָע, כִּי גְמוּל יָדָיו יֵעָשֶׂה לוֹ". בְּצֵרוּף הַקְּדָמָה לָזֶה, כִּי הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כְּשֶׁמְּקַיְּמָן, עִקַּר שְׂכָרָן בָּעוֹלָם הַבָּא, וְכֵן עָנְשָׁן כְּשֶׁעוֹבֵר עֲלֵיהֶן. וְהַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא מֵיטִיב בָּזֶה לִבְנֵי אָדָם, מְקַבֵּל שְׂכָרוֹ גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְכֵן כְּשֶׁעוֹבֵר עֲלֵיהֶן, לְבַד עָנְשׁוֹ הַשָּׁמוּר לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, נֶעֱנָשׁ גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, בַּעֲבוּר שֶׁבְּמַעֲשָׂיו הֵצַר לִבְנֵי אָדָם. וְשָׁם צַדִּיק וְרָשָׁע מֻנָּח עַל עִנְיָנִים שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, וְשָׁם טוֹב וְרַע מֻנָּח עַל עִנְיָנִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. וּבָזֶה יְבֹאַר הַפָּסוּק עַל נָכוֹן: "אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב" הַיְנוּ שֶׁבְּמַעֲשָׂיו הֵיטִיב גַּם לַבְּרִיּוֹת, "כִּי פְּרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ". "אוֹי לָרָשָׁע רָע" הַיְנוּ שֶׁהוּא רַע גַּם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, "כִּי גְמוּל יָדָיו יֵעָשֶׂה לוֹ". וְעַתָּה יְבֹאַר גַּם הַפָּסוּק הַנִּזְכָּר לְעֵיל: "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" בָּעוֹלָם הַבָּא; "אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב" גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה; "סוּר מֵרָע [הַיְנוּ מֵעֲשׂוֹת רַע] וַעֲשֵׂה טוֹב" הַיְנוּ גַּם הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, לְהֵיטִיב לְזוּלָתוֹ, וְעַל יְדֵי זֶה יִרְאֶה בְּיָמָיו טוֹב גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה. **וְהִנֵּה** "סוּר מֵרָע" כּוֹלֵל כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁל רַע: גֵּזֶל וְחָמָס וְאוֹנָאָה וְרִבִּית וּלְהוֹנוֹת לְזוּלָתוֹ וּלְהַלְבִּין פָּנָיו וְכַדּוֹמֶה. "וַעֲשֵׂה טוֹב" כּוֹלֵל כָּל עִנְיְנֵי הַטּוֹבוֹת, כִּצְדָקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים,

וְהַחֲזָקַת מִי שֶׁמָּטָה יָדוֹ וּקְבוּרַת מֵתִים וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וַהֲשָׁבַת אֲבֵדָה וַהֲשָׁבַת הָעָבוֹט וְתַשְׁלוּמֵי שָׂכִיר בִּזְמַנּוֹ וְכַדּוֹמֶה עוֹד הַרְבֵּה מִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. וְעַל כֻּלָּם צָרִיךְ הָאָדָם לָשׂוּם אֶל לִבּוֹ וּלְזָרֵז אֶת עַצְמוֹ לְקַיְּמָן, וּכְמוֹ שֶׁרָאִינוּ בְּמִצְוֹת שׁוֹפָר, שֶׁכָּל אֶחָד רָץ לְקַיְּמָהּ, כֵּן צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּכָל הַמִּצְוֹת לָרוּץ אַחֲרֵיהֶן וְלִשְׁמֹחַ בְּקִיּוּמָם, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִין בְּכָל יוֹם: עַל כֵּן, ה' אֱלֹקֵינוּ, בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ נָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ וְנִשְׂמַח בְּדִבְרֵי תוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד. [וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים אָנוּ מְדַבְּרִין עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנַּעֲשֶׂה כֵּן, וְאָנוּ עוֹבְרִין עַל זֶה, וּמְקַיְּמִים בָּנוּ, מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ו:) עַל הַפְּסוּק (תהילים י"ב ט'): "כְּרֻם זָלֻת לִבְנֵי אָדָם" אֵלּוּ דְּבָרִים הָעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּבְנֵי אָדָם מְזַלְזְלִין בָּהֶם.]

**כְּלַל** הַדְּבָרִים: צָרִיךְ הָאָדָם לִהְיוֹת זָהִיר לְקַיֵּם דִּבְרֵי הַתּוֹרָה, בֵּין הַדְּבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם וּבֵין הַדְּבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כִּי כֻּלָּם דִּבְרֵי ה' הֵמָּה. וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב בְּפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ (דברים ל', ב מ"ו מ"ז): "אֲשֶׁר תְּצַוֶּם אֶת בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת; כִּי לֹא דָבָר רֵיק הוּא מִכֶּם, כִּי הוּא חַיֵּיכֶם". וְהַיְנוּ שֶׁלֹּא יַחֲשֹׁב הָאָדָם בְּנַפְשׁוֹ עַל אֵיזֶה מִצְוֹת, שֶׁאֵינָן רַק לְכַתְּחִלָּה לְיַפּוֹת אֶת הָאָדָם, וְלָזֶה אָמַר: "כִּי הוּא חַיֵּיכֶם", שֶׁכְּמוֹ בְּעִנְיְנֵי הַגּוּף יֵשׁ בְּכָל אֵיבָר וְאֵיבָר חִיּוּת, וְכֻלָּם נִצְרָכִים לוֹ בְּהֶכְרֵחַ, כֵּן בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה יֵשׁ בָּהּ חִיּוּת לְנֶפֶשׁ הָאָדָם, וְכֻלָּם מֻכְרָחִים לוֹ. וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמוּר בְּקֹהֶלֶת (י"ב י"ג): "סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע, אֶת הָאֱלֹקִים יְרָא וְאֶת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר, כִּי זֶה כָּל הָאָדָם". וְהַיְנוּ שֶׁעַל יְדֵי יִרְאַת הָאֱלֹקִים מִלַּעֲבֹר עַל שׁוּם לֹא תַעֲשֶׂה, וּלְקַיֵּם כָּל מִצְוֹתָיו שֶׁצִּוָּה בְּקוּם וַעֲשֵׂה, זֶהוּ כָּל הָאָדָם וַהַיְנוּ שֶׁאָז נִקְרָא אָדָם שָׁלֵם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם תִּקְטַן בְּעֵינָיו, חַס וְשָׁלוֹם, אֵיזֶה מִצְוָה, אָז הוּא חָסֵר בְּנַפְשׁוֹ.

**וּמַה** יָּפָה בָּזֶה מְלִיצַת חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, מַה שֶּׁאָמְרוּ עַל הַפָּסוּק (שמות ל"ב ט"ז): "וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹקִים הֵמָּה". לֶחֱת כְּתִיב, שֶׁהָיוּ שְׁתֵּיהֶן שָׁווֹת, (וְהוּבָא בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י), וְרָצָה לוֹמַר: וְנִרְאִים כְּלוּחַ אֶחָד, כִּי יָדוּעַ שֶׁבְּלוּחַ אֶחָד מִיָּמִין הָיָה כָּתוּב בּוֹ הָעִנְיָנִים שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, וּבַלּוּחַ הַשֵּׁנִי, שֶׁמַּתְחִיל (שמות כ' י"ג) מ"לֹא תִרְצַח לֹא תִנְאָף" עַד סוֹף הַלּוּחַ, הָיָה כָּתוּב בּוֹ הָעִנְיָנִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְהַיְנוּ שֶׁלֹּא יַחֲשֹׁב הָאָדָם עַל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁהוּא רַק לְכַתְּחִלָּה לְיַפּוֹת אֶת הָאָדָם, וְלָזֶה בָּאוּ שְׁתֵּיהֶן שָׁווֹת בְּצִמְצוּם גָּדוֹל, שֶׁאֵין יִתְרוֹן לָזֶה מִזֶּה, וְגַם שֶׁהָיוּ נִרְאִין כְּלוּחַ אֶחָד, לְרָמֵז, שֶׁכְּמוֹ הָאָדָם, אֵימָתַי הוּא אִישׁ בָּאֲנָשִׁים? כְּשֶׁהוּא שָׁלֵם בְּאֵיבָרָיו, אֲבָל אִם יֶחְסַר לוֹ בְּגוּפוֹ אֵיזֶה חֵלֶק מִמֶּנּוּ, הוּא נִמְאָס בְּעֵינֵי אֲנָשִׁים וְגַם בְּעֵינֵי עַצְמוֹ, כֵּן הוּא בְּעִנְיְנֵי הַנֶּפֶשׁ, אֵימָתַי הוּא אָדָם הַשָּׁלֵם? כְּשֶׁחֲבִיבִים לוֹ כָּל דִּבְרֵי ה'.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם, חַס וְשָׁלוֹם, הֶקטֵן בְּעֵינָיו אֵיזֶה דָּבָר מִדִּבְרֵי ה', בֵּין מֵעִנְיָנִים שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם וּבֵין מֵהָעִנְיָנִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֵינוֹ בִּכְלַל אִישׁ.

**וְהִנֵּה** יָדוּעַ וּמְפֻרָסָם לְכָל יִשְׂרָאֵל, כְּקָטֹן כְּגָדוֹל, אֵימָתַי נִקְרֵאת סֵפֶר תּוֹרָה וְיֵשׁ עָלֶיהָ קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה? כְּשֶׁהִיא כְּתוּבָה כֻּלָּהּ, שֶׁלֹּא חָסֵר בָּהּ אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, וְאָז נִקְרֵאת (תהילים י"ט ח') "תּוֹרַת ה' תְּמִימָה", אֲבָל אִם חָסֵר בָּהּ אוֹת אַחַת, אֵין עָלֶיהָ קְדֻשַּׁת סֵפֶר תּוֹרָה, כִּי אִם קְדֻשַּׁת פָּרָשִׁיּוֹת. כֵּן הוּא אִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי. אֵימָתַי הוּא בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא? כְּשֶׁהוּא מַאֲמִין שֶׁכָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ הִיא מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם, אֲבָל הַכּוֹפֵר בָּהּ אֲפִלּוּ בְּאוֹת אַחַת אֵינוֹ בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא (כִּדְאִיתָא בְּסַנְהֶדְרִין בְּדַף צ"ט וְהוּבָא דָּבָר זֶה בְּרַמְבַּ"ם בְּהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ג' הֲלָכָה ח', וּבְיוֹרֶה דֵּעָה סִימָן קנ"ח).

**וְהִנֵּה** בֶּאֱמֶת כָּל יִשְׂרָאֵל הֵם מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים שֶׁהַתּוֹרָה כֻּלָּהּ הִיא מִן הַשָּׁמַיִם מִפִּי ה' לְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ, וְאִם כֵּן, כְּשֶׁהָאָדָם מַאֲמִין עַל כָּל מִצְוָה שֶׁהִיא מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, אֵיךְ יִפְעַל בְּעַצְמוֹ שֶׁיְּהֶיהָ קַל בְּעֵינָיו, חַס וְשָׁלוֹם, אֵיזֶה דָּבָר מִדִּבְרֵי הַתּוֹרָה? וּבֶאֱמֶת אֵין זֶה בָּא, חַס וְשָׁלוֹם, מִסִּבַּת כְּפִירָה, כִּי אִם מִצַּד שֶׁעָבַר כַּמָּה פְּעָמִים וְנַעֲשָׂה לוֹ כְּהֶתֵּר, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כֵּיוָן שֶׁאָדָם עָבַר עֲבֵרָה וְשָׁנָה בָּהּ, נַעֲשָׂה לוֹ כְּהֶתֵּר, אֲבָל זֶה גּוּפָא הוּא עָוֹן פְּלִילִי כְּשֶׁמַּרְגִּיל עַצְמוֹ לַעֲבֹר עַל אֵיזֶה דָּבָר מִדִּבְרֵי ה', וּכְמוֹ שֶׁהֶאֱרִיךְ בָּזֶה רַבֵּנוּ יוֹנָה בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה, וְעַל כֵּן יְזַהֵר הָאָדָם מְאֹד בָּזֶה וְטוֹב לוֹ.

## פרק כח

## הִתְעוֹרְרוּת גְּדוֹלָה בְּחֹמֶר עָוֹן גָּזֵל.

**בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ** הָרַבִּים יֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁזְּהִירִין בְּכָל עִנְיְנֵי דַּת הַתּוֹרָה כַּדִּין, וְאִסּוּר גָּזֵל קַל בְּעֵינֵיהֶם לְהוֹנוֹת לִבְנֵי אָדָם בְּכָל אָפְנֵי תַּחְבּוּלוֹת וּכְהַאי גַּוְנָא, וּמֻרְגָּלִין בָּזֶה מְאֹד וְלֹא יֵדְעוּ כִּי בְּנַפְשָׁם הוּא, וְיוֹצֵא עַל יְדֵי זֶה מִכְּלַל רֵעֲךָ וַעֲמִיתֶךָ, מִלְּבַד מַה שֶּׁהוּא פְּסוּל לְעֵדוּת עַל יְדֵי זֶה. וּרְאָיָה מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: רוֹעֵי בְּהֵמָה דַּקָּה [שֶׁמַּרְגִּילִין לִרְעוֹת בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים] לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין, וְהֵינוּ שֶׁאִם נָפְלוּ בְּתוֹךְ הַבּוֹר אֵין לְהַעֲלוֹתָן, אַף שֶׁבִּשְׁאָר אִישׁ יִשְׂרָאֵל יֵשׁ עַל זֶה לָאוּ מְיֻחָד: לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ; שֶׁמְּחֻיָּב לְהַעֲלוֹתוֹ וְגַם לִשְׁכֹּר אֲנָשִׁים לְהַעֲלוֹתוֹ (כִּדְאִיתָא בְּסַנְהֶדְרִין דַּף ע"ג.), אֲבָל בָּזֶה, מִפְּנֵי רִשְׁעוֹ אֵין לְהַעֲלוֹתוֹ.

**וְנַעֲרִיךְ** עוֹד לִפְנֵי הַקּוֹרֵא הַחֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בְּאִסּוּר גָּזֵל, שֶׁכַּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם יִזְדַּעְזַע בָּזֶה. וְהוּא, כִּי הִנֵּה בַּמִּדְרָשׁ אִיתָא: שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: לְרַעֲתְכֶם נָתַתִּי לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה? לֹא נָתַתִּי אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא לְטוֹבַתְכֶם. וְהִנֵּה לְכְאוֹרָה הוּא מֻקְשֶׁה מְאֹד, אֵיךְ נַחֲשֹׁד לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא מְקוֹר הַטּוֹב וְהַחֶסֶד, שֶׁיִּתֵּן לָנוּ הַתּוֹרָה לְרָעָתֵנוּ? אֶלָּא בֵּאוּר הָעִנְיָן הוּא כָּךְ: יֵשׁ בַּתּוֹרָה כַּמָּה פָּרָשִׁיּוֹת בְּעִנְיְנֵי הֲלָכוֹת, אֵיךְ לְהַעֲנִישׁ הַחוֹטְאִים, בְּמִיתָה אוֹ בְּמַלְקוֹת

אוֹ בְּמָמוֹן. שֶׁיִּחְשֹׁב הָאָדָם, שֶׁאֵלּוּ הָעִנְיָנִים בָּאִים בִּשְׁבִיל שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹעֵס עַל הַחוֹטֵא, וְעַל כֵּן הֵבִיא עָלָיו הָעֲנָשִׁים לְרָעָתוֹ, אֲבָל בֶּאֱמֶת לֹא כֵן הוּא. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא עָלָיו הָעֲנָשִׁים כְּדֵי לְנַקּוֹתוֹ, שֶׁכֵּן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמְּחֻיָּב מַלְקוֹת (מכות כ"ג.), מִפְּנֵי שֶׁעָבַר עַל לָאו דְּאוֹרַיְתָא עַל הַפָּסוּק (דברים כ"ה ג'): "וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ", כֵּיוָן שֶׁנִּקְלָה, הֲרֵי הוּא כְּאָחִיךָ. וְכֵן אָפְלוּ בִּמְחֻיָּבֵי מִיתוֹת, אוֹמְרִים לוֹ: הִתְוַדֵּה, שֶׁכֵּן כָּל הַמִּתְוַדֶּה, יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וּמִזֶּה נִלְמַד לְכָל עִנְיָנִים הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה, כְּגוֹן בְּגָנֵב, שֶׁכָּתוּב (שמות כ"ב ב'): "אִם אֵין לוֹ, וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ". שֶׁהוּא כְּדֵי לְהָשִׁיב הַגְּזֵלָה לִבְעָלָיו, וְהוּא יִנָּקֶה מֵעָוֹן גֶּזֶל, אַף שֶׁעַל יְדֵי זֶה יוֹרֵד מִקְּדֻשָּׁתוֹ, שֶׁמִּתְחַלָּה יֵשׁ עַל יִשְׂרָאֵל לָאו גָּמוּר שֶׁלֹּא לִשָּׂא שִׁפְחָה, כְּדִכְתִיב (דברים כ"ג י"ח): "וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וְאַחַר שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין, יוֹרֵד מִקְּדֻשָּׁתוֹ וְנוֹשֵׂא שִׁפְחָה, וּבָנָיו יִהְיוּ עַבְדֵי עוֹלָם. מִכָּל מָקוֹם יָרְדָה הַתּוֹרָה לְסוֹף הַדָּבָר, שֶׁזֶּה כְּדַאי לוֹ יוֹתֵר מִשֶּׁיִּשָּׂאֵר עָלָיו עָוֹן גֶּזֶל, וְיִצְטָרֵךְ עַל יְדֵי זֶה לַחֲזֹר וְלָבוֹא בַּגֵּיהִנֹּם בְּגִלְגּוּל.

## פרק כט

## יְבֹאַר בּוֹ הַהִשְׁתַּדְּלוּת וְהַזְּרִיזוּת הַנִּצְרָכוֹת לָאָדָם לְהַשָּׂגַת תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

**אִיתָא** בְּאֲבוֹת פֶּרֶק א' (י"ג): הוּא הָיָה אוֹמֵר: אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי, וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי מָה אֲנִי, וְאִם לֹא עַכְשָׁיו אֵימָתַי. וּבַאֲשֶׁר כִּי הַתַּנָּא הִלֵּל הָיָה רָגִיל לוֹמַר מַאֲמָר זֶה, בְּוַדַּאי נִמְצָאִים בּוֹ עִקָּרִים וְיסוֹדוֹת לְזֶרֶז הָאָדָם לִפְעֻלּוֹתָיו וּדְרָכָיו בָּעוֹלָם לַהֲבִיאוֹ לְאָשְׁרוֹ הַנִּצְחִי, וּבְוַדַּאי נִכְלָלִים בִּדְבָרָיו רַעֲיוֹנוֹת נִשְׂגָּבִים וּבֵאוּרִים שׁוֹנִים. וּבֵאַרְנוּ בְּהַרְחָבָה בְּמָקוֹם אַחֵר, אַךְ לְפִשּׁוּטָן שֶׁל דְּבָרִים בָּאתִי לְבָאֵר כָּעֵת, דְּבָא הַתַּנָּא לְהַזְכִּיר לָנוּ גֹּדֶל חִיּוּב זְרִיזוּת הָאָדָם לְתוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּכָל יוֹם וְיוֹם.

**דְּהִנֵּה** בְּעִנְיְנֵי עִסְקֵי הָעוֹלָם, כַּאֲשֶׁר נִרְאֶה אָדָם שׁוֹבֵת מִמְּלָאכָה יוֹם יוֹם, וְנִשְׁאַל לוֹ מַה זֹּאת, בַּמֶּה תְּפַרְנֵס עַצְמְךָ וּבֵיתֶךָ בִּהְיוֹתְךָ בָּטֵל? תְּשׁוּבַת הָאִישׁ בִּשְׁלֹשָׁה פָּנִים:

**א**. אִישׁ אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ בַּיִת חָרֻשָׁת, אֲשֶׁר פּוֹעֲלִים רַבִּים עוֹשִׂים שָׁם וּמְמַנִּים עֲלֵיהֶם, וְיַגִּיעַ לוֹ דֵּי פַּרְנָסַת בֵּיתוֹ מֵהֶם, עַל כֵּן מוֹצֵא לוֹ זְמַן לְשֶׁבֶת בָּטֵל.

**ב**. אִישׁ אֲשֶׁר עוֹסֵק בִּמְלָאכָה הַמַּעֲשֶׂרֶת: לוֹטֵשׁ אֲבָנִים, נוֹקֵב מַרְגָּלִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה, אֲשֶׁר בְּאֵיזֶה שָׁעוֹת בַּיּוֹם שֶׁעוֹסֵק בִּמְלַאכְתּוֹ, יָבִיא דֵּי פַּרְנָסַת בֵּיתוֹ, וּשְׁאָר הַזְּמַן הוֹלֵךְ בָּטֵל.

**ג**. אִישׁ אֲשֶׁר עִקַּר מִסְחָרוֹ אֵיזֶה שָׁבוּעוֹת בַּשָּׁנָה, זְמַן הַשּׁוּק שֶׁנּוֹסֵעַ לְשָׁם מִדֵּי שָׁנָה, וּמַרְוִיחַ בְּזֶה הַזְּמַן דֵּי סִפּוּקוֹ לְכָל הַשָּׁנָה וְיוֹשֵׁב כָּל הַשָּׁנָה בְּאֵין עֲבוֹדָה.

**וְעַל** זֶה בָּא הַתַּנָּא לְהַזְכִּיר לָנוּ, שֶׁבִּמְלֶאכֶת שָׁמַיִם, שֶׁהוּא לְחַיֵּי נַפְשׁוֹ בְּעוֹלָם הַנֶּצַח, אֵין כָּאן אַף אַחַת מִתְּשׁוּבוֹת הָאֵלּוּ לְמִתְרַשֵּׁל בְּמִלַּאכְתּוֹ, מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ.

**א.** אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי, שֶׁפּוֹעֲלָיו וְעוֹזְרָיו לֹא יְבִיאוּ לוֹ כְּלָל לְפַרְנָסַת נַפְשׁוֹ, וְרַק עָלָיו בְּעַצְמוֹ דָּוְקָא לְהָבִיא אָשְׁרָהּ וְחַיּוּתָהּ. וְזֶה שֶׁאָמַר: אִם אֵין אֲנִי לִי, הַיְנוּ בְּמַה שֶׁנּוֹגֵעַ רַק לִי, הַיְנוּ לְעֶצֶם הָאָדָם, שֶׁהוּא נִשְׁמָתוֹ הַקַּיֶּמֶת. אִם לֹא אֶשְׁתַּדֵּל בְּעַצְמִי עֲבוּרָהּ בְּהַשָּׂגַת קַנְיָנֶיהָ, תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, מִי יָבִיא לִי חַיּוּת וְאוֹשֶׁר עֲבוּרָהּ? כִּי דָּבָר הַזֶּה לֹא נִקְנֶה בְּשׁוּם קִנְיָן, וְרַק עֲמַל הָאָדָם בְּעַצְמוֹ לְנַפְשׁוֹ, [וּמַה שֶׁמַּשִּׂיג חֵלֶק הַתּוֹרָה עַל יְדֵי הַחְזָקָתוֹ, הֲלֹא גַּם כֵּן בְּמַעֲשָׂיו הוּא, שֶׁמַּחֲזִיק בְּהוֹנוֹ].

**ב.** וְעִל הַטַּעֲנָה הַשְּׁנִיָּה שֶׁל יוֹשֵׁב וּבָטֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין צֹרֶךְ לוֹ לַעֲמֹל כָּל הַיּוֹם בִּמְלֹאכְתּוֹ, שֶׁדַּי לוֹ לְפַרְנָסַת בֵּיתוֹ רַק מְעַט הַזְּמַן שֶׁעוֹסֵק בִּמְלַאכְתּוֹ, עַל זֶה אָמַר הַתַּנָּא, שֶׁבַּעֲבוֹדַת צַרְכֵי נִשְׁמָתוֹ לֹא כֵן הוּא, כִּי הַזְּמַן קָצֵר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה, שֶׁאַף אִם הָיוּ מְסוּרִים כָּל עֲבוֹדָתוֹ וַעֲמָלוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו רַק לְקִנְיַן נַפְשׁוֹ לְהַשִּׂיג תּוֹרַת ה' וּלְקַיֵּם מִצְוֹתָיו, גַּם כֵּן מַה נֶּחְשָׁב הוּא עָמָלוֹ בְּיָמָיו הַקְּצוּבִין לְצֹרֶךְ חַיֵּי נִשְׁמָתוֹ הַנִּצְחִיִּים חַיֵּי עַד? וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי, שֶׁאֶהְיֶה מָסוּר בְּכָל עָמָלִי רַק לְעַצְמִי, הַיְנוּ לְנִשְׁמָתִי, שֶׁהוּא עֶצֶם הָאָדָם. מָה אֲנִי מַה חֲשׁוּבָה עֲבוֹדָתִי בַּיָּמִים הַקְּצוּבִין לַדֶּרֶךְ הָרְחוֹקָה? וְהוּא כְּמַאֲמַר מַר עוּקְבָא, (כתובות סז:), כְּשֶׁרָאָה חֶשְׁבּוֹן צִדְקוֹתָיו שֶׁעָלָה לְמַעְלָה, אָמַר: אוֹרְחָא רַחִיקְתָּא וּזְוִידְאִי קַלִּילָא (הדרך רחוקה וצידתי מועטת), שֶׁלְּאֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ לֹא נֶחְשֶׁבֶת הַצֵּדָה כְּלָל, וּבְזֵבֶז עוֹד חֲצִי מָמוֹנוֹ.

**וְכָל** שֶׁכֵּן שֶׁכַּאֲשֶׁר יָבוֹא הָאָדָם לְחֶשְׁבּוֹן יְמֵי חַיָּיו, יִרְאֶה, שֶׁרַק מְעַט מִזְּעֵיר עוֹשֶׂה לְעַצְמוֹ וְרֹב עָמָלוֹ לַהֶבֶל הוּא. וְאִם כֵּן, אֵיךְ יִפְעַל בְּנַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא לְפַקֵּחַ עַל כָּל פָּנִים עַל שָׁעוֹת הַפְּנוּיוֹת לוֹ מֵעֲבוֹדָה, לְהַשִּׂיג בָּהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁהֵם קִנְיָנֵי עַצְמוֹ?

**הָאָדָם** הֶעָמֵל לְפַרְנָסַת בֵּיתוֹ, לְמִזּוֹן אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו הַקְּטַנִּים, וְכָל שֶׁכֵּן לִדְמֵי מְלַמֵּד שֶׁמְּלַמְּדָם תּוֹרָה, אִישׁ כָּזֶה אֵין עָמָלוֹ לָרִיק, וְלֹא לְבַד זְמַן קְבִיעוּתוֹ לַתּוֹרָה, אֶלָּא כָּל עָמָלוֹ הוּא לַעֲשׂוֹת רְצוֹן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְיִשָּׂא פְּרִי בַּעֲמָלוֹ. אֲבָל אִם יַעֲמֹל הָאָדָם כָּל הַיּוֹם לְפַרְנָסַת בֵּיתוֹ בְּהַרְחָבָה, לִשְׁכֹּר דִּירוֹת רְחָבוֹת, מַלְבּוּשִׁים יָפִים יוֹתֵר מִכְּפִי הַדָּרוּשׁ בְּהֶכְרֵחַ לְפִי עֶרְכּוֹ, בְּוַדַּאי עָמָלוֹ לֹא לוֹ הוּא, כִּי מַה יִּשָּׂא בַּעֲמָלוֹ?

**וְכָל** שֶׁכֵּן אִם יִפָּזֵר כֶּסֶף עָמָלוֹ לְחִנּוּךְ בָּנָיו בַּדְּרָכִים הַחֲדָשִׁים לְהַשְׂכִּילָם בְּהַשְׂכָּלוֹת זָרוֹת, וּמִתּוֹרַת ה' יִסֵּרֵם, הֲלֹא עָמָלוֹ לֹא לוֹ הוּא, וְאַדְרַבָּה, עוֹד עָלָיו לָתֵת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן עַל מִפְעָלָיו, שֶׁהֵסִיר בָּנָיו מִתּוֹרַת ה'. וְכֵן אִם יַעֲמֹל עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה לְמַעַן הַנִּיחַ בְּרָכָה לְבָנָיו אַחֲרָיו, גַּם כֵּן לֹא לוֹ הוּא, וּכְמַאֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ (גיטין מ"ז.), שֶׁהִנִּיחַ לְבָנָיו קַבָּא דְּמוֹרִיקָא (פירוש: קב של כרכום), קָרָא אֲנַפְשֵׁהּ (עַל עַצְמוֹ) (תְּהִלִּים מ"ט י"א): "וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם".

**וְעַל** כָּל אֵלֶּה בָּא הִלֵּל לְזָרֵז, שֶׁיּוּקִיר הָאָדָם אֶת עִתּוֹתָיו, שֶׁלֹּא יֵלְכוּ לְבַטָּלָה. וּבַל יַטְעֶה אֶת עַצְמוֹ, כִּי: דַּי לִי תּוֹרָתִי וַעֲבוֹדָתִי הַמֻּעָט לְצָרְכֵי נִשְׁמָתִי. לֹא כֵן הוּא, כִּי אַף אִם יִהְיֶה מָסוּר כָּל עָמְלוֹ רַק לְעַצְמוֹ, מַה נֶּחְשָׁב הוּא? וְאַף כִּי בִּזְמַן שֶׁרֹב עָמְלוֹ לֹא לוֹ הוּא, מַה הוּא?

**ג.** וְאִם לֹא עַכְשָׁיו אֵימָתַי. נֶגֶד הַתְּשׁוּבָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁנִּמְצֵאת בָּעוֹלָם לְשׁוֹבְתֵי מִמְּלָאכָה, שֶׁעִקַּר פַּרְנָסָתָם הוּא יוֹם הַשּׁוּק, יָרִיד הַגָּדוֹל, וּבָזֶה יְחַיֶּה אֶת עַצְמוֹ כָּל הַשָּׁנָה בְּהַרְחָבָה. טַעֲנָה זוֹ גּוּפָא מְחַיֶּבֶת אֶת הָאָדָם לִזְרִיזוּת יְתֵרָה, כִּי הִנֵּה, אִם נִרְאֶה לָאָדָם הַזֶּה, שֶׁבְּיוֹם הַשּׁוּק עַצְמוֹ הוֹלֵךְ גַּם כֵּן בְּטֵל וּמְבֻלֶּה זְמַנּוֹ לָרִיק, הֲלֹא הַשְׁאָלָה גְּדוֹלָה, כִּי אִם גַּם עַתָּה בְּיוֹם הַשּׁוּק לֹא תַּעֲבֹד עֲבוֹדָתְךָ, הֲלֹא תִּגְוַע בָּרָעָב כָּל הַשָּׁנָה.

**כֵּן**, אָחִי, הֲלֹא הָעוֹלָם הַזֶּה הוּא יוֹמֵי דְשׁוּקֵי (יום השוק), שֶׁבּוֹ צָרִיךְ הָאָדָם לִקְנוֹת סְחוֹרָתוֹ שֶׁיִּחְיֶה בָּהּ אֶת נַפְשׁוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו הָאֲרֻכִּים לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ, וְאִם עַכְשָׁיו, בְּיוֹם הַשּׁוּק, יִתְנַהֵג בְּעַצְלוּת וְיִשְׁבֹּת מֵעֲבוֹדָתוֹ, הֲלֹא תִּגְוַע נַפְשׁוֹ בָּרָעָב בָּעוֹלָם שֶׁיִּחְיֶה בּוֹ חַיֵּי עַד, וְזֶה שֶׁאָמַר: וְאִם לֹא עַכְשָׁיו אֵימָתַי? וְכֵן כָּתוּב בְּקֹהֶלֶת (ט' י'): "כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה", הַיְנוּ שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה בַּעֲצַלְתַּיִם מְלַאכְתֶּךָ, וְרַק עַד שֶׁכֹּחֲךָ מַגִּיעַ עֲשֵׂה, כִּי רַק עַכְשָׁיו הוּא זְמַן הַמַּעֲשֶׂה, וְאֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְגוֹ' כַּשְּׁאוֹל אֲשֶׁר אַתָּה הוֹלֵךְ שָׁמָּה, כִּי כְּבָר נִפְסְקָה כָּל עֲבוֹדַת הָאָדָם, וְרַק מֵהַמּוּכָן לוֹ מֵעֲמָלוֹ בִּימֵי חַיָּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה יְחַיֶּה שָׁם אֶת נַפְשׁוֹ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה (ערובין כ"ב.): הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם, וְלֹא לְמָחָר לַעֲשׂוֹתָם, וּמָחָר רַק לְקַבֵּל שְׂכָרָם.

**וְעַל** כֵּן כַּמָּה גְּדוֹלָה הַזְּרִיזוּת שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְזָרֵז אֶת עַצְמוֹ בְּיוֹם הַשּׁוּק הַזֶּה, שֶׁלֹּא רַק לְשָׁנָה אַחַת צָרִיךְ לוֹ לְהַכְנִיס פֹּה, רַק לְיָמִים וְשָׁנִים אֲרֻכִּים אֵין מִסְפָּר, וְכָל עֶרֶךְ אְשְׁרוֹ וְטוּבוֹ שָׁם רַק לְפִי הֲכָנָתוֹ פֹּה, הֵן עַל יְדֵי עַצְמוֹ הֵן עַל יְדֵי בָּנָיו. וְאִם אָמְנָם יִרְאֶה, כִּי מִבָּנָיו אֵין לוֹ לְקַוּוֹת לְרֹב טוֹב, יִרְאֶה לְזַכּוֹת נַפְשׁוֹ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, לְחַנֵּךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, כָּל אֶחָד לְפִי כֹּחוֹ. וְכָל זֶה נִכְלָל בַּכְּלָל: וְאִם לֹא עַכְשָׁיו אֵימָתַי.

**וּבֶאֱמֶת** בַּלָּשׁוֹן: וְאִם לֹא עַכְשָׁיו, נִכְלָל שֶׁעַל כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה וְיוֹם וְיוֹם, צָרִיךְ הָאָדָם לַחֲשֹׁב, אִם לֹא עַכְשָׁיו, דְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָבַע לָאָדָם כָּל יוֹם וְיוֹם, מַה שֶּׁעָלָיו לְהַשִּׂיג מִתּוֹרַת ה' וַעֲבוֹדָתוֹ, וּמַה שֶּׁיִּפָּתֵנוּ הַיֵּצֶר, שֶׁלְּמָחָר יִפְרַע עֲבוּר יוֹם זֶה, טָעוּת הִיא, כִּי מָחָר חִיּוּב בְּפָנֵי עַצְמוֹ הוּא, וְעֵת שֶׁל עַכְשָׁיו הַנֶּחְסָר לוֹ, לֹא יוּכַל לְמַלְאוֹתוֹ, וְרַק מִיּוֹם לְעֶרֶב נִמְצָא בַּחֲז"ל: יָזִיף בִּימָמָא וּפָרַע בְּלֵילְיָא (לוה מזמנו ביום ופרע קביעת הלימוד בלילה), וְזֶהוּ שֶׁדִּיְּקָה הַתּוֹרָה (דברים ד' ט'): "וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ". וְכֵן נֶאֱמַר בְּקֹהֶלֶת (ט' ט'): "רְאֵה חַיִּים וְגוֹ' כָּל יְמֵי חַיֵּי הֶבְלֶךָ", הַיְנוּ שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אַף יוֹם אֶחָד לְבַטָּלָה. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (הלכות תלמוד תורה פרק א' הֲלָכָה י') מִקְּרָא דְ"וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ",

דִּלֹּא יְבַטֵּל מִתּוֹרַת ה' אַף יוֹם אֶחָד, עַד יוֹם הָאַחֲרוֹן. וְזֶהוּ שֶׁרָמַז הַכָּתוּב: אַל תֹּאמַר לְרֵעֲךָ: לֵךְ וָשׁוּב וּמָחָר אֶתֵּן, וְיֵשׁ אִתְּךָ. רֵעֲךָ זֶהוּ הַיֵּצֶר הַטּוֹב, שֶׁהוּא רַע אֲמִתִּי לָאָדָם, וּמְיַעֵץ לָאָדָם מַה שֶּׁיִּיטַב לוֹ לָעוֹלָם.

**הג"ה**.[ כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הָאָדָם צָרִיךְ לֵידַע, שֶׁבָּא לָעוֹלָם הַזֶּה רַק לִזְמַן קָצוּב בִּשְׁבִיל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְעָתִיד הוּא לַחֲזֹר לָעוֹלָם הָעֶלְיוֹן לְקַבֵּל שְׂכָרוֹ, וּכְמוֹ דִּכְתִיב (דברים ז' י"א): "אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם". וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וּמָחָר לְקַבֵּל שְׂכָרָם. אָכֵן הַיֵּצֶר מְפַתֶּה לָאָדָם בְּבַחֲרוּתוֹ, שֶׁעוֹד יֵשׁ לוֹ שָׁנִים הַרְבֵּה לַחְיוֹת, וּבֶאֱמֶת טָעוּת הִיא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה, שֶׁכָּל יוֹם נִתָּן לוֹ מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן מְצֻמְצָם (וּכְמוֹ דִּכְתִיב (איוב ז' א'): "הֲלֹא צָבָא לָאֱנוֹשׁ עַל אָרֶץ"), וְלֹא יְכוֹל לִפְטֹר עַצְמוֹ בְּיוֹם זֶה עַל יְדֵי יוֹם שֶׁאַחֲרָיו. וְהָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה הוּא כְּמוֹ אִישׁ, שֶׁבָּא לָגוּר בְּאֶרֶץ רְחוֹקָה עַל זְמַן מְיֻחָד, וּכְמוֹ דִּכְתִיב (תהילים קי"ט י"ט): "גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ, אַל תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ", וְצָרִיךְ לָחוּשׁ עַל כָּל יוֹם וָיוֹם, שֶׁלֹּא יֵלֵךְ לְבַטָּלָה.

**וְאָמַרְתִּי** מָשָׁל נִמְרָץ עַל זֶה: אִישׁ אֶחָד, בִּשְׁבִיל רֹב עֲנִיּוּתוֹ, עָזַב מוֹלַדְתּוֹ לָנוּד בְּאֶרֶץ רְחוֹקָה (אַפְרִיקָא וְכַדּוֹמֶה) כְּדֵי לְהַחֲיוֹת בָּנֵי בֵיתוֹ, וְהָיָה שָׁם אֵיזֶה עֶשְׂרוֹת שָׁנִים. וְהָיָה עַצְלָן גָּדוֹל בְּטִבְעוֹ וְהוֹלֵךְ בָּטֵל בִּתְמִידוּת. וּפְגָשׁוֹ אִישׁ אֶחָד מִמַּכִּירָיו מֵעִירוֹ וּשְׁאָלוֹ: לָמָּה אַתָּה הוֹלֵךְ בָּטֵל וְלֹא תִּרְאֶה לְהִשְׂתַּכֵּר, שֶׁעַל זֶה הָיִתָה נְסִיעָתְךָ? וְהֵשִׁיב לוֹ: מַה תִּתְפַּלֵּא עָלַי, עוֹד יֵשׁ לִי שְׁהוּת, כִּי מִיּוֹם בִּיאָתִי לְפֹה הוּא עֲדַיִן רַק כְּעֶשְׂרִים שָׁנָה. וַיַּעַן רֵעֵהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ: הַאִם חָסַר דַּעְתָּה אַתָּה? אֲפִלּוּ אִם הָיִיתָ אֶזְרָח פֹּה וְהָיִיתָ הוֹלֵךְ בָּטֵל בִּתְמִידוּת, גַּם כֵּן אֵין זֶה דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי אִישׁ, כַּיָּדוּעַ לַכֹּל, וּבִפְרָט שֶׁאַתָּה גֵּר פֹּה וְעָזְבְתָּ אֶרֶץ מוֹלַדְתְּךָ לָבוֹא פֹּה וּלְהִשְׂתַּכֵּר מֵעַט וְלַחֲזֹר לִמְקוֹמְךָ, הָיָה לְךָ לְהִתְבּוֹנֵן עַל כָּל יוֹם וָיוֹם לְחַפֵּשׂ אֵיזֶה דָּבָר לְהִשְׂתַּכֵּר בַּאֲשֶׁר תִּמְצָא, וְלֹא יֵלֵךְ שׁוּם יוֹם לְבַטָּלָה, וְאַתָּה מֵשִׁיב שֶׁאַתָּה בְּסַךְ הַכֹּל פֹּה עֶשְׂרִים שָׁנָה? תְּשׁוּבָה כָּזוֹ הִיא שַׂיֶּכֶת לְשׁוֹטִים וְלֹא לַאֲנָשִׁים.

**וְהַנִּמְשָׁל** מוּבָן מֵאֵלָיו: נִשְׁמַת הָאָדָם, כְּשֶׁהוּרְדָה לָאָרֶץ, הִיא כְּמוֹ גֵּר מַמָּשׁ, (מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּשָּׁמַיִם הִיא כְּמוֹ תּוֹשָׁב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהילים ל"ט י"ג): "גֵּר אָנֹכִי עִמָּךְ, תּוֹשָׁב כְּכָל אֲבוֹתָי") שֶׁבָּא לָגוּר פֹּה כְּדֵי לְהַשִּׂיג תּוֹרָה וּמִצְוֹת, כִּי לְמַעְלָה בַּשָּׁמַיִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהִשְׂתַּכֵּר מְאוּמָה, וְנִקְצָב לוֹ זְמַן מְיֻחָד עַל זֶה, וְאַחַר כָּךְ לַחֲזֹר לִמְקוֹר שָׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה וְלִצְרֹר שָׁם בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה' אֱלֹקָיו. וְצָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן עַל כָּל יוֹם וָיוֹם וְעַל כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה מִיּוֹם הֱיוֹתוֹ לְאִישׁ, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה גֵּרוּתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה לְבַטָּלָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ [הַיְנוּ לִזְמַן קָצוּב], אַל תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ". וְהָאִישׁ שֶׁמֵּשִׁיב: עֲדַיִן אֲנִי כְּבֶן עֶשְׂרִים אוֹ כְּבֶן שְׁלֹשִׁים וְיֵשׁ לִי שְׁהוּת, הוּא בִּתְשׁוּבָתוֹ כְּמוֹ הֶחָכָם הַבַּטְלָן הַנִּזְכָּר לְעֵיל].

## פרק ל

**בּוֹ יְבֹאַר מַהוּת כֹּחַ הַדִּבּוּר, הַשְׁמִיעָה וְהָרְאִיָּה וְגֹדֶל הַחִיּוּב לְשָׁמְרָם.**

**עוֹד** אָמַרְתִּי לְעוֹרֵר לָאָדָם, שֶׁיִּרְאֶה לִשְׁמֹר חוּשָׁיו בְּעוֹדוֹ בָּזֶה הָעוֹלָם, וְהוּא כַּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם אוֹדוֹת כֹּחַ הַדִּבּוּר וְאוֹדוֹת כֹּחַ הַשְׁמִיעָה וְאוֹדוֹת כֹּחַ הָרְאִיָּה שֶׁלּוֹ, שֶׁכָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ הֵם כֹּחוֹת נְטוּעִים בַּנֶּפֶשׁ. הַנֶּפֶשׁ שׂוֹמַעַת, הַנֶּפֶשׁ רוֹאָה וְהַנֶּפֶשׁ מְדַבֶּרֶת. וְהַחָכָם, שֶׁהוּא בְּשַׂר הָאָדָם, אֵינוֹ רוֹאֶה וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר כְּלָל, וְרַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִטְבִּיעַ שֶׁהָרְאִיָּה וְהַשְׁמִיעָה וְהַדִּבּוּר הוֹלְכִים דֶּרֶךְ הַבָּשָׂר הַמַּקִּיפָם. הָרְאִיָּה [שֶׁהִיא מֵהַנְּשָׁמָה שֶׁבַּמֹּחַ, כְּמַאֲמָרָם: מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה, אַף הַנְּשָׁמָה רוֹאָה וְאֵינָהּ נִרְאֵית], דֶּרֶךְ הָעֵינַיִם, וְהַשְׁמִיעָה דֶּרֶךְ הָאָזְנַיִם, וְהַדִּבּוּר דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן, אֲבָל כָּל אֵלּוּ הֵם כֹּחוֹת בַּנֶּפֶשׁ.

**וְנִמְצָא** לְפִי זֶה, אֶפְלּוּ בְּעֵת שֶׁהַחָכָם מִתְבַּטֵּל וְנַעֲשֶׂה עָפָר, הֲלֹא הַנֶּפֶשׁ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים, כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (קהלת י"ב ז'): "וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה, וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ". יֵשׁ בְּעַצְמוּתָהּ כָּל אֵלּוּ הַכֹּחוֹת: הָרְאִיָּה וְהַשְׁמִיעָה וְהַדִּבּוּר, שֶׁהֵם לֹא נִתְבַּטְּלוּ עַל יְדֵי הַפָּרַדַת הַחָכָם מִמֶּנָּה, כִּי הַחָכָם הוּא רַק כְּמוֹ מַלְבּוּשׁ עַל נַפְשׁוֹ, כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (איוב י' י"א): "עוֹר וּבָשָׂר תַּלְבִּישֵׁנִי". וְכִי אִם יִפְשֹׁט הָאָדָם מַלְבּוּשָׁיו, תִּתְבַּטֵּל נַפְשׁוֹ עַל יְדֵי זֶה?

**וְהִנֵּה** זֶה יָדוּעַ לַכֹּל, שֶׁכַּאֲשֶׁר יֶחְסַר לְאָדָם אֶחָד מֵאֵלּוּ שְׁלֹשֶׁת הַכֹּחוֹת, לֹא יֵחָשֵׁב לְאִישׁ בֵּין הָאֲנָשִׁים, דְּהַיְנוּ אִם הוּא סוּמָא, חָשׁוּב כְּמֵת, וְכֵן אִם הוּא חֵרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ כְּלָל, וְכָל שֶׁכֵּן אִם הוּא אִלֵּם גָּמוּר, שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר, לֹא יֵחָשֵׁב כְּלָל בַּאֲנָשִׁים. וּבְפָרַט אִם הוּא מֻכְרָח לְשֶׁבֶת בְּאֵיזוֹ מִסְבָּה וְהוּא סוּמָא אוֹ חֵרֵשׁ, כַּמָּה צַעַר יַגִּיעַ לוֹ מִזֶּה.

**וְגַם** זֶה יֵדַע הָאָדָם, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַחוּשִׁים, דְּהַיְנוּ הָרְאִיָּה וְהַשְׁמִיעָה וְהַדִּבּוּר, שְׁנָטַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּנַפְשׁוֹ, כְּשֵׁם שֶׁהֵם נְחוּצִים מְאֹד לָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, כַּאֲשֶׁר יָדוּעַ לַכֹּל, יוֹתֵר מִזֶּה הֵם נְחוּצִים מְאֹד לְנַפְשׁוֹ, דְּהַיְנוּ בְּעֵינָיו לִרְאוֹת בְּנֹעַם ה', וְעַל זֶה הִתְפַּלֵּל דָּוִד (תהילים כ"ז ד'): "לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה'" וְגוֹ', וּבְאָזְנָיו לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים בְּגַן עֵדֶן, וְכִדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ פָּרָשַׁת תָּבוֹא, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לִלְמֹד תּוֹרָה עִם יִשְׂרָאֵל לֶעָתִיד לָבוֹא, וּבְפִיו לְדַבֵּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה בְּגַן עֵדֶן.

**וְהִנֵּה** יָדוּעַ, שֶׁכָּל תּוֹחֶלֶת הָאָדָם, מִי שֶׁהוּא בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכֻנֶּה, הָעִקָּר הוּא לִזְכּוֹת לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁזֹּהוּ הַתַּעֲנוּג הַגָּדוֹל מִכָּל חֲמוּדֵי תֵּבֵל, וּכְמַאֲמַר הַתַּנָּא בְּאָבוֹת (ד' י"ז): יָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קֹרֶת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה. וְיָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתְבוּ כַּמָּה סְפָרִים, וְכָזֶה כָּתַב גַּם כֵּן הַגְּרַ"א עַל הַפָּסוּק (משלי י"ג י"ג): "בָּז לְדָבָר יֵחָבֵל לוֹ", שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאָדָם

מְבַזֶּה אֵיזֶה דִּבַּר מִצְוָה, הוּא מְחַבֵּל אֶת עַצְמוֹ, כִּי כָּל דָּבָר בְּאֵיבָרָיו יֵשׁ לוֹ כֹּחַ חִיּוּנִי מִן הַמִּצְוָה, כִּי רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה הֵן כְּנֶגֶד רְמַ"ח אֵיבָרִים שֶׁבָּאָדָם, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, וְנִמְצֵאת אַחַר כָּךְ חַבָּלָה בְּנַפְשׁוֹ בְּאוֹתוֹ הָאֵיבָר.

**וְנִמְצָא** לְפִי זֶה אִם לֹא הָיָה נִזָּהָר בְּעוֹדוֹ בְּחַיָּיו בְּזֶה הָעוֹלָם בְּכֹחַ הָרְאִיָּה שֶׁלּוֹ, וְהָיָה הֶפְקֵר אֶצְלוֹ לְהַבִּיט בְּמַה שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה [16] , יֵדַע בְּבֵרוּר כִּי לֶעָתִיד לָבוֹא יִהְיֶה כְּמוֹ סוּמָא, וְלֹא יוּכַל לְהַבִּיט בְּאוֹר ה', וְדֶגְמַת מִי שֶׁהוּא חוֹלֶה בְּעֵינָיו, אֵינוֹ יָכוֹל לִרְאוֹת בְּאוֹר הַנִּשְׁמָה. וְהִנֵּה עֶרֶךְ הַקִּלְקוּל בְּעֵינָיו תָּלוּי לְפִי עֶרֶךְ הֶפְקֵרוֹ.

**וְכַמָּה** יִתְמַרְמֵר הָאָדָם עַל זֶה לְבַסּוֹף, שֶׁתַּחַת רֶגַע אֶחָד שֶׁל הֶנָאָה בְּכָל פַּעַם שֶׁהִלְעִיטוֹ הַיֵּצֶר בְּפִתּוּיוֹ, הִשְׁחִית אֶת עֵינָיו וְהֶחְשִׁיכָם, בְּמַה שֶׁהִמְשִׁיךְ בְּכָל פַּעַם אֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה שֶׁל רוּחַ זְנוּנִים עֲלֵיהֶם.

**וְהָעַיִן** הוּא הַפֶּתַח הָרֹאשׁוֹן שֶׁל יֵצֶר הָרַע, שֶׁדַּרְכּוֹ נִכְנָס כֹּחַ הַחֶמְדָּה וְהַתַּאֲוָה בְּלֵב הָאָדָם, שֶׁעֲלֵיהֶם הֻזְהַרְנוּ מִן הַתּוֹרָה בְּמַעֲמַד הַר סִינַי, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: הָעַיִן רוֹאָה וְהַלֵּב חוֹמֵד וּכְלֵי הַמַּעֲשֶׂה גּוֹמְרִים. וְעַל זֶה נֶרְמָז בְּאֵיכָה (ג' נ"א): "עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכָּל בְּנוֹת עִירִי", וְהַיְנוּ בְּנוֹת עִירִי רוֹמֵז עַל כֹּחוֹת הַגּוּף, שֶׁהוּא גַּם כֵּן מְכֻנֶּה בְּשֵׁם גּוּף, וּכְמַאֲמָרָם (נדרים ל"ב:): עִיר קְטַנָּה זֶה הַגּוּף. וְרֶמֶז שֶׁהָעַיִן הִשְׁחִיתָה לְנַפְשׁוֹ יוֹתֵר מִכָּל שְׁאָר כֹּחוֹת הַגּוּף, שֶׁכֻּלָּם לֹא בָּאוּ לִגְמֹר אֶלָּא מַה שֶׁהִתְחִיל בְּעֵינָיו].

**וְעַתָּה** נְדַבֵּר אוֹדוֹת כֹּחַ הַשְׁמִיעָה. הִנֵּה עֶצֶם הַשְׁמִיעָה הוּא דָּבָר טוֹב, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ישעיה נ"ה ג'): "שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם". וְנֶאֱמַר עוֹד (משלי ט"ו ל"א): "אֹזֶן שֹׁמַעַת תּוֹכַחַת חַיִּים בְּקֶרֶב חֲכָמִים תָּלִין". וְהַשְׁמִיעָה פּוֹעֶלֶת עַל הָאָדָם לְצֵאת בִּשְׁמִיעָה כְּאִלּוּ הוּא עוֹשֶׂה בְּעַצְמוֹ, וּרְאֵיָה מִקְּרִיאַת מְגִלָּה וּתְקִיעַת שׁוֹפָר, וְכֵן כְּהַאי גַּוְנָא מִקִּדּוּשׁ וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, שֶׁאֶחָד מְבָרֵךְ וְכָל הַשּׁוֹמְעִים יוֹצְאִים. וְכֵן בְּקַבָּלַת הַתּוֹרָה הָיָה הַכֹּל עַל יְדֵי שְׁמִיעָה, וְכָל זֶה לְעִנְיַן דָּבָר טוֹב. וּלְהֶפֶךְ, חַס וְשָׁלוֹם, לְדָבָר רַע, הִיא גַּם כֵּן פּוֹעֶלֶת הַרְבֵּה עַל נֶפֶשׁ הָאָדָם, וְכַיָּדוּעַ מַה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכתבות ה:) תָּנוּ רַבָּנָן: אַל יַשְׁמִיעַ אָדָם לְאָזְנָיו דְּבָרִים בְּטֵלִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נְכוֹנִים תְּחִלָּה לָאֵיבָרִים. וְכָל שֶׁכֵּן מִי שֶׁהוּא מְכַוֵּן לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו דִּבְרֵי רְכִילוּת, שֶׁעַל זֶה יֵשׁ לָאו בַּתּוֹרָה (שמות כ"ג א'): "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא", אוֹ שֶׁהוּא מִתְכַּוֵּן לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי לָשׁוֹן הָרַע וּשְׁאָר דִּבּוּרִים אֲסוּרִים, אוֹ דִּבְרֵי הוֹלֵלוּת וְלֵיצָנוּת, שֶׁבְּוַדַּאי עָוֹנוֹ

[16] וְהֵן הַמִּתְכַּוֵּן לְהַבִּיט בְּנָשִׁים - לְבַד מַה שֶּׁהַדָּבָר מֵבִיא לִידֵי הִרְהוּר, וְלִפְעָמִים לִידֵי ז"ל - הוּא מְטַמֵּא בָּזֶה אֶת עֵינָיו, וְהֵן הַמַּבִּיט בְּסִפְרֵי אֶפִּיקוֹרְסִים וְלֵיצָנִים, אֲפִלּוּ אִם לֹא יִקְרָאֵם בַּפֶּה, עַל כָּל פָּנִים הוּא מְטַמֵּא בָּזֶה אֶת עֵינָיו וְאֶת מַחְשָׁבוֹת לִבּוֹ, וְעַל זֶה אָמַר הַכָּתוּב (במדבר ט"ו ל"ט): "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם" וְגוֹ' וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (בְּרָכוֹת י"ב:): "אַחֲרֵי לְבַבְכֶם" - זוֹ מִינוּת. וּבְפֶרֶט הַקּוֹרֵא בָּהֶם בְּוַדַּאי הוּא בִּכְלָל קוֹרֵא בְּסִפְרִים חִצוֹנִיִּים, וְעַיֵּן בְּסַנְהֶדְרִין רֵישׁ פֶּרֶק חֶלֶק, מַה דְּאִיתָא בְּמִשְׁנָה גְּדֹל הָעָנֹשׁ עַל זֶה. וְעַיֵּן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים סִימָן ש"ז סָעִיף ט"ז וּבְמִשְׁנָה בְּרוּרָה וּבְאֵר הֵיטֵב וּבְבֵאוּר הֲלָכָה שָׁם:

גָּדוֹל מִנְּשׁוֹא, וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל הַמִּתְלוֹנֵץ (עבודה זרה י"ח:), שֶׁיִּסּוּרִין בָּאִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כ"ח כ"ב): "אַל תִּתְלוֹנָצוּ, פֶּן יֶחֱזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם". וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ עוֹד (שבת ל"ג.): אַף הַשּׂוֹמֵעַ וְשׁוֹתֵק, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי כ"ב י"ד): "זְעוּם ה' יִפֹּל שָׁם".

**כְּלָלוֹ** שֶׁל דָּבָר: כְּמוֹ שֶׁבִּשְׁמִיעַת דְּבָרִים טוֹבִים הָאָדָם מְקַיֵּם בָּזֶה כַּמָּה עַשְׂרוֹת מִצְוֹת בְּכָל יוֹם, כְּמוֹ עֲנִיַּת אָמֵן, יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּה וּבָרְכוּ וּקְדֻשָּׁה וַעֲנִיַּת כָּל הָאֲמֵנִים, כֵּן, חַס וְשָׁלוֹם, שְׁמִיעַת דָּבָר רַע פּוֹעֶלֶת הַרְבֵּה עַל נֶפֶשׁ הָאָדָם.

**נַחֲזֹר** לְעִנְיָנֵנוּ: אִם הָאָדָם בְּעוֹדוֹ בְּחַיָּיו קַלְקֵל חוּשׁ הַשְּׁמִיעָה שֶׁלּוֹ בִּתְמִידוּת וְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְדִבְרִים אֲסוּרִים, יֵדַע כִּי לֶעָתִיד לָבוֹא לֹא יִהְיֶה לוֹ כֹּחַ בְּאָזְנָיו לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים.

**וְעַתָּה** נְדַבֵּר אוֹדוֹת כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁהִטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, שֶׁבּוֹ נִבְדָּל מִכָּל שְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים, וְנָתַן בּוֹ כֹּחַ הַדִּבּוּר, שֶׁבּוֹ יוּכַל הָאָדָם לִזְכּוֹת לְדַבֵּר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלֶהֱגוֹת בְּתוֹרָתוֹ, שֶׁזּוֹהִי תַּכְלִית הַבְּרִיאָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ירמיה ל"ג כ"ה): "כֹּה אָמַר ה' אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה, חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי".

[הִנֵּה מוּכָח מֵהַכָּתוּב, שֶׁבְּרִיאַת יוֹמָם וְלַיְלָה הָיְתָה בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה, וּבָזֶה בֵּאַרְתִּי מַה דְּאִיתָא בְּמִנָחוֹת (כט:): שָׁאַל בֶּן דָּמָא אֶת ר' יִשְׁמָעֵאל: כְּגוֹן אֲנִי, שֶׁלָּמַדְתִּי כָּל הַתּוֹרָה, מַהוּ שֶׁאֵלֵךְ וְאֶלְמַד חָכְמָה יְוָנִית? קָרָא עָלָיו הַמִּקְרָא הַזֶּה (יהושע א' ח'): "לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ, וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה". צֵא וּבְדֹק שָׁעָה, שֶׁאֵינָהּ לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה, וּלְמַד בָּהּ חָכְמָה יְוָנִית. וְאָמַרְתִּי הֶסְבֵּר עַל פִּי מָשָׁל: חַיָּט אֶחָד הָיְתָה לוֹ מְלָאכָה רַבָּה, וְהֵצַרְךָ לִשְׂכֹּר פּוֹעֵל לְחֹדֶשׁ יָמִים, שֶׁיָּבוֹא לְבֵיתוֹ לַעֲזֹר לוֹ לְהַשְׁלִים מְלַאכְתּוֹ, וְכֵן הָיָה, וְשִׁלֵּם לוֹ. וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא הַפּוֹעֵל מְלָאכָה מְשֻׁלֵּחַ גַּם כֵּן לְבֵית בַּעַל הַבַּיִת לַעֲשׂוֹתָהּ שָׁם. אָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת: עַד עַתָּה, שֶׁעָשִׂיתָ מְלַאכְתִּי, הֲכָרְחִתִּי לָתֵת לְךָ שָׂלְחָנִי וְכָל כֵּלַי לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתִּי, אֲבָל כָּעֵת, שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה מְלַאכְתֶּךָ, לָמָּה לִי לָתֵת לְךָ שָׂלְחָנִי וְכָל כֵּלַי? כָּךְ הַנִּמְשָׁל: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרָא אֶת הַזְּמַן, וְהוּא יוֹם וָלַיְלָה, לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ, וְאַתָּה בָּאתָ לִלְמֹד חָכְמָה יְוָנִית בַּזְּמַן שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ, צֵא וּבְדֹק שָׁעָה שֶׁאֵינָהּ לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה וּלְמַד בָּהּ.]

**וְעַל** יְדֵי כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה מִתּוֹסֶפֶת קְדֻשָּׁה עַל נֶפֶשׁ הָאָדָם, כִּי בְּכָל דִּבּוּר מְקַיֵּם בָּזֶה מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל לִמּוּד הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַסְּפָרִים, וְעַל יְדֵי כָּל מִצְוָה מִתְקַדֶּשֶׁת נֶפֶשׁ הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (במדבר ט"ו מ'): "לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹקֵיכֶם". וְאֵין לְאָדָם בְּכָל אֵיבָרָיו, שֶׁיִּתּוֹסֵף לוֹ עַל יְדֵיהֶם מִצְוֹת כְּמוֹ בְּעִנְיַן הַדִּבּוּר שֶׁחָנַנוֹ ה' בּוֹ, כִּי אֵיזֶה מִצְוָה שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּאֵיבָרָיו, מֻכְרָח לִשְׁהוֹת עַל זֶה אֵיזֶה מִינוּט, וּבָזֶה הַזְּמַן, אִם יִלְמַד תּוֹרָה, יוּכַל לְהוֹצִיא מִפִּיו מֵאוֹת דִּבּוּרִים שֶׁל תּוֹרָה, וְלָכֵן אֵין רְשׁוּת לְאָדָם לְבַטֵּל מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, בְּמָקוֹם שֶׁיְּכוֹלָה הַמִּצְוָה לְהִתְקַיֵּם עַל יְדֵי אֲחֵרִים. וְעַל זֶה רָמַז הַכָּתוּב

בְּמִשְׁלֵי (י"ט ד'): "הוֹן יֹסִיף רֵעִים רַבִּים", וּפֵרֵשׁ הַגְּרַ"א, שֶׁעַל יְדֵי הוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה מִתוֹסְפִים לָאָדָם רֵעִים רַבִּים, כִּי מִכָּל דִּבּוּר שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁמְּקַיֵּם בּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל לִמּוּד תּוֹרָה, נִבְרָא לוֹ פַּרְקְלִיט אֶחָד, וְהֵם הֵם רֵעִים הַנֶּאֱמָנִים שֶׁל הָאָדָם.

**כְּלַל** הַדְּבָרִים: הַדִּבּוּר הוּא אֶשְׁרוֹ וְהַצְלָחָתוֹ שֶׁל הָאָדָם, אִם יִתְנַהֵג בּוֹ כַּשּׁוּרָה. אָכֵן לְהֶפֶךְ אִם יִתְנַהֵג בּוֹ שֶׁלֹּא כַּשּׁוּרָה אֵין בְּכָל הָאֵיבָרִים, שֶׁיּוּכַל לְהִנָּזֵק עַל יָדָם, כְּמוֹ עַל יְדֵי לְשׁוֹנוֹ, כִּי בְּוַדַּאי מִכָּל דִּבּוּר אָסוּר נִבְרָא קַטֵּיגּוֹר עָלָיו, וּבְשָׁעָה אַחַת יָכוֹל לְדַבֵּר כַּמָּה מֵאוֹת דִּבּוּרִים שֶׁל אִסּוּרֵי שֶׁקֶר וְלֵיצָנוּת וּרְכִילוּת וְלָשׁוֹן הָרַע.

**וּבְדָרָךְ** כְּלָל עַל שְׁאָר הָעֲוֹנוֹת מְצוּיוֹת הַחֲרָטָה וְהַתְּשׁוּבָה, וְאִלּוּ עַל עֲוֹנוֹת שֶׁל כֹּחַ הַדִּבּוּר אֵין מְצוּיוֹת הַחֲרָטָה וְהַתְּשׁוּבָה בְּהֶן, וַאֲפִלּוּ אִם אוֹמֵר בְּשָׁעָה שֶׁמִּתְוַדֶּה: דִּבַּרְנוּ דֹּפִי, אֵין מַעֲלֶה עַל לִבּוֹ לַחֲשֹׁב שֶׁזֶּהוּ בְּכְלַל דֹּפִי, וְשֶׁצָּרִיךְ לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ עַל לְהַבָּא שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְאֵין חוֹשֵׁב כְּלָל בְּדָבָר זֶה, וְאִם כֵּן אַיֵּה הַתְּשׁוּבָה? וּמִמֵּילָא כְּשֶׁאֵין תְּשׁוּבָה מִלְּמַטָּה, אֵין מְחִילָה מִלְּמַעְלָה, וְנִתּוֹסֵף חֵטְא עַל חֵטְא וְכִמְעַט בְּלִי שִׁעוּר [וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, כְּשֶׁאוֹמֵר: עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלָשׁוֹן הָרָע, אֵין מָצוּי שֶׁיַּחְשֹׁב בְּלִבּוֹ לְהִתְבּוֹנֵן, מַה יִּהְיֶה הַסּוֹף מֵהֶמּוֹן מִקַּטְרְגִים שֶׁיֵּשׁ עָלַי עַל יְדֵי כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלִּי, שֶׁלֹּא נִזְהַרְתִּי בּוֹ עַד כֹּה, וְלִרְאוֹת עֲצוֹת וּלְהִתְחַזֵּק שֶׁלֹּא יִהְיֶה כֵּן מֵעַתָּה. וּבֶאֱמֶת לֹא נֶאֱבַד אֲפִלּוּ דִּבּוּר אֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל הַפָּסוּק (עמוס ד' י"ג): "מַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ", אֲפִלּוּ שִׂיחָה קַלָּה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ מַגִּידִין לוֹ, לָאָדָם, בְּשָׁעַת הַדִּין], וְזֶהוּ מַה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כָּל הַמְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע, מַגְדִּיל עֲוֹנוֹת עַד לַשָּׁמַיִם וְכוּ'.

**וְעַל** כֻּלָּם, מִי שֶׁמַּרְגִּיל פִּיו תָּמִיד בְּדִבּוּרִים אֲסוּרִים, נִטַּל מִמֶּנּוּ לֶעָתִיד לָבוֹא כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ מִנַּפְשׁוֹ. וּבֶאֱמֶת מַה נֶּחְשָׁב הוּא מִן הַבְּהֵמָה, שֶׁיִּנָּתֵן לוֹ כֹּחַ הַדִּבּוּר, אֲחֵרֵי שֶׁבָּזֶה מַרְגִּיז הוּא אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? וְכָל זֶה מְרֻמָּז בְּמַה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַחְתּוֹךְ לְשׁוֹנָם שֶׁל בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים י"ב ד'): "יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֶלְקוֹת, לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדלוֹת", וּבֵאוּרוֹ: שֶׁיְּנַתֵּל מִלְּשׁוֹנוֹ כֹּחַ דִּבּוּרוֹ. וְכַמָּה בִּזָּיוֹן וּכְלִמָּה יַגִּיעַ לוֹ בְּגַן עֵדֶן אֲפִלּוּ אִם יִזְכֶּה עַל יְדֵי שְׁאָר מִצְוֹתָיו שֶׁיִּהְיֶה לוֹ חֵלֶק שָׁם עַל כָּל פָּנִים כְּאִלֵּם יֵחָשֵׁב שָׁם בְּלֹא כֹּחַ הַדִּבּוּר.

**הַיּוֹצֵא** מִכָּל דְּבָרֵינוּ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ, לָאָדָם, לִשְׁמֹר נַפְשׁוֹ בִּימֵי חַיָּיו בְּשִׁלְשָׁה חוּשִׁים אֵלּוּ: הָרְאִיָּה וְהַשְּׁמִיעָה וְהַדִּבּוּר, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְקֻלְקָלִים, וְיַעֲלֶה עַל לִבּוֹ כִּי הֵם נְחוּצִים לוֹ מְאֹד לָעָצַח.

**וְאִם** יֵאָרַע מֵאֵיזוֹ סִבָּה שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ, יִרְאֶה לְשׁוּב לִפְנֵי ה' בִּתְשׁוּבָה אֲמִתִּית בְּהַסְכָּמָה חֲזָקָה עַל לְהַבָּא שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְיַעֲשֶׂה גְּדָרִים עַל זֶה, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִכְסִלָּה עוֹד, וּלְתַקֵּן בְּכָל

אֶחָד לְפִי עִנְיָנוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: צַדִּיקִים, בְּאוֹתוֹ דָּבָר שֶׁחוֹטְאִים, בּוֹ מִתְרַצִּים, וְאָז אַשְׁרֵי וְטוֹב לוֹ בָּזֶה וּבַבָּא.

## חתימת הספר

### פרק א

### הִתְעוֹרְרוּת גְּדוֹלָה לִתְפִלָּה בְּצִבּוּר.

**הִנֵּה**, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, הֵחֵלּוּ אֲנָשִׁים בְּזִמַּנֵּנוּ לִפְרֹץ הַהַנְהָגָה הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁהָיְתָה עַד כֹּה אֵצֶל הָאֻמָּה הַיִּשְׂרְאֵלִית, הֲמוֹן הָעָם כֻּלּוֹ, אֲפִלּוּ מִי שֶׁלֹּא זָכָה לִלְמוּד הַתּוֹרָה, עַל כָּל פָּנִים טַכְסִיסֵי הַתְּפִלָּה בְּאֹפֶן הַיּוֹתֵר קָדוֹשׁ הָיוּ אֵצֶל הֶהָמוֹן כֻּלּוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁהָיוּ כֻּלָּם זְרִיזִים לְהַשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְלֵילֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר וְלִשְׁמֹעַ קְרִיאַת הַתּוֹרָה, הַכֹּל כַּדִּין. וְיֵשׁ שֶׁהָיוּ מִתְחַבְּרִין גַּם כֵּן עַל יְדֵי זֶה מִמֵּילָא לִלְמוּד הַמִּשְׁנָיוֹת שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה. אֲבָל, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, כַּיּוֹם הִתְגַּבֵּר הַיֵּצֶר מְאֹד, שֶׁמִּלְבַד שֶׁמִּתְחַזֵּק לְבַטֵּל לִמּוּד הַתּוֹרָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הֵן לִגְדוֹלִים וְהֵן לִקְטַנִּים [וְאֲפִלּוּ מִתִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, שֶׁהֶבֶל פִּיהֶם יָקָר מְאֹד, כַּיָּדוּעַ], עוֹד הוּא מִתְחַזֵּק מְעַט מְעַט בְּהַדְרָגָה לְבַטֵּל גַּם מִצְוֹת תְּפִלָּה וּתְפִלִּין מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל. קֹדֶם כֹּל מְפַתֵּהוּ, שֶׁמִּפְּנֵי טִרְדּוֹתָיו לֹא יֵלֵךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה וּמַעֲרִיב בְּקִבְיעוּת, רַק לִפְרָקִים, וּבְמֶשֶׁךְ הַזְּמַן נַעֲשֶׂה הַדָּבָר אֶצְלוֹ כְּהֶתֵּר, וּמִמֵּילָא אֲפִלּוּ כְּשֶׁהוּא פָּנוּי לְנַמְרֵי בְּבֵיתוֹ, מִתְעַצֵּל לֵילֵךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְעַל יְדֵי זֶה מִתְבַּטֵּל אֶצְלוֹ גַּם שִׁעוּר הַתּוֹרָה כְּשֶׁהוּא מֵאֵיזֶה חֲבוּרָה "חַיֵּי אָדָם" אוֹ "עֵין יַעֲקֹב", וְאַחַר כָּךְ מַתְחִיל הַיֵּצֶר לְפַתּוֹתוֹ לְבַטֵּל לְפָרָקִים גַּם תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, שֶׁלֹּא לֵילֵךְ בְּקִבְיעוּת, רַק בְּיוֹם שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי לִשְׁמֹעַ קְרִיאַת הַתּוֹרָה, וּבְהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן, שֶׁנַּעֲשֶׂה אֶצְלוֹ כְּהֶתֵּר, גַּם קְרִיאַת הַתּוֹרָה אֵינוֹ סָפוּן בְּעֵינָיו, וְיָבוֹא רַק בְּשַׁבָּת לַתְּפִלָּה, וּבְהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן גַּם בְּשַׁבָּת לֹא יָבוֹא, כִּי אִם בְּשַׁבַּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ, בְּשָׁעָה שֶׁהַחַזָּן מְנַגֵּן, וְאַחַר כָּךְ מִתְחַזֵּק עוֹד הַיֵּצֶר וּמְפַתֵּהוּ לֵילֵךְ בְּדֶרֶךְ חֲבֵרָיו הָרָעִים לְבַטֵּל גַּם מִצְוֹת תְּפִלִּין לְפָרָקִים, שֶׁהִיא הַפְּאֵר שֶׁעַל רֹאשֵׁנוּ. כְּלַל הַדְּבָרִים: הַיֵּצֶר מִתְחַזֵּק לִטֹּל מֵעַם יִשְׂרָאֵל כָּל הוֹדוֹ וַהֲדָרוֹ.

**וְעַל** כֵּן אָמַרְתִּי לְהַצִּיעַ גֹּדֶל הָעִנְיָן, שֶׁיֵּשׁ בִּתְפִלָּה בְּצִבּוּר. אָכֵן מִתְּחִלָּה נְבָאֵר אֶת גֹּדֶל הַחִיּוּב בָּזֶה. הִנֵּה יָדוּעַ מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: אַרְבָּעָה מִילִין לִתְפִלָּה, וּפְרִשׁוּ הַרְבֵּה רִאשׁוֹנִים, שֶׁהַהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ וְיוֹדֵעַ, שֶׁבְּעוֹד אַרְבָּעָה מִילִין יִמְצָא עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, מְחֻיָּב לְהַמְתִּין עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְשָׁם, כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, וְלַחֲזֹר לַאֲחוֹרָיו, אִם יוֹדֵעַ שֶׁיַּשִּׂיג שָׁם מִנְיָן, גַּם כֵּן מְחֻיָּב עַד קָרוֹב לְשָׁעוּר מִיל. וּמִזֶּה נוּכַל לְהָבִין, דְּכָל שֶׁכֵּן אִם יָכוֹל לְהַשִּׂיג מִנְיָן בָּעִיר, אֲפִלּוּ אִם רָחוֹק מִמֶּנּוּ עַד קָרוֹב לְשָׁעוּר מִיל, בְּוַדַּאי מְחֻיָּב לֵילֵךְ לְשָׁם.

וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ח.): כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת הַכְּנֶסֶת בְּעִירוֹ וְאֵינוֹ נִכְנָס לְשָׁם לְהִתְפַּלֵּל, נִקְרָא שָׁכֵן רָע [שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהִתָּרָאוֹת עִם רֵעֵהוּ הַקָּרוֹב אֶצְלוֹ [17] ]. **וְעַתָּה** נָבוֹא לְחַשֵּׁב בִּפְרָטוּת אֶת הַחִלּוּק הַגָּדוֹל שֶׁיֵּשׁ בֵּין הַמִּתְפַּלֵּל בֵּיחִידִי בְּבֵיתוֹ לַמִּתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר.

**א.** רֵאשִׁית כֹּל, יֵשׁ לוֹ שָׂכָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ עֲבוּר הֲלִיכָתוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְכִדְאִיתָא בְּאָבוֹת (פרק ה' משנה י"ד): אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמִּדְרָשׁ: הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה (כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ אֹנֶס) שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ. וְהַשָּׂכָר הוּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן הַפְּסִיעוֹת. כָּל שֶׁיִּתְרַבּוּ הַפְּסִיעוֹת, יִתְרַבֶּה הַשָּׂכָר, כִּדְאִיתָא בְּסוֹטָה (דף כ"ב.).

**ב.** מָצוּי מְאֹד, כְּשֶׁבָּא לְבֵית הַמִּדְרָשׁ הוּא לוֹמֵד גַּם כֵּן פֶּרֶק מִשְׁנָיוֹת אוֹ דִּבַּר הֲלָכָה אוֹ "עֵין יַעֲקֹב" וְכִדּוֹמֶה, וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ס"ד:): הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת (שֶׁבִּזְמַנָּם הָיוּ רְגִילִין לְהִתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְהַלִּמּוּד בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ) וְנִכְנָס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, זוֹכֶה וּמְקַבֵּל פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל בֵּיחִידוּת בְּבֵיתוֹ, נִשְׁאָר בְּלֹא תּוֹרָה, וְקִלְקוּל זֶה מָצוּי מְאֹד בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, אֲצֶל כַּמָּה אֲבֵלִים, שֶׁרוֹצִים לְזַכּוֹת אֲבוֹתֵיהֶם, עוֹשִׂים מִנְיָן קָבוּעַ בְּבֵיתָם לְכָל הַשָּׁנָה, אֲבָל יָצָא שְׂכָרָם בְּהֶפְסֵדָם, שֶׁתֵּכֶף אַחַר הַתְּפִלָּה הוֹלֵךְ כָּל אֶחָד לְבֵיתוֹ, וְנִשְׁאָרִים כָּל הָאֲנָשִׁים בְּאֵלּוּ הַיָּמִים בְּלֹא תּוֹרָה, וְדָבָר זֶה אֵינוֹ זָכוּת כְּלָל לַאֲבוֹתֵיהֶם. וְעִקַּר תִּקּוּן לִנְשְׁמַת אֲבוֹתָיו הוּא, כְּשֶׁהַבֵּן מִתְחַזֵּק לִלְמֹד תּוֹרָה בְּכָל יוֹם, וְכֵן לַעֲשׂוֹת חֶסֶד. וּכְמוֹ הָאָדָם לְעַצְמוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי עִקַּר תִּקּוּנוֹ, שֶׁיִּתְכַּפְּרוּ עֲוֹנוֹתָיו, הוּא עַל יְדֵי תּוֹרָה וְחֶסֶד, כְּדִכְתִיב (משלי ט"ז ו'): "בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן". וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דֶּאֱמֶת זוֹ הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (משלי כ"ג כ"ג): "אֱמֶת קְנֵה וְאַל תִּמְכֹּר". כֵּן הַבֵּן, כְּשֶׁרוֹצֶה לְזַכּוֹת לְאָבִיו, עִקָּרוֹ הוּא תּוֹרָה וָחֶסֶד. וְעַיֵּן בְּסִפְרֵי "אַהֲבַת חֶסֶד" פֶּרֶק ט"ו, שָׁם הֶאֱרַכְנוּ בַּהַגָּהָה בָּזֶה (הבאנו את ההגהה בסוף הספר בעמוד רע"ה).

**ג.** עוֹד יָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתְבוּ הַסְּפָרִים, דִּכְשֶׁאָדָם מִתְרַגֵּל בְּאֵיזֶה מִדָּה רָעָה וַחֲבֵרָיו לוֹמְדִין הֵימֶנּוּ וְעוֹשִׂין גַּם כֵּן כְּמוֹתוֹ, נֶעֱנָשׁ עֲבוּרָם. [וְכֵן מוּכָח בְּיוֹמָא (דף פ"ו.) בְּרַשִׁ"י דִּבּוּר הַמַּתְחִיל כְּגוֹן]. וְיָדוּעַ, שֶׁמִּדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה מִמִּדַּת פֻּרְעָנֻיּוֹת, וְאִם כֵּן, כָּל שֶׁכֵּן בְּאֵיזֶה מִצְוָה אוֹ מִדָּה טוֹבָה שֶׁאָדָם מַרְגִּיל עַצְמוֹ וַחֲבֵרָיו לוֹמְדִין מִמֶּנּוּ, יְקַבֵּל שָׂכָר עֲבוּרָם גַּם. וּלְפִי זֶה בְּעִנְיַנֵּנוּ,

[17] וְעוֹד נוֹכֵל לוֹמַר, כִּי שֶׁכֵּן טוֹב אֵין מַכְבִּיד עַל בַּעַל הַבַּיִת, שֶׁדַּרְכּוֹ לְבַשֵּׁל מַאֲכָלוֹ בְּעֵת שֶׁבַּעַל הַבַּיִת שָׁלוֹ מְבַשֵּׁל, וּנְמַר בְּשׁוּלוֹ גַּם כֵּן בְּיַחַד עִם בַּעַל הַבַּיִת וְסוֹתְמִין פִּי הַתַּנּוּר. אֲבָל שָׁכֵן רָע, דַּרְכּוֹ לְהַתְחִיל לְבַשֵּׁל אַחַר שֶׁכְּבָר סָתְמוּ פִּי הַתַּנּוּר, פּוֹתְחוֹ כְּדֵי לְבַשֵּׁל מַאֲכָלוֹ. וּלְבַד שֶׁהוּא מַרְבֶּה בְּעֵצִים, מִצְטַנֵּן הַבַּיִת עַל יָדוֹ, וְכָל הַקִּלְקוּל נִתְהַוֶּה עַל יְדֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה סֵדֶר לְעַצְמוֹ. וְכֵן הוּא בְּעִנְיַנֵּנוּ, כְּשֶׁהָאָדָם נִכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, וְצִבּוּר דַּרְכָּן לְהִתְפַּלֵּל בִּזְמַן מְיֻחָד כַּדִּין, פּוֹתְחִין הַמַּלְאָכִים שַׁעֲרֵי הַשָּׁמַיִם עֲבוּרָם לְהַעֲלוֹת תְּפִלָּתָם לְמַעְלָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן, כְּשֶׁהָאָדָם מִתְפַּלֵּל בְּבֵיתוֹ בֵּיחִידִי, יְזַדַּמֵּן כַּמָּה פְּעָמִים, שֶׁהַצִּבּוּר כְּבָר גָּמְרוּ תְּפִלָּתָם וְסָתְמוּ שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם, וּכְשֶׁתְּפִלָּתוֹ עוֹלָה לְמַעְלָה, דּוֹפֵק שַׁעֲרֵי הַשָּׁמַיִם וּמַטְרִיחַ הַמַּלְאָכִים לְהַעֲלוֹת תְּפִלָּתוֹ לְמַעְלָה, וַאֲפִלּוּ אִם יִשְׁמְעוּ לוֹ, עַל כָּל פָּנִים הוּא דּוֹמֶה לְשָׁכֵן רָע, כַּנַּ"ל:

יָדוּעַ שֶׁכְּשֶׁהָאָדָם מַרְגִּיל עַצְמוֹ לֵילֵךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר בְּכָל יוֹם, הַרְבֵּה אֲנָשִׁים מִמַּכִּירָיו וְרֵעָיו יִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ, וְיַקְבֵּל שָׂכָר עֲבוּרָם גַּם כֵּן.

**ד**. הִנֵּה יָדוּעַ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי ב' ד'): "אִם תְּבַקְשֶׁנָּה כַכֶּסֶף וְגוֹ', אָז תָּבִין יִרְאַת ה'". וּבְעִנְיְנֵי הַכֶּסֶף יָדוּעַ, אִם מִזְדַּמֵּן לְאָדָם עֵסֶק, שֶׁיָּכוֹל לְהַרְוִיחַ חֲמִשָּׁה זְהוּבִים, וְעוֹד עֵסֶק שֶׁיָּכוֹל לְהַרְוִיחַ מִמֶּנּוּ כִּפְלַיִם, בְּוַדַּאי יִתְחַזֵּק לִטֹּל הָעֵסֶק שֶׁיַּרְוִיחַ הַרְבֵּה. וְגַם בְּעִנְיָנֵנוּ, הֲלֹא יָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה מוּעָטִין הָעוֹסְקִין בְּמִצְוָה לִמְרֻבִּין הָעוֹסְקִין בְּמִצְוָה, וּכְמוֹ דִּכְתִיב (ויקרא כ"ו ח'): "וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ", וְכִדְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם. וְעַל כֵּן בְּעִנְיָנֵנוּ, שֶׁיִּדּוּעַ, שֶׁלְּבַד מִצְוֹת תְּפִלָּה מְקַיְּמִים עוֹד כַּמָּה מִצְוֹת דְּאוֹרַיְתָא: א. מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל הֲנָחַת תְּפִלִּין. ב. מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע. ג. מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל זְכִירַת יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְאִם כֵּן, כְּשֶׁבָּא לְבֵית הַמִּדְרָשׁ לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, וּמְקַיְּמִים כֻּלָּם כָּל אֵלּוּ הַמִּצְוֹת, נִתְעַלֶּה כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה בְּקִדֻּשָּׁה יְתֵרָה מְאֹד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּיִחִידִי.

**ה**. יָדוּעַ מַה שֶּׁאָנוּ אוֹמְרִין בְּכָל יוֹם (פאה פ"א א'): אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא וְכוּ', וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית.

**ו**. דָּבָר זֶה גּוֹרֵם לַאֲרִיכוּת יָמִים, כִּדְאִיתָא בִּבְרָכוֹת (דף ח'.): אָמְרוּ לֵהּ, לְר' יוֹחָנָן: אֵיכָא סָבֵי (יש זקנים) בְּבָבֶל. תְּמַהּ וְאָמַר (דְּבָרִים י"א כ"א): לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה" כְּתִיב. כֵּיוָן דְּאָמְרוּ לוֹ, שֶׁמַּקְדִּימִים וּמַחְשִׁיכִים לְבֵי כְּנִישְׁתָּא אָמַר: הֵינוּ דְּאַהֲנַהּ לְהוּ (אמר: זה מה שהואיל להם להאריך ימים), וּכְדִכְתִיב וְכוּ', עַיֵּן שָׁם.

**ז**. כָּל אִישׁ כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל, מִצְפֶּה שֶׁיִּהְיֶה עֵת רָצוֹן שֶׁתִּתְקַבֵּל תְּפִלָּתוֹ, וְיָדוּעַ מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ח.): אֵימָתַי עֵת רָצוֹן? בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין.

**ח**. אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ח'): אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹאֵס בִּתְפִלָּתָן שֶׁל רַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ל"ו ה'): "הֶן אֵל כַּבִּיר וְלֹא יִמְאָס". מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּיִחִידִי, מְדַקְדְּקִין מְאֹד עַל כָּל בְּרָכָה אִם כִּוֵּן בִּתְפִלָּתוֹ כַּהֶגֶן, וּכְמוֹ דְּאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ עַל הַפָּסוּק (תהילים כ"ב י"ח): "פָּנָה אֶל תְּפִלַּת הָעַרְעָר (מִלְּשׁוֹן כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה, שֶׁהוּא יָחִיד), וְלֹא בָזָה אֶת תְּפִלָּתָם" (שֶׁל רַבִּים). וְיָדוּעַ שֶׁכַּיּוֹם הַטָּרְדוֹת רַבּוּ מְאֹד, וְכִמְעַט שֶׁאֵין מָצוּי לְאִישׁ שֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלָּה אַחַת בְּכַוָּנָה כָּרָאוּי, אִם לֹא שֶׁיַּעֲמֹל עַל זֶה הַרְבֵּה, וְכָל אִישׁ הֲלֹא רוֹצֶה, שֶׁתִּתְקַבֵּל תְּפִלָּתוֹ לְמַעְלָה. אִם כֵּן עַל כָּל פָּנִים עָלָיו לְהֵעָזֵר בְּעֵצָה זוֹ לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר (שם): "קַל כַּבִּיר וְלֹא יִמְאָס".

**ט**. כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, יֵשׁ לוֹ בָּרְכוּ וּקְדֻשָּׁה וְאָמֵן, יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּה, שֶׁכָּל דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא עִנְיָן נוֹרָא מְאֹד, שֶׁעַל יְדֵי אֲמִירַת בָּרְכוּ נַעֲשֶׂה כֶּתֶר לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ כּוֹנֵן. וְעַל יְדֵי קְדֻשָּׁה מְקַיְּם מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (ויקרא כ"ב ל"ב): "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"; וְעַל יְדֵי זֶה מִתּוֹסֶפֶת קְדֻשָּׁה עַל עַצְמֵנוּ, וּכְמוֹ שֶׁמְּסַיֵּם הַכָּתוּב (שם): "אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם". וְעַל יְדֵי אָמֵן, יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּה, מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קי"ט:): כָּל הָעוֹנֶה אָמֵן, יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּה בְּכָל כֹּחוֹ, הַיְנוּ בְּכָל כַּוָּנָתוֹ, אֲפִלּוּ יֵשׁ בּוֹ שֶׁמֶץ שֶׁל מִינוּת, מוֹחֲלִין לוֹ.

[הגה"ה. וּמַה מְּאֹד צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְחַזֵּק לִשְׁמֹר שֶׁלֹּא לְבַטֵּל אֲמִירַת הַקְּדֻשָּׁה וְאָמֵן, יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּה, דְּהִנֵּה יְדוּעַ מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דִּלְמַעְלָה יֵשׁ כַּמָּה אַלְפֵי רִבְבוֹת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁאוֹמְרִין קְדֻשָּׁה בְּכָל יוֹם תָּמִיד בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה, וְאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ פֶּרֶק ט"ז, שֵׁשׁ אַרְבַּע מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וְשִׁשָּׁה אֲלָפִים רִבְבוֹת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁעוֹמְדִין לְפָנָיו וּמְקַדְּשִׁין שְׁמוֹ הַגָּדוֹל בְּכָל יוֹם תָּמִיד, מִיצִיאַת הַחַמָּה עַד שְׁקִיעָתָהּ אוֹמְרִים: קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ, וּמִשְּׁקִיעַת הַחַמָּה עַד יְצִיאָתָהּ אוֹמְרִין: בָּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ. וְכַמָּה יִתְבַּיֵּשׁ הָאָדָם בְּבוֹאוֹ לָעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, וְיִרְאֶה אֶת כָּל הָרַעַשׁ הַגָּדוֹל, הַיּוֹצֵא מֵאַלְפֵי רִבְבוֹת מַלְאָכִים קְדוֹשִׁים, שֶׁמְּקַדְּשִׁים וּמְשַׁבְּחִים שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיְּצָרָם וּבְרָאָם בְּחָדְוָה וּבְשִׂמְחָה, כְּשֶׁיִּזְכֹּר דְּכְשֶׁהָיָה בְּעוֹלַם הָעֲשִׂיָּה, נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גַּם כֵּן אֶת הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת לְפָאֵר וּלְהַקְדִּישׁ אֶת שְׁמוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד בְּכָל עֵת כִּצְבָא הַמְּרוֹם בַּמְּרוֹם, וְהוּא הִתְעַצֵּל וּבִטֵּל זֹאת בְּחֵטְא נַפְשׁוֹ. וְהָעִקָּר שֶׁיִּתְבּוֹנֵן בִּימֵי חַיָּיו, שֶׁיָּבוֹא עֵת שֶׁיִּחְפֹּץ בְּכָל נַפְשׁוֹ לְפָאֵר וּלְקַדֵּשׁ אֶת שֵׁם ה', אֲבָל לֹא תִּהְיֶה לוֹ רְשׁוּת עַל זֶה, דְּאָדָם אֵין לוֹ רְשׁוּת לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְכֵן לְקַדֵּשׁ אֶת שֵׁם ה', כִּי אִם בְּעוֹדוֹ בְּחַיָּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְכַיָּדוּעַ.]

**וְהִנֵּה** אִם נָבוֹא לְחֶשְׁבּוֹן, יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּעַצְמוֹ אֶת הַזְּרִיזוּת הַיְתֵרָה, שֶׁרָאוּי לְאָדָם עַל עִנְיַן הַזֶּה, דְּהַיְנוּ לְהִתְחַזֵּק לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר יוֹם יוֹם, כִּי הִנֵּה מִיּוֹם אֶחָד בִּלְבַד מִתְּפִלַּת שַׁחֲרִית וּמִנְחָה יֵשׁ לוֹ שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנָה אֲמֵנִים מִן תְּשַׁע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת שֶׁל תְּפִלָּה [וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קי"ט:): כָּל הַזָּהִיר בַּעֲנִיַּת אָמֵן, פּוֹתְחִין לוֹ שַׁעֲרֵי גַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כ"ו ב'): "פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גּוֹי צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמֻנִים". אַל תִּקְרֵי: "אֱמֻנִים", אֶלָּא אֲמֵנִים.] וּשְׁמוֹנָה פְּעָמִים אָמֵן, יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּה וְעוֹד שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲמֵנִים מִן הַקְּדִישִׁים וּשְׁתֵּי קְדֻשׁוֹת וּבָרְכוּ.

**וְהִנֵּה** כָּל זֶה הוּא מִיּוֹם אֶחָד. וְאִם כֵּן, צֵא וַחֲשֹׁב, כַּמָּה יֵשׁ לוֹ מִשְּׁבוּעַ אֶחָד וּמֵחֹדֶשׁ אֶחָד וְכָל שֶׁכֵּן מִשָּׁנָה שְׁלֵמָה, הֲלֹא אֵין מִסְפָּר לְרִבּוּי הַזְּכֻיּוֹת שֶׁמִּתְרַבּוֹת לָאָדָם עַל יְדֵי רִגּוּלוֹתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר.

י. וּבְפָרָט בְּיוֹם שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי מְקֻיָּם גַּם כֵּן הַמִּצְוָה שֶׁל קְרִיאַת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא תַּקָּנָה קְדוּמָה מִימוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כִּדְאִיתָא בְּבָבָא קַמָּא (דף פ"ב). וּבְזְמַן הַגְּמָרָא הָיוּ אֲנָשֵׁי הַכְּפָרִים בָּאִין לָעִיר בְּיוֹם שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי לִשְׁמֹעַ קְרִיאַת הַתּוֹרָה, כִּדְאִיתָא בְּרֵישׁ מְגִלָּה.

וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, אָנוּ צְרִיכִין לְהִתְבּוֹשֵׁשׁ מֵאַנְשֵׁי הַכְּפָרִים שֶׁבַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהֵם לֹא הָיוּ מִתְעַצְּלִין אֲפִלּוּ לִסַּע מִן הַכְּפָרִים לַעֲיָרוֹת בִּשְׁבִיל זֶה, וּבֵינֵינוּ מָצוּי בִּשְׁבִיל דָּבָר קָטָן לִסַּע אֲפִלּוּ בְּיוֹם ב' וְה' בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם מִן הָעִיר וְכַדּוֹמֶה, וְלֹא לִשְׁמֹעַ קְרִיאַת הַתּוֹרָה.

**יא.** הִנֵּה הִצַּעְנוּ מִקְצַת גֹּדֶל מַעֲלַת הָאִישׁ, שֶׁמִּתְרַגֵּל לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, שֶׁמִּתְרַבִּים מִצְוֹתָיו וּזְכֻיּוֹתָיו מְאֹד מְאֹד. וְהָעִקָּר בָּזֶה, שֶׁתִּהְיֶה לוֹ מִצְוָה זוֹ בְּקִבְיעוּת, וְלֹא יִתְרַפֶּה מִמֶּנָּה, אֲבָל אִם פַּעַם יַעֲשֶׂנָּה וּפַעַם יִתְרַפֶּה מִמֶּנָּה, חַס וְשָׁלוֹם, הוּא בִּכְלַל (ויקרא כ"ו כ"א): "וְאִם תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי", וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בַּחֻמָּשׁ, עַיֵּן שָׁם. וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ו:), שֶׁכְּשֶׁהָאָדָם רָגִיל לָבוֹא לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וּפַעַם אַחַת לֹא בָּא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹאֵל עָלָיו, מַדּוּעַ לֹא בָּא. וְזֶה רוֹמֵז הַכָּתוּב, שֶׁאוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (ישעיה נ' ב'): "מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ, קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה". אִם לִדְבַר מִצְוָה הָלַךְ נִגַּהּ לוֹ, וְאִם לִדְבַר הָרְשׁוּת הָלַךְ אֵין נִגַּהּ לוֹ. (שם י') "יִבְטַח בְּשֵׁם ה'", הֵינוּ שֶׁהָיָה לוֹ לִבְטֹחַ בְּשֵׁם ה' וְלֹא בָּטַח. עַד כָּאן לְשׁוֹן הַגְּמָרָא. וְהַכַּוָּנָה אֲפִלּוּ אִם מִזְדַּמֵּן לוֹ אֵיזֶה רֶוַח בְּעֵת שֶׁצָּרִיךְ לֵילֵךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, אַל יַבִּיט עַל זֶה וְיִבְטַח בְּשֵׁם ה', שֶׁמַּה שֶּׁנִּקְצָב לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, לֹא יֶחְסַר לוֹ עַל יְדֵי זֶה, וּבֶאֱמֶת כַּמָּה פְּעָמִים הוּא לְנִסָּיוֹן . לְהָאָדָם מִלְּמַעְלָה, שֶׁמְּנַסִּים אוֹתוֹ. וּכְעֵין מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: אֵין לְךָ אָדָם, שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּנִסָּיוֹן, מְנַסָּה לְעָשִׁיר וּמְנַסָּה לְעָנִי וְכוּ'. וְכַאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם, יִרְאֶה זֶה בְּחוּשׁ, שֶׁעוֹמֵד לִפְעָמִים כָּל הַיּוֹם בַּחֲנוּת, וְאֵין מְזַדְּמְנִים לוֹ כָּל כָּךְ קוֹנִים, וְכַאֲשֶׁר הִגִּיעַ זְמַן תְּפִלַּת הַמִּנְחָה [אוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת קֹדֶם שְׁקִיעָה] בָּאִים אֲצְלוֹ קוֹנִים חֲדָשִׁים, שֶׁלֹּא רָאָה אוֹתָם מֵעוֹלָם, וּמַפְצִירִים בּוֹ שֶׁיִּמְכֹּר לָהֶם. וְכָל זֶה הוּא לְנִסָּיוֹן, שֶׁמְּנַסֶּה אוֹתוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּזֶה, אִם בֶּאֱמֶת יָקָר בְּעֵינָיו עֲבוֹדָתוֹ בְּכָל לֵב וּבְכָל נָפֶשׁ.

**יב.** וְעַל כָּל אֵלּוּ הַמַּעֲלוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה לְהַרְגִּיל בְּמִצְוָה זוֹ שֶׁל תְּפִלָּה בְּצִבּוּר, יֵשׁ עוֹד מִצְוָה פְּרָטִית גְּדוֹלָה מְאֹד עַל יְדֵי זֶה, שֶׁבָּזֶה הוּא מְחַנֵּךְ אֶת בָּנָיו גַּם כֵּן לַעֲבוֹדַת ה', כִּי כְּשֶׁהַבֵּן רוֹאֶה שֶׁאָבִיו הוֹלֵךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְהַמִּצְוָה חֲבִיבָה בְּעֵינָיו, מִתְרַגֵּל הוּא גַּם כֵּן לְמִצְוָה זוֹ, וּכְבוֹד הַשֵּׁם מִתְרַבֶּה עַל יְדֵי זֶה. וְהִנֵּה בֶּאֱמֶת מְאֹד תְּמַהְתִּי, מַהוּ זֶה שֶׁבֵּינֵינוּ אֵין אָנוּ רוֹאִין מִן הַבַּחוּרִים בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, כִּי אִם מְעַט מִן הַמְּעַט, זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם. וְאָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר, שֶׁהַבֵּן לוֹמֵד מֵאָבִיו, כִּי כְּשֶׁהוּא רוֹאֶה לְאָבִיו, שֶׁהַמִּצְוָה אֵינָהּ חֲבִיבָה בְּעֵינָיו, שֶׁפַּעַם הוֹלֵךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וּפַעַם מִתְפַּלֵּל בְּבֵיתוֹ (אַף שֶׁלֹּא בְּאֹנֶס), הוּא תּוֹפֵס לְמִדָּה טוֹבָה זוֹ בְּיֶתֶר שְׁאֵת וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ כְּלָל. וְאִם כֵּן נִמְצָא, לְבַד שֶׁאֵינוֹ מְקַיֵּם מִצְוַת חִנּוּךְ, אַדְרַבָּה, גּוֹרֵם לְהֶפֶךְ, חִנּוּךְ רַע, לְהַסִּיר בָּנָיו מִדֶּרֶךְ ה', וְאָשֵׁם הוּא לְעָתִיד גַּם עֲלֵיהֶם. וְאִישׁ הַנִּלְבָּב יָשִׂים כָּל זֶה עַל לִבּוֹ, וְאָז אַשְׁרָיו וְטוֹב לוֹ.

**פרק ב**

## בְּעִנְיַן מִצְוַת אַהֲבַת ה'

**עוֹד** בָּאתִי לְעוֹרֵר עַל דָּבָר מַה דְּאִיתָא בַּגְּמָרָא (ברכות י"ד:): אָמַר עוּלָא: כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלִי תְּפִלִּין, כְּאִלּוּ מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּעַצְמוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁאוֹמֵר (דברים ו' ח'): "וּקְשַׁרְתָּם" וְהוּא אֵינוֹ קוֹשֵׁר. וְאַף שֶׁבְּדַעְתּוֹ לִקְשֹׁר אַחַר כָּךְ, אֵינוֹ מוֹעִיל לָזֶה, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ קוֹשֵׁר תֵּכֶף. וְלִכְאוֹרָה פָּשׁוּט, דְּהוּא הַדִּין כְּשֶׁאוֹמֵר (שם ה'): "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ" וְגוֹ', יְרֵאָה לְהַכְנִיס אַהֲבַת ה' יִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ, וְהַיְנוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"חוֹבַת הַלְּבָבוֹת" שַׁעַר אַהֲבַת ה' פֶּרֶק ג', שֶׁיִּתְבּוֹנֵן בִּגְדֻלַּת הַבּוֹרֵא וְרוֹמְמוּתוֹ [שֶׁהוּא מְחַיֶּה כָּל הָעוֹלָמוֹת] וּבְהִפּוּךְ קְטָנוּת עֶרֶךְ נַפְשׁוֹ וְזִעְירוּתוֹ וְזוּלָתוֹ, וְאַחַר כָּךְ יַכִּיר רֹב טוּב הַבּוֹרֵא עָלָיו בְּהַתְמָדַת טוֹבוֹתָיו מִיּוֹם הֱיוֹתוֹ עַל הָאָרֶץ לֹא לְפִי מַעֲשָׂיו, וּמַסְתִּיר עֲוֹנוֹתָיו מִבְּנֵי אָדָם וּמַאֲרִיךְ לוֹ. וְאִם קָשֶׁה לוֹ לְכַוֵּן כָּל זֶה בְּעֵת קְרִיאַת שְׁמַע, יְרֵאָה לְהִתְבּוֹנֵן בְּכָל זֶה עַל כָּל פָּנִים פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם, וְכִי בְּשִׁבְיל שֶׁהִיא מִצְוָה תְּדִירִית, שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בִּזְמַן, כֵּיְדוּעַ, תִּהְיֶה נִגְרַעַת שֶׁלֹּא יִרְאוּ לְקַיֵּם אוֹתָהּ עַל כָּל פָּנִים פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם. וְטוֹב שֶׁיִּרְאֶה לְהִתְבּוֹנֵן בָּזֶה אַחַר הַתְּפִלָּה, קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵיתוֹ לֶאֱכֹל, וְדָמְיָא דִּשְׁאָר מִצְוֹת הַמֻּטָּלוֹת עַל הָאָדָם, כְּמוֹ תְּפִלִּין אוֹ לוּלָב וּמִינָיו בְּחַג הַסֻּכּוֹת, דְּאֵינוֹ אוֹכֵל קֹדֶם שֶׁמְּקַיְּמָן כַּמְבֹאָר בְּסִימָן תרנ"ב וּבְסִימָן רל"ה, עַיֵּן שָׁם.

**פרק ג**

## הִתְעוֹרְרוּת לְלִמּוּד הַמִּצְוֹת וּסְגֻלַּת צִיצִית

**עוֹד** בָּאתִי לְעוֹרֵר עַל דָּבָר שֶׁאָנוּ אוֹמְרִין בְּכָל יוֹם בְּפָרָשַׁת צִיצִית (במדבר ט"ו ל"ט): "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה, "; וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ש זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות מ"ג:): רְאִיָּה מְבִיאָה לִידֵי זְכִירָה, וּזְכִירָה מְבִיאָה לִידֵי עֲשִׂיָּה. אֲבָל אֵימָתַי יָכוֹל לְהוֹעִיל דָּבָר זֶה? כְּשֶׁהוּא לוֹמֵד וְיוֹדֵעַ הַמִּצְוֹת, אַךְ שֶׁהוּא יָרֵא שֶׁמָּא יִשְׁכָּחֵם, וְעַל זֶה מוֹעִילָה הַצִּיצִית, שֶׁיִּזְכְּרֵם וְלֹא יִשְׁכָּחֵם, וּמִמֵּילָא יָבוֹא לִידֵי קַיּוּם, אֲבָל אִם לֹא יֵדַע אֶת הַמִּצְוֹת, מַה יוֹעִילוּ לוֹ הַצִּיצִית? וְעַל כֵּן נָכוֹן מְאֹד שֶׁיִּלְמַד כָּל אָדָם סֵפֶר "מִצְוֹת הַשֵּׁם" אוֹ עַל כָּל פָּנִים "קִצּוּר סֵפֶר חֲרֵדִים", הַמּוּבָא בְּסֵפֶר "זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה" לְבַעַל חַיֵּי אָדָם, וְיֵדַע הַמִּצְוֹת, וְאָז תִּתְקַיֵּם בִּשְׁלֵמוּת מִצְוַת צִיצִית.

**וְהִנֵּה** בֶּאֱמֶת צִיצִית הוּא כְּמוֹ רְשִׁימָה שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה, בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹסֵעַ לִקְנוֹת סְחוֹרָה, וְדֶרֶךְ הָאָדָם לְעַיֵּן בָּהּ כַּמָּה פְּעָמִים, עַד שֶׁנִּקְבַּע בְּרַעְיוֹנָיו אֵיזֶה סְחוֹרָה לִקְנוֹתָהּ, אֲבָל כָּל זֶה מוֹעִיל, בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹדֵעַ וּמַכִּיר מִינֵי הַסְּחוֹרָה, אֲבָל אִם אֵינוֹ מַכִּיר אֶת מִינֵיהֶם, אֲפִלּוּ אִם יַבִּיט בָּרְשִׁימָה כָּל הַיּוֹם, לֹא יֵדַע מַה לִּקְנוֹת, וְעַל כֵּן נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

**וְהִנֵּה** מִפַּשְׁטוּת הַכָּתוּב מַשְׁמַע, דִּרְאִיַּת הַצִּיצִית, תּוֹעֶלֶת הִיא לְהִזָּדְרוּ בְּמִצְוֹת ה', וְלֹא לָתוּר אַחַר עֵינָיו. וְאִם כֵּן, מַה נָּכוֹן הוּא לִרְאוֹת אוֹתָם כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם, וּבִפְרָט בְּעֵת שֶׁעוֹלָה אֵיזֶה מַחֲשָׁבָה שֶׁאֵינָהּ טְהוֹרָה עַל לִבּוֹ אוֹ אֵיזֶה כַּעַס, טוֹב מְאֹד לְהִסְתַּכֵּל אָז בַּצִּיצִית וְאָז יִפָּקַע הַיֵּצֶר.

## פרק ד

### בְּעִנְיַן "לֹא תַחְמֹד" [18]

**עוֹד** אָמַרְתִּי לְעוֹרֵר עַל דָּבָר אֶחָד, שֶׁנִּכְשָׁלִין בּוֹ בְּנֵי אָדָם. הִנֵּה יָדוּעַ, שֶׁעָוֹן גָּזֵל הוּא בֵּין מֵאֲחֵרִים וּבֵין מִקְרוֹבָיו, וַאֲפִלּוּ מֵאָבִיו וְאִמּוֹ, כִּדְאִיתָא בְּבָבָא קַמָּא (דף ע.): גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְכוּ'. וּפְשׁוּט, דְּהוּא הַדִּין הַלָּאו (שמות כ' ט"ו) דְּ"לֹא תַחְמֹד", שַׁיָּךְ גַּם כֵּן לַכֹּל. וְעַיֵּן בְּחֹשֶׁן מִשְׁפָּט, דְּהַלָּאו דְּ"לֹא תַחְמֹד" אֵינוֹ בַּחוֹמֶד בַּלֵּב לְבַד, כִּי אִם כְּשֶׁמַּרְבֶּה עָלָיו רֵעִים לְהַפְצִירוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ, וְאִם כֵּן לְפִי זֶה, אִם נִתְקַשֵּׁר עִם אֶחָד בִּכְתִיבַת הַתְּנָאִים לְהַשִּׂיא לוֹ בִּתּוֹ, וְנִמְרוּ בֵּינֵיהֶם הַנְּתִינוֹת שֶׁל כָּל אֶחָד, דְּקֹדֶם הַגְּמָר רְשׁוּת בְּיַד כָּל אֶחָד לְבַקֵּשׁ מַה שֶּׁבְּלִבּוֹ, דְּבִלְאו זֶה אֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְקַשֵּׁר עִמּוֹ, וּלְאַחַר זֶה הִרְבָּה רֵעִים לְהַפְצִיר בְּמַחֲתָן שֶׁיּוֹסִיף לוֹ עוֹד וְעוֹד, לְכְאוֹרָה יֵשׁ בָּזֶה הַלְּאו דְּ"לֹא תַחְמֹד". וְכֵן כָּל כְּהַאי גַּוְנָא מַתָּנוֹת שֶׁל רְשׁוּת [לַאֲפוּקֵי שֶׁל צְדָקָה], שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ שֶׁל הַנּוֹתֵן לִתֵּן, כִּי אִם לְאַחַר הַפְצָרַת רֵעִים, יֵשׁ בָּזֶה מִשּׁוּם "לֹא תַחְמֹד".

**הֶעְתַּקְנוּ פֹּה אֶת הַהַגָּהָה מֵהַסֵּפֶר "אַהֲבַת חֶסֶד", שֶׁהִזְכִּירָהּ הֶחָפֵץ חַיִּים בְּעַמּוּד רס"ח.**

**אַגַּב** רָאִיתִי לְהַזְכִּיר פֹּה עִנְיָן נָחוּץ: יֵשׁ אֲנָשִׁים, שֶׁרוֹצִים לַעֲשׂוֹת יָד וְשֵׁם לְזֵכֶר עוֹלָם עַל נִשְׁמַת אֲבוֹתֵיהֶם וְעוֹשִׂים לָהֶם מַצֵּבָה שֶׁל אֶבֶן שַׁיִשׁ יְקָרָה וּמְפֻתָּחַת בְּפִתּוּחֵי חוֹתָם בְּאוֹתִיּוֹת מֻזָּהָבוֹת וְכַדּוֹמֶה צִיּוּרִים וּפְרָחִים הַרְבֵּה, וְיֵשׁ שֶׁמּוֹסִיפִין לָזֶה נְטִיעוֹת יָפוֹת וְכַדּוֹמֶה מִתַּעֲנוּגֵי בְּנֵי הָאָדָם וּמְפַזְּרִין עַל אֵלּוּ הָעִנְיָנִים מָמוֹן הַרְבֵּה וְחוֹשְׁבִין שֶׁבָּזֶה עוֹשִׂין נַחַת רוּחַ גְּדוֹלָה לִנְשְׁמַת הַנִּפְטָר וְכַמָּה טָעוּת טוֹעִין אֵלּוּ הָאֲנָשִׁים בַּמַּחֲשָׁבָה הַזּוֹ, כִּי בֶּאֱמֶת נֶפֶשׁ הַנִּפְטָר אַחַר פְּרֵדָתוֹ מִן הָעוֹלָם הַזֶּה הוּא מַכִּיר שָׁם בְּעוֹלָם הָאֱמֶת אֶת הַתַּכְלִית הַנִּרְצָה שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, כִּי הוּא רוֹאֶה שֶׁזּוֹ הִיא הַסְּחוֹרָה הַיְקָרָה הַמְהֻלֶּכֶת שָׁם בְּכָל הָעוֹלָמוֹת, וַעֲבוּרָם יִתְעַנֵּג הָאָדָם לֵאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים, וְאָז יָקַר מִפַּז אֲצִלּוֹ אֵיזֶה מִצְוָה קַלָּה שֶׁעָשָׂה

[18] וּבְסִפְרוֹ סֵפֶר הַמִּצְוֹת הַקָּצָר חֵלֶק לֹא תַעֲשֶׂה אות מ' כָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁלֹּא לַחְמֹד דָּבָר שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ' ט"ו): "לֹא תַחְמֹד" וְכוּ', וְהַחֶמְדָּה הִיא שֶׁמִּשְׁתַּדֵּל לְהוֹצִיא מֵחֲשַׁבְתּוֹ לַפֹּעַל, וּמַרְבֶּה רֵעִים עַל חֲבֵרוֹ שֶׁיַּמְכִּיר בּוֹ עַד שֶׁלּוֹקְחוֹ מִמֶּנּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר עָלָיו. וּמְצוּי זֶה בָּהֶחְתֵּן שֶׁמַּכְבִּיד עַל חוֹתְנוֹ קֹדֶם הַחֲתוּנָה, שֶׁיִּתֵּן לוֹ דָּבָר פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, מַה שֶּׁלֹּא הִתְנוּ עַל זֶה בְּשָׁעַת כְּתִיבַת הַתְּנָאִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁחוֹתְנוֹ מְמַלֵּא מְבֻקָּשׁוֹ, אַף עַל פִּי כֵן עוֹבֵר הֶחָתָן עַל לָאו זֶה דְּלֹא תַחְמֹד, (וְעַיֵּן בְּרַאֲבַ"ד פֶּרֶק א' מֵהִלְכוֹת גְּזֵלָה). וְנוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן וּבִזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ:

**וּבְאוֹת** מ"א כָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁלֹּא לְהִתְאַוּוֹת בַּלֵּב דָּבָר שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה' י"ח): "לֹא תִתְאַוֶּה". זֶה הַלָּאו הוּא חוּץ מִ"לֹא תַחְמֹד", כִּי "לֹא תִתְאַוֶּה" עוֹבֵר כְּיָון שֶׁחָשַׁב בְּלִבּוֹ, אַיִךְ יִקָּנֶה דָּבָר זֶה וְנִפְתֶּה בְּלִבּוֹ בְּדָבָר עֲבֵר בְּ', לֹא תִתְאַוֶּה", שֶׁאֵין תַּאֲוָה אֶלָּא בַּלֵּב בִּלְבַד. וְאִם יִקָּנֶה הַדָּבָר ההוּא, שֶׁהִפְצִיר בְּבַעֲלָיו וְהִרְבָּה עָלָיו רֵעִים עַד שֶׁקָּנָהוּ, עוֹבֵר גַּם כֵּן בְּ"לֹא תַחְמֹד". וְנוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ:

בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּמִתְמַרְמֵר הַרְבֵּה עַל עַצְמוֹ, עַל שֶׁכְּלָה יְמֵי חַיָּיו בְּהַשָּׂגַת תַּעֲנוּגֵי הֶבֶל וְכָבוֹד הַמְדֻמֶּה, שֶׁהוּא צָרִיךְ לָתֵת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן עֲלֵיהֶם, וְאִם כֵּן, מַה נַּחַת רוּחַ יוּכַל לְהַגִּיעַ לוֹ כְּשֶׁרוֹאֶה שֶׁבָּנָיו, שֶׁכְּלָה עֲלֵיהֶם כָּל כֹּחוֹתָיו, וְחָשַׁב עֲלֵיהֶם בְּחַיָּיו שֶׁהֵם יַצִּילוּ אוֹתוֹ מִן הַדִּין בִּפְעֻלּוֹתָיו הַנָּאוֹת וְהַיְשָׁרוֹת וּלְבַסּוֹף הֵם מוֹסִיפִין עוֹד תַּעֲנוּגֵי הֶבֶל כָּאֵלֶּה.

**וְיוֹתֵר** טוֹב הָיָה לָהֶם שֶׁיְּשִׁימוּ מַצֵּבָה שֶׁאֵינָהּ יְקָרָה כָּל כָּךְ וּבְאוֹתִיּוֹת פְּשׁוּטוֹת וְלֹא מֻזְהָבוֹת וּבְלִי צִיצִים וּפְרָחִים וּבְלִי נְטִיעוֹת (אֲבָל עֶצֶם הַמַּצֵּבָה הוּא עִנְיָן נִצְרָךְ לֶנֶפֶשׁ הַמֵּת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל בִּשְׁקָלִים), וְיֶתֶר הַהוֹצָאוֹת, שֶׁנּוֹפְלִין עַל זֶה, הָיָה לָהֶם לִקְנוֹת שֵׁ"ס וְלִתְּנוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְיִכְתְּבוּ עָלָיו שֶׁהוּא לְזֵכֶר נִשְׁמַת אֲבוֹתֵיהֶם, אוֹ לַעֲשׂוֹת מִזֶּה גְּמַ"ח קְבוּעַ לְזֵכֶר נִשְׁמַת אֲבוֹתֵיהֶם, וּבָזֶה הָיָה מִתְעַלֶּה נַפְשָׁם מְאֹד לְמַעְלָה, כִּי מִכָּל הַלָּוָאָה וְהַלְוָאָה שֶׁנִּתּוֹסֵף לָהֶם מִצְוַת עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְתָא, מִמֵּילָא נִתּוֹסֵף זְכוּת לַאֲבוֹתֵיהֶם גַּם כֵּן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּסֵפֶר "יֵשׁ נוֹחֲלִין", דִּזְכֵיּוֹת וּמִצְוֹת שֶׁעוֹשֶׂה הַבֵּן אַחַר מִיתַת אָבִיו, הוּא כַּפָּרָה לְנֶפֶשׁ אָבִיו, אַף עַל פִּי דְּמִנַּפְשֵׁהּ קָעָבֵד. וְכָתַב עַל זֶה בְּנוֹ, בַּעַל הַשַּׁלְ"ה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁמַּצִּיל אֶת אָבִיו מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם וּמַתִּיר אוֹתוֹ מִן הַיִּסּוּרִין, אֶלָּא אַף זוֹ שֶׁמַּכְנִיסוֹ אַחַר כָּךְ לְגַן עֵדֶן וְנוֹתְנוֹ בְּמְחִצַּת הַצַּדִּיקִים, כְּדְאִיתָא בַּזֹּהַר סוֹף פָּרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי (מלאכי א' ו'). "בֵּן יְכַבֵּד אָב" אַף עַל גַּב שֶׁמֵּת, מְחֻיָּב יוֹתֵר לְכַבְּדוֹ, דִּכְתִיב (שְׁמוֹת כ' י"ב) "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ" דְּאִם אוֹתוֹ הַבֵּן הוֹלֵךְ בְּדַרְכְּךָ רַע וּמְכֻשׁוֹל, וַדַּאי מְבַזֶּה לְאָבִיו וְכוּ' וְאִם הַבֵּן הַהוּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכְּךָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב וּמַעֲשָׂיו מְתֻקָּנִים, וַדַּאי שֶׁהוּא מְכַבֵּד לְאָבִיו בְּזֶה הָעוֹלָם לְעֻנֶּג בְּנֵי הָאָדָם וּמְכַבֵּד אוֹתוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא נֶגֶד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַחֵם עַל הָאָב וּמוֹשִׁיב אוֹתוֹ בְּכִסֵּא הַכָּבוֹד, עַד כָּאן לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ וְהִנֵּה אִם יָפֶה כֹּחַ הַבֵּן לַעֲשׂוֹת לְאָבִיו אֶת כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה וּלְהַכְנִיסוֹ לְגַן עֵדֶן, קַל וָחֹמֶר שֶׁיָּפֶה כֹּחוֹ לִגְרֹם לְאָבִיו שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִדּוֹן בְּגֵיהִנֹּם וּבְיִסּוּרִין. וּמַה שֶּׁכָּתַב בְּסֵפֶר "חֲסִידִים", שֶׁאֵין הַתְּפִלָּה וְהַצְּדָקָה מוֹעֶלֶת כְּשֶׁאָדָם עוֹשֶׂה בִּשְׁבִיל אָדָם רָשָׁע, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁלֹּא אָמְרוּ כֵּן אֶלָּא לְגַבֵּי אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעוֹ הוּא, אֲבָל בְּנוֹ הוּא כַּרְעָא דַּאֲבוּהּ (הרגלים של אביו) בְּוַדַּאי יוֹעִיל עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ

**וְיִצַּיֵּר** הָאָדָם בְּנַפְשׁוֹ, אִלּוּ הָיָה הוּא בְּעַצְמוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, מֻשְׁלָךְ בָּאֵשׁ אוֹ בְּשֶׁאַר יִסּוּרִים קָשִׁים, כַּמָּה הָיָה חָפְצוֹ וּתְשׁוּקָתוֹ שֶׁבָּנָיו יִכְנְסוּ בָּעֲבִי הַקּוֹרָה בַּעֲבוּרוֹ, בְּאֵיזֶה עֵצָה שֶׁיּוּכְלוּ לְהַצִּילוֹ מִזֶּה הָעֹנֶשׁ הַנּוֹרָא. כָּזֶה וְכָזֶה יִרְאֶה הוּא בְּעַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת עֲבוּר נִשְׁמַת אָבִיו וְאִמּוֹ, שֶׁעָמְלוּ בְּכָל כֹּחוֹתֵיהֶם עָלָיו, עַד שֶׁעָשׂוּהוּ לְאִישׁ, לְהַצִּילָם בְּכֹחַ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים מֵעֹנֶשׁ עֲוֹנוֹתֵיהֶם הַמַּר, כִּי בְּוַדַּאי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ וְגוֹ', וּבִפְרָט בְּתוֹךְ שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים, שֶׁאָז כֹּחַ הַדִּין מָתוּחַ יוֹתֵר, כַּיָּדוּעַ, יִרְאֶה לְהַרְבּוֹת עֲבוּרָם תּוֹרָה וּצְדָקָה וְחֶסֶד כְּפִי כֹּחוֹ, שֶׁבָּזֶה יַצִּילֵם מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם וְיביאֵם לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא כָּל זֶה יִתֵּן הַחַי אֶל לִבּוֹ, וּבְמִדָּה שֶׁאָדָם

מוֹדֵד בָּהּ יִמְדְּדוּ לוֹ כָּל זֶה הִתְבּוֹנַנְתִּי מִדְּבָרָיו הַקְּדוֹשִׁים וְהִנֵּה בֶּאֱמֶת עַל יְדֵי כָּל מִצְוָה שֶׁהַבֵּן עוֹשֶׂה מוֹעִיל לְהַנִּפְטָר, כְּמוֹ שֶׁהוּבָא שָׁם בְּסֵפֶר "יֵשׁ נוֹחֲלִין" בְּשֵׁם הָרִאשׁוֹנִים, וְכָל שֶׁכֵּן בְּמִצְוָה זוֹ שֶׁל חֶסֶד, שֶׁנִּתְעוֹרֵר לְמַעְלָה עַל יְדֵי זֶה מִדַּת הַחֶסֶד, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בַּפְּרָקִים הָרִאשׁוֹנִים בְּשֵׁם חֲזַ"ל, כַּמָּה יוֹעִיל זֶה לְמַעְלָה לְנֶפֶשׁ הַנִּפְטָר, שֶׁיִּתְנַהֵג הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עִמּוֹ בְּכָל עִנְיָנָיו גַּם כֵּן בְּמִדַּת הַחֶסֶד, גַּם שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִזְכָּר שֵׁם שֶׁל אֲבוֹתָיו לְעֵינֵי הַכֹּל לְטוֹבָה, שֶׁאוֹמְרִים: אַשְׁרֵי שֶׁזֶּה יָלַד, אַשְׁרֵי שֶׁזֶּה גִּדֵּל! וּמִמֵּילָא נִתְעוֹרֵר עֲלֵיהֶם זְכוּת וְרַחֲמִים גַּם כֵּן מִלְמַעְלָה, וְעַיֵּן שָׁם עוֹד בְּדִבְרֵי בַּעַל הַשֶּׁלְ"ה, שֶׁהֵבִיא כַּמָּה מַאֲמְרֵי חֲזַ"ל, וּמְסֵיֵם שָׁם: דְּהָעוֹשֶׂה צְדָקָה בִּשְׁבִיל נֶפֶשׁ הַמֵּת (אֲפִלּוּ אִם אֵינָנּוּ קְרוֹבוֹ, רַק שֶׁאֵינָנּוּ רָשָׁע, וְכָל שֶׁכֵּן כְּשֶׁהוּא בְּנוֹ וּבִתּוֹ אוֹ אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ), בְּוַדַּאי הוּא עוֹשֶׂה הַצָּלָה גְּדוֹלָה וְנַחַת רוּחַ לְנִשְׁמָתוֹ, עַיֵּן שָׁם וְעִקַּר הָעִנְיָן הוּבָא גַּם כֵּן בְּ"יוֹרֶה דֵּעָה", סוֹף סִימָן רמ"ט, עַיֵּן שָׁם.

**עַל** כֵּן כְּשֶׁאֵרַע, חַס וְשָׁלוֹם, לְאֶחָד, שֶׁמֵּת לוֹ אֶחָד מִיּוֹצְאֵי יְרֵכוֹ בִּימֵי עֻלּוּמָיו, וְלֹא הִנִּיחַ לוֹ שֵׁם וּשְׁאֵרִית בָּאָרֶץ, מֵהָרְאוּי שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ יָד וָשֵׁם לְזֵכֶר נִשְׁמָתוֹ בְּמִצְוָה הַקְּבוּעָה לְדוֹרוֹת, וְכַנַּ"ל, אִם יֵשׁ בְּכֹחוֹ, וְאָז לְזֵכֶר עוֹלָם יִהְיֶה צַדִּיק, וַאֲפִלּוּ אִם אֵין בְּכֹחוֹ לָזֶה, עַל כָּל פָּנִים יִתְנַדֵּב עֲבוּרוֹ אֵיזֶה סֵפֶר, הַצָּרִיךְ לָרַבִּים לִלְמֹד בּוֹ וְיִכְתֹּב עָלָיו אֶת שְׁמוֹ, וּבְכָל עֵת שֶׁיִּלְמְדוּ בּוֹ, יִהְיֶה לְנַחַת רוּחַ לְנִשְׁמַת הַנִּפְטָר וְכֵן רָאִיתִי רַבִּים נוֹהֲגִין יִתֵּן ה' יִתְבָּרַךְ שֶׁיִּקַּיְמוּ בְּיָמֵינוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב (ישעיה כ"ה ח'): "בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח, וּמָחָה ה' אֱלֹהִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים" וְגוֹ'

**תְּפִלָּה עַל הַדִּבּוּר וְעַל הַשְׁמִיעָה, שֶׁחִבְּרָהּ הָ"חָפֵץ חַיִּים" זצללה"ה, וְנִמְצֵאת בְּסֵפֶר "חוֹבַת הַשְּׁמִירָה":**

**נָכוֹן שֶׁיְּבַקֵּשׁ בַּקָּשָׁה זוֹ בְּבֹקֶר אַחַר הַתְּפִלָּה, וְגַם מִמֵּילָא בִּזְכִירָתוֹ בְּפֶה יִהְיֶה לוֹ דָּבָר זֶה לְמִזְכֶּרֶת, שֶׁלֹּא יִלָּכֵד בָּהֶם.**

**רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם**, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן, שֶׁתְּזַכֵּנִי הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לִשְׁמֹר פִּי וּלְשׁוֹנִי לְבִלִּי לְהַלָּכֵד בְּדִבּוּרִים אֲסוּרִים, דְּהַיְנוּ מֵעָוֹן לָשׁוֹן הָרָע כְּדִכְתִיב (שמות כ"ג א'): "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא", וּקְרִי בֵּהּ לֹא תַשִּׂיא, שֶׁאָסְרָה הַתּוֹרָה לְסַפֵּר וּלְקַבֵּל, וְגַם מֵעָוֹן רְכִילוּת כְּדִכְתִיב (ויקרא י"ט ט"ז): "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ". וְאֶהְיֶה זָהִיר מִלְּדַבֵּר, אֲפִילּוּ עַל אִישׁ יְחִידִי, וְכָל שֶׁכֵּן מִלְּדַבֵּר דֶּלְטוֹרְיָא עַל כְּלַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁעָוֹנוֹ חָמוּר מְאֹד. וְכָל שֶׁכֵּן לְהִזָּהֵר מִלְּהִתְרַעֵם עַל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא עָוֹן חָמוּר יוֹתֵר מִן הַכֹּל, וּכְדִכְתִיב בְּפָרָשַׁת חֻקַּת (במדבר כ"א ד'): "וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדָּרֶךְ וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹקִים וּבְמֹשֶׁה", וַעֲבוּר זֶה נִשְׁלְחוּ עֲלֵיהֶם הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וְגוֹ'. (במדבר כ"א ז') "וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ, כִּי דִבַּרְנוּ בַּה' וָבָךְ". וּמִלְּדַבֵּר דִּבְרֵי שֶׁקֶר, כְּמוֹ דִּכְתִיב (שמות כ"ג ז'): "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק". וּמִלְּדַבֵּר דִּבְרֵי חֲנֻפָּה,

שֶׁמְּמַיֶּפֶה לְאִישׁ עַל עִוְלוֹתָיו בְּפָנָיו, כְּמוֹ דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת מַסְעֵי (במדבר ל"ה ל"ג): "וְלֹא תַחֲנִיפוּ" וּמִלְּדַבֵּר דִּבְרֵי לֵיצָנוּת, כְּמוֹ דִּכְתִיב (ישעיה כ"ח כ"ב): "וְעַתָּה אַל תִּתְלוֹצָצוּ, פֶּן יֶחֱזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם" וּמִלֵּישֵׁב בֵּין לֵיצָנִים, כְּדִכְתִיב (תהילים א' א'): "וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב" וְלִהְיוֹת זָהִיר מֵאוֹנָאַת דְּבָרִים, כְּמוֹ דִּכְתִיב (ויקרא כ"ה י"ז): "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ", וְקִבְּלוּ חֲז"ל, שֶׁהוּא קָאֵי עַל אוֹנָאַת דְּבָרִים. וְלִהְיוֹת זָהִיר מֵהַלְבָּנַת פָּנִים, אֲפִילּוּ בִּשְׁעַת תּוֹכָחָה כְּמוֹ דִּכְתִיב (ויקרא י"ט י"ז): "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא" וְלִהְיוֹת זָהִיר מִלְּדַבֵּר דִּבְרֵי גַּאֲוָה, כְּמוֹ דִּכְתִיב (דברים ו' י"ב): "הִשָּׁמֵר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ", וְקִבְּלוּ חֲז"ל, שֶׁהוּא אַזְהָרָה לְגַסֵּי הָרוּחַ, וּכְמוֹ דִּכְתִיב (דברים ח' י"ד): "וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ", וְכִדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (סוטה דַף ה'): וְנַאֲוָה, אֲפִלּוּ בַּלֵּב אָסוּר, כְּדִכְתִיב (משלי ט"ז ה'). "תּוֹעֲבַת ה' כָּל גְּבַהּ לֵב". וְכֵן מִלְּדַבֵּר דִּבְרֵי מַחֲלֹקֶת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י"ז ה'): "וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ", וְכִדְאִיתָא בַּגְּמָרָא, שֶׁהוּא אַזְהָרָה, שֶׁלֹּא לְהַחֲזִיק בְּמַחֲלֹקֶת (סנהדרין דַף ק"י). וְכֵן מִלְּדַבֵּר דִּבְרֵי כַּעַס, שֶׁהוּא גַּם כֵּן עָוֹן חָמוּר מְאֹד בְּעַצְמוּתוֹ, וְגַם מֵבִיא לִידֵי מַחֲלֹקֶת וּשְׁאָר דִּבּוּרִים אֲסוּרִים, וְאָמְרוּ חֲז"ל. כָּל הַכּוֹעֵס כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. וְזַכֵּנִי שֶׁלֹּא לְדַבֵּר, כִּי אִם דָּבָר הַצָּרִיךְ לְעִנְיָנֵי גּוּפִי אוֹ לְנַפְשִׁי, וְשֶׁיִּהְיוּ כָּל מַעֲשַׂי וְדִבּוּרַי לְשֵׁם שָׁמַיִם.